॥ श्रीकालिदासविरचितमभिज्ञानशकुन्तलं नाम नाटकम् ॥

SACUNTALA ANNULO RECOGNITA

FABULA SCENICA

CÂLIDÂSI

IN USUM SCHOLARUM ACADEMICARUM
TEXTUM RECENSIONIS DEVANAGARICAE RECOGNOVIT
ATQUE
GLOSSARIO SANSCRITICO ET PRACRITICO INSTRUXIT

CAROLUS BURKHARD
PHIL. DOCT.
IN GYMNASIO ACADEMICO VINDOBONENSI PROFESSOR

VRATISLAVIAE
IMPENSIS J. U. KERNI
(MAXIM. MUELLERI)
TYPIS CAROLI GEORGI BONNENSIS
1872

॥ श्रीकालिदासविरचितमभिज्ञानशकुन्तलं नाम नाटकम् ॥

SACUNTALA ANNULO RECOGNITA

FABULA SCENICA

CÀLIDÀSI

IN USUM SCHOLARUM ACADEMICARUM

TEXTUM RECENSIONIS DEVANAGARICAE RECOGNOVIT

ATQUE

GLOSSARIO SANSCRITICO ET PRACRITICO INSTRUXIT

CAROLUS BURKHARD

PHIL. DOCT.

IN GYMNASIO ACADEMICO VINDOBONENSI PROFESSOR

PARS PRIOR

QUA TEXTUS CONTINETUR

VRATISLAVIAE

IMPENSIS J. U. KERNI

(MAXIM. MUELLER)

TYPIS CAROLI GEORGI BONNENSIS

1872

VIRO ILLUSTRISSIMO ET DOCTISSIMO

OTTONI BOEHTLINGKIO

LIBERALI STUDIORUM SANSCRITICORUM FAUTORI

SUMMAE PIETATIS GRATISSIMIQUE ANIMI SIGNUM

HOC OPUSCULUM EXSTARE VULT

EDITOR

Praefatio.

Câlidâsi fabula scenica, quae Sacuntala annulo recognita inscribitur, cum a viris litterarum Sanscriticarum peritis tum a poëtarum nostrorum principibus tantis jam pridem celebrata est laudibus, ut minus fortasse habere videatur admirationis, me nihil omnino in prooemio de virtutibus hujus fabulae dicere, quam si quod summorum virorum auctoritate jam comprobatum est, id a me denuo confirmandum esse putarem. Quam ob rem omissis laudibus exponam, quid sit quod, cum jam plures eaeque egregiae hujus fabulae exstent editiones, illi numero hunc librum addere constituerim.

Ac primum quidem cum plurimum interesse judicarem eorum, qui linguam Sanscriticam docerent, ut discentes quam primum cum praeclarissimo illo poëseos Indicae opere contraherent familiaritatem idque tum maxime fieri posse, si tirones adjuvarentur glossario Sanscritico, in quo omnia vocabula omnesque loci paulo difficiliores explicarentur, praecipuam me illis glossario perscribendo navaturum esse operam sperare mihi licuit. Hoc tamen inceptum vereor, ne minus fortasse eis probetur viris doctis, qui cum ad summum doctrinae gradum ipsi pervenerint, tironibus quantae nascantur difficultates, parum perpendant judicentque, plane supervacaneum esse novum glossarium propterea quod cum alia jam habeamus glossaria Sanscritica, quae hujus fabulae in-

tellectui sufficiant, tum singulare illud lexicon Sanscriticum Petropolitanum praeclara virorum doctissimorum Boehtlingkii et Rothii opera prope jam ad finem perductum. Illi secum reputent velim, satis multas voces, quae in hac fabula inveniantur, in illis glossariis aut prorsus deesse aut non cum eis quae multis locis requirantur significationibus afferri, lexicon vero Petropolitanum et magnitudine pretii non omnibus posse adiri et amplitudine totius operis minus commendari tironum necessitatibus.

Deinde haud parvi ad rem de qua agitur momenti esse existimo, quod usque ad hunc diem omnino caremus lexico Prâcritico, quanquam multi in omnibus fabulis Indicis insunt loci Prâcritici. Horum intellectui ceteri quidem editores satis se consuluisse putaverunt, si tironum in usum addidissent interpretationem Sanscriticam ad verbum expressam; quorum opinioni accedere non dubitaverim, dummodo sola rerum intellegentia, non ipsa verborum Prâcriticorum cognitio respiciatur. At si quis ipsam dialectus Prâcriticae scientiam consequi velit — id quod plurimum interest ad fabulas Indorum intellegendas recteque aestimandas — facilius eum glossarii Prâcritici quam interpretationis Sanscriticae adjumento profecturum esse equidem judico.

His potissimum de causis glossarium Sanscriticum et Prâcriticum*) perscribere, textum autem excludere constitui, editionem Boehtlingkianam ratus esse oportere in discentium manibus. Postea autem cum mihi

*) Glossario brevis grammaticae Prâcriticae conspectus, in quo hujus potissimum fabulae sc. ratio habebitur, paucis mensibus pro supplemento succedet.

persuaderem, binorum usum librorum aliquantulum afferre utentibus molestiae cumque praeterea non omnes hujus quamvis egregiae editionis lectiones sequendas arbitrarer, textum addere glossario satius duxi. In quo constituendo ita sum versatus, ut Devanagaricae quam vocant recensionis et editiones et codices nondum collatos ubique diligenter conferrem.

Jam vero ut eis viris, qui in persolvenda difficili illa ac subtili quaestione, quae recensio proxime ad ipsa Câlidâsi verba accederet, versaturi essent, novarum lectionum, quas illi codices praeberent, eam quam par esset rationem habere liceret, textui eas subjungere visum est. Is non dubito quin aliter atque hic exhibetur, fuisset constitutus, si quorundam virorum doctissimorum auctoritatem suadentium ut ipse in editione mea ad eam quam commemoravi quaestionem adverterem animum, sequi mihi licuisset. Sed cum, ut supra dixi, non tam doctrinae rationem quam usum tironum spectandum arbitrarer ideoque jam ab initio illam quaestionem e libro meo excludere et, si tempus vacaret, postea separatim tractare constituissem, factum est, ut quo tempore illud consilium accepi, magna pars textus jam typis esset descripta.

Venio nunc ad codicum et editionum, quibus usus sum, enumerationem.

1) c. B. = codex ex bibliotheca regia Berolinensi (Ch. 272; Saṃvat 1717), cujus jam Spiegelius v. d. in recensione editionis Boehtlingkianae mentionem fecit; eum quanquam tam male, prave neglegenterque scriptus est, ut manum hominis linguae Sanscriticae plane ignari facile cognoveris, tamen, quia non paucas praebet novas lectiones, adhibendum esse censui.

2) c. H. = codex ex bibliotheca regia Hauniensi litteris Telinganis exaratus (num. XXIII, 57). Is, quem propter Telingicae

ignorationem scripturae nemo quod sciam virorum doctorum unquam perquisiverit, mendorum quidem plenus est, sed multas lectiones ab aliis codicibus adeo discrepantes exhibet, ut qui cognoscatur dignus sit.

Ejus autem exemplum Latinis litteris redditum, quod Academia litterarum et optimarum artium Petropolitana liberalissime mihi credidit, hic illic mendose transcriptum est. Sunt autem, quae huic antecedunt, omissis eis, quae ad solam scripturam Telingicam pertinent, lingua Danica scripta fere haec: Haandskriftet, som findes paa det store kongelige Bibliotek i Kjöbenhavn, betegnet med No. 1, er et af dem, som Rask hjembragte fra Indien; og i „Samlede tildels forhen ûtrÿkte Afhandlinger af R. K. Rask ûdgivne efter Forfatterens Död af R. K. Rask." Kjöbenhavn 3 Del. 1838 8°, „pag. 23 er det betitlet: Çakuntala in the original Sanscrit text Nr. 57 (4)". — Det er i Folio og paa Papir, $2^1/_2$ Qvarter langt, 69 Sider, som ikke ere pagiuerede, men hver 8de Side er nummereret 1, 2, 3. Det omfatter ikke hele Çakuntala, men ender i 6te Akt, efter den af Boehtlingk ûdgivne Tekst med pag. 81 Linie 19. Der findes 21 Linier paa hver Side. Haandskriftet er i det hele taget eudeel skjödeslöst afskrevet, med telugiske Skriftstegn. Jeg har afskrevet det ûden at foretage den allerringeste* Forandring eller Rettelse, og det endog hvor Afvigelsen fra Boehtlingks Tekst er en ligefrem Skrivefejl i Haandskriftet, ligesom jeg heller ikke har adskilt Ordene, undtagen paa den förste Side og af og til paa den anden Side, hvilket er en Skjödeslöshed af mig, thi Bogstaverne staa afsondrede hver for sig og de enkelte Ord ere ikke sammenhaengende.

3) e. B. = editio Boehtlingkiana 1842.
4) e. W. = editio Williamsiana 1853.
5) e. Bb. = editio Bombayensis 1861.

Codicem ex bibliotheca Berolinensi (Ch. 308; Saṃvat 1736), codicem Londinensem (E. J. II. num. 1742; Çâka 1593), editionem Chezy-

*) erravit, qui hoc scripsit.

anam 1830, editionem Calcuttensem (1786) 1864, quippe quae sint recensionis Bengalicae (= r. B.) quam vocant, paucis locis consului.

Kat. significat Kaṭavemi scholia.

Haec fere sunt, quae de libro meo praecipienda putavi.

Restat, ut gratias agam quam maximas eis viris doctissimis, qui et consilio et re in edendo hoc libro me adjuverunt. Quo in numero inprimis nomino Boehtlingkium, Academiae Petropolitanae socium, qui cum multos annos studiis meis summa favit liberalitate, tum vero insignem huic libro navavit operam, ut, si quid videar praestitisse, id me fere uni huic viro doctissimo debere ingenue profitear; Stenzlerum, professorem Vratislaviensem, qui qua est erga me comitate atque benevolentia lectiones quasdam codicis Londinensis ad comparandum per litteras mecum communicavit; Weberum, professorem Berolinensem, qui mihi exempla typographica Hâli, quem tum editurus erat, rara liberalitate atque fiducia mittenda curavit; Fredericum Muellerum, professorem Vindobonensem, qui cum plagulas de prelo emendandas iterum ac saepius inspexerit notisque hic illic instruxerit, plurimum in me convertit benignitatis.

Quodsi et hi viri et alii, quorum aequum hisce de rebus intellegensque judicium est, aliquantulum adjuvari hoc libro arbitrentur linguae Sanscriticae studium, satis mihi uberem laboris fructum percepisse videbor.

Scribebam Vindobonae mense Julio MDCCCLXXII.

Burkhard.

Addenda et corrigenda.

Pro ट्ठिठ . ट्ठिद *ubique* ट्ठि . ट्ठदि.

pag.	lin.	
11	4	*infra:* °अगा°
14	11	°रत्ति
19	2	*infra:* पाङ्गं
24	4	तावदेनां
—	3	*infra dele:* e. Bb. — व°
—	4	*infra dele:* !
46	7	*infra:* दर्शनोगम्
47	2	*infra:* अत्र [एत्थ]
48	3	*infra post* अरपाअम्स *adde:* ante ह°
—	4	*infra:* चिक्कणा
56	8	°द्व्वत्ति
64	3	*infra:* गुहाअदि
73	11	वत्ति
79	5	*infra:* मु° *pro* म°
82	1	*infra:* °योकः
83	5	संवुत्तत्ति
—	12	वत्ति
98	7	°भोग°
99	4	मव्यो *ponatur inter tertiam et quartam lineam*
120	12	यथा अमाय
128	6	*infra:* Vararuci
129	1	*infra adde:* e. B. द्रेषो ध°; कृतावत्ता
135	14	पडिवज्जिस्सदि
138	8	*infra dele:* 4
144	2	स्यालः
—	11	कच्चु *pro* खु
148	4	वत्ताआ
—	1	*infra:* मुक्ते
—	2	*infra post* देक्खि° *adde:* e. B. शिशुणो
155	3	पत्ति°
163	17	पोदत्ति
171	7	°केसरम्
178	11	चतुरिका
—	22	°केन *pro* °कन
186	10	°क्रेस
188	5	१६७
189	17	°तोर्णो
211	19	प्रोणा°

॥ अथ अभिज्ञानशकुन्तलम् ॥

या सृष्टिः स्रष्टुराद्या वहति विधिहुतं या हविर्या च होत्री
ये द्वे कालं विधत्तः श्रुतिविषयगुणा या स्थिता व्याप्य विश्वम्।
यामाहुः सर्वबीजप्रकृतिरिति यया प्राणिनः प्राणवन्तः
प्रत्यक्षाभिः प्रपन्नस्तनुभिरवतु वस्ताभिरष्टाभिरीशः ॥१॥

॥ नान्द्यन्ते

सूत्रधारः ॥

॥ नेपथ्याभिमुखमवलोक्य ॥

आर्ये। यदि नेपथ्यविधानमवसितम् तदितस्तावदागम्यताम्॥

॥ प्रविश्य

नटी ॥

अज्ज। इअम्हि। आणवेदु अज्जो। को णिओओ अणुचि-

Ante benedictionem e. Bb. श्रीगणेशाय नमः, c. B. श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीजानकीनाथाय नमः.

Vers. I – – – – ⏑ – – ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ – – ⏑ – – ⏑ – – metr. प्रकृति, spec. स्रग्धरा.

---

l. 4. c. H., e. W., e. Bb. (Kâṭ.) भूत pro बीज. — l. 5. e. B. (r. B.) प्रसन्नः pro प्रपन्नः; c. H. नः pro वः. — l. 9. c. H. (Kâṭ.) नैपथ्य° pro ने°; c. H., c. B. om. तत्, e. Bb., e. W. तर्हि pro तत्. — l. 12. c. B., e. Bb. अज्जउत्त pro अज्ज; c. H. (Kâṭ.) om. आणावेदु — अणुचिट्ठीअदु त्ति.

ठीअदुत्ति ॥

सूत्रधारः ॥

आर्ये । अभिरूपभूयिष्ठा परिषदियम् अद्य खलु कालिदासग्रथितवस्तुना नवेनाभिज्ञानशकुन्तलाख्येन नाटकेनोपस्थातव्यमस्माभिः । तत्प्रतिपात्रमाधीयतां यत्नः ॥

नटी ॥

सुविहिदप्पओअदाए अज्जस्स ण किंपि परिहाइस्सदि ॥

सूत्रधारः ॥

आर्ये । कथयामि ते भूतार्थम्

आ परितोषाद्विदुषां न साधु मन्ये प्रयोगविज्ञानम् ।
बलवदपि शिक्षितानामात्मन्यप्रत्ययं चेतः ॥ २ ॥

नटी ॥

एव्वं णेदं । अणन्तरकरणिज्जं दाव अज्जो आणवेदु ॥

---

	ac			bd					
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	
Vers. II	⏑⏑⏑⏑	⏑⏑⏑⏑		⏑⏑⏑⏑		⏑⏑⏑⏑ (b)			metr.
cet.	—⏑⏑	—⏑⏑	—⏑⏑	—⏑⏑	—⏑⏑		—⏑⏑		आर्या
	⏑⏑—	⏑⏑—	⏑⏑—	⏑⏑—	⏑⏑—	⏑ (d)	⏑⏑—	—	vel
	——	——	——	——	——		——		गाथा
		⏑—⏑		⏑—⏑		⏑—⏑ (b)			

---

l. 3. c. H. एषा pro इयम्. — l. 4. c. H. om. अभिज्ञानशकुन्तलाख्येन. — l. 7. c. H. (cf. Kâṭ.) पडिहीअदि (rectius परि° [interpr. sanscr. परिहीयते]) pro परिहा°. — Inter l. 12 et 13. e. W., e. Bb. सविनयम्. — l. 13. c. H. एदं pro णेदं.

सूत्रधारः ॥

किमन्यदस्याः परिषदः श्रुतिप्रसादनतः ॥

नटी ॥

कदमं उण उद्दं अधिकरिअ गाइस्सं ॥

सूत्रधारः ॥

नन्विममेव तावदचिरप्रवृत्तमुपभोगक्षमं ग्रीष्मसमयमधिकृत्य गीयताम् संप्रति हि

सुभगसलिलावगाहाः पाटलसंसर्गसुरभिवनवाताः।
प्रच्छायसुलभनिद्रा दिवसाः परिणामरमणीयाः ॥ ३ ॥

नटी ॥

तह ॥

॥ इति गायति ॥

ईसीसिचुम्बिआइँ भमरेहिँ सुउमारकेसरसिहाइं।
ओदंसअन्ति दअमाणा पमदाओ सिरीसकुसुमाइं ॥ ४ ॥

सूत्रधारः ॥

आर्ये। साधु गीतम् अहो रागबद्धचित्तवृत्तिरालिखित इव

Vers. III metr. v. II. — Vers. IV metr. गीति vel उद्गाथा = metr. आर्या vel गाथा (cf. v. II) excepto sexto alterius partis pede, qui est ⏑⏑⏑⏑ vel ⏑–⏑ pro ⏑.

l. 2. c. H. om. परिषदः; id. प्रसाध° pro प्रसाद°; e. Bb. संगीतात् post श्रुति°; c. B. श्रुतिप्रसादहेतोःसंगीतादनन्तरंकरणीयमस्ति. — l. 3—5. om. c. H. — l. 4. e. W., e. Bb. अथ ante कदमं. — l. 6. 7. e. B. नन्वमुमेव, c. B. तदिदमेव; c. H. नातिचिर pro तावदचिर; प्रपन्नम् pro प्रवृत्तम्; ग्रीष्मम् pro ग्रीष्मसमयम्; तावत् post गीयताम्; om. हि. — l. 13. c. H. इसि, c. B. इसीसि pro ईसीसि. — l. 16. c. H. अनुबद्ध pro बद्ध.

सर्वतो रङ्गः। तदिदानीं कतमत्प्रकरणमाश्रित्यैनमाराधयामः॥

नटी ॥

णं अज्जमिस्सेहिं पढमं एव्व आणत्तं। अहिण्णाणसउन्दलं णाम अपुव्वं णाडअं पओएण अधिकरीअदुत्ति॥

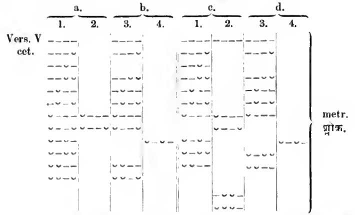
सूत्रधारः ॥

आर्ये। सम्यगनुबोधितो ऽस्मि। अस्मिन्क्षणे विस्मृतं खलु मया। कुतः।

तवास्मि गीतरागेण हारिणा प्रसभं हृतः।
एष राजेव दुष्यन्तः सारंगेणातिरंहसा ॥ ५ ॥

॥ इति निष्क्रान्तौ ॥

॥ प्रस्तावना ॥

l. 1. c. H. तदा pro तत्; e. Bb. कतमं प्रकारम् pro कतमत्प्रकरणम्; c. H. एतां परिषदमारा° pro एतमारा°. — l. 4. c. B पओए pro पओएण; c. H. अलङ्क° pro अधिक°. — l. 7. c. H. add. तत्सर्वम् pro मया. — l. 9. c. H. omnibus locis दुश्मन्तः aut दुश्यन्तः pro दुष्यन्तः.

॥ अथ प्रथमो ऽङ्कः ॥

॥ ततः प्रविशति मृगानुसारी सशरचापहस्तो राजा रथेन सूतश्च ॥

सूतः ॥

॥ राजानं मृगं चावलोक्य ॥

आयुष्मन् ।

कृष्णसारे ददच्चक्षुस्त्वयि चाधिज्यकार्मुके ।
मृगानुसारिणं साक्षात्पश्यामीव पिनाकिनम् ॥ ६ ॥

राजा ॥

सूत । दूरममुना सारंगेण वयमाकृष्टाः । अयं पुनरिदानीमपि

ग्रीवाभङ्गाभिरामं मुहुरनुपतति स्यन्दने बद्धदृष्टिः
पश्चार्धेन प्रविष्टः शरपतनभयाद्भूयसा पूर्वकायम् ।
दर्भैरर्धावलीढैः श्रमविवृतमुखभ्रंशिभिः कीर्णवर्त्मा
पश्योदग्रप्लुतत्वाद्वियति बहुतरं स्तोकमुर्व्यां
प्रयाति ॥ ७ ॥

स एष कथमनुपदमेव प्रयत्नप्रेक्षणीयः संवृत्तः ॥

सूतः ॥

आयुष्मन् उत्खातिनी भूमिरिति मया रश्मिसंयमनाद्रथस्य

Vers. VI metr. v. V. — Vers. VII metr. v. I. — l. 2. c. B. सशररथेन चाप°, c. H. om. सशर. — l. 4. c. B. चालोक्य. — l. 9. c. H. वयममुना सा° दूरमाकृष्टाः; id. om. पुनः. — l. 10. c. W., e. Bb. दत्त pro बद्ध. — l. 15. om. c. H.; c. B. तत pro स; e. Bb. सविस्मयम् । कथमनुपतत एव मे यत्न°, e. W. स° । क° ए° मे प्रयत्नप्रेक्षणीयः संवृत्तो ऽयं मृगः. — l. 17. c. B., e. B. उद्घातिनी.

मन्दीकृतो वेगः। तेन मृग एष विप्रकृष्टान्तरः संवृत्तः। संप्रति हि समदेशवर्तिनस्ते न दुरासदो भविष्यति॥

राजा॥

तेन हि विमुच्यन्तामभीशवः॥

सूतः॥

यदाज्ञापयत्यायुष्मान्॥

॥ रथवेगं निरूप्य ॥

आयुष्मन् पश्य पश्य।

मुक्तेषु रश्मिषु निरायतपूर्वकाया
निष्कम्पचामरशिखा निभृतोर्ध्वकर्णाः।
आत्मोद्धतैरपि रजोभिरलङ्घनीया
धावन्त्यमी मृगजवाक्षमयेव रथ्याः॥ ८॥

राजा॥

॥ सहर्षम् ॥

सत्यमतीत्य हरितो हरींश्च वर्तन्ते वाजिनः। तथा हि

Vers. VIII – – ⏑ – ⏑ ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ – – metr. शक्करी, spec. वसन्ततिलका.

l. 1. c. H. om. मृग एष; c. B., e. Bb. om. संवृत्तः. — l. 2. c. H., e. Bb. om. हि. — l. 4. c. H. दा (तावत्?) pro हि; c. B., e. Bb., e. W. मुच्यन्ताम्. — l. 6. e. B., e. W. यथा pro यत्. — l. 7. c. H. निरूपयन् pro निरूप्य. — l. 8. c. H. एते संप्रति हि, e. Bb. एते हि ante मुक्तेषु. — l. 14. om. c. H., c. B. — l. 15. c. H. सत्यममी हरितो हरिन्श्च (!) वर्तन्ते ऽतीत्य व्याजिनः (!); om. तथा हि.

यदालोके सूक्ष्मं व्रजति सहसा तद्विपुलतां
यदर्धे विच्छिन्नं भवति कृतसंधानमिव तत्।
प्रकृत्या यद्वक्रं तदपि समरेखं नयनयो-
र्न मे दूरे किंचित्क्षणमपि न पार्श्वे रथजवात् ॥ ९ ॥

सूत। पश्यैनं मया व्यापाद्यमानम् ॥

॥ इति शरसंधानं नाटयति ॥

नेपथ्ये ॥

भो भो राजन् न हन्तव्यो न हन्तव्यः ॥

सूतः ॥

॥ आकर्ण्यावलोक्य च ॥

आयुष्मन् अस्य खलु ते बाणपातवर्तिनः कृष्णसारस्यान्तरे तपस्विन उपस्थिताः ॥

राजा ॥

॥ ससंभ्रमम् ॥

तेन हि प्रगृह्यन्तां वाजिनः ॥

Vers. IX ⏑–––––|⏑⏑⏑⏑⏑––⏑⏑⏑– metr. अत्यष्टि, spec. शिखरिणी.

---

l. 4. c. B. पार्श्वे pro दूरे, दूरे pro पार्श्वे. — l. 5—8. om. c. H. — l. 5. e. Bb., e. W. सूतः. — l. 8. c. B., e. Bb., e. W. आश्रममृगो ऽयम् ante न. — l. 10. 11. c. H. om. आक° — आयुष्मन्. — l. 11. c. H. om. ते; c. H. पातपद, e. Bb., e. W. पथ pro पात. — l. 12. c. H. तपस्विनः सन्निहि(ताः) pro त° उपस्थिताः. — l. 13—15. desunt in c. H.

सूतः ॥

तथा ॥

॥ इति रथं स्थापयति ॥

॥ ततः प्रविशत्यात्मनातृतीयो वैखानसः ॥

वैखानसः ॥

॥ हस्तमुद्यम्य ॥

राजन् आश्रममृगो ऽयं न हन्तव्यो न हन्तव्यः ।
न खलु न खलु बाणः संनिपात्यो ऽयमस्मि-
न्मृदुनि मृगशरीरे पुष्पराशाविवाग्निः ।
क्व बत हरिणकानां जीवितं चातिलोलं
क्व च निशितनिपाताः वज्रसाराः शरास्ते ॥ १० ॥
तत्साधु कृतसंधानं प्रतिसंहर सायकम् ।
आर्तत्राणाय वः शस्त्रं न प्रहर्तुमनागसि ॥ ११ ॥

Vers. X ⏑⏑⏑⏑⏑⏑⏑‒‒ | ‒⏑‒‒⏑‒‒ metr. अतिशक्वरी, spec. नान्दीमुखी vel मालिनी. — Vers. XI metr. v. V.

I. 1—7 desunt in c. H. — I. 6. c. B. उद्यम्य pro उद्यम्य. — I. 8. c. H. न खलु semel. — I. 9. c. H. पत्र, e. B. तूल pro पुष्प. — I. 11. c. H. वज्रधाराः, e. B. सारपुङ्खाः. — c. H. किं च inter v. X et XII.

राजा ॥

एष प्रतिसंहृतः ॥

॥ इति यथोक्तं करोति ॥

वैखानसः ॥

सदृशमेतत्पुरुवंशप्रदीपस्य भवतः ॥

जन्म यस्य पुरोर्वंशे युक्तरूपमिदं तव।
पुत्रमेवंगुणोपेतं चक्रवर्तिनमाप्नुहि ॥ १२ ॥

इतरौ ॥

॥ बाहू उद्यम्य ॥

सर्वथा चक्रवर्तिनं पुत्रमाप्नुहि ॥

राजा ॥

॥ सप्रणामम् ॥

प्रतिगृहीतम् ॥

वैखानसः ॥

राजन् समिदाहरणाय प्रस्थिता वयम् एष खलु कण्वस्य कुलपतेरनुमालिनीतीरमाश्रमो दृश्यते। न चेदन्यकार्यातिपातः। तत्प्रविश्य प्रतिगृह्यतामातिथेयः सत्कारः। अपि च

Vers. XII metr. v. V. — l. 2. c. H. संप्रति post एष; संहारामि (!) pro प्रतिसंहृतः. — l. 5. c. H. सदृशमेवैतत्. — l. 9. c. H., c. B. बाहुम् pro बाहू. — l. 10. c. H. सर्वदा; om. पुत्रम्. — Inter l. 10 et 11. c. H. इति व्याहरतः. — l. 13. c. H. गृहीतं ब्राह्मणवचनम् (!). — l. 15. c. H. समिधामाहारणाय (!). — l. 16. e. W., e. Bb. महर्षेरुपमा° pro कुलपतेरनुमा°; c. H., c. B. अन्यः pro अन्य. — l. 17. c. H., c. B. om. तत्; c. H. अतिथिस° pro आतिथेयः स°.

रम्यास्तपोधनानां प्रतिहतविघ्नाः क्रियाः समवलोक्य।
ज्ञास्यसि कियद्भुजो मे रक्षति मौर्वीकिणाङ्क इति॥१३॥

राजा॥

अपि संनिहितो ऽत्र कुलपतिः॥

वैखानसः॥

इदानीमेव दुहितरं शकुन्तलामतिथिसत्काराय नियुज्य दैवमस्याः प्रतिकूलं शमयितुं सोमतीर्थं गतः॥

राजा॥

भवतु। तां द्रक्ष्यामि। सा खलु विदितभक्तिर्मां महर्षेः कथयिष्यति॥

वैखानसः॥

साधयामस्तावत्॥

॥ इति सशिष्यो निष्क्रान्तः ॥

राजा॥

सूत। चोदयाश्वान् पुण्याश्रमदर्शनेन तावदात्मानं पुनीमहे॥

सूतः॥

यदाज्ञापयत्यायुष्मान्॥

॥ इति भूयो रथवेगं निरूपयति ॥

Vers. XIII metr. v. II. — l. 6. 7. c. H. संदिश्य तस्याः प्रतिकूलंदैवम् pro नियुज्य — प्रतिकूलम्. — Inter l. 8 et 9. c. H. स्वगतम्. — l. 9. 10. c. H. सा post कथयिष्यति; om. खलु; c. H., c. B., e. Bb., e. W. भक्तिम् pro भक्तिः; e. Bb., e. W. करिष्यति pro कथ°.

राजा ॥

॥ समन्तादवलोक्य ॥

सूत। अकथितो ऽपि ज्ञायत एव यथायमाभोगस्तपोवनस्येति ॥

सूतः ॥

कथमिव ॥

राजा ॥

किं न पश्यति भवान्। इह हि

नीवाराः शुकगर्भकोटरमुखभ्रष्टास्तरूणामधः
प्रस्निग्धाः क्वचिदिङ्गुदीफलभिदः सूच्यन्त एवोपलाः।
विश्वासोपगमादभिन्नगतयः शब्दं सहन्ते मृगा-
स्तोयाधारपथाश्च वल्कलशिखानिष्यन्दरेखाङ्किताः॥१४॥

अपि च।

कुल्याम्भोभिः पवनचपलैः शाखिनो धौतमूला
भिन्नो रागः किसलयरुचामाज्यधूमोद्गमेन।
एते चार्वागुपवनभुवि छिन्नदर्भाङ्कुरायां
नष्टाशङ्का हरिणशिशवो मन्दमन्दं चरन्ति ॥१५॥

Vers. XIV – – – ◡ ◡ – ◡ – ◡ ◡ ◡ – | – – ◡ – – ◡ – metr. अतिधृति, spec. शार्दूलविक्रीडित. — Vers. XV – – – – | ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ – | – ◡ – – ◡ – – metr. अत्यष्टि, spec. मन्दाक्रान्ता.

l. 3. c. B. कथि°; c. H. विज्ञायत pro ज्ञा°; c. B. एवायमाश्र-माभोगस्त°; c. H., c. B. तपोधन pro तपोवन. — l. 8. c. H. पश्यति (!) pro प° भवान्. — l. 13—17. om. c. H., e. B. — l. 14. c. B. प्रसृति, c. B. comm. प्रसृत pro पवन. — l. 17. c. B. comm. तङ्कम्, c. B. तका (!) pro शङ्का.

सूतः ॥

सर्वमुपपन्नम् ॥

राजा ॥

॥ स्तोकमन्तरं गत्वा ॥

तपोवननिवासिनामुपरोधो मा भूत् एतावत्येव रथं स्थापय । यावदवतरामि ॥

सूतः ॥

धृताः प्रग्रहाः । अवतरत्वायुष्मान् ॥

राजा ॥

॥ अवतीर्य ॥

सूत । विनीतवेषप्रवेश्यानि तपोवनानि नाम । इदं तावद्गृह्यताम् ।

॥ इति सूतस्याभरणानि धनुश्चोपनीय ॥

सूत । यावदहमाश्रमवासिनः प्रत्यवेक्ष्योपावर्ते । तावदार्द्रपृष्ठाः क्रियन्तां वाजिनः ॥

---

l. 2. c. Bb. add. एव post उपपन्नम्. — l. 5. c. H., c. B. add. सूत ante तपो°; e. Bb., e. W. वासिनाम् pro निवा°; मा deest in c. H.; id. add. इति post भूत्; e. Bb., e. W. अत्रैव तावत् pro एतावत्येव. — l. 5. 6. c. B. add. इति post स्थापय; c. H. अहम् ante अवत°. — l. 10. c. H. add. परिक्रम्य. — l. 11. c. H. om. सूत et add. यावदाश्रमद्वारं प्रविशामि ante विनीत°; c. B., c. Bb., e. W. °वेषेण प्रवेष्टव्यानि; c. B. इह pro इदम्. — l. 13. c. H., c. B. सूताय pro सूतस्य; c. B., e. Bb., e. W. add. अर्पयति post उपनीय. — l. 14. c. H. om. सूत; e. Bb. आश्रमवासिनो यावदवेक्ष्याहमुपा° pro यावदहमाश्रमवासिनः प्रत्यवेक्ष्योपा°; c. H., c. B. अहम् post प्रत्यवेक्ष्य, e. B. post अवेक्ष्य; c. H. उपावर्तिष्ये pro उपावर्ते.

सूतः ॥

तथा ॥

॥ इति निष्क्रान्तः ॥

राजा ॥

॥ परिक्रम्यावलोक्य च ॥

इदमाश्रमद्वारम् यावत्प्रविशामि ॥

॥ प्रविश्य निमित्तं सूचयन् ॥

शान्तमिदमाश्रमपदं स्फुरति च बाहुः कुतः फलमिहास्य ।
अथवा भवितव्यानां द्वाराणि भवन्ति सर्वत्र ॥ १६ ॥

नेपथ्ये ॥

इदो इदो सहीओ ॥

राजा ॥

॥ कर्णं दत्त्वा ॥

अये । दक्षिणेन वृक्षवाटिकामालाप इव श्रूयते । यावदत्र गच्छामि ॥

॥ परिक्रम्यावलोक्य च ॥

अये । एतास्तपस्विकन्यकाः स्वप्रमाणानुरूपैः सेचनघटैर्बालपादपेभ्यः पयो दातुमित एवाभिवर्तन्ते ॥

॥ निरूप्य ॥

Vers. XVI metr. v. H. — l. 5. 6. om. c. H. — l. 10. c. H. नेपथ्ये शकुंतला. — l. 11. c. H. पिअस°. — l. 14. c. B. भारिकायाम् (!) pro वृक्षवाटिकाम्, c. H. °वाटिकायाम्; c. B. या(व)दग्रे pro यावदत्र. — l. 17. c. H. om. अयं; कन्याः pro कन्यकाः; अनुरूलसं° (!) pro अनुरूपैः से°. — l. 18. c. H. दातुं मन्दमितः. — l. 19. c. B. add. च.

अहो मधुरमासां दर्शनम्

शुद्धान्तदुर्लभमिदं वपुराश्रमवासिनो यदि जनस्य ।
दूरीकृताः खलु गुणैरुद्यानलता वनलताभिः ॥ १७ ॥

यावदिमां छायामाश्रित्य प्रतिपालयामि ॥

॥ इति विलोकयन्स्थितः ॥

॥ ततः प्रविशति यथोक्तव्यापारा सह सखीभ्यां शकुन्तला ॥

शकुन्तला ॥

इदो इदो सहीओ ॥

॥ अनसूया ॥

हला सउन्दले । तुवत्तोवि तादकस्सवस्स अस्समरुक्खआ पिअदरेत्ति तक्केमि । जेण णोमालिआकुसुमपेलवावि तुमं एदाणं आलवालपूरणे णिउत्ता ॥

शकुन्तला ॥

ण केवलं तादणिओओ एव्व । अत्थि मे सोदरसिणेहोवि

Vers. XVII metr. v. II. — l. 4. c. H. एनाम् pro इमाम्; तरुछायाम् pro छा°. — l. 5. deest in c. B. — l. 8. c. H. पिअस°. — l. 9. c. H. प्रियंवदा. — l. 10. 11. c. B. कण्वस्स pro कस्स°; c. H. °हतो (!) पिआतरो-त्ति (!); c. H. ज (!) pro जेण; पेसला pro पेलवा; c. H., c. B. त्ति post तुमं. — l. 12. c. H. सेअणे pro पूरणे. — l. 14. c. W. add. हला अणसूए ante ण; c. H. om. एव्व; महवि pro मे; c. B. om. वि.

एदेसु॥

॥ इति वृक्षसेचनं निरूपयति ॥

राजा॥

कथमियं सा कण्वदुहिता। असाधुदर्शी खलु तत्रभवान्काश्यपः। य इमामाश्रमधर्मे नियुङ्क्ते।

इदं किलाव्याजमनोहरं वपु-
स्तपःक्षमं साधयितुं य इच्छति।
ध्रुवं स नीलोत्पलपत्त्रधारया
समिल्लतां छेत्तुमृषिर्व्यवस्यति॥ १८॥

भवतु। पादपान्तरित एव विश्रब्धं तावदेनां पश्यामि॥

॥ इति तथा करोति ॥

शकुन्तला॥

सहि अणसूए। अदिपिणद्धेण वक्कलेण पिअंवदाए णिअन्तिदम्हि। सिढिलेहि दाव णं॥

अनसूया॥

तह॥

॥ इति शिथिलयति ॥

Vers. XVIII ⏑–⏑––⏑⏑–⏑–⏑– metr. जगती, spec. वंशस्थाबिल.

---

l. 9. e. W., e. Bh. शमीलताम्. — l. 10. e. Bb., e. W. विश्रुस्ताम्; c. H. om. तावत्. — l. 13. c. H. om. सहि; अदृअ° [i. s. अदय°] pro अदि°; इतिमिणागणाव° [(इति) इमिणा(ग)णाव°] (i. s. अनेन स्तनव°) post अदृअ°; दिढं ante णिअ°. — l. 14. c. B. अन्तप्रोधपत्र (!) ante सिढि°.

प्रियंवदा ॥

एत्थ पओहरवित्थारइत्तअं अत्तणो जोव्वणं उवालह ॥

राजा ॥

सम्यगियमाह ।

इदमुपहितसूक्ष्मग्रन्थिना स्कन्धदेशे
स्तनयुगपरिणाहाच्छादिना वल्कलेन ।
वपुरभिनवमस्याः पुष्यति स्वां न शोभां
कुसुममिव पिनद्धं पाण्डुपत्त्रोदरेण ॥ १९ ॥

काममननुरूपमस्या वयसो वल्कलम् न पुनरलंकारश्रियं न पुष्यति । कुतः ।

सरसिजमनुविद्धं शैवलेनापि रम्यं
मलिनमपि हिमांशोर्लक्ष्म लक्ष्मीं तनोति ।
इयमधिकमनोज्ञा वल्कलेनापि तन्वी
किमिव हि मधुराणां मण्डनं नाकृतीनाम् ॥२०॥

शकुन्तला ॥

एसो वादेरिदपल्लवङ्गुलीहिं तुवरेदि विअ मं केसररुक्खओ । जाव णं संभावेमि ॥

॥ इति परिक्रामति ॥

Verss. XIX. XX metr. v. X. — Inter l. 1. et 2. e. Bb., e. W. सहासम्. — l. 2. c. H. एव्व (!), c. B. एण (!) pro एत्थ; c. B., e. B., e. W., e. Bb. add. मं किं उवालम्भेसि. — l. 4–8. desunt in c. H. — l. 4. om. c. B. — l. 9. e. B., e. W. add. अथवा ante कामम्; c. H., e. B., e. W. वपुषः pro वयसः. — l. 10. c. H. (Kâṭ.) इति post पुष्यति. — Inter l. 15. et 16. e. Bb., e. W. अग्रतो ऽवलोक्य. — l. 16. c. H. हला ante एसो; एओ (!) pro रुक्खओ.

प्रियंवदा ॥

हला सउन्दले । एत्थ एव्व दाव मुहुत्तअं चिट्ठ । जाव तुए उवगदाए लदासणाहो विअ अअं केसररुक्खओ पडिभादि ॥

शकुन्तला ॥

अदो क्खु पिअंवदासि तुमं ॥

राजा ॥

प्रियमपि तथ्यमाह शकुन्तलां प्रियंवदा । अस्याः खलु

अधरः किसलयरागः कोमलविटपानुकारिणौ बाहू ।
कुसुममिव लोभनीयं यौवनमङ्गेषु संनद्धम् ॥ २१ ॥

अनसूया ॥

हला सउन्दले । इअं सअंवरवहू सहआरस्स तुए किदणामहेआ वणजोसिणित्ति णोमालिआ । णं विसुमरिदासि ॥

शकुन्तला ॥

तदा अत्ताणंपि विसुमरिस्सं ॥

॥ लतामुपेत्यावलोक्य च ॥

हला । रमणीए क्खु काले इमस्स लदापाअबमिहुणस्स

Vers. XXI metr. v. H. — l. 2. 3. c. H. om. दाव et अअं; मुहुत्तं pro मुहुत्तअं; e. Bb., e. W. शकुन्तला । किंणिमित्तं ॥ प्रियंवदा । जाव cet. post चिट्ठ; c. H. रुक्खो pro रुक्खओ; add. मे ante पडि°. — l. 5. c. H. तुमं ante पि°. — l. 7. c. H. add. पुनः ante प्रियम्; om. शकुन्तलाम्. — l. 11. 12. c. H. add. बाल ante सह°; क्खु post णोमालिआ. — l. 14. c. H. तं जलि (!) [i. e. यदि] अत्ताणं वि°. — l. 15. c. H. उपेत्य चावलोक्य. — l. 16. c. H. रमणिज्जे pro रमणीए; om. क्खु.

वइअरो संवुत्तो । णवकुसुमजोव्वणा वणजोसिणी । बद्ध-पल्लवदाए उवभोअक्खमो सहआरो ॥

॥ इति पश्यन्ती तिष्ठति ॥

प्रियंवदा ॥

॥ सस्मितम् ॥

अणसूए । जाणासि किंणिमित्तं सउन्दला वणजोसिणिं अदिमेत्तं पेक्खदित्ति ॥

अनसूया ॥

णक्खु विभावेमि । कहेहि ॥

॥ प्रियंवदा ॥

जह वणजोसिणी अणुरूवेण पाअवेण संगदा । अवि णाम एव्वं अहंपि अत्तणो अणुरूवं वरं लहेअंत्ति ॥

शकुन्तला ॥

एसो णूणं तुह अत्तगदो मणोरहो ॥

॥ इति कलशमावर्जयति ॥

राजा ॥

अपि नाम कुलपतेरियमसवर्णक्षेत्रसंभवा स्यात् अथवा कृतं संदेहेन ।

---

l. 1. c. H. सअंवरो pro वइअरो; add. णं ante णव°. — l. 5. om. c. B., e. B., e. Bb. — l. 6. c. H. (Kâṭ.) add. हला ante अण°; [in i. s. किं ante जाणासि]; c. B., e. B. किं pro किंणिमित्तं; c. H. om. किंणिमित्तं. — l. 9. [c. H. in i. s. कथय bis]. — l. 11. 12. c. H. add. एसा ante वण° et अत्तणो ante अणु°; om. अवि; एवं णाम (Kâṭ.) pro णाम एव्वं. — Post लहे° sequitur in c. H. राजा । आत्मगतम् । दुर्लभः खल्वेषः — l. 14. c. H. चित्त° pro अत्त°.

असंशयं क्षत्रपरिग्रहक्षमा
यदार्यमस्यामभिलाषि मे मनः।
सतां हि संदेहपदेषु वस्तुषु
प्रमाणमन्तःकरणप्रवृत्तयः ॥ २२ ॥

तथापि तत्त्वत एनामुपलप्स्ये॥

शकुन्तला॥

॥ ससंभ्रमम् ॥

अम्मो सलिलसेअसंभमुग्गदो णोमालिअं उज्झिअ वअणं मे महुअरो अहिवट्टइ ॥

॥ इति भ्रमरबाधां निरूपयति ॥

राजा॥

॥ सस्पृहम् ॥

चलापाङ्गां दृष्टिं स्पृशसि बहुशो वेपथुमतीं
रहस्याख्यायीव स्वनसि मृदु कर्णान्तिकचरः।
करं व्याधुन्वत्याः पिबसि रतिसर्वस्वमधरं
वयं तत्त्वान्वेषान्मधुकर हतास्त्वं खलु कृती ॥ २३ ॥

Vers. XXII metr. v. XVIII. — Vers. XXIII metr. v. IX. — l. 5. e. W., e. Bb. एव ante एनाम्. — l. 8. c. H. हला [i. e. हला। शकुन्तले] pro अम्मो; समन्तो (!) pro संभमुग्गदो. — l. 10. e. W. नाटयति pro नि°. — l. 12. c. H. विलोक्य। स°; e. W. स° विलोक्य। deinde साधु बाधनमपि रमणीयमस्याः। यतो यतः cet. (cf. v. XXIV); deinde अपि च। सासूयमिव ॥ चलापाङ्गाम् cet. (v. XXIII). — l. 13. c. H. °पाङ्ग दृष्टः. — l. 15. c. B., e. B. करौ pro करम्.

साध्वसाराधनमपि रमणीयमस्याः।
यतो यतः षट्चरणो ऽभिवर्तते
ततस्ततः प्रेषितवामलोचना।
विवर्तितभ्रूरियमद्य शिक्षते
हठादकामापि हि दृष्टिविभ्रमम्॥ २४॥

शकुन्तला॥

ण एसो धिट्ठो विरमदि। अण्णदो गमिस्सं॥

॥ पदान्तरे स्थित्वा सदृष्टिक्षेपम्॥

कहं इदो वि आअच्छदि। हला। परित्ताअध परित्ताअध मं इमिणा दुव्विणीदेण दुट्ठमहुअरेण अहिहूअमाणं॥

उभे॥

॥ सस्मितम्॥

काओ वअं परित्तादुं। दुस्सन्दं अक्कन्द। राअरक्खिदाणि तवोवणाणि णाम॥

राजा॥

अवसरो ऽयमात्मानं प्रकाशयितुम् न भेतव्यम्॥

Vers. XXIV metr. v. XVIII. — l. 1—5. om. c. H., e. Bb.; l. 7—9. om. c. H. usque ad आअच्छदि. — l. 1. e. W. साधु साधनमपि pro साध्वसाराधनमपि; c. B. अस्या रमणीयम्. — l. 2. e. B. अधिवर्तते. — l. 3. e. W. लोल pro वाम. — l. 5. e. W. भयात् pro हठात्. — l. 7. c. B दुट्ठो (!) pro धिट्ठो. — l. 9. 10. c. H. om. मं et दुट्ठ; add. अत्ताणं post अहि°. — l. 11. c. H. सख्यौ. — l. 13. 14. c. H., c. B. का pro काओ; e. Bb., e. W. रक्खिदाइं (c. B., c. B. °दव्वाणि) तवोवणाइं. — l. 16. c. H. अयमेत्रावसर आ° दर्शयितुम्। कः को ऽत्र भोः pro अव° — भेतव्यम्; e. Bb. न भेतव्यम् bis.

॥ इत्यर्धोक्ते स्वगतम् ॥

राजभावस्त्वभिज्ञातो भवेत् भवतु । एवं तावदभिधास्ये ॥

शकुन्तला॥

॥ पदान्तरे स्थित्वा सदृष्टिक्षेपम् ॥

कहं इदोवि मं अणुसरदि ॥

राजा ॥

॥ सत्वरमुपसृत्य ॥

कः पौरवे वसुमतीं शासति शासितरि दुर्विनीतानाम् ।
अयमाचरत्यविनयं मुग्धासु तपस्विकन्यासु ॥ २५ ॥

॥ सर्वा राजानं दृष्ट्वा किंचिदिव संभ्रान्ताः ॥

॥ अनसूया ॥

अज्ज । णक्खु किंपि अच्चाहिदं । इअं णो पिअसही महु-अरेण अहिहूअमाणा कादरीभूदा ॥

॥ इति शकुन्तलां दर्शयति ॥

राजा ॥

॥ शकुन्तलाभिमुखो भूत्वा ॥

अपि तपो वर्धते॥

॥ शकुन्तला साध्वसादवचना तिष्ठति ॥

Vers. XXV metr. v. II. — l. 1. c. H. विचार्य pro स्वगतम्. — l. 2. c. H. सत्यं राजभाहि (!) विज्ञातो; om. तावत्. — Inter l. 3 et 4. c. H. ण एसो दुट्ठो विरमदि । ता अण्णादो गमिस्सं. — l. 4. c. B., c. W. om. सदृष्टिक्षेपम्. — l. 7. c. H. त्वरयोपसृत्य. — l. 13. c. H. आउलीकिअमाणा pro अहि°. — l. 14. c. H. शकुन्तलाभिदर्शयति (!). — l. 17. c. H. नाम post अपि.

अनसूया ॥

दाणिं अदिधिविसेसलाहेण। हला सउन्दले। गच्छ उडअं। फलमिस्सं अग्घं उवहर। इदं पादोदअं भविस्सदि ॥

राजा ॥

भवतीनां सूनृतयैव गिरा कृतमातिथ्यम् ॥

प्रियंवदा ॥

तेण हि इमस्सिं पच्छाअसीअलाए सत्तवणवेदिआए मुहुत्तअं उवविसिअ परिस्समविणोदं करेदु अज्जो ॥

राजा ॥

नूनं यूयमप्यनेन कर्मणा परिश्रान्ताः ॥

अनसूया ॥

हला सउन्दले। उइदं णो पज्जुवासणं अदिधीणं। एत्थ उवविसम्ह ॥

॥ सर्वे उपविशन्ति ॥

शकुन्तला ॥

॥ आत्मगतम् ॥

किं णुक्खु इमं पेक्खिअ तवोवणविरोहिणो विआरस्स गमणीअम्हि संवुत्ता ॥

---

l. 2. c. H. साम्पदं अज्जस्स inter अदि° et हला. — l. 3. c. H. अग्घोदअं pro अग्घं. — l. 7. 8. c. H. दाव post इमस्सिं; om. मुहुत्तअं; अज्जो (= अज्ञो) ante उव°. — l. 10. c. H., e. Bb. om. नूनं; c. B. एव post अनेन; c. H. add. तदत्रोपदिश्यत post परिश्रान्ताः. — l. 12. c. H. add. ता ante एत्थ et एव्व post एत्थ. — l. 17. e. Bb., e. W. add. जणं post इमं.

राजा ॥

॥ सर्वा विलोक्य ॥

अहो समवयोरूपरमणीयं भवतीनां सौहार्दम् ॥

प्रियंवदा ॥

॥ जनान्तिकम् ॥

अणसूए । को णुक्खु एसो चउरगम्भीराकिदी महुरं आलवन्तो पहाववन्दो विअ लक्खीअदि ॥

अनसूया ॥

सहि । ममवि अत्थि कोदूहलं । पुच्छिस्सं दाव णं ॥

॥ प्रकाशम् ॥

अज्जस्स महुरालावजणिदो विस्सासो मं मन्तावेदि । कदमो अज्जेण राएसिवंसो अलंकरीअदि । कदमो वा विरहपज्जुस्सुअजणो किदो देसो । किंणिमित्तं वा सुउमारदरोबि तबोवणपरिस्समस्स अत्ता पदं उवणीदो ॥

शकुन्तला ॥

॥ आत्मगतम् ॥

हिअअ । मा उत्तम्म । एसा तुए चिन्दिदं अणसूआ मन्तेदि ॥

---

l. 1—3. om. e. Bb. — l. 3. c. H. सौ° भ° pro भ° सौ°. — l. 6. c. H. चउलोदारगम्भीराकिदि (!); c. B. महुरपिअं, e. B., c. H. महुरं पिअं. — l. 11. 12. c. H. भद्दणा (= भर्त्रेणा) कदमो pro क° अ°; c. B. राएसिणो व° pro राएसिवं°. — l. 13. c. H. सुउमारेण सरीरेण तुए pro सुउमारदरोवि. — l. 14. e. W., e. Bb. तबोवणगमणपरि°; c. H. अत्तापत्तदं णिदो [i. e. आत्मापात्रतां नीतः] pro अत्ता पदं उवणीदो. — l. 16. om. c. H., c. B., e. Bb. — l. 17. c. H. मा उत्त° bis; c. B. तु दे pro तुए; e. B., c. B. चिन्दिदाणि; c. H. add. दाणिं post चि°.

राजा ॥

॥ आत्मगतम् ॥

कथमिदानीमात्मानं निवेदयामि। कथं वात्मापहारं करोमि। भवतु। एवं तावदेतां वक्ष्ये ॥

॥ प्रकाशम् ॥

भवति। यः पौरवेण राज्ञा धर्माधिकारे नियुक्तः। सो ऽहमविघ्नक्रियोपलम्भाय धर्मारण्यमिदमायातः ॥

अनसूया ॥

सणाहा दाणिं धम्मचारिणो ॥

॥ शकुन्तला शृङ्गारलज्जां निरूपयति ॥

सख्यौ ॥

॥ उभयोराकारं विदित्वा जनान्तिकम् ॥

हला सउन्दले। जइ एत्थ अज्ज तादो संणिहिदो भवे ॥

शकुन्तला ॥

॥ सरोषम् ॥

तदो किं भवे ॥

सख्यौ ॥

इमं जीविदसव्वस्सेणावि अदिधिविसेसं किदत्थं करिस्सदि ॥

---

l. 2. c. H. स्वगतम् pro आ°. — l. 3. c. H. विनोदयिष्यामि pro निवेदयामि; करोतु pro करोमि. — l. 4. c. H. भवत्वेनामभिधास्ये (!)। तावदेवम् pro भवतु — वक्ष्ये; e. Bb., e. W. एनां व°. — l. 6. 7. c. H. भगवति पौरदेण (!) राज्ञा यः pro भव°। यः पौर° रा°; सो ऽहमाश्रमिणामविघ्न°. — l. 18. c. H. अदिहिं pro अदिधिविसेसं.

शकुन्तला ॥

तुम्हे अवेध। किंपि हिअए करिअ मन्तेध। ण वो वअणं सुणिस्सं ॥

राजा ॥

वयमपि तावद्भवत्यौ सखीगतं किंचित्पृच्छामः ॥

सख्यौ ॥

अज्ज। अणुग्गहो विअ इअं अब्भत्थणा ॥

राजा ॥

भगवान्काश्यपः शाश्वते ब्रह्मणि स्थित इति प्रकाशम् इयं च वः सखी तदात्मजेति कथमेतत् ॥

अनसूया ॥

सुणादु अज्जो। अत्थि कोवि कोसिओत्ति गोत्तणामहेओ महप्पहावो राएसी ॥

राजा ॥

अस्ति। श्रूयते ॥

---

l. 2. c. H. हला अदंहि (!) [om. i. s.], c. B. तुम्ह दुएवि अवेदं pro तुम्हे अ°; c. H. मन्तेदि [i. s. मन्त्रयसि (!)], c. B. मन्तेह; c. H. हि [i. s. वाम्] pro वो; c. B. वअणो pro वअणं. — l. 5. c. H. om. तावत्; c. H., c. B. भवत्योः; c. B., e. B. om. किंचित्; e. Bb., e. W. किमपि pro किंचित्. — l. 7. c. H. क्खु pro विअ इअं. — l. 9. c. B. भगवांश्च pro भगवान्का°: om. ब्रह्मणि; e. Bb., e. W. वर्तते pro स्थित इति प्रकाशम्; c. H. प्रसिद्धः, c. B. प्रकाशः pro प्रकाशम्. — l. 12. c. H. महाराओ pro अज्जो; c. H., c. B. om. कोवि; c. H. कोसुओत्ति [i. s. नाशिक इति] (!); किद्पात्तणामहोओ [i. s. कृतगोत्रनामधोयो] (!). — l. 15. c. H. अस्तीति श्रू°.

अनसूया ॥

तं णो पिअसहीए पहवं अवगच्छ। उज्झिआए सरीरसंवड्ढणादीहिं तादकस्सवो से पिदा ॥

राजा ॥

उज्झितशब्देन जनितं मे कौतूहलम् आ मूलाच्छ्रोतुमिच्छामि ॥

अनसूया ॥

सुणादु अज्जो। गोदमीतीरे पुरा किल तस्स राएसिणो उग्गे तवसि वट्टमाणस्स किंपि जादसङ्केहिं देवेहिं मेणआ णाम अच्छरा पेसिदा णिअमविग्घकारिणी ॥

राजा ॥

अस्त्येतदन्यसमाधिभीरुत्वं देवानाम् ॥

अनसूया ॥

तदो वसन्तोदारसमए से उम्मादइत्तअं रूवं पेक्खिअ ॥

॥ इत्यर्धोक्ते लज्जया विरमति ॥

राजा ॥

परस्तादवगम्यत एव। सर्वथाप्सरःसंभवैषा ॥

---

l. 1. c. H. अत्तणो pro तं णो; add. in i. s. पुनः। post उज्झितायाः. — l. 5. c. H. जनित[ः] (om. मे) कुतूहलः (!). — l. 8. 9. c. H. महाराओ pro अज्जो; om. गोदमीतीरे et किंपि. — l. 10. c. H. पेसिदा post णिअम°. — Inter l. 12 et 13. c. H. ।ततः। — l. 14. c. H. om. से; देक्खिअ pro पे°. — l. 17. c. H. (Kât.) भवतु ante पर°; c. B. गम्यत pro अवग°; c. H. भवैषा pro संभ°.

अनसूया॥

अह्रइं॥

राजा॥

उपपद्यते।

मानुषीषु कथं वा स्यादस्य रूपस्य संभवः।
न प्रभातरलं ज्योतिरुदेति वसुधातलात्॥ २६॥

॥ शाकुन्तलाधोमुखी तिष्ठति॥

राजा॥

॥ आत्मगतम्॥

लब्धावकाशो मे मनोरथः। किंतु सख्याः परिहासोदाहृतां वरप्रार्थनां श्रुत्वा धृतद्वैधीभावकातरं मे मनः॥

प्रियंवदा॥

॥ सस्मितं शाकुन्तलां विलोक्य। नायकाभिमुखी भूत्वा॥

पुणोबि वत्तुकामो विअ अज्जो॥

॥ शाकुन्तला सखीमङ्गुल्या तर्जयति॥

राजा॥

सम्यगुपलक्षितं भवत्या। अस्ति नः सच्चरितश्रवणलोभादन्यदपि प्रष्टव्यम्॥

Vers. XXVI. metr. v. V. — l. 3—7 om. c. B — l. 7. e. Bb., e. W. भूत्वा ante ति°. — l. 9. c. H. स्वगतम् pro आ°. — l. 10. 11. c. H. add. संप्रति ante लब्धा° et अस्याः ante श्रुत्वा. — l. 13. e. Bb. वीक्ष्य pro विलोक्य°; c. H. स्थित्वा pro भूत्वा. — l. 14. c. H. add. किं ante पु°. — l. 17. 18. e. B. उपलक्षितो ऽहम् pro उपलक्षितम्; c. H. वः pro नः; c. H. सच्चरित्र° pro सच्चरित°; c. B. om. अन्यत्.

प्रियंवदा॥

अलं विआरिअ। अणिअत्तणाणुओओ तवस्सिअणो णाम॥

राजा॥

सखीं ते ज्ञातुमिच्छामि।

वैखानसं किमनया व्रतमा प्रदाना-
व्यापाररोधि मदनस्य निषेवितव्यम्।
अत्यन्तमात्मसदृशेक्षणवल्लभाभि-
राहो निवत्स्यति समं हरिणाङ्गनाभिः॥ २७॥

प्रियंवदा॥

अज्ज। धम्मचरणेवि परवसो अअं जणो। गुरुणो उण से अणुरूववरप्पदाणे संकप्पो॥

राजा॥

॥ आत्मगतम् ॥

न दुरवापेयं खलु प्रार्थना।

भव हृदय साभिलाषं संप्रति संदेहनिर्णयो जातः।
आशङ्कसे यदग्निं तदिदं स्पर्शक्षमं रत्नम्॥ २८॥

शकुन्तला॥

॥ सरोषमिव ॥

अणसूए। अहं गमिस्सं॥

Vers. XXVII. metr. v. VIII. — Vers. XXVIII. metr. v. II. — l. 1. c. B. अनसूया. — l. 4. e. Bb. ते सखीम्. — l. 7. c. H., c. B. एवमदिरेक्ष° pro आत्मसदृशेक्षण°. — l. 9. c. H. अनसूया. — l. 10. c. H. धम्माअरणेवि, c. B. धम्माचरणेपि. — l. 13. c. H., c. B. आत्मगतम् ante vers. XXVIII. — l. 14. c. H. om. न; c. B. न ante खलु; c. H. दुरापेयम pro दुरवापे°. — l. 19. c. B., e. Bb. ग° अहं.

अनसूया ॥

किंणिमित्तं ॥

शकुन्तला ॥

इमं असंबद्धप्पलाविणिं पिअंवदं अज्जाए गोदमीए णिवेदइस्सं ॥

अनसूया ॥

सहि । ण जुत्तं ते अकिदसक्कारं अदिधिविसेसं विसज्जिअ सच्छन्ददो गमणं ॥

॥ शकुन्तला न किंचिदुक्त्वा प्रस्थितैव ॥

राजा ॥

॥ ग्रहीतुमिच्छन्निगृह्यात्मानम् आत्मगतम् ॥

अहो चेष्टाप्रतिरूपिका कामिनो मनोवृत्तिः । अहं हि
अनुयास्यन्मुनितनयां सहसा विनयेन वारितप्रसरः ।
स्थानादनुच्चलन्नपि गत्वेव पुनः प्रतिनिवृत्तः ॥ २१ ॥

प्रियंवदा ॥

॥ शकुन्तलां निरुध्य ॥

हला । ण दे जुत्तं गन्तुं ॥

Vers. XXIX metr. v. II. — l. 4. 5. c. H. om. इमं; णिवेदिदुं (Kât.) pro णिवेदइस्सं. — l. 7. c. B., e. Bb. ते जुत्तं; c. H. om. ते; c. B. अकिदं सक्कारं; c. H. उज्झिअ pro विसज्जिअ. — l. 8. c. H. add. अस्समवासिणो जणस्स ante सच्छ°. — l. 9. c. H. सरोषमिव post श°; om. एव. — l. 11. c. H. आत्मगतम् । कथं गच्छति । गृही° (!) pro ग्र° — आ°. — l. 12. c. H. कामिजनमनोवृत्तिः; c. B. कामिमनो°. — l. 16. om. c. H. — l. 17. c. H. om. हला; णं pro ण [i. s. न]; जुत्तं दे pro दे जु°.

शकुन्तला ॥

॥ सभूभङ्गम् ॥

किंणिमित्तं ॥

प्रियंवदा ॥

रुक्खसेअणे दुवे धारेसि मे । एहि दाव । अत्ताणं मोचिअ तदो गमिस्ससि ॥

॥ इति बलादेनां निवर्तयति ॥

राजा ॥

भद्रे । वृक्षसेचनादेव परिश्रान्तामत्रभवतीं लक्षये । तथा ह्यस्याः

स्रस्तांसावतिमात्रलोहिततलौ बाहू घटोत्क्षेपणा-
दद्यापि स्तनवेपथुं जनयति श्वासः प्रमाणाधिकः ।
बद्धं कर्णशिरीषरोधि वदने घर्माम्भसां जालकं
बन्धे स्रंसिनि चैकहस्तयमिताः पर्याकुला मूर्धजाः॥३०॥

तदहमेनामनृणां करोमि ॥

॥ इत्यङ्गुलीयं दातुमिच्छति ॥

॥ उभे नाममुद्राक्षराण्यनुवाच्य परस्परमवलोकयतः ॥

राजा ॥

अलमस्मानन्यथा संभाव्य । राज्ञः परिग्रहो ऽयम् ॥

Vers. XXX metr. v. XIV. — l. 2. c. B. भेदम् pro भङ्गम्. — l. 5. c. H. सेअणकाणं म दुव धा°; e. W., e. Bb. सेअणाइ; e. B. सेअणाणि. — — l. 13. c. B. स्रस्तम् pro बद्धम्. — l. 15. e Bb. अग pro तदहम्. — l. 16. c. H, e. Bb. अङ्गुलीयकम्. — l. 19. e. B., e. Bb., e. W. प्रतिग्रहो ऽयमिति राजपुरुषं मामवगच्छथ; c. B. परिग्रहो ऽयमिति राज° मा°.

प्रियंवदा ॥

तेण ह्नि णारुह्नदि एदं अङ्गुलीअअं अङ्गुलीविओोअं। अज्जस्स वअणेण अणिरिणा दाणिं एसा ॥

॥ किंचिद्विहस्य ॥

हला सउन्दले। मोइदासि अणुअम्पिणा अज्जेण अहवा महाराएण। गच्छ दाणिं ॥

शकुन्तला ॥

॥ आत्मगतम् ॥

जइ अत्तणो पहविस्सं ॥

॥ प्रकाशम् ॥

का तुमं विसज्जिदव्वस्स रुन्धिदव्वस्स वा ॥

राजा ॥

॥ शकुन्तलां विलोक्य । आत्मगतम् ॥

किं नु खलु यथा वयमस्यामेवमियमप्यस्मान्प्रति स्यात् अथवा लब्धावकाशा मे प्रार्थना। कुतः।

वाचं न मिश्रयति यद्यपि मे वचोभिः
कर्णं ददात्यभिमुखं मयि भाषमाणे।
कामं न तिष्ठति मदाननसंमुखी सा
भूयिष्ठमन्यविषया न तु दृष्टिरस्याः ॥ ३१ ॥

Vers. XXXI metr. v. VIII. — l. 2. 3. e. B. ण अरिहदि; e. Bb., e. W. णारिहदि; c. H. add. तुह post अज्जस्स et अव्व [एव्व] post व°: णाम pro दाणिं. — l. 11. c. H. विअ [एव्व] रुन्धिदव्वस्स वा विसज्जिदव्वस्स वा. — l. 14. c. B. यथास्मान्प्रति pro यथा — प्रति.

नेपथ्ये ॥

भो भोस्तपस्विनः । संनिहितास्तपोवनसत्त्वरक्षायै भवत । प्रत्यासन्नः किल मृगयाविहारी पार्थिवो दुष्यन्तः ।

तुरगखुरहतस्तथा हि रेणु-
विटपविषक्तजलार्द्रवल्कलेषु ।
पतति परिणतारुणप्रकाशः
शलभसमूह इवाश्रमद्रुमेषु ॥ ३२ ॥

अपि च ।

तीव्राघातप्रतिहततरुस्कन्धलग्नैकदन्तः
पादाकृष्टव्रततिवलयासङ्गसंजातपाशः ।
मूर्तो विघ्नस्तपस इव नो भिन्नसारंगयूथो
धर्मारण्यं प्रविशति गजः स्यन्दनालोकभीतः ॥ ३३ ॥

॥ सर्वाः कर्णं दत्त्वा किंचिदिव संभ्रान्ताः ॥

राजा ॥

॥ आत्मगतम् ॥

अहो धिक् पौरा अस्मदन्वेषिणस्तपोवनमुपरुन्धन्ति। भवतु। प्रतिगमिष्यामस्तावत् ॥

Vers. XXXII { a. c. ⏑⏑⏑⏑⏑⏑–⏑–⏑–– | b. d. ⏑⏑⏑⏑–⏑⏑–⏑–⏑–– } metr. पुष्पिताग्रा. — Vers. XXXIII metr. v. XV.

l. 1. c. H. ततः । आकाशे· — l. 2. c. H. तपोवने स° भवताम्. — l. 3. c. H., c. B. add. तथा हि· — l. 10. c. H. क्रिड [क्रोड] pro पाद (cf Kât). — l. 12. c. B. वृतति हि pro प्रविशति. — l. 14. 15. om. c. H. — l. 16. c. H. सैनिकाः pro पौराः; c. H. मत् pro अस्मत्.

सख्यौ ॥

अज्ज । इमिणा आरमणवुत्तन्तेण पज्जाउलम्ह । अणुण्णाणाहि णो उडअगमणस्स ॥

राजा ॥

ससंभ्रमम् ॥

गच्छन्तु भवत्यः । वयमप्याश्रमपीडा यथा न भविष्यति तथा प्रयतिष्यामहे ॥

॥ सर्व उत्तिष्ठन्ति ॥

सख्यौ ॥

अज्ज । असंभाविदादिहिसक्कारा भूओवि पेक्खणणिमित्तं लज्जेमो अज्जं विण्णविदुं ॥

राजा ॥

मा मैवम् दर्शनेनैव भवतीनां पुरस्कृतो ऽस्मि ॥

शकुन्तला ॥

अणसूए । अहिणवकुससूईए परिक्खदं मे चलणं । कुरवअसाहापरिलग्गं च वक्कलं । दाव परिपालेध मं । जाव णं मोआवेमि ॥

॥ इति राजानमेवावलोकयन्ती सव्याजं विलम्ब्य सह सखीभ्यां निष्क्रान्ता ॥

---

l. 1. c. H. अनसूया; om. c. B. — l. 2. c. H. अरणागमउत्तन्तेण. — l. 3. c. H. गमणाअ, c. B. गमणाय. — l. 5. om. c. H. — l. 6. c. H. हि pro अपि; बाधा pro पीडा. — l. 10. c. B. असंभाविदं; c. H. om. अदिहि; e. B. सक्कारो et । post °णिमित्तं; Stenzl. prop. सक्कारा; c. B., c. H., e. W., e. Bb. सक्कारं. — l. 11. c. H. वअं pro अज्जं; विण्णादेदुं [विण्णवेदुं (i. s. विज्ञापयितुम्)]. — l. 13. c. H. सत्कृतो ऽस्ति (!). — l. 15—17. om. c. H. — l. 16. c. B. लग्गं pro परि°. — l. 18. c. H. om. इति — °यन्ती.

राजा ॥

मन्दौत्सुक्यो ऽस्मि नगरगमनं प्रति । यावदनुयात्रिकान्समेत्य नातिदूरे तपोवनस्य निवेशयामि । न खलु शक्नोमि शकुन्तलाव्यापारादात्मानं निवर्तयितुम् मम हि

गच्छति पुरः शरीरं धावति पश्चादसंस्तुतं चेतः ।
चीनांशुकमिव केतोः प्रतिवातं नीयमानस्य ॥ ३४ ॥

॥ इति निष्क्रान्ताः सर्वे ॥

॥ प्रथमो ऽङ्कः ॥

Vers. XXXIV metr. v. II. — l. 2. c. II. नगरगमनं प्रति मन्दोत्सुको ऽस्ति (!); समवेक्ष्य pro समेत्य (cf. Kâṭ.). — l. 3. c. B., e. B. निवेशयामि.

॥ अथ द्वितीयो ऽङ्कः ॥

॥ ततः प्रविशति विषण्णो विदूषकः ॥

॥ विदूषकः ॥

॥ निःश्वस्य ॥

भो दिट्ठं । एदस्स मिअआसीलस्स रण्णो वअस्सभावेण णिव्विण्णोम्हि । अअं मिओ । अअं वराहो । अअं सद्दूलोत्ति मज्झण्णेवि गिम्हविरलपाअवच्छाआसु वणराईसु आहिण्डीअदि अडवीदो अडविं । पत्तसंकरकसाआणि कडुआणि गिरिणईजलाणि पीअन्ति । अणिअदवेलं सुल्लमंसभूइट्ठो आहारो अण्हीअदि । तुरगाणुधावणकण्डिदसंधिणो रत्ति-

1. 2. c. H. om. विषण्णो. — 1. 3. om. c. H. — 1. 4. c. H., c. B., e. Bb. निश्वस्य. — 1. 5. c. H. (cf. Kâṭ.) हा हदाह्मि (!) [हदोम्हि] pro भो दिट्ठं; c. B. om. रण्णो et वअस्स; c. H. om. णिव्विण्णोम्हि. — 1. 7. c. H. मध्यसुविकेवि (!) [i. s. मध्यन्दिनेपि] pro म°. — 1. 8. 9. c. H. om. अड° अड° [at in i. s. est lacuna post आहिन्ध्यते (!), deinde sequ. पत्र°]; (Kâṭ.) °कसाआइ कदुण्णाइ [i. s. कदुष्णानि] °णादिजलाइ; भूइज (!) [i. s. भूयिष्ठम्] pro भूइट्ठो. — 1. 10. c. H. सखुहिद [i. s. संक्षभित [°क्षु°] pro कण्डिद; add. मे post संधिणो, c. B. ante णिकामं; c. H. (Kâṭ.) रत्तिंवि [रत्रिंपि], c. B. रत्तिंमि.

म्मिवि णिकामं सइदव्वं णत्थि। तदो मह्ह्ते एव्व पच्चूसे दासीएउत्तेहिं सउणिलुद्धएहिं वणग्गहणकोलाहलेण पडिबोधिदोम्हि। एत्तएण दाणिंपि पीडा ण णिक्कमदि। तदो गण्डस्स उवरि पिण्डिआ संवुत्ता। ह्यिओ किल अम्हेसु ओहीणेसु तत्तभवदो मिआणुसारेण अस्समपदं पविट्ठस्स तावसकण्णआ सउन्दला णाम मम अधण्णदाए दंसिदा। संपदं णअरगमणस्स मणं कहंपि ण करेदि। अज्जवि तस्स तं एव्व चिन्तअन्तस्स अच्छीसु पभादं आसि। का गदी। जाव णं किदाचारपरिकम्मं पेक्खामि ॥

॥ इति परिक्रम्यावलोक्य च ॥

एसो वाणासणहत्थाहिं जवणीहिं वणपुप्फमालाधारिणीहिं परिवुदो इदो एव्व आअच्छदि पिअवअस्सो। भोदु।

---

l. 1—3. c. H. add. काले post पचूसे; सगणालुद्धेहिं [i. s. स्वगणलुब्धैः (!)] (cf. Kâṭ.) pro सउणि°; एत्तिएणवि [i. s. एतेनैव] दाव pro ए° दा°. — l. 4. 5. c. H. पउया (!) [i. s. पिटकाः]; ओसरिदेसु [i. s. अपातेषु (!)] pro ओहीणेसु; e. Bb. आहि°; c. H., c. B. तत्तहोदो pro °भवदो; मिअआसा° [i. s. मृगयानुसा°] (!). — l. 6. c. H., मह pro मम; दिट्ठं (!) [i. s. दृष्टा] pro दंसिदा; c. B. महे pro मम. — l. 7. in c. H. deest मणं; c. H. om. वि et तस्स. — l. 8. c. H. add. सविसेसं post एव्व et मे post चि°; e. Bb., e. W. णासि pro आसि. — l. 9. c. H. °पडिकम्माणं [परि°] वअस्सं देखामि; c. B., e. B., e. Bb. परिक्कम्मं. — l. 10 in c. H. et c. B. deest च. — l. 11. c. H. वणा° जव°. — l. 12. c. H. om. पिअ.

अङ्गभङ्गविअलो विअ भविअ चिट्ठिस्सं। जइ एव्वंपि णाम विस्समं लहेअं॥

॥ इति दण्डकाष्ठमवलम्ब्य स्थितः ॥

॥ ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टपरिवारो राजा ॥

राजा॥

कामं प्रिया न सुलभा मनस्तु तद्भावदर्शनाश्वासि।
अकृतार्थे ऽपि मनसिजे रतिमुभयप्रार्थना कुरुते॥ ३५॥

॥ स्मितं कृत्वा ॥

एवमात्माभिप्रायसंभावितेष्टजनचित्तवृत्तिः प्रार्थयिता विडम्ब्यते। तद्यथा

स्निग्धं वीक्षितमन्यतो ऽपि नयने यत्प्रेरयन्त्या तया
यातं यच्च नितम्बयोर्गुरुतया मन्दं विलासादिव।

Vers. XXXV metr. v. II. — l. 1. 2. c. H. जइ एवं वाविसम लहेति (!) [i. s. यथेपरि विश्रमं (!) लभेयम्]. — Inter l. 3 et 4. c. H. (Kâṭ.) प्रवेशकः. — l. 4. c. H. यथोक्तव्यापारो pro यथा°. — Inter l. 5 et 6. c. B. निश्वस्य. — l. 6. e. B. च pro तु; c. B., e. B. श्वायासि. — l. 7. c. H. हि मदने pro ऽपि मनसिजे; कृते (!) pro कुरुते. — l. 8. c. B., e. Bb. सस्मितम् pro स्मि° कृ°. — l. 9. 10. c. B. संभावतेय इष्ट° (!); c. H. मनो° pro चित्त°; c. B. °वृत्ति pro °वृत्तिः; c. H. add. ततः ante वि°; तथा हि pro तद्यथा. — l. 11. c. B., e. B. प्रेष° pro प्रेर°.

मा गा इत्यवरुद्धया यदपि सा सासूयमुक्ता सखी
सर्वं तत्किल मत्परायणमहो कामी स्वतां पश्यति ॥ ३६ ॥

विदूषकः ॥

॥ तथा स्थित एव ॥

भो वअस्स। ण मे हत्थपाआ पसरन्ति। ता वाआमेत्तेण जआबीअसि ॥

राजा ॥

कुतो ऽयं गात्रोपघातः ॥

विदूषकः ॥

कुदो किल सअं अच्छी आउलीकरिअ अस्सुकारणं पुच्छेसि ॥

राजा ॥

न खल्ववगच्छामि ॥

विदूषकः ॥

भो वअस्स। जं वेदसो खुज्जलीलं विडम्बेदि। तं किं अत्तणो पहावेण। णं णईवेअस्स ॥

Vers. XXXVI metr. v. XIV. — l. 1. c. H. उपरु° pro अवरु°. — l. 3. deest in c. H. — l. 5. 6. e. Bb., e. W. हत्था pro हत्थपा°; c. H. om. ता; c. B. मेत्तकेण; c. H. वाअमित्तेण ज्जिअ होइ (!) [i. s. वाङ्मात्रेणैव (!) वितयो भव], c. B. जीअपिस्सं [rad. जीव्], e. B. जीआवअइस्सं [rad. जीव], e. Bb. जाअीअसि [rad. जि]. — Inter l. 7 et 8. c. H. सस्मितम्. — l. 8. c. B. गोत्रो° (!). — l. 10. c. H. अत्त [एव्व], c. B. जेव post सअं. — l. 12. e. Bb., e. W. add. भिन्नार्थमभिधीयताम् post °गच्छामि. — l. 15. c. H. पहवेण वा णइवेएण वा; c. B. णईवेएण pro °वेअस्स.

राजा ॥

नदीवेगस्तत्र कारणम् ॥

विदूषकः ॥

ममवि भवं ॥

राजा ॥

कथमिव ॥

विदूषकः ॥

एव्वं राअकज्जाणि उज्झिअ एआरिसे आउलप्पदेसे वणचरवुत्तिणा तुए होदव्वं। जं सच्चं पच्चहं सावदसमूसारणेहिं संखोहिअसंधिबन्धाणं मम गत्ताणं अणीसोम्हि संवुत्तो। ता पसादइस्सं विसज्जिदुं मं एक्काहंपि दाव विस्समिदुं॥

राजा ॥

॥ स्वगतम् ॥

अयं चैवमाह। ममापि काश्यपसुतामनुस्मृत्य मृगयाविक्लवं चेतः। कुतः।

न नमयितुमधिज्यमस्मि शक्तो
धनुरिदमाहितसायकं मृगेषु।

---

l. 5—7. desunt in c. H. — l. 8. c. H. दारिसेसु अउलप्पदेसेसु [i. s. तादृशेषु आकुलप्रवेशेषु (!)] pro एआरिसे आउलप्पदेसे; तुए ante वण°; c. B., c. Bb., e. W. अमाणुससंचारे ante आ°. — l. 9—11. c. H. °समुआलणेहिं सक्खुहिदसंधि° [i. s. समुचालनैस्संक्षुभितसंधि°]; e. Bb., e. W. सावदाणुसरणेहिं; c. H. मे pro मम; विसज्जअ (!) [i. s. विसर्जय] cf. Kâț. — l. 13. c. H. आत्मगतम्. — l. 14. e. Bb. अनुसृत्य; c. H. विमुखम् pro विक्लवम्. — l. 15. c. H. तथा हि pro कुतः, c. B. om. कुतः. — l. 16. c. H. सु (!) ante न नम°.

सहवसतिमुपेत्य यैः प्रियायाः
कृत इव मुग्धविलोकितोपदेशः ॥ ३७ ॥

विदूषकः ॥

॥ राज्ञो मुखं विलोक्य ॥

अत्तभवं किंपि हिअए करिअ मन्तेदि । अरण्णे मए रुदिअं आसि ॥

राजा ॥

॥ सस्मितम् ॥

किमन्यत् अनतिक्रमणीयं मे सुहृद्वाक्यमिति स्थितो ऽस्मि ॥

विदूषकः ॥

चिरं जीव ॥

॥ इति गन्तुमिच्छति ॥

राजा ॥

वयस्य । तिष्ठ । सावशेषं मे वचः ॥

विदूषकः ॥

आणवेदु भवं ॥

राजा ॥

विश्रान्तेन भवता ममाप्येकस्मिन्ननायासे कर्मणि सहायेन भवितव्यम् ॥

Vers. XXXVII metr. v. XXXII. — — l. 2. c. H. लोकन (!) pro लोकित. — l. 4. c. H. अवलोक्य. — l. 5. 6. c. H. रुदिदं मए pro म° रु°; om. आसि. — l. 8. om. c. H. — l. 9. c. H. om. मे; वचनम् pro वाक्यम्. — l. 14. c. H. om. वयस्य । तिष्ठ; c. B. om. तिष्ठ; e. Bb., e. W. add. शृणु ante सा°. — l. 15. om. c. H. — l. 18. c. H. om. अपि; अन्यस्मिन् pro एकस्मिन्.

विदूषकः ॥

किं मोदअखण्डिआए ॥

राजा ॥

यत्र वक्ष्यामि ॥

विदूषकः ॥

गह्नीदो खणो ॥

राजा ॥

कः को ऽत्र भोः ॥

॥ प्रविश्य

दौवारिकः ॥

॥ प्रणाम्य ॥

आणावेदु भट्टा ॥

राजा ॥

रैवतक । सेनापतिस्तावदाहूयताम् ॥

दौवारिकः ॥

तह ॥

इति निष्क्रम्य सेनापतिना सह पुनः प्रविश्य ॥

---

l. 2. e. Bb., e. W. °खज्जिआए; c. H. मोदयस्सिंडे (!) [i. s. मोदकखिण्डेषु]; c. B., e. B. add. तेण हि सुगहीदो अम्हं तणो (c. B. ब्रह्मणो pro तणो). — Inter l. 3 et 4. c. H. विहस्य. — l. 4—8. c. B., e. B. यत्र वक्ष्यामि । कः को ऽत्र भोः. — l. 4. c. H. यदत्र pro यत्र. — l. 5. om. c. H. — l. 8. c. B. om. भोः. — l. 11. om. e. Bb., e. W. — l. 15. om. c. H. — l. 17. c. H., c. B. om. पुनः.

एसो अणावअण्णुक्कण्ठो भट्टा इदो दिण्णदिट्ठी एव्व चिट्ठदि । उवसप्पदु अज्जो ॥

सेनापतिः ॥

॥ राजानमवलोक्य ॥

दृष्टदोषापि स्वामिनि मृगया केवलं गुण एव संवृत्ता । तथा हि देवः

अनवरतधनुर्ज्यास्फालनक्रूरपूर्वं
रविकिरणसहिष्णु स्वेदलेशैरभिन्नम् ।
अपचितमपि गात्रं व्यायतत्वादलक्ष्यं
गिरिचर इव नागः प्राणसारं बिभर्ति ॥ ३८ ॥

॥ उपेत्य ॥

जयतु स्वामी । गृहीतश्वापदमरण्यम् किमन्यदवस्थीयते ॥

राजा ॥

मन्दोत्साहः कृतो ऽस्मि मृगयापवादिना माठव्येन ॥

Vers. XXXVIII metr. v. X. — l. 1. 2. c. H. इदो bis; om. एव्व; add. ता ante उपसपदु (!) et पां ante अज्जो; e. Bb., e. W. अणाणाअणु° pro अणावअणु°; c. B., e. B. अ° इ° दि° ए° भ°. — l. 4. c. H. विलोक्य. — l. 5. e. B. अदृष्ट; c. H. अदृष्टदोषस्वा° मृ° विहारः। के° गु° ए° संवृत्तः. — l. 8. e. Bb., e. W. क्लेश pro स्वेद. — l. 10. c. H. गिरिचर पावसारं बिभर्ति नागः प्राणसारं बिभर्ति (!). — l. 11. c. H. उपगम्य. — l. 12. c. B., e. B. स्वा° ज°; c. H. गृहीतश्वारं (!) पदप्रचाररमणीयं (!) pro गृ°; e. Bb., e. W. किमिति स्थीयते. — l. 14. c. H. सेनापते भग्नो° pro मन्दो°.

सेनापतिः ॥

॥ जनान्तिकम् ॥

सखे। स्थिरप्रतिबन्धो भव। अहं तावत्स्वामिनश्चित्तवृत्तिमनुवर्तिष्ये ॥

॥ प्रकाशम् ॥

प्रलपत्वेष वैधेयः। ननु प्रभुरेव निदर्शनम्

मेदश्छेदकृशोदरं लघु भवत्युत्थानयोग्यं वपुः
सत्त्वानामपि लक्ष्यते विकृतिमच्चित्तं भयक्रोधयोः।
उत्कर्षः स च धन्विनां यदिषवः सिध्यन्ति लक्ष्ये चले
मिथ्यैव व्यसनं वदन्ति मृगयामीदृग्विनोदः कुतः ॥३९॥

विदूषकः ॥

अत्तभवं पकिदिं आवण्णो। तुमं दाव अडवीदो अडविं आहिण्डन्तो णरणासिआलोलुवस्स कस्सवि जिण्णरिच्छस्स मुहे पडिस्ससि ॥

राजा ॥

भद्र सेनापते। आश्रमसंनिकृष्टे स्थिताः स्मः। अतस्ते वचो

Vers. XXXIX metr. v. XIV. — l. 3. c. H. °प्रतिसो pro प्रतिबन्धो. — l. 6. e. Bb., e. W. प्रलपत्येष; c. H., c. B., e. B. वैधवेयः; c. H. add. अत्र ante नि°; e. Bb., e. W. add. पश्यतु देवः post नि°।. — Inter l. 11 et 12. e. Bb., e. W. सरोषम्. — l. 12. e. Bb., e. W. add. अव्वेहि रे उच्छाहहेतुअ। ante अत्तभवं; c. B. om. अडवीदो; c. H. आहिंय [°डुय]. — l. 13. c. H. णासिआमिस pro णरणासिआ; c. B. जिण्णास्स रि°, e. B., e. Bb., e. W. जिण्ण° कस्स°. — l. 14. c. H. णिपदिस्सदि [°डिस्ससि]. — l. 16. c. H. add. किं बहुला [°ना] post सेना°; सन्निकृष्टदेशे स्थि°, e. Bb., e. W. सन्निकृष्टस्थि°; c. H. त्वद्वचनम् [त्वद्वच°] pro ते वचः.

नाभिनन्दामि । अद्य तावत्

गाहन्तां महिषा निपानसलिलं शृङ्गैर्मुहुस्ताडितं
छायाबद्धकदम्बकं मृगकुलं रोमन्थमभ्यस्यतु ।
विश्रब्धं क्रियतां वराहततिभिर्मुस्ताक्षतिः पल्वले
विश्रामं लभतामिदं च शिथिलज्याबन्धमस्मद्धनुः ॥ ४० ॥

सेनापतिः ॥

यत्प्रभविष्णवे रोचते ॥

राजा ॥

तेन हि निवर्तय पूर्वगतान्वनग्राहिणः । यथा न मे सैनिकास्तपोवनमुपरुन्धन्ति । तथा निषेद्धव्याः । पश्य ।

शमप्रधानेषु तपोधनेषु
गूढं हि दाहात्मकमस्ति तेजः ।
स्पर्शानुकूला इव सूर्यकान्ता-
स्तदन्यतेजो ऽभिभवाद्वमन्ति ॥ ४१ ॥

सेनापतिः ॥

यदाज्ञापयति स्वामी ॥

Vers. XL metr. v. XIV. — Vers. XLI ⏓ – ◡ – – ◡ ◡ – ◡ – – metr. त्रिष्टुभ्, spec. उपजाति vel आख्यानकी, comp. ex इन्द्रवज्रा et उपेन्द्रवज्रा.

---

l. 7. c. H. यया pro यत्; कृभविष्णवेद्दरोचते (!). — l. 9. c. H. च pro न. — l. 10. add. दूरादेव post तपोवनम्; परिहरन्ति pro उपरुन्धन्ति. — l. 12. c. H. च pro हि. — l. 15 et 16. om. e. B.

विदूषकः ॥

धंसिदो दे उच्छाहवुत्तन्तो ॥

॥ निष्क्रान्तः सेनापतिः ॥

राजा ॥

॥ परिजनं विलोक्य ॥

अपनयन्तु भवत्यो मृगयावेषम् । रैवतक । त्वमपि स्वं नियोगमशून्यं कुरु ॥

परिजनः ॥

जं देवो आणवेदि ॥

॥ इति निष्क्रान्तः ॥

विदूषकः ॥

किदं भवदा दाणिं णिम्मच्छिअं । संपदं एदस्सिं पाअवच्छाआए विरइदलदाविदाणदंसणीआए आसणे णिसीददु भवं । जाव अहंपि सुहासीणो होमि ॥

राजा ॥

गच्छाग्रतः ॥

---

l. 2. c. H. (Kâṭ.) add. गह दासीएउत्त post उ°, c. B., e. W., e. Bb. id. ante धं°; e. W., e. Bb. add. भो post गच्छ; c. B. धुंसदु (!) त उ°. — l. 6. c. H. भवन्तः pro भवत्यः; om. स्वम्. — l. 8. c. H. प्रतिहारी. — l. 10. c. H. दौवारिकेण सह ante नि°. — l. 12. c. B. om. दाणिं; e. B. एदस्सं, e. W., e. Bb. इमस्सिं; पादअच्छाआवि°. — l. 13. c. H. अविरल pro विरइद; e. W., c. Bb. om. लदा; c. H., e. Bb., e. W. सणाह pro दंसणीआए; e. Bb., e. W. सिलाअले pro आसणे; e. Bb., e. W. उअविसदु pro णि°. — l. 16. c. H. तर्हि ante ग°.

विदूषकः ॥

एदु भवं ॥

॥ उभौ परिक्रम्योपविष्टौ ॥

राजा ॥

माठव्य। अनवाप्तचक्षुःफलो ऽसि। येन त्वया दर्शनीयं न दृष्टम् ॥

विदूषकः ॥

णं भवं अग्गदो मे वट्टदि ॥

राजा ॥

सर्वः कान्तमात्मीयं पश्यति। अहं तु तामेवाश्रमललामभूतां शकुन्तलामधिकृत्य ब्रवीमि ॥

विदूषकः ॥

॥ स्वगतम् ॥

होदु। से अवसरं ण दाइस्सं ॥

॥ प्रकाशम् ॥

भो वअस्स। दे तावसकण्णआ अब्भत्थणीआ दीसइ ॥

राजा ॥

सखे। न परिहार्ये वस्तुनि पौरवाणां मनः प्रवर्तते।

---

l. 2. c. H. एदु bis. — l. 5. e. Bb. सखे pro माठव्य; e. Bb., e. W. द्रष्टव्यानां परं pro दर्शनीयम; e. B. add. वस्तु post द°. — l. 10. c. B., e. B. आत्मानम् pro आत्मी°; c. B., e. B. om. अहं तु et एव. — [l. 14. c. H. in i. s. (cf. Kâṭ.) नास्यावसरं दा°]. — l. 16. c. H. om. दे et add. किं ante अब्भ°; e. Bb., e. W. तइ सा तवस्सिकण्णाआ अणब्भत्थणीआ ता किं ताए दिट्ठआए pro ते — दीसइ. — l. 18. c. B. (cf. r. B.) post सखे sequitur versus निराकृतनिमेषाभिर्नेत्रपंक्तिभिरुन्मुखः। नवामिन्दुकलां लोकः केन भावेन पश्यति ॥.

सुरयुवतिसंभवं किल मुनेरपत्यं तदुज्झिताधिगतम् ।
अर्कस्योपरि शिथिलं च्युतमिव नवमल्लिकाकुसुमम् ॥ ४२ ॥

विदूषकः ॥

॥ विहस्य ॥

जह कस्सवि पिण्डखज्जूरेहिं उव्वेजिदस्स तिन्तिणीए अहिलासो भवे । तह इत्थिआरअणपरिभाविणो भवदो इअं अब्भत्थणा ॥

राजा ॥

न तावदेनां पश्यसि । येनैवमवादीः ॥

विदूषकः ॥

तं क्खु रमणिज्जं । जं भवदोवि विम्हअं उप्पादेदि ॥

राजा ॥

वयस्य । किं बहुना ।

चित्रे निवेश्य परिकल्पितसत्त्वयोगा
रूपोच्चयेन मनसा विधिना कृता नु ।
स्त्रीरत्नसृष्टिरपरा प्रतिभाति सा मे
धातुर्विभुत्वमनुचिन्त्य वपुश्च तस्याः ॥ ४३ ॥

Vers. XLII metr. v. II. — Vers. XLIII. metr. v. VIII. — l. 2. c. H. पतितम् pro शिथिलम्. — l. 5. c. H. वअस्स pro जह; तिन्तिणीफले, e. Bb., e. W. तिन्तिडिआए. — l. 6. c. H. तहाणी°, e. Bb., e. W. तह अन्तेउरइत्थिआ° pro तह इत्थिआ°. — l. 9. c. H. om. येनैवमवादीः. — l. 10. om. c. H. — l. 11. c. H. (Kâṭ.) add. एव post र°; c. H. om. वि. — l. 13. c. H. om. वयस्य.

विदूषकः ॥

तइ एव्वं । पचादेसो दाणिं तुअवदीणं ॥

राजा ॥

इदं च मे मनसि वर्तते ।

अनाघ्रातं पुष्पं किसलयमलूनं कररुहै-
र्नाविद्धं रत्नं मधु नवमनास्वादितरसम् ।
अखण्डं पुण्यानां फलमिव च तद्रूपमनघं
न जाने भोक्तारं कमिह समुपस्थास्यति भुवि ॥ ४४ ॥

विदूषकः ॥

तेण हि लहु परित्ताअदु णं भवं । मा कस्सवि तवस्सिणो इङ्गुदीतेल्लचिक्कणसीसस्स हत्थे पडिस्सदि ॥

राजा ॥

परवती खलु तत्रभवती । न च संनिहितो ऽत्र गुरुजनः ॥

॥ विदूषकः ॥

अध भवन्तं अन्तरेण कीदिसो से दिट्ठिराओ ॥

राजा ॥

निसर्गादेवाप्रगल्भस्तपस्विकन्याजनः । तथापि तु

Vers. XLIV. metr. v. IX. — l. 2. c. H. om. दाणिं. — l. 8. codd. r. Dev. विधिः pro भुवि. — l. 10. c. H. लहुअरं; णं भवं । मा desunt; c. B. om. णं; c. H. तवस्सिजणस्स. — l. 11. c. B., e. B. मिस्स ante मिक्कणा; c. H. चिक्कणासोरिसस्य (!) [i. s. मसृणाग्रोर्णाकस्य (!)] अरण्णाअस्स. — l. 13. c. H. om. अत्र. — l. 15. c. H. अह [i. s. हाहा] तत्रभवं [°भवन्तं]; c. B., e. B. अत्रभवन्तं; c. H. om. से. — l. 17. c. H. om. एव; e. B. तपस्विजनः.

अभिमुखे मयि संहृतमीक्षितं
हसितमन्यनिमित्तकृतोदयम् ।
विनयवारितवृत्तिरतस्तया
न विवृतो मदनो न च संवृतः ॥ ४५ ॥

विदूषकः ॥

णंक्खु दिट्ठमेत्तस्स तुह अङ्कं आरोहदि ॥

राजा ॥

सखीभ्यां मिथः प्रस्थाने पुनः शालीनतयापि काममाविष्कृतो भावस्तत्रभवत्या । तथा हि

दर्भाङ्कुरेण चरणः क्षत इत्यकाण्डे
तन्वी स्थिता कतिचिदेव पदानि गत्वा ।
आसीद्विवृत्तवदना च विमोचयन्ती
शाखासु वल्कलमसक्तमपि द्रुमाणाम् ॥ ४६ ॥

विदूषकः ॥

तेण हि गहीदपाहेओ होहि । किदं तुए उववणं तवोवणंत्ति पेक्खामि ॥

Vers. XLV ⏑⏑⏑–⏑⏑–⏑⏑–⏑– metr. जगती, spec. द्रुतविलम्बित. — Vers. XLVI metr. v. VIII.

---

l. 6. c. H. किं सा दिट्ठिमित्तं अव्व तु [दिट्ठिमेत्तं एव्व तुह] pro णंक्खु — तुह; c. B. णा खु (!) — अङ्के. — l. 8. e. Bb., e. W. om. सखी°; c. H. om. पुनः, अपि et कामम्; id. तत्रभवत्या मयि भूयिष्ठविष्कृतो (!) भा° (cf. Kâṭ.) post आ°; c. B., e. Bb., e. W. मम pro कामम्. — l. 12. c. H. °नयना pro °वदना. — l. 15. c. H. वअस्स pro तेण हि; होइ (!) pro होहि.

राजा ॥

सखे । तपस्विभिः कैश्चित्परिज्ञातो ऽस्मि । चिन्तय तावत् केनापदेशेन सकृदप्याश्रमपदं प्रविशामः ॥

विदूषकः ॥

को अवरो अवदेसो । णं भवं राआ । णीवारच्छट्ठभाअं अम्हाणं उवहरन्तुत्ति ॥

राजा ॥

मूर्ख । अन्यद्भागधेयमेतेषां रक्षणे निपतति । यद्रत्नराशीनपि विहायाभिनन्द्यम् पश्य ।

यदुत्तिष्ठति वर्णेभ्यो नृपाणां क्षयि तत्फलम् ।
तपःषड्भागमक्षय्यं ददत्यारण्यका हि नः ॥ ४७ ॥

नेपथ्ये ॥

हन्त सिद्धार्थौ स्वः ।

राजा ॥

॥ कर्णं दत्त्वा ॥

अये धीरप्रशान्तस्वरैस्तपस्विभिर्भवितव्यम् ॥

Vers. XLVII metr. v. V. — l. 2. e. Bb. कै° त°; c. H. add. इहस्थः ante परि°. — l. 3. c. H. add. अपि post केन; e. Bb., e. W. (r. B.) पुनराश्रमपदं गच्छामः pro स° व°; c. B., e. B. सकृदप्याश्रमे वसामः. — l. 5. e. B. तुमं राआ णं, c. B. तुम्हा णं राआ णं pro णं भ° रा°; e. Bb., e. W. add. राजा । ततः किं । विदूषकः । (णीवार° cet.) post णं भवं राआ; c. H. add. आरणआआ [आरण्णआआओ] ante अम्हाणं. — l. 8. 9. c. B. धिङ् ante मू°; c. H. त्रयस्य pro मू°; add. अत्र post यत्; om. पश्य; e. Bb., e. W. अन्यमेव भा° एते तपस्विनो निर्वपन्ति यो रत्न° — अभिनन्द्यते. — l. 11. c. H. ददात्यारण्यको जनः — l. 13. c. H. हाहा pro हन्त. — l. 16. c. H., c. B. °प्रशान्तः स्वरः । तत्तपस्वि° (c. B. तया (!) pro तत्).

॥ प्रविश्य

दौवारिकः ॥

जेदु जेदु भट्टा । एदे दुवे इसिकुमारआ पडिहारभूमिं उब-ट्ठिदा ॥

राजा ॥

तेन ह्यविलम्बितं प्रवेशय तौ ॥

दौवारिकः ॥

एसो पवेसेमि ॥

इति निष्क्रम्य । ऋषिकुमाराभ्यां सह प्रविश्य ॥

इदो इदो भवन्ता ॥

॥ उभौ राजानं विलोकयतः ॥

प्रथमः ॥

अहो दीप्तिमतो ऽपि विश्वसनीयतास्य वपुषः । अथवा । उपपन्नमेतदृषिभ्यो नातिभिन्ने राजनि । कुतः ।

अध्याक्रान्ता वसतिरमुनाप्याश्रमे सर्वभोग्ये
रक्षायोगादयमपि तपः प्रत्यहं संचिनोति ।
अस्यापि द्यां स्पृशति वशिनश्चारणद्वंद्वगीतः
पुण्यः शब्दो मुनिरिति मुहुः केवलं राजपूर्वः ॥ ४८ ॥

Vers. XLVIII metr. v. XV. — l. 3. c. H., c. B. जेदु semel; c. H. क्खु pro दुवे, — l. 8. c. H. तह pro ए° प°. — l. 9. c. B. ऋषिकुमारकाभ्याम्; c. H. om. प्रविश्य. — l. 10. c. H. भवन्तो, c. B. भअवन्ता. — l. 11. c. B. ऋषिकुमारौ pro उभौ. — l. 13. 14. c. H. वपुषो विश्वसनीयता; om. अपि et अस्य; एतस्मिन् pro एतत्; दूरे pro भिन्ने; e. Bb., e. W. अस्मिन् ऋषिकल्पे (r. B.) pro ऋषि° ना°. — l. 16. c. H. पुनः pro मुहुः.

द्वितीयः ॥

गौतम। अयं स वलभित्सखो दुष्यन्तः ॥

प्रथमः ॥

अथ किम् ॥

द्वितीयः ॥

तेन हि

नैतच्चित्रं यदयमुदधिश्यामसीमां धरित्री-
मेकः कृत्स्नां नगरपरिघप्रांशुबाहुर्भुनक्ति।
आशंसन्ते सुरयुवतयो बद्धवैरा हि दैत्यै-
रस्याधिज्ये धनुषि विजयं पौरुहूते च वज्रे ॥ ४९ ॥

उभौ ॥

॥ उपगम्य ॥

विजयस्व राजन् ॥

राजा ॥

॥ आसनादुत्थाय ॥

अभिवादये भवन्तौ ॥

उभौ ॥

स्वस्ति भवते ॥

॥ इति फलान्युपहरतः ॥

Vers. XLIX metr. v. XV. — l. 2. c. H. om. गौ° । अ°; पार्थिवो ante दु°. — l. 3. c. H. प्रतिहारी. — l. 4. c. H. अहइं. — l. 5. c. H. राजा. — l. 6. om. c. H. — l. 9. c. H. त्यक्तभोगा pro बद्धवैरा; e. Bb., e. W. समितिषु सुराः सक्तवैरा (r. B.) pro सु° अ°. — l. 11. om. c. H., c. B. — l. 16. c. B. भगवन्तौ pro भव°.

राजा ॥

॥ सप्रणामं परिगृह्य ॥

आज्ञामिच्छामि ॥

उभौ ॥

विदितो भवानाश्रमसदामिहस्थः । तेन भवन्तं प्रार्थयन्ते ॥

राजा ॥

किमाज्ञापयन्ति ॥

उभौ ॥

तत्रभवतः कण्वस्य महर्षेरसांनिध्याद्रक्षांसि न इष्टिविघ्नमुत्पादयन्ति । तत्कतिपयरात्रं सारथिद्वितीयेन भवता सनाथीक्रियतामाश्रम इति ॥

राजा ॥

अनुगृहीतो ऽस्मि ॥

विदूषकः ॥

॥ अपवार्य ॥

एसा दाणिं अणुऊलम् दे अब्भत्थणा ॥

---

l. 3. c. H. आज्ञापयितुम् pro आज्ञाम्. — l. 4. om. c. H. — l. 5. c. H. °वासिनाम् pro °सदाम्; c. B. हि post तेन. — l. 7. c. H. add. पराववकविदः (!). — l. 9. c. H. कुलपतेः pro महर्षेः; c. B. om. नः; c. H. उत्पादयितुमिच्छन्ति; add. आयुधसध्रीचा ante सार°; om. भ°. — l. 11. c. H. सनाथः क्रि°. — l. 15. om. c. H. — l. 16. c. H. इत्ति [इर्श्] pro एसा; c. H., c. B. दे अणु°; c. B. अणुऊला.

राजा ॥

॥ स्मितं कृत्वा ॥

रैवतक। मद्वचनादुच्यतां सारथिः। सबाणासनं रथमुपस्थापयेति ॥

दौवारिकः ॥

जं देवो आणवेदि ॥

॥ इति निष्क्रान्तः ॥

उभौ ॥

॥ सहर्षम् ॥

अनुकारिणि पूर्वेषां युक्तरूपमिदं त्वयि।
आपन्नाभयसत्रेषु दीक्षिताः खलु पौरवाः ॥ ५० ॥

राजा ॥

॥ सप्रणामम् ॥

गच्छतां पुरो भवन्तौ। अहमप्यनुपदमागत एव ॥

उभौ ॥

विजयस्व ॥

॥ इति निष्क्रान्तौ ॥

राजा ॥

माठव्य। अप्यस्ति शकुन्तलादर्शने कुतूहलम् ॥

Vers. L metr. v. V. — l. 2. om. c. H. — l. 3. c. H. add. तावत् post स°; कार्मुकम् pro बाणासनम्; आनयेति pro उप°. — l. 9. om. c. H. — l. 13. om. c. H. — l. 14. c. H., c. B. गच्छेताम्; c. H. आयातः pro आगतः. — l. 16. c. H. add. राजन्. — l. 19. e. Bb. दर्शनकु°, e. W. दर्शन कु° (1).

विदूषकः ॥

पढमं सपरिवारो आसि । दाणिं रक्खसवुत्तन्तेण सिन्दूरबिन्दुणावसेसिदो ॥

राजा ॥

मा भैषीः । ननु मत्समीपे वर्तिष्यसे ॥

विदूषकः ॥

एस रक्खसादो रक्खिदोम्हि ॥

॥ प्रविश्य

दौवारिकः ॥

सज्जो रधो भट्टिणो विजअप्पत्थाणं अवेक्खदि । एस उण णअरादो देवीणं आणत्तिहरओ करभओ आअदो ॥

राजा ॥

॥ सादरम् ॥

किमम्बाभिः प्रेषितः ॥

दौवारिकः ॥

अहइं ॥

राजा ॥

ननु प्रवेश्यताम् ॥

---

l. 3. e. B. ण अव°. — l. 5. c. H. वर्तिष्यसि, e. B. वर्तिष्यते. — l. 7. e. Bb., e. W. तव चक्रकरक्खिओभूदोम्हि pro र° र°. — l. 9. c. H. मारथिः. — l. 10. c. B., e. B. पेक्खदि pro अवे°; c. H. अवे° [i. s. अवेक्षति]; c. H. add. प्रविश्य दौवारिकः । जेदु जेदु भट्टा ante एस उण. — l. 11. c. H. देवीए, e. Bb. अम्बाणं pro देवीणं; c. B. add. अंबानां post देवीणं; c. H. आणात्तोहरो (!); उव्वरिदो (!) [i. s. उपस्थितः] pro आअ°. — l. 13. om. c. H.

दौवारिकः ॥

तह ॥

॥ इति निष्क्रम्य । करभकेण सह प्रविश्य ॥

एसो भट्टा । उवसप्प ॥

करभकः ॥

जेदु जेदु भट्टा । देवी आणवेदि । आआमिणि चउत्थदिअहे पउत्तपारणो मे उववासो भविस्सदि । तहिं दीहाउणा अवस्सं संभावइदव्वेत्ति ॥

राजा ॥

इतस्तपस्विकार्यम् इतो गुरुजनाज्ञा । द्वयमप्यनतिक्रमणीयम् किमत्र प्रतिविधेयम् ॥

विदूषकः ॥

तिसङ्कू विअ अन्तराले चिट्ठ ॥

राजा ॥

सत्यमाकुलीभूतो ऽस्मि ॥

---

l. 1. c. H. प्रतिहारी. — l. 4. c. B. add. णं post उवसप्प. — Inter l. 5 et 6. c. H. उपसृत्य. — l. 6. c. H. जेदु semel; e. Bb. अंबा, c. H. देवीओ pro देवी; c. H. त्ति post आणा°; c. B. add. राजा। किं। करभकः। inter आणा° et आआ°; c. H. दिवसेसिं [i. s. दिवसे]. — l. 7. 8. c. H. पिावुत्र [पिव्वुत्र] pro पउत्त; e. W., e. Bb. पुत्तपिण्डपालणो णाम pro पउत्त° मे; c. H. तस्सिं दिअहे तुए उणा [उण] सण्णिहिदेण होदव्वंत्ति pro तहिं — संभा°; e. Bb., e. W. अम्हे post अवस्सं; e. B. संभाविदव्वेत्ति. — l. 11. c. B. विधेयम् pro प्रतिवि°. — l. 13. c. H. add. दुवेणं ante अन्त°; e. Bb., e. W. अन्तरा pro अन्तराले. — l. 15. c. H. (Kâṭ.) add. कृतं परिहासेन ante सत्यम्.

कृत्ययोर्भिन्नदेशत्वाद्द्वैधीभवति मे मनः।
पुरः प्रतिहतं शैले स्रोतः स्रोतोवहो यथा ॥ ५१ ॥

॥ विचिन्त्य ॥

सखे। त्वमम्बया पुत्र इति प्रतिगृहीतः। अतो भवानितः प्रतिनिवृत्य मां तपस्विकार्यव्यग्रमानसमावेद्य तत्रभवतीनां पुत्रकृत्यमनुष्ठातुमर्हति ॥

विदूषकः ॥

णं रक्खोभीरुअं गणेसि ॥

राजा ॥

॥ सस्मितम् ॥

कथमेतद्भवति संभाव्यते ॥

विदूषकः ॥

तह राअाणुएण गन्तव्वं। तह गच्छामि ॥

राजा ॥

ननु तपोवनोपरोधः परिहरणीय इति सर्वाननुयात्रिकांस्त्वयैव सह प्रस्थापयामि ॥

Vers. LI metr. v. V. — l. 2. e. Bb., e. W. शैलैः; c. B. स्रो° स्रोतोवहा (!), e. Bb., e. W. स्रो° स्रोतोवहम्, c. H. स्रोतस्रोतोवहम्. — l. 3. om. c. H. — l. 4. c. H. अम्बाभिः pro अम्बया; परिगृ° pro प्रतिगृ°; स pro अतः. — l. 5. c. H. प्रतिनिवृत्तः; e. B. माम्, c. H. मम ante आवेद्य; e. B. °मनसम्; c. H. व्यग्रताम् pro व्यग्रमा°. — l. 6. c. B. पुत्रत्वम् pro पुत्रकृ°; c. H. अर्हसि. — l. 7. om. c. H. — l. 8. c. H., c. B. मा pro णं. — l. 10. om. c. B. — l. 11. c. W., e. Bb. भो महाब्राह्मण ante कथम्. — l. 13. c. H. (cf. Kâṭ.) तेण हि ante तह; e. Bb., e. W. गमिस्सं pro गच्छामि. — l. 15. 16. c. B. तपोधनो° pro तपोव°; c. H. सर्वमानुयात्रिनम् (!); om. एव.

विदूषकः ॥

तेण हि जुवराअोम्हि दाणिं संवुत्तो ॥

राजा ॥

॥ आत्मगतम् ॥

चपलो ऽयं बटुः । कदाचिदस्मत्प्रार्थनामन्तःपुरेभ्यः कथयेत भवतु । एनमेवं वक्ष्ये ॥

॥ विदूषकं हस्ते गृहीत्वा । प्रकाशम् ॥

वयस्य । ऋषिगौरवादाश्रमं गच्छामि । न खलु सत्यमेव तापसकन्यकायां शकुन्तलायां ममाभिलाषः । पश्य ।

क्व वयं क्व परोक्षमन्मथो मृगशावैः सममेधितो जनः ।
परिहासविजल्पितं सखे परमार्थेन न गृह्यतां वचः ॥ ५२ ॥

विदूषकः ॥

अक्हं ॥

॥ इति निष्क्रान्ताः सर्वे ॥

॥ द्वितीयो ऽङ्कः ॥

Vers. LII a. c. ⏑⏑–⏑⏑–⏑–⏑– } metr. वैतालीय.
b. d. ⏑⏑––⏑⏑–⏑–⏑–

Inter l. 1 et 2. c. B. सहर्षम्, e. Bb., e. W. सगर्वम्. — l. 2. c. H. om. म्हि; c. B. सं° दा°. — l. 4. om. c. H., c. B. स्वगतम्. — l. 6. c. H. एवमेनम्. — l. 7. c. H. प्रकाशम् । विदू° ह° गृ°. — l. 8. c. H. अस्य महर्षेः गौ° pro वय° । ऋषिगौ°; c. B. ताप° सत्यमेव. — l. 9. c. H. कन्यायाम् pro कन्यकायाम्; om. मम.

॥ अथ तृतीयाङ्कादौ विष्कम्भकः ॥

॥ ततः प्रविशति यजमानशिष्यः कुशानादाय ॥

शिष्यः ॥

अहो महानुभावः पार्थिवो दुष्यन्तः । प्रविष्ट एवाश्रमं तत्रभवति राजनि निरुपद्रवाणि नः कर्माणि प्रवृत्तानि भवन्ति ।

का कथा बाणसंधाने ज्याशब्देनैव दूरतः ।
हुंकारेणेव धनुषः स हि विघ्नानपोहति ॥ ५३ ॥

यावदिमान्वेदिसंस्तरणार्थं दर्भानृत्विग्भ्य उपनयामि ॥

॥ परिक्रम्यावलोक्य च । आकाशे ॥

प्रियंवदे । कस्येदमुशीरानुलेपनं मृणालवन्ति च नलिनीपत्त्राणि नीयन्ते ॥

॥ श्रुतिमभिनीय ॥

Vers. LIII metr. v. V. — l. 2. e. B. यजमानः शिष्यः; c. B., e. Bb., e. W. कु° य°. — l. 3. om. c. B. — l. 4. e. W. प्रभावः pro अनु°; c. H. खलु post महानु°; e. W. राजा pro पार्थि°; c. H. यत्, c. B. यत्र, e. Bb., e. W. येन ante प्रवि°; c. H., e. Bb., e. W. प्रविष्टमात्रः pro प्रविष्टः; c. H. आश्रमपदम् pro आश्रमम्. — l. 5. e. Bb., e. W. om. राजनि; c. H., e. Bb., e. W. निरुपप्लवानि; c. B. क° नः; c. H., e. Bb., e. W. संवृत्तानि pro प्र° भ°. — l. 8. c. H. °पार्था(!) pro °पार्थम्; c. H., e. Bb., e. W. उपहरामि pro उपन°. — l. 9. c. H. om. च. — l. 10. c. H. om. प्रि°; च post नलिनी°. — l. 12. om. c. H., c. B.

किं ब्रवीषि। आतपलङ्घनाद्बलवदस्वस्था शकुन्तला। तस्याः शरीरनिर्वापणायेति। तर्हि त्वरितं गम्यताम् सखी सा खलु भगवतः कण्वस्य कुलपतेरुच्छ्वसितम् अहमपि तावद्वैतानिकं शान्त्युदकमस्यै गौतमीहस्ते विसर्जयिष्यामि॥

॥ इति निष्क्रान्तः ॥

॥ विष्कम्भकः ॥

---

l. 1. c. H. add. तत्रभवती ante शकुन्तला. — l. 2. e. Bb., e. W. प्रियंवदे pro तर्हि; c. B. त्वरिततरम्; c. H. यत्नादुपक्रम्यताम्, e. Bb., e. W. यत्नादुपचर्यताम् pro त्वरितं गम्यताम्; c. H., e. Bb., e. W. om. सखी; e. Bb., e. W. हि pro खलु. — l. 3. e. Bb., e. W. तत्रभवतः pro भग°; c. H. om. भग°, c. H., e. Bb., e. W. om. कण्व°; c. H. om. तावत्. — l. 4. c. H. उदकुम्भम् pro उदकम्. — l. 6. om. c. H.; e. Bb., e. W. विष्कम्भः; c. B. शुद्धविष्कम्भकः.

॥ अथ तृतीयो ऽङ्कः ॥

॥ ततः प्रविशति कामयमानावस्थो राजा ॥

राजा ॥

॥ सचिन्ताकुलम् ॥

जाने तपसो वीर्यं सा बाला परवतीति मे विदितम् ।
अलमस्मि ततो हृदयं तथापि नेदं निवर्तयितुम् ॥ ५४ ॥

॥ मदनबाधां निरूप्य । सासूयम् ॥

भगवन्कुसुमायुध । त्वया चन्द्रमसा च विश्वसनीयाभ्यामभिसंधीयते कामिजनसार्थः । कुतः ।

तव कुसुमशरत्वं शीतरश्मित्वमिन्दो-
र्द्वयमिदमयथार्थं दृश्यते मद्विधेषु ।

Vers. LIV metr. v. IV. — l. 2. e. Bb., e. W. समदन° pro कामयमान°. — l. 3. om. c. H. — l. 4. om. c. H., c. B.; e. Bb., e. W. सचिन्तं निःश्वस्य. — l. 5. c. H. जाने हि त°, c. B. तेन ह (!) त°. — l. 6. (vers. LIV^b) c. H., e. Bb., e. W. न च निम्नादिव सलिलं निवर्तते मे ततो हृदयम् pro अलम् — निवर्त°. — l. 7. c. H., c. B., e. Bb., e. W. om. सासूयम्; e. Bb., e. W. om. hoc loco (cf. infra) म° नि°. — l. 8 — p. 62 l. 2. om. hoc loco c. B. (v. infra). — l. 8. c. H. उभाभ्याम् post विश्व°; e. B., e. Bb., e. W., c. H. अतिसं° pro अभिसं°. — l. 9. c. H. कामिजनः pro कामिजनसार्थः.

विसृजसि हिमगर्भैरग्निमिन्दुर्मयूखै-
स्त्वमपि कुसुमबाणान्वज्रसारीकरोषि ॥ ५५ ॥

॥ सखेदं परिक्रम्य ॥

क्व नु खलु संस्थिते कर्मणि सदस्यैरनुज्ञातः श्रमक्लान्तमात्मानं विनोदयामि ॥

॥ निःश्वस्य ॥

किं नु खलु मे प्रियादर्शनादृते शरणमन्यत् यावदेनामन्विष्यामि ॥

॥ सूर्यमवलोक्य ॥

इमामुग्रातपां वेलां प्रायेण लतावलयवत्सु मालिनीतीरेषु

Vers. LV metr. v. X. — Inter l. 2 et 3. c. B., e. Bb., e. W. भगवन् कामदेव (c. B. मन्मथ pro काम°) न ते मय्यनुक्रोशः ॥ मदनव्याधां निरूप्य ॥ कुतस्ते (c. B. om. न — कुतस्ते) कुसुमायुधस्य सततस्तैक्ष्ण्यमेतत् (c. B. शरस्तै°)। (c. B. add. h. l. स्मृत्वा) श्रां ज्ञातम् [vers. :] अद्यापि नूनं हरकोपवह्निस्त्वयि ज्वलत्यौर्व इवाम्बुराशौ। त्वमन्यथा मन्मथ मद्विधानां भस्मावशेषः कथमित्थमुष्णः (c. B. एवम् pro इत्थम्) ॥ [nunc demum sequ. in c. B. अपि च। भगवन्कुसुमायुध। त्वया usque ad fin. vers. LV (वज्रसारीकरोषि); cf. pag. 61 l. 8—11 et pag. 62 l. 1 et 2] अथवा। (c. B. add. निश्वस्य) [vers. :] अनिशमपि मकरकेतुर्मनसो रुजमावहन्नभिमतो मे। यदि मदिरायतनयनां तामधिकृत्य प्रहरतीति ॥ भगवन् कन्दर्प (क° om. c. B.)। एवमुपालब्धस्य ते न मां प्रत्यनुक्रोशः। [vers. :] वृथैव सङ्कल्पशतैरजस्रमनङ्ग नीतोऽसि मया विवृद्धिम् [c. B. अतिवृ°]। आकृष्य चापं (c. B. आकृष्ट चापः (!)) श्रवणोपकण्ठे मय्येव युक्तस्तव (c. B. योगस्तव) बाणमोक्षः ॥. — l. 3. c. H., c. B. om. सखेदम्. — l. 4. c. H. वसिते सवनकर्मणि (!) pro सं° क°; विश्रम° (cf. Kât.) pro श्रम°. — l. 6. om. c. H.; c. B., e. Bb. निश्श्व°. — l. 7. 8. c. H. क्व च pro किं नु खलु; अन्वेतुमिच्छामि [अन्वेतुम्] pro अन्विष्यामि. — l. 9. c. H. add. निःश्वस्य ante सूर्यम्. — l. 10. c. H. उग्रातपद्लाम् (!), c. B. उग्रातपवेलायाम् pro उ° वे°.

ससखीजना शकुन्तला गमयति। तत्रैव तावद्गच्छामि ॥

॥ परिक्रम्य । संस्पर्शं रूपयित्वा ॥

अहो प्रवातसुभगो ऽयमुद्देशः।
शक्यमरविन्दसुरभिः कणवाही मालिनीतरंगाणाम्।
अङ्गैरनङ्गतप्तैरविरलमालिङ्गितुं पवनः ॥ ५६ ॥

॥ परिक्रम्यावलोक्य च ॥

अस्मिन्वेतसपरिक्षिप्ते लतामण्डपे संनिहितया तया भवितव्यम् तथा हि ॥

॥ अधो विलोक्य ॥

अभ्युन्नता पुरस्तादवगाढा जघनगौरवात्पश्चात्।
द्वारे ऽस्य पाण्डुसिकते पदपङ्क्तिर्दृश्यते ऽभिनवा ॥ ५७ ॥
यावद्विटपान्तरेणावलोकयामि ॥

॥ परिक्रम्य । तथा कृत्वा । सहर्षम् ॥

Verss. LVI et LVII v. metr. II. — l. 1. c. B. add. भवतु ante तत्रैव. — l. 2. c. B., e. Bb., e. W. habent inter परिक्रम्य et संस्पर्शम् haec: अवलोक्य च ॥ अनया आलपादपवीथ्या सुतनुरचिरं गतेति तर्कयामि । कुतः (c. B. om. कुतः) । [vers.:] सम्मीलन्ति न तावद्बन्धनकोशास्तयावचितपुष्पाः । क्षीरस्निग्धाश्चामी दृश्यन्ते किशलयच्छेदाः ॥; c. H., c. B., e. Bb., e. W. स्पर्शम् pro स°. — l. 3. c. H. om. अहो; add. तथाहि ante vers. LVI. — l. 6. c. H. om. च. — l. 7. c. H. add. सत्यम् ante अस्मिन्; c. H., c. B. शकुन्तलया pro तया. — l. 9. om. c. H., c. B. — l. 12. c. H. अन्तरितम् pro अन्तरेण. — l. 13. c. H., c. B. om. स°.

अये लब्धं नेत्रनिर्वाणम् एषा मे मनोरथप्रियतमा सकुसुमास्तरणं शिलापट्टमधिशयाना सखीभ्यामन्वास्यते । भवतु । श्रोष्याम्यासां विश्रम्भकथितानि ॥

॥ इति विलोकयन्स्थितः ॥

॥ ततः प्रविशति यथोक्तव्यापारा सह सखीभ्यां शकुन्तला ॥

॥ सख्यावुपवीजयतः ॥

सख्यौ ॥

॥ उपवीज्य । सस्नेहम् ॥

हला सउन्दले । अवि सुहअदि दे णलिणीपत्तवादो ॥

शकुन्तला ॥

किं वीजअन्ति मं सहीओ ॥

॥ सख्यौ विषादं नाटयित्वा परस्परमवलोकयतः ॥

राजा ॥

बलवदस्वस्थशरीरा शकुन्तला दृश्यते ॥

---

l. 1. 2. c. H. ने° ल° pro ल° ने°; यत् ante एषा.; om. मे; मनोरथभूमिः । प्रि° pro मनोरथप्रि°; कुसुमास्तरणाश्रि° pro सकु° श्रि°; शकुन्तला सह ante सखीभ्याम्. — l. 3. c. H. add. तावत् ante आसाम्. — l. 6. om. c. H., e. Bb., e. W. — l. 7. om. c. B. — l. 8. om. c. B.; c. H. om. सस्नेहम्. — l. 9. e. W., e. Bb. सुहअदि [cf. Pâṇ. III, 1, 18; Benf. gr. § 225 B. 3 (6)]; c. H. om. दे. — l. 11. c. H. मं वि° [वी°]. — l. 14. c. H. अस्वस्था तत्रभवती श°; om. दृश्यते.

॥ सवितर्कम् ॥

तत्किमयमातपदोषः स्यात् उत यथा मे मनसि वर्तते ॥

॥ साभिलाषं निर्वर्ण्य ॥

अथवा कृतं संदेहेन।

स्तनन्यस्तोशीरं शिथिलितमृणालैकवलयं
प्रियायाः साबाधं तदपि कमनीयं वपुरिदम्।
समस्तापः कामं मनसिजनिदाघप्रसरयो-
र्न तु ग्रीष्मस्यैवं सुभगमपराद्धं युवतिषु ॥ ५८ ॥

प्रियंवदा ॥

॥ जनान्तिकम् ॥

अणसूए। तस्स राएसिणो पढमदंसणादो आरहिअ पज्जुस्सुआ विअ सउन्दला। किं णुक्खु से तण्णिमित्तो अअं आतङ्को भवे ॥

अनसूया ॥

सहि। ममबि ईदिसी आसङ्का हिअअस्स। होदु। पुच्छिस्सं दाव णं॥

॥ प्रकाशम् ॥

Vers. LVIII metr. v. IX. — l. 1. om. c. H., c. B. — l. 2. c. H. om. अयम्; आतपदोषो वा मदनदोषो वा (स्यात्)।; उभ° (!) pro उत; यथापि. — l. 3. om. c. H.; c. B. विचिन्त्य pro सा° नि°. — l. 5. c. H., e. Bb., e. W. प्रशिथिलमृ°. — l. 6. c. B., e. B. किमपि; e. B., e. Bb. रमणीयम् pro क°. — l. 11. 12. c. B. add. सहि ante अण°; c. H. पउसिआ आविण्णा विअ [i. s. पर्युत्सुका आपन्नैव] (!); तण्णि° अव्व [एव्व] से pro से तण्णि°. — l. 15. c. H. तारिसी pro ईदिसी. — l. 17. om. c. H.

सहि। पुच्छिदव्वासि किंपि। अलिअंक्खु दे संदावो ॥

शकुन्तला ॥

॥ पूर्वार्धेन पुष्पशयनादुत्थाय ॥

हला। किं वत्तुकामासि ॥

अनसूया ॥

हला सउन्दले। अणब्भन्तरा खु अम्हे मदणगदस्स वुत्तन्तस्स। किंदु। जादिसी इदिहासणिबन्धेसु कामअमाणाणं अवत्था सुणीअदि। तादिसिं दे पेक्खामि। कहेहि। किंणिमित्तं दे संदावो। विआरंक्खु परमत्थदो अजाणिअ अणारम्भो पडिआरस्स।

राजा ॥

अनसूयामप्यनुगतो मदीयस्तर्कः। न हि स्वाभिप्रायेण मे दर्शनम् ॥

---

l. 1. c. H. हला pro सहि; c. B. om. सि; c. H. किं पुच्छिदव्वासि pro पु° किं°. — Inter l. 1 et 2 habet c. B. haec: राजा ॥ वक्तव्यमेव। [vers.:] शशिकरविशि[°श°]दान्यस्यास्तथाहि दुःसहनिदाघशंसनि [°सीनि]। भिन्नानि श्यामिकया मृणावलयानि [मृणालव°] लग्याः [r. B. मृणालनिर्माणवलयानि] ॥. — l. 3. c. B., e. B. °शय्यामुदस्य (c. B. शय्यादस्य (!)); e. Bb., e. W. om. पुष्प. — l. 4. c. H. किंवि pro किं. — l. 6. c. H. वअं दे pro अम्हे; c. B. वअअणग° (!) pro अम्हे मदणग°. — l. 7—9. c. H. om. दु; णिबन्धणेसु; समवत्था pro अ°; लक्खामि pro पे°; add. पि post किं [om. i. s.]; णिमित्तो अअं दे आआसो. — l. 11. om. c. H. — l. 12. 13. e. Bb., e. W. अनसूययापि म° तर्को ऽवगतः; e. Bb., e. W. om. न — दर्शनम्; c. H. om. मे.

शकुन्तला ॥

॥ आत्मगतम् ॥

बलिअंक्खु मे अहिणिवेसो दाणिंपि । सहसा एदाणं ण सक्कुणोमि णिवेदिदुं ॥

प्रियंवदा ॥

सहि सउन्दले । सुट्ठु एसा भणादि । किं अत्तणो आतङ्कं उवेक्खसि । अणुदिअहंक्खु परिहीअसि अङ्गेहिं । केवलं लावण्णमई छाआ तुमं ण मुञ्चदि ॥

राजा ॥

अवितथमाह प्रियंवदा । तथा हि

क्षामक्षामकपोलमाननमुरः काठिन्यमुक्तस्तनं
मध्यः क्लान्ततरः प्रकामविनतावंसौ छविः पाण्डुरा ।
शोच्या च प्रियदर्शना च मदनक्लिष्टेयमालक्ष्यते
पत्राणामिव शोषणेन मरुता स्पृष्टा लता माधवी ॥५९॥

शकुन्तला ॥

सहि । कस्स वा अण्णस्स कहइस्सं । आआसइत्तिआ दाणिं वो भविस्सं ॥

Vers. LIX metr. v. XIV. — l. 3. c. H. अभिणिवेसो । णिं [i. s. यत्] (!) एदाणंवि सहसा pro अ°—ए°; e. Bb., e. W. om. दाणिंपि. — l. 4. c. H., c. B., e. B. सक्कु° [cf. Lass. gr. pag. 181; 244 et comm. Boethl.]. — l. 6. c. H. om. सहि; c. B., c. H. om. स°; c. H. फणाइ [i. s. फणाति, sic scribit omnibus locis]; अत्ताणं pro अत्त° आ°. — l. 16. c. H. क° वा सहि [i. s. सखि कस्य वा]; c. H., e. Bb., e. W. add. किंदु ante आ°.

उभे ॥

अदो एव्वक्खु णिब्बन्धो। सिणिद्धजणसंविभत्तं हि दुक्खं सज्झवेदणं होदि ॥

राजा ॥

पृष्टा जनेन समदुःखसुखेन बाला
नेयं न वक्ष्यति मनोगतमाधिहेतुम्।
दृष्टो विवृत्य बहुशो ऽप्यनया सतृष्ण-
मत्रान्तरे श्रवणकातरतां गतो ऽस्मि ॥ ६० ॥

शकुन्तला ॥

सहि। जदो पहुदि मम दंसणपहं आअदो सो तवोवणरक्खिदा राएसी। तदो आरहिअ तग्गदेण अहिलासेण एतदवत्थम्हि संवुत्ता ॥

राजा ॥

॥ सहर्षम् ॥

श्रुतं श्रोतव्यम्।

स्मर एव तापहेतुर्निर्वापयिता स एव मे जातः।
दिवस इवाभ्रश्यामस्तपात्यये जीवलोकस्य ॥ ६१ ॥

Vers. LX metr. v. VIII. — Vers. LXI metr. v. II. — l. 1. c. H. सव्वो. — l. 2. c. H. om. क्खु et सिणिद्धजण; c. B. °जणं; c. H. क्खु pro हि post संविभत्तं. — l. 10. 11. c. H. om. सहि; जदा — तदा; गदो pro आअदो; सो post तवो°; post राएसी sequ. in e. Bb., e. W. इत्यर्धोक्तेन लज्जां नाटयति। उभे। कधेदु पिअसही। शकुन्तला। तदो पहुदि तग्गदेण cet. — l. 17. c. H., e. Bb., e. W. अभ्र pro अर्ध.

शकुन्तला ॥

तं जइ वो अणुमदं । तह्र वट्टह्र । जह्र तस्स राएसिणो अणुकम्पणिज्जा होमि । अण्णह्रा अवस्सं सिञ्चह्र मे तिलोदअं ॥

राजा ॥

संशयच्छेदि वचनम् ॥

प्रियंवदा ॥

॥ जनान्तिकम् ॥

अणसूए । दूरगअवम्मह्रा अक्खमा इअं कालह्ररणस्स । जस्सिं बद्धभावा एसा । सो ललामभूदो पोरवाणं । ता जुत्तं से अह्रिलासो अह्रिणन्दिदुं ॥

अनसूया ॥

तह्र । जह्र भणासि ॥

प्रियंवदा ॥

प्रकाशम् ॥

सह्रि । दिट्ठिआ । अणुरूवो दे अह्रिणिवेसो । साअरं वज्जिअ कह्रिं वा मह्राणई ओदरइ । को दाणिं सह्रआरं अन्तरेण

l. 2. 3. c. H. om. तं; करेह [i. s. करिष्यामि (!)] pro वट्टह; in c. H. desunt अवस्सं — तिलोदअ. — l. 6. c. H. विमर्श pro संशय; add. पर्याप्तमेतावता कामितनस्य post वचनम्. — l. 9. c. H. अदूरगअवम्मह्रा pro दू°; c. B., e. B. मम्मह्रा. — l. 15. om. c. H. — l. 16. e. B., e. Bb., e. W. से pro दे; c. H. दे अणु°; कुदो वा [pro कहिं वा] ante साअरं. — l. 17. e. Bb. मह्रा° कहिं वा; c. H. अपसरइ pro ओदरइ.

अदिमुत्तलदं पल्लविदं सच्चेदि ॥

राजा ॥

किमत्र चित्रम् यदि विशाखे शशाङ्कलेखामनुवर्तेते ॥

अनसूया ॥

को उण उबाओ भवे। जेण अविलम्बिअं णिहुअं अ सहीए मणोरहं संपादेम्ह ॥

प्रियंवदा ॥

णिहुअंत्ति चिन्तणिज्जं भवे। सिग्घंत्ति सुअरं ॥

अनसूया ॥

कहं विअ ॥

प्रियंवदा ॥

णं सो राएसी इमस्सिं सिणिद्धदिट्ठीए सूइदाहिलासो इमाइं दिअहाइं पज्जाअरकिसो लक्खीअदि ॥

राजा ॥

सत्यमित्थंभूत एवास्मि। तथा हि

इदमशिशिरैरन्तस्तापाद्विवर्णमणीकृतं
निशि निशि भुजन्यस्तापाङ्गप्रसारिभिरश्रुभिः।

---

l. 1. c. H. पल्लविदुं [°विदं] करेइ. — l. 2. om. c. H. — l. 3. c. H. °वर्तते. — l. 5. c. H. °लम्बिदं अ णिहुदं अ; c. B. om. अ. — l. 6. c. H. संपादमो. — l. 7. om. c. H. — l. 8. c. H. चिन्ता pro चिन्तणिज्जं; desunt सि° सु° [at in i. s. शीघ्रमिति सुकरम्]. — l. 12. c. H. om. इम°; दिपणादिट्ठिसू°, c. B. सिणिद्धदिट्ठिसू° pro सि° सू°. — Inter l. 14 et 15. e. Bb., e. W. आत्मानमवलोक्य. — l. 15. c. H. om. एव. — l. 17. c. H. प्रसर्पिभिः, e. Bb., e. W. प्रवर्तिभिः pro प्रसारिभिः.

अनभिलुलितज्याघाताङ्कं मुहुर्मणिबन्धना-
त्कनकवलयं स्रस्तं स्रस्तं मया प्रतिसार्यते ॥६२॥

प्रियंवदा ॥

॥ विचिन्त्य ॥

हला। मअणलेहो से करीअदु। इमं देवसेसावदेसेण सुमणोगोविदं करिअ से हत्थअं पाबइस्सं ॥

अनसूया ॥

रोअइ मे सुउमारो पओओ। किं वा सउन्दला भणादि ॥

शकुन्तला ॥

को णिओओ विकप्पीअदि ॥

प्रियंवदा ॥

तेण हि अत्तणो उवण्णासपुव्वं चिन्तेहि दाव किंपि ललिअपदबन्धणं।

Vers. LXII ⏑⏑⏑⏑⏑– | –––– | ⏑–⏑⏑–⏑– metr. अत्यष्टि, spec. हरिणी.

---

l. 1. c. H., e. Bb., e. W. °अतिलु° pro °अभि°; c. H. °ज्याघाअिताका (!). — l. 5. 6. c. H. तं सु° क° देवदापसादावदेसेण तस्स रण्णो हत्थं पापइस्समो pro इमं—पाब°; c. H., e. Bb., e, W. देवदा pro देव; c. B. हत्थं pro हत्थअं. — l. 8. c. H. add. अअं ante सु°; [i. s. add. मोहअं (!) post शकुन्तला, cf. pag. 72 l. 2]. — l. 10. c. H. किं, e. Bb., e. W. सहो pro को; e. Bb., e. W. add. ण्णि post णि°; c. H. वो ante वि°; विलंफिंअदि [i. s. विलप्फ्युते] (!) pro विकप्पीअदि. — l. 12. 13. c. H. उणा संपइदं [संपदं] pro उव°; om. दाव; णिबन्धणं pro ब°.

शकुन्तला ॥

हला । चिन्तेमि अहं । अवहीरणभीरुअं पुणो वेबइ मे हिअअं ॥

राजा ॥

॥ सहर्षम् ॥

अयं स ते तिष्ठति संगमोत्सुको
विशङ्कसे भीरु यतो ऽवधीरणाम् ।
लभेत वा प्रार्थयिता न वा श्रियं
श्रिया दुरापः कथमीप्सितो भवेत् ॥ ६३ ॥

सख्यौ ॥

अत्तगुणावमाणिणि । को दाणिं सरीरणिव्वावइत्तिअं सारदिअं जोसिणिं पडन्तेण वारेदि ॥

शकुन्तला ॥

॥ सस्मितम् ॥

णिओइदा दाणिंम्हि ॥

॥ इत्युपविष्टा चिन्तयति ॥

राजा ॥

स्थाने खलु विस्मृतनिमेषेण चक्षुषा प्रियामवलोकयामि । यतः

Vers. LXIII metr. v. XVIII. — l. 2. c. H. om. हला et अहं; add. किंदु ante अत्र°; अवहीरणा (omissa voce भीरुअं) [at in i. s. °धीरणाभीरुकम्]; om. पुणो. — l. 5. om. c. H., c. B. — l. 7. c. H., e. Bb., e. W. अवधीरणाम्. — l. 9. c. H. ततः pro भवेत्. — l. 11. c. H. add. अइ, e. Bb., e. W. अयि ante अत्र°. — l. 12. c. H. om. सारदिअं; पटेण णिवारइस्सइदि [i. s. पटेन निवारयिष्यति] pro पड° वा°. — l. 18. 19. c. H. निमेषचक्षुषा; c. H., c. B. om. यतः.

उन्नमितैकभ्रूलतमाननमस्याः पदानि रचयन्त्याः ।
कण्टकितेन प्रथयति मय्यनुरागं कपोलेन ॥ ६४ ॥

शकुन्तला ॥

हला। चिन्तिग्रं मए गीदवत्थु। ण हु संणिहिदाणि उण लेहणसाहणाणि ॥

प्रियंवदा ॥

इमस्सिं सुग्रोदरसुउमारे णलिणीपत्ते णहेहिं णिक्खित्तवण्णं करेहि ॥

शकुन्तला ॥

॥ यथोक्तं रूपयित्वा ॥

हला। सुणाह दाणिं। संगदत्थं ण वेत्ति ॥

उभे ॥

ग्रवहिदम्ह ॥

शकुन्तला ॥

॥ वाचयति ॥

तुज्झ ण ग्राणे हिग्रग्रं मम उण कामो दिवावि रत्तिंपि ।

Vers. LXIV metr. v. II. — l. 1. c. H. भवा (!) pro भ्रू. — l. 3. om. c. H. — l. 4. 5. c. H. om. हला; c. H., e. Bb., e. W. चिन्तिदा मए गीदिश्रा; e. B. दु, e. W., e. Bb. क्खु pro हु [c. H. i. s. हि pro खलु]; c. H. om. उण; लेह pro लेहण; °हणाइ. — l. 6. c. H. सख्यो. — l. 7. c. H. add. णं ante इमस्सिं. — l. 10. c. H. यथोद्दिष्टम् pro यथोक्तम्. — l. 11. c. H. संगदा pro संगदत्थं. — l. 13. c. H. °म्हि. — l. 16. c. H. मश्रणा [i. s. मदनाम्] pro कामः; c. B. रत्तिम्मि.

णिग्घिणा तवेइ अलिअं तुइ वुत्तमणोरहाइं अङ्गाइं ॥ ६५ ॥

राजा ॥

॥ सहसोपसृत्य ॥

तपति तनुगात्रि मदनस्त्वामनिशं मां पुनर्दहत्येव ।
ग्लपयति यथा शशाङ्कं न तथा हि कुमुद्वतीं दिवसः ॥ ६६ ॥

सख्यौ ॥

॥ सहर्षम् ॥

साअदं अविलम्बिणो मणोरहस्स ॥

॥ शकुन्तलाभ्युत्थातुमिच्छति ॥

राजा ॥

अलमलमायासेन ।

संदष्टकुसुमशयनान्याशुक्लान्तबिसभङ्गसुरभीणि ।
गुरुपरितापानि न ते गात्राण्युपचारमर्हन्ति ॥ ६७ ॥

अनसूया ॥

इदो सिलातलेक्कदेसं अलंकरेदु वअस्सो ॥

॥ राजोपविशति । शकुन्तला सलज्जा तिष्ठति ॥

Vers. LXV metr. IV. — Verss. LXVI et LXVII metr. v. II. — l. 1. c. H. णिग्घणां [i. s. निर्घृणाः (!)]; तवइ pro तवेइ; त्यत्त° [तुत्त°] pro वुत्त° (cf. Kâṭ.); e. Bb., e. W. °मणोरहाइ [i. s. °मनोरथायाः (cf. Lass. p. 304, 305, 147) अङ्गाइं. — l. 7. e. Bb., e. W. विलोक्य स° उत्थाय. — l. 8. c. H. रहोमणो° [सहोम°]. — l. 11. c. H. अलम् semel. — l. 14. om. c. B. — l. 15. c. H. अणुगुंह्लादु विअ (!), e. Bb., e. W. अणुगेण्हदु, c. B. अलंकरीअदु pro अलंक°. — l. 16. c. H. om. राजोप°; c. H., e. B. सलज्जम्.

प्रियंवदा ॥

दुवेणांपि वो अणोण्णाणुराओ पच्चक्खो । सहीसिणेहो उण मं पुणरुत्तवादिणिं करेदि ॥

राजा ॥

भद्रे । नैतत्परिहार्यम् विवक्षितं ह्यनुक्तमनुतापं जनयति ॥

प्रियंवदा ॥

आवण्णस्स विसअवासिणो जणस्स अत्तिहरेण रण्णा होदव्वंत्ति एसो वो धम्मो ॥

राजा ॥

नास्मात्परम् ॥

प्रियंवदा ॥

तेण हि इअं णो पिअसही तुमं उद्दिसिअ इमं अवत्थन्तरं भअवदा मअणेण आरोविदा । ता अरुहसि अब्भुववत्तीए जीविदं से अवलम्बिदुं ॥

राजा ॥

भद्रे । साधारणो ऽयं प्रणयः । सर्वथानुगृहीतो ऽस्मि ॥

---

l. 2. c. H. (Kâṭ.) add. वअस्स ante दु°; om. पि (Kâṭ.); add. तहवि ante स°; c. H., c. B. om. उण; e. B. मं उण उत्त°. — l. 5. c. H. om. हि; मम तापं pro अनुता°. — l. 7. 8. c. B., e. B. om. जणस्स; c. H. add. णं ante र° (Kâṭ.). — l. 12. 13. c. H. इदं pro इमं; add. इमाए ante अब्भु°.

शकुन्तला ॥

॥ प्रियंवदामवलोक्य ॥

हला। किं अन्तेउरविरहपज्जुस्सुअस्स राएसिणो उवरोहेण॥

राजा ॥

सुन्दरि।

इदमनन्यपरायणमन्यथा
हृदयसंनिहिते हृदयं मम।
यदि समर्थयसे मदिरेक्षणे
मदनबाणहतो ऽस्मि हतः पुनः ॥ ६८ ॥

अनसूया ॥

वअस्स। बहुवल्लहा राआणो सुणीअन्ति। जह णो पिअसही बन्धुअणसोअणिज्जा ण होइ। तह णिव्वाहेहि ॥

राजा ॥

भद्रे। किं बहुना।

परिग्रहबहुत्वे ऽपि द्वे प्रतिष्ठे कुलस्य मे।
समुद्रवसना चोर्वी सखी च युवयोरियम् ॥ ६९ ॥

उभे ॥

णिव्वुदम्ह ॥

Vers. LXVIII metr. v. XLV. — Vers. LXIX metr. v. V. — l. 3. c. H. हलाहलं [i. s. सख्यलं (!)] pro ह° । किं. — l. 5. om. c. H., c. B. — l. 9. c. H. पि pro स्मि. — l. 12. c. H. णिव्वहस [i. s. निर्वहस्य] (!), c. B. णिव्वहेहि. — l. 16. c. H. रशना, e. Bb., e. W. रसना pro वसना. — l. 18. c. H. णिवुदंहि [i. s. निवृतं स्वः (!)], c. B. णिव्वुदेह्म.

प्रियंवदा ॥

॥ सदृष्टिक्षेपम् ॥

अणसूए। जह एसो इदो दिण्णदिट्ठी उस्सुओ मिअपोदओ मादरं अण्णेसदि। एहि। संजोएम णं॥

॥ इत्युभे प्रस्थिते ॥

शकुन्तला ॥

हला। असरणम्हि। अण्णदरा वो आअच्छदु॥

उभे ॥

पुहवीए जो सरणं। सो तुह समीवे वट्टइ॥

॥ इति निष्क्रान्ते ॥

शकुन्तला ॥

कहं गदाओ एव्व॥

राजा ॥

अलमावेगेन। नन्वयमाराधयिता जनस्तव समीपे वर्तते।

किं शीतलैः क्लमविनोदिभिरार्द्रवाता-
न्संचारयामि नलिनीदलतालवृन्तैः॥
अङ्के निधाय करभोरु यथासुखं ते
संवाहयामि चरणावुत पद्मताम्रौ॥७०॥

Vers. LXX metr. v. VIII. — l. 3. 4. c. H. om. जह; सो pro एसो; इदो bis; दिण्णदिट्ठिपउस्सोओ [i. s. दत्तदृष्टिपर्युत्सुकः (cf. Kâṭ.)]; सओ-त्तोम [i. s. संगोत्तयावः], cod. Petrop. समोओम pro संतोएम; c. B. om. णं. — l. 5. c. H., c. B. om. उभे. — l. 7. c. B. आअस्सदु. — l. 9. c. H. ओ [जो] पु°. — l. 12. c. H., c. B. गदे pro गदाओ. — l. 14. c. H. om. अलमावेगेन; c. B. अलम् bis; c. H. om. अयम्. — l. 15. 16. c. H. वातात्.

शकुन्तला ॥

ण माणणीरसु अत्ताणं अवराहइस्सं ॥

॥ इत्युत्थाय गन्तुमिच्छति ॥

राजा ॥

सुन्दरि। अपरिनिर्वाणो दिवसः। इयं च ते समवस्था।

उत्सृज्य कुसुमशयनं नलिनीदलकल्पितं स्तनावरणम्।
कथमातपे गमिष्यसि परिबाधापेलवैरङ्गैः ॥ ७१ ॥

॥ इति बलादेनां निवर्तयति ॥

शकुन्तला ॥

पोरव। रक्ख विणअं। मअणसंतत्ताबि ण हु अत्तणो पहवामि ॥

राजा ॥

भीरु। अलं गुरुजनभयेन। दिष्ट्या ते। विदितधर्मा तत्रभवानत्र न दोषं ग्रहीष्यति कुलपतिः। अपि च

गान्धर्वेण विवाहेन बह्व्यो राजर्षिकन्यकाः।
श्रूयन्ते परिणीतास्ताः पितृभिश्चाभिनन्दिताः ॥ ७२ ॥

Vers. LXXI metr. v. II. — Vers. LXXII metr. v. V. — l. 3. om. c. H. — l. 5. e. W., e. Bb. शरीराव° pro समव°. — l. 6. e. W., e. Bb., कल्पितस्त°. — l. 7. c. H. पेशलै: pro पेलवैः. — l. 10. c. H. °परवसात्ति [i. s. परवशापि] pro °संत°; ण post अत्र°; खु pro हु. — l. 13. 14. c. H. अलं भी° pro भी° अ°; c. H., e. Bb., e. W. दृष्ट्वा pro दिष्ट्या; c. H. पि post दृ°; अत्र दो° तत्रभ° न गृहो° (!); e. W., e. Bb. नात्र pro अत्र न; c. B. तत्रभ° न तत्र दो°; c. H. ए (!) pro अपि च.

शकुन्तला ॥

मुञ्च दाव मं। भूत्रोवि सहीजणं त्रणुमाणइस्सं ॥

राजा ॥

भवतु। मोक्ष्यामि ॥

शकुन्तला ॥

कदा ॥

राजा ॥

त्रपरिक्षतकोमलस्य ताव-
त्कुसुमस्येव नवस्य षट्पदेन।
त्रधरस्य पिपासता मया ते
सदयं सुन्दरि गृह्यते रसो ऽस्य ॥ ७३ ॥

॥ इति मुखमस्याः समुन्नमयितुमिच्छति। शकुन्तला परिहरति नाट्येन ॥

नेपथ्ये ॥

चक्कवाकवहुए। आमन्तेहि सहग्ररं। उवट्ठिदा रग्रणी ॥

शकुन्तला ॥

॥ ससंभ्रमम् ॥

पोरव। असंसग्रं मम सरीरवुत्तन्तोवलम्भस्स अज्जा गोदमी

Vers. LXXIII a. c. ⏑⏑–⏑⏑–⏑–⏑–– b. d. ⏑⏑––⏑⏑–⏑–⏑–– } metr. औपच्छन्दसिक.

---

l. 2. c. H. add. ग्रज्ज ante म°; om. मं. — l. 8. c. H. यावत् pro ता°. — l. 12. c. H. ना° परि°. — l. 14. c. H. ग्रइ चक्कवाग्रवहूए (c. B. °हूये) ग्रामरेहि [i. s. ग्रामन्त्रय], e. B. चक्कवाकवहूए ग्रामन्तेहि। स° उ° र° (at vid. comm.). — l. 16. c. H. add. कर्णं दत्त्वा ante ससं°. — l. 17. c. H., e. B. °वुत्तन्तोवलम्भाग्र.

इदो एव्व आअच्छदि । दाव विडवन्तरिदो होहि ॥

राजा ॥

तथा ॥

॥ इत्यात्मानमावृत्य तिष्ठति ॥

॥ ततः प्रविशति पात्रहस्ता गौतमी सख्यौ च ॥

सख्यौ ॥

इदो इदो अज्जा गोदमी ॥

गौतमी ॥

॥ शकुन्तलामुपेत्य ॥

जादे । अवि लहुसंदावाइं दे अङ्गाइं ॥

शकुन्तला ॥

अत्थि मे विसेसो ॥

गौतमी ॥

इमिणा दब्भोदएण णिराबाधं एव्व दे सरीरं भविस्सदि ॥

॥ शिरसि शकुन्तलामभ्युक्ष्य ॥

---

l. 1. c. H. ता pro दाव. — l. 4. c. H. स्थितः pro तिष्ठति. — l. 5. c. H. प्रविष्टा pro प्रविशति. — l. 5. 8. 13. c. H. तपसी pro गौतमी. — l. 6. om. c. B.; c. H. उभे. — l. 7. c. H., c. B. इदो semel [c. H. bis in i. s.]. — l. 12. e. Bb., e. W. add. अत्त ante अत्थि. — l. 14. c. H. इ° मंतिददब्भो°; देहं pro सरीरं. — l. 15. c. H. अभ्युक्षति pro अभ्युक्ष्य.

वच्छे। परिणादो दिअहो। एहि। उडजं एव्व गच्छम्ह॥

॥ इति प्रस्थिताः ॥

शकुन्तला ॥

॥ आत्मगतम् ॥

हिअअ। पढमं एव्व सुहोवणादे मणोरहे कादरभावं ण मुञ्चसि। साणुसअविहडिअस्स कहं दे संपदं संदावो॥

॥ पदान्तरे स्थित्वा। प्रकाशम् ॥

लदावलअ संदावहारअ। आमन्तेमि तुमं भूओवि परिभोअस्स॥

॥ दुःखेन निष्क्रान्ता शकुन्तला सहेतराभिः ॥

राजा॥

॥ पूर्वस्थानमुपेत्य। सनिःश्वासम् ॥

अहो विघ्नवत्यः प्रार्थितार्थसिद्धयः। मया हि
मुहुरङ्गुलिसंवृताधरोष्ठं
प्रतिषेधाक्षरविक्लवाभिरामम्॥
मुखमंसविवर्ति पक्ष्मलाक्ष्याः
कथमप्युन्नमितं न चुम्बितं तत्॥७४॥

Vers. LXXIV metr. v. LXXIII. — l. 4 om. c. H. — l. 5. c. H. om. एव्व; सुहावणादे [i. s. सुखावनेत (!)]. — l. 6. c. H. सापास्सअकप्पिदस्स [i. s. सानुशयकल्पितस्य]; add. णु ante दे; om. संदावो. — l. 8. 9. c. H. हर pro हारअ; c. B., e. B. आमन्तए; c. H., c. B., e. B. परिभोआअ. — l. 10. c. H. दुक्खदुखेन; om. श°; e. Bb. श° नि°. — l. 12. c. H., c. B., e. Bb. °निश्वासम्. — l. 13. c. H. om. मया हि. — l. 14—17 om. c. H. — l. 15. e. Bb., e. W., c. B. क्षत्तर pro क्षन्तर. — l. 17. e. Bb., e. W. तु pro तत्.

क्व नु खलु संप्रति गच्छामि । अथवा इहैव प्रियापरिभुक्तमुक्ते लतावलये मुहूर्तं स्थास्यामि ॥

॥ सर्वतो ऽवलोक्य ॥

तस्याः पुष्पमयी शरीरलुलिता शय्या शिलायामियं
क्लान्तो मन्मथलेख एष नलिनीपत्त्रे नखैरर्पितः ।
हस्ताद्भ्रष्टमिदं बिसाभरणमित्यासज्यमानेक्षणो
निर्गन्तुं सहसा न वेतसगृहाच्छक्तो ऽस्मि शून्यादपि॥७५॥

आकाशे ॥

राजन् ।

सायन्तने सवनकर्मणि संप्रवृत्ते
वेदिं हुताशनवतीं परितः प्रयस्ताः ।
छायाश्चरन्ति बहुधा भयमादधानाः
संध्यापयोदकपिशाः पिशिताशनानाम् ॥ ७६ ॥

राजा ॥

अयमहमागच्छामि ॥

॥ इति निष्क्रान्तः ॥

॥ तृतीयो ऽङ्कः ॥

Vers. LXXV metr. v. XIV. Vers. LXXVI metr. v. VIII. — l. 1. 2 om. c. H.; c. B. भुक्त pro परिभु°. — l. 3. c. H. सवत्र विलोक्य. — l. 7. c. H. गृहचक्नोमि (!) pro गृहाच्छक्तो ऽस्मि. — l. 11. c. H. प्रवृत्ताः, e. Bb., e. W. प्रकीर्णाः pro प्रयस्ताः. — l. 15. c. B., e. B., e. W., e. Bh. अयमयम् pro अयमहम्. -- l. 16. c. H., c. B. निष्क्रान्तास्सर्वे. — l. 17. c. H. इति कालिदासस्य कृतौ शाकुन्तले नाटके त्रितियोंकः (!).

॥ अथ चतुर्थाङ्कादौ विष्कम्भकः ॥

॥ ततः प्रविशतः कुसुमावचयमभिनयन्त्यौ सख्यौ ॥

अनसूया ॥

हला पिअंवदे। जइवि गन्धव्वेण विवाहविहिणा णिव्वुत्तकल्लाणा सउन्दला अणुरूअभत्तुगामिणी संवुत्तेत्ति णिव्वुदं मे हिअअं। तहवि एत्तिअं चिन्तणिज्जं॥

प्रियंवदा ॥

कहं विअ॥

अनसूया ॥

अज्ज सो राएसी इट्ठिं परिसमाविअ इसीहिं विसज्जिओ अत्तणो णअरं पविसिअ अन्तेउरसमागदो इदोगदं वुत्तन्तं सुमरदि वा ण वेत्ति॥

प्रियंवदा ॥

वीसद्धा होहि। ण तादिसा आकिदिविसेसा गुणविरोहिणो

---

l. 2. c. H. अपचय pro अव°. — l. 3 om. c. H. — l. 4. 5. c. H. सहि pro हला; om. जइवि (cf. Kât.); c. H. णिउत्त, c. B. णिहुत्त (!) pro णिव्वुत्त; c. B. om. वि; c. H. एदं pro एत्तिअं. — l. 10. c. H. विसज्जिअ [i. s. विसर्ज्य]. — l. 14—p. 84 l. 1. c. H. add. सहि ante वी°; ण तारिसो गुणविरोहिणो पकिदो pro तादिसा — होन्ति; c. B. तारिसा.

होन्ति। किंदु तादो दाणिं इमं वुत्तन्तं सुणिअ ण आणे किं पडिवज्जिस्सदित्ति॥

अनसूया॥

तह अहं देक्खामि। तह तस्स अणुमदं भवे॥

प्रियंवदा॥

कहं विअ॥

अनसूया॥

गुणवदो कण्णआ पडिवादणिज्जेत्ति अअं दाव पढमो संकप्पो। तं जइ देव्वं एव्व संपादेदि। णं अप्पाआसेण किदत्थो गुरुअणो॥

प्रियंवदा॥

॥ पुष्पभाजनं विलोक्य ॥

सहि। अवइदाइं बलिकम्मपज्जत्ताइं कुसुमाइं॥

अनसूया॥

णं पिअसहीए सउन्दलाए सोहग्गदेवआ अच्चणीआ॥

प्रियंवदा॥

जुज्जदि॥

॥ इति तदेव कर्मारभेते ॥

---

l. 1. c. B., e. B. om. किंदु ; इदं pro इमं ; c. H. om. किं [at habet in i. s.]. — l. 2. c. H. पडिवज्जदित्ति [i. s. प्रतिपत्स्यत (!) इति]. — l. 4. c. H. पेक्खामि ; तादस्स pro तस्स ; om. भवे. — l. 5—7 om. c. H. — l. 8. c. H., c. B., e. Bb., e. W. गुणवदे (at vid. comm. Boehtl.) ; c. H. add. तादस्स post संकप्पो. — l. 13. c. H. add. खु post अवइदाइं et एहि उदअं [उउअं] एव्व गच्छम्हो (!) post कुसुमाइं. — l. 15. c. H. om. पिअसहीए et add. वि post °देवदा ; अच्चणिज्जा. — l. 18. c. H. पुनः pro इति.

नेपथ्ये ॥

अयमहं भोः ॥

अनसूया ॥

॥ कर्णं दत्त्वा ॥

सहि । अदिधीणं विअ णिवेदिदं ॥

प्रियंवदा ॥

णं उडजसंणिहिदा सउन्दला ॥

॥ आत्मगतम् ॥

अज्ज उण हिअएण असंणिहिदा ॥

अनसूया ॥

होदु । अलं एत्तिएहिं कुसुमेहिं ॥

॥ इति प्रस्थिते ॥

नेपथ्ये ॥

आ अतिथिपरिभाविनि ।

विचिन्तयन्ती यमनन्यमानसा
तपोधनं वेत्सि न मामुपस्थितम् ।
स्मरिष्यति त्वां न स बोधितो ऽपि स-
न्कथां प्रमत्तः प्रथमं कृतामिव ॥ ७७ ॥

Vers. LXXVII metr. v. XVIII. — l. 5. c. H. om. सहि; e. W., e. Bb. [r. B.] अदिधिणा. — l. 8—11. c. H. अनसूया ॥ अज्ज उण हि° सणिणहिदा (!) । अलं एदेहिं कुसु°. — l. 13. c. H. add. पुनः ante ने°. — l. 18. c. H. प्रसभम् pro प्रथमम्.

प्रियंवदा ॥

हडी हडी। अप्पिअं एव्व संवुत्तं। कस्सिंपि पूआरुहे अवरड्डा सुण्हहिअआ सउन्दला ॥

॥ पुरो ऽवलोक्य ॥

ण हु जस्सिं कस्सिंपि। एसो दुव्वासो सुलहकोवो महेसी। तह सविअ वेअचलुप्फुलदुव्वाराए गईए पडिणिवुत्तो। को अण्णो हुदवहादो दहिदुं पहविस्सदि ॥

अनसूया ॥

गच्छ। पादेसु पणमिअ णिवत्तेहि णं। जाव अहं अग्घोदअं उवकप्पेमि ॥

प्रियंवदा ॥

तह ॥

॥ इति निष्क्रान्ता ॥

---

l. 1 om. c. H. — l. 2. c. H. add. निव्वेदे। post alter. हडी; सहि तं pro अप्पिअं; add. जस्सो (!) [i. s. यस्मिन्] ante क°. — l. 4. c. H., c. B., e. B. पुनर्विलोक्य. — l. 5. 6. c. H. हं [i. s. हि] pro हु; c. H., e. Bb. सु° दु° pro दु° सु° (cf. Kâṭ.); c. H. add. यव्व [एव्व] post दु°; सअवि [i. s. सोवप्पापि (!)] pro सविअ; चडुलदुवाराये गयिये pro वे°ग°, e. B. वेअचलोप्फुल्लदुव्वारगईए, c. B. °चलस्फुल्लदुव्वाराए गईए, e. Bb., e.W. °चहुलुप्फुल्लदुव्वाराए गईए. — l. 8 om. c. H. — l. 9. 10. c. H. णिवुट्टेहि [i. s. निवृत्तय (!)]; अहं दाव pro जाव अहं; add. गिहिणाअ [गणिहअ] post अग्घो°; उपसप्पामि [i. s. उपसर्पामि] pro उव° (cf. Kâṭ.). — l. 12. 13. c. H. तथेति निष्क्रम्य.

अनसूया ॥

॥ पदान्तरे स्खलितं निरूप्य ॥

अम्मो । आवेअक्खलिदाए गईए पब्भट्ठं मे हत्थादो पुप्फभाअणं ॥

॥ इति पुष्पोच्चयं रूपयति ॥

॥ प्रविश्य

प्रियंवदा ॥

सहि । पकिदिवक्को सो कस्स अणुणअं पडिगेण्हेदि । किंपि उण साणुक्कोसो किदो ॥

अनसूया ॥

॥ सस्मितम् ॥

तस्सिं बहु एदंपि । कहेहि ॥

प्रियंवदा ॥

जदा णिवत्तिदुं णेच्छदि । तदा विण्णविदो मए । भअवं । पढमंत्ति पेक्खिअ अविण्णादतवप्पहावस्स दुहिदुजणस्स भअवदा एक्को अवराहो मरिसिदव्वोत्ति ॥

---

l. 1—5 om. c. H. — l. 3. c. B. मम अग्गहत्थादो pro मे ह°. — l. 5. c. B. पुष्पावचयम् pro पुष्पोच्चयम् . — l. 6. c. H. add. पुनः ante प्र°. — l. 7 om. c. H. — l. 8. 9. c. H. om. सो; add. वा post कस्स; om. hoc loco किंपि — किदो. — l. 11. om. c. H. — l. 12. c. H. om. पि. — Inter l. 13 et 14 (cf. l. 8. 9) c. H. तहवि किंचि [किंवि] पुणा साणुणओसो [साणुक्कोसो] किदो । अनसूया ॥. — l. 14. 15. c. B., e. B., e. Bb., e. W. ण इच्छदि; c. H. add. अनसूया ॥ कहं विअ ॥ प्रियंवदा ॥ post मए; पुढमभत्तिं अवेक्खिअ pro पढमंत्ति पे°. — l. 15. c. B. अणाद (!) pro अविण्णाद.

अनसूया ॥

तदो तदो ॥

प्रियंवदा ॥

तदो। मे वअणं अणाहा भविदुं णारुहदि। किंदु अहिमाणाभरणादंसणेण सावो णिवत्तिस्सदित्ति मन्तअन्तो सअं अन्तरिहिदो ॥

अनसूया ॥

सक्कं दाणिं अस्ससिदुं अत्थि। तेण राएसिणा संपत्थिदेण सणामहेअङ्किअं अङ्गुलीअअं सुमरणीअंत्ति सअं पिणद्धं। तस्सिं साहीणोवाआ सउन्दला भविस्सदि ॥

प्रियंवदा ॥

सहि। एहि। देवकज्जं दाव णिव्वत्तेम्ह ॥

॥ इति परिक्रामतः ॥

प्रियंवदा ॥

॥ अवलोक्य ॥

अणसूए। पेक्ख दाव। वामहत्थोवहिदवअणा आलिहिदा

---

l. 1—3 om. c. H. — l. 4. 5. c. H. तहा pro तदो; होदुं pro भवि°; e. B. ण अरुहदि. — l. 5. c. H. add. एवं ante मन्त°; एक्क pro सअं. — l. 8. c. H., c. B. समस्स° pro अस्स°; c. H. om. hoc loco अत्थि; add. प्रियंवदा ॥ कहं विअ ॥ अनसूया ॥ अत्थि ante तेण. — l. 10. c. H. तस्स साहणोवाआ [i. s. तस्य साधनोपाया] pro तस्सि साहो°; सही pro सउन्दला. — l. 12. c. H. om. एहि; से pro दाव; णिव्वट्टेमो pro णिव्वत्तम्ह. — l. 15. c. H., c. B., e. Bb. विलोक्य. — l. 16. c. H. दाव पे° pro पे° दाव; °हत्थोपणिहिदवअणं अलिहिदं [आ°].

विश्र पिश्रसही। भत्तुगदाए चिन्ताए श्रत्ताणंपि ण एसा विभावेदि किं उण श्राश्रन्तुश्रं॥

अनसूया॥

पिश्रंवदे। दुवेणं एव्व णो मुहे एसो वुत्तन्तो चिट्ठदु। रक्ख-णीश्रा खु पकिदिपेलवा पिश्रसही॥

प्रियंवदा॥

को दाणिं उण्होदएण णोमालिश्रं सिञ्चेदि॥

॥ इत्युभे निष्क्रान्ते ॥

॥ विष्कम्भकः ॥

---

l. 1. c. H. om. पिश्र° et ।; एसा ण. — l. 4. 5. c. B., e. B. रक्खिश्रदव्वा; c. H. om. खु; °पेसला pro °पेलवा. — l. 8. c. H., c. B., e. Bb. om. उभे. — l. 9. c. H. (Kâṭ.) प्रवेशकः, c. B., e. W., e. Bb. विष्कम्भः.

॥ अथ चतुर्थोऽङ्कः ॥

॥ ततः प्रविशति सुप्तोत्थितः शिष्यः ॥

शिष्यः ॥

वेलोपलक्षणार्थमादिष्टोऽस्मि तत्रभवता प्रवासादुपावृत्तेन काश्यपेन। प्रकाशं निर्गतस्तावदवलोकयामि कियदवशिष्टं रजन्या इति ॥

॥ परिक्रम्यावलोक्य च ॥

हन्त प्रभातम् तथा हि

यात्येकतोऽस्तशिखरं पतिरोषधीना-
माविष्कृतारुणपुरःसर एकतोऽर्कः।
तेजोद्वयस्य युगपद्व्यसनोदयाभ्यां
लोको नियम्यत इवात्मदशान्तरेषु ॥ ७८ ॥

अपि च।

अन्तर्हिते शशिनि सैव कुमुद्वती मे
दृष्टिं न नन्दयति संस्मरणीयशोभा।

Verss. LXXVIII et LXXIX metr. v. VIII. — l. 3 om. c. II. — l. 5. c. II. add. तत् ante प्रकाशम्; तावत् ante निर्ग°; c. B. आलोक° pro अवलोक°. — l. 7. c. II. om. च.

इष्टप्रवासजनितान्यबलाजनस्य
दुःखानि नूनमतिमात्रसुदुःसहानि ॥ ७९ ॥

॥ प्रविश्यापटीक्षेपेण

अनसूया ॥

जइवि णाम विसग्रपरम्मुहस्स जणस्स एदं ण विदिग्रं। तहवि तेण रणा सउन्दलाए ग्रणज्जं ग्राग्ररिदं ॥

शिष्यः ॥

यावदुपस्थितां होमवेलां गुरवे निवेदयामि ॥

॥ इति निष्क्रान्तः ॥

अनसूया ॥

पडिबुद्धावि किं करिस्सं। ण मे उइदेसुवि णिग्रकरणिज्जेसु हत्थपाग्रा पसरन्ति। कामो दाणिं सकामो होदु। जेण ग्रसच्चसंधे जणे सुण्णहिग्रग्रा सही पदं कारिदा। ग्रहवा दुव्वाससावो

l. 2. c. B. om. syll. सु. — l. 3. c. H. पटीक्षेपेण (c. B., e. W., e. Bb. पटा°) pro ग्रपटी° (cf. lex. Petrop.). — l. 5. 6. c. B. वि post विसग्र° (at vid. comm.); c. B. om. णाम et alter. वि et जणस्स; c. H., e. W., e. Bb. एव्वं (e. W. एवं) णाम विसग्रपरम्मुहस्सवि इमस्स जणस्स (c. H. तवस्सिजणस्स pro इ° ज°) ण एदं ण (c. H. om. ण) विदिग्रं (c. H., c. B. विदिदं)। तेण (c. H. add. जं ante तेण) र° स° ग्रणज्जं (c. H. ग्रणणाग्रं, ut Kâṭ.) ग्राग्ररिदंत्ति (c. H. om. त्ति) pro ज°—ग्रा°. — l. 6. c. H. add. post ग्राग्ररिदं iam hoc loco (cf. ad l. 11): ग्रहा [i. s. ग्रा:] पडिबुडाग्र [i. s. प्रतिबुद्धाच] किं करिस्सं. — Inter l. 7 et 8. c. H. ग्रात्मगतम्. — l. 11. 12. c. H. om. पडि°—करिस्सं (cf. ad l. 6); ण मे ante हत्थ°; om. वि et णिग्र: स° दा° का°. — l. 13. e. W., e. Bb. सुढ pro सुण्ण; c. H. add. सउन्दला ante सही; दुव्वाससस्स [दुव्वाससस्स] कोवो, c. B. दुव्वासकोवो.

एसो विम्रारेदि। अणह्मा कहं सो राएसी तारिसाणि मन्तिम्र एत्तिम्रस्स कालस्स लेहमत्तंपि ण विसज्जेदि। ता इदो अह्मिणाणं अङ्गुलीग्रम्रं से विसज्जेम। दुक्खसीले तवस्सिजणे को अब्भत्थीग्रदु। णं सहीगामी दोसोत्ति ववसिदावि ण पारेमि पवासपडिणिउत्तस्स तादकस्सवस्स दुस्सन्दपरिणीदं आवण्णसत्तं सउन्दलं णिवेदिदुं। इत्थंगए अम्हेहिं किं करणिज्जं॥

॥ प्रविश्य

प्रियंवदा॥

॥ सहर्षम् ॥

सहि। तुवर तुवर सउन्दलाए पत्थाणकोदुग्रं णिव्वत्तिदुं॥

अनसूया॥

सहि। कहं एदं॥

प्रियंवदा॥

सुणाहि दाणिं। सुहसइदपुच्छिम्रा सउन्दलासम्रासं गदम्हि॥

अनसूया॥

तदो तदो॥

l. 1. c. H. वा एव्वं pro एसो. — l. 3. c. H. विसज्जेमि pro °म. — l. 4. c. H. add. वा post को; अब्भत्थम्रदि [i. s. अभ्यर्थयति]; c. B. अब्भत्थणीअदु. — l. 6. c. H. किं णु क्खु अम्हेहिं pro अम्हे° किं. — l. 10. c. Bb. om. सहर्षम्. — l. 11. c. H. हला pro सहि; c. B. तुवर semel: c. H. सउन्दलापत्थाणकोदूहलमंगलं pro स° प° णि°. — l. 15. c. H. सुणुह pro सुणाहि; c. W., c. Bb. सुहसइदं पुच्छिदुं; c. H. °पुच्छिम्राए सउन्दलाए समीवं pro °पु° स°. — l. 17. c. B. तदो semel.

प्रियंवदा ॥

दाव एणं लज्जावणदमुहिं परिस्सजिअ सअं तादकस्सवेण एव्वं अहिणन्दिदं । दिट्ठिआ । धूमाउलिददिट्ठिणोवि जअ-माणस्स पाअए एव्व आहुदी पडिदा । वच्छे । सुसिस्सपरिदि-ण्णा विअ विज्जा असोअणिज्जा संवुत्ता । अज्ज एव्व इसि-पडिरक्खिदं तुमं भत्तुणो सआसं विसज्जेमित्ति ॥

अनसूया ॥

अह केण सूइदो तादकस्सवस्स वुत्तन्तो ॥

प्रियंवदा ॥

अग्गिसरणं पविट्ठस्स सरीरं विणा छन्दोमईए वाआए ॥

अनसूया ॥

॥ सविस्मयम् ॥

कहेहि ॥

प्रियंवदा ॥

॥ संस्कृतमाश्रित्य ॥

दुष्यन्तेनाहितं तेजो दधानां भूतये भुवः ।
अवेहि तनयां ब्रह्मन्नग्निगर्भां शमीमिव ॥ ८० ॥

Vers. LXXX metr. v. V. — l. 2. c. H. तदो ताव णं pro दा° ए°; °वअणं pro °मुहिं; add. सउन्दलं ante परि°; om. सअं. — l. 3. c. H. add. अ कणिदं अ post अहि°; add. अनसूया । ante दिट्ठिआ; (Kâṭ.) अवहठ pro आउलिद. — l. 4. c. H. पावअ [i. s. पावके] pro पाअए. — l. 5. 6. c. H. °णोआसि मे pro °णिज्जा; add. ता ante अज्ज; राएसिपरिगिहिदं [i. s. राजर्षिपरिगृहीताम्] pro इसिपडि°. — l. 8. c. H. आचक्खिदो pro सूइदो; add. अअं ante ताद°. — l. 10. c. H. °मआए pro °मईए. — l. 12 om. c. H. — l. 13. c. H. कहं विअ pro कहेहि. — l. 14 om. c. H.

अनसूया ॥

॥ प्रियंवदामाश्लिष्य ॥

सहि । पिग्रं मे । पिग्रं मे । किंडु ग्रज्ज एव्व सउन्दला णीग्रदित्ति उक्कण्ठासाहारणं परितोसं ग्रणुहोमि ॥

प्रियंवदा ॥

सहि । वग्रं दाव उक्कण्ठं विणोदइस्सामो । सा तवस्सिणी णिव्वुदा होदु ॥

अनसूया ॥

तेण हि एदस्सिं चूदसाहावलम्बिदे णारिएरसमुग्गए एतणिमित्तं एव्व कालन्तरक्खमा णिक्खित्ता मए केसरमालिग्रा । ता इमं हत्थसंणिहिदं करेहि । जाव ग्रहंपि से मिग्रलोग्रणं तित्थमित्तिग्रं दुव्वाकिसलग्राणित्ति मङ्गलसमालम्भणाणि विरएमि ॥

प्रियंवदा ॥

तह करीग्रदु ॥

॥ अनसूया निष्क्रान्ता । प्रियंवदा नाट्येन सुमनसो गृह्णाति ॥

l. 3. c. H. om. सहि ; c. H., c. B. पिग्र मे semel. — l. 6. c. H. हला pro सहि: विणोदइस्सं [i. s. विनोदयिष्याव (!)]. — l. 9—12. c. H. तणिमित्तं pro एत° ; माला pro मालिग्रा ; तं तुमं [i. s. तान्त्वम् (!)] pro ता इमं ; गोरोग्रणातित्थमित्तिग्रा [गोरो°], c. B. मिग्रलोग्रणाए ति° (at vid. comm.) ; om. त्ति. — l. 16. c. H. तथेति ante निष्क्रान्ता ; सुमनोभाजनम् pro सुमनसः .

नेपथ्ये ॥

गौतमि। आदिश्यन्तां शार्ङ्गरवमिश्राः शकुन्तलानयनाय ॥

प्रियंवदा ॥

॥ कर्णं दत्त्वा ॥

अणसूए। तुवर तुवर। एदे क्खु हत्थिणाउरगामिणो इसीओ सद्दावीअन्ति ॥

॥ प्रविश्य समालम्भनहस्ता

अनसूया ॥

सहि। एहि। गच्छम्ह ॥

॥ इति परिक्रामतः ॥

प्रियंवदा ॥

॥ विलोक्य ॥

एसा सुज्जोदए एव्व सिहामज्जिदा पडिच्छिदणीवारहत्थाहिं सोत्थिवाअणिकाहिं तावसीहिं अहिणन्दीअमाणा सउन्दला चिट्ठइ। उवसप्पम्ह णं ॥

॥ इत्युपसर्पतः ॥

---

l. 2. c. H. गोतमः (!); add. शिष्याः post शकु°. — l. 5. e. Bb. सहि pro अणसूए; c. B. om. क्खु; c. H. हत्थिणाअर [i. s. हस्तिनागर] pro हत्थिणाउर (cf. Kâṭ.); इसिणो. — l. 9. c. H. om. गच्छम्ह. — l. 13—15. c. H. सुट्टदअ [i. s. सूर्योदये]; om. पडिच्छिद; णीवारकअदह° [i. s. नीवाराञ्जतह°]; e. B., c. B., e. W., e. Bb. °वाअणाकाहिं (cf. Kâṭ.); c. H. चि °स° pro स° चि°; add. ता ante उप°; उपसप्पाम.

॥ ततः प्रविशति यथोद्दिष्टव्यापारासनस्था शकुन्तला ॥

॥ शकुन्तलां प्रति

तापसीनामन्यतमा ॥

जादे । भत्तुणो बहुमाणसूअग्रं महादेईसद्दं लहेहि ॥

द्वितीया ॥

वच्छे । वीरप्पसविणी होहि ॥

तृतीया ॥

वच्छे । भत्तुणो बहुमदा होहि ॥

॥ इत्याशिषो दत्त्वा गौतमीवर्जं निष्क्रान्ताः ॥

सख्यौ ॥

॥ उपसृत्य ॥

सहि । सुहमज्जणं दे होदु ॥

शकुन्तला ॥

साअदं मे सहीणं । इदो णिसीदह ॥

उभे ॥

॥ मङ्गलपात्राण्यादाय । उपविश्य ॥

हला । सज्जा होहि । जाव मङ्गलसमालम्भणं विरएम ॥

---

l. 1. c. H. उक्त pro उद्दिष्ट ; अवस्था pro आसनस्था. — l. 2. c. H. om. शकुन्तलां प्रति. — l. 3. c. H. तपस्विनीनाम् pro तापसीनाम्. — l. 4. c. H. (Kâṭ.) अहिगच्छ pro लहेहि. — l. 8. c. H. जादे pro वच्छे. — l. 10. c. H. उभे pro सख्यौ. — l. 12. c. H. (Kâṭ.) जादं pro होदु. — l. 14. c. H. (Kâṭ.) विस्रस°; णिसीदह्म [i. s. निषीदतम्]. — l. 15 om. c. H. — l. 16. c. B., e. B. °पत्राणि ; c. H. add. च post उप°. — l. 17. c. H. add. सउन्दले post हला et वअं दे (Kâṭ.) ante म°; विरएमो.

शकुन्तला।

एदंपि बहुमन्तव्वं। दुल्लहं दाणिं मे सहीमण्डणं भविस्सदि ॥

॥ इति बाष्पं विहरति ॥

उभे ॥

सहि। उइदं ण दे मङ्गलकाले रोइदुं ॥

॥ इत्यश्रूणि प्रमृज्य नाट्येन प्रसाधयतः ॥

प्रियंवदा ॥

आहरणोइदं रूवं अस्समसुलहेहिं पसाहणेहिं विप्पआरीअदि ॥

॥ प्रविश्योपायनहस्तावृषिकुमारकौ ॥

उभौ ॥

इदमलंकरणम् अलंक्रियतामत्रभवती ॥

॥ सर्वा विलोक्य विस्मिताः ॥

गौतमी ॥

वच्छ णारअ। कुदो एदं ॥

प्रथमः ॥

तातकाश्यपप्रभावात् ॥

---

l. 2. c. H. इदं खु, c. B. इदंपि; c. H. दाव pro दाणिं; स° मे pro मे स°. — l. 3. c. H. विकिरति, e. W., e. Bb. विसृजति. — l. 5. c. H. णोइदं pro उइदं ण. — l. 7 om. c. H. — l. 8. 9. c. H. हला ante आ°; विआरअवि [°दि; i. s. विकारयति] pro विप्पआरीअदि. — l. 10. c. H. ततः प्रविष्टौ pro प्रविश्य; c. H., e. Bb. कुमारौ pro कुमारकौ. — l. 11 om. c. H. — l. 12. c. B. om. अलंकरणम्; c. H., e. B. °करणमलंक्रि° (at vid. comm.). — l. 16. c. H. नारदः.

गौतमी ॥

किं माणसी सिद्धी ॥

द्वितीयः ॥

न खलु । न खलु । श्रूयताम् तत्रभवता वयमाज्ञप्ताः । शकुन्तलाहेतोर्वनस्पतिभ्यः कुसुमान्याहरतेति । तत इदानीं

क्षौमं केनचिदिन्दुपाण्डु तरुणा माङ्गल्यमाविष्कृतं
निःष्यूतश्चरणोपभागसुलभो लाक्षारसः केनचित् ।
अन्येभ्यो वनदेवताकरतलैरापर्वभागोत्थितै-
र्दत्तान्याभरणानि तत्किसलयोद्भेदप्रतिद्वंद्विभिः ॥ ८१ ॥

प्रियंवदा ॥

॥ शकुन्तलां विलोक्य ॥

हला । इमाए अब्भुववत्तीए सूइदा दे भत्तुणो गेहे अणुहो- दव्वा रामलच्छित्ति ॥

॥ शकुन्तला व्रीडां निरूपयति ॥

प्रथमः ॥

गौतम । एह्येहि । अभिषेकोत्तीर्णाय काश्यपाय वनस्पति- सेवां निवेदयावः ॥

Vers. LXXXI metr. v. XIV. — l. 2. c. H. [Kâṭ.] सिट्ठी [i. s. सृष्टि]. — l. 4. 5. e. W., e. Bb., c. B. न खलु semel ; e. Bb. पुष्पाणि pro कुसुमानि. — l. 7. c. H., e. W., e. Bb. निष्ठ्यू°, c. B. निष्प्रच्यू° (cf. Bollens. ad Urv. pag. 250 ; Pott. Etym. Forsch. II. 1.). — l. 12. 13. c. H. om. हला ; om. त्रि. — l. 14. c. H., e. Bb., e. W. त्रप° pro निरू°. — l. 15. c. H. प्रारदः. — l. 16. c. H. om. गौतम ; एहि semel ; अवतीर्णाय pro उत्ती°.

द्वितीयः ॥

तथा ॥

॥ इति निष्क्रान्तौ ॥

सख्यौ। अए। अणुवहुत्तभूसणो अअं जणो। चित्तकम्मपरिअएण अङ्गेसु दे आहरणविणिओअं करेम्ह ॥

शकुन्तला ॥

जाणे वो णेउणं ॥

॥ उभे नाट्येनालंकुरुतः ॥

॥ ततः प्रविशति स्नानोत्तीर्णः काश्यपः ॥

काश्यपः ॥

यास्यत्यद्य शकुन्तलेति हृदयं संस्पृष्टमुत्कण्ठया
कण्ठः स्तम्भितबाष्पवृत्तिकलुषश्चिन्ताजडं दर्शनम्।
वैक्लव्यं मम तावदीदृशमपि स्नेहादरण्यौकसः
पीड्यन्ते गृहिणः कथं नु तनयाविश्लेषदुःखैर्नवैः ॥ ८२ ॥

॥ इति परिक्रामति ॥

Vers. LXXXII metr. v. XIV. — l. 4. 5. c. H. अनसूया। हला pro सख्यौ। अए; अणणुभूव° [°भूद°], e. W., e. Bb. (Kât.) अणुअहुत्त° pro अणुवहुत्त°; c. H. add. तहावि ante चित्त°; c. H. दे अङ्गेसु pro अ° दे; add. दाणिं ante दे; करेमो [i. s. करवाव (!)] pro करेम्ह. — l. 7. c. H. णेउणणं [णे°; i. s. नैपुण्यं]. — l. 9. c. H. उत्थितः pro उत्तीर्णः. — l. 10 om. c. H. — l. 12. c. H., e. Bb. कण्ठस्त° pro कण्ठः स्त°. — l. 13. c. H. अहो, c. B. इदं pro अपि.

सख्यौ ॥

हला सउन्दले । अवसिदमण्डणासि । परिधेह्नि संपदं खोमजुअलं ॥

॥ शकुन्तलोत्थाय परिधत्ते ॥

गौतमी ॥

जादे । एसो दे आणन्दपरिवाहिणा चक्खुणा परिस्सजन्तो विअ गुरू उवट्ठिदो । आआरं दाव पडिवज्ज ॥

शकुन्तला ॥

॥ सव्रीडम् ॥

ताद । वन्दामि ॥

काश्यपः ॥

वत्से ।

ययातेरिव शर्मिष्ठा भर्तुर्बहुमता भव ।
सुतं त्वमपि सम्राजं सेव पूरुमवाप्नुहि ॥ ८३ ॥

गौतमी ॥

भअवं । वरो क्खु एसो । ण आसिसा ॥

काश्यपः ॥

वत्से । इतः सद्यो हुताग्नीन्प्रदक्षिणीकुरुष्व ॥

॥ सर्वे परिक्रामन्ति ॥

Vers. LXXXIII metr. v. V. — l. 6. 7. c. H. om. दे; परिसज्जमाणो pro परिस्सजन्तो; c. H., e. W., e. Bb. पडिवज्जस्स pro °वज्ज. — l. 10. c. H. वन्दे pro वन्दामि. — l. 14. e. W., e. Bb., e. B. पुरुम्. — l. 15 om. c. H. — l. 16. c. H. भअवं [i. s. भगवन्] वरेक्खु से एदे आसिहा [i. s. आशिषो (!)]. — l. 18. c. H. शकुन्तले pro वत्से; हुतानग्नीन्.

काश्यपः ॥

॥ ऋक्छन्दसाशास्ते ॥

अमी वेदिं परितः क्लृप्तधिष्ण्याः
समिद्वन्तः प्रान्तसंस्तीर्णदर्भाः ।
अपघ्नन्तो दुरितं हव्यगन्धै-
र्वैतानास्त्वां वह्नयः पावयन्तु ॥८४॥

प्रतिष्ठस्वेदानीम् ॥

॥ सदृष्टिक्षेपम् ॥

क्व ते शार्ङ्गरवमिश्राः ॥

॥ प्रविश्य

शिष्यः ॥

भगवन् इमे स्मः ॥

काश्यपः ॥

भगिन्यास्ते मार्गमादेशय ॥

शार्ङ्गरवः ॥

इत इतो भवती ॥

॥ सर्वे परिक्रामन्ति ॥

Vers. LXXXIV. a. c. ⏑ – – – ⏑ ⏑ – – ⏑ – –
b. ⏑ – – – – ⏑ – – ⏑ – –
d. – – – – – ⏑ – – ⏑ – –
} metr. तृष्टुभ् चतुष्पदा.

---

l. 1 et 2 om. c. H. — l. 6. c. H. पालयन्तु pro पावय°. — l. 9. c. H. add. नु post क्व; c. H., e. Bb. omnibus locis शार्ङ्गरव. — l. 11. c. H. शिष्याः. — l. 14. c. H. add. शार्ङ्गरव ante भगि°; c. H. दर्शय pro आदेशय. — l. 16. c. H. भगवति (!) pro भव°. — l. 17. c. H. om. सर्वे.

काश्यपः ॥

भो भोः संनिहितास्तपोवनतरवः ।

पातुं न प्रथमं व्यवस्यति जलं युष्मास्वपीतेषु या
नादत्ते प्रियमण्डनापि भवतां स्नेहेन या पल्लवम् ।
आद्ये वः कुसुमप्रसूतिसमये यस्या भवत्युत्सवः
सेयं याति शकुन्तला पतिगृहं सर्वैरनुज्ञायताम् ॥ ८५ ॥

॥ कोकिलरवं सूचयित्वा ॥

अनुमतगमना शकुन्तला
तरुभिरियं वनवासबन्धुभिः ॥
परभृतविरुतं कलं यथा
प्रतिवचनीकृतमेभिरीदृशम् ॥ ८६ ॥

आकाशे ॥

रम्यान्तरः कमलिनीहरितैः सरोभि-
श्छायाद्रुमैर्नियमितार्कमयूखतापः ।
भूयात्कुशेशयरजोमृदुरेणुरस्याः
शान्तानुकूलपवनश्च शिवश्च पन्थाः ॥ ८७ ॥

॥ सर्वे सविस्मयमाकर्णयन्ति ॥

Vers. LXXXV metr. v. XIV. — Vers. LXXXVII metr. v. VIII.

Vers. LXXXVI. a. c. ⏑⏑⏑⏑⏑⏑–⏑–⏑– } metr. अपरवक्त्रा.
b. d. ⏑⏑⏑⏑–⏑⏑–⏑–⏑– }

---

l. 1 om. c. H. — l. 2. c. H. संनिहितवनदेवताः । तपोवनत°. — l. 13. c. H. भरितैः pro हरितैः. — l. 14. c. H. चलित (!) pro नियमित.

गौतमी ॥

जादे। णादिजणसिणिद्धाहिं अणुमादगमणासि तवोवणदेवदाहिं। पणम भअवदीणं ॥

शकुन्तला ॥

॥ सप्रणामं परिक्रम्य। जनान्तिकम् ॥

हला पिअंवदे। णं अज्जउत्तदंसणुस्सुआएवि अस्समं परिच्चअन्तीए दुक्खदुक्खेण मे चलणा पुरदो पवट्टन्ति ॥

प्रियंवदा ॥

ण केवलं तवोवणविरहकादरा सही एव्व। तुए उवट्ठिदविओअस्स तवोवणस्सवि दाव समवत्था दीसइ।

उग्गलिअदब्भकवला मिआ परिच्चत्तणच्चणा मोरा।
ओसरिअपण्डुपत्ता मुअन्ति अंसू विअ लदाओ ॥ ८८ ॥

शकुन्तला ॥

॥ स्मृत्वा ॥

ताद। लदाबहिणिअं वणजोसिणिं दाव आमन्तइस्सं ॥

काश्यपः ॥

अवैमि ते तस्यां सोदर्यस्नेहम् इयं तावद्दक्षिणेन ॥

-Vers. LXXXVIII metr. v. II. — l. 3. c. H. तत्रभवदीणं pro भअव°. — l. 5 om. c. B., c. H. om. ज°. — l. 6. c. B. om. हला; c. H. om. hoc loco णं; अस्समपदं pro अस्समं. — l. 7. e. W., e. Bb. (Kâṭ.) दुक्खेण pro दुक्खदु°; c. B. add. ण ante मे; c. H. पुरोमुहा pro पुरदो; add. णं [om. i. s.] ण ante प°. — l. 10. c. H. (Kâṭ.) समवत्थं पेक्ख pro स° दी°. — l. 11. e. B. मिईओ (at vid. comm.); c. H. °णत्तणा pro °णच्चणा. — l. 12. c. H., c. B., e. B. अस्सूणि (at vid. comm. e. B.). — l. 15. c. B. भइणिअं, c. H. भइणं pro बहिणिअं — l. 17. c. H. सोदरस्ने°; add. च post इयम्.

शकुन्तला ॥

॥ लतामुपेत्य ॥

वणज्जोसिणि । चूदसंगदावि मं पच्चालिङ्ग इदोगदाहिं सा-
हाबाहाहिं । अज्जप्पहुदि दूरपरिवत्तिणी दे खु भविस्सं ॥

काश्यपः ॥

संकल्पितं प्रथममेव मया तवार्थे
भर्तारमात्मसदृशं सुकृतैर्गता त्वम् ।
चूतेन संश्रितवती नवमालिकेय-
मस्यामहं त्वयि च संप्रति वीतचिन्तः ॥ ८९ ॥

इतः पन्थानं प्रतिपद्यस्व ॥

शकुन्तला ॥

॥ सख्यौ प्रति ॥

हला । एसा दुवेणं वो हत्थे णिक्खेवो ॥

सख्यौ ॥

अग्रं जणो कस्स हत्थे समप्पिदो ॥

॥ इति बाष्पं विहरतः ॥

Vers. LXXXIX metr. v. VIII. — l. 3. 4. c. H. add. हला ante वण°; पच्चा° मं (Kâṭ.); e. B. °गदेहिं °बाहूहिं, c. B. °गदाहिं °बाहूहिं; c. H. दूरवट्टिदणि [°णी] क्खु धे [दे]. — l. 6. c. H. त्वदर्थे. — l. 8. c. H. [Kâṭ.] संगत° pro संश्रित°. — l. 12 om. c. H. — l. 13. c. H. [Kâṭ.] अत्थणि° [i. s. हत्थनि°] pro हत्थे णि°. — l. 14. c. H., c. B., e. Bb. उभे. — l. 15. c. H. [Kâṭ.] add. दाणिं ante कस्स; c. H. [Kâṭ.] अप्पिदो pro समप्पि°. — l. 16. c. H. विकिरतः pro विहरतः.

काश्यपः ॥

अनसूये । अलं रुदित्वा । ननु भवतीभ्यामेव स्थिरीकर्तव्या शकुन्तला ॥

॥ सर्वे परिक्रामन्ति ॥

शकुन्तला ॥

ताद । एसा उडजपज्जन्तचारिणी गब्भमन्थरा मिअवहू जदा अणघप्पसवा होइ । तदा मे कंपि पिअणिवेदइत्तअं विसज्जइस्सह ॥

काश्यपः ॥

नेदं विस्मरिष्यामः ॥

शकुन्तला ॥

॥ गतिभङ्गं रूपयित्वा ॥

को णुक्खु एसो णिवसणे मे सज्जइ ॥

॥ इति परावर्तते ॥

काश्यपः ॥

वत्से ।

---

l. 6. c. B. उडअपेरन्त (!) pro उडजपज्जन्त ; c. H. मन्दा pro मन्थरा. — l. 7. c. H. अणग्घपसवणी [i. s. अनर्घप्रसविनी] pro अण°. — l. 8. c. H. विस्सज्जेह [i. s. विसर्जय]. — l. 9—14 om. c. B. — l. 10. c. H. add. भवतु ante नेदं ; विस्मरिष्यामि. — l. 12. c. H. °सङ्गम् pro भ°; निरूप°. — l. 13. c. H. (cf. Kâṭ.) किं pro को ; एदं । वुणोत्ति [पुणोत्ति] णिवसणपटे pro एसो णि° मे. — l. 16 om. c. H.

यस्य त्वया व्रणविरोपणमिङ्गुदीनां
तैलं न्यषिच्यत मुखे कुशसूचिविद्धे।
श्यामाकमुष्टिपरिवर्धितको जहाति
सो ऽयं न पुत्रकृतकः पदवीं मृगस्ते ॥ ९० ॥

शकुन्तला ॥

वच्छ। किं सहवासपरिच्चाइणिं मं अणुसरसि। अचिरप्पसूदाए जणणीए विणा विवड्ढिदो एव्व। दाणिंपि मए विरहिदं तुमं तादो चिन्तइस्सदि। णिवत्तेहि दाव ॥

॥ इति रुदन्ती प्रस्थिता ॥

काश्यपः ॥

उत्पक्ष्मणोर्नयनयोरुपरुद्धवृत्तिं
बाष्पं कुरु स्थिरतया विरतानुबन्धम्।
अस्मिन्नलक्षितनतोन्नतभूमिभागे
मार्गे पदानि खलु ते विषमीभवन्ति ॥ ९१ ॥

शार्ङ्गरवः ॥

भगवन् ओदकान्तात्स्निग्धो जनो ऽनुगन्तव्य इति श्रूयते। तदिदं सरस्तीरम् अत्र संदिश्य प्रतिगन्तुमर्हसि ॥

Verss. XC. XCI metr. v. VIII. — l. 1. c. B. व्रणविरोहणम् (!). — l. 2. c. H. न्यषिञ्चत pro न्यषिच्यत. — l. 5 om. c. H. — l. 7. 8. c. H. परिव° pro विव°; तुमं ante मए. — l. 17. c. B., c. B., e. Bb. °तीरमत्र; c. H. add. नः ante स°.

काश्यपः ॥

तेन हीमां क्षीरवृक्षच्छायामाश्रयामः ॥

॥ सर्वे परिक्रम्य स्थिताः ॥

काश्यपः ॥

॥ आत्मगतम् ॥

किं नु खलु तत्रभवतो दुष्यन्तस्य युक्तरूपमस्माभिः संदेष्टव्यम् ॥

॥ इति चिन्तयति ॥

शकुन्तला ॥

॥ जनान्तिकम् ॥

हला। पेक्ख। णलिणीपत्तन्तरिदं पिअसहअरं अदेक्खन्ती आदुरा चक्कवाई आरउदि। दुक्करं अहं करेमित्ति ॥

अनसूया ॥

सहि। मा एव्वं मन्तेहि।

एसावि पिएण विणा गमेइ रअणिं विसाअदीहअरं।
गरुअंपि विरहदुक्खं आसाबन्धो सहाबेदि ॥ ९२ ॥

Vers. XCII metr. v. H. — l. 1. c. B. कण्वः. — l. 2. c. H. om. तेन हि. — Inter l. 3 et 4. c. H. अ। किं णा [णु] क्खु. — l. 5 om. c. H. — l. 10 om. c. H. — l. 11. c. H. add. दक्खिणादो [i. s. दक्षिणतो] ante णलि°; c. H., c. B. °पत्तन्दरिदंवि सहअरं [c. H. i. s. °न्तरितमदिस° (!)]; c. H. अवेक्खन्ति [i. s. अपेक्षन्ती] pro अदे°. — l. 12 c. H. [i. s. यत्तिं post आतूरा]; आरसइ [i. s. आरसति] pro आरउदि; c. H. (Kâṭ.) add. खु post दुक्करं; तक्केमि pro करेमित्ति. — l. 14. c. B., e. B. मन्तिअ pro मन्तेहि. — l. 15. 16. c. H. om. वि; गमअइ pro गमेइ; ।विहअरं [i. s. उर्वुतरम् (!)] pro विसाअदीहअरं; विरहउक्खं [i. s. विरहमखम् (!)]; सहवेइ [i. s. सहाप (!)].

काश्यपः ॥

शार्ङ्गरव । त्वया मद्वचनात्स राजा शकुन्तलां पुरस्कृत्य वक्तव्यः ॥

शार्ङ्गरवः ॥

आज्ञापयतु भवान् ॥

काश्यपः ॥

अस्मान्साधु विचिन्त्य संयमधनानुच्चैः कुलं चात्मन-
स्त्वय्यस्याः कथमप्यबान्धवकृतां स्नेहप्रवृत्तिं च ताम् ।
सामान्यप्रतिपत्तिपूर्वकमियं दारेषु दृश्या त्वया
भाग्यायत्तमतः परं न खलु तद्वाच्यं वधूबन्धुभिः ॥ ९३ ॥

शार्ङ्गरवः ॥

गृहीतः संदेशः ॥

काश्यपः ॥

वत्से । त्वमिदानीमनुशासनीयासि । वनौकसो ऽपि सन्तो लौकिकज्ञा वयम् ॥

शार्ङ्गरवः ॥

न खलु धीमतां कश्चिदविषयो नाम ॥

काश्यपः ॥

सा त्वमितः पतिकुलं प्राप्य

Vers. XCIII metr. v. XIV. — l. 5. c. H. आज्ञापयत्यत्रभवान्, c. B. भगवान् pro भवान्. — l. 14. c. H. om. अपि; add. पश्य ante वनौ°. — l. 15. c. H. लोकवचनज्ञा pro लौ°. — l. 17. c. H. अविषयो ऽत्र कश्चित् pro क° नाम. — l. 19. c. H. add. परं post इतः.

शुश्रूषस्व गुरून्कुरु प्रियसखीवृत्तिं सपत्नीजने
भर्तुर्विप्रकृतापि रोषणतया मास्म प्रतीपं गमः ।
भूयिष्ठं भव दक्षिणा परिजने भाग्येष्वनुत्सेकिनी
यान्त्येवं गृहिणीपदं युवतयो वामाः कुलस्याधयः ॥ ९४ ॥

कथं वा गौतमी मन्यते ॥

गौतमी ॥

एत्तिओ वहूजणस्स उवदेसो । जादे । एदं क्खु सव्वं ओधारेहि ॥

काश्यपः ॥

वत्से । परिष्वजस्व मां सखीजनं च ॥

शकुन्तला ॥

ताद । इदो एव्व किं पिअंवदामिस्साओ सहीओ णिवत्तिस्सन्ति ॥

काश्यपः ॥

वत्से । इमे अपि प्रदेये । न युक्तमनयोस्तत्र गन्तुम् त्वया सह गौतमी यास्यति ॥

Vers. XCIV metr. v. XIV. — l. 5. c. H., c. B. om. वा. — l. 7. 8. c. H. add. एव्व post एत्ति° ; वच्छे pro जादे ; दारेहि [धा°] pro ओधा°. — l. 12. 13. e. B. om. किं ; c. H. पिअंवदाणसूए pro पिअंवदामि° स° ; णिवट्टइस्सदि [i. s. निवर्तइष्यतः (!)]. — l. 15. c. H. om. वत्से ; प्रिदेयेत्र [प्र°] pro प्रदेये ; add. तत् ante न ; गमनम् । pro गन्तुम्. — l. 16. c. H. गच्छति pro यास्यति.

शकुन्तला ॥

॥ पितरमाश्लिष्य ॥

कहं दाणिं तादस्स अङ्कादो परिब्भट्ठा मलअतरुम्मूलिआ चन्दणलदा विअ देसन्तरे जीविअं धारइस्सं ॥

काश्यपः ॥

वत्से। किमेवं कातरासि।

अभिज्ञनवतो भर्तुः श्लाघ्ये स्थिता गृहिणीपदे
विभवगुरुभिः कृत्यैस्तस्य प्रतिक्षणमाकुला।
तनयमचिरात्प्राचीवार्कं प्रसूय च पावनं
मम विरहजां न त्वं वत्से शुचं गणयिष्यसि ॥ ९५ ॥

॥ शकुन्तला पितुः पादयोः पतति ॥

काश्यपः ॥

यदिच्छामि ते। तदस्तु ॥

शकुन्तला ॥

॥ सख्यावुपेत्य ॥

हला। दुवेवि मं समं एव्व परिस्सजह ॥

Vers. XCV metr. v. LXII. — l. 2 om. c. H. — l. 3. 4. c. H. तउम्मूलिदा [i. s. तपोन्मूलिता]; विअ ante च°; धारेमि pro धार°. — Inter l. 4 et 5 add. c. H. इति बाष्पं विकिरति. — l. 11. c. H. पतिता pro पतति. — l. 13. c. H. इच्छसि pro इच्छामि ते. — l. 16. c. H. °स्सजेह.

सख्यौ ॥

॥ तथा कृत्वा ॥

सहि । जइ णाम सो राम्रा पच्चहिम्राणमन्थरो भवे । तदो से इमं अत्तणामहेअङ्किअं अङ्गुलीअअं दंसेहि ॥

शकुन्तला ॥

इमिणा संदेहेण वो आकम्पिदम्हि ॥

सख्यौ ॥

मा भाआहि । सिणेहो पावसङ्की ॥

शार्ङ्गरवः ॥

युगान्तरमारूढः सविता । त्वरतामत्रभवती ॥

शकुन्तला ॥

॥ आश्रमाभिमुखी स्थित्वा ॥

ताद । कदा णु भूओ तवोवणं पेक्खिस्सं ॥

काश्यपः ॥

श्रूयताम् ।

l. 1. e. Bb. उभे. — l. 3. c. H. राएसि [°सी] pro राआ; तदा pro तदो. — l. 4. c. H. सणाम° pro अत्तणाम°. — l. 6. c. H. add. हला ante इमिणा. — l. 7. c. B., e. Bb. उभे. — l. 8. c. H. add. सहि ante मा; c. H. हिएहि [i. s. त्रिभेषीः (!)] pro भाआहि; c. H., e. W., e. Bb. (Kâṭ.) अदिसि° pro सि°; c. H. add. क्खु post सिणेहो. — l. 10. c. H. युगान्तमधिरू°; त्वरयताम्; भगवती, e. B. (cf. comm.) भवती pro अत्र° — l. 13. c. H. (Kâṭ.) add. क्खु post णु et वि post भूओ. — l. 15. c. H. add. वत्से ante श्रू°.

भूत्वा चिराय चतुरन्तमहीसपत्नी
दौष्यन्तिमप्रतिरथं तनयं निवेश्य ।
भर्त्रा तदर्पितकुटुम्बभरेण सार्धं
शान्ते करिष्यसि पदं पुनराश्रमे ऽस्मिन् ॥ १६ ॥

गौतमी ॥

जादे । परिहीअदि गमणवेला । णिवत्तेहि पिदरं । अहवा चिरेणावि पुणो पुणो एसा एव्वं मन्तइस्सदि । णिवत्तदु भवं ॥

काश्यपः ॥

वत्से । उपरुध्यते तपो ऽनुष्ठानम् ॥

शकुन्तला ॥

॥ भूयः पितरमाश्लिष्य ॥

तवचरणपीडिदं तादसरीरं । ता मा अदिमेत्तं मम किदे उक्कण्ठ ॥

काश्यपः ॥

॥ सनिःश्वासम् ॥

शममेष्यति मम शोकः कथं नु वत्से त्वया चरितपूर्वम् ।
उटजद्वारविरूढं नीवारबलिं विलोकयतः ॥ १७ ॥

Vers. XCVI metr. v. VIII. — Vers. XCVII metr. v. II. — l. 3. c. H. साकम् pro सार्धम् . — l. 6. 7. c. H. पडिहो° pro परिहो°; add. दे ante गम°; अह विचारेण एसा एदं मन्त° pro अहवा — मन्त°; णिव्वट्टेदु [i. s. निवर्तयतु (!)], c. B. णिवत्तेदु. — l. 9. 10 om. c. H. — l. 12—14. c. H. [cf. Kâṭ.] भूओवि तवश्चरपीडिदं [i. s. तपश्चर्यापी°]; तादस्स सरीरं; om. ता मा; उक्कण्ठिदं भविस्सदि; c. B., e. B. उक्कण्ठिदुं (at vid. comm.). — l. 16 om. c. H. — l. 17. c. H. कंमम् (!) pro शमम्; c. H., c. B. रचित° pro चरित°. — l. 18. c. H. निगूढम् pro विरूढम्.

गच्छ। शिवास्ते पन्थानः सन्तु ॥

॥ निष्क्रान्ता शकुन्तला सहयायिनश्च ॥

सख्यौ ॥

॥ शकुन्तलां विलोक्य ॥

हद्धी हद्धी। अन्तलिहिदा सउन्दला वणराईए ॥

काश्यपः ॥

॥ सनिःश्वासम् ॥

अनसूये। गतवती वां सहधर्मचारिणी। निगृह्य शोकमनुगच्छतं मां प्रस्थितम् ॥

उभे ॥

ताद। सउन्दलाविरहिदं सुण्णं विअ तवोवणं कहं पविसामो ॥

काश्यपः ॥

स्नेहप्रवृत्तिरेवंदर्शिनी।

॥ सविमर्शं परिक्रम्य ॥

हन्त भोः। शकुन्तलां पतिकुलं विसृज्य लब्धमिदानीं स्वास्थ्यम्। कुतः।

अर्थो हि कन्या परकीय एव
तामद्य संप्रेष्य परिग्रहीतुः।

l. 2. c. H. om. सहया°. — l. 3—9 om. c. H. — l. 10. c. H. सख्यौ pro उभे. — l. 11. c. H. om. ताद. — l. 14. c. H. दर्शयति pro दर्शिनी. — l. 16. c. H., c. B. om. पतिकुलं; c. H. प्रतिसृज्य pro वि°.

ज्ञातो ममायं विशदः प्रकामं
प्रत्यर्पितन्यास इवान्तरात्मा ॥ ९८ ॥

॥ इति निष्क्रान्ताः सर्वे ॥

॥ चतुर्थो ऽङ्कः ॥

Vers. XCVIII – – ⏑ – – ⏑ ⏑ – ⏑ – – metr. त्रिष्टुभ्, spec. इन्द्रवज्रा.

l. 4. c. H. इति कालिदासस्य कृतौ शाकुन्तले नाटके चतुर्थो ऽङ्कः.

॥ अथ पञ्चमो ऽङ्कः ॥

॥ ततः प्रविशत्यासनस्थो राजा विदूषकश्च ॥

विदूषकः ॥

॥ कर्णं दत्त्वा ॥

भो भो वअस्स। संगीदसालन्तरे अवधाणं देहि। कलविसुद्धाए गीदीए सरसंजोओ सुणीअदि। जाणे। तत्तहोदी हंसवदिआ वण्णपरिअअं करेदित्ति॥

राजा ॥

तूष्णीं भव। यावदाकर्णयामि॥

॥ आकाशे गीयते ॥

अहिणवमहुलोलुओ तुमं
तह परिचुम्बिअ चूअमञ्जरिं।
कमलवसइमेत्तणिव्वुदो
महुअर विम्हरिदोसि णं कहं ॥ ११ ॥

राजा ॥

अहो रागपरिवाहिणी गीतिः॥

Vers. XCIX metr. v. LXXXVI. — l. 5. c. H. भो (Kâṭ.) semel; अवहाणं [i. s. अवकाशं (!)] pro अवधाणं. — l. 11. c. H. (Kâṭ.) महि [i. s. मधु (!)].

विदूषकः ॥

किं दाव गोदीए अवगदो अक्खरत्थो ॥

राजा ॥

॥ स्मितं कृत्वा ॥

सकृत्कृतप्रणयो ऽयं जनः । तदस्या देवीं वसुमतीमन्तरेण महदुपालम्भनं गतो ऽस्मि । सखे माठव्य । मद्वचनादुच्यतां हंसपदिका । निपुणमुपालब्धो ऽस्मीति ॥

विदूषकः ॥

जं भवं आणवेदि ॥

॥ उत्थाय ॥

भो वअस्स । गहीदस्स ताए परकीएहिं हत्थेहिं सिहण्डए ताडीअमाणस्स अच्छराए वीदरागस्स विअ णत्थि दाणिं मे मोक्खो ॥

राजा ॥

गच्छ । नागरिकवृत्त्या संज्ञापयैनाम् ॥

विदूषकः ॥

का गई ॥

॥ इति निष्क्रान्तः ॥

---

l. 2. c. H. add. अत्रधा [°दा] post अक्ख° (Kâṭ.). — l. 5. c. H. om. कृत; अनया pro अस्याः. — l. 6. c. H. उपगतः pro गतः; post गतो ऽस्मि sequitur vers. CXCI (act. VII); वयस्य pro सखे; e. Bb. वक्तव्यताम् (!) pro उच्यताम्. — l. 9. c. H. add. त्रि. — l. 11. c. H. परकेरएहिं [i. s. परकीयैः] !; e. Bb. परिकोएहिं [mend. typ.]; c. B. om. परकी°. — l. 12. c. H. om. ताडी°; अभराहिं, c. B., e. B. अच्छलाए (at vid. comm.); c. H. om. दाणिं मे. — l. 15. c. H. om. गच्छ.

राजा ॥

॥ आत्मगतम् ॥

किं नु खलु गीतार्थमाकर्ण्येष्टजनविरहादृते ऽपि बलवदुत्कण्ठितो ऽस्मि। अथवा।

रम्याणि वीक्ष्य मधुरांश्च निशम्य शब्दा-
न्पर्युत्सुकीभवति यत्सुखितो ऽपि जन्तुः।
तच्चेतसा स्मरति नूनमबोधपूर्वं
भावस्थिराणि जननान्तरसौहृदानि ॥ १०० ॥

॥ इति पर्याकुलस्तिष्ठति ॥

॥ ततः प्रविशति कञ्चुकी ॥

कञ्चुकी ॥

अहो नु खल्वीदृशीमवस्थां प्रतिपन्नो ऽस्मि।

आचार इत्यवहितेन मया गृहीता
या वेत्रयष्टिरवरोधगृहेषु राज्ञः।
काले गते बहुतिथे मम सैव जाता
प्रस्थानविक्लवगतेरवलम्बनार्थम् ॥ १०१ ॥

Verss. C et CI metr. v. VIII. — l. 3. c. H. गीतमेवंविधार्थम् pro गीतार्थम्; om. पि. — l. 8. c. H. (Kâṭ.) °स्थितानि pro °स्थिराणि. — l. 12. c. H. om. नु; e. B. प्रपन्नः pro प्रति°. — l. 15. c. H. बहुतिथा (!). — l. 16. Lex. Petropol. विकल pro विक्लव sub voce प्रस्थान; c. H. (Kâṭ.) अवलम्बनार्था.

भोः। कामं धर्मकार्यमनतिपात्यं देवस्य। तथापीदानीमेव धर्मासनादुत्थितस्य पुनरुपरोधकारि कण्वशिष्यागमनमस्मै नोत्सहे निवेदयितुम्। अथवा अविश्रामो ऽयं लोकतन्त्राधिकारः। कुतः।

भानुः सकृद्युक्ततुरङ्ग एव
रात्रिंदिवं गन्धवहः प्रयाति।
शेषः सदैवाहितभूमिभारः
षष्ठांशवृत्तेरपि धर्म एषः ॥ १०२ ॥

यावन्नियोगमनुतिष्ठामि ॥

॥ परिक्रम्यावलोक्य च ॥

एष देवः

प्रजाः प्रजाः स्वा इव सान्त्वयित्वा
निषेवते शान्तमना विविक्तम्।
यूथानि संचार्य रविप्रतप्तः
शीतं दिवा स्थानमिव द्विपेन्द्रः ॥ १०३ ॥

Vers. CII metr. v. XCVIII. — Vers. CIII metr. v. XLI. — l. 1. c. H. धर्मकार्यम् post अनति°. — l. 2. c. H. उत्थाय pro उत्थितस्य; °कारी pro °कारि. — l. 3. e. B., e. Bb., e. W. निवेदयितुम्, e. Bb. निवे° नोत्स°; c. H. om. अयं. — l. 4. c. H., c. B. om. कुतः. — l. 9. c. H. add. कण्वशिष्यागम ante नियो°. — l. 11. c. H. om. देवः. — l. 12. c. H. om. alter. प्रजाः; रञ्जयित्वा, e. W., e. Bb. (Kâṭ.) तन्त्रयित्वा pro सा°. — l. 13. e. W., e. Bb. (Kâṭ.) श्रान्त pro शान्त. — l. 15. c. H. शिला (!) pro दिवा.

॥ उपगम्य ॥

जयतु जयतु देवः । एते खलु हिमवतो गिरेरुपत्यकारण्यवासिनः काश्यपसंदेशमादाय सस्त्रीकास्तपस्विनः संप्राप्ताः । श्रुत्वा देवः प्रमाणम् ॥

राजा ॥

॥ सादरम् ॥

किं काश्यपसंदेशहारिणः ॥

कञ्चुकी ॥

अथ किम् ॥

राजा ॥

तेन हि मद्वचनाद्विज्ञाप्यतामुपाध्यायः सोमरातः । अमूनाश्रमवासिनः श्रौतेन विधिना सत्कृत्य स्वयमेव प्रवेशयितुमर्हतीति । अहमप्यत्र तपस्विदर्शनोचिते प्रदेशे स्थितः प्रतिपालयामि ॥

कञ्चुकी ॥

यदाज्ञापयति देवः ॥

॥ इति निष्क्रान्तः ॥

---

l. 2. c. H. om. जयतु जयतु देवः; °कौश्रम° [°काश्रम°] pro °कारण्य°. — l. 3. c. H. om. काश्यपसंदेशमादाय; सन्निहिताः pro संप्राप्ताः. — l. 11. c. H. उच्यताम् pro विज्ञाप्यताम्. — l. 12. c. H. पुरस् pro सत्. — l. 13. c. H. एतान् pro अत्र; तपस्विजनयोग्यदेशे pro तप° प्र°. — l. 16. c. H. आयुष्मान् pro देवः.

राजा ॥

॥ उत्थाय ॥

वेत्रवति । अग्निशरणमार्गमादेशय ॥

प्रतीहारी ॥

इदो इदो देवो ॥

राजा ॥

॥ परिक्रामति । अधिकारखेदं निरूप्य ॥

सर्वः प्रार्थितमर्थमधिगम्य सुखी संपद्यते जन्तुः । राज्ञां तु चरितार्थता दुःखोत्तरैव ।

औत्सुक्यमात्रमवसादयति प्रतिष्ठा
क्लिश्नाति लब्धपरिपालनवृत्तिरेव ।
नातिश्रमापनयनाय यथाश्रमाय
राज्यं स्वहस्तधृतदण्डमिवातपत्रम् ॥ १०४ ॥

॥ नेपथ्ये

Vers. CIV metr. v. VIII. — Inter l. 2 et 3. c. H. कः को ऽत्र भोः । प्रविश्य प्रतिहारी । आणावेदु देव्वो । रा ।. — l. 3. c. H. आदर्शय pro आदेशय. — l. 4. c. H. वेत्रवति. — Inter l. 5 et 6. c. H. उभौ परिक्रामतः. — l. 7. c. H. om. परिक्रामति. — l. 8. c. H. om. अर्थम्. — l. 9. c. H. चरित्राणि दुक्खोत्तराणि pro चरितार्थता दुःखोत्तरैव. — l. 10. c. H., c. B. °सादयति; c. H. प्रतिष्ठां. — l. 11. c. H. एवम्, c. B. एनाम्, e. B. एनम् (at vid. comm.) pro एव. — l. 12. Stenzler (Boehtl. Sprüche II, pag. 327) prop. यथा श्रमाय (r. B.), Weber (literarisches Centralblatt 1866, Nro. 34, pag. 904) नवश्रमाय; codd. न च श्र°. — l. 14. c. H. आकाशे.

वैतालिकौ ॥

विजयतां देवः ॥

प्रथमः ॥

स्वसुखनिरभिलाषः खिद्यसे लोकहेतोः
प्रतिदिनमथवा ते वृत्तिरेवंविधैव ।
अनुभवति हि मूर्ध्ना पादपस्तीव्रमुष्णं
शमयति परितापं छायया संश्रितानाम् ॥ १०५ ॥

द्वितीयः ॥

नियमयसि विमार्गप्रस्थितानात्तदण्डः
प्रशमयसि विवादं कल्पसे रक्षणाय ।
अतनुषु विभवेषु ज्ञातयः सन्तु नाम
त्वयि तु परिसमाप्तं बन्धुकृत्यं प्रजानाम् ॥ १०६ ॥

राजा ॥

एते क्लान्तमनसः पुनर्नवीकृताः स्मः ॥

॥ इति परिक्रामति ॥

प्रतीहारी ॥

अहिणवसंमज्जणससिरीओ संणिहिदहोमधेणू अग्गिसरणालिन्दो । आरुहदु देवो ॥

Verss. CV et CVI metr. v. X. — l. 2. 3 om. c. H. — l. 5. c. H. अनुदिनम् pro प्रतिदि°. — l. 9. c. B. कुमार्ग° pro विमार्ग. — l. 12. c. H. जनानाम् pro प्रजानाम्. — l. 14. c. H. add. वयम् ante क्लान्त°. — l. 16 om. c. H. — l. 17. c. H. सस्सिरिओ [i. s. सश्रीकः]; c. H., c. B. °धेणुआ. — l. 18. c. H. (Kâṭ.) add. इदो ante आ°; c. H. आरोहदु [i. s. आरुहतु (!)].

राजा ॥

॥ आहृत्य परिश्रान्तावलम्बी तिष्ठति ॥

वेत्रवति । किमुद्दिश्य भगवता काश्यपेन मत्सकाशमृषयः प्रेरिताः स्युः ।

किं तावद्व्रतिनामुपोढतपसां विघ्नैस्तपो दूषितं
धर्मारण्यचरेषु केनचिदुत प्राणिष्वसच्चेष्टितम् ।
आहो स्वित्प्रसवो ममापचरितैर्विष्टम्भितो वीरुधा-
मित्यारूढबहुप्रतर्कमपरिच्छेदाकुलं मे मनः ॥ १०७ ॥

प्रतीहारी ॥

सुअरिदणन्दिणो इसीओ देवं सभाजइदुं आअदेत्ति तक्केमि॥

॥ ततः प्रविशन्ति गौतमीसहिताः शकुन्तलां पुरस्कृत्य मुनयः । पुरश्चैषां कञ्चुकी पुरोहितश्च ॥

कञ्चुकी ॥

इत इतो भवन्तः ॥

शार्ङ्गरवः ॥

शारद्वत ।

Vers. CVII metr. v. XIV. — l. 2. c. H. om. आहृत्य; हस्त pro अंस. — l. 4. c. H., c. B. प्रेषिताः pro प्रेरिताः. — l. 10. c. H. (Kâṭ.) सहियाणन्दि° pro णन्दि°; इसिणो pro इसीओ. — l. 11. c. H. °सहिताम् pro °सहिताः; मुनयश्चैषां पुरोहितश्च । कञ्चुकी । च । पुरोहितः (!). — l. 12. c. H. शारद्वतः. — l. 13. c. B. यत पुरोहितेतः इतरो भवन्तः (!).

महाभागः कामं नरपतिरभिन्नस्थितिरसौ
न कश्चिद्वर्णानामपथमपकृष्टोऽपि भजते ।
तथापीदं शश्वत्परिचितविविक्तेन मनसा
जनाकीर्णं मन्ये हुतवहपरीतं गृहमिव ॥ १०८ ॥

शारद्वतः ॥

जाने । भवान्पुरप्रवेशादित्थंभूतः संवृत्तः । अहमपि
अभ्यक्तमिव स्नातः शुचिरशुचिमिव प्रबुद्ध इव सुप्तम् ।
बद्धमिव स्वैरगतिर्जनमिह सुखसङ्गिनमवैमि ॥ १०९ ॥

शकुन्तला ॥

॥ निमित्तं सूचयित्वा ॥

अम्महे । किं मे वामेदरं णअणं विप्फुरदि ॥

गौतमी ॥

जादे । पडिहदं अमङ्गलं । सुहाइं दे भत्तुकुलदेवदाओ वितरन्दु ॥

॥ इति परिक्रामति ॥

Vers. CVIII metr. v. IX. — Vers. CIX metr. v. II. — l. 1. c. H. °भागं नामम् (!) pro भागः कामम्; c. B., e. B. अहो pro असौ. — l. 3. e. B. विभक्तेन pro विवि°. — l. 6. c. H., e. W., e. Bb. स्थाने; c. H. नगर° pro पुर°; c. B. प्रदेशात् pro प्रवेशात्. — l. 8. c. H. इयम् pro इह; नवैमि pro अवैमि. — l. 10. c. H. अनि° pro नि°. — l. 11. c. H. अम्हो [i. s. अहो] pro अम्महे; किंति pro किं; om. मे; विआर वि [°दि; i. s. विकारयति] pro विप्फुरदि, c. B. विस्फुरदि. — l. 13. c. H. पदिहिदं [पडि°; i. s. प्रतिहीतम् (!)]; सुहाणि. — l. 15. c. H. परिक्रामन्ति.

पुरोहितः ॥

॥ राजानं निर्दिश्य ॥

भो भोस्तपस्विनः । ग्रसावत्रभवान्वर्णाश्रमाणां रक्षिता प्रागेव मुक्तासनो वः प्रतिपालयति । पश्यतैनम् ॥

शार्ङ्गरवः ॥

भो महाब्राह्मण । काममेतदभिनन्दनीयम् तथापि वयमत्र मध्यस्थाः । कुतः ।

भवन्ति नम्रास्तरवः फलागमै-
र्नवाम्बुभिर्भूरिविलम्बिनो घनाः ।
ग्रनुद्धताः सत्पुरुषाः समृद्धिभिः
स्वभाव एवैष परोपकारिणाम् ॥ ११० ॥

प्रतीहारी ॥

देव । पसम्मुहवण्णा दीसन्ति । जाणामि । विस्सद्धकज्जा इसीग्रो ॥

राजा ॥

॥ शकुन्तलां दृष्ट्वा ॥

ग्रथात्रभवती ।

Vers. CX metr. v. XVIII. — l. 2. c. H. निदर्श्य. — l. 3. c. H., c. B. भोस् semel; c. H. ग्रयम् pro ग्रसौ. — l. 4. c. H. वः post प्रतिपा°; पश्यन्त्वेनम्. — l. 6. 7. c. H. add. भवति। post ग्रभिनन्द°; c. B. वयं चात्र; c. H. om. कुतः. — l. 8. c. H. उद्गमैः pro ग्रागमैः. — l. 9. c. H., c. B. दूर pro भूरि. — l. 13. c. H. °मुहा pro मुहवण्णा; add. (cf. Kâṭ.) इसिणो ante दी°; om. (cf. Kâṭ.) जाणामि; add. (cf. Kâṭ.) त्ता ante विस्सद्ध° et एव्व post वि°. — l. 14. c. H. om. इसीग्रो. — l. 16. c. H. विलोक्य pro दृष्ट्वा. — l. 17. c. H. का pro ग्रथ.

का स्विदवगुण्ठनवती नातिपरिस्फुटशरीरलावण्या।
मध्ये तपोधनानां किसलयमिव पाण्डुपत्त्राणाम् ॥ १११ ॥

प्रतीहारी ॥

देव । कुदूहलगब्भो पहिदो ण मे तक्को पसरदि । णं दंसणीआ उण से आकिदी लक्खीअदि ॥

राजा ॥

भवतु । अनिर्वर्णनीयं परकलत्रम् ॥

शकुन्तला ॥

॥ हस्तमुरसि कृत्वा । आत्मगतम् ॥

हिअअ । किं एव्वं वेवसि । अज्जउत्तस्स भावं ओधारिअ धीरं दाव होहि ॥

पुरोहितः ॥

॥ पुरो गत्वा ॥

एते विधिवदर्चितास्तपस्विनः । कश्चिदेषामुपाध्यायसंदेशः । तं देवः श्रोतुमर्हति ॥

Vers. CXI metr. v. II. — l. 1. c. H. परिस्फुरित (!) pro परिस्फुट. — l. 4. c. H. तक्को मे पसिद्दइस्सइ [i. e. मे तर्कः प्रसिद्दयिष्यति (!)] pro पहिदो ण मे त° पसरदि; c. B. पसोदहि (cf. Kâṭ.); c. H. (Kâṭ.) om. णं. — l. 5. c. H. (Kâṭ.) om. णं ante दंसणिज्जा [दंस°]. — l. 9. c. H. स्वगतम् pro आत्मगतम्. — l. 10. 11. c. H. om. एव्वं; अज्जउत्तपहावं (!) अणावहारं (Kâṭ) pro अज्ज° भावं ओधारिअ; c. B. भवं. — l. 13. om. c. H. — l. 14. c. H. add. देव ante एते; अभ्यर्चिताः pro अर्चिताः; add. अस्ति post संदेशः.

राजा ॥

अवहितो ऽस्मि ॥

ऋषयः ॥

॥ हस्तानुद्यम्य ॥

विजयस्व राजन् ॥

राजा ॥

सर्वानभिवादये ॥

ऋषयः ॥

इष्टेन युज्यस्व ॥

राजा ॥

अपि निर्विघ्नतपसो मुनयः ॥

ऋषयः ॥

कुतो धर्मक्रियाविघ्नः सतां रक्षितरि त्वयि ।
तमस्तपति घर्मांशौ कथमाविर्भविष्यति ॥ ११२ ॥

राजा ॥

अर्थवान्खलु मे राजशब्दः । अथ भगवाँल्लोकानुग्रहाय कुशली काश्यपः ॥

Vers. CXII metr. v. V. — l. 4. c. H., c. B., e. B. (at vid. comm.), हस्तम् pro हस्तान्. — l. 5. c. H. विजय. — l. 7. c. H. अखिलान pro सर्वान्. — l. 9. c. H. add. स्वस्ति भवते। ante इष्टेन. — l. 12. e. Bb. मुनयः.

ऋषयः ॥

स्वाधीनकुशलाः सिद्धिमन्तः । स भवन्तमनामयप्रश्नपूर्वकमिदमाह ॥

राजा ॥

किमाज्ञापयति भगवान् ॥

शार्ङ्गरवः ॥

यन्मिथःसमयादिमां मदीयां दुहितरं भवानुपायंस्त । तन्मया प्रीतिमता युवयोरनुज्ञातम् कुतः ।

त्वमर्हतां प्राग्रसरः स्मृतोऽसि य-
च्छकुन्तला मूर्तिमती च सत्क्रिया ।
समानयंस्तुल्यगुणं वधूवरं
चिरस्य वाच्यं न गतः प्रजापतिः ॥ ११३ ॥

तदिदानीमापन्नसत्त्वा प्रतिगृह्यतां सहधर्मचरणायेति ॥

गौतमी ॥

अज्ज । किंपि वत्तुकामम्हि । ण मे वअणावसरो अत्थि । कहंत्ति ।

Vers. CXIII metr. v. XVIII. — l. 1. c. H. शा [शकुन्तला (?)] pro ऋषयः. — l. 6 om. c. H. — l. 7. c. H. अस्मदीयाम् pro मदीयाम् ; om. भवान् ; उपायमंस्थाः (!) pro उपायंस्त. — l. 9. c. H., e. W., e. Bb. नः pro यत्. — l. 10. c. H. इव pro च. — l. 11. c. H. °गुणौ et °वरौ pro °गुणाम् et °वरम्. — l. 13. c. H. धर्माच° pro सहधर्मच°. — l. 15. c. H. वअणावआसो [i. s. वचनावशः (!)] (cf. Kâṭ.) pro वअणावसरो. — l. 16. c. H. (Kâṭ.) om. कहंत्ति.

णाविक्खिदो इमाए गुरू तुए णक्खु पुच्छिदा बन्धू ।
एक्केक्कमेव्व चरिए भणामि एक्कं किमेक्कस्स ॥ ११४ ॥

शकुन्तला ॥

॥ आत्मगतम् ॥

किं णक्खु अज्जउत्तो भणादि ॥

राजा ॥

किमिदमुपन्यस्तम् ॥

शकुन्तला ॥

॥ आत्मगतम् ॥

पावओक्खु वअणोवण्णासो ॥

शार्ङ्गरवः ॥

कथमिदं नाम । भवन्त एव सुतरां लोकवृत्तान्तनिष्णाताः ।

Vers. CXIV metr. v. II. — l. 1. cf. Hâla Sapt. ed. Weber pag. 53, l. 11 cet. e. B., c. B. गुरुअणो इमाए, e. B. comm., c. H. गु° तुए इमाए, e. W., e. Bb. गु° इमिणा pro इमाए गुरू तुए; c. H. om. क्खु; e. B. comm., c. B. हु; e. W., e. Bb. तुएम्मि pro क्खु; e. B. comm. पुच्छिदो; c. B., c. H., e. B. पुच्छिदो बन्धुअणो. — l. 2. cf. Varaurci IV, 13; Hâla Sapt. pag. 47, l. 11 cet.; e. B., c. H., e. Bb. एक्कक्कं, c. B. एक्कैक्कं (!); c. H. एव; c. B., c. H. चरिदे; c. B., e. B. भणामि किं एक्कं ए°, c. H. किं कणामि (!) एक्ककक्कस्स, e. W., e. Bb. किं भणणादु एक्क एक्कस्स pro भ° एक्कं किं एक्कस्स. — l. 8—10 et l. 12 desunt in c. H. — l. 9. om. c. B. — l. 10. e. W., e. Bb. add. एसो post पाव°.

सतीमपि ज्ञातिकुलैकसंश्रयां
जनो ऽन्यथा भर्तृमतीं विशङ्कते।
अतः समीपे परिणेतुरिष्यते
तदप्रियापि प्रमदा स्वबन्धुभिः ॥ ११५ ॥

राजा ॥

किं चात्रभवती मया परिणीतपूर्वा ॥

शकुन्तला ॥

॥ सविषादमात्मगतम् ॥

हिअअ। संपदं दे आसङ्का ॥

शार्ङ्गरवः ॥

किं कृतकार्यद्वेषाद्धर्मं प्रति विमुखता कृता ॥

राजा ॥

कुतो ऽयमसत्कल्पनाप्रश्नः ॥

शार्ङ्गरवः ॥

मूर्छन्त्यमी विकाराः प्रायेणैश्वर्यमत्तेषु ॥

राजा ॥

विशेषेणाधिक्षिप्तो ऽस्मि ॥

Vers. CXV metr. v. XVIII. — l. 6. c. H. om. च; मया post परि°. — l. 8. c. H. om. सविषादम्. — l. 9. c. H. (Kâṭ.) आदङ्को घासि pro आ°. — l. 11. c. H. °द्वव: । धर्म; e. W., e. Bb. °द्वषात्; विमुखतोचिता राज्ञ: pro वि° कृ°; c. B. विमुक्ता (!) pro विमुखता; c. H. add. वा post वि°; कृता pro कृतावत्ता.

गौतमी ॥

जादे । मुहुत्तअं मा लज्ज । अवणइस्सं दाव दे ओउण्ठणं । तदो तुमं भट्टा अहिजाणिस्सदि ॥

॥ इति यथोक्तं करोति ॥

राजा ॥

॥ शकुन्तलां निर्वर्ण्य । आत्मगतम् ॥

इदमुपनतमेवं रूपमक्लिष्टकान्ति
प्रथमपरिगृहीतं स्यान्न वेति व्यवस्यन् ।
भ्रमर इव विभाते कुन्दमन्तस्तुषारं
न खलु च परिभोक्तुं नैव शक्नोमि हातुम् ॥ ११६ ॥

॥ इति विचारयन्स्थितः ॥

प्रतीहारी ॥

अह्वो धम्मावेक्खिदा भट्टिणो । ईदिसं णाम सुहोवणदं रूवं देक्खिअ को अण्णो विआरेदि ॥

शार्ङ्गरवः ॥

भो राजन् किमिति जोषमास्यते ॥

Vers. CXVI metr. v. X. — l. 2. c. H. मुहुत्तं pro मुहुत्तअं; लज्जसा (!) [i. s. लज्जस्स]; आवकुंरणं (!) [i. s. अवकुण्ठणं]. — l. 6. c. H. स्वगतम् pro आत्म°. — l. 8. c. H., e. W., e. Bb. (Kâṭ.) वेत्यव्यवस्यन् pro वेति व्य°. — l. 9. c. H. बमर (!) pro भ्रमर. — l. 10. c. H. न च खलु pro न खलु च; नापि pro नैव. — Inter l. 12 et 13. e. B. in comm. स्वगतम्. — l. 12—16 om. c. H.

राजा ॥

भोस्तपोधनाः । चिन्तयन्नपि न खलु स्वीकरणमत्रभवत्याः स्मरामि । तत्कथमिमामभिव्यक्तसत्त्वलक्षणां प्रत्यात्मानं क्षेत्रिणमाशङ्कमानः प्रतिपत्स्ये ॥

शकुन्तला ॥

॥ अपवार्य ॥

अज्जस्स परिणए एव्व संदेहो । कुदो दाणिं मे दूराहिरोहिणी आसा ॥

शार्ङ्गरवः ॥

मा तावत्

कृताभिमर्शामनुमन्यमानः
  सुतां त्वया नाम मुनिर्विमान्यः ।
मुष्टं प्रतिग्राहयता स्वमर्थं
  पात्रीकृतो दस्युरिवासि येन ॥ ११७ ॥

शारद्वतः ॥

शार्ङ्गरव । विरम त्वमिदानीम् शकुन्तले । वक्तव्यमुक्तमस्माभिः । सो ऽयमत्रभवानेवमाह । दीयतामस्मै प्रत्ययप्रतिवचनम् ॥

Vers. CXVII metr. v. XLI. — l. 1 om. c. H. — l. 2. 3. c. H. तपस्विन् pro तपोधनाः ; चिन्तयन्नप्रत्यभवत्यास्स्वीकरणं न स्मरामि ; ततः pro तत् ; om. सत्त्व. — l. 7. 8. c. H. पर्यवसिदो pro अज्जस्स परिणए एव्व ; om. मे ; दूरारो° pro दूराहिरो°, c. B., दूराधिरो°. — l. 11. c. H. अभिम° pro अनुम°. — l. 16—18. c. H. add. इदानीम् post वक्तव्यम् ; अस्माभिरुक्तम् ; प्रत्यक्षपं प्रतिक्षपमीदृशम् pro प्रत्ययप्रतिवचनम् .

शकुन्तला ॥

॥ अपवार्य ॥

इमं अवत्थन्तरं गदे तारिसे अणुराए किं वा सुमराविदेण। अत्ता दाणिं मे सोअणीओत्ति ववसिदं ॥

॥ प्रकाशम् ॥

अज्जउत्त ॥

॥ इत्यर्धोक्ते ॥

संसइदे दाणिं परिणए ण एसो समुदाआरो। पोरव। ण जुत्तं णाम दे तह पुरा अस्समपदे सहावुत्ताणहिअअं इमं जणं समअपुव्वं पतारिअ ईदिसेहिं अक्खरेहिं पच्चाचक्खिदुं ॥

राजा ॥

शान्तं पापम्

व्यपदेशमाविलयितुं किमीहसे जनमिमं च पातयितुम्।
कूलंकषेव सिन्धुः प्रसन्नमम्भस्तटतरुं च ॥ ११८ ॥

Vers. CXVIII metr. v. II. — l. 2. c. H. आत्मगतम्. — l. 3. 4. c. H. (Kâṭ.) इदं pro इमं; c. B., c. H., e. B. (at vid. comm.) सुमरिदेण pro सुमराविदेण; c. H., e. B. om. मे; c. H. सोअणिज्जत्ति [i. s. शोचनीय इति] pro सोअणी°; add. एदं (cf. Kâṭ.) post ववसिदं. — l. 8. 9. c. B. om. दाणिं et ण; c. H. (Kâṭ.) om. परिणए; c. H. समुदारिको [i. s. समुदाचारः (cf. e. B. comm.)]; om. (Kâṭ.) ण ante जुत्तं; om. hoc loco तह et add. दाणिं post दे; तहाउत्ताण° pro सहावुत्ताण°. — l. 10. c. H. वदारिअ [i. s. अवदार्य]; [i. s. add. तावत् ante अवदार्य]; add. संपदं ante ई° (cf. Kâṭ.); om. अक्खरेहिं [i. s. अक्षरैः]. — Inter l. 12 et 13. e. Bb., e. W. कर्णौ पिधाय. — l. 15. e. Bb. कृलंकषेवासधुः (mend. typ.).

शकुन्तला ॥

होदु। जइ परमत्थदो परपरिग्गहसङ्किणा तुए एव्वं पउत्तं। ता अहिण्णाणेण इमिणा तुह्न आसङ्कं अवणइस्सं ॥

राजा ॥

उदारः कल्पः ॥

शकुन्तला ॥

॥ मुद्रास्थानं परामृश्य ॥

हद्धी हद्धी। अङ्गुलीअअसुण्णा मे अङ्गुली ॥

॥ इति सविषादं गौतमीमवेक्षते ॥

गौतमी ॥

णूणं दे सक्कावदारब्भन्तरे सचीतित्थसलिलं वन्दमाणाए पब्भट्ठं अङ्गुलीअअं ॥

राजा ॥

॥ सस्मितम् ॥

इदं तत्प्रत्युत्पन्नमति स्त्रैणमिति यदुच्यते ॥

शकुन्तला ॥

एत्थ दाव विहिणा दंसिदं पहुत्तणं। अवरं दे कहिस्सं॥

राजा ॥

श्रोतव्यमिदानीं संवृत्तम् ॥

---

l. 2. 3. c. H. om. पर ante परिग्ग°; om. (Kâṭ.) ता; संदेह (Kâṭ.) pro आसङ्कं; c. B. आसइस्सं (!) pro अवणइ°. — l. 5. c. H. अल्पयमर्थः pro कल्पः. — l. 7. c. H. परामर्ष्य (!). — l. 8. c. B. हद्धी semel. — l. 11. 12. c. H. om. दे (Kâṭ.); °तित्थं pro तित्थसलिलं; add. तुह हत्थादो (Kâṭ.) post वन्द°; परिब्भट्ठं pro पब्भट्ठं. — l. 15. c. H. om. इदं; add. तदव्यभिचारि वचः post उच्यते. — l. 17. c. H. दं° वि°.

शकुन्तला ॥

णं एक्कस्सिं दिअहे णोमालिआमण्डवे णलिणीपत्तभाअणगअं उअअं तुह्न हत्थे संणिहिदं आसि ॥

राजा ॥

शृणुमस्तावत् ॥

शकुन्तला ॥

तक्खणं सो मे पुत्तकिदओ दीहापङ्गो णाम मिअपोदओ उवट्ठिदो । तुए अअं दाव पढमं पिअडत्ति अणुअम्पिणा उवच्छन्दिदो उअएण । ण उण दे अपरिचआदो हत्थब्भासं उवगदो । पच्छा तस्सिं एव्व मए गहीदे सलिले णेण किदो पणओ । तदा तुमं इत्थं पहसिदोसि । सव्वो सगन्धेसु विस्ससदि । दुवेवि एत्थ आरणअत्ति ॥

राजा ॥

एवमादिभिरात्मकार्यनिर्वर्तिनीनामनृतमयवाङ्मधुभिराकृष्यन्ते विषयिणः ॥

---

l. 2. c. B., e. Bb., e. W. (Kâṭ.) एक्कदिअहे. — l. 4—6 om. c. H. — l. 7. 8. c. H. मह सो pro सो मे; उत्तओ [i. s. पुत्रकः] pro पुत्तकिदओ; हरिण pro मिअ; om. अअ et add. एसो ante पि°. — l. 9. c. H. अंएण [i. s. आर्येण] pro उअएण. — l. 11. 12. c. H. किदो देण pro णेण किदो; तदो [i. s. ततः] pro तदा; om. तुमं. — l. 12. c. H. add. क्खु post दुवेवि; आरण्णआवित्ति [i. s. आरण्यकाविति], e. B. आरण्णएत्ति, e. W., e. Bb. आरण्णआत्ति, c. B. आरण्णओत्ति. — l. 14. 15. e. Bb., e. W., e. B. निवर्ति°; c. H. add. योषितामप्रार्थित ante अनृत°; अनृतवादमधुरा आकृष्यन्ते.

गौतमी ॥

महाभाअ । णारुहसि एव्वं मन्तिदुं । तवोवणसंवड्ढिदो अणभिण्णो अअं जणो कइदवस्स ॥

राजा ॥

तापसवृद्धे ।

स्त्रीणामशिक्षितपटुत्वममानुषीषु
संदृश्यते किमुत याः प्रतिबोधवत्यः ।
प्रागन्तरिक्षगमनात्स्वमपत्यजात-
मन्यैर्द्विजैः परभृताः खलु पोषयन्ति ॥ ११९ ॥

शकुन्तला ॥

॥ सरोषम् ॥

अणज्ज । अत्तणो हिअआणुमाणेण पेक्खसि । को दाणिं अण्णो धम्मकञ्चुअप्पवेसिणो तिणच्छण्णकूवोवमस्स तव अणुकिदं पडिवदिस्सदि ॥

राजा ॥

॥ आत्मगतम् ॥

संदिग्धबुद्धिं मां कुर्वन्नकैतव इवास्याः कोपो लक्ष्यते । तथा ह्यनया

Vers. CXIX metr. v. VIII. — l. 2. c. H. महाराअ°; e. W., e. Bb., e. B. ण अरु°. — l. 5. c. H. add. अयि ante ताप°. — l. 12. c. H. अणारिअ [i. s. अनार्य] pro अणज्ज. — l. 14. c. B. अणुकिदिं, c. H. अणुकिदिं पविस्सदि [i. s. अनुकृतिं प्रविशति] (Kâṭ.). — l. 15. 16 om. c. H. — l. 17. c. H. कुर्वन् माम्.

मय्येव विस्मरणदारुणचित्तवृत्तौ
वृत्तं रहःप्रणयमप्रतिपद्यमाने ।
भेदाद्भुवोः कुटिलयोरतिलोहिताक्ष्या
भग्नं शरासनमिवातिरुषा स्मरस्य ॥ १२० ॥

॥ प्रकाशम् ॥

भद्रे । प्रथितं दुष्यन्तस्य चरितम् तथापीदं न लक्षये ॥

शकुन्तला ॥

सुदठु दाव अत्थ सच्छन्दचारिणी किदम्हि । जा अहं इमस्स पुरुवंसप्पञ्चएण मुहमहुणो हिअअट्ठिअविसस्स हत्थब्भासं उवगदा ॥

॥ इति पटान्तेन मुखमावृत्य रोदिति ॥

शार्ङ्गरवः ॥

इत्थमात्मकृतमप्रतिहतं चापलं दहति ।
अतः परीक्ष्य कर्तव्यं विशेषात्संगतं रहः ।
अज्ञातहृदयेष्वेवं वैरीभवति सौहृदम् ॥ १२१ ॥

राजा ॥

अयि भोः । किमत्रभवतीप्रत्ययादेवास्मान्संयुतदोषाक्षरेण क्षिणुथ ॥

Vers. CXX metr. v. VIII.—Vers. CXXI metr. v. V. — l. 5 om. c. H. — l. 6. c. H. दुष्यन्तचरित्रम् pro दु° च°; लक्ष्यते pro लक्षये. — l. 7 om. c. H. — l. 8. 9. c. H. om. अत्थ; e. Bb., e. W., c. B., c. B. अत्त [i. s. अत्र]; c. H. om. पुरुवंस; c. B. पुरुवंशस्स पच्चएण; c. H. (Kâṭ.) om. हिअअ. — l. 13. c. H. om. अपरिहतम्; e. W., e. Bb. अप्रतिहतम्; c. B. प्रतिहतम्. — l. 17. 18. c. H. om. प्रत्ययादेवास्मान्; संवन्न° pro संयुत°; अक्षिगुणा: pro क्षि°; e. Bb., e. W. सम्भृतदोषैरधिक्षिपथ pro संयु° — क्षिणुथ.

शार्ङ्गरवः ॥

॥ सासूयम् ॥

अतं भवद्भिरधरोत्तरम्
आ जन्मनः शाठ्यमशिक्षितो य-
स्तस्याप्रमाणं वचनं जनस्य ।
पराभिसंधानमधीयते यै-
र्विद्येति ते सन्तु किलाप्तवाचः ॥ १२२ ॥

राजा ॥

भोः सत्यवादिन् अभ्युपगतं तावदस्माभिरेवम् किं पुनरिमामभिसंधाय लभ्यते ॥

शार्ङ्गरवः ॥

विनिपातः ॥

राजा ॥

विनिपातः पौरवैः प्रार्थ्यत इति न श्रद्धेयमेतत् ॥

शारद्वतः ॥

शार्ङ्गरव । किमुत्तरेण । अनुष्ठितो गुरोः संदेशः । प्रतिनिवर्तामहे वयम् ॥

॥ राजानं प्रति ॥

Vers. CXXII metr. v. XLI. — l. 1 om. c. H.; c. B. शारद्वतः. — l. 3. c. H. कृतम् pro अतम् . — l. 6 et 10. c. B., c. H., e. B., e. W., e. Bb. अतिसं° pro अभिस°. — Inter l. 10 et 11. c. H. वञ्चयित्वा. — l. 11. c. H. क्रा° [शा°]. — l. 14. c. H. अश्रद्धेयम् pro न अ°. — l. 15 om. c. H. — l. 16. 17. c. H., c. B. उत्तरोत्तरेण pro उत्तरेण; गुरुसंदेशः ; °वृत्तामहे (!). — l. 18 om. c. H.

तदेषा भवतः कान्ता त्यज वैनां गृहाण वा ।
उपपन्ना हि दारेषु प्रभुता सर्वतोमुखी ॥ १२३ ॥

गौतमि । गच्छाग्रतः ॥

॥ इति प्रस्थिताः ॥

शकुन्तला ॥

कहं इमिणा किदवेण विप्पलद्धम्हि । तुम्हेवि मं परिदेविणिं परिच्चग्रह ॥

॥ इत्यनुप्रतिष्ठते ॥

गौतमी ॥

॥ स्थित्वा ॥

वच्छ सङ्गरव । ग्रणुगच्छदि इग्रंक्खु णो करुणपरिदेविणी सउन्दला । पच्चादेसपरुसे भत्तुणि किं वा मे पुत्तिग्रा करिस्सदि ॥

शार्ङ्गरवः ॥

॥ सरोषं निवृत्य ॥

किं पुरोभागिनि स्वातन्त्र्यमवलम्बसे ॥

॥ शकुन्तला भीता वेपते ॥

Vers. CXXIII metr. v. V. — Inter l. 1 et 2. c. H. प्रि । (!). — l. 3. 4. e. W., e. Bb. गोतमो । गच्छाग्रतः, c. H. गो° । गच्छागदो. — l. 7. 8. c. H. ग्रहं दाव pro कहं; तुमवि [i. s. यूयमपि (!)] pro तुम्हेब्रि; परिचग्रा: [i. s. परित्यजत] (!) pro परिदे° परिच्च°. — l. 9. c. H. ग्रनुप्रस्थिता. — l. 11. c. H. स्थिता. — l. 12—14. c. H. (Kâṭ.) om. क्खु; c. B. पुणोवि pro क्खु णो; c. H. °वेदिणी pro °देविणी; c. B. om. सउन्दला; c. H. पुत्तियाग्रा करेदि pro पुत्तिग्रा करि°. — l. 16. c. B. सन्निवृत्य. — l. 17. c. H. ग्रयि pro किं; c. H., c. B., e. B. पुरोभागे (lex. Petropol. पुरोभागिणि).

शार्ङ्गरवः ॥

शकुन्तले।

यदि यथा वदति क्षितिपस्तथा
त्वमसि किं पितुरुत्कुलया त्वया।
अथ तु वेत्सि शुचि व्रतमात्मनः
पतिकुले तव दास्यमपि क्षमम् ॥ १२४ ॥

तिष्ठ। साधयामो वयम्॥

राजा ॥

भोस्तपस्विन् किमत्रभवतीं विप्रलभसे। कुतः।

कुमुदान्येव शशाङ्कः सविता बोधयति पङ्कजान्येव।
वशिनां हि परपरिग्रहसंश्लेषपराङ्मुखी वृत्तिः ॥ १२५ ॥

शार्ङ्गरवः ॥

यदा तु पूर्ववृत्तमन्यसङ्गाद्विस्मृतो भवान् तदा कथमधर्मभीरुः ॥

राजा ॥

भवन्तमेवात्र गुरुलाघवं पृच्छामि।

Vers. CXXIV metr. v. XLV. — Vers. CXXV metr. v. II. — l. 1. c. H. शारद्वतः. — l. 2 om. c. H. — l. 7. c. H. तिष्ठ bis, c. B. प्रतिष्ठ. — l. 9. c. H. विप्रलम्भसे; c. H., c. B. om. कुतः. — l. 11. c. H. परम्परि° (!). — l. 12. c. H. शारद्वतः. — l. 13. 14 c. H. यदि pro यदा et तत् pro तदा; om. तु; अन्यासङ्गात्; इवं भीरुः pro अधर्मभीरुः.

मूढः स्यामहमेषा वा वदेन्मिथ्येति संशये।
दारत्यागी भवाम्याहो परस्त्रीस्पर्शपांसुलः ॥ १२६ ॥

पुरोहितः ॥

॥ विचार्य ॥

यदि तावदेवं क्रियताम् ॥

राजा ॥

अनुशास्तु मां भवान् ॥

पुरोहितः ॥

अत्रभवती तावदा प्रसवादस्मद्गृहे तिष्ठतु। कुत इदमुच्यत इति चेत् त्वं साधुभिरुद्दिष्टः। प्रथममेव चक्रवर्तिनं पुत्रं जनयिष्यसीति। स चेन्मुनिदौहित्रस्तल्लक्षणोपपन्नो भविष्यति। अभिनन्द्य शुद्धान्तमेनां प्रवेशयिष्यसि। विपर्यये तु पितुरस्याः समीपनयनमवस्थितमेव ॥

राजा ॥

यथा गुरुभ्यो रोचते ॥

पुरोहितः ॥

वत्से। अनुगच्छ माम् ॥

Vers. CXXVI metr. v. V. — l. 1. c. H. अहमेवैषा pro अहमेषा वा. — l. 2. c. H. पांसलः (!) pro पांशुलः. — l. 4 om. c. H. — l. 7. c. H. om. भवान्, c. B. भगवान् pro भवान्. — l. 9. 10. c. H. om. तावत् et अस्मत्; आदिष्टपूर्वः pro उद्दिष्टः. — l. 11. 12. c. H. om. इति; e. Bb. तल° pro तल्ल°; c. H. प्रवेशयसि pro प्रवेशयिष्यसि; om. तु. — l. 13. c. H. गमनम् pro नयनम्; उपस्थितम् pro अवस्थितम्.

शकुन्तला ॥

भअवदि वसुहे। देहि मे विवरं ॥

॥ इति रुदन्ती प्रस्थिता। निष्क्रान्ता सह पुरोधसा सह तपस्विभिश्च। राजा शापव्यवहितस्मृतिः शकुन्तलागतमेव चिन्तयति ॥

नेपथ्ये ॥

आश्चर्यम् ॥

राजा ॥

॥ आकर्ण्य ॥

किं नु खलु स्यात् ॥

॥ प्रविश्य

पुरोहितः ॥

॥ सविस्मयम् ॥

देव। अद्भुतं खलु संवृत्तम् ॥

राजा ॥

किमेवम् ॥

पुरोहितः ॥

देव। परावृत्तेषु कण्वशिष्येषु
सा निन्दन्ती स्वानि भाग्यानि बाला
बाहूत्क्षेपं क्रन्दितुं च प्रवृत्ता।

---

l. 2. c. H. (Kâṭ.) वसुन्धरे pro वसुहे. — Inter l. 2 et 3. add. c. H. । भगवती।. — l. 3. 4. c. H. पुरो° तप° pro नि°—तप°; c. B. om. alter. सह; c. H. बुधिः pro स्मृतिः; शकुन्तलामेव चि°. — l. 6. c. H. आश्चर्यम् bis. — l. 7—9 et 12 om. c. H. — l. 15. c. H. किमिव. — l. 17. c. H. om. देव.

राजा ॥

किं च ॥

पुरोहितः ॥

स्त्रीसंस्थानं चाप्सरस्तीर्थमारा-
दुत्क्षिप्यैनां ज्योतिरेकं जगाम ॥ १२७ ॥

॥ सर्वे विस्मयं रूपयन्ति ॥

राजा ॥

भगवन् प्रागपि सो ऽस्माभिरर्थः प्रत्यादिष्ट एव । किं वृथा तर्केणान्विष्यते । विश्राम्यतु भवान् ॥

पुरोहितः ॥

॥ विलोक्य ॥

विजयस्व ॥

॥ इति निष्क्रान्तः ॥

राजा ॥

वेत्रवति । पर्याकुलो ऽस्मि । शयनभूमिमार्गमादेशय ॥

प्रतीहारी ॥

इदो इदो देवो ॥

॥ इति प्रस्थिता ॥

Vers. CXXVII – – – – | – ⏑ – – ⏑ – – metr. त्रिष्टुभ्, spec. शालिनी.

---

l. 2. c. H. किं चान्यत्. — l. 4. 5. c. B. स्त्रीषु सं°; चासुरतो°; c. H. आरादाराय [आरोप्य (?)] pro उत्क्षिप्य; तिरो ऽभूत pro जगाम. — l. 6. c. H. निज्र° pro रू°. — l. 8. c. B. भगवान् pro भवान्; c. H. प्रागत्र (pro प्रागपि) ante अर्थः. — l. 10. 11 om. c. H. — l. 12. c. H. add. राजन् post वि°. — l. 15. c. H. आदर्शय pro आदेशय. — l. 17. c. H. om. देवो. — l. 18 om. c. H.

राजा ॥

कामं प्रत्यादिष्टां स्मरामि न परिग्रहं मुनेस्तनयाम्।
बलवत्तु दूयमानं प्रत्याययतीव मां हृदयम्॥ १२८ ॥

॥ इति निष्क्रान्ताः सर्वे ॥

॥ पञ्चमोऽङ्कः ॥

Vers. CXXVIII metr. v. II. — l. 3. c. B. अपि pro तु; c. H., c. B. मे pro माम्. — l. 5. c. H. add. इति कालिदासकृतौ शाकुन्तले नाटके ante पञ्च°.

॥ अथ पञ्चमषष्ठाङ्कमध्ये प्रवेशकः ॥

॥ ततः प्रविशति नागरिकः श्यालः पश्चाद्बद्धपुरुषमादाय रक्षिणौ च ॥

रक्षिणौ ॥

॥ पुरुषं ताडयित्वा ॥

अले कुम्भीलआ। कहेहि। कहिं तुए एशे मणिबन्धणुक्किण्णणामहेए लाअकीए अङ्गुलीअए शमाशादिदे ॥

पुरुषः ॥

॥ भीतिनाटितकेन ॥

पशीदन्तु भावमिश्शा। अहके ण ईदिशकम्मकाली ॥

प्रथमः ॥

किं णु खु शोहणे बम्हणेत्ति कलिअ लण्णा पडिग्गहे दिण्णे ॥

---

l. 2. c. H. नागरीक[:]स्याल: (omnibus locis स्याल: pro श्याल:). — l. 3 om. c. H. — l. 4. c. B., e. B., e. W., e. Bb. om. पुरुषम्. — l. 5. c. H. अहो pro अले; कुम्भीलक; c. H. कहा, c. B. कहेहि pro कहिं; c. H. एदे pro एशे. — l. 6. c. B. लाअकीअए, c. H. राअकिए अंगुल्लिए; c. H., e. B., e. W., e. Bb. °शादिए, c. B. °शदीए. — l. 8. c. H. भीतिं नाटयित्वा. — l. 9. c. B., e. B., e. W., e. Bb. पशीदन्त भावमिश्शे; c. H. अहं pro अहकं; पोरिसक° pro ण ईदिशक°. — l. 11. c. B., e. B., e. W., e. Bb. om. णु; c. H. सोभणो °णोत्ति; कअ [कदुअ] pro कलिअ; c. H., c. B., e. B., e. W., e. Bb. रण्णा; c. H. परिग्गहो दिण्णो pro पडिग्गहे दि°.

पुरुषः ॥

शुणुन्ह दाणिं। ग्रहके शक्कावदालब्भन्तलवाशी धीवले ॥

द्वितीयः ॥

पाडच्चला। किं ग्रम्हेहिं जादी पुच्छिदा ॥

स्यालः ॥

सूग्रग्र। कहेदु सव्वं ग्रणुक्कमेण। मा णं ग्रन्तरा पडिबन्धह्न ॥

उभौ ॥

जं ग्रावुत्ते ग्राणवेदि। कहेहि ॥

पुरुषः ॥

ग्रहके जालुग्गालादीहिं मच्छबन्धणोवाएहिं कुडुम्बभलणं कलेमि ॥

स्यालः ॥

॥ विहस्य ॥

विसुद्धो दाणिं ग्राजीवो ॥

पुरुषः ॥

भट्टा। मा एव्वं भण।

---

l. 2. c. B. सुणाह, c. H. सुणुहो; c. H. om. ग्रहके; सक्कावतार्तित्ये ग्रसि [i. e. ग्रस्मि] pro शक्कावदालब्भन्तलवाशी. — l. 3. c. H. सूचकः. — l. 4. c. H. पाटच्चल, c. B. पाटेच्चोग्रल; c. H. जादि; c. H., e. Bb., e. W. पुच्छिदा, e. B. पुच्छिदे, c. B. पुछिदो. — l. 6. c. H. पडिबंधिणां (exemplum Petrop. °णि). — l. 8. c. H. ग्रावुत्त; add. स्यालः। ante कहेहि, quod vocab. bis ponitur. — l. 10. 11. c. H. हं pro ग्रहके; मग्रबन्ध°; करेमि. — l. 14. c. B. °शुद्धो pro °सु°. — l. 16. c. H. om. भट्टा — भण; c. B. om. मा — भण.

शक्कले किल शे विणिन्दिदे
ण हु शे कम्म विवज्जणीअके ।
पशुमालणकम्मदालुणे
अणुकम्पामिदु एव्व शोत्तिए ॥ १२९ ॥

श्यालः ॥

तदो तदो ॥

पुरुषः ॥

एक्कशिशं दिअशे खण्डशो लोहिअमच्छे मए कप्पिदे जाव । तश्श उदलब्भन्तले एदं लदणभाशुलं अङ्गुलीअअं देक्खिअ । पच्छा अहके शे विक्कअश्श दंशअन्ते गहीदे भावमिश्शेहिं । मालेह वा । मुञ्चेह वा । अअं शे आअमवुत्तन्ते ॥

Vers. CXXIX metr. v. LII. — l. 1. c. H. शहए कि° तं; c. H., e. B., e. W., e. Bb. विणिन्दिए, c. B. णिदिविणाए (!). — l. 2. c. B., e. B., e. W., e. Bb. दे, c. H. तं pro शे; e. B., e. W., e. Bb. विवज्जणीअए, c. B. विवज्जणीऽज्ञके, c. H. विवज्जणिणाअए. — l. 3. e. B. °कम्म दा°, c. B. पासिदुलणा, c. H. °दालुणो. — l. 4. c. H. अणुअंपामुदु; c. B. सोत्तिये, c. H. सोत्तिए. — l. 6. c. H. om. alter. तदो. — l. 8. c. H. add. अहं [i. s. अय (!)] ante ए°; c. H., c. B. एक्कस्सिं; c. H. दिअहे; लोहिदमच्छे; c. B. कप्पिदो; c. H. om. जाव. — l. 9. c. B. तश्शप्प, c. H. तस्स; उदरब्भन्दरे; इदं pro एदं; रअणाभासुलं, c. B. लताशुलं; c. B. दंक्खिअहाओ, c. H. देक्खिअ (gerund.). — l. 10. e. B., e. W., e. Bb. पच्छा, c. B. पञ्छा, c. H. पचा; om. h. l. अहके; c. B. शो, c. H. अस्स pro शे; e. B., e. W., e. Bb. विक्कआअ, c. H. विक्किणअस्स; c. H. दंसिअं [i. s. दर्शयन्]; add. अहं post दं°; गिहीदो; c. B., e. B., e. W., e. Bb. गहिदे; c. H. °मिस्सेहिं. — l. 11. c. H. इअं pro अअं; आअदि pro आअमवुत्तन्ते.

स्यालः ॥

ज्ञाणुअ । विस्सगन्धी गोह्लादो मच्छबन्धो एव्व णिस्संसअं । अङ्गुलीअअदंसणं से विमरिसिदव्वं । राउलं एव्व गच्छामो ॥

रक्षिणौ ॥

तह । गच्छ अले गण्ठिभेदअ ॥

॥ सर्वे परिक्रामन्ति ॥

स्यालः ॥

सूअअ । इमं पुरदुवारे अप्पमत्ता पडिबालेह । जाव इमं अङ्गुलीअअं जहागमणं भट्टिणो णिवेदिअ तदो सासणं पडिच्छिअ णिक्कमामि ॥

उभौ ॥

पविशदु आबुत्ते शामिपशादश्श ॥

॥ निष्क्रान्तः स्यालः ॥

प्रथमः ॥

जाणुआ । चिलाअदिक्खु आबुत्ते ॥

l. 2. 3. c. B. विश्शग°, c. H. °गंधि; c. B. गोघादी, c. H. होलाकिदि; मश°; e. Bb. णिस्सं सअं; c. H. अङ्गुलिअअ°; मरिसदव्वं pro विम°; ला उउअं [i. s. रातकुलम्] pro राउलं; गछम्मो. — l. 5. c. H. तहा pro तह; c. B., e. B. add. श्यालः । post तह; e. B., e. W., e. Bb. अरे, c. H. रे; c. B., e. B. गण्ड°, c. H. गंधि°. — l. 8—10. e. B., e. W., e. Bb. सूचअ, c. H. सूअआ; c. B. पुलदुवाले; c. H. गोब्रुरदु°; c. B. अप्पमत्तो; e. B., e. W., e. Bb. पडिबालह, c. H. पतिपालेह; c. H. इअं pro इमं; e. Bb. णि[वे]दिअ; c. H., रदो (!) pro तदो; पदिच्छिअ. — l. 12. c. H. पविसदु; आवुत्ता; शामीपशादाअ, c. B. शामिप्पशा°. — l. 15. c. B., c. H., e. B., e. W., e. Bb. जाणुअ; c. B., c. H. चिराअदि; c. B., e. B., e. W. खु, e. Bb. खू (!); c. H. आवुत्तो.

द्वितीयः ॥

णं अवशलोबशप्पणीआ लाआणो ॥

प्रथमः ॥

जाणुआ। फुल्लन्ति मे रुत्था इमश्श बल्कश्श शुमणो पिणाद्धुं ॥

॥ इति पुरुषं निर्दिशति ॥

पुरुषः ॥

णालुहदि भावे अकालणामालणे भविदुं ॥

द्वितीयः ॥

॥ विलोक्य ॥

एशे अम्हाणं शामी पत्तहत्थे लाअशाशणं पडिच्छिअ इदोमुहे देक्खीअदि। गिद्धवली भविश्शशि शुणो मुहं वा देक्खिश्शशि ॥

॥ प्रविश्य

स्यालः ॥

सूअअ। मुञ्चीअदु एसो जालोअजीवी। उववण्णो किल अअं अङ्गुलीअअस्स आअमो ॥

---

l. 1 om. c. H. — l. 2. c. B. अवसलोपसप्प°; c. H. °पअअपणिआ pro °अ°; c. H. लाअणो. — l. 4. 5. c. H., c. B., e. B., e. W., e. Bb. जाणुअ; c. H. पुल्लन्दि; इमस्स वक्कस्स सुमणासं विणा°. — l. 6. c. H., c. B. om. इति; c. H. उद्दिशन्ति pro निर्दि°. — l. 8. e. B., e. W. ण खलु°; c. H., आकाल°; add. कालणं post आकाल°; होदुं pro भ°. — l. 11—13. c. H. अंहाणं, e. Bb. अह्माणं; c. H. om. पत्तह°; add. गिह्णिअ post शामी; राअ° pro लाअ°; c. B. शाशारणं pro शाशणं; पहिच्छिअ; c. H. om. पडि°; °मुहो; देक्खि°; add. ता तुमं post दे°; गन्धअलि pro गिद्ध°; हविस्ससि pro भ°; c. H. om. शुणो—देक्खि°. — l. 16. 17. c. B. सूचअ; c. B., e. B., e. W., e. Bb. मुञ्चदु, c. H. मुच्चमदु; c. H. जालोपजी°; से pro अअं; अङ्गुलि°

सूचकः ॥

जह् आवुत्ते भणादि ॥

द्वितीयः ॥

एशे जमशदणं पविशिअ पडिणिवुत्ते ॥

॥ इति पुरुषं परिमुक्तबन्धनं करोति ॥

पुरुषः ॥

॥ स्यालं प्रणम्य ॥

भट्टा । अह् कीलिशे मे आजीवे ॥

स्यालः ॥

एस भट्टिणा अङ्गुलीअअमुद्दासंमिदो पसादोब्बि दाबिदो ॥

॥ इति पुरुषायार्थं प्रयच्छति ॥

पुरुषः ॥

॥ सप्रणामं प्रतिगृह्य ॥

भट्टकेण अणुग्गहीदम्हि ॥

सूचकः ॥

एशे णाम अणुग्गहीदे । जे शूलादो अवदालिअ हत्थिक्खन्धे पडिट्ठाविदे ॥

---

l. 2. c. H. तहा; c. B. आवुत्तो, c. H. भणादि भट्टा pro भ° भ°. — l. 4. c. H. एसे; जमसदणं; पविसीअ; पणिवुत्तो pro पडि°. — l. 5. c. B., c. H. om. इति; c. H. मुक्त° pro परि°. — l. 8. c. H. तुम्हं (!) pro अह; किल pro कीलिशे; जीविदे pro आजी°. — l. 10. c. B. एसो; c. H. से; c. B. भट्टिणा, c. H. भट्टएणा; अङ्गुलि°; c. B. om. बि, c. H. अत्थो पदाविदो pro प° द°. — l. 11. c. B., c. H. om. इति; c. H. प्रदापयति. — l. 13. c. H. परि° pro प्रति°. — l. 14. c. B. भट्टके, c. H. भट्टो pro भट्टकेण; c. B., e. B., e. W., e. Bb. °ग्गहिद°, c. H. अणुग्गिहिदोम्हि. — l. 16. 17. c. B. एसो, c. H. एके; c. B., e. B. अणुग्गहे, e. W., e. Bb. अणुग्गहिदे, c. H. णामाणुग्गिहीदे; °दारिअ; c. B., e. B., e. W., e. Bb. °क्कन्धे, c. H. हत्थिकन्धे; c. B. पडिट्ठिदे, c. H. पडिट्ठाविदो.

जानुकः ॥

आवुत्ता । पालिदोशिअं एव्व कहेदि । तेण अङ्गुलीअएण भट्टिणो शंमदेण होदव्वं ॥

स्यालः ॥

ण तस्सिं मह्वारुहं रदणं भट्टिणो बहुमदंत्ति तक्केमि । तस्स दंसणेण भट्टिणो अभिमदो जणो सुमरिदो । मुहुत्तअं पकिदिगम्भीरोवि पज्जस्सुणअणो आसि ॥

सूचकः ॥

शेविदं णाम आवुत्तेण ॥

जानुकः ॥

णं भणाहि । इमश्श कए मच्छशत्तुणोत्ति ॥

॥ इति पुरुषमसूयया पश्यति ॥

पुरुषः ॥

भट्टालका । इदो अहं तुम्हाणं भुमणोमुल्लं होदु ॥

---

l. 2. 3. c. B., e. B., e. W., e. Bb. आवुत्त (c. H. आउत्त); c. B., e. B. पलितोअं, c. H. पालिदोसिअं; c. B., e. B., e. W., e. Bb. om. एव्व; c. B., e. B. कहेहि; c. H. om. तेण; अङ्गुलि°; c. B. भट्टिस्सो; c. H. लंम्म°; add. त्ति post हो°. — l. 5—7. c. H. एतस्सिं, e. W., e. Bb. तस्सं; c. H. रअणं; c. B. भवट्टिणो, c. H., e. Bb. °दंत्ति; c. B., e. B. दंसणं; c. B. भट्टिणो; c. H. कोत्ति अहिमदो अल्लो भट्टिटणा pro भट्टि° अ° जणो: add. तं ante मु°; मुहुत्तअं; c. B. add. कं ante पकि°; c. B. पज्जसूअणअणो, e. Bb., e. W., पज्जुस्सुअमणो, c. H. पस्सुणाअणो; c. H. असो. — l. 9. c. H. सेवि°. — l. 10 om. c. H. — l. 11. c. H. कणामि pro भणादि; इमस्स; किदे pro कए; c. B. मत्तिआ भत्तुणोत्ति; e. B., e. W., e. Bb. मच्छिआभत्तु°. — l. 12. c. B., c. H. om. इति. — l. 14. c. B., e. B., e. Bb., e. W. भट्टालके, c. H. भट्टट; e. Bb. तुह्माणं, c. H. om. तु°; c. H. सुमणो°, c. B. मूल.

जानुकः ॥

एत्तके जुज्जइ ॥

स्यालः ॥

धीवर । महत्तरो तुमं पिअवअस्सको दाणिं मे संवुत्तो । कादम्बरीसक्खिअं अम्हाणं पढमसोहिदं इच्छीअदि । ता सोण्डिआपणं एव्व गच्छामो ॥

सर्वे ॥

तह ॥

॥ इति निष्क्रान्ताः सर्वे ॥

॥ प्रवेशकः ॥

---

l. 2. c. H. एदं pro एत्तके; c. B. जुज्जुइ, e. Bb. जुज्जयि. — l. 4—6. c. H. धीवल; c. B. महत्तेरे, c. H. महत्तर; om. तुमं; °वअस्सो; om. मे; कादम्बरि°; c. B. °सक्खिअं; c. H. अम्हाणं; पुढमं सोहदं; c. B. °शोहिदं; c. H. इच्छअदु; c. B. सोंडि°, c. H. सुंण्डिअवणं; om. एव्व; पविसमो. — l. 7 om. c. B.; c. H. पुरुषः. — l. 8. c. B. om. तह; c. H. तहा होदु. — l. 9 c. B. om. इति.

॥ अथ षष्ठोऽङ्कः ॥

॥ ततः प्रविशत्याकाशयानेन सानुमती नामाप्सराः ॥

सानुमती ॥

णिव्वत्तिदं मए पज्जाअणिव्वत्तणिज्जं अच्छरातित्थसंणिज्झं। जाव साहुजणस्स अभिसेअकालोत्ति संपदं इमस्स राएसिणो उदन्तं पच्चक्खीकरिस्सं। णं मेणआसंबन्धेण सरीरभूदा दाणिं मे सउन्दला। ताए अ दुहिदुणिमित्तं आदिट्ठपुव्वम्हि ॥

॥ समन्तादवलोक्य ॥

किं णुक्खु उदुस्सवेवि णिरुस्सवारम्भं विअ एदं राअउलं दीसइ। अत्थि मे विहवो पणिधाणेण सव्वं परिणादुं। किंदु सहीए आदरो मए माणइदव्वो। होदु। इमाणं एव्व उज्जाणपालिआणं तिरक्खरिणीपरिच्छण्णा पस्सपरिवत्तिणी भविअ उवलम्भिस्सं ॥

॥ इति नाट्येनावतीर्य स्थिता ॥

---

l. 2. c. H. अप्सरसः (!). — l. 3 om. c. H. — l. 6. c. H. उअन्तं pro उदन्तं; om. (Kâṭ.) णं; मे सरीर° pro सरीर°. — l. 7. 8. c. H. om. (Kâṭ.) दाणिं; om. अ post ताए; आदिट्ठपुव्वंहि [i. s. आदिष्टास्मि]. — l. 10. c. H. उस्सव(का)लेवि pro उदु°. — l. 11—13. c. H. पड्डिउणादुं [i. s. परिज्ञातुम्] pro परिणा°; om. मए et एव्व.

॥ ततः प्रविशति चूतांकुरमवलोकयन्ती चेटी । अपरा च पृष्ठतस्तस्याः ॥

प्रथमा ॥

आअम्ब हरिअपण्डुर वसन्तमासस्स जीअसव्वस्स ।
दिट्ठोसि चूदकोरअ उदुमङ्गलं पसाएमि ॥ १३० ॥

द्वितीया ॥

परहुदिए । किं एआइणी मन्तेसि ॥

प्रथमा ॥

महुअरिए । चूदकलिअं देक्खिअ उम्मत्तिआ परहुदिआ होदि ॥

द्वितीया ॥

॥ सहर्षं त्वरयोपगम्य ॥

कह्ं उवट्ठिदो महुमासो ॥

प्रथमा ॥

महुअरिए । तव दाणिं कालो एसो मदविब्भमगीदाणं ॥

द्वितीया ॥

सहि । अवलम्ब मं । जाव अग्गपादट्ठिआ भविअ चूदकलिअं गेण्हिअ कामदेवच्चणं करेमि ॥

Vers. CXXX. metr. v. II. — l. 3. 4. (vers. CXXX:) c. H. चूदं हरिसिअपिअअं जीविदसरिसं वसंदमासस्स । सअलण । (!) चलणाभग्गं उदुमंगलं विअ पेक्खामि [i. e. चूतं हर्षितपिककं जीवितसदृशं वसन्तमासस्य । चरणाचरणाभग्नं ऋतुमङ्गलमिव पश्यामि] (cf. Kâṭ.); c. B., e. B., e. Bb., e. W. आअम्बहरि°; उदुमङ्गलं तुमं प°. — l. 6. c. H. (Kâṭ.) add. सहि ante पर°; एदं ante एआ°. — l. 8. c. H. पेक्खिअ pro दे°; add. (Kâṭ.) क्खु post उम्मत्तिआ. — l. 12. c. B. om. महुमासो. — l. 14. c. H. तुह pro तव; om. एसो; °गोदोणं. — l. 16. 17. c. H. अवलंबेसु [अवलम्बेसु, i. s. अवलम्बस्व]; कामदेवअणास्स चूअंकुराअचअं [चूद°] pro चूद—काम°.

प्रथमा ॥

तइ ममविक्खु अद्धं अग्घणाफलस्स ॥

द्वितीया ॥

अकहिदेवि एदं संपज्जइ। जदो एक्कं एव्व णो जीविदं दुधाठिदं सरीरं ॥

॥ सखीमवलम्ब्य स्थिता चूतांकुरं गृह्णाति ॥

अए। अप्पडिबुद्धावि चूदप्पसवो एत्थ बन्धणभङ्गसुरभी होदि ॥

॥ कपोतहस्तकं कृत्वा ॥

तुंसि मए चूदङ्कुर दिण्णो कामस्स गहिदधणुअस्स।
पहिअजणजुवइलक्खो पञ्चब्भहिओ सरो होहि ॥१३१ ॥

॥ इति चूतांकुरं क्षिपति ॥

॥ प्रविश्यापटीक्षेपेण कुपितः

कञ्चुकी ॥

मा तावदनात्मज्ञे। देवेन प्रतिषिद्धे वसन्तोत्सवे त्वमाम्रकलिकाभङ्गं किमारभसे ॥

उभे ॥

॥ भीते ॥

पसीददु अज्जो। अग्गहीदत्थाओ वअं ॥

Vers. CXXXI metr. v. II. — l. 2. c. H. मह pro मम; om. क्खु. — l. 4. c. H. अकणिदंवि [अभ°] pro अकहिदेवि. — l. 6. c. H. अवगृह्णाति. — l. 7. c. H. अहो pro अए; घत्थअन्ध° [i. s. हस्तअन्ध°] pro एत्थ ब°. — l. 9 om. e. Bb.; c. H. कपोतहस्तम्, c. B. कपोतकम्. — l. 10. c. H. तएमसिवं चूदंकुर [i. s. त्वमसि चूतां मया चूताङ्कुर] (!); c. B. तुमंसि; c. H. विहीदफनुसस्स [i. s. गृहीतधनुषः] (!). — l. 12. c. H. आक्षिपति. — l. 13. c. H., c. B., e. Bb., e. W., e. B. (vid. comm.) °श्य पटाक्षेपेण. — l. 16. c. H. का pro किं ante त्वम्. — l. 19. c. H. अकिदत्था [i. s. अगृहीतार्थे], c. B. अग्गहीदत्था.

कञ्चुकी ॥

न किल श्रुतं युवाभ्याम् यद्वासन्तिकैस्तरुभिरपि देवस्य शासनं प्रमाणीकृतम् तदाश्रयिभिः पत्रिभिश्च । तथा हि

चूतानां चिरनिर्गतापि कलिका बध्नाति न स्वं रजः
संनद्धं यदपि स्थितं कुरबकं तत्कोरकावस्थया ।
कण्ठेषु स्खलितं गते ऽपि शिशिरे पुंस्कोकिलानां रुतं
शङ्के संहरति स्मरो ऽपि चकितस्तूणार्धकृष्टं शरम् ॥१३२॥

उभे ॥

णत्थि संदेहो । महप्पहावो राएसी ॥

प्रथमा ॥

अज्ज । कदि दिअहाइं अम्हाणं मित्तावसुणा रट्ठिएण भट्टिणो पाअमूलं पेसिदाणं । इत्थं च णो पमदवणस्स पालणाकम्म समप्पिदं । ता आअन्तुअदाए अस्सुदपुव्वो अम्हेहिं एसो वुत्तन्तो ॥

कञ्चुकी ॥

भवतु । न पुनरेवं प्रवर्तितव्यम् ॥

Vers. CXXXII metr. v. XIV. — l. 2. 3. c. H. यदा pro यत्; अपि post शासनम्; दैवस्य; पक्खिभिश्च pro पत्रि°; c. H. om. तथा हि. — l. 4. c. B. om. न. — l. 8. c. H. सानुमती pro उभे. — l. 9. c. H. (Kâṭ.) ण अत्थ [i. s. नात्र] pro णत्थि. — l. 11. 12. c. H. कदिवआइ [i. s. कतिपयानि] दिअहाइ गदाइ (cf. Kâṭ.) pro कदि° दि°. — l. 12. 13. c. H. पेसिदाणं ante भट्टि°; पादमूलादो एत्थ चरित्तिणा [i. s. चरन्त्योः] pro पाअ° (cf. Kâṭ.); एदं pro इत्थं; णाम pro णो; सअलं पडिकम्म अप्पिदं [i. s. सकलं प्रतिकर्मार्पितम्] pro पाल° सम° (cf. Kâṭ.); c. H. (Kâṭ.) om. आअन्तुअदाए. — l. 16. c. H. न ante प्रव°.

उभे ॥

अज्ज। कोदूहलं णो। जइ इमिणा जणेण सोदव्वं। कहेदु भअं। किंणिमित्तं भट्टिणा वसन्तूसवो पडिसिद्धो ॥

सानुमती ॥

उस्सवप्पिआ खु मणुस्सा। गरुणा कारणेण होदव्वं ॥

कञ्चुकी ॥

बहुलीभूतमेतत्किं न कथ्यते। किमत्रभवत्योः कर्णपथं नायातं शकुन्तलाप्रत्यादेशकौलीनम् ॥

उभे ॥

सुदं रट्ठिणो मुहादो जाव अङ्गुलीअअदंसणं ॥

कञ्चुकी ॥

तेन ह्यल्पं कथयितव्यम् यदैव खलु स्वाङ्गुलीयकदर्शनादनुस्मृतं देवेन सत्यमूढपूर्वा मया तत्रभवती रहसि शकुन्तला मोहात्प्रत्यादिष्टेति। तदा प्रभृत्येव पश्चात्तापमुपगतो देवः। तथा हि

रम्यं द्वेष्टि यथा पुरा प्रकृतिभिर्न प्रत्यहं सेव्यते
शय्याप्रान्तविवर्तनैर्विगमयत्युन्निद्र एव क्षपाः।

l. 2. 3. c. B. अज्जए pro अज्ज; c. H. कुमाहलम् (!) [i. s. कुतूहलम्]; add. होइ post णो (cf. Kâṭ.); अंओ [अज्जो] pro भअं. — l. 5. c. H. माणुषा [i. s. माणुषाः]; गुलुणा (Kâṭ.), c. B. गुरुणा; c. H., c. B. (Kâṭ.) कालणेण. — l. 7. c. H. om. किं न कथ्यते. — l. 10. c. H. रट्टिअमुहादो [i. s. राष्ट्रीयमुखात]. — l. 12 – 15. c. H. कथनीयम् (!); गृ। post देवेन (!). om. सत्यम् et रहसि; मया post शकुन्तला; °तापातुरो pro तापमुपगतो. — l. 16. c. H. पुरम् pro पुरा. — l. 17. c. H. शय्योपान्त° (!); निगमयति pro वि°, c. B. निर्ग°.

दाक्षिण्येन ददाति वाचमुचितामन्तःपुरेभ्यो यदा
गोत्रेषु स्खलितस्तदा भवति च व्रीडाविलक्षश्चिरम् ॥१३३॥

सानुमती ॥

पिअं मे ॥

कञ्चुकी ॥

अस्मात्प्रभवतो वैमनस्यादुत्सवः प्रत्याख्यातः ॥

उभे ॥

जुज्जइ ।

नेपथ्ये ॥

एदु एदु भवं ॥

कञ्चुकी ॥

॥ कर्णं दत्त्वा ॥

अये । इत एवाभिवर्तते देवः । स्वकर्मानुष्ठीयताम् ॥

उभे ॥

तह ॥

॥ इति निष्क्रान्ते ॥

Vers. CXXXIII metr. v. XIV. — l. 2. c. H. तु भवति pro भवति च; c. H. व्रीलाविनम्रश्चिरम्. — l. 5 om. c. H. — l. 6. c. H. ता पभवदो वैमनस्स महुस्सवो पच्चक्खिदो [i. s. तस्मात्प्रभवतो वैमनस्यात् (!) महोत्सवः प्रत्याख्यातः. — l. 9 om. c. H. — l. 13. c. H. om. अये. — l. 15. 16. c. H. om. तह et इति.

॥ ततः प्रविशति पश्चात्तापसदृशवेषो राजा विदूषकः प्रतीहारी च ॥

कञ्चुकी ॥

॥ राजानमवलोक्य ॥

अहो सर्वास्ववस्थासु रमणीयत्वमाकृतिविशेषाणाम् एवमुत्सुको ऽपि प्रियदर्शनो देवः। तथा हि

प्रत्यादिष्टविशेषमण्डनविधिर्वामप्रकोष्ठार्पितं
विभ्रत्काञ्चनमेकमेव वलयं श्वासापरक्ताधरः।
चिन्ताजागरणाप्रताम्रनयनस्तेजोगुणादात्मनः
संस्कारोल्लिखितो महामणिरिव क्षीणो ऽपि नालक्ष्यते ॥ १३४ ॥

सानुमती ॥

॥ राजानं दृष्ट्वा ॥

ठाणेक्खु पच्चादेसविमाणिदावि इमस्स किदे सउन्दला किलम्मदि ॥

राजा ॥

॥ ध्यानमन्दं परिक्रम्य ॥

प्रथमं सारङ्गाक्ष्या प्रियया प्रतिबोध्यमानमपि सुप्तम्।
अनुशयदुःखायेदं हतहृदयं संप्रति विबुद्धम् ॥ १३५ ॥

Vers. CXXXIV metr. v. XIV. — Vers. CXXXV metr. v. II. — l. 1. c. H. विदूषकश्च. — l. 2 om. c. H. — l. 4. 5. c. H. सर्वावस्थासु; तथा हि ante (!) एवमुत्सुको cet. — l. 6. c. H. मादन pro मण्डन; प्रगाष्टार्पितम् pro प्रको°. — l. 7. c. H. श्वासोत्तरक्ता°. — l. 8. c. H. प्रतान्त, c. B. प्रश्रान्त aut प्रचान्त pro प्रताम्. — l. 9. 10. c. H. inserit post आलक्ष्यते h. gloss.: क्षीणा (:) सनपि क्षीणा इति न प्रतियत इत्यर्थः. — l. 12. c. Bb. विलोक्य pro दृष्ट्वा. — l. 13. 14. c. H., c. B. add. इति post किल°.

सानुमती ॥

णं ईदिसाणि तवस्सिणीए भाअहेआणि ॥

विदूषकः ।

॥ अपवार्य ॥

लङ्घिदो एसो भूओवि सउन्दलावाहिणा । ण आणे । कहं चिकिच्छिदव्वो भविस्सदित्ति ॥

कञ्चुकी ॥

॥ उपगम्य ॥

जयतु जयतु देवः । महाराज । प्रत्यवेक्षिताः प्रमदवनभूमयः । यथाकाममध्यास्तां विनोदस्थानानि महाराजः ॥

राजा ॥

वेत्रवति । मद्वचनादमात्यमार्यपिशुनं ब्रूहि । चिरप्रबोधान्न संभावितमस्माभिरद्य धर्मासनमध्यासितुम् यत्प्रत्यवेक्षितं पौरकार्यमार्येण । तत्पत्त्रमारोप्य दीयतामिति ॥

प्रतीहारी ॥

जं देवो आणवेदि ॥

॥ इति निष्क्रान्ता ॥

राजा ॥

वातायन । त्वमपि स्वं नियोगमशून्यं कुरु ॥

---

l. 2. c. H. कुआरिसाइ (!) तहस्सिणो भाअहेआइ pro ईदिसाणि—भाअ°. — l. 6. c. H. चिकिस्सिदव्वो, c. B. चिकिसिधो (!); c. H. om. त्ति. — l. 9. 10. c. H., c. B. जयतु semel.; c. H. add. मया ante प्रमद°; अध्यास्यताम् (!) pro अध्यास्ताम्. — l. 12—14. c. H., c. B. प्रबोधनान्न सं°; c. H., c. B. om. अद्य; c. H. प्रत्यवेक्षणीयपौरकार्यम्. — l. 17. c. H. om. नि°. — l. 19. c. H. om. स्वम्; c. B. स्वनियोगम्; c. H., नियोगशून्यम्.

कञ्चुकी ॥

यदाज्ञापयति देवः ॥

॥ इति निष्क्रान्तः ॥

विदूषकः ॥

किदं भवदा णिम्मच्छिअं। संपदं सिसिरातवच्छेअरमणीए इमस्सिं पमदवणुद्देसे अत्ताणं रमइस्ससि ॥

राजा ॥

वयस्य। रन्ध्रोपनिपातिनो ऽनर्था इति यदुच्यते। तदव्यभिचारि वचः। कुतः।

मुनिसुताप्रणयस्मृतिरोधिना
मम च मुक्तमिदं तमसा मनः।
मनसिजेन सखे प्रहरिष्यता
धनुषि चूतशरश्च निवेशितः ॥ १३६ ॥

विदूषकः ॥

चिट्ठ दाव। जाव इमिणा दण्डकट्ठेण कन्दप्पव्वाहिं णासइस्सामि ॥

॥ इति दण्डकाष्ठमुद्यम्य चूताङ्कुरं पातयितुमिच्छति ॥

Vers. CXXXVI metr. v. XLV. — l. 1—3. c. B. निष्क्रान्तः कञ्चुकी; c. H. क° । तयति नि°. — l. 2. c. Bb. यत् (!) देव आज्ञापयति. — l. 5. 6. c. H. (locus plenissimus mendorum) add. दानन्हिं [दाणिं] post भवदा; सेसिरं ताविसेआरमणिज्जे [i. s. शिशिरे तापच्छेदरमणीये; add. सुहो [सुहं (?); i. s. सुखे] ante अत्ताणं. — l. 11. c. B. तपसा (!) pro तमसा. — l. 15—17 om. c. H. — l. 15. c. B. om. जाव; c. B. कन्दप्पवाहिं, e. B. °व्वाहिं, e. Bb., e. W. °बाणं.

राजा ॥

॥ सस्मितम् ॥

भवतु। द्रष्टव्यं ब्रह्मवर्चसम् सखे। क्वोपविष्टः प्रियायाः किंचिदनुकारिणीषु लतासु दृष्टिं विलोभयामि॥

विदूषकः ॥

णं आसण्णपरिआरिआ चदुरिआ भवदा संदिट्ठा। माहवीमण्डवे इमं वेलं अदिवाहिस्सं। तहिं मे चित्तफलअगदं सहत्थलिहिदं तत्तहोदीए सउन्दलाए पडिकिदिं आणेहित्ति ॥

राजा ॥

ईदृशं हृदयविनोदस्थानम् तत्तमेव मार्गमादेशय ॥

विदूषकः ॥

इदो इदो भवं ॥

॥ उभौ परिक्रामतः। सानुमत्यनुगच्छति ॥

विदूषकः ॥

एसो मणिसिलापट्टअसणाहो माहवीमण्डवो उवहाररमणिज्जदाए णिस्संसअं साअदेण विअ णो पडिच्छदि। ता पविसिअ णिसीददु भवं ॥

॥ उभौ प्रवेशं कृत्वोपविष्टौ ॥

l. 1—5 om. c. H. — l. 3. c. B., e. B., e. Bb., e. W. दृश्यम् pro द्रष्टव्यम्. — l. 7. c. H. °मण्डले; अदिवाहइस्सं (cf. Kâṭ.) [hoc loco exit cod. Havn.]; c. B. तहिं च मे. — l. 13. c. B. इदो semel.

सानुमती ॥

लदासंस्सिदा देक्खिस्सं दाव सहीए पडिकिदिं। तदो से भत्तुणो बहुमुहं अणुराअं णिवेदइस्सं॥

॥ इति तथा कृत्वा स्थिता ॥

राजा ॥

सखे। सर्वमिदानीं स्मरामि शकुन्तलायाः प्रथमवृत्तान्तम्। कथितवानस्मि भवते च। स भवान्प्रत्यादेशवेलायां मत्समीपमुपगतो नासीत्। पूर्वमपि न त्वया कदाचित्संकीर्तितं तत्रभवत्या नाम। कच्चिदहमिव विस्मृतवानसि त्वम्॥

विदूषकः ॥

ण विसुमरामि। किंदु सव्वं कहिअ अवसाणे उण तुए परिहासविअप्पओ एसो ण भूदत्थोत्ति आचक्खिदं। मए वि मिप्पिण्डबुद्धिणा तह एव्व गहीदं। अहवा भविदव्वदा बलवदी॥

सानुमती ॥

एव्वं णेदं॥

राजा ॥

॥ ध्यात्वा ॥

सखे। त्रायस्व माम्॥

---

l. 2. 3. c. B. °सहिदा [सं°] (Kâṭ. सणिणाहिदा) pro संस्सिदा; c. B. बहुमदं, e. B., e. W., e. Bb. बहुमुहं [at i. s. बहुमतम्]. — l. 7. e. W., e. Bb. om. च. — l. 13. c. B. मन्दबुद्धिणा pro मिप्पिण्डबु°. — l. 16. c. B. एव [एवं] एदं.

विदूषकः ॥

भो । किं इदं । अणुववण्णंक्खु ईदिसं तुइ । कदाचि सप्पुरिसा सोअपत्तव्वाणो ण होन्ति । णं पवादेवि णिक्कम्पा गिरीओ ॥

राजा ॥

वयस्य । निराकरणविक्लवायाः प्रियायाः समवस्थामनुस्मृत्य बलवदशरणो ऽस्मि । सा हि

इतः प्रत्यादेशात्स्वजनमनुगन्तुं व्यवसिता
मुहुस्तिष्ठेत्युच्चैर्वदति गुरुशिष्ये गुरुसमे ।
पुनर्दृष्टिं बाष्पप्रकरकलुषामर्पितवती
मयि क्रूरे यत्तत्सविषमिव शल्यं दहति माम् ॥ १३७ ॥

सानुमती ॥

अम्महे । ईदिसी सकज्जपरदा । इमस्स संदावेण अहं रमामि ॥

विदूषकः ॥

भो । अत्थि मे तक्को । केणवि तत्तहोदी आआसचारिणा णीदेत्ति ॥

राजा ॥

कः पतिदेवतामन्यः परामर्ष्टुमुत्सहेत । मेनका किल

Vers. CXXXVII metr. v. IX. — l. 2. 3. c. B., e. B. (at vid. comm.) कदात्रि — सोअवत्तव्वा. — l. 10. c. B. प्रसर pro प्रकर. — l. 13. c. B. अम्हे; °परदाज्जं [°परदा तं] ante इमस्स. — l. 19. c. B., e. B., e. W., e. Bb. परिमार्ष्टुम्.

सख्यास्ते जन्मप्रतिष्ठेति श्रुतवानस्मि। तत्सहचारिणीभिः सखी ते हृतेति मे हृदयमाशङ्कते ॥

सानुमती ॥

संमोहोक्खु विम्हअणिज्जो ण पडिबोहो॥

विदूषकः ॥

जइ एव्वं। अत्थिक्खु समागमो कालेण तत्तहोदीए ॥

राजा ॥

कथमिव ॥

विदूषकः ॥

णक्खु मादापिदरा भत्तुविओअदुक्खिदं दुहिदरं देक्खिदुं पारेन्ति ॥

राजा ॥

वयस्य।

स्वप्नो नु माया नु मतिभ्रमो नु
क्लिष्टं नु तावत्फलमेव पुण्यम्।
असंनिवृत्त्यै तदतीतमेते
मनोरथानामतटप्रपाताः ॥ १३८ ॥

विदूषकः ॥

मा एव्वं। णं अङ्गुलीअअं एव्व णिदंसणं। अवस्संभाविणो अचिन्तणिज्जो समागमो होदित्ति ॥

Vers. CXXXVIII metr. v. XLI. — l. 16. e. W., e. Bb. एत्र pro एते. — l. 17. e. W., e. Bb. प्रपात:. — l. 19. e. B., e. W. अवस्संभाविणो, e. Bb. अवस्सं भा°; e. B. comm. prop. aut अवस्संभावी aut अवस्संभाविणो अत्यस्स [Kâṭ.], c. B. अवस्सभावी.

राजा ॥

॥ अङ्गुलीयकं विलोक्य ॥

अये। इदं तावदसुलभस्थानभ्रंशि शोचनीयम्।

तव सुचरितमङ्गुलीय नूनं
प्रतनु ममेव विभाव्यते फलेन।
अरुणनखमनोरमासु तस्या-
श्च्युतमसि लब्धपदं यदङ्गुलीषु ॥ १३९ ॥

सानुमती ॥

जइ अण्णहत्थगदं भवे। सच्चं एव्व सोअणिज्जं भवे ॥

विदूषकः ॥

भो। इअं णाममुद्दा केण उद्देसेण तत्तहोदीए हत्थसंसग्गं पाविदा ॥

सानुमती ॥

ममवि कोदूहलेण आआरिदा एसो ॥

राजा ॥

श्रूयताम् तदा स्वनगराय प्रस्थितं मां प्रिया सबाष्पमाह। कियच्चिरेणार्यपुत्रः प्रतिपत्तिं दास्यतीति ॥

विदूषकः ॥

तदो तदो ॥

Vers. CXXXIX metr. v. XXXII. — l. 11. 12. e. B. (at vid. comm.), e. W., e. Bb. णाम मुद्दा [si णाम h. l. significaret „fortasse“, legendum esset इअं मुद्दा केण णाम]; c. B. भासं pro संसग्गं. — l. 17. c. B. किच्चिरेण. — l. 19. c. B. तदो semel.

राजा ॥

पश्चादिमां मुद्रां तदङ्गुलौ निवेशयता मया प्रत्यभिहिता ।

एकैकमत्र दिवसे दिवसे मदीयं
नामाक्षरं गणय गच्छति यावदन्तम् ।
तावत्प्रिये मदवरोधगृहप्रवेशं
नेता जनस्तव समीपमुपैष्यतीति ॥ १४० ॥

तच्च दारुणात्मना मया मोहान्नानुष्ठितम् ॥

सानुमती ॥

रमणीओक्खु अवही विहिणा विसंवादिदो ॥

विदूषकः ॥

कहं धीवलकप्पिअस्स लोहिअमच्छस्स उदलब्भन्तले आसि ॥

राजा ॥

शचीतीर्थं वन्दमानायाः सख्यास्ते हस्ताद्गङ्गास्रोतसि परिभ्रष्टम् ॥

विदूषकः ॥

जुज्जइ ॥

सानुमती ॥

अदो एव्व तबस्सिणीए सउन्दलाए अधम्मभीरुणो इमस्स राएसिणो परिणाए संदेहो आसि । अहवा । ईदिसो अणुराओ अहिण्णाणं अवेक्खदि । कहं विअ एदं ॥

Vers. CXL metr. v. VIII. — l. 2. c. B. मयापि. — l. 4. c. B. गच्छय गवासि (!), e. W., e. Bb., गच्छसि. — l. 15. c. B. परिभ्रष्टा [intell. मुद्रा]. — l. 21. c. B., e. B. पेक्खदि.

राजा ॥

उपालप्स्ये तावदिदमङ्गुलीयकम् ॥

विदूषकः ॥

॥ आत्मगतम् ॥

गहीदो णेण पन्था उम्मत्तआणं ॥

राजा ॥

कथं नु तं बन्धुरकोमलाङ्गुलिं
करं विहायासि निमग्नमम्भसि ।

अथवा ।

अचेतनं नाम गुणं न लक्षये-
न्मयैव कस्मादवधीरिता प्रिया ॥ १४१ ॥

विदूषकः ॥

॥ आत्मगतम् ॥

कहं । बुभुक्खाए खादइदव्वोम्हि ॥

राजा ॥

अकारणपरित्यक्ते । अनुशयतप्तहृदयस्तावदनुकम्प्यतामयं जनः पुनर्दर्शनेन ॥

॥ प्रविश्यापटीक्षेपेण चित्रफलकहस्ता

चतुरिका ॥

इअं चित्तगदा भट्टिणी ॥

॥ इति चित्रफलकं दर्शयति ॥

Vers. CXLI metr. v. XVIII. — l. 5. c. B. उम्मत्ताणं, e. Bb. उम्मत्ताणं पन्था. — l. 14. e. Bb., e. W. खादिदव्वोम्हि. — l. 16. c. B. अकारणात्परि°. — l. 18. c. B., e. W., e. Bb. प्रविश्य पटा°, e. B. प्र° पटो°.

विदूषकः ॥

साहु वग्रस्स । मङ्गरावत्थाणदंसणिज्जो भावाणुप्पवेसो । खलदि विग्र मे दिट्ठी णिण्णुण्णग्रप्पदेसेसु ॥

सानुमती ॥

ग्रम्मो एसा राएसिणो णिउणदा । जाणे । सही ग्रग्गदो मे वट्टदित्ति ॥

राजा ॥

यद्यत्साधु न चित्रे स्यात्क्रियते तत्तदन्यथा ।
तथापि तस्या लावण्यं रेखया किंचिदन्वितम् ॥ १४२ ॥

सानुमती ॥

सरिसं एव्वं पच्छादावगरुणो सिणेहस्स ग्रणवलेवस्सग्र ॥

विदूषकः ॥

भो । दाणिं तिस्सि तत्तहोदीग्रो दीसन्ति । सव्वाग्रोग्र दंसणीग्राग्रो । कदमा एत्थ तत्तहोदी सउन्दला ॥

सानुमती ॥

ग्रणभिण्णोक्खु ईदिसस्स रूवस्स मोहदिट्ठी ग्रग्रं जणो ॥

राजा ॥

त्वं तावत्कतमां तर्कयसि ॥

विदूषकः ॥

तक्केमि । जा एसा सिढिलकेसबन्धणुव्वन्तकुसुमेण केस-

Vers. CXLII metr. v. V. — l. 5. c. B. ग्रहो pro ग्रम्मो. — l. 11. c. B. एदं (cf. Kâṭ. i. s.) pro एव्वं.

तेण उब्भिण्णसेअबिन्दुणा वअणेण विसेसदो ओसरिआहिं बाहाहिं अवसेअसिणिद्धतरुणपल्लवस्स चूअपाअवस्स पासे इसिपरिस्सन्ता विअ आलिहिदा। एसा सउन्दला। इदराओ सहीओत्ति ॥

राजा ॥

निपुणो भवान् अस्त्यत्र मे भावचिह्नम्।
स्विन्नाङ्गुलिविनिवेशो रेखाप्रान्तेषु दृश्यते मलिनः।
अश्रु च कपोलपतितं दृश्यमिदं वर्णिकोच्छ्वासात्॥ १४३॥

चतुरिके। अर्धलिखितमेतद्विनोदस्थानम् तस्माद्गच्छ। वर्तिकां तावदानय॥

चतुरिका ॥

अज्जमाढव्व। अवलम्ब चित्तफलअं। जाव आअच्छामि॥

राजा ॥

अहमेवैतदवलम्बे॥

॥ इति यथोक्तं करोति ॥

॥ निष्क्रान्ता चेटी ॥

राजा ॥

अहं हि

साक्षात्प्रियामुपगतामपहाय पूर्वं
चित्रार्पितां मुहुरिमां बहुमन्यमानः।
स्रोतोवहां पथि निकामजलामतीत्य
जातः सखे प्रणयवान्मृगतृष्णिकायाम्॥ १४४॥

Vers. CXLIII metr. v. II. — Vers. CXLIV metr. v. VIII.
l. 3. 4. c. B. इदरा; om. त्ति. — l. 8. c. B., e. B. वर्तिकः.

विदूषकः ॥

॥ आत्मगतम् ॥

एसो अत्तभवं पादिं अदिक्कमिअ मिअतिण्हिआए संकन्तो ॥

॥ प्रकाशम् ॥

भो। अवरं किं एत्थ लिहिदव्वं ॥

सानुमती ॥

जो जो पदेसो सहीए मे अहिरूवो। तं तं आलिहिदुकामो भवे ॥

राजा ॥

श्रूयताम्।

कार्या सैकतलीनहंसमिथुना स्रोतोवहा मालिनी
पादास्तामभितो निषणहरिणा गौरीगुरोः पावनाः।
शाखालम्बितवल्कलस्य च तरोर्निर्मातुमिच्छाम्यधः
शृङ्गे कृष्णमृगस्य वामनयनं कण्डूयमानां मृगीम् ॥ १४५ ॥

विदूषकः ॥

॥ आत्मगतम् ॥

जह अहं देक्खामि। पूरिदव्वं णेण चित्तफलअं लम्बकुच्चाणं तावसाणं कदम्बेहिं ॥

राजा ॥

वयस्य। अन्यच्च शकुन्तलायाः प्रसाधनमभिप्रेतमत्र विस्मृतमस्माभिः ॥

Vers. CXLV metr. v. XIV. — l. 3. c. B. पादो अदिक्कदिअ मिअतिण्डिआए मंकुन्तो (!).

विदूषकः ॥

किं विश्र ॥

सानुमती ॥

वणवासस्स सोउमारस्सश्र जं सरिसं भविस्सदि ॥

राजा ॥

कृतं न कर्णार्पितबन्धनं सखे
शिरीषमागण्डविलम्बिकेशरम् ।
न वा शरच्चन्द्रमरीचिकोमलं
मृणालसूत्रं रचितं स्तनान्तरे ॥ १४६ ॥

विदूषकः ॥

भो । किं णु तत्तहोदी रत्तकुवलश्रपल्लवसोहिणा श्रग्गहत्थेण मुहं श्रावारिश्र चइदचइदा विश्र ठिदा ॥

॥ सावधानं निरूप्य । दृष्ट्वा ॥

श्रा । एसो दासीएपुत्तो कुसुमरसपाडच्चरो तत्तहोदीए वश्रणं श्रहिलङ्घदि महुश्ररो ॥

राजा ॥

ननु वार्यतामेष धृष्टः ॥

विदूषकः ॥

भवं एव्व श्रविणीदाणं सासिदा इमस्स वारणे पहविस्सदि ॥

राजा ॥

युज्यते । श्रयि भोः कुसुमलताप्रियातिथे । किमत्र परिपतनखेदमनुभवसि ।

Vers. CXLVI metr. v. XVIII. — l. 4. c. B. सोउमारमारस्स (!) विपाश्रस्सश्र. — l. 12. c. B. श्रोवारिश्र pro श्रा°.

एषा कुसुमनिषण्णा तृषितापि सती भवन्तमनुरक्ता ।
प्रतिपालयति मधुकरी न खलु मधु विना त्वया पिबति ॥ १४७ ॥

सानुमती ॥

अज्ज अभिजादं क्खु एसो वारिदो ॥

विदूषकः ॥

पडिसिद्धवामा खु एसा जादी ॥

राजा ।

एवं भो न मे शासने तिष्ठसि । श्रूयतां तर्हि संप्रति ।

अक्लिष्टबालतरुपल्लवलोभनीयं
पीतं मया सदयमेव रतोत्सवेषु ।
बिम्बाधरं स्पृशसि चेद्भ्रमर प्रियाया-
स्त्वां कारयामि कमलोदरबन्धनस्थम् १४८ ॥

विदूषकः ॥

एव्वंतिण्हदण्डस्स किं ण भाइस्सदि

॥ प्रहस्य । आत्मगतम् ॥

एसो दाव उम्मत्तो । अहंपि एदस्स सङ्गेण ईदिसवण्णो विअ संवुत्तो ॥

॥ प्रकाशम् ॥

भो । चित्तंक्खु एदं ॥

राजा ॥

कथं चित्रम् ॥

Vers. CXLVII metr. v. II. — Vers. CXLVIII metr. v. VIII. — l. 7. c. B., e. B., e. Bb., e. W. पडिसिद्धाश्चि वा°. — l. 15. c. B., e. B. °तिक्खणा pro तिण्ह.

सानुमती ॥

अह्मंपि दाणिं अणवगदत्था। किं उण जह्लिक्दिाणुभावी एसा ॥

राजा ॥

वयस्य। किमिदमनुष्ठितं पौरोभाग्यम्।

दर्शनसुखमनुभवतः साक्षादिव तन्मयेन हृदयेन।
स्मृतिकारिणा त्वया मे पुनरपि चित्रीकृता कान्ता ॥ १४९ ॥

॥ इति बाष्पं विहरति ॥

सानुमती ॥

पुव्वावरविरोह्णी अपुव्वो एसो विरह्मग्गो ॥

राजा ॥

वयस्य। कथमेवमविश्रान्तदुःखमनुभवामि।

प्रजागरात्खिलीभूतस्तस्याः स्वप्ने समागमः।
बाष्पस्तु न ददात्येनां द्रष्टुं चित्रगतामपि ॥ १५० ॥

सानुमती ॥

सव्वह्मा पमज्जिदं तुए पद्मादेसदुक्खं सउन्दलाए ॥

॥ प्रविश्य

चतुरिका ॥

जेदु जेदु भट्टा। वट्टिआकरण्डअं गेण्हिअ इदोमुहं पत्थिदम्हि ॥

राजा ॥

किं च ॥

Vers. CXLIX metr. v. II.—Vers. CL metr. v. V. — l. 2. c. B., e. B. (at vid. comm.) अअगदत्था.

चतुरिका ॥

सो मे हत्थादो अन्तरा तरलिआतुदिआए देवीए वसुमदीए अहं एव्व अज्जउत्तस्स उवणइस्संत्ति सबलक्कारं गहिदो ॥

विदूषकः ॥

दिट्ठिआ तुमं मुक्का ॥

चतुरिका ॥

जाव देवीए विडवलग्गं उत्तरीअं तरलिआ मोचेदि । ताव मए णिव्वाहिदो अत्ता ॥

राजा ॥

वयस्य । उपस्थिता देवी बहुमानगर्विता च । भवानिमां प्रतिकृतिं रक्षतु ॥

विदूषकः ॥

अत्ताणंत्ति भणाहि ॥

॥ चित्रफलकमादायोत्थाय च ॥

जइ भवं अन्तेउरकालकूडादो मुच्चीअदि । तदो मं मेहप्पडिच्छन्दे पासादे सद्दाबेहि ॥

॥ इति द्रुतपदं निष्क्रान्तः ॥

सानुमती ॥

अण्णसंकन्तहिअओवि पढमसंभावणं अवेक्खदि । अदिसिढिलसोहदो दाणिं एसो ॥

॥ प्रविश्य पत्रहस्ता

---

l. 9. e. B. comm. prop. (cf. Kâṭ.) णिव्वासिदा.

प्रतीहारी ॥

जेदु जेदु देवो ॥

राजा ॥

वेत्रवति । न खल्वन्तरा दृष्टा त्वया देवी ॥

प्रतीहारी ॥

अहइं । पत्तहत्थं मं देक्खिअ पडिणिउत्ता ॥

राजा ॥

कार्यज्ञा कार्योपरोधं मे परिहरति ॥

प्रतीहारी ॥

देव । अमच्चो विण्णवेदि । अत्थजादस्स गणणाबहुलदाए एक्कं एव्व पोरकज्जं अवेक्खिदं । तं देवो पत्तारूढं पच्चक्खीकरेदुत्ति ॥

राजा ॥

इतः पत्रिकां दर्शय ॥

॥ प्रतीहार्युपनयति ॥

राजा ॥

॥ अनुवाच्य ॥

कथम् समुद्रव्यवहारी सार्थवाहो धनमित्रो नाम नौव्यसने विपन्नः । अनपत्यश्च किल तपस्वी । राजगामी तस्यार्थसंचय इत्येतदमात्येन लिखितम् कष्टं खल्वनपत्यता । बहुधनत्वाद्बहुपत्नीकेन तत्रभवता भवितव्यम् विचार्यताम् यदि काचिदापन्नसत्त्वा तस्य भार्यासु स्यात् ॥

प्रतीहारी ॥

देव। दाणिं एव्व साकेदग्रस्स सेट्ठिणो दुहिग्रा णिव्वुत्तपुंसवणा जाग्रा से सुणीग्रदि ॥

राजा ॥

ननु गर्भः पित्र्यं रिक्थमर्हति। गच्छ। एवममात्यं ब्रूहि।

प्रतीहारी ॥

जं देवो ग्राणवेदि ॥

॥ इति प्रस्थिता ॥

राजा ॥

एहि तावत् ॥

प्रतीहारी ॥

इग्रम्हि ॥

राजा ॥

किमनेन संततिरस्ति नास्तीति।

येन येन वियुज्यन्ते प्रजाः स्निग्धेन बन्धुना।
स स पापादृते तासां दुष्यन्त इति घुष्यताम् ॥ १५१ ॥

प्रतीहारी ॥

एव्वं णाम घोसइदव्वं ॥

॥ निष्क्रम्य। पुनः प्रविश्य ॥

काले पवुट्ठं विग्र ग्रहिणान्दिदं देवस्स सासणं ॥

राजा ॥

॥ दीर्घमुष्णं च निःश्वस्य ॥

Vers. CLI metr. v. V. — l. 2. 3. c. B. दुहिदिग्रा; e. B. से ज्ञाश्रा (vid. comm.).

एवं भोः संततिच्छेदनिरवलम्बानां कुलानां मूलपुरुषावसाने संपदः परमुपतिष्ठन्ति । ममाप्यन्ते पुरुवंशश्रीरकाल इवोप्तबीजा भूरेवंवृत्ता ॥

प्रतीहारी ॥

पडिहदं अमङ्गलं ॥

राजा ॥

धिङ्मामुपस्थितश्रेयो ऽवमानिनम् ॥

सानुमती ॥

असंसअं सहिं एव्व हिअए करिअ णिन्दिदो णेण अप्पा ॥

राजा ॥

संरोपिते ऽप्यात्मनि धर्मपत्नी
त्यक्ता मया नाम कुलप्रतिष्ठा ।
कल्पिष्यमाणा महते फलाय
वसुंधरा काल इवोप्तबीजा ॥ १५२ ॥

सानुमती ॥

अपरिच्छिण्णा दाणिं दे संददी भविस्सदि ॥

चतुरिका ॥

॥ जनान्तिकम् ॥

अए । इमिणा सत्थवाहवुत्तन्तेण विउणुव्वेओ भट्टा । णं अस्सासिदुं मेहप्पडिच्छन्दादो अज्जं माढव्वं गेण्हिअ आअच्छेहि ॥

Vers. CLII. metr. v. XLI. — l. 20. c. B., e. B. (at vid. comm.) अस्समिदुं. — l. 21. c. B. आअच्छामि.

प्रतीहारी ।

सुट्ठु भणासि ॥

॥ इति निष्क्रान्ता ॥

राजा ॥

अहो दुष्यन्तस्य संशयमारूढाः पिण्डभाजः । कुतः ।

अस्मात्परं बत यथाश्रुति संभृतानि
को नः कुले निवपनानि नियच्छतीति ।
नूनं प्रसूतिविकलेन मया प्रसिक्तं
धौताश्रुशेषमुदकं पितरः पिबन्ति ॥ १५३ ॥

॥ इति मोहमुपागतः ॥

चतुरिका ॥

॥ ससंभ्रममवलोक्य ॥

समस्ससदु समस्ससदु भट्टा ।

सानुमती ॥

हद्धी हद्धी । सदि क्खु दीवे ववधाणदोसेण एसो अन्धआरदोसं अणुहोदि । अहं दाणिं एव्व णिव्वुदं करेमि । अहवा सुदं मए सउन्दलं समस्सासअन्तीए महेन्दजणणीए मुहादो । जण्णभाओसुआ देवा एव्व तह अणुचिट्ठिस्सन्ति । जह अइरेण धम्मपदिणिं भट्टा अहिणन्दिस्सदित्ति । ता जुत्तं एदं कालं पडिपालिदुं । जाव इमिणा वुत्तन्तेण पिअसहिं समस्सासेमि ॥

॥ इत्युद्भ्रान्तकेन निष्क्रान्ता ॥

Vers. CLIII metr. v. VIII. — l. 9. e. W., e. Bb. धौताश्रुशेषम् . — l. 10. c. B. उपगतः. — l. 13. c. B. समस्सदु semel. — l. 16. e. Bb. णिव्वुदं. — l. 18. c. B. भाउस्सुआ. — l. 20. c. B., e. B. ण ante जुत्तं; om. एदं; c. B. परिपा° pro पडिपा°.

नेपथ्ये ॥

अब्बम्हणं अब्बम्हणं ॥

राजा ॥

॥ प्रत्यागतः कर्णं दत्त्वा ॥

अये । माढव्यस्येवार्तस्वरः । कः को ऽत्र भोः ॥

॥ प्रविश्य

प्रतीहारी ॥

परित्ताअदु देवो संसअगदं वअस्सं ॥

राजा ॥

केनात्तगन्धो माणवकः ॥

प्रतीहारी ॥

अदिट्ठरूवेण केणवि सत्तेण अदिक्कमिअ मेहप्पडिच्छन्दस्स पासादस्स अग्गभूमिं आरोविदो ॥

राजा ॥

॥ उत्थाय ॥

मा तावत् ममापि सत्त्वैरभिभूयन्ते गृहाः । अथवा

अहन्यहन्यात्मन एव ताव-
ज्ज्ञातुं प्रमादस्खलितं न शक्यम् ।
प्रजासु कः केन पथा प्रयाती-
त्यशेषतो वेदितुमस्ति शक्तिः ॥ १५४ ॥

नेपथ्ये ॥

भो वअस्स । अविह अविह ॥

Vers. CLIV metr. v. XLI. — l. 4. e. W., e. Bb. प्रत्यागतप्राणः, c. B. om. प्रत्यागतः. — l. 10. Am. K. III, 1, 40 (lex. Petropol.) आत्तगर्वः. — l. 22. c. B. अविड (cf. ad pag. 181, l. 12) semel.; e. Bb. परित्ताहि परित्ताहि pro अविह.

राजा ॥

॥ गतिभेदेन परिक्रामन् ॥

सखे । न भेतव्यं न भेतव्यम् ॥

नेपथ्ये ॥

॥ पुनस्तदेव पठित्वा ॥

कहं ण भाइस्सं । एस मं कोबि पच्छावणदसिरोहरं इक्खुं विअ तिण्हभङ्गं करेदि ॥

राजा ॥

॥ सदृष्टिक्षेपम् ॥

धनुस्तावत् ॥

॥ प्रविश्य शार्ङ्गहस्ता

यवनी ॥

भट्टा । एदं हत्थावावसहिदं सरासणं ॥

॥ राजा सशरं धनुरादत्ते ॥

नेपथ्ये ॥

एष त्वामभिनवकण्ठशोणितार्थी
शार्दूलः पशुमिव हन्मि चेष्टमानम् ।
आर्तानां भयमपनेतुमात्तधन्वा
दुष्यन्तस्तव शरणं भवत्विदानीम् ॥ १५५ ॥

राजा ॥

॥ सरोषम् ॥

Vers. CLV ‿ ‿ ‿ | ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – – metr. अतिजगती, spec. प्रहर्षिणी.

---

l. 3. c. B. न भेतव्यम् semel. — l. 6. c. B., c. B. पश्चत्रणद [i. s. प्रत्यवनत], e. W., c. Bb. पश्चावणद (contra Lass. § 76, 1) [i. s. पश्चादवनत]. — l. 12. c. B. यवनीका (!).

कथम् मामेवोद्दिशति। तिष्ठ कुणपाशन। त्वमिदानीं न भविष्यसि ॥

॥ शार्ङ्गमारोप्य ॥

वेत्रवति। सोपानमार्गमादेशय ॥

प्रतीहारी ॥

इदो इदो देवो ॥

॥ सर्वे सत्वरमुपसर्पन्ति ॥

राजा ॥

॥ समन्तादवलोक्य ॥

शून्यं खल्विदम् ॥

नेपथ्ये ॥

अविह अविह। अहं अत्तभवन्तं पेक्खामि। तुमं मं ण पेक्खसि। बिडालग्गहिदो मूसओ विअ णिरासोम्हि जीविदे संवुत्तो ॥

राजा ॥

भोस्तिरस्करिणीगर्वित। मदीयं शस्त्रं त्वां द्रक्ष्यति। एष तमिषुं संदधे।

यो हनिष्यति वध्यं त्वां रक्ष्यं रक्षति च द्विजम्।
हंसो हि क्षीरमादत्ते तन्मिश्रा वर्जयत्यपः ॥ १५६ ॥

॥ इति च शस्त्रं संधत्ते ॥

Vers. CLVI metr. v. V. — l. 6. c. B. इदो semel. — l. 9. c. Bb. अवलोक्य. — l. 12. c. B. अविह semel; c. B. comm. prop. भवन्तं aut तुमं pro अत्तभ°. — l. 16. 17. c. W., c. Bb. अस्त्रम् pro शस्त्रम्; संधत्ते pro संदधे. — l. 20. c. B. शस्त्रं च pro इ° च श°; c. W., c. Bb. om. च; अस्त्रम् pro श°.

॥ ततः प्रविशति विदूषकमुत्सृज्य मातलिः ॥

मातलिः ॥

कृताः शरव्यं हरिणा तवासुराः
शरासनं तेषु विकृष्यतामिदम् ।
प्रसादसौम्यानि सतां सुहृज्जने
पतन्ति चक्षूंषि न दारुणाः शराः ॥ १५७ ॥

राजा ॥

॥ अस्त्रमुपसंहरन् ॥

अये मातलिः । स्वागतं महेन्द्रसारथे ॥

॥ प्रविश्य

विदूषकः ॥

अहं जेण इट्ठिपसुमारं मारिदो । सो इमिणा साअदेण अहिणन्दीअदि ॥

मातलिः ॥

॥ सस्मितम् ॥

आयुष्मन् श्रूयताम् यदस्मि हरिणा भवत्सकाशं प्रेषितः ॥

राजा ॥

अवहितो ऽस्मि ॥

मातलिः ॥

अस्ति कालनेमिप्रसूतिर्दुर्जयो नाम दानवगणः ॥

राजा ॥

अस्ति । श्रुतपूर्वं मया नारदात् ॥

Vers. CLVII metr. v. XVIII. — l. 16. e. W., e. Bb. यदर्थम् pro यत्.

मातलिः ॥

सख्युस्ते स किल शतक्रतोरवध्य-
स्तस्य त्वं रणशिरसि स्मृतो निहन्ता ।
उच्छेत्तुं प्रभवति यन्न सप्तसप्ति-
स्तन्नैशं तिमिरमपाकरोति चन्द्रः ॥ १५८ ॥

स भवानात्तशस्त्र एवमिदानीं तमैन्द्ररथमारुह्य विजयाय प्रतिष्ठताम् ॥

राजा ॥

अनुगृहीतो ऽहमनया मघवतः संभावनया । अथ माठव्यं प्रति भवता किमेवं प्रयुक्तम् ॥

मातलिः ॥

तदपि कथ्यते । किंचिन्निमित्तादपि मनःसंतापादायुष्मान्मया विक्लवो दृष्टः । पश्चात्कोपयितुमायुष्मन्तं तथा कृतवानस्मि । कुतः ।

ज्वलति चलितेन्धनो ऽग्निर्विप्रकृतः पन्नगः फणां कुरुते ।
प्रायः स्वं महिमानं क्षोभात्प्रतिपद्यते हि जनः ॥ १५९ ॥

राजा ॥

॥ जनान्तिकम् ॥

वयस्य । अनतिक्रमणीया दिवस्पतेराज्ञा । तदत्र परिगतार्थं कृत्वा मद्वचनादमात्यपिशुनं ब्रूहि ।

त्वन्मतिः केवला तावत्परिपालयितुं प्रजाः ।
अधिज्यमिदमन्यस्मिन्कर्मणि व्यापृतं धनुः ॥ १६० ॥

इति ॥

Vers. CLVIII metr. v. CLV. — Vers. CLIX metr. v. II. — Vers. CLX metr. v. V. — l. 23. e. Bb. om. इति.

विदूषकः ॥

तं भवं आणवेदि ॥

॥ इति निष्क्रान्तः ॥

मातलिः ॥

॥ आयुष्मान्रथमारोहतु ॥

॥ राजा रथारोहणं नाटयति ॥

॥ इति निष्क्रान्ताः सर्वे ॥

॥ षष्ठो ऽङ्कः ॥

॥ अथ सप्तमो ऽङ्कः ॥

॥ ततः प्रविशत्याकाशयानेन रथाधिरूढो राजा मातलिश्च ॥

राजा ॥

मातले । अनुष्ठितनिदेशो ऽपि मघवतः सत्क्रियाविशेषादनुपयुक्तमिवात्मानं समर्थये ॥

मातलिः ॥

॥ सस्मितम् ॥

आयुष्मन् उभयमप्यपरितोषं समर्थये ।

प्रथमोपकृतं मरुत्वतः
प्रतिपत्त्या लघु मन्यते भवान् ।
गणयत्यवदानतोषितो
भवतः सो ऽपि न सत्क्रियागुणान् ॥ १६१ ॥

राजा ॥

मातले । मा मैवम् स खलु मनोरथानामप्यभूमिर्विसर्जनावसरसत्कारः । मम हि दिवौकसां समक्षमर्धासनोपवेशितस्य

Vers. CLXI metr. v. LII. — l. 2. c. B. मात्रछ pro अधिरू.° — l. 11. c. B. विस्मितः pro तोषितः.

अन्तर्गतप्रार्थनमन्तिकस्थं
जयन्तमुद्वीक्ष्य कृतस्मितेन ।
आमृष्टवक्षोहरिचन्दनाङ्का
मन्दारमाला हरिणा पिनद्धा ॥ १६२ ॥

मातलिः ॥

किमिव नामायुष्मानमरेश्वरान्नार्हति । पश्य ।

सुरसखस्य हरेरुभयैः कृतं
त्रिदिवमुद्धृतदानवकण्टकम् ।
तव शरैरधुना नतपर्वभिः
पुरुषकेशरिणश्च पुरा नखैः ॥ १६३ ॥

राजा ॥

अत्र खलु शतक्रतोरेव महिमा स्तुत्यः ।

सिध्यन्ति कर्मसु महत्स्वपि यन्नियोज्याः
संभावनागुणमवेहि तमीश्वराणाम् ।
किं वाभविष्यदरुणस्तमसां विभेत्ता
तं चेत्सहस्रकिरणो धुरि नाकरिष्यत् ॥ १६४ ॥

मातलिः ॥

सदृशमेवैतत् ॥

॥ स्तोकमन्तरमतीत्य ॥

आयुष्मन् इतः । पश्य नाकपृष्ठगतस्य सौभाग्यमात्मयशसः ।

Vers. CLXII metr. v. XLI. — Vers. CLXIII metr. v. XLV. — Vers. CLXIV metr. v. VIII. — l. 6. c. B. नार्हगति (!). — l. 20. c. B. प्रतिष्ठितस्य pro गतस्य.

विच्छित्तिशेषैः सुरसुन्दरीणां
वर्णैरमी कल्पलतांशुकेषु ।
संचिन्त्य गीतक्षममर्थबन्धं
दिवौकसस्त्वच्चरितं लिखन्ति ॥ १६५ ॥

राजा ॥

मातले । असुरसंप्रहारोत्सुकेन पूर्वेद्युर्दिवमधिरोहता न लक्षितः स्वर्गमार्गः । कतरस्मिन्मरुतां पथि वर्तामहे ॥

मातलिः ॥

त्रिस्रोतसं वहति यो गगनप्रतिष्ठां
ज्योतींषि वर्तयति च प्रविभक्तरश्मिः ।
तस्य द्वितीयहरिविक्रमनिस्तमस्कं
वायोरिमं परिवहस्य वदन्ति मार्गम् ॥ १६६ ॥

राजा ॥

मातले । अतः खलु सबाह्यान्तःकरणो ममान्तरात्मा प्रसीदति ॥

॥ रथाङ्गमवलोक्य ॥

मेघपदवीमवतीर्णौ स्वः ॥

मातलिः ॥

कथमवगम्यते ॥

Vers. CLXV metr. v. XLI. — Vers. CLXVI metr. v. VIII. — l. 3. c. B. विचिन्त्य pro सं°; c. W., c. Bb. गीति pro गीत; c. B. ज्ञातम् pro बन्धम्.

राजा ॥

अयमरविवरेभ्यश्चातकैर्निष्पतद्भि-
र्हरिभिरचिरभासां तेजसा चानुलिप्तैः।
गतमुपरि घनानां वारिगर्भोदराणां
पिशुनयति रथस्ते शीकरक्लिन्ननेमिः ॥ १३७ ॥

मातलिः ॥

क्षणादायुष्मान्स्वाधिकारभूमौ वर्तिष्यते ॥

राजा ॥

॥ अधो ऽवलोक्य ॥

वेगावतरणादाश्चर्यदर्शनः संलक्ष्यते मनुष्यलोकः। तथा हि

शैलानामवरोहतीव शिखरादुन्मज्जतां मेदिनी
पर्णाभ्यन्तरलीनतां विजहति स्कन्धोदयात्पादपाः।
संतानिस्तनुभावनष्टसलिला व्यक्तिं भजन्त्यापगाः
केनाप्युत्क्षिपतेव पश्य भुवनं मत्पार्श्वमानीयते ॥ १६८ ॥

मातलिः ॥

साधु दृष्टम् ॥

॥ सबहुमानं विलोक्य ॥

अहो उदाररमणीया पृथिवी ॥

राजा ॥

मातले। कतमो ऽयं पूर्वापरसमुद्रावगाढः कनकरसनिस्यन्दी सांध्य इव मेघपरिघः सानुमानालोक्यते ॥

Vers. CLXVII metr. v. X. — Vers. CLXVIII metr. v. XIV. — l. 12. c. B. पर्णास्वांतर (!) pro पर्णाभ्यन्तर. — l. 13. e. W. सन्तानात्, e. Bb. सन्तानाः; c. B. व्यक्तम्.

मातलिः ॥

आयुष्मन् एष खलु हेमकूटो नाम किंपुरुषपर्वतस्तपसां सिद्धिक्षेत्रम् पश्य ।

स्वायंभुवान्मरीचेर्यः प्रबभूव प्रजापतिः ।
सुरासुरगुरुः सो ऽत्र सपत्नीकस्तपस्यति ॥ १६९ ॥

राजा ॥

तेन ह्यनतिक्रमणीयानि श्रेयांसि । प्रदक्षिणीकृत्य भगवन्तं गन्तुमिच्छामि ॥

मातलिः ॥

प्रथमः कल्पः ॥

॥ नाट्येनावतीर्णौ ॥

राजा ॥

॥ सविस्मयम् ॥

उपोढशब्दा न रथाङ्गनेमयः
प्रवर्तमानं न च दृश्यते रजः ।
अभूतलस्पर्शतया निरुन्धत-
स्तवावतीर्णो ऽपि रथो न लक्ष्यते ॥ १७० ॥

मातलिः ॥

एतावानेव शतक्रतोरायुष्मतश्च विशेषः ॥

राजा ॥

मातले । कतमस्मिन्प्रदेशे मारीचाश्रमः ॥

Vers. CLXIX metr. v. V. — Vers. CLXX metr. v. XVIII. — l. 19. e. Bb. एतावानेवायुष्मतः शतक्रतोश्च वि°.

मातलिः ॥

॥ हस्तेन दर्शयन् ॥

वल्मीकाग्रनिमग्नमूर्तिरुरसा संदष्टसर्पत्वचा
कण्ठे जीर्णलताप्रतानवलयेनात्यर्थसंपीडितः ।
अंसव्यापि शकुन्तनीडनिचितं बिभ्रज्जटामण्डलं
यत्र स्थाणुरिवाचलो मुनिरसावभ्यर्कबिम्बं स्थितः ॥१७१॥

राजा ॥

नमस्ते कष्टतपसे ॥

मातलिः ॥

॥ संयतप्रग्रहं रथं कृत्वा ॥

महाराज । एतावदितिपरिवर्धितमन्दारवृक्षं प्रजापतेराश्रमं प्रविष्टौ स्वः ॥

राजा ॥

स्वर्गादधिकतरं निर्वृतिस्थानममृतह्रदमिवावगाढो ऽस्मि ॥

मातलिः ॥

॥ रथं स्थापयित्वा ॥

अवतरत्वायुष्मान् ॥

राजा ॥

॥ अवतीर्य ॥

मातले । भवान्कथमिदानीम् ॥

Vers. CLXXI metr. v. XIV. — l. 3. c. W., e. Bb. (Kâṭ.) अंठ pro अग्र. — l. 11. e. Bb. एतावददितिपरि°. — l. 14. c. B., e. B., e. W., e. Bb. निर्वृत्ति pro निर्वृति.

मातलिः ॥

संयन्त्रितो मया रथः। वयमप्यवतरामः ॥

॥ तथा कृत्वा ॥

इत आयुष्मन् ॥

॥ परिक्रम्य ॥

दृश्यन्तामत्रभवतामृषीणां तपोवनभूमयः ॥

राजा ॥

ननु विस्मयादवलोकयामि।

प्राणानामनिलेन वृत्तिरुचिता सत्कल्पवृक्षे वने
तोये काञ्चनपद्मरेणुकपिशे धर्माभिषेकक्रिया।
ध्यानं रत्नशिलातलेषु विबुधस्त्रीसंनिधौ संयमो
यत्काङ्क्षन्ति तपोभिरन्यमुनयस्तस्मिंस्तपस्यन्त्यमी ॥१७२॥

मातलिः ॥

उत्सर्पिणी खलु महतां प्रार्थना ॥

॥ परिक्रम्य। आकाशे ॥

अये वृद्धशाकल्य। किमनुतिष्ठति भगवान्मारीचः। किं ब्रवीषि। दाक्षायण्या पतिव्रताधर्ममधिकृत्य पृष्टस्तत्तस्यै महर्षिपत्नीसहितायै कथयतीति ॥

राजा ॥

॥ कर्णं दत्त्वा ॥

तर्हि प्रतिपाल्यावसरः खलु प्रस्तावः ॥

Vers. CLXXII metr. v. XIV. — l. 9. c. B. °वृक्षवणे pro °वृक्षे वने. — l. 21. c. B., e. B., e. W., e. Bb. अये pro तर्हि; e. W., e. Bb. प्रतिपाल्यावसरः — गुनयः pro °सरः — प्रस्तावः; c. B. om. खलु.

मातलिः ॥

॥ राजानमवलोक्य ॥

अस्मिन्नशोकवृक्षमूले तावदास्तामायुष्मान् यावत्त्वामिन्द्रगुरवे निवेदयितुमन्तरान्वेषी भवामि ॥

राजा ॥

यथा भवान्मन्यते ॥

॥ इति स्थितः ॥

मातलिः ॥

आयुष्मन् साधयाम्यहम् ॥

॥ इति निष्क्रान्तः ॥

राजा ॥

॥ निमित्तं सूचयित्वा ॥

मनोरथाय नाशंसे किं बाहो स्पन्दसे वृथा ।
पूर्वावधीरितं श्रेयो दुःखं हि परिवर्तते ॥ १७३ ॥

नेपथ्ये ॥

मा खु चावलं करेहि । कहं गदो एव्व अत्तणो पकिदिं ॥

राजा ॥

॥ कर्णं दत्त्वा ॥

अभूमिरियमविनयस्य । को नु खल्वेष निषिध्यते ॥

॥ शब्दानुसारेणावलोक्य । सस्मितम् ॥

अये । को नु खल्वयमनुबध्यमानस्तपस्विनीभ्यामबालसत्त्वो बालः ।

Vers. CLXXIII metr. v. V. — l. 3. c. B., e. Bb. om. वृक्ष. — l. 20. c. B. सविस्मयम् pro सस्मितम्.

अर्धपीतस्तनं मातुरामर्दक्लिष्टकेसरम् ।
प्रक्रीडितुं सिंहशिशुं बलात्कारेण कर्षति ॥ १७४ ॥

॥ ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टकर्मा तापसीभ्यां सह बालः ॥

बालः ॥

जिम्भ सिङ्घ । दन्ताइं दे गणइस्सं ॥

प्रथमा ॥

अविणीद । किं णो अपच्चणिव्विसेसाणि सत्ताणि विप्पअरेसि । हन्त वड्डइ दे संरम्भो । ठाणेक्खु इसिजणेण सव्वदमणोत्ति किदणामहेओसि ॥

राजा ॥

किं नु खलु बाले ऽस्मिन्नौरस इव पुत्रे स्निह्यति मे मनः । नूनमनपत्यता मां वत्सलयति ॥

द्वितीया ॥

एसा खु केसरिणी तुमं लङ्घेदि । जइ से पुत्तअं ण मुञ्चेसि ॥

बालः ॥

॥ सस्मितम् ॥

अम्हहे । बलिअंक्खु भीदोम्हि ॥

॥ इत्यधरं दर्शयति ॥

Vers. CLXXIV metr. v. V. — l. 3. c. B., e. B., e. Bb., e. W. तपस्विनीभ्यां बा°. — l. 4. e. Bb. h. l. बालः, postea omnibus locis बालकः.

राजा ॥

महतस्तेजसो बीजं बालो ऽयं प्रतिभाति मे ।
स्फुलिङ्गावस्थया वह्निरेधापेक्ष इव स्थितः ॥ १७५ ॥

प्रथमा ॥

वच्छ । एदं बालमिइन्दअं मुञ्च । अवरं दे कीलणअं दाइस्सं ॥

बालः ॥

कहिं । देहि णं ॥

॥ इति हस्तं प्रसारयति ॥

राजा ॥

कथं । चक्रवर्तिलक्षणमप्यनेन धार्यते । तथा ह्यस्य

प्रलोभ्यवस्तुप्रणयप्रसारितो
विभाति जालग्रथिताङ्गुलिः करः ।
अलक्ष्यपत्त्रान्तरमिद्धरागया
नवोषसा भिन्नमिवैकपङ्कजम् ॥ १७६ ॥

द्वितीया ॥

मुव्वदे । ण सक्को एसो वाआमेत्तेण विरमाविदुं । गच्छ तुमं । मम केरए उडए मक्कण्डेअस्स इसिकुमारअस्स वण्णचित्तिदो मित्तिआमोरओ चिट्ठदि । तं से उवहर ॥

प्रथमा ॥

तह ॥

॥ इति निष्क्रान्ता ॥

Vers. CLXXV metr. v. V. — Vers. CLXXVI metr. v. XVIII. — l. 2. c. B. तपसः pro तेजसः. — l. 13. c. B. आलक्ष्य. — l. 16. 17. c. B. om. एसो; e. B. comm. prop. °मेत्तकेण; e. W., e. Bb. om. तुमं.

बालः ॥

इमिणा एव्व दाव कीलिस्सं ॥

॥ इति तापसीं विलोक्य हसति ॥

राजा ॥

स्पृहयामि खलु दुर्ललितायास्मै ।

आलक्ष्यदन्तमुकुलाननिमित्तहासै-
रव्यक्तवर्णरमणीयवचःप्रवृत्तीन् ।
अङ्काश्रयप्रणयिनस्तनयान्वहन्तो
धन्यास्तदङ्गरजसा मलिनीभवन्ति ॥ १७७ ॥

तापसी ॥

होदु । ण मं अअं गणेदि ॥

॥ पार्श्वमवलोकयति ॥

को एत्थ इसिकुमाराणं ॥

॥ राजानमवलोक्य ॥

भद्दमुह । एहि दाव । मोएहि इमिणा दुम्मोअहत्थग्गाहेण डिम्भलीलाए बाहीअमाणं बालमिइन्दअं ॥

राजा ॥

॥ उपगम्य सस्मितम् ॥

अयि भो महर्षिपुत्र ।

एवमाश्रमविरुद्धवृत्तिना
संयमः किमिति जन्मनस्त्वया ।
सत्त्वसंश्रयसुखो ऽपि दूष्यते ।
कृष्णसर्पशिशुनेव चन्दनम् ॥ १७८ ॥

Vers. CLXXVII metr. v. VIII. — Vers. CLXXVIII –⏑–⏑⏑⏑–⏑–⏑–
metr. त्रिष्टुभ्, spec. रथोद्धता.

तापसी ॥

भद्दमुह। ण क्खु अअं इसिकुमारओ ॥

राजा ॥

आकारसदृशं चेष्टितमेवास्य कथयति। स्थानप्रत्ययात्तु वयमेवंतर्किणः ॥

॥ यथाभ्यर्थितमनुतिष्ठन्बालस्पर्शमुपलभ्य। आत्मगतम् ॥

अनेन कस्यापि कुलाङ्कुरेण
स्पृष्टस्य गात्रेषु सुखं ममैवम्।
कां निर्वृतिं चेतसि तस्य कुर्या-
द्यस्यायमङ्गात्कृतिनः प्ररूढः ॥ १७९ ॥

तापसी ॥

॥ उभौ निर्वर्ण्य ॥

अच्छरिअं अच्छरिअं ॥

राजा ॥

आर्ये। किमिव ॥

तापसी ॥

इमस्स बालअस्स दे वि संवादिणी आकिदित्ति विम्हाविदम्हि। अपरिइदस्सवि दे अप्पडिलोमो संवुत्तोत्ति ॥

राजा ॥

॥ बालमुपलालयन् ॥

न चेन्मुनिकुमारोऽयम् अथ कोऽस्य व्यपदेशः ॥

Vers. CLXXIX metr. XLI. — l. 17. 18. c. B. om. देवि; c. B. in comm. सा इमस्सअ भवदोवि संवअडसंवादिणी; c. B. om. त्ति post संवुत्तो.

तापसी ॥

पुरुवंसो ॥

राजा ॥

॥ आत्मगतम् ॥

कथमेकान्वयो मम। अतः खलु मदनुकारिणमेनमत्रभवती मन्यते। अस्त्येतत्पौरवाणामन्त्यं कुलव्रतम्।

भवनेषु रसाधिकेषु पूर्वं
क्षितिरक्षार्थमुशन्ति ये निवासम्।
नियतैकयतिव्रतानि पश्चा-
त्तरुमूलानि गृहीभवन्ति तेषाम् ॥ १८० ॥

॥ प्रकाशम् ॥

न पुनरात्मगत्या मानुषाणामेष विषयः ॥

तापसी ॥

जह भद्दमुहो भणादि। अच्छरासंबन्धेण इमस्स जणणी एत्थ देवगुरुणो तवोवणे पसूदा ॥

राजा ॥

॥ अपवार्य ॥

हन्त द्वितीयमिदमाशाजननम् ॥

॥ प्रकाशम् ॥

अथ सा तत्रभवती किमाख्यस्य राजर्षेः पत्नी ॥

तापसी ॥

को तस्स धम्मदारपरिग्गाइणो णाम संकीत्तिदुं चिन्तिस्सदि ॥

Vers. CLXXX metr. v. LXXIII. — l. 14. c. B. (Kâṭ.) add. बालस्स post इमस्स. — l. 18 et 20. c. B. om. इदम् et अथ.

राजा ॥

॥ स्वगतम् ॥

इयं खलु कथा मामेव लक्षीकरोति। यदि तावदस्य शिशोर्मातरं नामतः पृच्छामि। अथवा अनार्यः परदारव्यवहारः॥

॥ प्रविश्य मृन्मयूरहस्ता ॥

तापसी ॥

सव्वदमण। सउन्दलावण्णं पेक्ख॥

बालः ॥

॥ सदृष्टिक्षेपम् ॥

कहिं वा मे अम्बा॥

उभे ॥

णामसारिस्सेण वञ्चिदो माउवच्छलो॥

द्वितीया ॥

वच्छ। इमस्स मित्तिआमोरअस्स रम्मत्तणं पेक्खत्ति भणिदासि॥

राजा ॥

॥ आत्मगतम् ॥

किं वा शकुन्तलेत्यस्य मातुराख्या। सन्ति पुनर्नामधेयसादृश्यानि। अपि नाम मृगतृष्णिकेव नाममात्रप्रस्तावो मे विषादाय कल्पते॥

---

l. 3. 4. c. B., e. B. शिशोर्नामत [°तो] मातरम्; c. W., e. Bb. पृच्छेयम्; add. किंचित्ता ante अथवा; c. B., e. B. तर्हि ante अनार्यः; c. W., e. Bb. अनार्यः °पृच्छाव्यापारः pro अनार्यः °व्यवहारः. — l. 10. c. B. कहं pro कहिं; c. B., e. B. अत्तू pro अम्बा.

बालः ॥

अज्जए । रोअदि मे एसो भद्दमोरओ ॥

॥ इति क्रीडनकमादत्ते ॥

प्रथमा ॥

॥ विलोक्य । सोद्वेगम् ॥

अम्हहे । रक्खाकरण्डअं से मणिबन्धे ण दीसदि ॥

राजा ॥

अलमलमावेगेन । नन्विदमस्य सिंहशावविमर्दात्परिभ्रष्टम् ॥

॥ इत्यादातुमिच्छति ॥

उभे ॥

मा खु मा खु । एदं अविलम्बिअ कहं गहिदं णेण ॥

॥ इति विस्मयादुरोनिहितहस्ते परस्परमवलोकयतः ॥

राजा ॥

किमर्थं प्रतिषिद्धाः स्मः ॥

प्रथमा ॥

सुणादु महाराओ । एसा अबराजिदा णाम ओसही इमस्स जादकम्मसमए भअवदा मारीएण दिण्णा । एदं किल मादापिदरो अप्पाणं च वज्जिअ अबरो भूमिपडिदं ण गेण्हादि ॥

राजा ॥

अथ गृह्णाति ॥

---

l. 2. c. B., e. B. अज्जुए. — l. 6. c. B. मणि° से pro से मणि°. — l. 8. c. B. अलम् semel. — l. 12. c. B. मा खु semel. — l. 13. c. B. हस्तेन pro हस्ते.

अन्तर्गतप्रार्थनमन्तिकस्थं
जयन्तमुद्वीक्ष्य कृतस्मितेन ।
आमृष्टवक्षोहरिचन्दनाङ्का
मन्दारमाला हरिणा पिनद्धा ॥ १६२ ॥

मातलिः ॥

किमिव नामायुष्मानमरेश्वरान्नार्हति । पश्य ।

सुरसखस्य हरेरुभयैः कृतं
त्रिदिवमुद्धृतदानवकण्टकम् ।
तव शरैरधुना नतपर्वभिः
पुरुषकेशरिणश्च पुरा नखैः ॥ १६३ ॥

राजा ॥

अत्र खलु शतक्रतोरेव महिमा स्तुत्यः ।

सिध्यन्ति कर्मसु महत्स्वपि यन्नियोज्याः
संभावनागुणमवेहि तमीश्वराणाम् ।
किं वाभविष्यदरुणस्तमसां विभेत्ता
तं चेत्सहस्रकिरणो धुरि नाकरिष्यत् ॥ १६४ ॥

मातलिः ॥

सदृशमेवैतत् ॥

॥ स्तोकमन्तरमतीत्य ॥

आयुष्मन् इतः । पश्य नाकपृष्ठगतस्य सौभाग्यमात्मयशसः ।

Vers. CLXII metr. v. XLI. — Vers. CLXIII metr. v. XLV. — Vers. CLXIV metr. v. VIII. — l. 6. c. B. नार्हयति (!). — l. 20. c. B. प्रतिष्ठितस्य pro गतस्य.

विच्छित्तिशेषैः सुरसुन्दरीणां
वर्णैरमी कल्पलतांशुकेषु ।
संचिन्त्य गीतक्षममर्थबन्धं
दिवौकसस्त्वच्चरितं लिखन्ति ॥ १६५ ॥

राजा ॥

मातले । असुरसंप्रहारोत्सुकेन पूर्वेद्युर्दिवमधिरोहता न लक्षितः स्वर्गमार्गः । कतरस्मिन्मरुतां पथि वर्तामहे ॥

मातलिः ॥

त्रिस्रोतसं वहति यो गगनप्रतिष्ठां
ज्योतींषि वर्तयति च प्रविभक्तरश्मिः ।
तस्य द्वितीयहरिविक्रमनिस्तमस्कं
वायोरिमं परिवहस्य वदन्ति मार्गम् ॥ १६६ ॥

राजा ॥

मातले । अतः खलु सबाह्यान्तःकरणो ममान्तरात्मा प्रसीदति ॥

॥ रथाङ्गमवलोक्य ॥

मेघपदवीमवतीर्णौ स्वः ॥

मातलिः ॥

कथमवगम्यते ॥

Vers. CLXV metr. v. XLI. — Vers. CLXVI metr. v. VIII. — l. 3. c. B. विचिन्त्य pro सं°; c. W., e. Bb. गीति pro गीत; c. B. तातम् pro अन्धम्.

राजा ॥

अयमरविवरेभ्यश्चातकैर्निष्पतद्भि-
र्हरिभिरचिरभासां तेजसा चानुलिप्तैः।
गतमुपरि घनानां वारिगर्भोदराणां
पिशुनयति रथस्ते शीकरक्लिन्ननेमिः ॥ १६७ ॥

मातलिः ॥

क्षणादायुष्मान्स्वाधिकारभूमौ वर्तिष्यते ॥

राजा ॥

॥ अधो ऽवलोक्य ॥

वेगावतरणादाश्चर्यदर्शनः संलक्ष्यते मनुष्यलोकः। तथा हि

शैलानामवरोहतीव शिखरादुन्मज्जतां मेदिनी
पर्णाभ्यन्तरलीनतां विजहति स्कन्धोदयात्पादपाः।
संतानैस्तनुभावनष्टसलिला व्यक्तिं भजन्त्यापगाः
केनाप्युत्क्षिपतेव पश्य भुवनं मत्पार्श्वमानीयते ॥ १६८ ॥

मातलिः ॥

साधु दृष्टम् ॥

॥ सबहुमानं विलोक्य ॥

अहो उदाररमणीया पृथिवी ॥

राजा ॥

मातले। कतमो ऽयं पूर्वापरसमुद्रावगाढः कनकरसनिस्यन्दी सांध्य इव मेघपरिघः सानुमानालोक्यते ॥

Vers. CLXVII metr. v. X. — Vers. CLXVIII metr. v. XIV. — l. 12. c. B. पर्णास्वांतर (!) pro पर्णाभ्यन्तर. — l. 13. e. W. सन्तानात्, e. Bb. सन्तानाः; c. B. व्यक्तम्.

मातलिः ॥

आयुष्मन् एष खलु हेमकूटो नाम किंपुरुषपर्वतस्तपसां सिद्धिक्षेत्रम् पश्य।

स्वायंभुवान्मरीचेर्यः प्रबभूव प्रजापतिः।
सुरासुरगुरुः सो ऽत्र सपत्नीकस्तपस्यति ॥ १६९ ॥

राजा ॥

तेन ह्यनतिक्रमणीयानि श्रेयांसि। प्रदक्षिणीकृत्य भगवन्तं गन्तुमिच्छामि ॥

मातलिः ॥

प्रथमः कल्पः ॥

॥ नाट्येनावतीर्णौ ॥

राजा ॥

॥ सविस्मयम् ॥

उपोढशब्दा न रथाङ्गनेमयः
प्रवर्तमानं न च दृश्यते रजः।
अभूतलस्पर्शतया निरुन्धत-
स्तवावतीर्णो ऽपि रथो न लक्ष्यते ॥ १७० ॥

मातलिः ॥

एतावानेव शतक्रतोरायुष्मतश्च विशेषः ॥

राजा ॥

मातले। कतमस्मिन्प्रदेशे मारीचाश्रमः ॥

Vers. CLXIX metr. v. V. — Vers. CLXX metr. v. XVIII. — l. 19. e. Bb. एतावानेवायुष्मतः शतक्रतोश्च वि°.

मातलिः ॥

॥ हस्तेन दर्शयन् ॥

वल्मीकाग्रनिमग्नमूर्तिरुरसा संदष्टसर्पत्वचा
कण्ठे जीर्णलताप्रतानवलयेनात्यर्थसंपीडितः ।
अंसव्यापि शकुन्तनीडनिचितं बिभ्रज्जटामण्डलं
यत्र स्थाणुरिवाचलो मुनिरसावभ्यर्कबिम्बं स्थितः ॥१७१॥

राजा ॥

नमस्ते कष्टतपसे ॥

मातलिः ॥

॥ संयतप्रग्रहं रथं कृत्वा ॥

महाराज । एतावदितिपरिवर्धितमन्दारवृक्षं प्रजापतेराश्रमं प्रविष्टौ स्वः ॥

राजा ॥

स्वर्गादधिकतरं निर्वृतिस्थानममृतह्रदमिवावगाढो ऽस्मि ॥

मातलिः ॥

॥ रथं स्थापयित्वा ॥

अवतरत्वायुष्मान् ॥

राजा ॥

॥ अवतीर्य ॥

मातले । भवान्कथमिदानीम् ॥

Vers. CLXXI metr. v. XIV. — l. 3. e. W., e. Bb. (Kâṭ.) अंठ pro अत्र. — l. 11. e. Bb. एतावददितिपरि°. — l. 14. c. B., e. B., e. W., e. Bb. निर्वृत्ति pro निर्वृति.

मातलिः ॥

संयन्त्रितो मया रथः। वयमप्यवतरामः ॥

॥ तथा कृत्वा ॥

इत आयुष्मन् ॥

॥ परिक्रम्य ॥

दृश्यन्तामत्रभवतामृषीणां तपोवनभूमयः ॥

राजा ॥

ननु विस्मयादवलोकयामि।

प्राणानामनिलेन वृत्तिरुचिता सत्कल्पवृत्ते वने
तोये काञ्चनपद्मरेणुकपिशे धर्माभिषेकक्रिया।
ध्यानं रत्नशिलातलेषु विबुधस्त्रीसंनिधौ संयमो
यत्काङ्क्षन्ति तपोभिरन्यमुनयस्तस्मिंस्तपस्यन्त्यमी ॥१७२॥

मातलिः ॥

उत्सर्पिणी खलु महतां प्रार्थना ॥

॥ परिक्रम्य। आकाशे ॥

अये वृद्धशाकल्य। किमनुतिष्ठति भगवान्मारीचः। किं ब्रवीषि। दाक्षायण्या पतिव्रताधर्ममधिकृत्य पृष्टस्तत्तस्यै महर्षिपत्नीसहिताये कथयतीति ॥

राजा ॥

॥ कर्णं दत्त्वा ॥

तर्हि प्रतिपाल्यावसरः खलु प्रस्तावः ॥

Vers. CLXXII metr. v. XIV. — l. 9. c. B. °वृत्तवणे pro °वृत्ते वने. — l. 21. c. B., e. B., e. W., e. Bb. अये pro तर्हि; e. W., e. Bb. प्रतिपाल्यावसराः — मुनयः pro °सरः — प्रस्तावः; c. B. om. खलु.

मातलिः ॥

॥ राजानमवलोक्य ॥

अस्मिन्नशोकवृक्षमूले तावदास्तामायुष्मान् यावत्त्वामिन्द्रगुरवे निवेदयितुमन्तरान्वेषी भवामि ॥

राजा ॥

यथा भवान्मन्यते ॥

॥ इति स्थितः ॥

मातलिः ॥

आयुष्मन् साधयाम्यहम् ॥

॥ इति निष्क्रान्तः ॥

राजा ॥

॥ निमित्तं सूचयित्वा ॥

मनोरथाय नाशंसे किं बाहो स्पन्दसे वृथा ।
पूर्वावधीरितं श्रेयो दुःखं हि परिवर्तते ॥ १७३ ॥

नेपथ्ये ॥

मा खु चावलं करेहि । कहं गदो एव्व अत्तणो पकिदिं ॥

राजा ॥

॥ कर्णं दत्त्वा ॥

अभूमिरियमविनयस्य । को नु खल्वेष निषिध्यते ॥

॥ शब्दानुसारेणावलोक्य । सस्मितम् ॥

अये । को नु खल्वयमनुबध्यमानस्तपस्विनीभ्यामबालसत्त्वो बालः ।

Vers. CLXXIII metr. v. V. — l. 3. c. B., e. Bb. om. वृक्ष. — l. 20. c. B. सविस्मयम् pro सस्मितम्.

अर्धपीतस्तनं मातुरामर्दक्लिष्टकेसरम् ।
प्रक्रीडितुं सिंहशिशुं बलात्कारेण कर्षति ॥ १७४ ॥

॥ ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टकर्मा तापसीभ्यां सह बालः ॥

बालः ॥

जिम्भ सिङ्घ । दन्ताइं दे गणइस्सं ॥

प्रथमा ॥

अविणीद । किं णो अपच्चणिव्विसेसाणि सत्ताणि विप्पअरेसि । हन्त वड्ढइ दे संरम्भो । ठाणेक्खु इसिजणेण सव्वदमणोत्ति किदणामहेओसि ॥

राजा ॥

किं नु खलु बाले ऽस्मिन्नौरस इव पुत्रे स्निह्यति मे मनः । नूनमनपत्यता मां वत्सलयति ॥

द्वितीया ॥

एसा खु केसरिणी तुमं लङ्घेदि । जइ से पुत्तअं ण मुञ्चेसि ॥

बालः ॥

॥ सस्मितम् ॥

अम्हहे । बलिअंक्खु भीदोम्हि ॥

॥ इत्यधरं दर्शयति ॥

Vers. CLXXIV metr. v. V. — l. 3. c. B., e. B., e. Bb., e. W. तपस्विनीभ्यां सा°. — l. 4. e. Bb. h. l. बालः, postea omnibus locis बालकः.

राजा ॥

महतस्तेजसो बीजं बालो ऽयं प्रतिभाति मे ।
स्फुलिङ्गावस्थया वह्निरेधापेक्ष इव स्थितः ॥ १७५ ॥

प्रथमा ॥

वच्छ । एदं बालमिइन्दअं मुञ्च । अवरं दे कीलणअं दाइस्सं ॥

बालः ॥

कहिं । देहि णं ॥

॥ इति हस्तं प्रसारयति ॥

राजा ॥

कथं । चक्रवर्तिलक्षणमप्यनेन धार्यते । तथा ह्यस्य

प्रलोभ्यवस्तुप्रणयप्रसारितो
विभाति जालग्रथिताङ्गुलिः करः ।
अलक्ष्यपत्रान्तरमिद्धरागया
नवोषसा भिन्नमिवैकपङ्कजम् ॥ १७६ ॥

द्वितीया ॥

सुव्वदे । ण सक्को एसो वाआमेत्तेण विरमाविदुं । गच्छ तुमं । मम केरए उडए मक्कण्डेअस्स इसिकुमारअस्स वण्णचित्तिदो मित्तिआमोरओ चिट्ठदि । तं से उवहर ॥

प्रथमा ॥

तह ॥

॥ इति निष्क्रान्ता ॥

Vers. CLXXV metr. v. V. — Vers. CLXXVI metr. v. XVIII. — l. 2. c. B. तपसः pro तेजसः. — l. 13. c. B. जालक्ष्य. — l. 16. 17. c. B. om. एसो; e. B. comm. prop. °मेत्तकेण; e. W., e. Bb. om. तुमं.

बालः ॥

इमिणा एव्व दाव कीलिस्सं ॥

॥ इति तापसीं विलोक्य हसति ॥

राजा ॥

स्पृहयामि खलु दुर्ललितायास्मै।

आलक्ष्यदन्तमुकुलाननिमित्तहासै-
रव्यक्तवर्णरमणीयवचःप्रवृत्तीन्।
अङ्काश्रयप्रणयिनस्तनयान्वहन्तो
धन्यास्तदङ्गरजसा मलिनीभवन्ति ॥ १७७ ॥

तापसी ॥

होदु। ण मं अअं गणेदि ॥

॥ पार्श्वमवलोकयति ॥

को एत्थ इसिकुमाराणं ॥

॥ राजानमवलोक्य ॥

भद्दमुह। एहि दाव। मोएहि इमिणा दुम्मोअहत्थगाहेण डिम्भलीलाए बाहीअमाणं बालमिइन्दअं ॥

राजा ॥

॥ उपगम्य सस्मितम् ॥

अयि भो महर्षिपुत्र।

एवमाश्रमविरुद्धवृत्तिना
संयमः किमिति जन्मनस्त्वया।
सत्त्वसंश्रयसुखो ऽपि दूष्यते।
कृष्णसर्पशिशुनेव चन्दनम् ॥ १७८ ॥

Vers. CLXXVII metr. v. VIII. — Vers. CLXXVIII –⏑–⏑⏑⏑–⏑–⏑–
metr. त्रिष्टुभ्, spec. रथोद्धता.

तापसी ॥

भद्दमुह । ण हु अग्रं इसिकुमारओ ॥

राजा ॥

आकारसदृशं चेष्टितमेवास्य कथयति । स्थानप्रत्ययात्तु वयमेवंतर्किणः ॥

॥ यथाभ्यर्थितमनुतिष्ठन्बालस्पर्शमुपलभ्य । आत्मगतम् ॥

अनेन कस्यापि कुलाङ्कुरेण
स्पृष्टस्य गात्रेषु सुखं ममैवम् ।
कां निर्वृतिं चेतसि तस्य कुर्या-
द्यस्यायमङ्गात्कृतिनः प्ररूढः ॥ १७९ ॥

तापसी ॥

॥ उभौ निर्वर्ण्य ॥

अच्छरिअं अच्छरिअं ॥

राजा ॥

आर्ये । किमिव ॥

तापसी ॥

इमस्स बालअस्स दे बि संवादिणी आकिदित्ति विम्हाबिदम्हि । अपरिइदस्सबि दे अप्पडिलोमो संवुत्तोत्ति ॥

राजा ॥

॥ बालमुपलालयन् ॥

न चेन्मुनिकुमारो ऽयम् अथ को ऽस्य व्यपदेशः ॥

Vers. CLXXIX metr. XLI. — l. 17. 18. c. B. om. देबि; c. B. in comm. बा इमस्सम भवदोब्वि संब्बडसंवादिणी; c. B. om. त्ति post संवुत्तो.

तापसी ॥

पुरुवंसो ॥

राजा ॥

॥ आत्मगतम् ॥

कथमेकान्वयो मम। अतः खलु मदनुकारिणमेनमत्रभवती मन्यते। अस्त्येतत्पौरवाणामन्त्यं कुलव्रतम्।

भवनेषु रसाधिकेषु पूर्वं
क्षितिरक्षार्थमुशन्ति ये निवासम्।
नियतैकयतिव्रतानि पश्चा-
त्तरुमूलानि गृहीभवन्ति तेषाम् ॥ १८० ॥

॥ प्रकाशम् ॥

न पुनरात्मगत्या मानुषाणामेष विषयः ॥

तापसी ॥

जह भद्दमुहो भणादि। अच्छरासंबन्धेण इमस्स जणणी एत्थ देवगुरुणो तवोवणे पसूदा ॥

राजा ॥

॥ अपवार्य ॥

हन्त द्वितीयमिदमाशाजननम् ॥

॥ प्रकाशम् ॥

अथ सा तत्रभवती किमाख्यस्य राजर्षेः पत्नी ॥

तापसी ॥

को तस्स धम्मदारपरिच्चाइणो णाम संकीतिदुं चिन्तिस्सदि ॥

Vers. CLXXX metr. v. LXXIII. — l. 14. c. B. (Kâṭ.) add. बालस्स post इमस्स. — l. 18 et 20. c. B. om. इदम् et अथ.

राजा ॥

॥ स्वगतम् ॥

इयं खलु कथा मामेव लक्षीकरोति । यदि तावदस्य शिशोर्मातरं नामतः पृच्छामि । अथवा अनार्यः परदारव्यवहारः ॥

॥ प्रविश्य मृन्मयूरहस्ता

तापसी ॥

सव्वदमण । सउन्दलावण्णं पेक्ख ॥

बालः ॥

॥ सदृष्टिक्षेपम् ॥

कहिं वा मे अम्बा ॥

उभे ॥

णामसारिस्सेण वञ्चिदो माउवच्छलो ॥

द्वितीया ॥

वच्छ । इमस्स मित्तिआमोरअस्स रम्मत्तणं पेक्खत्ति भणिदोसि ॥

राजा ॥

॥ आत्मगतम् ॥

किं वा शकुन्तलेत्यस्य मातुराख्या । सन्ति पुनर्नामधेयसादृश्यानि । अपि नाम मृगतृष्णिकेव नाममात्रप्रस्तावो मे विषादाय कल्पते ॥

---

l. 3. 4. c. B., e. B. शिशोर्नामत [°तो] मातरम्; e. W., e. Bb. पृच्छेयम्; add. विचिन्त्य ante अथवा; c. B., e. B. तर्हि ante अनार्यः; e. W., e. Bb. अन्यायः °पृच्छाव्यापारः pro अनार्यः °व्यवहारः. — l. 10. c. B. कहं pro कहिं; c. B., e. B. अज्जू pro अम्बा.

बालः ॥

अज्जए । रोअदि मे एसो भद्दमोरओ ॥

॥ इति क्रीडनकमादत्ते ॥

प्रथमा ॥

॥ विलोक्य । सोद्वेगम् ॥

अम्हहे । रक्खाकरण्डअं से मणिबन्धे ण दीसदि ॥

राजा ॥

अलमलमावेगेन । नन्विदमस्य सिंहशावविमर्दात्परिभ्रष्टम् ॥

॥ इत्यादातुमिच्छति ॥

उभे ॥

मा खु मा खु । एदं अविलम्बिअ कहं गहिदं णेण ॥

॥ इति विस्मयादुरोनिहितहस्ते परस्परमवलोकयतः ॥

राजा ॥

किमर्थं प्रतिषिद्धाः स्मः ॥

प्रथमा ॥

सुणादु महाराओ । एसा अबराजिदा णाम ओसही इमस्स जादकम्मसमए भअवदा मारीएण दिण्णा । एदं किल मादापिदरो अप्पाणं च वज्जिअ अबरो भूमिपडिदं ण गेण्हादि ॥

राजा ॥

अथ गृह्णाति ॥

---

l. 2. c. B., e. B. अज्जुए. — l. 6. c. B. मणि° मे pro से मणि°. — l. 8. c. B. अलम् semel. — l. 12. c. B. मा खु semel. — l. 13. c. B. हस्तेन pro हस्ते.

प्रथमा ॥

तदो तं सप्पो भविअ दंसइ ॥

राजा ॥

भवतीभ्यां कदाचिदस्याः प्रत्यक्षीकृता विक्रिया ॥

उभे ॥

अणेअसो ॥

राजा ॥

॥ सहर्षमात्मगतम् ॥

कथमिव संपूर्णमपि मे मनोरथं नाभिनन्दामि ॥

॥ इति बालं परिष्वजते ॥

द्वितीया ॥

सुव्वदे । एहि । इमं वुत्तन्तं णिअमव्वावुडाए सउन्दलाए णिवेदेम्ह ॥

॥ इति निष्क्रान्ते ॥

बालः ॥

मुञ्च मं । जाव अम्बाए सआसं गमिस्सं ॥

राजा ॥

पुत्रक । मया सहैव मातरमभिनन्दिष्यसि ॥

बालः ॥

ममक्खु तादो दुस्सन्तो । ण तुमं ॥

राजा ॥

॥ सस्मितम् ॥

एष विवाद एव प्रत्याययति ॥

l. 16. c. B., e. B. अज्जूए pro अम्बाए ; c. B. गच्छामि.

॥ ततः प्रविशत्येकवेणीधरा शकुन्तला ॥

शकुन्तला ॥

विश्रारकालेवि पकिदित्थं सव्वदमणस्स ओसहिं सुणिअ ण मे आसा आसि अत्तणो भाअधेएसु। अहवा जह साणुमदीए आचक्खिदं। तह संभावीअदि एदं ॥

राजा ॥

॥ शकुन्तलां विलोक्य ॥

अये। सेयमत्रभवती शकुन्तला। यैषा

वसने परिधूसरे वसाना
नियमक्षाममुखी धृतैकवेणिः।
अतिनिष्करुणस्य शुद्धशीला
मम दीर्घं विरहव्रतं बिभर्ति ॥ १८१ ॥

शकुन्तला ॥

॥ पश्चात्तापविवर्णा राजानं दृष्ट्वा ॥

ण क्खु अज्जउत्तो विअ। तदो को एसो दाणिं किदरक्खामङ्गलं दारअं मे गत्तसंसग्गेण दूसेदि ॥

बालः ॥

॥ मातरमुपेत्य ॥

अम्ब। को एसो पुरिसो मं पुत्तेत्ति आलिङ्गदि ॥

Vers. CLXXXI metr. v. LXXIII. — l. 4. c. B. मे ण pro ण मे; e. B. om. अत्तणो. — l. 7. c. B. णिर्वर्ण्य (!) pro विलोक्य. — l. 18. e. B. अज्जुए, c. B. अत्तूए pro अम्ब; c. B. सो कोवि pro को एसो.

राजा ॥

प्रिये। क्रौर्यमपि मे त्वयि प्रयुक्तमनुकूलपरिणामं संवृत्तम् यदहमिदानीं त्वया प्रत्यभिज्ञातमात्मानं पश्यामि ॥

शकुन्तला ॥

॥ आत्मगतम् ॥

हिअअ। समस्सस समस्सस। परिचत्तमच्छरेण अणुअम्पिदम्हि देव्वेण। अज्जउत्तो क्खु एसो ॥

राजा ॥

प्रिये।

स्मृतिभिन्नमोहतमसो दिष्ट्या प्रमुखे स्थितासि मे सुमुखि।
उपरागान्ते शशिनः समुपगता रोहिणी योगम् ॥ १८२ ॥

शकुन्तला ॥

जेदु जेदु अज्जउत्तो ॥

॥ इत्यर्धोक्ते बाष्पकण्ठी विरमति ॥

राजा ॥

सुन्दरि।

बाष्पेण प्रतिषिद्धे ऽपि जयशब्दे जितं मया।
यत्ते दृष्टमसंस्कारं पाटलोष्ठपुटं मुखम् ॥ १८३ ॥

बालः ॥

अम्ब। को एसो ॥

Vers. CLXXXII metr. v. II. — Vers. CLXXXIII metr. v. V. — l. 2. c. B. प्रतिकृप्रयुक्तमनुकूल (!). — l. 13. c. B. जेदु semel. — l. 18. c. B., e. B. असंस्कारपाट°. — l. 20. c. B. अत्तए, e. B. अत्तुए pro अम्ब.

शकुन्तला ॥

वच्छ । तं भाअहेआइं पुच्छेहि ॥

राजा ॥

॥ शकुन्तलायाः पादयोः प्रणिपत्य ॥

सुतनु हृदयात्प्रत्यादेशव्यलीकमपैतु ते
किमपि मनसः संमोहो मे तदा बलवानभूत् ।
प्रबलतमसामेवंप्रायाः शुभेषु हि वृत्तयः
स्रजमपि शिरस्यन्धः क्षिप्तां धुनोत्यहिशङ्कया ॥ १८४ ॥

शकुन्तला ॥

उट्ठेदु अज्जउत्तो । णूणं मे सुअरिअप्पडिबन्धअं पुराकिदं तेसु दिअहेसु परिणाममुहं आसि । जेण साणुक्कोसोवि अज्जउत्तो मइ विरसो संवुत्तो ॥

॥ राजोत्तिष्ठति ॥

अह कहं अज्जउत्तेण सुमरिदो दुक्खभाई अअं जणो ॥

राजा ॥

उद्धृतविषादशल्यः कथयिष्यामि ।

मोहान्मया सुतनु पूर्वमुपेक्षितस्ते
यो बाष्पबिन्दुरधरं परिबाधमानः ।
तं तावदाकुटिलपक्ष्मविलग्नमद्य
बाष्पं प्रमृज्य विगतानुशयो भवेयम् ॥ १८५ ॥

॥ इति यथोक्तमनुतिष्ठति ॥

Vers. CLXXXIV metr. v. LXII. — Vers. CLXXXV metr v. VIII. — l. 18. c. B. अठ pro आष्प. — l. 20. c. B. कान्त pro बाष्पम् (cf. e. B. comm.).

शकुन्तला ॥

॥ नाममुद्रां दृष्ट्वा ॥

अज्जउत्त । एदं तं अङ्गुलीअग्रं ॥

राजा ॥

अथ किम् अस्मादङ्गुलीयोपलम्भात्खलु स्मृतिरुपलब्धा ॥

शकुन्तला ॥

विसमं किदं णेण । जं तदा अज्जउत्तस्स पच्चाअणकाले दुल्लहं आसि ॥

राजा ॥

तेन ऋतुसमवायचिह्नं प्रतिपद्यतां लता कुसुमम् ॥

॥ शकुन्तला ॥

ण से विस्ससामि । अज्जउत्तो एव्व णं धारेदु ॥

॥ ततः प्रविशति मातलिः ॥

मातलिः ॥

दिष्ट्या धर्मपत्नीसमागमेन पुत्रमुखदर्शनेन चायुष्मान्वर्धते॥

राजा ॥

अभूत्संपादितस्वादुफलो मे मनोरथः । मातले । न खलु विदितो ऽयमाखण्डलेन वृत्तान्तः स्यात् ॥

मातलिः ॥

॥ सस्मितम् ॥

---

l. 5. c. B., e. B., e. W., e. Bb. om. अथ किम् (cf. additam. Boehtl.). — l. 10. c. B. om लता.

किमीश्वराणां परोक्षम् एवायुष्मान् भगवान्मारीचस्ते दर्शनं वितरति ॥

राजा ॥

शकुन्तले । अवलम्ब्यतां पुत्रः । त्वां पुरस्कृत्य भगवन्तं द्रष्टुमिच्छामि ॥

शकुन्तला ॥

ह्रिरिआमि अज्जउत्तेण सह गुरुसमीवं गन्तुं ॥

राजा ॥

अप्याचरितव्यमभ्युदयकालेषु । एह्येहि ॥

॥ सर्वे परिक्रामन्ति ॥

॥ ततः प्रविशत्यदित्या सार्धमासनस्थो मारीचः ॥

मारीचः ॥

॥ राजानमवलोक्य ॥

दाक्षायणि ।

पुत्रस्य ते रणशिरस्ययमग्रयायी
दुष्यन्त इत्यभिहितो भुवनस्य भर्ता ।
चापेन यस्य विनिवर्तितकर्म जातं
तत्कोटिमत्कुलिशमाभरणं मघोनः ॥ १८६ ॥

Vers. CLXXXVI metr. v. VIII. — l. 9. e. B. comm. prop. अपि pro अपि.

अदितिः ॥

संभावणीआणुभावा से आकिदी ॥

मातलिः ॥

आयुष्मन् एतौ पुत्रप्रीतिपिशुनेन चक्षुषा दिवौकसां पितरावायुष्मन्तमवलोकयतः । तावुपसर्प ॥

राजा ॥

मातले । एतौ

प्राहुर्द्वादशधास्थितस्य मुनयो यत्तेजसः कारणं
भर्तारं भुवनत्रयस्य सुषुवे यज्ञभागेश्वरम् ।
यस्मिन्नात्मभुवः परो ऽपि पुरुषश्चक्रे भवायास्पदं
द्वंद्वं दक्षमरीचिसंभवमिदं तत्स्रष्टुरेकान्तरम् ॥ १८७ ॥

मातलिः ॥

अथ किम् ॥

राजा ॥

॥ प्रणिपत्य ॥

उभाभ्यामपि वासवानुयोज्यो दुष्यन्तः प्रणमति ॥

मारीचः ॥

वत्स । चिरं जीव । पृथिवीं पालय ॥

अदितिः ॥

वच्छ । अप्पडिरहो होहि ॥

शकुन्तला ॥

दारअसहिदा वो पादवन्दणं करेमि ॥

Vers. CLXXXVII metr. v. XIV. — l. 15 om. c. B.

मारीचः ॥

वत्से ।

आखण्डलसमो भर्ता जयन्तप्रतिमः सुतः ।
आशीरन्या न ते योग्या पौलोम्या सदृशी भव ॥ १८८ ॥

अदितिः ॥

जादे । भत्तुणो अहिमदा होहि । अवस्सं दीहाऊ वच्छओ उहअकुलणन्दणो होदु । उवविसह ॥

॥ सर्वे प्रजापतिमभित उपविशन्ति ॥

मारीचः ॥

॥ एकैकं निर्दिशन् ॥

दिष्ट्या शकुन्तला साध्वी सदपत्यमिदं भवान् ।
श्रद्धा वित्तं विधिश्चेति त्रितयं तत्समागतम् ॥ १८९ ॥

राजा ॥

भगवन् प्रागभिप्रेतसिद्धिः पश्चाद्दर्शनम् अतो ऽपूर्वः खलु वो ऽनुग्रहः । कुतः ।

उदेति पूर्वं कुसुमं ततः फलं
घनोदयः प्राक्तदनन्तरं पयः ।
निमित्तनैमित्तिकयोरयं क्रम-
स्तव प्रसादस्य पुरस्तु संपदः ॥ १९० ॥

मातलिः ॥

एवं विधातारः प्रसीदन्ति ॥

Vers. CLXXXVIII et CLXXXIX metr. v. V. — Vers. CXC metr. v. XVIII. — l. 6. e. W., e. Bb. (Kâṭ.) बहुमदा.

राजा ॥

भगवन् इमामाज्ञाकरीं वो गान्धर्वेण विवाहविधिनोपयम्य कस्यचित्कालस्य बन्धुभिरानीतां स्मृतिशैथिल्यात्प्रत्यादिशन्नपराद्धो ऽस्मि तत्रभवतो युष्मत्सगोत्रस्य कण्वस्य। पश्चादङ्गुलीयकदर्शनादूढपूर्वां तद्दुहितरमवगतो ऽहम् तच्चित्रमिव मे प्रतिभाति ॥

यथा गजो नेति समक्षरूपे
तस्मिन्नतिक्रामति संशयः स्यात्।
पदानि दृष्ट्वा तु भवेत्प्रतीति-
स्तथाविधो मे मनसो विकारः ॥ १९१ ॥

मारीचः ॥

वत्स। अलमात्मापचारशङ्कया। संमोहो ऽपि त्वय्यनुपपन्नः। श्रूयताम् ॥

राजा ॥

अवहितो ऽस्मि ॥

मारीचः ॥

यदैवाप्सरस्तीर्थावतरणात्प्रत्यक्षवैक्लव्यां शकुन्तलामादाय मेनका दाक्षायणीमुपगता। तदैव ध्यानादवगतो ऽस्मि। दुर्वाससः शापादियं तपस्विनी सहधर्मचारिणी त्वया प्रत्यादिष्टा नान्यथेति। स चायमङ्गुलीयकदर्शनावसानः ॥

Vers. CXCI metr. v. XLI. — l. 3. c. B. भवन्; e. Bb. प्रत्यादि° स्मृति° pro स्मृति° प्रत्या°. — l. 12. e. W., e. Bb. अपराध° pro अपचार°.

राजा ॥

॥ सोच्छ्वासम् ॥

एष वचनीयान्मुक्तो ऽस्मि ॥

शकुन्तला ॥

॥ स्वगतम् ॥

दिट्ठिआ। अकारणपच्चादेसी ण अज्जउत्तो। ण क्खु सत्तं अत्ताणं सुमरेमि। अहवा पत्तो मए स क्खि सावो विरह-सुणहिअआए ण विदिदो। जदो सहीहिं संदिट्ठ म्हि। भत्तुणो अङ्गुलीअअं दंसइदव्वं त्ति ॥

मारीचः ॥

वत्से। चरितार्थासि। सहधर्मचारिणं प्रति न त्वया मन्युः कार्यः। पश्य।

शापादसि प्रतिहता स्मृतिरोधरूक्षे
भर्तर्यपेततमसि प्रभुता तवैव।
छाया न मूर्छति मलोपहतप्रसादे
शुद्धे तु दर्पणतले सुलभावकाशा ॥ १९२ ॥

राजा ॥

भगवन् अत्र खलु मे वंशप्रतिष्ठा ॥

॥ इति बालं हस्तेन गृह्णाति ॥

मारीचः ॥

तथाभाविनमेनं चक्रवर्तिनमवगच्छतु भवान् पश्य।

Vers. CXCII metr. v. VIII. — l. 6. e. B. सत्वं [s. सत्यम्]. — l. 15. c. B. मूर्छयति. — l. 18. e. Bb. कुल pro वंश. — l. 19. c. B. दर्शयति pro गृह्णाति. — l. 21. c. B. om. एनम्.

रथेनानुद्धातस्तिमितगतिना तीर्णजलधिः
पुरा सप्तद्वीपां जयति वसुधामप्रतिरथः ।
इहायं सत्वानां प्रसभदमनात्सर्वदमनः
पुनर्यास्यत्याख्यां भरत इति लोकस्य भरणात् ॥ १९३ ॥

राजा ॥

भगवता कृतसंस्कारे सर्वमस्मिन्वयमाशास्महे ॥

अदितिः ॥

भअवं । इमाए दुहिदुमणोरहसंपत्तीए कणोवि दाव सुदवित्थारो करीअदु । दुहिदुवच्छला मेणआ इह एव्व उवचरन्ती चिट्ठइ ॥

शकुन्तला ॥

॥ आत्मगतम् ॥

मणोरहोक्खु भणिदा भअवदीए ॥

मारीचः ॥

तपःप्रभावात्प्रत्यक्षं सर्वमेव तत्रभवतः ॥

राजा ॥

अतः खलु ममानतिक्रुद्धो मुनिः ॥

मारीचः ॥

तथाप्यसौ प्रियमस्माभिः प्रष्टव्यः । कः को ऽत्र भोः ॥

Vers. CXCIII metr. v. IX. — l. 1. c. B., e. W., e. Bb. (Kâṭ.) अनुत्खात. — l. 6. c. B. भवता. — l. 9. 10. e. B., e. W. add. मं post एव्व; परिचारन्ती pro उवच°. — l. 13. c. B., e. W., e. Bb. मे ante भणिदो. — l. 15. c. B. एव सर्वम् pro स° ए°. — l. 19. e. Bb. अनुयोक्तव्यः pro प्रष्टव्यः; c. B. कः semel.

॥ प्रविश्य

शिष्यः ॥

भगवन् अयमस्मि ॥

मारीचः ॥

गालव । इदानीमेव विहायसा गत्वा मम वचनात्तत्रभवते कण्वाय प्रियमावेदय । यथा पुत्रवती शकुन्तला तच्छापनिवृत्तौ स्मृतिमता दुष्यन्तेन प्रतिगृहीतेति ॥

॥ शिष्यः ॥

यदाज्ञापयति भगवान् ॥

॥ इति निष्क्रान्तः ॥

मारीचः ॥

वत्स । त्वमपि स्वापत्यदारसहितः सख्युराखण्डलस्य रथमारुह्य ते राजधानीं प्रतिष्ठस्व ॥

राजा ॥

यदाज्ञापयति भगवान् ॥

मारीचः ॥

अपि च ।

तव भवतु विडौजाः प्राज्यवृष्टिः प्रजासु
त्वमपि विततयज्ञः स्वर्गिणः प्रीणयालम् ।
युगशतपरिवर्तानेवमन्यो ऽन्यकृत्यै-
र्नयतमुभयलोकानुग्रहश्लाघनीयैः ॥ १९४ ॥

Vers. CXCIV metr. v. X. — l. 5. c. B. अत्रभ° pro तत्रभ°. — l. 12. c. B. om. वत्स.

राजा ॥

भगवन् यथाशक्ति श्रेयसे यतिष्ये ॥

मारीचः ॥

वत्स । किं ते भूयः प्रियमुपहरामि ॥

राजा ॥

अतः परमपि प्रियमस्ति । यदिह भगवान्प्रियं कर्तुमिच्छति । तर्हीदमस्तु भरतवाक्यम् ।

प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः
सरस्वती श्रुतिमहतां महीयताम् ।
ममापि च क्षपयतु नीललोहितः
पुनर्भवं परिगतशक्तिरात्मभूः ॥ १९५ ॥

॥ इति निष्क्रान्ताः सर्वे ॥

॥ सप्तमो ऽङ्कः ॥

॥ समाप्तमिदमभिज्ञानशकुन्तलं नाम नाटकम् ॥

॥ शुभं भूयात् ॥

Vers. CXCV ⏑–⏑–|⏑⏑⏑⏑|–⏑–⏑– metr. अतिजगती, spec. रुचिरा vel अतिरुचिरा.

---

l. 6. c. B. परमप्रियम् . — l. 9. c. B. (Kâṭ.) श्रुतमहताम् .

॥ श्रीकालिदासविरचितमभिज्ञानशकुन्तलं नाम नाटकम् ॥

SACUNTALA ANNULO RECOGNITA

FABULA SCENICA

CÂLIDÂSI

IN USUM SCHOLARUM ACADEMICARUM

TEXTUM RECENSIONIS DEVANAGARICAE RECOGNOVIT

ATQUE

GLOSSARIO SANSCRITICO ET PRACRITICO INSTRUXIT

CAROLUS BURKHARD

PHIL. DOCT.

IN GYMNASIO ACADEMICO VINDOBONENSI PROFESSOR

PARS POSTERIOR

QUA GLOSSARIUM CONTINETUR

VRATISLAVIAE

IMPENSIS J. U. KERNI

(MAXIM. MUELLERI)

TYPIS CAROLI GEORGI BONNENSIS

1872

अ

अ I *s. p.* = ἀ *priv. Graec.; ante vocales* अन् *p.* अण्. II *s.* च, *q. v.*

अअं *s.* अयम्, *q. v.*

अइर *s.* अचिर, *q. v.*

अए *s.* अये, *q. v.*

अंश *m.* pars 102^{d}.

अंशु *m.* radins 20^{b}; 112^{b}.

अंशुक *n.* 1) folium 165^{b}. 2) pannus, vexillum 84^{b}.

अंस *m. n.* humerus 122, 2; 30^{a}; 59^{b} *cet.*

अंसु *s.* अश्रु, *q. v.*

अकथित *p.* अकहिद *adj. comp.* non narratus, n. dictus, n. expositus 11, 3; 154, 4 [अ + कथित].

अकहिद *s.* अकथित, *q. v.*

अकाण्डे sine causa 46^{a} [*loc. voc.* अकाण्ड].

अकाम *adj.* amore non captus, a. n. incensus 24^{d} [अ + काम].

अकारण *p. id.* [*dial. Mâgadh.* °लण] *n.* causae inopia; *in init. comp.* = sine causa 167, 16; — *p.* 209, 6; *Mag.* 148, 8 [अ + कारण]

अकालण *s.* अकारण, *q. v.*

अकाले non opportuno tempore, alieno t., intempestive 177, 2. 3. [*loc. voc.* अकाल].

अकिदसक्कार *s.* अकृतसत्कार *adj.* hospitio destitutns, hospitii expers 29, 7 [अ + कृतसत्कार].

अकृतार्थ *adj.* qui id, quod intendit, non consecntus est; voti non compos 35^{b} [अ + कृतार्थ].

अकैतव *adj.* sine fraude, non simulatus 135, 17 [अ + कैतव].

अक्कन्द *s.* आक्रन्द *v. r.* क्रन्द् *c.* आ.

अक्खम *s.* अक्षम *adj.* impatiens (*c. gen.*) 69, 9 [अ + क्षम].

अक्खर *s.* अक्षर, *q. v.*

अक्लिष्ट *adj. comp.* non confectus, recens, integer 116^{a}; 148^{a} [अ + क्लिष्ट].

अक्ख *v.* अक्षि.

अक्षमा *f.* impatientia 8^d [अ + क्षमा].

अक्षय *adj.* non interiturus, sempiternus 47^b [अ + क्षय].

अक्षर *p.* अक्खर *adj. n.* 1) verbum 136, 17; — *p.* 132, 10; अक्खरत्थ *s.* अक्षरार्थ *m.* verbi sententia 116, 2. 2) litera 30, 17; 140^b [अ + क्षर].

अक्षि *n. p.* अच्छी *f.*, अच्छ *n.* (*Varar.* IV, 20) oculus; *in fine comp.* अक्ष *f.* अक्षी 74^c; 120^c; 135^a: — *p.* 36, 8; 38, 10.

अखण्ड *adj.* totus, plenus 44^c [अ + खण्ड].

अग्ग *s.* अग्र, *q. v.*

अग्गदो *s.* अग्रतस्, *q. v.*

अग्गहीद *s.* अगृहीत *adj. comp.* non perceptus (auribus) 154, 19 [अ + गृहीत].

अग्गि *s.* अग्नि, *q. v.*

अग्घ *s.* अर्घ *m. n.* donum honorificum inprimis hospiti debitum 22, 3; 86, 9 [r. अर्ह्].

अग्नि *p.* अग्गि *m.* ignis 10^b; 28^b; 55^c *cet.*; अग्निशरण *p.* अग्गिसरण *n.* locus, ubi sacer ignis asservatur 120, 3; — *p.* 93, 10; 121, 17. 18.

अग्र *p.* अग्ग *n.* cacumen = summus, extremus 171^a; — *p.* 153, 16; अग्रयायिन् *adj.* praegrediens 186^a; अग्रभूमि *f.* pinna 179, 13; अग्गहत्थ *m.* digiti extremi 171, 11. 12.

अग्रतस् *p.* अग्गदो 1) *adv.* ante, prae; गच्छाग्रतस् i prae 45, 16; 183, 3. 2) *praep.* (*c. gen.*) ante (*p.*) 46, 8; 168, 5 [अग्र].

अघ *n.* vitium 44^c.

अङ्क *p. id. m.* 1) gremium 70^c; 177^c; — *p.* 110, 3. 2) signum, nota 13^b; 62^c; 162^c. 3) actus *fabulae scenicae* [r. अञ्च्].

अङ्कय् *denom.* notare; *v.* अङ्कित [अङ्क].

अङ्किअ *s.* अङ्कित, *q. v.*

अङ्कित *p.* अङ्किअ *part.* signatus, notatus 14^d; — *p.* 88, 9; 111, 4 [*vb.* अङ्कय्].

अङ्कुर *p. id. m.* germen, surculus, herba (Grashalm) 153, 1; 154, 12; 160, 17 *cet.*; — *p.* 131^a.

अङ्ग *p. id. n.* membrum, corporis pars 37, 1; 187, 16; 21^b *cet.*; — *p.* 80, 10; 67, 7; 99, 5 *cet.*

अङ्गना *f.* femina (*etiam* animalium) 27^d [अङ्ग].

अङ्गुलि *p. id. f.* digitus 166, 2; 74^a; 141^a *cet.*; — *p.* 16, 16; 133, 8.

अङ्गुली *f.* digitus 27, 15; 139^d; — *p.* 31, 2 [अङ्गुलि].

अङ्गुलीअअ *s.* अङ्गुलीयक, *q. v.*

अङ्गुलीय *m. n.* annulus 30, 16; 204, 5; 139[a] [अङ्गुलि].

अङ्गुलीयक *p.* अङ्गुलीअअ *n. (m.)* annulus 156, 12; 165, 2; 167, 2 *cet.*; — *p.* 31, 2; 88, 9; 92, 3 *cet.* [अङ्गुलीय].

अचल *adj.* immobilis 171[d] [अ + चल].

अचिन्तणिज्ज *s.* अचिन्तनीय *adj.* inopinatus 164, 20 [अ + चिन्तनीय *a vb.* चिन्तय्].

अचिर *p. id. vel* अइर *adj.* non longus, brevis *(de tempore)*; *in init. comp. ante partic.* = brevi ante, paulo ante, proxime, modo 3, 6; — *p.* 106, 6; अचिरात् *vel* अचिरेण *p.* अइरेण 95[c]; — *p.* 178, 19; अचिरभास् *f.* fulgur 167[b] [अ + चिर].

अचिरभास् *v.* अचिर.

अचेतन *adj.* rationis expers, sensu carens 141[c] [अ + चेतन].

अच्चणा *s.* अर्चन *n.* veneratio 153, 17 [r. अर्च्].

अच्चणीअ *s.* अर्चनीय *adj.* venerandus 84, 15 [r. अर्च्].

अच्चाहिद *s.* अत्याहित *part. n.* magna calamitas, magnum malum 21, 12 [r. धा *c.* अति + आ].

अच्छरा *s.* अप्सरा, अप्सरस् *q. v.*

अच्छरिअ *s.* आश्चर्य, *q. v.*

अच्छला *s.* अप्सरा, अप्सरस् *q. v.*

अच्छि *s.* अक्षि, *q. v.*

अजय्य *adj.* (non vincendus) qui vinci non potest, invictus a (*gen.*) 158[a] [अ + जय्य].

अजाणिअ *s.* अज्ञात्वा *absol. c. neg.* postquam (quis) non cognovit; विआरं अ° morbo non cognito 66, 9 [अ + ज्ञात्वा].

अज्ज *s.* I आर्य, *q. v.* II अद्य, *q. v.*

अज्जअ *s.* आर्यक*, आर्य *adj.* venerabilis, venerandus 199, 2.

अञ्ज् r. VII अनक्ति ungere; *c.* अभि *id.*; *c.* वि *aut c.* अभिवि in lucem proferre, patefacere, manifestare 177[b]; 131, 3.

अडवी *s.* अटवी *f.* silva 35, 8; 43, 12.

अण् *v.* अ.

अण *s.* ऋण, *q. v.*

अणाह *s.* अनाथ, *q. v.*

अणज्ज *s.* अनार्य, *q. v.*

अणन्तरं *s.* अनन्तरम्, *q. v.*

अणब्भन्तर *s.* अनभ्यन्तर *adj. comp.* non initiatus aliqua re, male versatus in *(c. gen.)* 66, 6 [अन् + अभ्यन्तर].

अणभिण्ण *s.* अनभिज्ञ *adj. comp.* imperitus, ignarus, non intellegens *(c. gen.)* 135, 3; 168, 16 [अन् + अभिज्ञ].

अणवगद *s.* अनवगत *adj. comp.* non intellectus 173, 2 [अन् + अवगत].

अणवलेअ *s.* अनवलेप *m.* modestia 168, 11 [अन् + अवलेप].

अणसूआ *s.* अनसूया, *q. v.*

अणारम्भ *s.* अना° *s. comp. m.* (τὸ) non aggredi ad aliquid *(gen.)* 66, 9. 10 [अन् + आरम्भ], 87.9)

अणिअद *s.* अनियत *adj. comp.* non definitus; अणिअदवेलं *adv.* non certo tempore 35, 9 [अ + नियत].

अणिअन्तण *s.* अनियन्त्रण *s. comp. n.* (τὸ) non coercere; अणिअन्तणाणुओअ *adj.* qui missis ambagibus interrogari potest 28, 2 [अ + नियन्त्रण].

अणिरिण *s.* अनृण, *q. v.*

अणीस *s.* अनीश *adj. comp.* qui non habet potestatem *libere aliqua re utendi (gen.)* 39, 10 [अन् + ईश].

अणुअ *s.* अनुज *m.* frater minor natu 57, 13 [*r.* जन् c. अनु].

अणुअम्पिद *s.* अनुकम्पित *v. r.* कम्प् c. अनु.

अणुअम्पिन् *s.* अनुकम्पिन् *adj.* misericors 31, 5; 134, 8 [*r.* कम्प् c. अनु].

अणुओअ *s.* अनुयोग *m.* interrogatio 28, 2 [*r.* युज् c. अनु].

अणुकम्पणिज्ज *s.* अनुकम्पनीय *adj.* miserandus 69, 3 [*r.* कम्प् c. अनु].

अणुकम्पा *s.* अनुकम्पा *f.* miseratio, misericordia 129[d] [*r.* कम्प् c. अनु].

अणुकिद *s.* अनुकृत *part. n.* imitatio 135, 14 [*r.* कृ *A.* c. अनु].

अणुक्कम *s.* अनुक्रम *m.* ordo, series; अणुक्कमेण ex ordine 145, 6 [*r.* क्रम् c. अनु].

अणुक्कोस *s.* अनुक्रोश *m.* miseratio, misericordia 203, 11 [*r.* क्रुश् c. अनु].

अणुगच्छदि *s.* अनुगच्छति *v. r.* गम् c. अनु.

अणुग्गह *s.* अनुग्रह, *q. v.*

अणुग्गहीद *s.* अनुगृहीत *v. r.* ग्रह् c. अनु.

अणुचिट्ठिस्सन्ति *(a them. praes.)* *s.* अनुष्ठास्यन्ति *v. r.* स्था c. अनु.

अणुचिट्ठीअदु *(a them. praes.)* *s.* अनुष्ठीयताम् *v. r.* स्था c. अनु.

अणुजाणाहि *s.* अनुजानीहि *v. r.* ज्ञा c. अनु.

अणुणअ *s.* अनुनय *m.* comitas 87, 8 [*r.* नी c. अनु].

अणुण्णाद *s.* अनुज्ञात *v. r.* ज्ञा c. अनु.

अणुदिअहं *s.* अनुदिवसम् *adv.* diem ex die, singulis diebus 67, 7 [अनु + दिवस].

अणुधावण *s.* अनुधावन *n.* (रो) currere post aliquem *(antec. in comp.)* 35, 10 [r. धाव् c. अनु].

अणुप्पवेस *s.* अनुप्रवेश *m.* imitatio 168, 2 [r. विश् c. अनु + प्र].

अणुअउत्त *s.* अनुपयुक्त, *q. v.*

अणुअवण्ण *s.* अनुपपन्न, *q. v.*

अणुभाव *s.* अनुभाव, *q. v.*

अणुभावी *s.* अनुभावी [*sg. nom.*] *adj.* videns, animadvertens, sentiens 173, 2 [r. भू c. अनु].

अणुमद *s.* अनुमत, *q. v.*

अणुमाण *s.* अनुमान *n.* similitudo, analogia 135, 12 [r. मा c. अनु].

अणुमाणाइस्सं *s.* अनुमानयिष्यामि *v. r.* मन् c. अनु.

अणुराअ *s.* अनुराग, *q. v.*

अणुरूअ *s.* अनुरूप, *q. v.*

अणुसरदि *s.* अनुसरति | *v. r.* सृ c. अनु.
अणुसरसि *s.* अनुसरसि |

अणुसार *s.* अनुसार, *q. v.*

अणुहोदव्व *s.* अनुभवितव्य *adj.* fruendus 98, 12. 13 [r. भू c. अनु].

अणुहोदि *s.* अनुभवति *v. r.* भू c. अनु.

अणुहोमि *s.* अनुभवामि *v. r.* भू c. अनु.

अणोअसो *s.* अनेकशस् *adv.* iterum ac saepius, identidem 200, 6 [अनेक].

अण्ण *s.* अन्य, *q. v.*

अण्णदर *s.* अन्यतर *adj.* alter 77, 7 [अन्य].

अण्णदो *s.* अन्यतस्, *q. v.*

अण्णहा *s.* अन्यथा, *q. v.*

अण्णा *s.* आज्ञा, *q. v.*

अण्णेसदि *s.* अन्वेषति*, अन्विष्यति *v. r.* इष् c. अनु.

अण्णोण्ण *s.* अन्योऽन्य, *q. v.*

अण्हीअदि *s.* अश्यते?*, अश्यते *v. r.* अश्.

अतट *adj.* sine ripa; praeruptus, praeceps 138^d [अ + तट].

अतनु *adj.* non tenuis, amplus 106^c [अ + तनु].

अतस् *p.* अदो *adv.* 1) = *abl. pron.* इदम्; अतः परम् aliud atque hoc, ad hoc, praeterea, ultro 93^d; 212, 6. 2) ideo, igitur, itaque 43,

16; 57, 4; 187, 14 *cet.*; — *p.* 17, 5; 68, 2; 166, 19 [अ *stirps pron.*].

अति° *p.* अदि° 1) *adv.* supra modum, nimis, valde, vehementer, graviter. 2) *praep.* trans, super [अ *stirps pron.*].

अतिक्रुद्ध *adj.* graviter iratus 210, 17 [अति + क्रुद्ध, *r.* क्रुध्].

अतिथि *p.* अदिधि *vel* अदिहि *m.* hospes 10, 6; 85, 14; 171, 21; — *p.* 22, 2; 22, 12; 24, 18; 85, 5; — 33, 10 [*r.* अत्].

अतिदूर *n.* magna distantia ab aliquo loco *(gen.)* 34, 3 [अति + दूर].

अतिनिष्करुणा *adj.* valde immisericors, v. durus 181ᶜ [अति + निष्करुणा].

अतिपरिस्फुट *adj.* ~~optime~~ expressus 111ᵃ [अति + परिस्फुट].

अतिपात *m.* neglectio, intermissio 9, 17 [r. पत् c. अति].

अतिपात्य *adj.* neglegendus 118, 1 [r. पत् c. अति].

अतिमात्रम् *p.* अदिमेत्तं *adv.* supra modum, nimis 30ᵃ; 79ᵈ; — *p.* 18, 7; 112, 13 [अति + मात्र].

अतिरंहस् *adj.* snmmâ celeritate 5ᵇ [अति + रंहस्].

अतिरुष् *adj.* graviter iratus 120ᵈ [अति + रुष्].

अतिलोल *adj.* valde vagus 10ᶜ [अति + लोल].

अतिलोहित *adj.* valde ruber, multo rubore suffusus 120ᶜ [अति + लोहित].

अतिश्रम *m.* summa lassitudo 104ᶜ [अति + श्रम].

अतीत *part.* praeteritus 138ᶜ [r. इ c. अति].

अत्त *s.* I. अत्र, *q. v.* II. *v.* आत्मन्.

अत्ति *s.* आर्ति *f.* malum, dolor 75. 7 [r. ऋ c. आ].

अत्थ *s.* I. अत्र, *q. v.* II. अर्थ, *q. v.*

अत्थि *s.* अस्ति *v. r.* अस् *A.*

अत्यन्तम् *adv.* in perpetuum; per totam vitam 27ᶜ [अति + अन्त].

अत्यय *m.* decursus 61ᵇ [r. इ c. अति].

अत्यर्थम् *adv.* vehementer 171ᵇ [अति + अर्थ].

अत्र *p.* [अत्थ] एत्थ *adv.* 1) = *loc. pron.* इदम् *cum vi*: a) *substantivi* 140ᵃ; 209, 18; in hac re, de hac re, quod attinet ad hanc rem 56, 11; 70, 3; 78, 13 *cet.*; — *p.* 16, 2; 136, 8; b) *adjectivi*: अत्रान्तरे hac occasione, hîc 60ᵈ. 2) *de loco*: a) hîc, hoc loco b) illic 119, 13; — *p.* 170, 5. c) illuc 13, 14.

अत्रभवन्त् [*sg. nom.*:] अत्रभवान् *p.* अत्तभवं *m.*; *f.* °भवती *p.* °भवदी *honorifica*

appellatio ejus personae, quae in scena praesens est = venerabilis, venerandus 30, 9; 97, 12; 124, 3 *cet.*; — *p.* 40, 5; 43, 12; 170, 3. *Cf.* तत्रभवन्त्.

अथ *p.* अह *indecl.* 1) *in apodosi post* चेद् 196, 21. 2) *in initio operis, libri, capitis, actus*: nunc sequitur, inde incipit 1, 1. 3) at 124, 17; 126, 16; 183, 9; 197, 20. 4) at si 199, 21; *cum* तु 124[c]. 5) a) अथ किम् *p.* अहइं quî aliter esse potest?; sic res se habet; sane quidem 52, 4; 119, 9; 206, 13; — *p.* 27, 2; 55, 16; 58, 13 *cet.* b) अथ वा *p.* अहवा at (sed) quid dico (quaero)? vel potius, at tamen 18, 17; 31 15; 51, 13 *cet.* [अ *stirps. pron.*].

अदस् 1) hic, hicce; ille 5, 9; 119, 11; 124, 3 *cet.* 2) *fungitur vice tert. pers.* 48[a].

अदि *s.* अति, *q. v.*

अदिक्कमिअ *s.* अतिक्रम्य *v. r.* क्रम् *c.* अति.

अदिट्ठ *s.* अदृष्ट *adj.* non visus; अदिट्ठरूअ *adj.* invisibilis 179, 12 [अ + दृष्ट].

अदिति *f.* Aditi, deorum mater, filia Daxi, uxor Caçyapi 205, 12 [अ + दिति, r. दा, द्यति].

अदिधि *s.* अतिथि, *q. v.*

अदिपिणद्ध *s.* अतिपिनद्ध *adj.* nimis adstrictus 15, 13 [अति + पिनद्ध].

अदिमुत्त *s.* अतिमुक्त *m.* frutex, qui propter pulchritudinem atque odorem in hortis educitur = Gaertnera racemosa 70, 1 [*r.* मुच् *c.* अति].

अदिमेत्त *s.* अतिमात्र, *q. v.*

अदिवाहिस्सं *s.* अतिवाहयिष्यामि *v. r.* वह् *caus. c.* अति.

अदिसिढिल *s.* अतिशिथिल *adj.* valde laxus 174, 20 [अति + शिथिल].

अदिहि *s.* अतिथि, *q. v.*

अदेक्खन्त *s.* अदिक्षन्त्*, अपश्यन्त् *part.* non videns 107, 11 [अ + पश्यन्त्, *r.* पश्].

अदो *s.* अतस्, *q. v.*

अद्भुत *n.* mirum, miraculum 141, 13.

अद्य *p.* अज्ज *adv.* 1) hodie 2, 3; 44, 1; 159, 13 *cet.*; — *p.* 83, 10; 85, 9; 172, 5; अज्ज एव्व hoc ipso die 93, 5; jam hodie 94, 3; अज्जवि hodie quoque 36, 7; अज्जप्पहुदि inde ab hoc die 104, 4. 2) nunc 149[c]; 24, 13; अद्यापि etiam nunc 30[b].

अधण्णदा *s.* अधन्यता *f.* miseri hominis conditio, miseria; मम अधण्णदाए cum mea calamitate 36, 6 [अ + धन्यता].

अधम्म *s.* अधर्म, *q. v.*

अधर 1) *adj.* inferior [*opp.* उत्तर]; अधरोत्तर *n.* alloquium et responsio 137, 3; अधरोष्ठ *n.* labra 74[a]. 2) *m.* a) labrum inferius 193, 18; b) labrum 21[a]; 23[c]; 73[c] *cet.*

अधर्म *p.* अधम्म *m.* ratio legi repugnans, injuria 139, 13; — *p.* 166, 19 [अ + धर्म].

अधस् 1) *adv.* deorsum, desnper 27, 7; 63, 9; 188, 9. 2) *praep.* sub, infra (*c. gen., abl.* (?)) 14[a]; 145[c].

अधिक *adj.* 1) excedens 30[b]; abnndans 180[a]; अधिकम् *adv.* = mire, eximie 20[c]. 2) superior, potior, praestantior; अधिकतर *id.* 190, 14 [अधि].

अधिकरिअ *s.* अधिकृत्य *v. r.* कर् *A c.* अधि.

अधिकरीअदु *s.* अधिक्रियताम् *v. r.* कर् *A c.* अधि.

अधिकार *m.* 1) administratio, mnnus 24, 6; 118, 4. 2) dignitas regia, munus regium 120, 7; 188, 7 [*r.* कर् *A c.* अधि].

अधिकृत *v. r.* कर् *A c.* अधि.

अधिक्षिप् *v. r.* क्षिप् *c.* अधि.

अधिज्य *adj.* nervo instructus 6[a]; 37[a]; 49[d]; 160[d] [अधि + ज्या].

अधिरूढ *part.* qui ascendit = sedens in 185, 2 [*r.* रुह् *c.* अधि].

अधिरोहन्त् *v. r.* रुह् *c.* अधि.

अधिश्रायान *v. r.* श्री *c.* अधि.

अधुना *adv.* nunc 163[c].

अध्याक्रान्त *v. r.* क्रम् *c.* अधि + आ.

अन् *p.* अण् *v.* अ.

अनघ *p.* अणघ *adj.* vitiis carens 44[c]; — *p.* 105, 7 [अ + अघ].

अनङ्ग *adj.* corpore carens; *m.* cognomen dei amoris 56[b] [अ + अङ्ग].

अनतिक्रमणीय *adj.* 1) non vitandus 189, 7. 2) non neglegendus, non respiciendns 40, 9; 56, 10; 183, 19 [अ + अतिक्रमणीय].

अनतिक्रुद्ध *adj.* non valde iratus alicui (*gen.*) 210, 17 [अ + अतिक्रुद्ध, अति + क्रुद्ध, *r.* क्रुध्].

अनतिपात्य *adj.* non neglegendus 118, 1 [अ + अतिपात्य, *r.* पत् *c.* अति].

अननुरूप *adj.* non aptus, non conveniens 16, 6 [अ + अनुरूप].

अनन्तरम् *p.* अणन्तरं *adv.* proxime, exinde 190[b]; — *p.* 2, 13 [अ + अन्तर].

अनन्यपरायण *adj.* non alii devotus 68[a] [अनन्यअ + अन्य + परायण].

अनन्यमानस *adj.* qui animum non ad alium attendit 77[a] [अ + अन्यमानस].
अनपत्य *adj.* liberis carens 175, 19 [अ + अपत्य].
अनपत्यता *f.* (τὸ) liberis carere 175, 20; 193, 12 [अनपत्य].
अनभिलुलित *adj.* non perstrictus 62[c] [अ + अभिलुलित, *r.* लुल् *c.* अभि].
अनर्थ *m.* malum, calamitas 160, 8 [अ + अर्थ].
अनवरत *adj.* perpetuus 38[a] [अ + अवरत, *r.* रम् *c.* अव].
अनवाप्त *adj.* quem quis non nactus est 46, 5 [अ + अवाप्त, *r.* आप् *c.* अव].
अनसूया *p.* अणसूआ *f. N. pr.*, amica Sacuntalae [अ + असूया].
अनागस् *adj.* innocens 11[b] [अ + आगस्].
अनाघ्रात *adj.* non olfactus, ad nares non admotus 44[a] [अ + आघ्रात, *r.* घ्रा *c.* आ].
अनात्मज्ञ *adj.* consilii expers, imprudens, stultus 154, 15 [अ + आत्मज्ञ].
अनामय *n.* valetudo bona, sanitas, salus 127, 2 [अ + आमय].
अनायास *adj.* sine intentione, s. labore, non operosus 40, 18 [अ + आयास].
अनार्य *p.* अणज्ज *adj.* inhonestus, abhorrens ab homine Ario, non decorus 198, 4; — *p.* 91, 6; 135, 12 [अ + आर्य].
अनाविद्ध *adj.* non perforatus 44[b] [अ + आविद्ध, *r.* व्यध् *c.* आ].
अनास्वादित *adj.* non gustatus 44[b] [अ + आस्वादित, *r.* स्वाद् *c.* आ].
अनिमित्त *adj.* sine causa ortus, temere o. 177[a] [अ + निमित्त].
अनिर्वर्णनीय *adj.* non spectandus, non intuendus 125, 7 [अ + निर्वर्णनीय, *vb.* वर्णय् *c.* निस्].
अनिल *m.* ventus 172[a] [*r.* अन्].
अनिशम् *adv.* (sine nocte) perpetuo 66[a] [अ + निश् (निशा)].
अनु° *p.* अणु° *praep.* secundum 7, 10.
अनुकारिन् *adj.* imitans, similis (*c. gen. aut c. obj. antec. in comp.*) 161, 4; 197, 5; 21[a]; 50[a] (*r.* कृ *A c.* अनु].
अनुकूल *p.* अणुऊल *adj.* 1) secundus, prosper, faustus 87[d]. 2) gratus, exoptatus, opportunus 202, 1; 41[c]; — *p.* 53, 16 [अनु + कूल].
अनुक्त *adj.* non dictus 75, 5 [अ + उक्त].
अनुगन्तव्य *adj.* comitandus 106, 16 [*r.* गम् *c.* अनु].
अनुगृहीत *p.* अणुग्गहीद् *part.* beatus redditus, fortunatus 53, 13; 75, 16; 183, 9; — *p.* 149, 14 [*r.* ग्रह् *c.* अनु].
अनुग्रह *p.* अणुग्गह *m.* gratia, signnm benevolentiae, s. favoris, (τὸ) con-

ferre officium, beneficentia, beneficium 126, 16; 207, 15; 194^{d}; — *p.* 25, 7; 149, 16 *v. l.* [*r.* ग्रह् + अनु].

अनुच्चलन्त् *adj.* se non amovens, non abiens 29^{b} [अ + उच्चलन्त्, *r.* चल् *c.* उद्].

अनुज्ञात *p.* अणुण्णाद *v. r.* ज्ञा *c.* अनु.

अनुताप *m.* poenitentia 75, 5 [*r.* तप् *c.* अनु].

अनुतिष्ठन्त् *v. r.* स्था *c.* अनु.

अनुत्सेकिन् *adj.* non superbus, non arrogans 94^{c} [अ + उत्सेकिन्].

अनुद्घात *m.* non-pulsus 193^{a} [अ + उद्घात].

अनुद्धत *adj.* non superbus 110^{c} [अ + उद्धत].

अनुपतन्त् *v. r.* पत् *c.* अनु.

अनुपदम् *adv.* 1) ita, ut quis vestigiis alicujns conseqnatur 54, 14. 2) puncto temporis 5, 15 [अनुपद, अनु + पद].

अनुपपन्न *p.* अणुववण्ण *adj.* non conveniens alicui, non cadens in, qui non decet aliquem (*c. loc.*) 208, 12; — *p.* 163, 2 [अ + उपपन्न].

अनुपयुक्त *p.* अणुवजुत्त *adj.* 1) non adhibitus, quem qnis non tractavit 99, 4 *p.* 2) non dignus 185, 5 [अ + उपयुक्त].

अनुबध्यमान *v. r.* बन्ध् *c.* अनु.

अनुबन्ध *m.* continua series, cursus 91^{b} [*r.* बन्ध् *c.* अनु].

अनुभाव *p.* अणुभाव *m.* dignitas, auctoritas, potentia 59, 4; — *p.* 206, 2 [*r.* भू *c.* अनु].

अनुमत *p.* अणुमद *part.* 1) *v. r.* मन् *c.* अनु. 2) *n.* assensns, consensus, permissio 84, 4 *p.* [*r.* मन् *c.* अनु].

अनुमन्यमान *v. r.* मन् *c.* अनु.

अनुमालिनीतीरम् *adv.* secundum ripam fluminis Mâlinî 9, 16 [अनु + मालिनीतीर].

अनुयात्रिक *m.* (*pl.*) comitatus 34, 2; 57, 15 [अनुयात्र (°त्रा)].

अनुयास्यन्त् *v. r.* या *c.* अनु.

अनुयोज्य *part.* jubendus, qui ad nutnm alicujus *(antec. in comp.)* praesto est 206, 16 [*r.* युज् *c.* अनु].

अनुरक्त *part.* deditus, addictus, studiosus alicujus 147^{a} [*r.* रञ्ज् *c.* अनु].

अनुराग *p.* अणुराअ *m.* benevolentia, studium, amor 64^{b}; — *p.* 75, 2; 132, 3; 162, 3; 166, 20, 21 [*r.* रञ्ज् *c.* अनु].

अनुरूप *p.* अणुरूअ *adj.* aptus, accomodatus, conveniens, dignus(*c. gen.*) 13, 17; 16, 9; — *p.* 18, 11; 28, 11; 69, 16; 83, 5 [अनु + रूप].

अनुलिप्त *v. r.* लिप् *c.* अनु.

अनुलेपन *n.* unguentum 59, 10 [*r.* लिप् *c.* अनु].

अनुविद्ध *v. r.* व्यध् *c.* अनु.

अनुशय *m.* poenitentia 167, 16; 135^{b}; 185^{d} [*r.* शी *c.* अनु].

अनुशासनीय *adj.* institnendus, docendus 108, 14 [*r.* शास् *c.* अनु].

अनुष्ठान *n.* actio exsequendi, exercitatio, functio 112, 10 [*r.* स्था *c.* अनु].

अनुष्ठित *v. r.* स्था *c.* अनु.

अनुसार *p.* अणुसार *m.* actio sequendi, a. perseqnendi 192, 20, *cf.* शब्द; — *p.* 36, 5 [*r.* सर् *c.* अनु].

अनुसारिन् *adj.* sequens, persequens 5, 2; 6^{b} [*r.* सर् *c.* अनु].

अनुस्मृत *v. r.* स्मर् *c.* अनु.

अनृण *p.* अणिरिण *adj.* culpa carens, liber a debito 30, 15; — *p.* 31, 3 [अ + ऋण]. *Cf. r.* कर् *A.*

अनृतमय *adj.* mendax, fallax 134, 14 [अनृत].

अन्त *p. id.* 1) finis, extremus quasi margo, lacinia 1, 6; 136, 11; 17^{a} *cet.*; — *p.* 33, 2; 72, 12; 168, 20; 169, 1; अन्तं गम् finem habere, exire *aut* ad finem venire 140^{b}; आ — अन्तात् usque ad 106, 16. 2) vitae exitus, mors 177, 2.

अन्तःकरण *n.* mens, animns 187, 14; अन्तःकरणप्रवृत्तयः = vox animi 22^{d} [अन्तर् + करण].

अन्तःपुर *p.* अन्तेउर *n.* gynaeceum regium, feminae in *g.* r. habitantes 58, 5; 133^{c}; — *p.* 76, 3; 83, 11 [अन्तर् + पुर].

अन्तर् [अन्तः, अन्तस्] *adv.* intus, in interiore parte 116^{c}; अन्तर्गत *adj.* occultus, secretus 162^{a}; अन्तस्तुषार *adj.* cujus in interiore parte ros est 116^{c}.

अन्तर *p. id. n.* 1) pars interior, interius 115, 5 *p.*; अन्तरम् = intro, introrsum, in (*c. acc.*) 12, 4; — *p.* 75, 12; 132, 3. 2) intervallum, inter (*c. gen. vel comp. antec.*) 6, 1; 7, 11; 146^{d}. 3) interjaciens (medinm) inter duas res 187^{d}. 4) intervallnm, spatinm, spatium interjectnm 87^{a}; पदान्तरे intermisso uno passu 20, 8; 21, 4; 81, 7 87, 2; स्तोकमन्तरमतो paulo longins progredi 186, 19. 5) differentia, alind; *in fin. comp.* alius 100^{d}; — *p.* 110, 4. 6) proprietas,

peculiare, speciale 78[d]. 7) occasio 192, 4; res: अत्रान्तरे in hac re 60[d]; *post. nom. act.* = in *c. abl. ger.* 74[b] [अन्तर्].

अन्तरा *p. id. adv.* 1) in medio 145, 6 *p.* 2) in itinere 175, 4; — *p.* 174, 2 [अन्तर् + आ].

अन्तरात्मन् *m.* anima, animus 98[d]; 187, 14 [अन्तर् + आत्मन्].

अन्तराल *p. id. n.* intervallum; °ले in itinere 56, 13 *p.* [अन्तर् + आल].

अन्तरिअ *s.* अन्तरित, *q. v.*

अन्तरिक्ष *n.* aër vacuus 119[c].

अन्तरित *p.* अन्तरिद *vel* अन्तरिअ *adj.* occultus, abditus, reconditus 15, 10; — *p.* 80, 1; 107, 11 [*r.* इ *c.* अन्तर्].

अन्तरिद *s.* अन्तरित, *q. v.*

अन्तरिहिद *s.* अन्तर्हित, *q. v.*

अन्तरेण *p. id. praep.* 1) per mediam aliquam rem 63, 12. 2) (*c. acc.*) quod attinet ad, de, propter 116, 5; — *p.* 48, 15. 3) (*c. acc.*) praeter 69, 17 *p.* [अन्तर].

अन्तर्हित *p.* अन्तरिहिद *vel* अन्तलिहिद *v. r.* धा *c.* अन्तर्.

अन्तलिहिद *s.* अन्तर्हित, *q. v.*

अन्तस् *v.* अन्तर्.

अन्तस्ताप *m.* ardor animi 62[a] [अन्तर् + ताप].

अन्तिक *n.* propinquitas; *in init. comp.* in propinquo, prope, juxta 23, 5; 24, 12; 65, 10 *cet.*

अन्तेउर *s.* अन्तःपुर, *q. v.*

अन्त्य *adj.* extremus, ultimus, postremus 197, 6 [अन्त].

अन्ध *adj.* caecus 184[d].

अन्धआर *s.* अन्धकार *m. n.* obscuritas, tenebrae, caligo 178, 15.

अन्य *p.* अण्ण *pron.* alius *p.* 67, 16; 153, 13; 165, 9 *cet.*; अन्यतम *superl.* unus e pluribus (*gen.*), aliquis 96, 3.

अन्यतस् *p.* अण्णादो *adv.* alio, aliorsum 36[a]; — *p.* 20, 7 [अन्य].

अन्यथा *p.* अण्णाहा *adv.* 1) aliter, alio modo 208, 20; *c.* भू aliter fieri, mutari, commutari 88, 4 *p.* 2) perperam, male, falso 142[a]; 68[a]; 30, 19; 115[b]. 3) sin aliter, sin minus *p.* 69, 3; 92, 2 [अन्य].

अन्योऽन्य *p.* अण्णोण्ण *pron.* alter alterum, mutuo 194[c]; — *p.* 75, 2 [अन्यस् + अन्य].

अन्वय *m.* familia, gens, stirps 197, 5 [*r.* इ *c.* अनु].

अन्वित *v. r.* इ *c.* अनु.

अन्वेष *m.* actio quaerendi 23^d [*r.* इष् *c.* अनु].

अन्वेषिन् *adj.* quaereus 32, 16; 192, 4 [*r.* इष् *A c.* अनु].

अप् *f.* (*pl.*) aqua 156^b.

अपकृष्ट *part.* abjectus, humilis, iguobilis, vilis 108^b [*r.* कर्ष् *c.* अप].

अपघ्नन्त् *v. r.* हन् *c.* अप.

अपङ्ग *s.* अपाङ्ग, *q. v.*

अपचरित *part. n.* delictum 107^c [*r.* चर् *c.* अप].

अपचार *m.* delictum, peccatum, error 208, 12 [*r.* चर् *c.* अप].

अपचित *v. r.* चि *c.* अप.

अपच्च *s.* अपत्य, *q. v.*

अपटीक्षेप *m.* (τὸ) non abstrahere (tollere) aulaeum; प्रविश्यापटीक्षेपेण *dicitur, cum persona praeter exspectationem ac repente in scenam prodit* 91, 3; 154, 13; 167, 18 [अ + पटीक्षेप].

अपत्य *p.* अपच्च *n.* progenies, proles, suboles (filius, filia, liberi); fetus (pulli) 211, 12; 42^a; 189^a; — *p.* 193, 7; अपत्यजात *n.* suboles, fetus, pulli 119^c [अप].

अपथ *n.* iter avium, i. devium; *met.* error 108^b [अ + पथ].

अपदेश *p.* अवदेस *m.* simulatio, species 50, 3; — *p.* 50, 5; 71, 5 [*r.* दिश् *c.* अप].

अपनयन *n.* actio abigendi, a. exigendi 104^c [*r.* नी *c.* अप].

अपर *p.* अवर *adj.* 1) posterior, futurus 173, 10 *p.* 2) occidentalis 188, 20. 3) alter (alius) 43^c; 153, 1; — *p.* 50, 5; 133, 17; 170, 5 *cet.* [अप].

अपरक्त *part.* qui colorem mutavit, pallidus 134^b [*r.* रञ्ज् *c.* अप].

अपराद्ध *p.* अवरद्ध *part.* 1) qui aliquid commisit, qui in aliquo (*gen.*, *loc.*) peccavit 208, 4; — *p.* 86, 3; ग्रीष्मस्यापराद्धं युवतिषु = aestus afficit puellas 58^d [*r.* राध् *c.* अप].

अपरिइद *s.* अपरिचित, *q. v.*

अपरिक्षत *adj.* illaesus 73^a [अ + परिक्षत].

अपरिचअ *s.* अपरिचय *m.* (τὸ) nou nosse 134, 9 [अ + परिचय].

अपरिचित *p.* अपरिइद *adj.* iguotus 196, 18 [अ + परिचित].

अपरिच्छिण्ण *s.* अपरिच्छिन्न *adj.* nou abscisus, n. praecisus 177, 16 [अ + परिच्छिन्न].

अपरिच्छेद *m.* (τὸ) nou posse tollere dubitationem 107^d [अ + परिच्छेद].

अपरितोष *adj.* cui non satisfactum est 185, 8 [अ + परितोष].

अपरिनिर्वाण *adj.* non plane exstinctus, qui non plane exiit 78, 5 [अ + परिनिर्वाण, *a. r.* वा *c.* परि + निस्].

अपरिहृत *adj.* non dejectus, n. decussus, n. remotus 136, 13 [अ + परिहृत].

अपवादिन् *adj.* vituperans, reprehendens 42, 14 [*r.* वद् *c.* अप].

अपवार्य *gerund.* summissa voce, ad se ipsum *i. e.* ita, ut verba audiri non possint, nisi ab ea persona, ad quam spectant 53, 15; 131, 6; 132, 2 *cet.* (*opp.* प्रकाशम्; *cf.* आत्मगतम्, स्वगतम्). — [*r.* वृ *caus. c.* अप].

अपहार *m.* occultatio, dissimulatio 24, 3 [*r.* हृ *c.* अप].

अपाङ्ग *p.* अवङ्ग *m.* exterior oculi angulus 23ᵃ; 62ᵇ; — *p.* 134, 7 [अप + अङ्ग].

अपि *p. (in initio enunt.)* अवि, *(post. Anusv.)* पि, *(reliquis locis)* वि *partic.* I *in init. enunt.*: 1) अपि च „ac praeterea“ *conjungit inter se versus, qui similem sententiam habent.* 2) *partic. interr.* ne, nnm 10, 4; 21, 17; 54, 19; 126, 11; 205, 10; — *p.* 64, 9; 80, 10. 3) अपि नाम *p.* अवि णाम fortasse, nescio an, haud scio an 18, 17; 198, 19; — *p.* 18, 11 (*c. pot.*). II *alio enuntiati loco*: 1) *addit vim quandam voci antecedenti.* 2) quoqne, item. 3) etiam, vel, ipse [*c. part.* = quanquam, quamvis, licet, etsi, etiamsi, vel si, quidem — (sed)]; *c. neg.* न *p.* ण = ne — quidem; *c. interr. et* चित् = cunqne 183, 12; तथापि *cf.* तथा. 4) *conjungit duo enuntiata, quae diversa subjecta habent:* contra 54, 14. 5) *efficit, ut pron. interr. vel adv. interr. fiat indefin.* [*cf.* क]. 6) *post numeralia* a) *significat plenum numerum:* द्वयमपि = ntrumque 56, 10; b) *abundat* 185, 8; 206, 16.

अपीत *adj.* qui non bibit 85ᵃ [अ + पीत].

अपुव्व *s.* अपूर्व, *q. v.*

अपूर्व *p.* अपुव्व *adj.* qui prius (*i. e.* exemplum) non habet, qui nunqnam antea fuit, inanditns, novus; nnicus, singularis, 207, 14; — *p.* 4, 4; 173, 10 [अ + पूर्व].

अपेक्षा *f.* exspectatio 175ᵇ [*r.* ईक्ष् *c.* अप].

अपेत *part.* qui abiit, q. cessit, qui evanuit 192ᵇ [*r.* इ *c.* अप].

अप्प *s.* अल्प, *q. v.*

अप्पडिबुद्ध *s.* अप्रतिबुद्ध *adj.* nondum experrectus, qui florem nondum aperuit 154, 7 [अ + प्रतिबुद्ध].

अप्पडिहद *s.* अप्रतिहत, *q. v.*

अप्पडिलोम *s.* अप्रतिलोम *adj.* non aversus (alienus) ab aliquo 196, 18 (*c. dat.* (*prâcr. c. gen.*) *pers.*) [अ + प्रतिलोम].

अप्पमत्त *s.* अप्रमत्त *adj.* nou socors, n. neglegens: diligens 147, 8. [अ + प्रमत्त].

अप्पा *s.* आत्मा *v.* आत्मन्.

अप्पाणा *v.* आत्मन्.

अप्पिअ *s.* अप्रिय, *q. v.*

अप्रगल्भ *adj.* dubius; timidus 48, 17 [अ + प्रगल्भ].

अप्रतिपद्यमान *adj.* non concedens 120^b [अ + प्रतिपद्यमान].

अप्रतिरथ *p.* अप्पडिरह *adj.* qui sibi parem ad pugnandum non habet; invictus, pugnâ insignis 96^b; 193^b; — *p.* 206, 20 [अ + प्रतिरथ].

अप्रत्यय *adj.* fiduciâ careus, qui fiduciam nou collocat in aliquo (*loc.*) non confidens alicui (*loc.*) 2^b [अ + प्रत्यय].

अप्रमाण *adj.* gravitate carens, non gravis, nullius momenti 122^b [अ + प्रमाण].

अप्रिय *p.* अप्पिअ *adj.* 1) nou carus, non gratus alicui (*pers. in comp. antec.*) 115^d. 2) non jucundus, injucundus 86, 2 *p.* [अ + प्रिय].

अप्सरस् *vel* अप्सरा *p.* अच्छरा *f.* Apsaras nympha, una ex superioribus quibusdam naturis, quae cum Germanorum Elfis comparari possunt [*cf. Wollh. Myth. pag.* 134] 26, 17; 152, 2; 208, 17; 127^c: — *p.* 26, 10; 116, 12; 152, 4; 197, 14.

अप्सरा *v.* अप्सरस्.

अबणाइस्सं *s.* अपनेष्यामि *v. r.* नी *c.* अप.

अबंदेस *s.* अपदेश, *q. v.*

अबर *s.* अपर, *q. v.*

अबरढ *s.* अपराढ, *q. v.*

अबराजिद *s.* अपराजित *adj.* invictus; *n.* planta (herba) quaedam 199, 17 [अ + पराजित].

अबराह *s.* अपराध *m.* offensio, peccatum, delictum, error, culpa 87, 16 [*r.* राध् *c.* अप].

अबराहइस्सं *s.* अपराधयिष्यामि *v. r.* राध् *caus. c.* अप.

अबल *adj.* sine robore, debilis; °ला *f.* femina; अबलात्तन *m.* puella 79^c [अ + बल].

अबान्धवकृत *adj.* a cognatis non factus 93^b [अ + बान्धवकृत].

अबालसत्त्व *adj.* puerilitate careus, non puerilis 192, 21 [अ + बालसत्त्व].

अब्बि *s.* अपि, *q. v.*

अबेक्खदि *s.* अपेक्षते |
अबेक्खिद *s.* अपेक्षित | *v. r.* ईक्ष् *c.* अप.

अबध = *s.* अपेतम् *v. r.* इ *c.* अप.

अबोधपुव्वं *adv.* ita, ut quis cognitionem tanquam prius non habeat = re prius non cognitâ 100[c] [अ + बोधपूर्वम्].

अब्बम्हण्ण *s.* अब्रह्मण्य *n.* (Brahmano non dignum) clamor eorum, qui in periculo versantur vel opem implorant = fit caedes et occisio (Mord und Todtschlag) *aut* ferte auxilium 179, 2 [अ + ब्रह्मण्य].

अब्भत्थणा *s.* अभ्यर्थना *f.* precatio, rogatio, petitio 25, 7; 47, 7; 53, 16 [*vb.* अर्थय् *c.* अभि].

अब्भत्थणीअ *s.* अभ्यर्थनीय *adj.* qui peti potest, ad quem quis petens accedere potest 46, 16 [*vb.* अर्थय् *c.* अभि].

अब्भत्थीअदु *s.* अभ्यर्थ्यताम् *v. vb.* अर्थय्.

अब्भन्तर |
अब्भन्तल | *s.* अभ्यन्तर, *q. v.*

अब्भहिअ *s.* अभ्यधिक *adj.* melior (optimus), praestantior (praestantissimus) 131[b] [अभि + अधिक].

अब्भास *s.* अभ्यास *m.* usus, consuetudo 134, 9. 10; 136, 10 [*r.* अस् *B c.* अभि].

अब्भुववत्ति *s.* अभ्युपपत्ति *f.* gratificatio 75, 13; 98, 12 [*r.* पद् *c.* अभि + उप].

अभय *n.* securitas 50[b] [अ + भय].

अभि *praep. c. acc.* ad, versus; *cf.* अभ्यर्कबिम्बम्.

अभिजनवन्त् *adj.* nobili genere natus 95[a] [अभिजन].

अभिज्ञादं *s.* °ज्ञातम् *adv.* comiter, urbane 172, 5 [*r.* ज्ञा *c.* अभि].

अभिज्ञात *v. r.* ज्ञा *c.* अभि.

अभिज्ञान *p.* अहिण्णाण *n.* nota, quâ quid recognoscitur *p.* 88, 4; 92, 2. 3; 133, 3; 166, 21; अभिज्ञानशकुन्तला *p.* अहिण्णाणसउन्दला [supple स्मृत *post* अभिज्ञान] = Sacuntala, cujus (rex) notâ (*i. e.* annulo) reminiscitur; अभिज्ञानशकुन्तल *p.* अहिण्णाणसउन्दल *adj.* [*suppl.* नाटक] *n.* fabula scenica „Sacuntala annulo recognita“ *tit.*; 1, 1; 2, 4; 212, 14; — *p.* 4, 3.

अभितस् *adv., praep.* 1) ab utroque latere, ab utrâque parte (*c. acc.*) 145[b]. 2) circum, circa 207, 8 [अभि].

अभिनन्दनीय *adj.* probandus, laudandus 124, 6 [*r.* नन्द् *c.* अभि].

अभिनन्दित *p.* अहिणन्दिद *v. r.* नन्द् *c.* अभि.

अभिनन्द्य *adj.* laudandus, magni aestimandus; °त्रिहाय अभिनन्द्यम् pluris aestimandum quam 50, 9 [*r.* नन्द् *c.* अभि].

अभिनयन्त् *v. r.* नी *c.* अभि.

अभिनव *p.* अहिणव *adj.* 1) novus, recens; nondum marcidus 57[b]; 155[a]; — *p.* 33, 15; 99[a]. 2) modo factus, proxime f. 121, 17 *p.* 3) *met.* = juvenilis 19[c] [अभि + नव].

अभिन्न *adj.* non fissus = a) non mixtus 38[b]; b) non fractus: अभिन्नस्थिति *adj.* de constantia (viâ virtutis) non decedens 108[a]; c) non diversus: अभिन्नगति *adj.* qui eodem modo, quo antea, ingreditur (incedit) 14[c] [अ + भिन्न].

अभिप्राय *m.* mens, voluntas 37, 9; 66, 12 [*r.* इ *c.* अभि + प्र].

अभिप्रेत *part.* qui curae est, gratus, carus 170, 20; 207. 14 [*r.* इ *c.* अभि + प्र].

अभिभव *m.* accessus 41[d] [*r.* भू *c.* अभि].

अभिमद् *s.* अभिमत *part.* gratus, carus alicui *(gen.)*, amatus ab aliquo *(gen.)* 150, 6 [*r.* मन् *c.* अभि; *cf.* अहिमद].

अभिमर्श *m.* tactus 117[a] [*r.* मर्श् *c.* अभि].

अभिमुख 1) *adj. f.* ई qui os (oculos) advertit, adversus, conversus ad aliquem *(antec. in comp.)* 45[a]; 21, 16; 27, 13; 111, 12. 2) °म् *adv. praep.* adversus, versus 1, 8; 31[b] [अभि + मुख].

अभिराम *adj.* dulcis, suavis, venustus 7[a]; 74[b] [*r.* रम् *c.* अभि].

अभिरूप *p.* अहिरूव *adj.* 1) commodus, gratus 170, 7 *p.* 2) eruditus, doctus 2, 3 [अभि + रूप].

अभिलाष *p.* अहिलास *m.* appetitus; desiderium, amor 58, 9; 65, 3; 28[a]; — *p.* 47, 6; 68, 11; 69, 11; 70, 12 [*r.* लष् *c.* अभि].

अभिलाषिन् *adj.* qui desiderio alicujus *(loc.)* tenetur 22[b] [*r.* लष् *c.* अभि].

अभिलुलित *part.* tactus; quem quid stringit 62[c] [*r.* लुल् *c.* अभि].

अभिव्यक्त *part.* manifestus, expressus 131, 3 [*r.* अञ्ज् *c.* अभि + वि].

अभिषेक *p.* अभिसेअ *m.* ablutio lege praescripta, lavatio 98, 16; 172[b]; — *p.* 152, 5 [*r.* सिच् *c.* अभि].

अभिसंधान *n.* actio decipiendi 122[c] [*r.* धा *c.* अभि + सम्].

अभिसेअ *s.* अभिषेक, *q. v.*

अभिहित *v. r.* धा *c.* अभि.

अभीशु *m.* frenum, habena 6, 4.

अभूतलस्पर्शिता *f.* (τὸ) non tangere solum; °तया *instr.* = quia (quid) solum non tangit 170^{c} [अ + भूतलस्पर्श].

अभूमि *f.* locus non aptus, l. n. idoneus, l. alienus 192, 19; मनोरथानामप्यभूमिः = qui vel extra optata est = vel ultra omnia optata excedit 185, 14.

अभ्यक्त *v. r.* अञ्ज् *c.* अभि.

अभ्यन्तर *p.* अब्भन्तर, *dial. Mâgadh.* अब्भन्तल 1) *adj.* initiatus, bene versatus *in al. re (gen.)* 66, 6 *p.* 2) *n.* pars interior; *in fin. comp. saepius* = in *c. abl.* 168^{b}; — *p.* 133, 11; *Mâg.* 145, 2; 146, 9; 166, 11 [अभि + अन्तर].

अभ्यर्कबिम्बम् *adv.* ita, ut (corpus) orbi solis obversum sit 171^{d} [अभि + अर्कबिम्ब].

अभ्यर्थित *v. vb.* अर्थय्.

अभ्युदय *m.* fortuna secunda, res secundae 205, 10 [*r.* इ *c.* अभि + उद्].

अभ्युन्नत *part.* erectus 57^{a} [*r.* नम् *c.* अभि + उद्].

अमङ्गल *s. p. n.* calamitas *p.* 123, 13; 177, 5 [अ + मङ्गल].

अमच्च *s.* अमात्य, *q. v.*

अमरेश्वर *m.* immortalium dominus = Indrus 186, 6 [अमर + ईश्वर].

अमात्य *p.* अमच्च *m.* qui est a consiliis, adjutor regis 159, 12; 175, 20; 176, 5; 183, 20; — *p.* 175, 10.

अमानुष *adj. f.* ई non humanus; *s.* non-homo 119^{a} [अ + मानुष].

अमृत *n.* nectar 190, 14 [अ + मृत].

अम्ब *s.* अाम्र, *q. v.*

अम्बा *s. p. f.* mater, matercula 55, 14; 57, 4; — *p.* 198, 10; 200, 16; 201, 19 [*voc.* अम्ब pro अम्बे, *L. gr.* § 97].

अम्बु *n.* aqua 110^{b}.

अम्भस् *n.* aqua 15^{a}; 30^{c}; 118^{b}; 141^{b}.

अम्महे *interj.* 123, 11.
अम्मो *interj.* 19, 8; 87, 3; 168, 5 — = *s.* अहो, *q. v.*
अम्हहे *interj.* 163, 13; 193, 17; 199, 6

अम्हे = *s.* वयम् *et* अस्मान्
अम्हेसु *s.* अस्मासु — *v.* अहम्.
अम्हेहिं = अस्माभिस्

अयथार्थ *adj.* falsus 55^{b} [अ + यथार्थ].

अयम् *p.* अअं *pron. dem.* hic; *cf.* इदम् *et* इयम्.

अयि *indecl.* 1) *interj.; sequ.* भो: audi! heus! hens tu! eho! 136, 17; 171, 21; 195, 19. 2) *partic. interrog.* ne 205, 9 *v. l.*

अये *p.* अए *interj.* 1) heu, ehen; proh! 13, 14. 17; 50, 16; 64, 1; 157, 13; 179, 5; 182, 9; 201, 8; — *p.* 99, 4; 154, 7; 177,.19 (ecce!). 2) = अयि *sign.* 1) 165, 3; 191, 16. 21 (*v. l.*); 192, 21.

अर् *r.* I ऋच्छति IX ऋणाति; *caus.* अर्पय्. 1) a) aptare, inserere alicui rei, affigere ad aliquid 134^{a}; 146^{a}; b) infigere, incidere in aliqua re *(loc.)* 75^{b}; c) defigere in aliquem *(loc.)* (oculos) 137^{c}. 2) inducere (picturae) 144^{b}. 3) delegare 96^{c}.

आ afficere; *v.* आर्त.

प्रति *caus.* reddere, restituere 98^{d}.

सम् *caus.* demandare 155, 13; tradere 104, 15.

अर् I *m.* radius rotae 167^{a}. II *p.* = चर्, *q. v.*

अरण्ण *s.* अरण्य, *q. v.*

अरण्य *p.* अरण्ण *n.* silva; locus desertus 24, 7; 119, 2; 33^{d}; 107^{b}; — *p.* 40, 5; अरण्यौकस् *m.* silvicola = Brahmanus, qui sede sua relicta domicilium in silva collocavit 82^{c} [अरण].

अरविन्द *n.* lotus flos (nelumbium speciosum vel nymphaea nelumbo) 56^{a}.

°अरिअ / °अरिद } *s.* चरित, *q. v.*

अरिहदि *s.* अर्हति *v. r.* अर्ह्.

अरुण 1) *adj.* subruber 139^{c}. 2) *m.* a) aurora; auriga solis 78^{b}; 164^{c}; b) sol 32^{c}.

अरुह *s.* अर्ह *adj.* dignus 86, 2 [*r.* अर्ह्].

अरुहदि *s.* अर्हति / अरुहसि *s.* अर्हसि } *v. r.* अर्ह्.

अर्क *m.* 1) sol 87^{b}; Sol 78^{b}; 95^{c}. 2) calotropis gigantea (frutex cuneatis foliis atque salutari succo et cortice) 42^{b} [*r.* अर्च्].

अर्च् *r.* I अर्चति honorare, venerari, colere 125, 14.

अर्चित *part. v. r.* अर्च्.

अर्थ *p.* अत्थ *m.* 1) propositum; id, quo quis intendit *p.* 24, 18; 84, 9; अर्थम् *in fine compos.* = causâ; pro; ut *(final.)* 101^{d}; 180^{b}; 59, 8; 90, 4; अर्थे *id.* 89^{a}. 2) res 52^{b}; 2, 9; 81, 13; 120, 8; 142, 8; 183, 20; — *p.* 154, 19; 162, 12; 173, 2; अर्थसंचय *m.* (rerum cu-

mulus) fortunae, bona 175, 19. 20. 3) pecunia, fortunae, bona 98ª; 117ᶜ; 149, 11; अर्थजात *n.* pecuniae summa 175, 10. 4) sensus, significatio, sententia, notio, vis 117, 3; — *p.* 73, 11: 116, 2; अर्थग्रन्थ *m.* verba, textus 165ᶜ.

अर्थय *denom.* अर्थयति petere, postulare.

अभि petere *aliquid ab aliquo,* precibus *aliquem* aggredi 92, 4; 196, 6.

प्र 1) petere *aliquid,* optare, desiderare 81, 13; 120, 8; 137, 14. 2) precibus *aliquem* aggredi, rogare, orare 53, 5.

सम् judicare, habere, ducere 68ᶜ; 185, 5.

अर्थवन्त् *adj.* gravis 126, 16 [अर्थ].

अर्थिन् *adj.* appetens, desiderans 155ª [अर्थ].

अर्ध I 1) *adj.* dimidius 185, 15; *in init. comp. ante adj. et part.* = semi — 7ᶜ; 61ᵇ; 132ᵈ *cet.* 2) *n.* dimidium, dimidia pars 9ᵇ.
II *m.* latus, pars altera 7ᵇ; 66, 3.

अर्पय् }
अर्पित *p.* अर्पयित् *part.* } *v. r.* ऋ.
अर्पितवन्त् *part.* }

अर्वाक् *praep. c. loc.* intra *aut* prope 15ᶜ [अर्वाञ्च्].

अर्ह् *r.* I अर्हति mereri, dignum esse; *unde* 1) jure sibi vindicare *(aliquid: acc.)* 176, 5; jure petere *(aliquid: acc., ab aliquo: abl.)* 186, 6. 2) debere *aliquid,* obligatum esse *alicui rei (acc.)* 67ᵇ; *alicui rei faciendae: c. inf.* 75, 13 *p.*; *c. neg. sequ. infin.* = non oportere *p.* 88, 4; 135, 2; 148, 8; *c. neg. sequ. nom. act.* = *gerund.* 31, 2 *p.* [= sejungendus non est]. 3) debere *significatione imminuta;* अर्हसि *vel* अर्हति भवान् *urbane pro imperativo* 57, 6; 106, 17; 119, 13; 125, 15.

अर्हन्त् *part.* dignus; *m.* vir dignitate insignis 113ª [*r.* अर्ह्].

अलं *s.* अलम्, *q. v.*

अलक्षित *adj.* non visus, non conspectus 91ᶜ [अ + लक्षित].

अलक्ष्य *adj.* qui videri non potest, qui non videtur 38ᶜ; 176ᶜ [अ + लक्ष्य].

अलंकरण *n.* ornatus, ornamentum 97, 12 [अलम् + *r.* कृ *A*].

अलंकार *m.* ornatus, ornamentum 16, 9 [अलम् + *r.* कृ *A*].

अलङ्घनीय *adj.* quem quis cursu consequi non potest 8ᶜ [अ + लङ्घनीय].

अलम् *p.* अलं *adv.* 1) satis, abunde 194ᵇ. 2) *(c. infin.:)* अलमस्मि = non possum 54ᵇ. 3) *c. instr.* apage! aufer! absit! mitte! 74, 11; 77, 14; 78, 13; 199, 8; 208, 12; — *p.* 85, 11. 4) *c. gerund.* = *signif. tert.* 30, 19; 105, 2; — *p.* 28, 2. 5) *c. r.* कर् *vid. r.* कर्.

अलिन्द् *m.* agger ante januam, solarium a. j. 121, 18.

अलुहदि [*dial. Mâgadh.*] *s.* अर्हति *v. r.* अर्ह्.

अलून *adj.* non desectus, illaesus, incolumis 44ᵃ [अ + लून].

अले [*dial. Mâgadh.*] *s.* अरे *interjectio allocutionis* 144, 5; 147, 5.

अल्प *p.* अप्प *adj.* paulum *c. gen.* 156, 12; — *p.* 84, 9.

अव् *r.* I अवति tueri, tutari 1ᵈ.

अवइद् *s.* अवचित *v. r.* चि *c.* अव.

अवकाश *m.* locus, spatium; °काशं लभ् a) locum obtinere 192ᵈ; b) spem prosperi eventus habere 27, 10; 31, 15 [*r.* काश् *c.* अव].

अवगाढ *part.* 1) *v. r.* गाह् *c.* अव. 2) = depressus 57ᵃ.

अवगाह *m.* actio submergendi, immersio; lavatio 3ᵃ [*r.* गाह् *c.* अव].

अवगुण्ठनवन्त् *adj.* rica velatus 111ᵃ [अवगुण्ठन].

अवचन *adj.* non loquens, obmutescens, mutus 21, 18 [अ + वचन].

अवचय *m.* collectio, actio decerpendi 83, 2 [*r.* चि *c.* अव].

अवज्ञा *f.* contemptio, despicientia 129, 11 *v. l.* [*r.* ज्ञा *c.* अव].

अवणद् *s.* अवनत *part.* 1) deflexus, inflexus 180, 6. 2) demissus 93, 2 [*r.* नम् *c.* अव].

अवतंसय् *vb.* अवतंसयति facere, ut quid ornamentum aurium sit 4ᵇ *p.* [अवतंस].

अवतरण *n.* actio se dimittendi, (τὸ) devehi, (τὸ) deferri 188, 10; 208, 17 [*r.* तर् *c.* अव].

अवत्था *s.* अवस्था, *q. v.*

अवत्थाण *s.* अवस्थान *n.* status 168, 2 [*r.* स्था *c.* अव].

अवदान *n.* forte ac memorabile facinus; facinus mirabile 161ᶜ [*r.* दा, दायति *c.* अव].

अवदार | *s.* अवतार *m.* descensus 133, 11; — 145, 2
अवदाल [*dial. Mâgadh.*] | [*r.* तर् *c.* अव].

अवदालिअ *s.* अवतार्य *v. r.* तर् *caus. c.* अव.

अवधाण *s.* अवधान *n.* animi attentio; °धाणं दा animum advertere *(ad aliquid: loc.)* 115, 5 [*r.* धा *c.* अव].

अवधीरणा *p.* अवहीरणा *n.* repudiatio, repudium 63[b]; — *p.* 72, 2 [*vb.* अव-धीरय्].

अवधीरय् *denom.* अवधीरयति repudiare 141[d]; 173[b] [अव + धीर].

अवमानिन् *p.* अवमाणिन् *adj.* parvi aestimans, repudians 177, 7; — *p.* 72, 11 [*r.* मन् *c.* अव].

अवरत *v. r.* रम् *c.* अव.

अवरोध *m.* gynaeceum regium; *pl.* pellices regiae 101[b]; 140[c] [*r.* रुध् *c.* अव].

अवलम्ब I *m.* fultura; *met.* columen 177, 1 }
II *p.* = *s.* अवलम्बस्व } *v. r.* लम्ब् *c.* अव.

अवलम्बन *n.* actio innitendi 101[d] [*r.* लम्ब् *c.* अव].

अवलम्बिद् *s.* अवलम्बित *part.* pendens, dependens 94, 9 [*r.* लम्ब् *c.* अव].

अवलम्बिदुं *s.* अवलम्बितुम् *v. r.* लम्ब् *c.* अव.

अवलम्बिन् *adj.* innitens, innixus 122, 2 [*r.* लम्ब् *c.* अव].

अवलीढ *v. r.* लिह् *c.* अव.

अवलेव *s.* अवलेप *m.* arrogantia 168, 11 [*r.* लिप् *c.* अव].

अवशाल *s.* अवसर, *q. v.*

अवशेष *m.* reliquum 40, 14 [*r.* शिष् *c.* अव].

अवसर *p. id.* [*dial. Mâgadh.* अवशाल] *m.* occasio, tempus opportunum, temporis opportunitas, t. occasio 20, 16; 185, 15; 191, 21; — *p.* 46, 14; 127, 15; 148, 2 [*r.* सृ *c.* अव].

अवसाण *s.* अवसान, *q. v.*

अवसान *p.* अवसाण *n.* 1) finis, exitus 208, 20; अवसाणे postremo 162, 11. 2) exitus vitae = mors 177, 2 [*r.* सा, स्यति *c.* अव].

अवसित *p.* अवसिद् *v. r.* सा *c.* अव.

अवसिद् *s.* अवसित, *q. v.*

अवसेअ *s.* अवसेक *m.* actio conspergendi aquâ, irrigatio 169, 2 [*r.* सिच *c.* अव].

अवसेसिद् *s.* अवशेषित *v. r.* शिष् *caus. c.* अव.

अवत्था *p.* अवस्था *f.* status, conditio 61, 2; 117, 12; 158, 4 *cet.*; — *p.* 66, 8; 68, 12; 75, 12 *cet.* [*r.* स्था *c.* अव].

अवस्सं *s.* अवश्यम् *adv.* necessario, utique 56, 8; 69, 3; 164, 19; 207, 6 [अ + वश्य].

अवहि *s.* अवधि *m.* finis, terminus 166, 9 [*r.* धा *c.* अव].

अवहित p. अवहिद् *part.* qui animum advertit, attentus, intentus 126, 2; 182, 18; 208, 15; 101ᵃ; — *p.* 73, 13 [*r.* धा *c.* अव].

अवहिद् *s.* अवहित, *q. v.*

अवहीरण *s.* अवधीरण, *q. v.*

अविघ्न *adj.* sine turbatione, sine impedimento, nulla re turbatus, (impeditus) 24, 7 [अ + विघ्न].

अविणोद् *s.* अविनीत *adj.* male educatus, m. moratus, immodestus, agrestis, incultis moribus 171, 19; 193, 7 [अ + विनीत].

अविण्णाद् *s.* अविज्ञात *adj.* non cognitus 87, 15 [अ + विज्ञात].

अवितथ *adj.* non falsus, verus 67, 10 [अ + वितथ].

अविनय *m.* improbitas, mores pravi, immodestia 24ᵇ; 192, 29 [अ + विनय].

अविरलम् *adv.* dense, arcte 56ᵇ [अ + विरल].

अविलम्बिअ *s.* I अविलम्बित, *q. v.*

II अविलम्ब्य *gerund.* = sine morâ 199, 12 [अ + विलम्ब्य *gerund.*].

अविलम्बित *p.* अविलम्बिअ *part.*; *neutr. adv.* sine mora 51, 6; — *p.* 70, 5 [अ + विलम्बित *part.*].

अविलम्बिन् *adj.* non cunctans 74, 8 [अ + विलम्बिन्].

अविश्रान्त *adj.* non intermissus, perpetuus 173, 12 [अ + विश्रान्त].

अविश्राम *adj.* quiete carens 118, 3 [अ + विश्राम].

अविषय *adj.* rerum sensibus subjectarum (*i. e.* humanarum) imperitus 108, 17 [अ + विषय].

अविह् *vel* अविहा *interj. terroris* ferte auxilium! subvenite! 179, 22; 181, 12.

अवेक्खदा *s.* अवेक्षिता *f.* observatio, cura 130, 13 [अवेक्षिन्].

अव्यक्त *part.* non perspicuus, obscurus 177ᵇ [अ + व्यक्त].

अव्यभिचारिन् *adj.* ad irritum non cadens, qui eventu comprobatur 160, 8. 9 [अ + व्यभिचारिन्].

अव्याजम् *adv.* sine arte, s. artificio 18ᵃ [अ + व्याज].

अश् *r.* IX अश्नाति comedere, consumere 35, 10 *p.*

अशन *n.* cibus, alimentum 181, 1; 76ᵈ [*r.* अश्].

अशरण *p.* असरण *adj.* sine refugio, *s.* praesidio 163, 7; — *p.* 77, 7 [अ + शरण].

अशिक्षित *adj.* 1) quem quis non didicit = innatus 119ª. 2) qui non didicit, imperitus 122ª [अ + शिक्षित].

अशिशिर *adj.* non frigidus 62ª [अ + शिशिर].

अशुचि *adj.* impurus 109ª [अ + शुचि].

अशून्य *adj.* (sine vacuo) totus 45, 7; 159, 19 [अ + शून्य; *cf. r.* कृ *A*].

अशेष *adj.* (sine residuo) totus 154ᵈ [अ + शेष].

अशेषतस् *adv.* plane, omnino 153ᵈ [अशेष].

अशोक *adj.* (sine moerore); *m.* arbor modicae magnitudinis, florum splendore et odoris suavitate insignis = Jonesia Açoka Roxb. 192, 3 [अ + शोक].

अश्रु *p.* अस्सु *vel* अंसु *(m.?) n.* lacrima 87, 6; 62ᵇ; 143ᵇ; 153ᵈ; — *p.* 38, 10; 88ᵇ *v. l.;* अंसू *(acc. pl. m.)* 88ᵇ *(cf. Varar.* IV, 15).

अश्व *m.* equus 10, 15.

अष्टन् *num.* octo 1ᵈ.

अस् *r. A* II अस्ति 1) esse *(abs.).* 2) fieri, evenire 110, 13; 212, 7. 3) esse *alicujus (alicui).* 4) esse *(copula);* अयमस्मि *p.* इअम्हि en adsum! en ego! ecce me! 211, 3; — *p.* 1, 12; 176, 12; इमे स्मस् en assumus! en nos! ecce nos 201, 12.

अस् *r. B* IV अस्यति, *c. praep.* °ति et °ते jacĕre.

अभि incumbere *ad aliquid*, operam dare *alicui rei*, studiosum esse *alicuj. rei (acc.)* 40ᵇ.

उद् sursum (in altum) jacĕre; tollere, erigere 66, 3 *v. l.*

नि imponere 58ª; 62ᵇ.

उपनि exponere, argumentis instruere 128, 7.

असंशयम् *p.* असंसअं *adv.* sine dubio, haud dubie, certe 22ª; — *p.* 79, 17; 177, 9 [अ + संशय].

असंसअं *p.* असंशयम्, *q. v.*

असंस्कार *m.* (rȯ) non ornare (n. fucare) 183ᵇ [अ + संस्कार].

असंस्तुत *adj.* non concinens, dissidens 34ª [अ + संस्तुत].

असक्त *adj.* qui non adhaesit 46ᵈ [अ + सक्त].

असच्च *s.* असत्य *adj.* non verus, fallax, vanus 91, 12 [अ + सत्य].

असत् *v.* असन्त्.

असण्णिहिद *s.* असंनिहित *adj.* non praesens, absens 85, 9 [अ + संनिहित].

असंनिवृत्ति *f.* (rȯ) non reverti 138ᶜ [अ + सन्निवृत्ति].

असन्त् *adj.* 1) qui non est; असत्कल्पनाप्रश्न *m.* interrogatio de facinore, quod non commissum est 129, 13. 2) *n.* malum, injuria 107[b] [अ + सन्त्].

असंबद्ध *adj.* ineptus, absurdus, stultus 29, 4 [अ + संबद्ध].

असंभाविद् *s.* असंभावित *adj.* non absolutus, non perfectus, quod quis non praestitit 33, 10 [अ + संभाविद].

असरणा *s.* अशरणा, *q. v.*

असवर्ण *adj.* qui alius ordinis est (ac: *gen.*) 18, 17 [अ + सवर्ण].

असाधुदर्शिन् *adj.* nou bene videns, n. b. intellegens 15, 4 [अ + साधुद°].

असांनिध्य *n.* (non-propinquitas, (τὸ) procul abesse, abseutia 53, 9 [अ + सांनिध्य].

असुर *m.* appellatio daemouum Câsyapo et Dite uatorum, diis iuimicorum 187, 6; 157[a]; 169[b] [असु].

असुलभ *adj.* nou facilis ad adipiscendum 165, 3 [अ + सुलभ].

असूया *f.* 1) indignatio, stomachus 36[c]; 61, 7; 137, 2. 2) invidia 150, 12 [*vb.* असूय्].

असोअणिज्ज *s.* अशोचनीय *adj.* non miserandus 93, 5.

अस्त *m.* nomen occideutalis cuiusdam moutis, ultra quem sol et luna occidentes evanescere dicuntur 78[a].

अस्त्र *n.* sagitta 182, 8 [*r.* अस् *B*].

अस्मत् *abl. pl. pron.* अहम्; *in init. comp.:* 32, 16; 58, 5; 140, 9; 40[a].

अस्वस्थ *adj.* nou sauus, parum corpore valens, morbo teutatus, leviter aegrotans 60, 1; 64, 14 [अ + स्वस्थ].

अस्सम *s.* आश्रम, *q. v.*

अस्ससिदुं *s.* आश्वसितुम् } *v. r.* श्वस् *c.* आ.
अस्सासिदुं *s.* आश्वासयितुम् }

अस्सु *s.* अश्रु, *q. v.*

अस्सुद *s.* अश्रुत *adj.* non auditus 155, 13 [अ + श्रुत].

अह् *r. defect.*. 1) dicere *(absol., c. adv.)* 16, 4; 39, 14; 131, 17; *aliquid: acc.* 67, 10; 127, 3; *alicui: acc.* 165, 16; *aliquid de aliquo: dupl. acc.* 17, 7; 2) dicere *aliquid (acc.)* esse *aliquid: nomin. c:* इति 1[c].

प्र nominare, appellare *aliquid: acc.* 187[a].

अह I *s. in fine nonnullorum compositorum* = अहन्, *q. v.*
II *p.* = *s.* अथ, *q. v.*

अहं *s.* अहम्, *q. v.*

अहके *(dial. Mâgadh.) pron.* = *s.* अहम् 144, 9; 145, 2. 10.

अहन् *n.* dies; अहन्यहनि singulis diebus 154[a]; *in fine nonnullorum compos.* अह; *cf.* एक.

अहम् *p.* अहं *pron.* ego.

अहवा *s.* अथवा *v.* अथ.

अहि *m.* serpens 184[d].

अहिज्ञाणिस्सदि *s.* अभिज्ञास्यति *v. r.* ज्ञा *c.* अभि.

अहिणन्दिद *s.* अभिनन्दित
अहिणन्दिदुं *s.* अभिनन्दितुम्
अहिणन्दिस्सदि *s.* अभिनन्दिष्यति } *v. r.* नन्द् *c.* अभि.
अहिणन्दीअदि *s.* अभिनन्द्यते
अहिणन्दीअमाण *s.* अभिनन्द्यमान

अहिणव *s.* अभिनव, *q. v.*

अहिणिवेस *s.* अभिनिवेश *m.* (τὸ) se dedere *alicui rei;* inclinatio, amor 67, 3; 69, 16 [*r.* विश् *c.* अभि + नि].

अहिण्णाण *s.* अभिज्ञान, *q. v.*

अहिमद *s.* अभिमत *part.* gratus, carus *(alicui: gen.)*, amatus *(ab aliquo: gen.)* 207, 6. — Cf. अभिमद. — [*r.* मन् *c.* अभि].

अहिरूअ *s.* अभिरूप, *q. v.*

अहिरोहिन् *s.* अधि° *adj.* ascendens, assurgens, evolans 131, 7. 8 [*r.* रुह् *c.* अधि].

अहिलङ्घदि *s.* अभिलङ्घति *v. r.* लङ्घ् *c.* अभि.

अहिलास *s.* अभिलाष, *q. v.*

अहिवट्टदि *s.* अभिवर्तते *v. r.* वर्त् *c.* अभि.

अहिहूअमाण *s.* अभिभूयमान *v. r.* भू *c.* अभि.

अहो *s. p. interj. stuporis, summae voluptatis aut maestitiae, laetitiae aut indignationis, laudationis aut vituperationis:* ah! eheu! 3, 16; 14, 1; 23, 3 *cet.*; — *p.* 130, 13; अहो नु खलु 117, 12. — Cf. अम्मो, अम्महे, अम्हहे.

आ

आ I *s.* आस्, *q. v.*

II *praep. s. p.* 1) usque ad (*c. abl.*) 106, 16; 140, 9; 27ᵃ; 81ᶜ; 146ᵇ; = ante (ante quam) 2ᵃ. 2) = inde a, a (*c. abl.*) 122ᵃ; आ मूलात् a radice = ab initio 26, 5. 3) *in init. comp.* a) paulum, paululum 185ᶜ; — *p.* 130ᵃ; b) vix 177ᵃ.

आअच्छदि *s.* आगच्छति
आअच्छदु *s.* आगच्छतु
आअच्छामि *s.* आगच्छामि
आअच्छेहि *s.* आगच्छ
} *v. r.* गम् *c.* आ.

आअन्तुअ *s.* आगन्तुक *adj.* adveniens; *s. m.* advena, hospes 89, 2 [आगन्तु].

आअन्तुअदा *s.* आगन्तुकता *f.* (τὸ) advenam esse, (τὸ) (modo) advenisse 155, 13 [आगन्तुक].

आअम *s.* आगम, *q. v.*

आअम्ब ex आताम्र *v.* आ *et* ताम्र.

आअरिद *s.* आचरित *v. r.* चर् *c.* आ.

आआमिन् *s.* आगामिन् *adj.* qui veniet, futurus 56, 6 [*r.* गम् *c.* आ].

आआर *s.* आचार, *q. v.*

आआरिद *s.* आकारित *v. r.* कृ *A caus. c.* आ.

आआस *s.* I आयास, *q. v.*

II आकाश, *q. v.*

आआसइत्तिअ *s.* आयासयितृ *nom. ag.* affligens, dolore afficiens 67, 16 [*r.* यस् *caus. c.* आ].

आउ *s.* आयुस् *n.* vitae tempus, v. spatium, v. aetas; vita longa 56, 7; 107, 6.

आउल *s.* आकुल, *q. v.*

आउलिद *s.* आकुलित *v. vb.* आकुलय्.

आउलीकरिअ *s.* आकुलीकृत्य *v. vb.* आकुलीकृ.

आकम्पिद *s.* आकम्पित *v. r.* कम्प् *caus. c.* आ.

आकर्णय् *denom.* aures admovere, a. dare, aurem praebere; auscultare, subauscultare, subauscultando voces excipere 7, 10; 102, 17; 115, 9; 117, 3; 141, 8 [आ + कर्ण].

आकार *m.* 1) forma, facies, habitus 196, 4. 2) vultus, quo animi affectus proditur 24, 12 [*r.* कृ *A c.* आ].

आकाश *p.* आआस *n.* aër vacuus 152, 2; 185, 2; 163, 16; आकाशे (*loc.*) *vox scenica, qua significatur, verba, quae dicuntur, a personis in scenam non prodeuntibus dici* 59, 9; 82, 8; 102, 12; 115, 10; 191, 15.

आकिदि *s.* आकृति, *q. v.*

आकीर्ण *part.* impletus, circumdatus, plenus 108^{d} [*r.* कॄ *B c.* आ].

आकुटिल *v.* आ II *et* कुटिल.

आकुल *p.* आउल *adj.* 1) obrutus 95^{b}. 2) perturbatus, confusus 61, 4; 107^{d}. 3) *(de regione)* vastus, incultus, horridus 39, 8 *p.*

आकुलय् *denom.* आकुलयति turbare, turbidum reddere 93, 3 *p.* [आकुल].

आकुलीकॄ *vb.* turbare, turbidum reddere 38, 10 *p.* [आकुल *c. r.* कॄ *A*].

आकुलीभू *vb.* mente perturbari 56, 15 [आकुल *c. r.* भू].

आकुलीभूत *v. vb.* आकुलीभू.

आकृति *p.* आकिदि *f.* forma, species, facies 20^{d}; — *p.* 23, 6; 125, 5; 196, 17; 206, 2; आकृतिविशेष *p.* आकिदिविसेस *m.* singularis forma, eximia f. 158, 4; — *p.* 83, 14 [*r.* कॄ *A c.* आ].

आकृष्ट *v. r.* कर्ष् *c.* आ.

आखण्डल *adj.* qui frangit (delet); *m.* coguomeu Indri 204, 18; 211, 12; 188^{a} [*vb.* खण्डय् *c.* आ].

आख्या *f.* appellatio, nomen 2, 4; 197, 20; 198, 18; 193^{d} [*r.* ख्या *c.* आ].

आख्यायिन् *adj.* uarrans, tradens 23^{b} [*r.* ख्या *c.* आ].

आगत *p.* आअद *v. r.* गम् *c.* आ.

आगम *p.* आअम *m.* adveutus 148, 17; = proventus 110^{a}; — *p.* 146, 11 [*r.* गम् *c.* आ].

आगमण *s.* °मन, *q. v.*

आगमन *p.* °मण *n.* adventus 118, 2; — *p.* 147, 9 [*r.* गम् *c.* आ].

आघात *m.* impulsus, violentus impetus 33^{a} [*r.* हन् *c.* आ].

आचक्खिद *s.* आचक्षित *v. r.* चक्ष् *c.* आ.

आचरितव्य *adj.* more agendus, usu recepto a. 205, 10 [*r.* चर् *c.* आ].

आचार *p.* *id.* *vel* आआर *m.* mos traditus, m. usu receptus 101^{a}; — *p.* 36, 9; — 100, 7 [*r.* चर् *c.* आ].

आच्छादिन् *adj.* coutegeus, velans 19^{b} [*r.* छद् *c.* आ].

आजीव *s. p. m.* victus; quae ad viveudum uecessaria suut *p.* 145, 14; 149, 8 [*r.* जीव् *c.* आ].

आज्ञप् *v. r.* ज्ञा *caus. c.* आ.

आज्ञा *p.* आणा *f.* jussum, imperatum 53, 3; 56, 10; 183, 19; — *p.* 42, 1; आज्ञाकर *adj.* jussum faciens; *m.* famulus; *f.* °करी famula 208, 2 [*r.* ज्ञा *c.* आ].

आज्य *n.* butyrum liquidum et purificatum, quod sacris faciundis adhibetur 15^{b} [*r.* अञ्ज् *c.* आ].

आणत्त *s.* आज्ञप्, *q. v.*

आणत्ति *s.* आज्ञप्ति *f.* jussum, imperatum; आणत्तिहरअ *adj.* jussum capiens; *m.* nuntius 55, 11 [*r.* ज्ञा *caus. c.* आ].

आणन्द *s.* °नन्द *m.* laetitiae voluptas 100, 6 [*r.* नन्द् *c.* आ].

आणवेदि *s.* आज्ञपयति } *v. r.* ज्ञा *caus. c.* आ.
आणवेदु *s.* आज्ञपयतु }

आणे *s.* ज्ञाने *v. r.* ज्ञा.

आणेहि *s.* आनय *v. r.* नी *c.* आ.

आतङ्क *s. p. m.* aegrotatio, valetudo incommoda *p.* 65, 13; 67, 6 [*r.* तङ्क् *c.* आ].

आतप *p.* आतव *m.* solis ardor, s. aestus 60, 1; 62, 10; 65, 2; 71^{b}; — *p.* 160, 5; आतपत्र *m.* umbella 104^{d} [*r.* तप् *c.* आ].

आतत्त *s.* °तप, *q. v.*

आतिथेय *adj. f.* ई hospitalis 9, 17 [अतिथि].

आतिथ्य *n.* hospitalitas, hospitium 22, 5 [अतिथि].

आत्त *v. r.* दा *c.* आ.

आत्म° *v.* आत्मन्.

आत्मक *f.* आत्मिका *in fine comp.* = आत्मन् natura 41^{b} [आत्मन्].

आत्मगतम् *adv.; vox scenica, quae significat, personam aliquam secum ipsa loqui* = summissâ voce. — *Cf.* स्वगतम् [आत्मन् + गत].

आत्मगति *f.* itio sui ipsius; °त्या = sine alius opera, suâ sponte 197, 12 [आत्मन् + गति].

आत्मन् *p.* अत्तन्, अत्ताण *vel* अप्पन्, अप्पाण *m.* (τὸ) ipse (*usurpatur pro pron. refl.; refertur ad subj. logic.*) 10, 15; 20, 16; 24, 3 *cet.*; — *p.* 16, 2, 18, 14; 23, 14 *cet*; — 17, 14; 30, 5; 78, 2 *cet.*; — 177, 9; 163, 3; 199, 19; आत्मनातृतीय *adj.* cum duobus aliis 8, 4.

आत्मज *adj.* ex ipsius naturâ natus = filius; *f.* °जा filia 25, 10 [आत्मन् + ज].

आत्मभू *adj.* qui per se ipsum est; *m.* cognomen dei a) Brahmani 187[c]; b) Sivi 195[d] [आत्मन् + भू].

आत्मीय *adj.* proprius; *fungitur vice pron. refl.* = suus 46, 10 [आत्मन्].

आद्धान *v. r.* धा *c.* आ.

आदर *s. p. m.* respectus, observantia, officium 55, 13; 119, 6; — *p.* 152, 12. — *Cf.* सादरम् [*r.* दृ, द्रियते *c.* आ].

आदि *s. p. m.* initium; *in fine comp.* et cetera, et alia 134, 14; — *p.* 26, 3; 145, 10.

आदिट्ठ *s.* आदिष्ट, *q. v.*

आदिष्ट *p.* आदिट्ठ *v. r.* दिश् *c.* आ.

आदुर *s.* आतुर *adj.* aeger 107, 12.

आद्य *adj.* primus 1[a]; 85[c] [आदि].

आधार *m.* receptaculum 14[d] [*r.* धृ *c.* आ].

आधि *m.* sollicitudo, cura, aegritudo (animi) 60[b]; 94[d] [*r.* ध्या *c.* आ].

आनन *n.* os (oris) 31[c]; 59[a]; 64[a] [*r.* अन्].

आनीत *v. r.* नी *c.* आ.

आप् *r. V.* आप्नोति adipisci, nancisci 12[b]; 9, 10; *v.* आप्त. — *Desid.* ईप्स् desiderare; *v.* ईप्सित.

अव adipisci, nancisci 83[b]; *pass.* 46, 5.

परि (finem facere, satis habere); *v.* पर्याप्त.

प्र 1) pervenire in al. locum (*acc.*) 108, 19. 2) in se convertere, sibi contrahere 209, 7 *p.*

caus. facere, ut quid perveniat; deferendum curare (*c. acc. loci*) *p.* 71, 6; 163, 12.

संप्र pervenire; *v.* संप्राप्त.

वि penetrare 1[b].

सम् perficere, ad finem perducere, absolvere 212, 14.

परिसम् *pass.* perfici atque absolvi 106[d]; — *p.* 83, 10.

आपगा *f.* flumen 168[c].

आपण *s. p. m.* mercatus 151, 6 *p.*

आपण्ण *s.* आपन्न, *q. v.*

आपन्न *p.* आपण्ण *vel* आवण्ण *part.* 1) *active:* a) qui nactus est; पकिदिं आ° qui ad sanitatem rediit 43, 12; b) qui incidit in malum (miseriam), miser, infelix 50[b]; — *p.* 75. 7. 2) *passive:* = प्राप्त conceptus;

आपन्नसत्त्वा *p.* आवण्णसत्ता *adj. f.* gravida 127, 13; 175, 22; — *p.* 92, 6 [*r.* पद् *c.* आ].

आप्त *part.* idoneus; fidus, verus, verax; आप्तवाच् *adj.* veracem sermonem habens = fide dignus 122ᵈ [*r.* आप्].

आवण्ण *s.* आपन्न, *q. v.*

आबाध *m.* vexatio, incommodum (valetudinis) 58ᵇ. — *Cf.* साबाधम् [*r.* बाध् *c.* आ].

आवुत्त = *s.* भाव *m.* vir auctoritate insignis, vir generosus (*nos:* gnädiger Herr!) 145, 8; 147, 12. 15; 149, 2; 150, 2, 9.

आभरण *p. id. vel* आहरण *n.* ornatus, ornamentum 81ᵈ; 186ᵈ; 12, 13; — *p.* 88, 4. 5; 97, 8; 99, 5; 75ᵉ [*r.* भृ *c.* आ].

आभोग *m.* copia, ubertas 11, 3 [*r.* भुज् *c.* आ].

आमन्तइस्सं *s.* आमन्त्रयिष्ये }
आमन्तेमि *s.* आमन्त्रये } *v. vb.* मन्त्रय्.
आमन्तेहि *s.* आमन्त्रयस्व }

आमर्द *m.* actio vellendi 174ᵃ [*r.* मर्द् *c.* आ].

आमृष्ट *v. r.* मर्श् *c.* आ.

आम्र *m.* magnifera Indica L. (Mangobaum) 154, 15.

आयत्त *part.* pendens ex aliqua re, subjectus (*alicui rei: antec. in comp.*) 93ᵈ [*r.* यत् *c.* आ].

आयात *v. r.* या *c.* आ.

आयास *p.* आआस *m.* contentio, labor 74, 11; — *p.* 84, 9 [*r.* यस् *c.* आ].

आयुष्मन्त् *adj.* qui longam vitae aetatem promittit 5, 5; 6, 6; 10, 18 *cet.* [आयुस्].

आरउदि *s.* आरटति *v. r.* रट् *c.* आ.

आरण्णअ *s.* आरण्यक, *q. v.*

आरण्यक *p.* आरण्णअ 1) *adj.* qui in silva est, qui ad silvam pertinet 33, 2 *p.* 2) *s. m.* silvicola, anachoreta, eremita 47ᵇ; — *p.* 134, 12 [अरण्य].

आरम्भ *s. p. m.* actio aggrediendi ad aliquid, a. apparandi aliquid *p.* 66, 9. 10; 152, 10 [*r.* रभ् *c.* आ].

आरहिअ *s.* आरभ्य *v. r.* रभ् *c.* आ.

आरात् (*abl. voc.* आर) statim, illico, actutum 127ᵉ.

आराधन *n.* actio afficiendi, a. faciendi 20, 1 [*r.* राध् *caus. c.* आ].

आराधयितृ *nom. ag.* qui gratiam alicnjns sibi conciliare studet 77, 14 [*r.* राध् *caus. c.* आ].

आरुहदु (*cl.* VI) = *s.* आरोहतु (*cl.* I) *v. r.* रुह् *c.* आ.

आरूढ *v. r.* रुह् *c.* आ.

आरोविद *s.* आरोपित *v.* रुह् *caus. c.* आ.

आरोहण *n.* ascensus, conscensio 184, 6 [*r.* रुह् *c.* आ].

आरोहदि *s.* आरोहति *v. r.* रुह् *c.* आ.

आर्त *part.* rebus adversis afflictus, miser, miserabilis 11^b; 155^c; 179, 5 [*r.* अर् *c.* आ].

आर्द्र *adj.* humidus, madidus 32^b; 70^a; 12, 14.

आर्य *p.* अय्य 1) *m.* (*f.* आ) Arius, vir singulari reverentia dignus, v. snmme reverendus, v. s. colendus, v. honoratissimus, v. spectabilis 1, 9; 2, 3. 9; 3, 16; 4, 6; 159, 14; — *p.* 1, 12; 2, 7. 13 *cet.*; आर्यपुत्र *p.* अय्यउत्त *m.* Arii filius, viri honesti filius (*honorifica appellatio mariti*) 165, 17; — *p.* 125, 10; 128, 5 *cet.*; अय्यमिस्स *s.* आर्यमिश्र *m. pl.* coetus virorum spectabilium (*usurpatur in alloquio reverentiae causa de uno homine, nos*: gnädiger Herr!) 4, 3. 2) *adj.* (*f.* आ) homine Ario dignus, honore d., honestus, ingenuus, liberalis, snmme reverendus 22^b; 159, 12; — *p.* 79, 17; 80, 7; 169, 12; 177, 20.

आलक्ष्य *v.* आ II.

आलबन्त *s.* आलपन्त् *v. r.* लप् *c.* आ.

आलवाल *n.* fossa circum radicem arboris, in quam aqua rigandi causa infnnditur, scrobs aquaria 14, 12.

आलाप *p.* आलाव *m.* 1) alloquium 23, 11 *p.* 2) sermo, colloquinm 13, 14.

आलाव *s.* आलाप, *q. v.*

आलिखित *p.* आलिहिद *r.* लिख् *c.* आ.

आलिङ्ग् *et* आलिङ्गय्, आलिङ्गति, °ते *et* आलिङ्गयति 1) apprimere (membra) 56^b. 2) amplecti 201, 19.

प्रति amplexum reddere, amplecti 104, 3.

आलिङ्गदि *s.* आलिङ्गति *v. vb.* आलिङ्ग्.

आलिहिद *s.* आलिखित, *q. v.*

आलिहिदु° *s.* आलिखितु° (*pro* आलिखितुम्) *v. r.* लिख् *c.* आ.

आलोक *m.* adspectns 9^a; 33^d [*r.* लोक् *c.* आ].

आवरण *n.* velamentum, velum 71^a [*r.* वर् *c.* आ].

आवाअ *s.* आवाप *m.* armilla, quae in carpo gestatur 180, 13 [*r.* वप् *c.* आ].

आवारिअ *s.* आवार्य *v.* *r.* वर् *caus.* *c.* आ.

आविद्ध *v.* *r.* व्यध् *c.* आ.

आविलय् *denom.* आविलयति turbare, maculare 118^a [आविल].

आविस् *adv.* manifesto, ante oculos; आविष्कर् manifestum facere; facere, ut appareat, declarare, patefacere 49, 8. 9; 78^b; 81^a; आविर्भू manifestum fieri, apparere, comparere 112^b.

आविष्कृत *a vb.* आविष्कर् *v.* आविस्.

आवेअ *s.* आवेग, *q. v.*

आवेग *p.* आवेअ *m.* 1) animi motus, a. perturbatio, angor, sollicitudo 77, 14; 199, 8. 2) nimia festinatio, festinatio praeceps (ex animi commotione orta 87, 3 *p.* [*r.* विज् *c.* आ].

आशङ्कमान *v.* *r.* शङ्क् *c.* आ.

आशङ्का *p.* आसङ्का *f.* 1) suspicio *p.* 65, 15; 133, 3. 2) (ex suspicione ortus) metus 15^d; — *p.* 129, 9 [*r.* शङ्क् *c.* आ].

आशा *p.* आसा *f.* spes 197, 18; — *p.* 131, 8; 201, 4; आसाबन्ध *m.* spei vinculum = (τὸ) animum capere, a. colligere 92^b [*r.* शंस् *c.* आ].

आशिस् *p.* आसिसा *f.* fausta precatio, benedictio 188^b; 96, 9; — *p.* 100, 16 [*r.* शास् *c.* आ].

आशु *adv.* cito, celeriter 67^a.

आश्चर्य *p.* अच्छरिअ *adj.* 1) mirus 188, 10. 2) *n.* res mira, miraculum 141, 6; — *p.* 196, 13.

आश्रम *p.* अस्सम *m.* *n.* 1) sedes ac domicilium eremitarum 9, 16; 53, 11; 58, 8 *cet.*; — *p.* 14, 10; 36, 5; 97, 8 *cet.* 2) uuus ex quatuor gradibus iu sancta vita Brahmanorum, qui वानप्रस्थ appellatur 124, 3 [*r.* श्रम् *c.* आ].

आश्रय *m.* perfugium, refugium; sedes, quae pro refugio est 177^c [*r.* श्रि *c.* आ].

आश्रयिन् *adj.* sedens, habitaus *(in aliquo loco: antec. in comp.)* 153, 3 [*r.* श्रि *c.* आ].

आश्वासिन् *adj.* se colligens 35^a [*r.* श्वस् *c.* आ].

आस् *A* *p.* आ *interj. gaudii aut indignationis* 85, 14; — *p.* 171, 14.

आस् *B* *r.* II आस्ते 1) sedere 45, 14. 2) considere in aliquo loco *(loc.)* 192, 3. 3) permanere in aliquo statu; तूष्णीम् आस् in silentio permanere, silere, tacere (*ἡσυχίαν ἔχειν, ἡ. ἄγειν*) 130, 16.

अधि 1) occupare 159, 13. 2) alicubi *(acc.)* domicilium collocare 159, 10.

अनु circumsedere aliquem 64, 2.

आसङ्का *s.* आशङ्का, *q. v.*

आसङ्ग *m.* (τὸ) adhaerere alicui rei, (τὸ) implicari aliqua re (*antec. in comp.*) 33^{b} [*r.* सञ्ज् *c.* आ].

आसज्यमान *v. r.* सञ्ज् *c.* आ].

आसण *s.* आसन, *q. v.*

आसण्ण *s.* आसन्न *v. r.* सद् *c.* आ.

आसन *p.* आसण *n.* sedes, sedile 52, 15; 96, 1; 115, 2 *cet.*; — *p.* 45, 13 [*r.* आस्].

आसा *s.* आशा, *q. v.*

आसि *s.* आसीत् *v. r.* अस् *A.*

आसिसा *s.* आशिस्, *q. v.*

आसीण *s.* आसीन *v. r.* आस्.

आस्तरण *n.* stragulum 64, 2 [*r.* स्तृ *c.* आ].

आस्पद *n.* locus 187^{c} [आ + पद].

आस्फालन *n.* impulsus 38^{a} [*r.* स्फल् *caus. c.* आ].

आस्वादित *r.* स्वाद् *c.* आ.

आह *v. r.* अह्.

आहरण I *n.* actio apportandi, a. afferendi 9, 15 [*r.* हृ *c.* आ].
II *s.* आभरण, *q. v.*

आहार *m.* cibus, alimentum 35, 9. 10 *p.* [*r.* हृ *c.* आ].

आहिण्डन्त *s.* आहिण्डन्त् } *v. r.* हिण्ड् *c.* आ.
आहिण्डीअदि *s.* आहिण्ड्यते }

आहित *v. r.* धा *c.* आ.

आहुदि *s.* आहुति *f.* sacrificium 93, 4 [*r.* हु *c.* आ].

आहो *conj.* an 27^{d}; आहो स्वित् an forte 107^{e}; 126^{b} *(omissâ particulâ* किम् utrum). — *Cf.* किम् *et* उत.

इ

इ r. II एति ire; pervenire ad *(acc.)* 97^{a}.

अति 1) transgredi (spatium) 186, 19. 2) praeterire 138^{c};

अतीत्य वर्त् citius currere quam, cursu superare aliquem *(acc.)* 6, 15. 3) praetergredi 144^{c}.

अधि *pass.* disci 122^{c}.

अनु imitari, reddere 142^{b}.

अन्तर् (*proprie:* inter aliquas res ire) *v.* अन्तरित.

अप 1) abire 14, 8 *p.* 2) cedere 184^{a}; 192^{b}; v. अपेत.

अव 1) intueri, cousiderare 109^{b}. 2) iutelligere 103, 17. 3) scire, comperire *(c. acc. obj. et praed.)* 80^{b}; 164^{b}.

आ advenire, accedere, veuire 98, 16; 176, 10: 205, 1. 10; — *p.* 30, 5; 46, 2; 77, 4; 81, 1; 157, 10 *cet.*

समा couvenire aliquem, accedere ad aliqu. *(acc.)*, conquirere 34, 2. 3.

उद् exire, oriri, exsistere 26^{b}; 190^{a}.

उप 1) (propius) accedere ad aliqu. *(acc.)* 17, 5; 42, 11; 81, 12; 140^{d} *cet.* 2) couditiouem aliquam ingredi, statum aliquem i.; participem fieri, consequi 37^{c}; *v.* उपेत.

परि circumire; *v.* परीत.

प्र procedere, progredi.

अभिप्र cogitatione ire = cogitare de aliqua re; *v.* अभिप्रेत.

प्रति obviam ire; *caus.* persuadere alicui, aliquid verum esse; convincere 200, 23; 128^{b}.

वि abire, discedere; *v.* वीत.

इं *s.* किम्, *q. v.*

इअं *s.* इयम्, *q. v.*

इअम्हि *pro* इअं + म्हि, *q. v.*

इक्खु *s.* इक्षु *m.* arundo sacchari 180, 6.

इङ्गुदी *s. p.* uomeu arboris, cujus ex fructibus oleum conficitur (Terminalia Catappa) 14^{b}; 90^{a}; — *p.* 48, 11.

इच्छदि *s.* इच्छति }
इच्छीअदि *(a them. praes.)* *s.* इष्यते } *v. r.* इष्.

इट्ठि *s.* इष्टि, *q. v.*

इतर p. इदर pron. adj. alius (pl. alii, ceteri) 9, 8; 81, 10; 169, 3 (cf. वामेतर, प्रकाशेतर sub vocc. वाम, प्रकाश) [इ stirps pronom.]

इतस् p. इदो adv. 1) hinc 57, 4; 100, 18; 104, 10 cet.; — p. 92, 2; 109, 12; 150, 14. 2) hic p. 74, 15; 96, 14; इतस् — इतस् hic — illic 56, 10. 3) huc 1, 9; 13, 18; 157, 13 cet.; — p. 20, 9; 21, 5; 36, 12 cet.; इतो दर्शय = cedo 175, 14; इत इतस् p. इदो इदो huc huc (intell. veni, venite) 101, 16; 122, 13; — p. 13, 11; 14, 8; 51, 10 cet; इदोगद a) huc conversus 104, 3; b) huc pertinens 83, 11; इदोमुह huc conversus 148, 11. 12; °मुहम् adv. horsum, huc 173, 19 [इ stirps pronom.].

इति p. त्ति encl. (ante त्ति corripitur antec. a) त्ता 14, 11; 56, 8; 83, 5*); b) ई 17, 12) ita, sic. — *Usus hujus particulae hic est:* 1) *concludit orationem directam (Latini oratione indirecta uti solent); antecedit interdum* यथा = यद् (ὅτι): 11, 3. 4; 211, 6. 7; *pron.* एतद् *complectitur ea, quae oratione directa dicuntur:* 25, 10; 137, 14; 175, 20. *Omittitur haec partic. in interrogationibus directis:* 50, 3; 44[d]; — p. 66, 9; 144, 6. *Saepe verbum dicendi vel cogitandi supplendum est;* इति *verti potest:* a) sic dicens, hoc (haec) d. 36[c]; 46[a]; — p. 134, 8; 174, 3; 201, 19; = ut, tanquam, pro cet. 57, 4; 122[d]; — p. 88, 9; = quia 5, 17; 82[a]; = sic dic 50, 6 p.; = sic dicis (quaeris, inquis) 127, 16 p.; इति चेद् si dicis (quaeris) 140, 10; b) sic cogitans 40, 9; 75[c]; 153[b]; — p. 83, 5; 94, 4; = quia 18, 12 p.; c) sic clamitans 35, 6 p.; d) postquam hoc (haec) dixit (dixerunt), quod (quae) cum dixisset, (dixissent) 3, 12; 4, 10; 7, 6 cet.; इति तथा कृत्वा 162, 4; इति तथा करोति 15, 11; इति यथोक्तं करोति 9, 3; इति च = vix hoc dixerat, cum 181, 20; इत्यर्धोक्ते postquam dimidium verborum dictum est = interrupta voce 21, 1; 26, 15; 132, 7. 2) *post* a) *singula verba aut* b) *enuntiata integra, inprimis post proverbia, dicta cet., quae nos signis „" includere solemus* a) 48[d]; 127, 13; 198, 18 cet. — p. 17, 12; 25, 12; 70, 8 cet.; पढमंत्ति पेक्खिअ si respicis, primum id factum esse 87, 14; b) 106, 16; 133, 15; 160, 8 cet.; — p. 56, 8; 75, 8; 87, 16 cet. 3) *post praedicatum, quod ex verbo nominandi pendet* 1[c]; 186[b].

*) *Formae quales sunt* पिअदंरित्ति *cet. a legibus prâcriticis abhorrere videntur; cf. Weber Hâl. Sapt. v.* 364; *A* 58; *Pischel de Kâl. Çâk. recens. p.* 53.

4) *post plura objecta, quae* इति *complectitur* 189^{b}. 5) *in fine librorum vel capitum, ubi* इति *significat:* hoc est (fuit), sic terminatur (*opp.* अथ). 6) *post* किम्, *q. v.* 7) इति कृत्वा *p.* त्ति करिअ (°लिअ *dial. Mâgadh.*) = कारणात् *vel* हेतोस् qnia 144, 11 (ब्रम्हणोत्ति कलिअ quia Brahmanus es).

इत्थं *s.* °थम्, *q. v.*

इत्थम् *p.* °त्थं *adv.* sic, ita, hoc modo 136, 13; — *p.* 134, 11; 155, 12; इत्थंगत *adj. n.* quod sic evenit; °गए *(loc.)* = quum res ita se habeat 92, 6; इत्थंभूत *adj.* sic factus = talis 70, 15; 123, 6.

इत्थिआ *s.* स्त्री, *q. v.*

इदं *s.* इदम्, *q. v.*

इदम् *p.* इदं *pron. dem. n.* hoc.

इदर *s.* इतर, *q. v.*

इदानीम् *p.* दाणिं *adv.* 1) nnnc, in hoc pnncto temporis 4, 2; 24, 3 *cet.*; — *p.* 22, 2; 45, 12 *cet.* — इदानीमेव *p.* दाणिं एव्व a) hodie, hodieqne, etiam hodie = statim 211, 5; — *p.* 178, 16; b) hoc ipso tempore = modo, proxime 10, 6; 118, 1; — *p.* 176, 2. — इदानीमपि *p.* दाणिंपि etiam nnnc 5, 9; — *p.* 67, 3; दाणिंपि — ण ne hoc quidem tempore 36, 3; jam (nnn mehr) 106, 7. — तत इदानीम् *v.* ततस्. 2) = jam (nun, nnnmehr) 113, 16; 131, 16; 181, 1; — *p.* 24, 9; 31, 3; 88, 8. 3) (*post imper.*) = age (nun) 101, 7; — *p.* 31, 6; 73, 11; 92, 15.

इदिहास *s.* इतिहास *m.* narratio ex antiquissimo tempore (Sage, Legende) 66, 7 [इति ह + आस (= sic accidit)].

इदो *s.* इतस्, *q. v.*

इठ *v. r.* इध.

इध् *r.* VII इन्द्ध accendere, inflammare 176^{c}.

इन्दु *m.* luna 55^{ac}; 81^{a}.

इन्द्र *m.* 1) nomen principis deorum inferiorum 192, 3. 2) princeps, dux, rector 103^{d}.

इन्धन *n.* materia arida, ligna arida (flammae concipiendae apta) 159^{a} [*r.* इन्ध्].

इमं *s.* इमम् }
इमश्श } = *s.* अस्य } *v.* अयम् इयम् इदम्.
इमस्स }

इमस्सिं = *s.* अस्मिन्
इमाइं *s.* इमानि
इमाए = *s.* अनया; अस्यास्, अस्याम्
इमाणं = *s.* एषाम्, आसाम्
इमिणा = *s.* अनेन
} *v.* अयम् इयम् इदम्.

इयम् *p.* इअं *pron. dem. f.* haec.

इव *p.* विअ *partic. encl.* 1) ut, sicut, velut 162, 9; 177, 3; 188, 21 *cet.*; — *p.* 56, 13; 93, 5; 110, 4 *cet.* 2) a) *imminuit vim voc. antec.*) quasi, quasi quidam, quodammodo, ut ita dicam; *c. vb.* लक्षय् = esse videri 3, 16; 13, 14; 28, 18 *cet.*; — *p.* 16, 16; 17, 3; 23, 7 *cet.*; b) *post partic. interrogat.* = quaeso, amabo; *cf.* क, किम्, कथम्.

इष् *r. A* IV इष्यति cito impulsu movere.

अनु quaerere, anquirere 62, 8; — *p.* 77, 4 (*sec. cl.* I).

प्र *act.*, *med.* impellere; *caus.* प्रेषय् 1) conjicere, convertere (*oculos*) 24[b]; 36[a] *v. l.* 2) mittere 58, 14; 182, 16; — *p.* 26, 10; 155, 12.

संप्र *caus.* संप्रेषय् mittere, dimittere 98[b].

इष् *r. B* VI इच्छति cupere, optare, velle; precari a) *c. obj.* 110, 13; आज्ञामिच्छामि = ad jussum praesto sum 53, 3; b) *c. inf.* 26, 5, 6; 30, 16; 40, 12 *cet.*, — *p.* 87, 14; c) *pass.* cupi, desiderari (gerne gesehen werden) 115[c]; — *p.* 151, 5.

अनु quaerere, anquirere 142, 9.

प्रति accipere, excipere *p.* 95, 13; 161, 17; — आणत्तं (*dial. Mâgadh.* आणत्तं) jussa capessere *p.* 147, 9. 10; 148, 11.

इषु *m. f.* sagitta 181, 17; 39[c].

इष्ट *part.* 1) optatus 126, 9. 2) amatus 79[c]; इष्टजन *m.* homo amatus; amatus, amata 37, 9; 117, 3 [*r.* इष् *B*].

इष्टि *p.* इट्ठि *f.* sacrificium 53, 9; — *p.* 83, 10; 182, 12 [*r.* यज्].

इसि *p.* I *v.* ईसि

II *s.* ऋषि, *q. v.*

इह *adv.* hic, hoc loco 11, 8; 82, 1; 16[a] *cet.* — *p.* 210, 9; इहस्थ *adj.* qui hic est, qui adest, praesens 53, 5.

ई

ईक्ष् *r.* I ईक्षते videre, intueri, aspicere. *Cf.* ईक्षित.

अप 1) respicere, rationem habere (*alicujus rei*: *acc.*) 174, 20; 175, 11; 114^{a}. 2) praestolari, exspectare *p.* 55, 10; 65, 6.

अव intueri, spectare, oculos conjicere, o. convertere in aliquem *(acc.)* 133, 9.

प्रत्यव visere, inspicere 12, 14; 159, 9. 13.

उप non animadvertere, neglegere 185^{a}; — *p.* 67, 7.

परि circumspicere, examinare, secum reputare 121^{a}.

प्र 1) videre; aspicere, intueri, spectare *p.* 18, 7; 22, 16; 26, 14; 36, 9; 49, 16; 66, 8; 88, 16; 107, 11; 111, 13; 181, 12. 13; 198, 7. 2) considerare 87, 15. 3) judicare *p.* 135, 12.

वि 1) videre, conspicere 100^{a}. 2) aspicere 36^{a}.

उद्वि suspicere, aspicere 162^{b}.

ईक्षण *n.* (aspectus) oculus 27^{c}; 68^{c}; 75^{d} [*r.* ईक्ष्].

ईक्षित *part. n.* aspectus; oculi 45^{a} [*r.* ईक्ष्].

ईदिश *s.* ईदृश, *q. v.*

ईदिस *s.* ईदृश, *q. v.*

ईदृश् *adj. f.* ई talis, ejusmodi, hujusmodi 39^{d}.

ईदृश *p.* ईदिस (*dial. Mâgadh.* ईदिश) *adj. f.* ई talis, ejusmodi, hujusmodi 117, 12; 161, 11: 82^{c}; 86^{d}; — *p.* 65, 15; 130, 13; 132, 10; 159, 2; 163, 2. 13; 166, 20; 168, 16; 172, 17; — 144, 9 [इद् + दृश].

ईप्स् *v. r.* आप्.

ईप्सित *part.* desideratus; *m.* = amatus 63^{d} [*desid. radicis* आप्].

ईर् *r.* II ईर्ते movere, agitare 16, 16 *p.*

प्र se movere; *caus.* प्रेरय् mittere 122, 4; 36^{a}.

ईरिद *s.* ईरित *v. r.* ईर्.

ईश *m.* (dominus) cognomen dei Sivi 1^{d} [*r.* ईश्].

ईश्वर *m.* dominus, princeps, rex 186, 6; 205, 1; 164^{b}; 187^{b} [*r.* ईश्].

ईसि *vel* इसि *s.* ईषत् *adv.* paulum, leviter 169, 3; ईसीसि (इसि + ईसि) paululum, levissime 4^{a}.

ईह् *r.* I ईहते adniti, contendere (*c. inf.*) 118^{a}.

उ

उअअ *s.* उदक, *q. v.*

उअजीविन् *s.* उपजी° *adj.* vitam sustentans 148, 16.

उइद *s.* उचित, *q. v.*

उक्कण्ठ *s.* उत्कण्ठ *v. vb.* उत्कण्ठ् .

उक्कण्ठा *s.* उत्कण्ठा, *q. v.*

उक्कण्ठिदुं *s.* उत्कण्ठितुम् *v. vb.* उत्कण्ठ् .

उक्किण्णा *s.* उत्कीर्णा *v. r.* कॄ *B.*

उक्त *v. r.* वच् .

उक्ति *f.* sermo, loquela [*r.* वच्].

उक्ष् *r.* I उक्षति instillare, conspergere.

अभि aspergere, conspergere [alicujus *(acc.)* caput *(loc.)*] 80, 15.

उग्ग *s.* उग्र, *q. v.*

उग्गद *s.* उद्गत *v. r.* गम् *c.* उद्.

उग्गलिअ *s.* उद्गलित *v. r.* गॄ *c.* उद्.

उग्गाल *s.* उद्गार *m.* jactus (retis) 145, 10 [*r.* गॄ *c.* उद्].

उग्र *p.* उग्ग *adj.* gravis, vehemens, ingens; dirus, horrificus 62, 10; — — *p.* 26, 9.

उच *r.* IV उच्यति *v.* उचित.

उचित *p.* उइद *part.* 1) consuetus, usitatus, usu receptus 133[c]; 172[a]; — *p.* 91, 11. 2) conveniens, accomodatus, aptus; decens, conveniens, par 119, 13; — *p.* 22, 12; 97, 5. 8 [*r.* उच्].

उच्चय *m.* 1) lectio, collatio 87, 5. 2) congeries, copia, multitudo 43[b] [*r.* चि *c.* उद्].

उच्चलन्त् *v. r.* चल् *c.* उद्.

उच्चैस् *adv.* 1) alte; उच्चैःकुल *n.* summum genus 93[a]. 2) clarâ voce 137[b].

उच्छाह *s.* उत्साह, *q. v.*

उच्छ्वसित *part. n.* spiritus (vitalis) 60, 3 [*r.* श्वस् *c.* उद्].

उच्छ्वास *m.* 1) respiratio 209, 2. 2) (τὸ) acrius excitari (de colore) 143[b] [*r.* श्वस् *c.* उद्].

उज्जाण *s.* उद्यान, *q. v.*

उज्झ् *r.* VI उज्झति relinquere, deserere; omittere 26, 5; 42[a]; — *p.* 19, 8; 26, 2; 39, 8.

उक्किश *s.* I उक्किस, *q. v.* II. उक्कित्वा, *v. r.* उत्कृ.

उक्कित *p.* उक्किश *v. r.* उत्कृ.

उटत *p.* उउत *vel* उउश *m. n.* casa frondea eremitarum 97ᵇ; — *p.* 81, 1; 85, 7; 105, 6; — 22, 2; 33, 3; 194, 17.

उट्ठेदु = *s.* उत्तिष्ठतु *v. r.* स्था *c.* उद्.

उउश | *s.* उटत, *q. v.*
उउत |

उणा *s.* पुनर्, *q. v.*

उणणाश *s.* उन्नत, *q. v.*

उणह् *s.* उष्णा, *q. v.*

उत *particula* 1) *interrog.:* an; किम् — उत utrum (ne) - an 65, 2; 70ᵃᵈ; किम् - उत - आहो - स्वित् utrum (ne) - an - an 107ᵃᵇᶜ. 2) *adversativa:* contra; किमुत quanto magis 119ᵇ.

उत्कण्ठ् *denom.* desiderio teneri 117, 3. 4.; — *p.* 112, 14 [उद् + कण्ठ].

उत्कण्ठा *p.* उक्कण्ठा *f.* desiderium, dolor, maestitia 82ᵃ; — *p.* 42, 1; 94, 4. 6 (उद् + कण्ठा).

उत्कण्ठित *part.* desiderio affectus 117, 3. 4 [*vb.* उत्कण्ठ्].

उत्कर्ष *m.* excellentia, praestantia, principatus 39ᶜ [*r.* कर्ष् *c.* उद्].

उत्कुल *adj.* qui dogeneravit, qui familiae dedecori est 124ᵇ [उद् + कुल].

उत्क्षिपन्त् *v. r.* क्षिप् *c.* उद्.

उत्क्षेप *m.* (τὸ) sursum jacere, (τὸ) tollere 127ᵇ [*r.* क्षिप् *c.* उद्].

उत्क्षेपण *n.* ((τὸ) sursum jacere); actio tollendi 30ᵃ [*r.* क्षिप *c.* उद्].

उत्खात *n.* fovea, locus depressior, iniqnitas soli 193ᵃ *v. l.* [*r.* खन् *c.* उद्].

उत्खातिन् *adj.* (foveis instructus), iniquus *(de solo)* 5, 12 [उत्खात].

उत्त *v. r.* वच्.

उत्त *p.* I *s.* उक्त, *q. v.* II *s.* पुत्र, *q. v.*

उत्तम्म *s.* उत्ताम्य *v. r.* तम् *c.* उद्.

उत्तर (superior; *opp.* अधर) 1) *adj.* posterior, sequens 120, 9. 2) *n.* responsum 137, 3. 16 [उद् + *suff.* तर].

उत्तरीअ *s.* उत्तरीय *n.* amiculum, vestis superior 174, 8 [उत्तर].

उत्ताण *s.* उत्तान *adj.* (extensus) apertus (*opp.* गम्भीर) 132, 9 [*r.* तन् *c.* उद्].

उत्तीर्ण *v. r.* तॄ *c.* उद्.

उत्थान *n.* actio (surgendi) aggrediendi ad aliquid 39ᵃ [*r.* स्था *c.* उद्].

उत्थित *v. r.* स्था *c.* उद्.

उत्पक्ष्मन् *adj.* cujus cilia sublata sunt 91^{a} [उद् + पक्ष्मन्].

उत्पल *n.* Nymphaea (flos) 18^{c}.

उत्सर्पिन् *adj.* ad altiora niteus 191, 14 [*r.* सर्प् *c.* उद्].

उत्सव *p.* उस्सव *vel* ऊसव *m.* dies festus, d. sollemnis 85^{c}; 154, 15; 157, 6; 148^{b}; — *p.* 152, 10; — 156, 3 [*r.* सु *c.* उद्].

उत्साह *p.* उच्छाह *m.* 1) vis, vigor, contentio, labor 45, 2 *p.* 2) consilium certum, voluntas certa 42, 14 [*r.* सह् *c.* उद्].

उत्सुक *p.* उस्सुअ *vel* ऊसुअ 1) appetens, concupiscens, desiderans, cupidus 187, 6; 63^{a}; — *p.* 103, 6; — 178, 18. 2) cum dolore quodam de homine amato cogitans, desiderio flagrans, d. ardens, d. incensus 158, 5; — *p.* 77, 3.

उत्सेकिन् *adj.* superbus, arrogans, insolens 94^{c} [उत्सेक].

उदअ *p.* I. *s.* उदक, *q. v.* II. *s.* उदय, *q. v.*

उदक *p.* उदअ *vel* उअअ *n.* aqua 153^{d}; 60, 4; 106, 16; — *p.* 22, 3; 80, 14; 86, 9; 89, 7; — 134, 3. 9 [*r.* उद्].

उदग्र *adj.* altus 7^{d} [उद् + अग्र].

उदधि *n.* (receptaculum aquarum) mare 49^{a} [उद + धि *a r.* धा].

उदन्त *m.* nuntius 152, 6 *p.* [उद् + अन्त].

उदय *p.* उदअ *m.* 1) ortus (siderum) 78^{c}; — *p.* 95, 13; coortus (nubium) 190^{b}. 2) ortus, (τὸ) apparere 45^{b}; 168^{b}.

उदर *p.* उदर (*dial. Mâgadh.* उदल) *n.* 1) cavum corpus, venter 39^{a}; — *p.* 73, 7; — 146, 9; 166, 11. 2) cavum, interius 19^{d}; 148^{d}; 167^{c}.

उदल s. उदर, *q. v.*

उदार *adj. f.* आ *vel* ई excelsus, eximius, egregius, magnificus 133, 5; 188, 18 [*r.* ऋ *c.* उद्].

उदाहृत *v. r.* हृ *c.* उद् + आ.

उदु *s.* ऋतु, *q. v.*

उद्गम *m.* ascensus 15^{b} [*r.* गम् *c.* उद्].

उद्घात *m.* pulsus 193^{a} [*r.* हन् *c.* उद्].

उद्घातिन् *adj.* inaequabilis, asper, salebrosus 5, 12 *v. l.* [उद्घात].

उद्दिष्ट *v. r.* दिश् *c.* उद्.

उद्दिसिअ *s.* उद्दिश्य *v. r.* दिश् *c.* उद्.

उद्देश *p.* उद्देस *m.* 1) monstratio 165, 11 (केण उद्देसेण = quo consilio?). 2) locus, regio 63, 3; — *p.* 160, 6.

उद्देस *s.* उद्देश, *q. v.*

उद्धत *v. r.* हन् *c.* उद्.
उद्धृत *v. r.* हृ *c.* उद्.
उद्भेद *m.* (ro) erumpere 81[d] [*r.* भिद् *c.* उद्].
उड्डान्तक *n.* (ro) se attollere in auras 178, 22 [उड्डान्त].
उद्यान *p.* उज्जाण *n.* hortus voluptarius; horti regii 17[b]; — *p.* 152, 13 [*r.* या *c.* उद्].
उद्वेग *p.* उव्वेअ *m.* animi commotio, a. concitatio, a. perturbatio 199, 5; — *p.* 177, 19 [*r.* विज् *c.* उद्].
उन्नत *p.* उण्णाअ *part.* 1) erectus 91[c]. 2) editus 168, 3 *p.* [*r.* नम *c.* उद्].
उन्नमित *v. r.* नम् *c.* उद्.
उन्निद्र *adj.* insomnis 133[b] [उद् + निद्रा].
उन्मूलय *denom.* उन्मूलयति radicitus evellere 110, 3 *p.* [ab उन्मूल].
उपकारिन् *adj.* qui alicui gratum facit, beneficium in aliquem confert, beneficus 110[d] [*r.* कृ *A c.* उप].
उपगत *p.* उवगद *v. r.* गम् *c.* उप.
उपगम *m.* adeptio 14[a] [*r.* गम *c.* उप].
उपघात *m.* laesio, vulneratio 38, 8 [*r.* हन् *c.* उप].
उपचार *m.* ministerium, officium 67[b] [*r.* चर् *c.* उप].
उपत्यका *f.* regio sub jugo montis sita 119, 2 [उपत्य].
उपदेश *p.* उवदेस *m.* institutio, praeceptum 37[d]; — *p.* 109, 7 [*r.* दिश् *c.* उप].
उपद्रव *m.* casus adversus 59, 5 [*r.* द्रु *c.* उप].
उपनत *p.* उवणाद *part.* qui obtigit; adductus, oblatus 116[a]; — *p.* 81, 5; 130, 13 [*r.* नम *c.* उप].
उपनिपातिन् *adj.* incidens 160, 8 [*r.* पत् *c.* उप + नि].
उपन्यस्त *part.* expositus; *n.* expositio, argumentatio (?) 128, 7 [*r.* अस् *B c.* उप + नि].
उपपन्न *p.* उववण्ण *v. r.* पद् *c.* उप.
उपभोग *p.* उवभोअ *m.* fructus, usus 3, 6; 81[b]; — *p.* 18, 2 [*r.* भुज् *c.* उप].
उपयुक्त *p.* उवजुत्त *part.* 1) *v. r.* युज् *c.* उप. 2) dignus 185, 5.
उपराग *m.* defectus (solis et lunae) 182[b] [*r.* रञ्ज् *c.* उप].
उपरि *p.* उवरि *praep. c. gen.* super 167[c]; 42[b]; — *p.* 36, 4.
उपरूढ *v. r.* रुह् *c.* उप.

उपरोध *p.* उअरोह *m.* turbatio 12, 5; 57, 15; 118, 2; 175, 8; — *p.* 76, 3 [*r.* रुध् *c.* उप].

उपल *m.* lapis 14^{b}.

उपलक्षण *n.* actio spectandi, a. observandi 90, 4 [*vb.* लक्षय् *c.* उप].

उपलक्षित *v. vb.* लक्षय् *c.* उप.

उपलब्ध *v. r.* लभ् *c.* उप.

उपलम्भ *p.* उअलम्भ *m.* 1) adeptio 204, 5. 2) actio inspiciendi 24, 7; — *p.* 79, 17.

उपलालयन्त् *v. r.* लल् *caus. c.* उप.

उपवन *p.* उअवण *n.* silvula, lucus, nemus 15^{c}; — *p.* 49, 15 [उप + वन].

उपविष्ट / उपवेशित — *v. r.* विश् *c.* उप.

उपसंहरन्त् *v. r.* हृ *c.* उप + सम्.

उपस्थातव्य *adj.* ministrandus 2, 4. 5 [*r.* स्था *c.* उप].

उपस्थित *p.* उअट्ठिद *v. r.* स्था *c.* उप.

उपहत *v. r.* हन् *c.* उप.

उपहित *p.* उअहिद *v. r.* धा *c.* उप.

उपाध्याय *m.* magister, praeceptor 119, 11; 125, 14 [*r.* इ *c.* उप + अधि].

उपायन *n.* oblatio; munus, donum 97, 10 [*r.* इ *c.* उप].

उपालब्ध *v. r.* लभ् *c.* उप + आ.

उपालम्भन *n.* reprehensio, vituperatio 116, 6.

उपेक्षित *v. r.* ईक्ष् *c.* उप.

उपेत *part.* instructus, praeditus 12^{b} [*r.* इ *c.* उप].

उपोढ *part.* inceptus, inchoatus 107^{a} [*r.* ऊह् *c.* उप].

उप्त *v. r.* वप्.

उप्पादेदि *s.* उत्पादयति *v. r.* पद् *c.* उद्.

उप्फुल्ल (*L. gr. pg.* 276, 3) *s.* उत्फुल्ल *adj.* saliens 86, 6 [*r.* स्फुल् *c.* उद्].

उअकप्पेमि *s.* उपकल्पयामि *v. r.* कल्प *c.* उप.

उअगद *s.* उपगत, *q. v.*

उअचरन्त *s.* उपचरन्त् *v. r.* चर् *c.* उप.

उअच्छन्दिद *s.* उपच्छन्दित *v. r.* छद् *B c.* उप.

उअजुत्त *s.* उपयुक्त, *q. v.*

उअट्ठिद *s.* उपस्थित, *q. v.*

उअणद *s.* उपनत, *q. v.*

उअणीद s. उपनीत v. r. नी c. उप.

उअणइस्सं s. उपनेष्यामि v. r. नी c. उप.

उअणास s. उपन्यास m. (expositio, argumentatio) significatio (Anspielung); उअणासपुव्व adj. cum (aliqua) significatione 71, 12; sententia, vis 128, 10 [r. अस् c. उप + नि].

उअदेस s. उपदेश, q. v.

उअण्णण s. उपपन्न, q. v.

उअभोअ s. उपभोग, q. v.

उअमा s. उपमा f. similitudo 135, 13.

उअरि s. उपरि, q. v.

उअरोह s. उपरोध, q. v.

उअलम्भ s. उपल°, q. v.

उअलम्भिस्सं s. उपलप्स्ये v. r. लभ c. उप.

उअवण s. उपवन, q. v.

उअवास s. उप° m. n. jejunium 56, 7 [r. वस् B c. उप].

उअविसदु s. उपविशतु
उअविसम्ह s. उपविशामस्
उअविसद s. उपविशत
उअविसिअ s. उपविश्य
} v. r. विश् c. उप.

उअसप्पणीअ s. उपसर्पणीय adj. accedendus, ad quem accedendum est 148, 2 [r. सर्प् c. उप].

उअसप्प s. उपसर्प
उअसप्पदु s. उपसर्पतु
उअसप्पम्ह s. उपसर्पामः (°वः)
} v. r. सर्प् c. उप.

उअहर s. उपहर
उअहरन्तु s. उपहृ°
} v. r. हृ c. उप.

उअहार s. उपहार m. oblatio, munus 161, 16. 17 [r. हृ c. उप].

उअहिद s. उपहित, q. v.

उआअ s. उपाय m. id qno quid assequeris, adjnmentum, via, ratio 70, 5; 88, 10; 145, 10 [r. इ c. उप].

उआलम्भेसि = s. उपालभसे
उआलह = s. उपालभस्व
} v. r. लभ् c. उप.

उवेक्खसि s. उपेक्षसे v. r. ईक्ष c. उप.

उब्भिण्ण s. उद्भिन्न v. r. भिद् c. उद्.

उभ du. uterque, ambo [r. उभ्].

उभय *p.* उहअ *adj. f.* ई uterque, ambo 185, 8; 35^b; 163^a; 194^d; — *p.* 207, 7 [उभ].

उम्मत्त *s.* उन्मत्त *v. r.* मद् *c.* उद्.

उम्मत्तअ *s.* उन्मत्तक* *f.* उम्मत्तिआ *s.* उन्मत्तिका* 153, 8; 167, 5 = उम्मत्त *f.* उम्मत्ता, *q. v.*

उम्मादइत्तअ *s.* उन्मादयितृ *adj.* ebrium faciens; mira voluptate animum perfundens 26, 14 [*r.* मद् *caus. c.* उद्].

उम्मूलिअ *s.* उन्मूलित *v. vb.* उन्मूलय्.

उर in अन्तेउर *v.* पुर.

उरस् *n.* pectus 125, 9; 199, 13; 59^a; 171^a [*r.* वृ].

°उल *s.* °कुल, *q. v.*

उल्लिखित *v. r.* लिख् *c.* उद्.

उर्वी *f.* a) (lata) terra 69^b; b) terrae solum 7^d [उरु *adj. m.* (late patens) *a r.* वृ].

उव्वन्त *s.* उद्वान्त *v. r.* वम् *c.* उद्.

उव्वेअ *s.* उद्वेग, *q. v.*

उव्वेजिद *s.* उद्वेजित *part.* = pertaesus *(c. instr.)* 47, 5 [*r.* विज् *caus. c.* उद्].

उशीर *m. n.* bene olens radix graminis (Andropogon muricatus Retz), ex quo unguentum conficitur 59, 10; 58^a.

उषस् *f.* aurora 176^d [*r.* उष्].

उष्ण *p.* उण्ह, 1) *adj.* calidus, fervidus 89, 7 *p*; °म् *adv.* vehementer, graviter 176, 22. 2) *m. n.* aestus (solis), fervidum anni tempus 105^c.

उस्सव *s.* उत्सव, *q. v.*

उस्सुअ *s.* उत्सुक, *q. v.*

उहअ *s.* उभय, *q. v.*

ऊ

ऊरु *m.* femur 70^c.

ऊह *v. r.* वह्.

ऊर्ध्व *adj.* erectus 8^b.

ऊसव *s.* उत्सव, *q. v.*

ऊसुअ *s.* उत्सुक, *q. v.*

ऊह् *r.* I ऊहति *(c. praep. act. et med.)* stringere.

अप amovere, removere 53^b.

उप 1) afferre, efficere, edere 170^a. 2) *pass. vid.* उपोह.

ऋ

ऋच् *f.* carmen sacrum, versus sacer 101, 2 [*r.* अर्च्].

ऋतु *p.* उदु *m.* anni tempus 204, 10; — *p.* 3, 4; 152, 10; 130^b.

ऋते *praep. c. abl.* praeter, excepto aliquo, sine 62, 7; 117, 3; 151^b [*loc. voc.* ऋत].

ऋत्विज् *m.* sacerdos (domus vel familiae) 59, 8 [ऋतु + इज् *a r.* यज्].

ऋषि *p.* इसि *m.* homo pietate et sapientia et sanctitate insignis, *inprimis* anachoreta, eremita 51, 14; 122, 3; 126, 3 *cet.*; — *p.* 83, 10; 93, 5; 122, 10; 124, 14; ऋषिकुमार *m.* anachoreta puer, a. adolescens 51, 9; °कुमारक *p.* इसिकुमारअ *m. id.* 97, 10; — *p.* 51, 3; 194, 17: 195, 13; 196, 2; इसित्तण *m.* = इसि; *coll.* anachoretae 193, 8.

ए

एआइन् *s.* एकाकिन् *adj.* solus, solitarius, 153, 6 [एक].

एआरिस *p.* एतादृश *adj. f.* ई talis, ejusmodi 39, 8 [एतद् + दृश].

एक *p.* एक्कअ *adj. num.* 1) unus, solus 30^d; 33^a 49^b *cet.*; — *p.* 87, 15; 154, 4; 175, 11; 114^b; एकान्तर *adj.* uno (modo) membro interjecto sejunctus 187^b; एक्कदेस *m.* unus locus alicujus rei, una pars rei totius 74, 15; एक्काहं, *q. v.* 2) idem; एकान्वय *adj.* eodem genere natus (quo ego: मम) 197, 5. 3) = articulus indefinitus (ein) 127^d; 176^d; — *p.* 146, 8.

एकतस् *adv.* ab una parte; ए° — ए° ab una parte — ab altera parte 78^{ab} [एक].

एकैक *p.* एक्केक्कअ *adj.* = singuli 207, 10; 140^a; एक्कक्कं *adv.* singulatim (?) 114^b [एक + एक].

एक्कक *s.* एक, *q. v.*

एक्काहं *s.* एकाहम् *adv.* (per) unum diem 39, 11 [एक + अह = अहन्].

एक्केक्कक *s.* एकैक, *q. v.*

एतद् *p.* एदं *pron.* hicce, hic iste; hic, iste; एतणिणामित्तं ea mente, eo consilio, eam ob causam 94, 9. 10.

एतावन्त् *p.* एत्तअ, एत्तक, एत्तिअ *adj. pron.* 1) tantus 189, 19; एतावत्येव hoc spatio (intervallo) interjecto 12, 5; — *p.* 36, 3; 85, 11; 92, 2. 2) talis *p.* 83, 6; 109, 7, 151, 2 [एत].

एतु *v. r.* इ *c.* आ.

एत्तअ
एत्तक } *s.* एतावन्त्, *q. v.*
एत्तिअ

एत्थ *s.* अत्र, *q. v.*

एदं *s.* एतद्, *q. v.*

एदु *s.* एतु, *q. v.*

एदेणा *s.* एतेन *v.* एतद्.

एध् *r.* I एधते adolescere 52^{a}.

एध *m.* lignum, ligna arida 175^{b} [*r.* इध्].

एधित *v. r.* एध्.

एन *p.* एण *pron.* is.

एव *p.* एव्व *partic., quae vim vocis, cui subjungitur, plus minusve auget; Latine aut aliis locis aliter reddi debet* (ipse, vel, quidem, solum, modo, tantummodo, jam *cet., Germ.* gerade, eben, selbst, sogar, bloss, schon *cet., Graec.* δή, γέ *cet.) aut omnino non potest reddi;* इदानीमेव *p.* दाणिं एव्व = statim 211, 5; — *p.* 178, 16; modo, proxime 10, 6; — *p.* 176, 2; hoc ipso tempore, nunc ipsum 118, 1; प्रथममेव *p.* पढमं एव्व omnium primum 140, 10; modo, proxime 4, 3 *p.*; antea, prius 89^{a}; — *p.* 81, 5; प्रागेव modo, proxime 124, 4; अज्ज एव्व hodie, hodieque (noch heute) 93, 5; iam hodie 94, 3; सैव = idem 84, 18; 161, 11; 180, 15; 61^{a}; 79^{a}; 101^{c}; — *p.* 134, 10; यदैव — तदैव quo ipso tempore — hoc ipso tempore = simulatque, quum primum 208, 17. 18; यदैव — तदा प्रभृत्येव quo ipso tempore — inde ab hoc ipso tempore = simulatque, quum primum 156, 12. 14.

एवम् *p.* एव्व *adv.* ita, sic, hoc modo, hac ratione; किमेवम् = quonam hoc spectat? quid hoc sibi vult? 141, 15; मा मैवम् *p.* मा एव्वं non

sic (*intell.* मन्त्रयस्व *p.* मन्तेहि *aut* भण) 33, 13; — *p.* 164, 19 (*cf.* 107, 14; 145, 16); यथा — एवम् *p.* जह — एव्वं ut (quemadmodum) — ita (sic) 18, 11. 12 *p.*; *c. r.* मन् ita (sic) animo affectum esse 31, 14. *In init. comp.* a) *adv.* sic, ita, tam 113, 14; 173, 12; 196, 5; एवंवृत्त *adj.* = talis, ejusmodi 177, 3; — *p.* 172, 15; b) *loco adj.* talis, ejusmodi: एवंविध *adj.* talem speciem habens, talis, hujus generis 105[b]; एवंगुण *m.* tales virtutes 12[b]; एवमादि *adj.* cuius initium tale est, talis, ejusdem modi, 134, 14; एवंप्राय *adj.* talis, ejusmodi 184[a].

एव्व *s.* एव, *q. v.*

एव्वं *s.* एवम्, *q. v.*

एश
एस
एसा
एसो } *v.* एतद्.

एहि *v. r.* इ *c.* आ.

ऐ

ऐन्द्र *adj. f.* ई qui Indri est 183, 6 [इन्द्र].

ऐश्वर्य *n.* imperium, potestas 129, 15 [ईश्वर].

ओ

ओउण्ठणा *s.* अवगुण्ठन *n.* rica 130, 2 [*r.* गुण्ठ् *c.* अव].

ओकस् *n.* domicilium consuetum 82[c]; 165[d]; 108, 14; 185, 15; 206, 4 [*r.* उच्]. *Cf.* अरण्योकस्, दिवौकस्, वनौकस्.

ओजस् *n.* vis, robur 194[a]. *Cf.* विडौजस् [*r.* उज् = वज्].

ओदंसअन्ति *s.* अवतंसयन्ति *v. vb.* अवतंसय्.

ओदरइ *s.* अवतरति *v. r.* तॄ *c.* अव.

ओदार *s.* अवतार *m.* descensus 26, 14 [*r.* तॄ *c.* अव].

ओधारिअ *s.* अवधार्य
ओधारेहि *s.* अवधारय } *v. r.* धृ *caus. c.* अव.

ओषधि *vel* ओषधी *p.* ओसहि *f.* herba, planta; planta salutaris 78[a]; — *p.* 199, 17; 201, 3.

ओष्ठ *m.* (labium superius; *opp.* अधर) labium 74[a]; 183[b] [*contract.* ex अवस्थ, *a r.* स्था *c.* अव].
ओसरिअ *s.* अपसृत *v. r.* सृ *c.* अप.
ओसहि *s.* ओषधि, *q. v.*
ओहीण *s.* अवहीन *v. r.* हा *c.* अव.

औ

औत्सुक्य *n.* desiderium 34, 2; 104[a] [उत्सुक].
औरस *adj. f.* ई (ex pectore procreatus) germanus; *m.* naturâ filius 193, 11 [उरस्].

क

क *stirps. pron. interrog. (nom. m.* कस्, *f.* का, *n.* किम्) quis? quae? quid? 1) *cum alio pronom.:* को एसो पुरिसो quis est hic vir, qui? 201, 19 *p.* 2) *phrases:* का कथा = qui sermo sit (de: *loc.*) 53[a]; का गदी *p.* का गई = quomodo ex malis emergam? quid consilii capiam? quid faciam? 36, 8; — *p.* 116, 17 *cf.* 91, 11; 92, 6. 7; किमुद्दिश्य, *p.* केण उद्देसेण quo consilio?, qua mente? 122, 3; — *p.* 165, 11; किंणिमित्तं *p.* qua de causa? cur? unde? 23, 13: 29, 2; 30, 3; 66, 8. 9; 156, 3; किं भूयः quid ultra? quid amplius? 212, 4. 3) a) *c. infin.:* काओ वअं परित्तादुं qui possimus liberare? 20, 13 *p.*; b) *c. dat. (p. gen.) gerund.:* का तुमं विसज्जिदव्वस्स रुन्धिदव्वस्स वा num habes potestatem dimittendi aut retinendi 31, 11 *p.;* c) (किम्) *c. instrum.:* *α*) quid opus est? (wozu?); किं बहुना quid multis verbis opus est? 47, 13; 76, 14; किमुत्तरेण quid responso opus est? 137, 16; किं सुमराविदेण quid opus est in memoriam reducere 132, 3 *p.* *β*) quid interest? quid refert? किमनेन । संततिरस्ति नास्तीति quid interest, num (cui) progenies sit necne? 176, 14; d) (किम्) *c. instr. et gen.:* quid interest? quid refert? किं पितुस्त्वया = quanti patri tu es? 124[b]. 4) *cum particulis:* a) इव *p.* विअ *cum vel sine* नाम quis, quaeso 186, 6; 196, 15; 20[d]; — *p.* 171, 2; b) एवम्; किमेवम् quid

dicis? quid hoc sibi vult? quonam pertinent verba tua? 141, 15; c) नु *p.* णु *cum vel sine* खलु *p.* क्खु quisnam? quis tandem? 62, 7; 107, 6; 141, 9; 192, 19; — *p.* 23, 6; 105, 13; 128, 5; d) वा quis, quaeso *p.* 67, 16; 71, 8; 138, 12; — 132, 3 *(cf.* 3ᶜ); e) स्विद् quis, quaeso 111ᵃ. 5) *fit indef. sequ. partic.*: a) चिद् aliquis 25, 5; 50, 2; 175, 22 *cet.*; कस्मिंश्चित्कालस्य aliquo tempore post 208, 3; *c. neg.* = nullus, nemo; *nt.* nihil 108, 17; 108ᵇ; — 29, 9; 9ᵈ; b) अपि *p.* पि *vel* वि aliquis, quispiam 168ᵈ; 179ᵃ; — *p.* 25, 2. 12; 40, 5; 43, 13 *cet.*; *c. neg.* = nullus, nemo; *nt.* nihil 2, 7 *p., et sequ.* खलु *p.* क्खु nihil sane 21, 12; तस्सिं कस्सिंपि in quovis = in eo, qui sese primus obtulit 86, 5; किंपि = *adv.* aliquid, aliqua ex parte, aliquo modo 87, 8. 6) (किम्) *in init. comp.*: किमाख्य *adj.* quod nomen habens 197, 20; किमर्थम् *adv.* quam ob rem? cur? 199, 15; किंपुरुष, *q. v.*

कअ *s.* कृत, *q. v.*

कइदव *s.* कैतव, *q. v.*

कए *s.* कृते, *q. v.*

कचिद् *v.* कद्.

कज्ज *s.* कार्य, *q. v.*

कञ्चुअ *s.* कञ्चुक *m.* vestimentum superioris partis corporis, quod strictum est et singulos artus exprimit; *transl.* involucrum 135, 13.

कञ्चुकिन् *m.* cubicularius, praefectus gynaecei regii 117, 10; 122, 11; 54, 14 *cet.* [कञ्चुक].

कट्ठ *s.* काष्ठ *n.* lignum 160, 15.

कडुअ *s.* कटुक *adj.* acer, acidus, acutus 35, 8 [कटु].

कण *m.* granum, mica; *transl.* gutta; कणवाही तरंगाणां पवनः guttas-vehens undarum ventus = guttas undarum vehens v. 56ᵃ (*cf.* लला-मभूदा पोक्खराणं 69, 10).

कण्टक *m.* spina; *transl.* inimicus, hostis 163ᵇ.

कण्टकित *adj.* pilis arrectis instructus 64ᵇ [कण्टक].

कण्ठ *m.* collum, gula, guttur 202, 14; 82ᵇ; 132ᶜ *cet.*

कण्डिउद *s.* (कण्डिउत) खण्डित *v. vb.* खण्डय्.

कण्डूय् *denom.* scabere, fricare 145ᵈ [कण्डु *vel* कण्डू].

कण्ण *s.* कर्ण, *q. v.*

कण्णाश्रा *s.* कन्यका, *q. v.*

कण्व *p.* कण्ण N. pr. Canvi a Casyapo oriundi 9, 15; 15, 4; 53, 9 *cet.*; — *p.* 210, 8.

कतम *p.* कदम *pron.* quis (e pluribus quam duo) 4, 1; 99, 15; 168, 18; 189, 21; — *p.* 3, 4; 23, 11; 168, 14 [*superl. pron. interr.* क].

कतर् *pron.* 1) quis (e duobus) = uter. 2) *pro* कतम 187, 7 [*comparat. pron. interr.* क].

कति *s. p. pron.* aliquot 155, 11 *p.*; कतिचिद् *id.* 46[b]; कतिपय *adj. f.* ई *et* आ aliquot; कतिपयरात्रम् *adv.* per aliquot noctes 53, 10 [क].

कतिचिद् } *v.* कति.
कतिपय }

कथम् *p.* कहम् *adv.* 1) qui? quomodo? qua ratione? qno pacto? 5, 15; 57, 11; 131, 3 *cet.*; — *p.* 110, 3; 113, 11; 159, 5 *cet.*; = quomodo se habet 25, 10; 139, 13; = unde, ex qua re; quî fit, ut 173, 12; 92, 2; 187, 19; — *p.* 47, 8; = quid ita? 127, 16 *p.*; भवान्कथमिदानीम् tu, quid nunc facies? 190, 20; कथं मन्यते *(nom. pers.)* quid videtur *(c. dat. pers.)*? 109, 5. 2) *in interrogatione paulo commotiore*: quid? 15, 4; 172, 22; 175, 18 *cet.*; — *p.* 20, 9; 21, 5; 77, 12 *cet.* 4) *in interrogatione leniore* 24, 3; 109, 5; 26[a]; *cf.* वा. 5) *cum aliis particulis*: a) अपि *p.* वि paululum 74[d]; *e. sequ. neg.* minime 93[b]; — *p.* 36, 7; b) नाम quid tandem? quid, quaeso? 128, 12; c) इव *p.* विश α) quî dum? quid ita? 11, 6; 39, 6; 164, 8; — *p.* 70, 10; 83, 8; 84, 6; 166, 21; β) quî, quaeso, fit, ut? 200, 9; d) नु α) quî tandem? 97[a]; 141[a]; β) quanto magis 82[d]; e) *cf.* वा. — [क].

कथय् *vb.* कथयति 1) confabulari cum aliquo; *v.* कथित. 2) narrare, nuntiare, dicere, exponere 2, 9; 10, 9. 10; 156, 7 *cet.*; — *p.* 18, 9; 66, 8; 87, 12 *cet.* 3) indicare 58, 5.

कथयितव्य *part.* narrandus 156, 12 [कथय्].

कथा *f.* sermo; verbum, verba 198, 3; 53[a]; 77[d] [कथय्].

कथित *part.* 1) narratus 11, 3. 2) *n.* sermo 64, 3 [कथय्].

कथितवान् *part. v. vb.* कथय्.

कद् *partic. interrog.* num; *c.* चिद् *id.* 162, 9 [क].

कदम *s.* कतम, *q. v.*

कदम्ब *n.* multitudo 170, 18 *p.*

कदम्बक *n.* multitudo 40[b] [कदम्ब].

कदा *s. p. adv.* quando? 79, 6 *p.*; कदा नु quando, quaeso? 111, 13; कदाचिद् *p.* कदाचि aliquando 58, 5; 200, 4; *c. neg. sequ. aut antec.* nunquam 162, 8; — *p.* 163, 2 [क].

कनक *n.* aurum; कनकरस *n.* aurum liquidum 188, 20; कनकवलय *n. (m.)* armilla aurea 62^{d}.

कन्दप्प *s.* कन्दर्प *m.* deus amoris, amor 160, 15.

कन्यका *p.* कण्णआ *f.* puella, virgo, filia 13, 17; 58, 9, 72^{a}; — *p.* 36, 6; 46, 16 [कन्या].

कन्या *f.* puella, virgo, filia 24^{b}; 98^{a}.

कपिश *adj.* qui simiae colorem habet = subfuscus, subrufus, subruber 76^{d}; 172^{b} [कपि].

कपोत *m.* peculiaris habitus manus; कपोतहस्तक *id.* 154, 9.

कपोल *m.* gena 64^{b}; 59^{a}; 143^{b}.

कप्पिश } *s.* कल्पित, *q. v.*
कप्पिद }

कम् *r. (tempora specialia desunt)* amare, *v.* कान्त; *caus.* कामयते *id.*, *v.* कामयमान.

कमल *n.* flos Nelnmbii plantae 99^{c}; 148^{d}.

कमलिनी *f.* Nelnmbinm planta; lotorum complexio; l. multitudo, locus lotis abundans (Lotusgruppe) 87^{a} [कमल].

कम्प् *r.* कम्पते tremere.

अनु misereri *(alicujus: acc.)* 167, 16; — *p.* 202, 6.

आ contremere; *caus.* efficere, ut quis contremiscat 111, 6.

कम्म *s.* कर्मन्, *q. v.*

कृ *A r.* VIII करोति *vel* कुरुते 1) facere, agere: *p.* 91, 11; 136, 13; 138, 12 *cet.* a) *cum adverbiis:* अन्यथा aliter facere (ac fieri debet) = male facere, perperam f. 142^{a} (= male pingere); अलम् ornare 97, 12; — *p.* 23, 12; 74, 15; आविस् facere, ut quis ex occulto egrediatur; *f.*, ut quis appareat; manifestum facere, prae se ferre, significare *cet.* 49, 8. 9; 78^{b}; 81^{a}; इति *vid.* इति; एवम् sic *(pertinet ad ea, quae sequuntur)* facere 140, 5; तथा *p.* तह sic *(ut in iis, quae antecedunt, significatum aut imperatum est)* facere 15. 11; 63, 13; 111, 2 *cet.*; — *p.* 94, 15; पुरस् facere, ut quis antegrediatur, aliquem antegredi jubere 122, 11; 205, 4; यथोक्तम् ut *(in iis, quae antecedunt)* dictum *(est)* facere 9, 3; 130, 4; 169, 15; सत् hospitaliter

excipere 119, 12. — b) *cum acc. objecti* α) *περιφραστικῶς*: प्रणामं venerationem facere = venerari 153, 17 *p.*; *cf.* अवहारम् 24, 3, उपदेशम् 37^{d}; कथाम् 77^{d}; नतिम् 40^{c}; वन्दनं 206, 22; प्रवेशम् 161, 19; नङ्कम् 180, 7; भक्षणं 145, 11; त्रिविधोक्षं 99, 5; त्रिगोरं 22, 8; स्मितम् 37, 8; 54, 2; 116, 4; — β) *liberiore atque audaciore usu*: आतिथ्यम् hospitalitatem praestare 22, 5; चापलं temere agere 192, 16; नि-किलत्रणानि literas leviter incidere in *(loc.)* 73, 7. 8; निर्मक्षिकं se muscis (= molesto comitatu) liberare 45, 12; दुष्करं gravia pati 107, 12; प्रणयम् *p.* प्रणयं familiaritatem contrahere cum aliquo 116, 5; — *p.* 134, 11; प्रियम् gratum facere alicui 212, 6; फणां cristam tollere 159^{a}; मतिं cogitationes conferre in *(gen.)* 36, 7; मन्युम् succensere 209, 12; रतिम् voluptate afficere 35^{b}; लेखं epistolam scribere 71, 5; वागणपरिश्रमं cantando se exercere 115, 7; विप्रियं inique facere 204, 7; वृत्तिम् se gerere, se praebere *(talem: antec. in comp.)* 94^{a}; संगतम् connubium conjungere 121^{a}. — *(Cf. praeterea composita a* कृत *p.* क्रिद् *incipientia sub v.* कृत). — c) *cum dupl. acc.* α) *subst.*: असुरान् शरव्यम् Asuros quasi scopum facere = A. petere 157^{a}; उद्यानं तपोवनं nemus voluptarium ex castigationis silva facere 49, 15. 16; β) *adj. simpl.* अनृणाम् officio praestando absolvere 30, 15; अशून्यम् explere, exsequi 45, 7; 159, 19; पितृतुष्टं laetitiâ afficere 178, 16; γ) *adj. comp.* 71, 6; 75, 3; 94, 11; 136, 8; 148^{d}; *inprimis adj. comp. possess.* 12, 15; 23, 12. 13; 24, 18; 42, 14; 87, 9; 135, 17; 149, 5; 180, 6. 7; 190, 10; 210, 9; 43^{b}; 91^{b}; 163$^{a\,b}$. — 2) facere, efficere, excitare 154, 9; 93^{b}; 179$^{c\,d}$. 3) pingere 146^{a} (*cf.* 145^{a}). 4) *(c. loc.)* ponere, collocare *cet.*: किंचिद्धृदि aliquid in animo habere, mente agitare, cogitare de aliqua re 25, 2; 40, 5; 177, 9; धुरि in extremo temone collocare 164^{d}; पदं a) pedem ponere in *(loc.)* = ingredi, intrare 96^{d}; b) fiduciam collocare in aliquo *(loc.)* 91, 13; हस्तमुरसि manum in pectore deponere 125, 9. —5) *cf.* कृत *in init. comp. sub v.* कृत. — 6) *cf. nomina cum rad.* कृ *composita.*

caus. कारयति faciendum curare, curare *c. gerund.* 148^{d}; 91, 13 (*cf.* कृ 1, c. γ; 4).

अधि aliquid primo loco ponere; नाटकं प्रयोगाय fabulam deligere ad agendum 4, 4; अधिकृत्य *p.* अधिकरिष्य *(gerund.) c. acc.* = de (*περὶ c. gen., πρὸς c. acc.*) 3, 6. 7; 46, 11; 191, 17; — *p.* 3, 4.

अनु imitari; *cf.* अणुकिद.

आ incitare; *caus. id.* 165, 14.

अपा abigere 158[d].

उप operam alicui dare, officia alicui praestare 161[a].

प्र facere.

विप्र 1) injuriam alicui *(acc.)* facere, irritare, vexare 94[b] 159[b]; — *p.* 193, 7. 2) nocere, obesse, officere 97, 8 *p.*

वि *caus.* mentis (animi) mutationem efficere 92, 1 *p.*

सम् ornare; *cf.* संस्कृत.

कृ *B r.* VI किरति spargere; conspergere, consternere 7[a].

आ complere; *v.* आकीर्ण.

उद् exsculpere, incidere 144, 5. 6.

कर I *(in fin. comp.) adj. p.* अर faciens; *v.* मधुकर *p.* महुअर [*r.* कृ *A*]. II *m.* manus 23[c]; 141[b]; 176[b]; करतल *m.* palma; कररुह *m.* unguis [*r.* कृ *A*].

करण *n.* instrumentum; *cf.* अन्तर [*r.* कृ *A.*].

करणिज्ज *s.* करणीय *adj.* 1) faciendus, agendus 2, 13; 92, 7. 2) *n.* negotium 91, 11 [*r.* कृ *A*].

करण्डअ *s.* करण्डक *m. (p. n.)* corbicula; रक्खाकरण्डअ *n.* corbicula, quae praesidii causa portatur pro amuleto 199, 6; वण्णिआकरण्डअ *n.* arcula pigmentorum 173, 19.

करभ *m.* proboscis elephanti; करभोरु *adj.* cujus femora proboscidi elephanti similia sunt 70[c].

करभअ *s.* करभक, *q. v.*

करभक *p.* करभअ *m.* N. pr. nuntii 56, 3. 5; — *p.* 55, 11 [करभ].

करिअ *s.* कृत्वा
करिस्सदि *s.* करिष्यति
करिस्सं *s.* करिष्यामि } *v. r.* कृ *A.*
करीअदि *s.* क्रियते
करीअदु *s.* क्रियताम्

करुणा *f. s. p.* misericordia; *cf.* 181[c] *s.*

करुण *adj.* miser; °म् *adv.* misere, *in init. comp.* करुण 138, 11 *p.*

करेदि *s.* करोति
करेदु *s.* करोतु } *v. r.* कृ *A.*
करेमि *s.* करोमि

करेम्ह *s.* कुर्मस् (कुर्वस्) | *v. r.* कर् *A.*
करेहि *s.* कुरु |

कर्ण *m.* auris 156, 7; 23ᵇ; 30ᶜ; 146ᵃ; कर्णं दा aurem praebere, aures admovere 13, 13; 32, 13; 50, 15 *cet.;* कर्णमभिमुखं दा aurem convertere, a. opponere 31ᵇ.

कर्तव्य *part.* faciendus 121ᵃ (*cf.* 105, 2) [*r.* कर् *A*].

कर्मन् *n. p.* कम्म (*m.* (Varar. *IV,* 18) 129ᵇ) 1) actio, occupatio, negotium, munus, muneris officia, cura; opus, factum 22, 10; 40, 18; 84, 18 *cet.;* — *p.* 99, 4; 144, 9; 155, 13 *cet.* 2) *inprimis:* actio sacra, a. sacrificandi; ritus sacri, cerimoniae 59, 5; 62, 4; 76ᵃ; — *p.* 199, 18 [*r.* कर् *A*].

कर्ष् *r.* I कर्षति 1) trahere (secum) 174ᵈ. 2) extrahere 132ᵈ.

अप abstrahere, removere; *v.* अपकृष्ट.

आ 1) attrahere, allicere 134, 14. 2) abstrahere, abripere 5, 9; 33ᵇ.

नि deorsum trahere?

संनि contrahere; *v.* संनिकृष्ट.

प्र protrahere.

विप्र abducere; *v.* विप्रकृष्ट.

वि intendere arcum (*contra aliquem: loc.*) 157ᵇ.

कल *adj.* sonum tenuem, lenem dulcemque edens, tener 115, 5; 86ᶜ.

कलत्र *n.* uxor, conjux 125, 7.

कलश *m. n.* urceus aquarius, gutturnium 18, 15.

कलिश्च (*dial. Mâgadh.*) *s.* कृत्वा *v. r.* कर् *A.*

कलिआ *s.* कलिका, *q. v.*

कलिका *p.* कलिआ *f.* flos non apertus, gemma 154, 15. 16; 132ᵃ; — *p.* 153, 8; 153, 16. 17.

कलुष *adj.* 1) impurus, turbidus 137ᶜ. 2) (*de voce*) impurus, subraucus 82ᵇ.

कलेमि (*dial. Mâgadh.*) *s.* करोमि *v. r.* कर् *A.*

कल्प् *r.* I कल्पते 1) fieri aliquid (*dat.*), esse alicui rei (*dat.*) 189, 20; 106ᵇ; 152ᶜ. 2) facere, constituere, exstruere 84ᵃ.

caus. कल्पयति 1) facere, formare 71ᵃ. 2) concidere, dissecare *p.* 146, 8; 166, 11.

उप *caus.* parare, apparare 86, 10 *p.*

परि *caus.* facere, efficere 43^{a}.

वि *caus.* in disceptationem venire 71, 10 *p.*

सम् *caus.* in animo habere, velle 89^{a}.

कल्प *m.* via ac ratio; उदार: *vel* प्रथम: कल्प: ratio, quae ceteris omnibus praeferenda est 133, 5; 189, 10; कल्पलता *f.* planta repens fabulosa *et* कल्पवृक्ष *m.* arbor fabulosa, quae omnibus petentium optatis respondent et in quinque arboribus coeli Indri referuntur 165^{b}; 172^{a} [*r.* कल्प्].

कल्पना *f.* effectio 129, 13 (*Cf.* असन्त्) [*r.* कल्प्].

कल्पित *p.* कप्पिद् *vel* कप्पिअ *v. r.* कल्प्.

कल्लाण *s.* कल्याण *adj. f.* °याणी faustus; *n.* felicitas, prosperitas, salns 83, 5.

कवल *s. p. m.* buccea 88^{a} *p.*

कश्यप *m.* N. pr. sapientis, a Marîtschi oriundi, unde Mârîtscha i. e. Marîtschides appellatur, maritus tredecim Dakschi filiarnm, pater Canvi, altoris et educatoris Sacuntalae (*cf.* काश्यप *et* मारीच).

कष *adj.* terens *(in fine comp.)* 117^{b} [*r.* कष्].

कष्ट 1) *adj.* gravis, asper, horridus 190, 8. 2) *n.* res misera, miseria, calamitas 175, 20.

कसाअ *s.* कषाय *adj.* astringens; *m. n.* sapor astringens, s. amarus *aut* acutus 35, 8.

कस्मात् (*abl. pron.* क) unde? cnr? quam ob rem? 141^{d}.

कस्स *s.* कस्य *v.* क.

कस्सव *s.* काश्यप, *q. v.*

कस्सिं *s.* कस्मिन् *v.* क.

कहइस्सं *s.* कथयिष्यामि *v. vb.* कथय्.

कहं *s.* कथम्, *q. v.*

कहिअ *s.* कथयित्वा *v. vb.* कथय्.

कहिं *s.* कस्मिन् (*loc. pron.* क) = कुत्र 1) ubi? 144, 5; 194, 7; 198, 10. 2) quo? 69, 17.

कहिद *s.* कथित
कहिस्सं *s.* कथयिष्यामि
कहेदि *s.* कथयति } *v. vb.* कथय्.
कहेदु *s.* कथयतु
कहेहि *s.* कथय

काओ *s.* कास् *pl. nom. pron.* का.

काङ्क्ष् *r.* I काङ्क्षति appetere 172^{d}.

काञ्चन 1) *n.* aurum. 2) *adj. f.* ई aureus 134^{b}; *in init. comp.* aurum *vel* aureus 172^{b}.

काठिन्य *n.* firmitas, animi constantia 59^{a} [कठिन].

कातर *p.* कादर *adj.* qui est animo afflicto, — abjecto, — demisso, — fracto 27, 11; 110, 6; — *p.* 103, 9; कादरभाव *m.* animi demissio 81, 5.

कातरता *f.* animi demissio 60^{d} [कातर].

कातरीभू *vb.* animum demittere, animo angi 21, 13 *p.* [कातर *c. r.* भू].

कादम्बरी *s. p. f.* potus ex Naucleae Cadambae (Roxb.) floribus compositus, qui ebrium facit; कादम्बरीसक्खिअं सोहिदं amicitia, quae hoc potu quasi teste jungitur 151, 5 *p.*

कादर *s.* कातर, *q. v.*

कादरीभूद *v. vb.* कातरीभू.

कान्त *part.* 1) amatus, dilectus; *m.* amatus; *f.* amata, uxor 123^{a}; 149^{b}. 2) venustus 46, 10 [*r.* कम्].

कान्ति *f.* gratia, venustas 116^{a} [*r.* कम्].

काम *s. p.* 1) voluntas 159, 10; *in fine comp. (post infinitivum casus signo privatum)* = volens, cupiens *p.* 27, 14; 66, 4; 127, 15; 170, 7. 8. 2) amor 24^{d}; — *p.* 73, 16. 3) deus amoris = कामदेव *p.* 91, 12; 131^{a}; कामदेव *id.* 153, 17 [*r.* कम्].

कामअमाणा *s.* कामयमान, *q. v.*

कामम् (*acc. voc.* काम) *adv.* 1) sane, certe, utique 49, 8. 2) quidem (licet) *sequ.* तु 31^{cd}; 35^{a}; 58^{cd}; 128^{ab}; *sequ.* तथापि 118, 1; 124, 6; 108^{ac}; *sequ.* पुनर् 16, 9.

कामयमान *p.* कामअमाणा *part.* amore captus, a. incensus, amans 61, 2; — *p.* 66, 7 [*r.* कम्].

कामिन् *adj.* amans, amore captus, a. incensus; *m.* homo a. c. 29, 12; 36^{d}; कामिजन *m.* homo a. c. *vel* homines a. c. 61, 9 [*r.* कम्].

काय *m.* corpus 7^{b}; 8^{a}.

कार *p. id. vel.* आर (*post* सह) *m.* actio 9, 17; 10, 6; 174^{b}; — *p.* 17, 11; 18, 2; 29, 7 *cet.* [*r.* कृ *A*].

कारण *s. p. n.* causa 39, 2; 167, 16; 187^{a}; — *p.* 38, 10; 156, 5; 209, 6.

कारिद *s.* कारित *v. r.* कृ *A caus.*

°कारिन् *s. p.* (*dial. Mâgadh.* कालिन्) *adj.* 1) faciens, efficiens 118, 2; 149^b; — *p.* 26, 10. 2) patrans, perpetrans, committens 144, 9 *p.*

कार्मुक *n.* arcus 6^a.

कार्य *p.* कज्ज *adj.* 1) faciendus = pingendus 145^a; *c.* मन्यु = succensendus 209, 12. 3) *n.* officium, negotium, munus; res, causa 9, 16; 56, 10; 57, 5 *cet.*; — *p.* 39, 8; 88, 12; 124, 13 *cet.* [*r.* कृ *A*].

काल *m. s. p.* tempus, t. statum, t. opportunum 1^b; 205, 9; — *p.* 17, 16; 97, 5; 152, 5 *cet.*; काले in tempore 152^d; — *p.* 176, 20; कालेण *p.* temporis progressu 164, 6; काले गते tempore praeterito = temporum decursu 101^c; कस्यचित्कालस्य aliquo tempore post 208, 3; एत्तिअस्स कालस्स tanto temporis spatio interjecto 92, 2; कालनेमि *f.* (curvatura rotae temporis) N. pr. Asuri a Crischno caesi 182, 20; कालन्तरक्खम (*p.*) *adj.* per longum tempus durabilis 94, 6; कालहरण *n.* (temporis) mora 69, 9.

कालकूड *s.* °कूट *m. n.* venenum, quod Oceano rudiculâ agitato provenit 174, 16 [काल + कूट].

कालिदास *m.* N. pr. celeberrimi illius poetae, qui शाकुन्तलम् composuit *tit.*; 2, 3.

कालिन् *v.* कारिन्.

काश् *r.* 1 काशते.

प्र apparere; *caus.* प्रकाशयति facere, ut quis appareat; आत्मानम् se in conspectum dare 20, 16.

काश्यप *p.* कस्सव *adj.* a Casyapo oriundus; *m.* progenies Casyapi = Canvus 15, 4. 5; 25, 9; 39, 14 *cet.*; — *p.* 14, 10; 26, 3; 92, 5 *cet.*

काष्ठ *p.* कट्ठ *n.* lignum (Holzstück) 37, 3; 160, 17; — *p.* 160, 15.

किण *m.* callus 3^b.

किण्णिमित्तं *v.* किम् *et* निमित्त.

किण्णु *v.* किम् *et* नु.

किद *s.* कृत, *q. v.*

किदअ *s.* कृतक, *q. v.*

किदव *s.* कितव *m.* homo fallax, h. fraudulentus 138, 6.

किं *s.* किम् *v.* क *et* किम्.

किम् *p.* किं (इं *encl. post* अह 27, 2; 55, 16; 58, 13; 175, 6) I. *n. pron.* क, *q. v.*

II. *adv. interrog.* 1) quid? a) = cur 110, 6; 136, 17; 139, 9 *cet.*; — *p.* 64, 11; 67, 6; 76, 3 *cet.*; *c. neg.* = quidni c. conj. (warum sollte nicht) 156, 7; — *p.* 172, 15; b) *introducit interrogationem:* 129, 6. 11; 138, 16. 2) num 42, 12; 55, 14; 119, 7; — *p.* 38, 14; 41, 2; 98, 2; 145, 4; किं दाव *(auctâ vi interrogationis)* 116, 2 *(cf. i)*; किं न = nonne 11, 8; 156, 7. 8 (*alter.* किम्); किम् - उत utrum (ne, num) - an 70^{ad}; 65, 2; किम् - उत - आहो स्वित् utrum - an - an 107^{abc}; किम् - आहो utrum - an 27^{ad}. 3) *cum aliis particulis:* a) अपि *p.* वि valde, admodum 58^{b} *v. l.*; 184^{b}; — *p.* 26, 9; b) इति = किम् (*cf.* 1 a) 130, 16; 178^{b}; c) उत quanto magis 119^{b}; d) खलु *p.* क्खु *vid. infra* नु खलु; e) च *α*) (*cf.* 1 b) 129, 6; *β*) *urget narrantem* = quid amplius (factum est)? quid porro (sequitur)? perge! 142, 2; 173, 22; f) चिद् aliquid, paululum, aliqua ex parte, aliquo modo 31, 4; 161, 4; 142^{b}; चिद् *et* इव *id.* 21, 10; 32, 13; g) दाव *vid.* 2; h) तु *p.* दु sed, sed tamen, nihilominus 27, 10; — *p.* 66, 7; 88, 4; 94, 3; 152, 12; 162, 11; i) नु *p.* णु *et* नु खलु *p.* णुक्खु *et* खलु *p.* क्खु *augent vim interrogationis α*) (*cf.* 1, a) quî fit, ut; quid est, cur 117, 3; 193, 11; — *p.* 152, 10; 171, 11; *β*) (*cf.* 1, b) 22, 16; *γ*) (*cf.* 2) 31, 14; — *p.* 65, 12; 144, 11; k) पुनर् *p.* उणा *α*) quanto minus 89, 2 *p.*; *β*) quanto magis 173, 2; l) वा num (ob wohl) 198, 18; 164^{c}; m) *anteced.* अथ, *q. v.*

किंपुरुष *m.* nomen ordinis cujusdam Geniorum, qui hominis et belluae corpus habent, famuli Cuveri 189, 2 [किम् + पुरुष].

कियन्त् *pron. interr.* (*m.* कियत्) quantus 13^{b}; 90, 5; कियच्चिरेण post quantum temporis spatium = quo tempore, quando 165, 17 [कि].

किरण *m.* radius luminis 38^{b}; 164^{d} [*r.* कर् *B*].

किल *s. p. adv.* quidem a) *auget vim vocis antecedentis:* 175, 19; 18^{a}; 36^{d}; 42^{a}; 122^{d}; — *p.* 26, 8; 38, 10; 199, 18; b) *affirmat* = sane, profecto, nimirum 155, 2; 158^{a}; — *p.* 129^{a}; c) *explicat* = enim 32, 3; 163, 19; — *p.* 36, 4; 148, 16.

किलम्मदि *s.* क्लाम्यति *v. r.* क्लम्.

किस *s.* कृश, *q. v.*

किसलअ *s.* किसलय, *q. v.*

किसलय p. किसलअ n. gemma (arboris), palmes, surculus 15ᵇ; 21ᵃ; 44ᵃ; 111ᵇ; — p. 94, 12.

कीदृिस (dial. Mâgadh. कोलिश्र) s. कीदृश adj. f. ई qualis 48, 15; — p. 149, 8 [कि + दृश].

कीर्णा v. r. कॄ B.

कीर्तय् vb. कीर्तयति commemorare.

सम् id. 162, 8; — p. 197, 22.

कीलणाअ s. क्रीडनक, q. v.

कीलिश्र vid. कीदृिस.

कीलिस्सं s. क्रीडयिष्यामि v. r. क्रीड्.

कुच s. कूर्च m. n. barba 170, 17. 18.

कुटिल adj. curvus, curvatus 120ᶜ; 185ᶜ [r. कुट्].

कुटुम्ब p. कुटुम्ब n. res domesticae, familia 96ᶜ; — p. 145, 10.

कुडुम्ब s. कुटुम्ब, q. v.

कुणप m. n. cadaver, caro morticina 181, 1.

कुतस् p. कुदो adv. 1) unde 38, 8; 129, 13; 140, 9; — p. 38, 10. 2) *(inprimis ante disticha, quibus ea, quae antecedunt, confirmantur)* unde? cur? 4, 7; 16, 10; 31, 15 *cet.*; — p. 97, 15; 131, 7. 3) quomodo? qua ratione? 16ᵃ; 112ᵃ.

कुतूहल p. कुदूहल n. curiositas, cupiditas et studium novarum rerum 54, 19; — p. 125, 4.

कुदूहल s. कुतूहल, q. v.

कुदो s. कुतस्, q. v.

कुन्द m. Jasminum multiflorum vel pubescens 116ᶜ.

कुप् r. IV कुप्यति et °ते irasci, v. कुपित; caus. कोपय् iratum reddere, irritare 183, 13.

कुपित part. iratus 154, 13 [r. कुप्].

कुमार s. p. m. puer, adolescens 51, 9; 196, 21; — p. 195, 13.

कुमारअ s. कुमारक, q. v.

कुमारक p. कुमारअ m. puer, adolescens 97, 10; — p. 51, 3; 194, 17; 196, 2 [कुमार].

कुमुद n. Nymphaeae esculentae flos 125ᵃ [कु + मुदा].

कुमुद्वती f. lacus Nymphaeis esculentis abundans 79ᵃ; 66ᵇ [कुमुद].

कुम्मीलअ (कुम्भिलअ) s. कुम्भिलक*, कुम्भिल m. fur 144, 5.

कुरबक p. कुरवब m. ruber amarantus *aut* species Barleriae; *n.* flos hujus plantae 132^b; — *p.* 33, 15.

कुरवब s. कुरबक, *q. v.*

कुल *p. id. vel* °उल *n.* 1) grex 40^b. 2) gens, familia, domus 108, 19; 113, 16; 177, 1 *cet.*; — *p.* 123, 13; 207, 7; कुलपति *m.* caput gentis 9, 16; 10, 4; 18, 17 *cet.*; कुलप्रतिष्ठा *f.* columen gentis 152^b; कुलव्रत *n.* familiae votum 197, 6; कुलाङ्कुर *m.* gentis proles 179^a.

कुलिश *n.* fulmen 186^d [कु + लिश *a r.* लिश् = रिश्].

कुल्या *f.* canalis 15^a.

कुवलब s. कुवलय *n.* lotus flos 171, 11.

कुश p. कुस *m.* gramen (poa cynosuroides), quo Indi in multis ritibus sacris utuntur 59, 2; 90^b; — *p.* 33, 15.

कुशल *n.* salus, felicitas 127, 2.

कुशलिन् *adj.* salvus, sanus, bene valens 126, 17 [कुशल].

कुशेशय *n.* lotus flos 87^c [कुशे *loc. voc.* कुश + शय].

कुस s. कुश, *q. v.*

कुसुम s. *p. n.* flos 19^d; 21^b; 42^b *cet.*; — *p.* 4^b; 14, 11; 18, 1 *cet.*; कुसुमबाण *m.* telum (dei amoris), quod ex floribus constat 55^d; कुसुमशर *adj.* qui floribus pro sagittis utitur; कुसुमशरत्व *n.* (τὸ) floribus pro sagittis uti 55^a; कुसुमायुध *adj.* qui flores pro armis gestat; *m.* cognomen dei amoris 61, 8.

कूट *p.* कूड *m. n.* 1) cacumen (montis) 189, 2. 2) *cf.* कालकूट *sub voc.* °कूड.

कूड s. कूट, *q. v.*

कूप्र s. कूप *m.* puteus 135, 13.

कूलंकष *adj. comp.* ripam secum rapiens 118^b [कूल *acc.* + कष *a r.* कष्].

कृत *p.* किद् *vel* (कद्) कअ *part.* a) *v. r.* कृ *A*; b) *(loc.)* कृते *p.* किदे *vel* (कदे) कए = causâ *p.* 112, 13; 158, 13; — 150, 11; c) *(acc.)* कृतम *c. instr.* transactum est = apage! aufer! absit! 18, 17; 65, 4; d) *in init. adj. comp., inprimis possess.:* कृतकार्य *adj.* = qui id, quod expetit, consecutus est; *n.* id ipsum, quod quis consecutus est 129, 11; कृतपणय *adj.* = qui familiaritatem contraxit cum aliquo 116, 5 (*intell.* ब्रयाम्); कृतसंस्कार *adj.* = in quo quis *(instr.)* ritum sollemnem exsecutus est 210, 6; कृतसंधान *adj.* = α) conjunctus 9^b; β) impositus 11^a; कृतस्मित *adj.* = qui risit 162^b; कृताभिमर्श *adj.* = tactus

117^{a}; कृतार्थ *p.* किदत्थ *adj.* = qui id, quod expetit, consecutus est; voti sui compos 35^{b}; — *p.* 24, 18; 84, 9; किदसक्कार *adj.* = hospitaliter exceptus 29, 7; किदरक्खामङ्गल *adj.* = amuleto instructus 201, 15; किदणामहेश्र *adj.* = nominatus, appellatus 17, 11; 193, 9; किदाचारपरिकम्म *adj.* = qui corpus secundum legum praecepta curavit 36, 9 (*r.* कर् *A*).

कृतक *p.* किदश्र *adj.* arte factus; *vid.* पुत्र. – [कृत].

कृतिन् *adj.* qui id, quod expetit, consecutus est; voti sui compos; cui satisfactum est 23^{d}; 179^{d} [कृत].

कृते *v.* कृत.

कृत्य *n.* officium; negotium 57, 6; 51^{a}; 95^{b} *cet.* [*r.* कर् *A*].

कृत्स्न *adj.* totus, omnis 49^{b}.

कृश *p.* किस *adj.* macer 39^{a}; — *p.* 70, 13 [*r.* कर्श्].

कृष्ण *adj.* niger; कृष्णमृग *n.* dorcas nigra 145^{d}; कृष्णसर्प *m.* serpens niger (Coluber Naga) 178^{d}; कृष्णसार *m.* dorcas nigris maculis distincta 6^{a}; 7, 11.

कंण *s.* केन *v.* क.

कॢप्त *part. v. r.* कल्प्.

केतु *m.* signum, vexillum 34^{b} [*r.* कि = चि].

केरश्र *p. adj.* pertinens ad; मम केरश्र ad me pertinens (= मदीय meus) 194, 17 [कार्यक = कार्य ?]

केवल *s. p. adj.* solus 160^{a}; °म् *adv.* solum, modo 48^{d}; 42, 5; — *p.* 67, 7; ण केवलं non modo 14, 14; 103, 9 (*sequ.* ज्जि sed etiam 103, 9).

केस *s.* केश *m.* capilli, coma 168, 20 *p.*; केसन्त *m.* capilli longi, c. passi; cincinnus *p.* 168, 20; 169, 1.

केसर *s. p. m.* 1) juba 174^{a}. 2) *m. n.* fibra, filum (plantae) 146^{b}; — *p.* 4^{a}. 3) *m. nomen plantae*: Mimusops Elengi Linn. *p.* 16. 16; 17, 3; 94, 10.

केसरिन् *adj.* jubatus; *m.* leo 163^{d}; *f.* leaena 193, 14 *p.* [केसर].

कैतव *p.* कइदव *m.* fraus, mendacinm 135, 17; — *p.* 135, 3 [कितव].

को *s.* कस् *v.* क.

कोकिल *m.* cuculus Indicus 102, 7; 132^{c}.

कोटर *m. n.* cavum arboris 14^{a}.

कोटिमन्त् *adj.* cuspide instructus 186^{d} [कोटि].

कोदुअ *s.* कौतुक *n.* sollemne; caerimonia sollemnis, *inprimis* ea, quae nuptiis antecedit 92, 11 [कुतुक].

कोदूहल *s.* कौतूहल, *q. v.*

कोप *p.* कोव *m.* iracundia, ira 135, 17; — *p.* 86, 5 [*r.* कुप्].

कोव *s.* कोप, *q. v.*

कोमल *adj.* tener, mollis 21^{a}; 73^{a}; 141^{a}; 146^{c}.

कोरअ *s.* कोरक, *q. v.*

कोरक *p.* कोरअ *m. n.* gemma (floris) 132^{b}; — *p.* 130^{b}.

कोलाहल *s. p. m. n.* clamor multiplex 36, 2 *p.*

कोसिअ *s.* कौशिक *m. patron.* nepos Cusici = Visvâmitrus 25, 12 [कुशिक].

कौतूहल *p.* कोदूहल *n.* curiositas, audiendi cupiditas 26, 5; — *p.* 23, 9; 156, 2; 165, 14.

कौलीन *n.* sermo, rumor 156, 8 [कुल].

क्खन्ध *s.* स्कन्ध, *q. v.*

क्खम *s.* क्षम, *q. v.*

क्खलिद् *s.* स्खलित *v. r.* स्खल्.

क्खु *s.* खलु, *q. v.*

क्रतु *m.* sacrificium 186, 12; 189, 19; 158^{a} (*cf.* शत°).

क्रन्द् *r.* I क्रन्दति *et* °ते lamentari 127^{b}.

आ invocare, auxilium (alicujus: *acc.*) implorare 20, 13 *p.*

क्रम् *r.* I क्रामति *et* क्रमते gradi.

अति 1) transire 170, 3 *p.* 2) praetergredi 191^{b}. 3) superare, vincere, opprimere 179, 12 *p.*

आ accedere.

अध्या occupare 48^{a}.

निस् 1) egredi, exire 147, 10 *p.* 2) abire, scenam relinquere 10, 13; 13, 3; 41, 17 *cet.* 3) exire, ad finem vergere, desinere 36, 3 *p.*

परि circumire, in scena obumbulare 8, 8; 13, 5. 16; 16, 18; 36, 10 *cet.*

सम् 1) transire ad 174, 20 *p.* 2) pervenire ad (*loc.*) 170, 3 *p.*

क्रम *m.* ordo, series 190^{c} [*r.* क्रम्].

क्रिया *f.* 1) actio 185, 4; 113^{b}; 161^{d}. 2) actio sacra, ritus sacri 172^{b}; *inprimis* actio sacrificandi 24, 7; 13^{a}; 112^{a}.

क्रीड् *r.* I क्रीडति ludere 195, 2 *p.*

  प्र ludere 174[b].

क्रीडनक *p.* कोल्लणाअ *m.* (?) res lusoria 199, 3; — *p.* 194, 5 [क्रीडन].

क्रुद्ध *part.* iratus 210, 17 [*r.* क्रुध्].

क्रुध् *r.* IV क्रुध्यति irasci 210, 17.

क्रूर *adj.* 1) crudelis 137[d]. 2) durus 38[a].

क्रोध *m.* ira [*r.* क्रुध्].

क्रौर्य *n.* crudelitas 202, 2 [क्रूर].

क्लम् *r.* IV क्लमति *et* क्लाम्यति defatigari; languescere; *vid.* क्लान्त; *met.* maerere, aegritudine affici 158, 13. 14 *p.*

क्लम *m.* lassitudo 70[a] [*r.* क्लम्].

क्लान्त *part.* 1) confectus 62, 4. 2) remissus, debilitatus 121, 14. 3) marcidus 67[a]; 75[b]. 4) gracilis 59[b] *(comparat.)*.

क्लिद् *r.* IV क्लिद्यति humectari 167[d].

क्लिन्न *part.* humidus 167[d] [*r.* क्लिद्].

क्लिश् *r.* IX क्लिश्नाति molestiam afferre 104[b]; *vid.* क्लिष्ट.

क्लिष्ट *part.* 1) cruciatus, vexatus 59[c]. 2) confectus, consumtus, turbatus 138[b]; 174[a]; *c. neg.* non laesus = integer, incolumis, incorruptus 116[a]; 148[a] [*r.* क्लिश्].

क्व *adv.* 1) ubi? 101, 9; 161, 3; क्व - क्व *vel* क्व च - क्व च ubi (est hoc) - ubi (est illud)? = quam non convenit haec res illi? 10[c d]; 52[a]; क्वचिद् quodam loco 14[b]; क्व नु खलु ubi tandem? 62, 4. 2) quo? क्व नु खलु quonam? 82, 1 [कु].

क्षण *m. n.* punctum temporis 4, 6; 9[d]; क्षणात् puncto temporis, continuo 188, 7.

क्षति *f.* laesio, confectio 40[c] [*r.* क्षन्].

क्षत्र *n.* vir secundi (vel militaris et regii) ordinis, miles 22[a].

क्षन् *r.* VIII क्षणोति *et* क्षणुते vulnerare, laedere 46[a].

  परि *id.* 73[a]; — *p.* 33, 15.

क्षपा *f.* nox 133[b].

क्षम *p.* क्खम *adj.* 1) perferens, tolerans, patiens 18[b]; — *p.* 69, 9. 2) tolerabilis 124[d]. 3) durabilis 94, 10 *p.* 4) aptus, accomodatus 3, 6; 22[a]; 28[b] (*cf.* स्पश); 165[c] (*cf.* गीत) [*r.* क्षम्].

क्षयिन् *adj.* caducus, fluxus 47[a] [*r.* क्षि].

क्षाम *adj.* macilentus 181[b]; क्षामक्षाम *adj.* prorsus flaccidus (de genis) 59[a].

क्षि *r.* V क्षिणोति vexare 136, 18; *pass.* क्षीयते perire, tabescere, *vid.* क्षीण; *caus.* क्षपय् facere, ut quid intereat; delere, ad nihilum redigere 195[c].

क्षिति *f.* terra 124[a]; 180[b] [*r.* क्षि habitare].

क्षिप् *r.* VI क्षिपति *et* °ते 1) imponere in *(loc.)* 184[d]. 2) projicere 154, 12.

अधि objurgare, offendere 129, 17.

उद् 1) sursum jacĕre 168[d]. 2) levare, tollere 127[d].

नि 1) deponere in *(loc.)* 94, 10 *p.* 2) leviter incidere 73, 7 *p.*

परि circumjicere, circumdare 63, 7.

क्षिप्न *v. r.* क्षिप्.

क्षीण *part.* qui tabuit, macer 134[d] [*r.* क्षि].

क्षीर *n.* lac 156[b]; क्षीरवृक्ष *m.* ficus glomerata 107, 2.

क्षुभ् *r.* I क्षोभते, IV क्षुभ्यति commoveri.

सम् commoveri, concuti; *caus.* facere, ut concutiatur 39, 10 *p.*

क्षेत्र *n.* 1) (ager, fecunda alvus) uxor 18, 17. 2) domicilium, provincia 189, 3 [*r.* क्षि].

क्षेत्रिन् *adj.*; *m.* maritus 131, 4 [क्षेत्र].

क्षेप *m.* (τὸ) jacĕre, (τὸ) huc atque illuc movere; *vid.* सदृष्टिक्षेपम् *et* अपरीक्षेप [*r.* क्षिप्].

क्षोभ *m.* agitatio, perturbatio 159[b] [*r.* क्षुभ्].

क्षौम *p.* क्षोम *adj. f.* ई lineus; *n.* vestis linea 81[a]; क्षौमयुगल *n.* superius et inferius corporis velamentum lineum 100, 2. 3.

ख

खज्जूर *s.* खर्जूर *m.* nomen arboris: Phoenix sylvestris 47, 5.

खण्डय् *denom.* frangere 35, 10 *p.* [खण्ड].

खण्डशो *s.* खण्डशस् *adv.* minutatim 146, 8.

खण्डिशा *s.* खण्डिका *f.* (morsu) frangere 41, 2.

खलदि *s.* स्खलति *v. r.* स्खल्.

खलु *p.* खु (क्खु *post breves vocales,* ए, ओ *et Anusvâram) vel* हु *conj.* 1) *habet vim affirmandi*: quippe, enim (γά) 4, 6; 17, 7; 91[d] *cet.* 2) *addit vim quandam vocibus antecedentibus:* quidem (γε) (= एव);

profecto, sane, certe 2, 3; 7, 11; 9, 15 *cet.*; — *p.* 17, 5; 17, 16; 47, 11 *cet.*; *post particulas neg.*: न खलु *p.* ण क्खु minime, nullo modo; *iteratur*: न खलु न खलु 10[a]; 98, 4; *in enuntiatis interrogativis:* 175, 4; 204, 17; *post voces interrogandi:* nam, tandem, quaeso; *vid.* कु, क, किम्, ननु.

खादइदव्व *s.* खादयितव्य *part.* (*propr.* faciendus, ut devoret, — consumat); बुभुक्खाए °व्वोम्हि = fame me consumendum tradam? 167, 14 [*r.* खाद् *caus.*].

खिद् *r.* IV खिद्यते fatigationem sentire, defatigari 105[a].

खिलीभू *vb.* ad nihil recidere 150[a] [खिल *c. r.* भू].

खिलीभूत *v. antec.*

खु *s.* खलु, *q. v.*

खुज्ज *s.* कुब्ज *adj.* gibber 38, 14.

खुर ungula 32[a].

खेद *m.* lassitudo, languor 120, 7; 171, 22 [*r.* खिद्].

खोम *s.* क्षौम, *q. v.*

ख्या *r.* II ख्याति (*act. deest*).

आ dicere, narrare.

प्रत्या interdicere, vetare 157, 6.

ग

गअ *s.* गत, *q. v.*

गइ *s.* गति, *q. v.*

गगन *vel (rarius)* गगण *n.* vacuus aër, coelum; गगनप्रतिष्ठ = qui in coelo est 166[a].

गङ्गा *f.* Ganges *flumen* 166, 14.

गच्छ् *v. r.* गम्.

गज *m.* elephas 33[d]; 191[a].

गण *m.* caterva, globus, multitudo 182, 20.

गणइस्सं *s.* गणयिष्यामि *v. vb.* गणाय्.

गणणा *s.* गणना *f.* actio numerandi; गणनाबहुलता *f.* (τὸ) numerando (pecuniam) valde occupatum esse 175, 10 [*vb.* गणाय्].

गणाय् *denom.* गणायति 1) *sine neg.* a) numerare 140[b]; — *p.* 193, 5;

b) habere, putare, ducere 57, 8 *p.* 2) *cum neg.* pro nihilo putare, nihil aestimare; non curare, non respicere; non reputare 95[d]; 161[c]; — *p.* 195, 11 [गण].

गणेदि *s.* गणयति } *v. vb.* गणाय्.
गणेमि *s.* गणयसि }

गण्ड *s. p. m.* 1) gena, genae 146[b]. 2) tuber 36, 4 *p.* 3) nodus = zona; गण्डभेदअ *m.* sector zonarius 147, 5 *p.* (*v. l.*)

गत *p.* गद *vel* गअ *part.* 1) *vid. rad.* गम्. 2) *in fine comp.* = a) qui pervenit ad 186, 20; b) progressus 69, 9 *p.*; c) directus *p.* 68, 11; 89, 1; 104, 3; *cf.* आत्मगतम् *et* स्वगतम्; d) qui incidit *p.* 165, 9; 179, 8; e) qui accidit, — evenit 92, 6 *p.*; f) qui inest, absconditus 134, 3; 60[b]; g) pertinens 25, 5; 141, 4; — *p.* 18, 14; 66, 6; 83, 11; h) *antec.* चित्र *p.* चित्र = pictus 150[b]; — *p.* 161, 7; 167, 20. 3) *n.* itio, cursus 167[c].

गतवन्त् *part.* qui abiit 113, 8 [*r.* गम्].

गति *p.* गदि *vel* गइ *f.* 1) itio; incessus, incedendi facultas; gradus, gressus; motus, cursus 14[c]; 101[d]; 109[b]; — *p.* 86, 6; 87, 3; गतिभङ्ग *m.* (*rò*) retardari in eundo 105, 12; गतिभेद *m.* (*rò*) titubare 180, 2. 2) exitus, via, ratio; का गदी (गई) = quo pacto ex his malis emergam? 36, 8; 116, 17.

गत्त *s.* गात्र, *q. v.*

गद *s.* गत, *q. v.*

गदि *s.* गति, *q. v.*

गन्तव्व *s.* गन्तव्य *part.* eundus 57, 13.

गन्तुं *s.* गन्तुम् *v. r.* गम्.

गन्ध *m.* odor, halitus 179, 10; 84[c]; गन्धवह *adj.* (odores vehens) *m.* ventus 102[b].

गन्धव्व *s.* गान्धर्व, *q. v.*

गन्धि *s. p.* (*in fin. comp.*) = गन्ध olens aliquid 147, 2 *p.*

गब्भ *s.* गर्भ, *q. v.*

गम् *r.* I गच्छति 1) ire a) *absol.* 60, 2; 29[b]; 71[b]; b) *c. acc. loci* 10, 7; c) *c. adv. loci*: अत्र 13, 15; तत्र 63, 1; 109, 15; क्व 82, 1; अग्गपादो 20, 7; अग्रतस् praecedere 45, 16; 138, 3; अन्तरम् intro vehi 12, 4; पुरस् *α*) progredi 34[b]; *β*) antegredi, anteire 54, 14; *γ*) procedere, prodire 125, 13; d) *phrases*: अन्तम् exire 140[b]; पदानि gressus facere 46[b]; समीवं

vel सकाशं accedere *ad aliquem*: *c. gen.* 200, 16 *p. vel antec. in comp. p.* 92, 15; 205, 7; विहायसा sublimem ferri 211, 5. 2) pervenire ad = nancisci 89^b^. 3) in aliquem statum (aliquam conditionem) venire: उपालम्भनम् = vituperari 116, 6; प्रतीपम् = resistere 94^b^; श्रवणकातरताम् = de audienda aliqua re sollicitum esse 60^d^; वाच्यम् = reprehendi 113^d^; अवस्थान्तरं = commutari 132, 3 *p.*; प्रकृतिं = suam naturam recipere 192, 16. 4) abire, discedere 33, 6; 40, 12; 78, 3 *cet.*; — *p.* 28, 19; 29, 17; 30, 6 *cet.* 5) praeterire *(de tempore)* 101^c^; 132^c^.

caus. transigere *(de tempore)* 63, 1; — *p.* 92^a^.

अधि 1) invenire 42^a^. 2) consequi 120, 8.

अनु 1) ire post aliquem, sequi 66, 12: अनसूयामप्यनुगतो मदीयस्तर्कः Anasûya eandem habet suspicionem, quam ego; 113, 9; 140, 17 *cet.*; — *p.* 138, 11. 2) prosequi, comitari 106, 16.

अव 1) intellegere, coguoscere, sentire 38, 12; 208, 18; 209, 21; — *p.* 26, 2; 116, 2; 173, 2. 2) colligere, conjicere; conjecturâ assequi 26, 17; 187, 19. 3) agnoscere, recognoscere 208, 5.

आ 1) venire, advenire, accedere 1, 9; 82, 15; — *p.* 20, 9; 36, 12; 77, 7 *cet.*; *c.* गृहीत्वा = arcessere, adducere, venire cum aliquo 177, 21. 2) redire 169, 12 *p.* 3) sequi, insequi 54, 14.

उपा in aliquem statum venire: मोहम् auimo linqui 178, 10.

प्रत्या se colligere, ad se redire, animum recipere 179, 4.

समा convenire cum aliquo 189^b^; — *p.* 83, 11.

उद् se tollere 19, 8 *p.*

उप 1) venire ad, accedere 52, 12; 119, 1; 153, 11 *cet.*; — *p.* 17, 3; 134, 10; 136, 10. 2) in aliquem statum venire: तापम् poenitentia moveri 156, 14. 15.

अभ्युप concedere 137, 9.

समुप in aliquem statum venire: योगम् societatem inire cum aliquo *(gen.)* 182^b^.

निस् 1) exire, egredi ex aliqua re *(abl.)* 75^d^; प्रकाशम् in aperta prodire 90, 5. 2) provenire, prodire, emergere, erumpere 132^a^.

परि 1) in omnes partes diffundi 195^d^. 2) cognoscere atque perspicere 183, 19.

प्रति 1) obviam ire 32, 17. 2) reverti 106, 17.

वि abire, cedere, evanescere 185[d]; *caus.* transigere *(tempus)* 133[b].

सम् 1) se conjungere, se copulare *p.* 18, 11; 104, 3. 2) convenire, congruere, aptum esse 73, 11 *p.*

गमण *s.* गमन, *q. v.*

गमणीय *s.* गमनीय *adj.* (eundus) ad quem quis adire potest, patens (*alicui: gen.*) 22, 17 *p.* [*r.* गम्].

गमन *p.* गमण *n.* 1) itio 33, 3 *p.* 2) = volatus 119[c]. 3) discessus, profectio 34, 2; 112, 6; 86[a]; — *p.* 29, 8; 36, 7; 103, 2 [*r.* गम्].

गमिस्सं *s.* गमिष्यामि, गमिस्ससि *s.* गमिष्यसि, गमेइ *s.* गमयति } *v. r.* गम्.

गम्भीर *s. p. adj.* qui tecto ingenio est *p.* 23, 6; 150, 7.

गॄ *r.* VI गिरति *vel* गिलति devorare.

उद् ex ore dimittere, effundere, evomere 88[a] *p.*

गरु *s.* गुरु, *q. v.*

गरुअ *s.* गुरुक*, गुरु *adj.* gravis 92[b].

गर्भ *p.* गब्भ *m.* fetus 105, 6; 176, 5; *in fin comp. adj.* aliquid (*antec. in comp*) pro fetu habens = praegnans, gravidus aliqua re; in quo aliquid inest 14[a]; 55[c]; 80[b]; 167[c]; — *p.* 125, 4 [*r.* ग्रभ् = ग्रह्].

गर्वित *adj.* superbus, arrogans, insolens 174, 11; 181, 16 [गर्व].

गहिद, गहीद *s.* गृहीत, *q. v.*

गा *r. A* III जिगाति ire; मा गास् *(aor. sine augm.)* noli abire 36[c].

गा *r. B* I गायति canere, cantare 3, 7. 12. 16; 115, 10; 48[c]; — *p.* 3, 4 (*cf.* गीत).

सम् concinere 115, 5 (*cf.* संगीद).

गात्र *p.* गत्त *n.* 1) membrum (corporis), artus (*in fin. comp.* आ *et* ई) 38, 8; 66[a]; 67[b]; 179[b]; — *p.* 39, 10. 2) corpus 38[c]; — *p.* 201, 16 [*r.* गा *A*].

गान्धर्व *p.* गन्धव्व *adj. f.* ई Gandharvicus; गान्धर्वो विवाहस् *vel* गा° विधिस् ea matrimonii forma, qua amantes sine ulla caerimonia inter se conjunguntur 72[a]; 208, 2; — *p.* 83, 4 [गन्धर्व].

गामिन् *s. p. adj. in fine comp.* 1) iens ad *p.* 83, 5; 95, 5. 2) pertinens ad, cadens in 92, 4 *p.* 3) contingens, obtingens alicui 175, 19 [*r.* गम्].

गालव *m.* N. pr. discipnli Casyapi 211, 5.

गाह् *r.* I गाहते se mergere, mergi in (*acc.*) 40^{a}.

अव *id.* 188, 20; 190, 14; *vid.* अवगाढ.

गिद्ध *s.* गृध्र *m.* vultur 148, 12 [*r.* गृध्].

गिम्ह *s.* ग्रीष्म, *q. v.*

गिर् *f.* vox, sermo 22, 5 [*r.* गॄ].

गिरि *s. p. m.* mons, montes 119, 2; — *p.* 35, 9; 163, 4; गिरिचर in montibus vagans 38^{d}.

गीत *p.* गीद *part.* 1) *v. r.* गा *B.* 2) *n.* cantus, carmen 5^{a}; 117, 3; — *p.* 73, 4; 153, 14; गीतक्षम *adj.* cantui aptus, cantabilis 165^{c} [*r.* गा *B*].

गीति *p.* गीदि *f.* cantus 115, 16; — *p.* 115, 6; 116, 2 [*r.* गा *B*].

गीद *s.* गीत, *q. v.*

गीदि *s.* गीति, *q. v.*

गुण *m.* 1) proprietas, *inprimis* quinque illae proprietates principales (शब्द sonus, स्पर्श sensus, रूप forma (color), रस gustus, गन्ध olfactus), quae quinque elementis (aetheri, aëri, igni (luci), aqnae, terrae) et quinque instrumentis sensuum (auri, cuti, oculo, linguae, naribus) respondent 1^{b}. 2) virtus, lans 42, 5; 12^{b}; 17^{b} *cet.*; — *p.* 72, 11; 83, 14. 3) excellentia, praestantia, (hoher Grad von) 134^{c}; 161^{d}; 164^{b}.

गुणवन्त् *s. p.* virtute praeditus 84, 8 [गुण].

गुरु *p.* गुरु *vel* गरु 1) *adj. f.* गुर्वी *p.* गरुवी a) gravis, vehemens 67^{b}; — *p.* 168, 11; b) gravis, magni momenti 95^{b}; — *p.* 156, 5. 2) *m.* homo venerabilis et gravis, cni debetnr pietas aut reverentia: pater, magister; *pl.* parentes 91, 8; 137, 16; 140, 15 *cet.*; — *p.* 28, 10; 100, 7; 114^{a} *cet.*; गुरुजन *p.* गुरुअण *m. id.* 48, 13; 56, 10; 78, 13; — *p.* 84, 10.

गुरुता *f.* gravitas 36^{b} [गुरु].

गुरुलाघव *n.* magnnm et parvnm momentnm alicujus rei 139, 16 [गुरु + लाघव].

गुह् *r.* I गूहति *et* °ते abscondere, abdere, occulere 41^{b}.

गूढ *v. r.* गुह्.

गृह *p. (s.)* गेह *n.* domns, domicilium; *pl.* domus ex pluribus locis et aedificiis constans 140, 9; 179, 16; 75^{d} *cet.*; — *p.* 98, 12 [*r.* ग्रह्].

गृहाण *part. v. r.* ग्रह्.

गृहिन् *adj.* pater familias = Brahmanus, qui transactis annis studio Brahmanico destinatis uxorem duxit atque ita ad secundum aetatis gradum pervenit 82[d]; *f.* गृहिणी mater familias, uxor 94[d]; 95[a] [गृह].

गृहीत *p.* गहीद *vel* गहिद *part.* 1) *vid. r.* ग्रह्. 2) gestatus; गहिदधणुश *adj.* = arcitenens 131[a] [*r.* ग्रह्].

गृहीभू *vb.* domicilium fieri 180[d].

गेण्हादि *s.* गृह्णाति } *v. r.* ग्रह्.
गेण्हिअ *s.* गृहीत्वा }

गेह *s. p.* गृह, *q. v.*

गोत्त *s.* गोत्र, *q. v.*

गोत्र *p.* गोत्त *n.* 1) stirps, familia, gens; गोत्तणामहेअ *n.* nomen gentilicium 25, 12. 2) nomen gentilicium; nomen 133[d] [गो].

गोदमी *s.* गौतमी *v. sub voc.* गौतम.

गोपय् *vb.* गोपयति *et* °ते abscondere, abdere, occulere 71, 6 [गोप].

गोविद *s.* गोपित *v. vb.* गोपय्.

गोहादिन् *s.* गोघातिन् *m.* occisor vaccarum 147, 2 [गो + घातिन्].

गौतम *m.* N. pr. eremitae 52, 2; 98, 16; *f.* गौतमी *p.* गोदमी N. pr. 1) educatricis Sacuntalae 60, 4; 80, 5. 8; 95, 2 *cet.*; — *p.* 29, 4; 79, 17; 80, 7. 2) fluminis = गोमती 26, 8 *p.* [गोतम].

गौतमी *p.* गोदमी *v. antec.*

गौरव *n.* 1) gravitas, pondus 57[a]. 2) dignitas, auctoritas 58, 8 [गुरु].

गौरी N. pr. filiae Himâlayi, uxoris Sivi (Pârvatiae) 145[b] [गौर].

°ग्गहण *s.* °ग्रहण *adj.* corripiens, pervadens 36, 2 [*r.* ग्रह्].

°ग्गहिद } *s.* °गृहीत, *q. v.*
°ग्गहीद }

°ग्गाह *s.* °ग्राह *m.* prehensio 195, 15 [*r.* ग्रह्].

ग्रथ् *r.* I ग्रन्थति, ग्रथति, ग्रथते; IX ग्रथ्नाति nectere, serere, implicare 176[b]; = componere 2, 4.

ग्रथित *v. r.* ग्रथ्.

ग्रन्थि *p.* गण्ठि *m.* nodus 19[a]; = zona: गण्ठिभेदअ *m.* sector zonarius 147, 5 *p.* [*r.* ग्रथ्].

ग्रह् *r.* IX गृह्णाति *vel* गृह्णीते 1) prehendere, comprehendere 58, 7; 209, 19; — *p.* 116, 11; 146, 10; 181, 13. 2) capere, arripere 199, 21; — *p.* 199, 12. 19; गृहीत्वा *p.* गेण्हिअ *(c. acc. pers.)* आगम् cum aliquo venire, ali-

quem adducere 177, 20 *p.* 3) auferre, capere, rapere 73[d]; — *p.* 174, 4. 4) sumere *p.* 173, 19; 49. 15; 134, 10; पन्थानम् viam ingredi 167, 5 *p.* 5) sumere aliquid, quo utaris = gerere, gestare 101[a]; 131[a]. 6) carpere 94, 16; 154, 6; — *p.* 153, 17. 7) accipere 12, 12; = audire 108, 12. 8) recipere (*inpr.* uxorem repudiatam) 123[a]. 9) repreheudere, retinere 29, 11. 10) sensibus percipere = indagare 42, 12; = cognoscere 78, 14. 11) habere, ducere, putare, judicare 52[b]; — *p.* 162, 13.

अनु beare, fortuuare aliqua re *(instr.)* 53, 13; 75, 16; 183, 9; — *p.* 149, 14.

नि 1) contiuere, cohibere 29, 11. 2) reprimere, supprimere 113, 8.

परि 1) accipere 53, 2. 2) uxorem ducere 116[b].

प्र retinere, sustinere, sistere 7, 15.

प्रति 1) accipere 9, 17; 149, 13; — *p.* 87, 8. 2) benigne excipere, jubere aliquem salvere 57, 4; 127, 13; 211, 7. 3) in faustum omen accipere (quod quis dixit) 9, 13. — *Caus.* jubere aliquem aliquid accipere = offerre alicui aliquid.

ग्राहिन् *adj.* perscrutans, pervestigans 44, 9 [*r.* ग्रह्].

ग्रीवा *f.* cervix, cervices 7[a].

ग्रीष्म *p.* गिम्ह *m.* fervidum anui tempus, aestas 3, 6; 58[d]; — *p.* 35, 7.

ग्ला *r.* 1 ग्लायति confectum esse; *caus.* ग्लपय् (*c. praep.* ग्लापय्) languefacere, premere, conficere; = obscurare 66[b].

घ

घट् *r.* 1 घटते operam dare.

वि *caus.* विघटयति discerpere, discruciare 81, 6 *p.*

घट *m.* cautharus (gutturnium) 13, 17; 30[a] [*r.* घट्].

घन *m.* uubes 110[b]; 167[c]; 190[b] [*r.* हन्].

घर्म *m.* aestus, calor; घर्मांशु *m.* = sol 112[b]; घर्माम्भस् *n.* = sudor, *pl.* guttae sudoris 30[c] [*r.* घृ].

घात *m.* pulsus 62[e] [*r.* हन्].

घुष् *r.* I घोषति proclamare 151[b].

घोसइदव्व *s.* घोषयितव्य *adj.* proclamandus 176, 18.

घ्रा *r.* I जिघ्रति odorari, olfacere; ad nares admovere.

  श्रा *id.* 44[a].

च

च *p. id. vel* श्र (*cf.* 70, 5; 152, 7; 168, 11. 13; 171, 4) *partic. encl.* 1) que 5, 2. 4; 7, 10; 12, 13 *cet.*; — *p.* 33, 16; 155, 12; 199, 19. 2) = वा aut 43[d]. 3) tamen 16[a]. 4) = श्रपि etiam, vel 6, 15; 39, 14; 48, 4; 170, 20; 40[d]. — च - च a) que - que (et - et) 59[c]; 69[b]; 87[d]; b) vix quum 136[bd]; च - च श्रारात् *id.* 127[bc]; इति च vix hoc dixerat, quum 181, 20. *Cf.* श्रपि; किम्; कु; न.

चइद *s.* चकित, *q. v.*

चउत्थ *s.* चतुर्थ, *q. v.*

चउर *s.* चतुर *adj.* dexter, versutus, callidns 23, 6.

चकित *p.* चइद *part.* territus, exterritus 132[d]; चइदचइद *adj.* terrore perculsus 171, 12 [*r.* चक्].

चक्क *s.* चक्र, *q. v.*

चक्र *p.* चक्क *n.* rota; चक्रवर्तिन् *adj.* rotas volveus = qui facit, ut currus sui rotae supra omnes terras sine ullo impedimento volvantur *m.* = orbis terrarum moderator (dominus) 9, 10; 140, 10; 194, 10; 12[b]; चक्कवाक *vel* चक्कवाश्र *s.* चक्रवाक *m.*, *f.* चक्कवाकी *vel* चक्कवाई genus anseris (Anas Casarca Gm.), qui sic appellatur propter stridorem, quem edit; idem habetnr a poetis amoris conjugalis exemplum 79, 14; 107, 12.

चक्ष् *r.* II चष्टे dicere.

  श्रा narrare *p.* 162, 12; 201, 5.

    प्रत्या repudiare 132, 10. 11 *p.*

चक्षुस् *p.* चक्खु *n* oculus 46, 5; 72, 18; 206, 4 *cet.*; — *p.* 100, 6.

चतुर् *in init. comp. pro* चत्वार् *num.* quatuor; चतुरन्त *adj.* (omnibus) qnatnor partibus (= mari) terminatus 96[a].

चतुरिका *p.* चदुरिश्रा *f.* N. pr. feminae 167, 19 *cet.*; — *p.* 161, 6 [*fem. voc.* चतुरक *a* चतुर].

चतुर्थ *p.* चउत्थ *num.* quartus 114, 4; — *p.* 56, 6 [चत्वार्].

चदुरिश्रा *s.* चतुरिका, *q. v.*

चन्दण *s.* °न, *q. v.*

चन्दन *p.* °ण *m.* arbor santali, lignum — 178ᵈ; — *p.* 110, 4 [*r.* चन्द्].

चन्द्र *m.* luna 146ᶜ; 158ᵈ [*r.* चन्द्].

चन्द्रमस् *m.* luna 61, 8 [चन्द्र].

चपल *adj.* 1) tremulus 15ᵃ. 2) levis, temerarius 58, 5 [*r.* कम्प्].

चर् *r.* 1 चरति 1) vagari 76ᶜ; = pasci 15ᵈ. 2) agere, peragere, exsequi 97ᵃ; — *p.* 114ᵇ. *Cf.* चरित.

आ (accedere ad aliquid) facere, agere, patrare, committere 25ᵇ; — *p.* 91, 6.

उप ministrandi causa accedere, ministrare, ad nutum praesto esse 210, 10 *p.*

वि vagari.

caus. विचारय् 1) mente agitare, meditari 130, 11; 140, 4. 2) cunctari (in decernendo) *p.* 28, 2; 130, 14. 3) invenire, cognoscere, explorare 175, 21.

सम् vagari.

caus. संचारय् 1) movere, ciere 70ᵇ. 2) circumducere 103ᶜ.

°चर *p. id. vel* °अर *adj.* 1) iens, ambulans, incedens; volans; versans, vivens, habitans 23ᵇ; 38ᵈ; 107ᵇ; — *p.* 39, 8. 9; 79, 14; 107, 11. *Cf.* गिरि, वन, सह [*r.* चर्].

चरण *p. id. vel* चलण (Var. II, 29) 1) *m. n.* pes 24ᵃ; 46ᵃ; 70ᵈ; 81ᵇ; — *p.* 33, 15; 103, 7. *Cf.* पद्. 2) *n.* actio exercendi, — exsequendi 127, 13; — *p.* 28, 10; 112, 13. *Cf.* तपस्, धर्म, सह [*r.* चर्].

चरिअ *s.* चरित, *q. v.*

चरित *p.* चरिद *vel* चरिअ °अरिद *vel* °अरिअ 1) *v. r.* चर्. 2) *n.* (τὸ) facere, actio; facta; vita (Lebenswandel) 27, 17; 136, 6; 139ᵃ; 165ᵈ; — *p.* 122, 10; 203, 10. *Cf.* सन्त्, सु. — चरितार्थ *adj.* qui id, quod voluit, consecutus est, — summam votorum suorum assecutus —; voti (votorum) compos 209, 11; चरितार्थता *f.* (τὸ) voti (votorum) compotem fieri 120, 9.

चल् *r.* I चलति titubare.

caus. चलयति movere, commovere 159ᵃ.

उद् se movere ex aliquo loco 29ᵇ.

चल *adj.* 1) mobilis 39ᶜ. 2) tremens 86, 6; 23ᵃ.

चलण *s.* चरण, *q. v.*

चलित *v. r.* चल् *caus.*

चातक *m.* cuculus melanoleucus, qui nihil dicitur bibere nisi guttas pluvias 167^a.

चाप *m. n.* arcus 5, 2; 186^c.

चापल *p.* चावल्ल *n.* inconsiderantia, temeritas 136, 13; — *p.* 192, 16.

चावल्ल *s.* चापल, *q. v.*

चामर् *n.* cauda bovis grunnientis, quae apud Indos capiti equorum ornamento est 8^b [चमर्].

चारण *m.* cantor coelestis 48^c [चरण].

°चारिन् *s. p. adj.* 1) iens, incedens, ambulans 105, 6; 163, 16. 2) agens, peragens, exsequens, explens 24, 9; 136, 8; 208, 19; 209, 11. *Cf.* धर्म, सच्छन्द (*sub. voc.* स्व).

चि *r.* V चिनोति *vel* चिनुते colligere.

अप *pass.* imminui; *v.* अपचित.

नि *v.* निचित.

परि assuefacere aliqua re; *v.* परिचित.

सम् colligere 48^b.

चिकिच्छिदव्व *s.* चिकित्सितव्य *adj.* sanandus 159, 6 [चिकित्स् *desid* *r.* चित्].

चिक्कण *s. p. adj.* lubricus 48, 11.

चिट्ठ *s.* तिष्ठ
चिट्ठइ *s.* तिष्ठति
चिट्ठदि *s.* तिष्ठति } *v. r.* स्था.
चिट्ठदु *s.* तिष्ठतु
चिट्ठिस्सं (*ex them. praes.*) = *s.* स्थास्यामि

चित्त *A n.* 1) mens, animus 39^b; चित्तवृत्ति *f.* affectio animi, habitus -, mentis sensus; sensus 3, 16; 37, 9; 43, 3; 120^a.

B = *s.* चित्र, *q. v.*

चित्तिद *s.* चित्रित *v. vb.* चित्रय्.

चित्त *p.* चित्र *n.* 1) miraculum 70, 3; 208, 5. 6; 49^a. 2) tabula picta 172, 22; 43^a; 142^a; — *p.* 172, 20; चित्रगत *p.* चित्तगद *adj.* = pictus 150^b; — *p.* 167, 20; चित्रफलक *p.* चित्तफलअ *n.* tabula, in quam pingitur 167, 18; 174, 15; — *p.* 161, 7; 169, 12; 170, 17; चित्रार्पित *adj.* = pictus 144^b; चित्तकम्म *n.* ars pingendi 99, 4.

चित्रय् *denom.* (*a* चित्र) चित्रयति colorem inducere, pingere *p.* 194, 18.

चित्रीकर् *vb.* (चित्र *c. r.* कर् *A*) in imaginem convertere 149^b.

चिद् *partic. encl. vid.* क *et* किम्.

चिन्त् *r.* X चिन्तयति a) *(abs.)* cogitare, meditari 50, 2; 72, 16; 107, 8; 131, 2; b) *(c. acc.)* α) de aliqua re cogitare, aliquid excogitare 141, 4; — *p.* 36, 8; 71, 12; 72, 2; 73, 4; β) = prospicere alicujus saluti 106, 8 *p.*; c) *(c. infin.)* cogitare, velle 197, 22 *p.* *Cf.* चिन्तिद.

अनु cogitare, meditari de aliqua re *(acc.)* 43[d].

वि 1) *(abs.)* cogitare, meditari 57, 3; 71, 4. 2) *(c. acc.)* a) cogitare de aliqua re 77[a]; b) considerare, reputare 93[a].

सम् meditari, comminisci 165[c].

चिन्तअन्त *s.* चिन्तयन्त्, *q. v.*

चिन्तइस्सदि *s.* चिन्तयिष्यति *v. r.* चिन्त्.

चिन्तणिज्ज *s.* चिन्तनीय *adj.* considerandus, reputandus 70, 8; 83, 6 [*r.* चिन्त्].

चिन्तयन्त् *p.* चिन्तअन्त *v. r.* चिन्त्.

चिन्ता *f.* cogitatio *inprimis* acerba, *unde* cura, sollicitudo 82[b]; 89[d]; 134[c]; — *p.* 89, 1 [*r.* चिन्त्].

चिन्तिअ *vid.* चिन्तिद.

चिन्तिद *vel* चिन्तिअ *s.* चिन्तित *part.* a) *v. r.* चिन्त्; b) *n.* cogitatum 23, 17.

चिर *s. p. adj.* longus, diuturnus 159, 12; *in comp. ante partic.* jam dudum, jam diu, jam pridem 132[a]; चिरम् *p.* चिरं *adv.* longum tempus, diu 206, 18; 133[d]; — *p.* 40, 11; चिरेण *id.* 112, 7; (*cf.* कियन्त्); चिराय *id.* 96[a]; चिरस्य longo tempore interjecto, post longum tempus 113[d].

चिराय् *denom.* (*a* चिर) चिरायति *vel* °ते morari, cunctari 147, 15 *p.*

चिराअदि *s.* चिरायति *v. vb.* चिराय्.

चिह्न *n.* signum, nota 169, 6; 204, 10.

चीन *m. (pl.)* N. pr. populi: Sinenses; चीनांशुक *n.* serica; pannus sericus 34[b].

चुद् *r.* I चोदति *vel* °ते impellere.

caus. चोदयति incitare, instigare 10, 15.

चुम्ब् *r.* I चुम्बति osculari 74[d]; — *p.* 4[a].

परि exosculari 99[b] *p.*

चुम्बिअ *s.* चुम्बित, *q. v.*

चुम्बित *p.* चुम्बिअ *v. r.* चुम्ब्.

चूअ *s.* चूत, *q. v.*

चूत *p.* चूद *vel* चूअ *m.* Mangifera Indica (arbor) 153, 1; 154, 6. 12; 160, 17 *cet.*; — *p.* 94, 9; 104, 3; 153, 16 *cet.*; चूतशर *m.* flos Mangiferae Indicae, quo deus amoris pro sagitta utitur 136[d].

चूद *s.* चूत, *q. v.*

चेडी *f.* famula, ancilla 153, 1; 169, 16 [चेट].

चेतना *f.* animus sui compos, conscientia 141[c] [*vb.* चेतय्].

चेतस् *n.* mens, animus 39, 15; 2[b]; 34[a] *cet.* [*r* चित्].

चेद् *partic.* si *(nunquam ponitur in initio enuntiati)* 140, 11; 148[c]; न चेद् *si* non 9, 16; 196, 21; चेद् - न si - non 164[d]; कुतम् - इति चेद् si (quaeris), unde -, (respondebo) 140, 10.

चेष्ट् *r.* I चेष्टति *vel* °ते 1) membra movere, palpitare 155[b]. 2) agere, facere 107[b].

चेष्टमान *v. r.* चेष्ट्.

चेष्टा *f.* corporis motus gestusque 29, 12 [*r.* चेष्ट्].

चेष्टित *part.* 1) *v. r.* चेष्ट्. 2) *n.* agendi ratio, se gerendi r. 196, 4.

च्छ° *vid.* छ°.

च्यु *r.* I च्यवते decidere, delabi 42[b]; 139[d].

च्युत *v. r.* च्यु.

छ

छट्ठ *s.* षष्ठ, *q. v.*

छण्ण *s.* छन्न *v. r.* छद्.

छत्त *s.* सप्तन्, *q. v.*

छद् *r.* *A* X छादयति operire 135, 13 *p.*

  परि occulere 152, 13 *p.*

छद् *r.* *B* X छन्दयति offerre alicui *(acc.)* aliquid *(instr.)*.

  उप *caus.* *id.* 134, 9 *p.*

छन्द *s. p. m.* voluntas 136, 8; *cf.* स्व [*r.* छद् *B*].

छन्ददो *s.* छन्दतस् *adv.* ad arbitrium 29, 8; *cf.* स्व [छन्द].

छन्दस् *n.* metrum *praecipue* carminum sacrorum 101, 2 [*r.* छद् *B*].

छन्दोमअ *s.* छन्दोमय *adj. f.* °मई *s.* °मयी *adj.* metrum carminum sacrorum habens 93, 10 [छन्दस्].

छवि *f.* color (cutis) 59ᵇ.

छाआ *s.* छाया, *q. v.*

छाया *p.* छाआ *f.* 1) umbra, locus umbrosus 14, 4; 107, 2; 40ᵇ; 105ᵈ; — *p.* 35, 7; छायाद्रुम *m.* arbor, quae copiosam umbram praebet 87ᵇ (*cf.* पाअवच्छाआ). 2) imago, repercussus lucis 76ᶜ; 192ᶜ; — *p.* 67, 8.

छिद् *r.* VII छिनत्ति *vel* छिन्ते scindere, abscindere 18ᵈ; = demetere 15ᶜ.

  उद् delere, fugare, pellere, abigere 158ᶜ.

  वि discindere; *v.* विच्छिन्न.

छेअ *s.* छेद, *q. v.*

छेद *s.* छेअ *m.* exstinctio, interitus, obitus; defectio; exitus, finis 177, 1; 39ᵃ; — *p.* 160, 5 [*r.* छिद्].

छेदिन् *adj* praecidens, tollens 69, 6 [*r.* छिद्].

ज

ज *A s. adj.* natus, ortus *(in fine compp.)*.

  B p. = *s.* य, *q. v.*

जअमाण *s.* यजमान, *q. v.*

जआव्वोअसि (ex जाआव्वोअसि) *s.* जापाप्यसे*, जाप्यसे *v. r.* जि.

जइ *s.* यदि, *q. v.*

जं *s.* यद्, *q. v.*

जघन *n.* natis, clunis, 57ᵃ.

जटा *f.* capilli in nodos collecti; जटामण्डल *n.* capilli in vertice sic in nodos collecti, ut coronae formam praebeant 171ᶜ.

जड *adj.* rigidus, rigens, immobilis 82ᵇ.

जणा *s.* जन, *q. v.*

जणणी *s.* जननी, *q. v.*

जणिद *s.* जनित, *q. v.*

जण्ण *s.* यज्ञ, *q. v.*

जदा *s.* यदा, *q. v.*

जदो *s.* यतस्, *q. v.*

जन् *r.* IV जायते 1) nasci, oriri 26, 9 *p.* 2) fieri 28ª; 61ª; 98ᶜ *cet.*
सम् oriri 33ᵇ.
caus. जनयति gignere, generare, procreare; facere, efficere 26, 5; 75, 5; 140, 11; 30ᵇ; — *p.* 23, 11.

जन *p.* जणा (°अणा) *m.* 1) homo; homines 108ᵈ; 109ᵇ; 115ᵇ; 159ᵇ; — *p.* 23, 13; 91, 13; 168, 16; जनान्तिकम् *adv.* ita, ut quis submissa voce proximam personam alloquatur 23, 5; 24, 12; 43, 12 *cet.* 2) = puella; puellae 28, 10; 17ª; 122ᵇ; — *p.* 91, 5; 132, 10; 135, 3 *cet.* 3) hicce, iste; haecce, ista 52ª; 68, 5. 4) अयं जनः *p.* अअं जणो = ego, nos 77, 14; 116, 5; 167, 16. 17; — *p.* 99, 4; 104, 15; 156, 2 (*cf. signif.* 2). — 5) *abundanter*: 140ᵈ (नेता जनः qui (te) ducet); *p.* 150, 6; *inprimis in fine comp.* 37, 9; 48, 17; 56, 10 *cet.*; — *p.* 28, 2; 68, 2; 79, 2 *cet.*; स्वजन sui, comites 137ª [*r.* जन्].

जनन *p.* जणणा *adj. f.* ई pariens; *s. f.* mater *p.* 106, 7; 178, 17. 18; 197, 14; *s. n.* a) partus, ortus 197, 18; b) = vita; जननान्तर *n.* prior vita 100ᵈ [*r.* जन्].

जनित *s.* जणिद *v. r.* जन् *caus.*

जन्तु *m.* animal, homo 100ᵇ; सर्वो जन्तुन् = quisque 120, 8 [*r.* जन्].

जन्मन् *n.* 1) partus, ortus, origo 12ª; 122ª; जन्मप्रतिष्ठा locus genitalis = mater 164, 1. 2) = genitor, pater 178ᵇ [*r.* जन्].

जम *s.* यम *m.* Yamus, deus mortis et justitiae 149, 4 [*r.* यम].

जय *m.* victoria; जयशब्द = illa vox जयतु (qua Indi alicui victoriam precantur) 183ª [*r.* जि].

जयन्त *m.* N. pr. filii Indri 162ᵇ; 188ª [*r.* जि].

जॄ *r.* I जरति, IV जीर्यति senescere; *v.* जीर्ण.

जल *s. p. n.* aqua 32ᵇ; 85ª; 144ᶜ; — *p.* 35, 9.

जलधि *m.* oceanus 193ª [जल + धि *a r.* धा].

जल्प् *r.* I जल्पति dicere, loqui.
वि eloqui, dicere 52ᵇ.

जव *m.* celeritas, velocitas 8ᵈ; 9ᵈ [*r.* जू].

जवणी *s.* यवनी *f.* femina Graeca 36, 11 [यवन].

जस्सिं *s.* यस्मिन् *v.* य.

जह *s.* यथा, *q. v.*

जा *s.* या *v.* य.

जाआ *s.* जाया *f.* mulier, uxor 176, 3 [*r.* जन्].

जागरण *n.* vigiliae, pervigilatio, insomnia 134c [*r.* जागृ].

जाणामि *s.* जानामि, जाणासि *s.* जानासि, जाणिअ *s.* ज्ञात्वा — *v. r.* ज्ञा.

जाणुअ *s.* जानुक, *q. v.*

जाणे *s.* जाने *v. r.* ज्ञा.

जात *p.* जाद *part.* 1) *v. r.* जन्. 2) a) *m.* (modo) natus; जादकम्म *m.* ritus sacer post ortum pueri 199, 18; b) *n.* genus, universitas (rerum non segregandarum), summa 119c; — *p.* 175, 10 (*cf.* अपत्य *et* अत्य). 3) *f.* °ता *p.* °दा nata, filia *p.* 80, 10; 96. 4; 100, 6 *cet.* [*r.* जन्].

जाद *s.* जात, *q. v.*

जादि *s.* जाति *f.* 1) genus 172, 7. 2) sors, locus, ordo 145, 4 [*r.* जन्].

जादिस *s.* यादृश *adj.* qualis 66, 7; *cf.* तादिस [यद् + दृश].

जानुक *s.* जाणुअ *m.* N. pr. apparitoris 150, 1 *cel.; p.* 147, 2. 15; 148, 4 [जानु].

जाल *s. p. n.* 1) rete, everriculum *p.* 145, 10; 148, 16. 2) membrana natatoria in digitis manuum et pedum numinum divinorum aut insignium hominum paulatim nascens; haec significat, eum, in quo nascatur, omnium terrarum dominum esse futurum 176b.

जालक *n.* rete; tela = multitudo, copia 30c [जाल].

जाव *s.* यावद्, *q. v.*

जि *r.* I जयति *vel* °ते 1) imperio suo subjicere 193b *(praes. pro fut.)*. 2) a) vincere 183a; — *p.* 38, 6; b) victorem esse = bene beateque (feliciter) vivere 42, 12; 119, 2; 159, 9; — *p.* 51, 3; 56, 6; 173, 19 *cet.*

परा devincere; *vid.* अपराजित.

वि *id. qu. simpl. signif.* 2) b 52, 13; 54, 16; 121, 2 *cet.*

जिण्ण *s.* जीर्ण, *q. v.*

जित *v. r.* जि.

जिम्भ *s.* जृम्भ*, जम्भास्व *v. r.* जृम्भ्.

जीअ *s.* जीव, *q. v.*

जीआवइस्सं *s.* जीवयिष्यामि *v. r.* जीव्.

जीर्ण *p.* जिण्ण *adj.* 1) vetus 43, 13 *p.* 2) arefactus 171b [*r.* जॄ].

जीव् *r.* I जीवति vivere 206, 18; — *p.* 40, 11; *cf.* जीवित.

caus. जीवयति *vel* जीवापयति salvere aliquem jubere, salutare aliquem 38, 6 *(v. l.) p.*

जीव *p.* जीअ *m. n.* vita; जीवलोक *m.* mundus viventium = homines 61^{b} (*opp.* mundus patrum); जीअसव्व *n.* vitae summa 130^{a}; *cf.* जीविद [*r.* जीव्].

जीविअ *s.* जीवित, *q. v.*

जीवित *p.* जीविद *vel* जीविअ *part. n.* vita 10^{c}; — *p.* 75,14; 154, 4; 181, 13. 14; — 110,4: जीविदसव्वस्स *n.* vitae summa 24, 18; *cf.* जीव [*r.* जीव्].

जीविद *s.* जीवित, *q. v.*

जुअल *s.* युगल *n.* par 100, 3 [युग].

जुज्जइ, जुज्जदि = *s.* युज्यते *v. r.* युज्.

जुत्त *s.* युक्त, *q. v.*

जुवइ *s.* युवति, *q. v.*

जुवन् *s.* युवन् *adj.* juvenis; जुवराअ (*s.* युवराज) *m.* filius regis, regni successor 58, 2 [यु *cl.* II].

जे *s.* ये, यस् *v.* य.

जेदु *s.* जयतु *v. r.* जि.

जेण *s.* येन } *v.* य.
जो *s.* यस् }

जोव्वण *s.* यौवन, *q. v.*

जोसिणी = *s.* ज्योत्स्ना *f.* lumen lunae 17, 12; 18, 1. 6. 11; 72, 12 *cet.* [ज्योतिस्].

जोषम् *adv.* tacite 130, 16 [*r.* जुष्].

°ज्ञ *adj.* gnarus, peritus 108, 15; 154, 15; 175, 8; 20^{c} [*r.* ज्ञा].

ज्ञा *r.* IX जानाति *vel* जानीते scire; nosse, cognoscere; intellegere 11. 3; 28, 4; 123, 6 *cet.;* — *p.* 18, 6; 66, 9; 84, 1 *cet.*

अनु 1) permittere 33, 2. 3 *p.* 2) comprobare 127, 8; — *p.* 103, 2. 3) abeundi veniam dare, dimittere 62, 4; 85^{d}.

अभि cognoscere, agnoscere 21, 2; — *p.* 130, 3.

प्रत्यभि recognoscere 202, 3.

आ percipere; *caus.* jubere 6, 6; 10, 18; 53, 7 *cet.;* — *p.* 1, 12; 2, 13; 4, 3; 40, 16; 41, 12.

परि certe cognoscere, penitus c. 50, 2; — *p.* 152, 11.

वि dignoscere; *caus.* 1) certiorem facere, edocere 119, 11; — *p.* 175, 10. 2) precibus aliquem adire, orare aliquem *p.* 33, 11; 87, 14.

सम् pernosse; *caus.* placare, satisfacere alicui *(acc.)* 116, 15.

ज्ञात *v. r.* ज्ञा.

ज्ञाति *p.* णादि *m.* cognatus, consanguineus, propinquus 106[c]; 115[a]; — *p.* 103, 2 [*r.* ज्ञा].

ज्या *f.* nervus (arcus) 38[a]; 40[d]; 53[a]; 62[c].

ज्योतिस् *n.* 1) fulmen 26[b]; 127[d]. 2) *(pl.)* sidera 166[b] [*r.* ज्युत्].

जृम्भ् *r.* I जृम्भते os diducere 193, 5 *p.*

ज्वल् *r.* 1 ज्वलति flammare, flagrare 159[a].

ठ

ठाण *s.* स्थान, *q. v.*

ठिद, °ट्ठिदश्च *s.* स्थित *v. r.* स्था.

ड

डम्बरय् *vb.* डम्बरयति jacĕre.

वि 1) imitari 38, 14 *p.* 2) decipere 37, 10.

डिम्भ *s. p. m., f.* भा infans, recens natus; puer (puella); डिम्भलीला f. lusus puerilis 195, 16 *p.*

ण

ण *s.* न, *q. v.*

णं *s.* I एनम्, *v.* एनद्. II ननु, *q. v.*

णअण *s.* नयन, *q. v.*

णअर *s.* नगर, *q. v.*

णई *s.* नदी, *q. v.*

णच्चण *s.* नर्तन *n.* saltatio 88[a] [*r.* नर्त्].

णत्थि *s.* नास्ति = न + अस्ति.

णदी *s.* नदी, *q. v.*

णन्दण *s.* नन्दन *adj.* exhilarans, laetificans 207, 7 [*r.* नन्द् *caus.*].

णन्दिन् *s.* नन्दिन् *adj.* gaudens, laetans, laetitiam capiens *(ex aliqua re: antec. in comp.)* 122, 10 [*r.* नन्द्].

णलिणी *s.* नलिनी, *q. v.*

णर *s.* नर, *q. v.*

णव *s.* नव, *q. v.*

णह *s.* नख, *q. v.*

णाडअ *s.* नाटक, *q. v.*

णादि *s.* ज्ञाति, *q. v.*

णाब्भक्खिद = ण अब्भक्खिद, *q. v.*

णाम *s.* नाम, *q. v.*

णारअ *s.* नारद, *q. v.*

णारिएर *s.* नारिकेर *m.* cocus nucifera; *n.* nux coci 94, 9.

णारुहसि = ण आरुहसि.

णावसेसिद = ण अवसेसिद.

णासइस्सामि *s.* नाशयिष्यामि *v. r.* नश्.

णासिआ *s.* नासिका *f.* naris; *du.* nares, nasus 43, 13.

णिअ *s.* निज, *q. v.*

णिअद *s.* नियत *part.* definitus, certus 35, 9 [*r.* यम् *c.* नि].

णिअन्तण *s.* नियन्त्रण *n.* actio coercendi 28, 2 [*vb.* यन्त्रय् *c.* नि].

णिअन्तिद *s.* नियन्त्रित *v. vb.* यन्त्रय् *c.* नि.

णिअम *s.* नियम, *q. v.*

णिउणदा *s.* निपुणता *f.* dexteritas, peritia 168, 5 [निपुण].

णिउत्त *s.* नियुक्त *v. r.* युज् *c.* नि.

णिओअ *s.* नियोग, *q. v.*

णिओइद *s.* नियोजित *v. r.* युज् *caus. c.* नि.

णिकाम *s.* निकाम, *q. v.*

णिक्कमदि *s.* निष्क्रामति } *v. r.* क्रम्.
णिक्कमामि *s.* निष्क्रामामि }

णिक्कम्प *s.* निष्कम्प, *q. v.*

णिक्खित्त *s.* निक्षिप्त *v. r.* क्षिप् *c.* नि.

णिक्खेव *s.* निक्षेप, *q. v.*

णिग्घिण s. निर्घृण adj. misericordiae expers, durus, crudelis 65[b].

णिण्ण s. निम्न adj. depressus 168, 3.

णिदंसण s. निदर्शन, q. v.

णिन्दिद s. निन्दित v. r. निन्द्.

णिबन्ध s. निबन्ध m. opus 66, 7 [r. बन्ध् c. नि].

णिब्बन्ध s. निर्बन्ध m. (τὸ) instare alicui, (τὸ) urgere aliquem 68, 2 [r. बन्ध् c. निस्].

णिमित्त s. निमित्त, q. v.

णिम्मच्छिअ s. निर्मक्षिक n. (τὸ) a muscis (= a molesto comitatu) liberum esse; किदं भवदा णिम्मच्छिअं a molesto comitatu te liberavisti 45, 12; 160, 5 [निस् + मक्षिका].

णिराबाध p. निराबाध adj. vacuus molestia, sanus 80, 14 [निस् + आबाध].

णिरास s. निराश adj. qui desperavit (aliquid: loc.) 181, 13 [निस् + आशा].

णिरुस्सव s. निरुत्सव adj. sine sollemnibus 152, 10 [निस् + उत्सव].

णिवत्तदु s. = निवर्तताम् णिवत्तिदुं s. निवर्तितुम् णिवत्तिस्सदि s. = निवर्तिष्यते णिवत्तिस्सन्ति s. = निवर्तिष्यन्ते णिवत्तेहि s. = निवर्तस्व	v. r. वृत् c. नि.

णिवसण s. निवसन n. vestis 105, 13 [r. वस् c. नि].

णिवेदइत्तअ s. निवेदयितृ adj. nuntiaturus 105, 7 [r. विद् c. नि].

णिवेदइस्सं s. निवेदयिष्यामि णिवेदिअ s. निवेद्य	v. r. विद् caus. c. नि.

णिवेदिद s. निवेदित part. n. (τὸ) adventum suum nuntiare; अदिधीणं विअ णिवेदिदं = hospites adventum suum videntur nuntiare 85, 5 [r. विद् caus. c. नि].

णिवेदिदुं s. निवेदयितुम् v. r. विद् caus. c. नि.

णिव्वत्तणिज्ज s. निर्वर्तनीय adj. exsequendus 152, 4 [r. वृत् caus. c. निस्].

णिव्वत्तिद s. निर्वर्तित v. r. वृत् caus. c. निस्.

णिव्वत्तिदुं s. = निर्वर्तयितुम् णिव्वत्तेम्ह s. = निर्वर्तयामस्	v. r. वृत् caus. c. निस्.

णिव्वावइत्तिअ s. निर्वापयितृ, q. v.

णिव्वासिद s. निर्वासित v. r. वस् caus. c. निस्.

णिव्वाहेहि s. निर्वाह्य v. r. वह् caus. c. निस्.

णिव्विण्ण s. निर्विन्न part. quem taedet. — pertaesum est (alicujus rei: instr.) 35, 5. 6. [r. विद् c. निस्].

णिव्विसेस s. निर्विशेष adj. sine discrimine, non diversus (ab aliqua re: antec. in comp.) 193, 7 [निस् + विशेष].

णिव्वुत्त s. निर्वृत्त v. r. वर्त c. निस्.

णिव्वुद s. निर्वृत part. tranquillus, contentus, hilarus, laetus 76, 18; 83, 4. 5; 94, 7 cet. [r. वृ c. निस्].

णिसीददु s. निषीदतु | v. r. सद् c. नि.
णिसीदह s. निषीदत, [°तम्] |

णिस्संसअं s. निःसंशयम् adv. sine ulla dubitatione, certo 147, 2; 161, 17 [निस् + संशय].

णिहुअ s. निभृत, q. v.

णीअदि s. = नीयते v. r. नी.

णीद s. नीत, q. v.

णीवार s. नीवार, q. v.

णु s. नु, q. v.

णूणं s. नूनम्, q. v.

णेउण्ण s. नैपुण्य n. vis artificii, peritia 99, 7 [निपुण].

णेच्छदि = ण इच्छदि, q. v.

णेण s. अनेन v. इदम्.

णेदं s. = णु एदं, q. v.

णो s. I नस् v. अहम्. II नव, q. v.

णोमालिआ s. नवमल्लिका vel °मालिका, q. v.

त

त (in init. comp. तद्, q. v.) pronom. 1) is. 2) hic, ille (cf. स); तेन p. तेण a) vid. त p. 88, 8; 91, 6; 150, 2; b) = adv. ea re, hac re, propter hanc causam, hac de causa, quam ob rem 6, 1; 53, 5; sequ. हि id. 6, 4; 7, 15; 44, 9 cet.; — p. 22, 7; 31, 2; 48, 10 cet.; तस्मात् id. 169, 9.

तक्क s. तर्क, q. v.

तक्केमि s. तर्कयामि v. vb. तर्कय्.

तक्कणां *v.* तद् *sub* त.

तग्गद *v.* तद् *sub* त.

तट *p.* तड *m.* 1) declivitas, declive 110, 3 *p.* 2) ripa declivis 118[b].

तड् *r.* X ताडयति pulsare, percutere, verberare, mulcare 144, 4; 40[a]; — *p.* 116, 12.

तप्पिणामित्त *v.* तद्.

ततस् *p.* तदो *adv.* 1) = *abl. pronom.* त 54[b]. 2) eo (dahin; *resp. voc.* यतस्) 24[b]. 3) deinde, tum, tunc 5, 2; 8, 4; 14, 16 *cet.*; — *p.* 24, 16; 26, 14; 30, 6 *cet*; तदो तदो perge! (pergite!) 88, 2; 92, 17; 146, 6 *cet.*; तदो आरहिअ ex illo (tempore) 68. 11.

तति *f.* caterva, multitudo, grex 40[c] [*r.* तन्].

तत्त *s.* तत्र, *q. v.*

तत्त्व *n.* veritas 23[d] [तद्].

तत्त्वतस् *adv.* ex rei naturâ (ratione), vere 19, 5 [तत्त्व].

तत्र *p.* तत्त (*resp. voc.* यत्र) *adv.* 1) = *loc. pronom.* त (*p.* तहिं 56, 7) 39, 2. 2) illuc, istuc, illo (*p.* तहिं 161, 7) 63, 1. — *vid.* तत्रभवन्त्.

तत्रभवन्त् *p.* तत्त° *adj. s. m., f.* तत्रभवती *p.* (तत्तभवदी *vel*) तत्तहोदी honorifica appellatio illius personae, quae a scena abest = venerabilis, venerandus 15, 4; 48, 13; 49, 9 *cet.*; — *p.* 36, 5; 115, 6; 161, 8 [तत्र + भवन्त्].

तथा *p.* तह (*resp. voc.* यथा) 1) sic, ita, hoc (illo) modo 15, 11; 63, 13; 111, 2 *cet.*; — *p.* 86, 6; 94, 15; 132, 9 *cet.*; तथा स्थित एव eodem statu, quo antea 38, 4; तथापि nihilominus, sed tamen 19, 5; 118, 1; 124, 6 *cet.* (*vid.* कामम्); तथा हि sic enim res se habet = nam (ante versus) 6, 15; 30, 9. 10; 42, 6 *cet.*; तथाभाविन् *adj.* qui talis futurus est 209, 21; तथाविध *adj.* talis 191[d]. 2) *partic. affirmandi:* ita, vero, sane; sic faciam, sic fiet; recte facis 8, 2; 13, 2; 80, 3 *cet.*; — *p.* 3, 11; 15, 16; 41, 16 *cet.*

तथ्य *adj.* verus; *n.* verum, veritas 10, 18 [तथा].

तद् I *pronom. n.* (*vid.* त); तद्यथा = velut 37, 10; *in init. comp.* pro त; तदनन्तरम् *adv.* exinde, deinde 190[b]; तप्पिणामित्त *adj.* inde profectus 65, 12. II *adv. p.* ता 1) tum *in apodosi post* यदि *p.* जइ 1, 9; — *p.* 133, 3; *post* न चेद् 9,17; *post* जं 39, 11. 2) ideo,

;dcirco, ea de causa *cet.* 2, 5; 4, 1; 30, 15 *cet.;* — 38, 5; 39, 11; 69, 10 *cet.* 3) *c.* अपि nihilominus, tamen 58[b] [त].

तदा *s. p. adv.* 1) tum; quod si acciderit 165, 16; 184[b]; — *p.* 17, 14; 134, 11; 204, 7; *in apod. post* यदा *p.* तदा 139, 13; 208, 18; 133[d]; — *p.* 87, 14; 105, 7; तदा प्रभृति inde, ab hoc tempore 156, 14; *cf.* यदा.

तदो *s.* ततस्, *q. v.*

तन *r.* VIII तनोति *vel* तनुते expandere; = augere 20[b].

वि efficere, exsequi 194[b].

तनय *m.* filius 95[c]; 96[b]; 177[c]; °या *f.* filia 29[a]; 82[d]; 128[a] [*r.* तन्].

तनु 1) *adj.* (*fem. id. vel* तन्वी) tenuis, gracilis, procerus 66[a]; 106[c]; तनुभाव *m.* (τὸ) tenuem esse, tenuitas, paucitas, exiguitas 168[c]; (*cf.* भाव 1.). 2) *s.* a) *f. n.* corpus 1[d]; b) *f.* तन्वी puella procera, p. gracilis 20[c]; 46[b]. — *Cf.* सुतनु [*r.* तन्].

तन्त्र *n.* systema, ratio, ordo 118, 3 [*r.* तन्].

तन्मय *adj.* qui naturam ejus habet, qui totus ejus est 149[a].

तन्वी *vid.* तनु.

तप *r.* I तपति 1) calere (lucere *de sole*) 112[b]. 2) urere, amore incendere, amoris flamma consumere 56[b]; 65[b]; 66[a]. 3) dolore afficere, vexare 167, 16.

प्र ardore cruciare, vexare 103[c].

सम् *id. p.* 78, 10.

तप *m.* fervidum anni tempus; तपात्यय *m.* fervidi anni temporis decursus = initium temporis pluvii 61[b] [*r.* तप्].

तपस् *p.* तवस् (*loc. sg.* तवसि; *in init. comp.* तवो°) *n.* quaevis exercitatio sacra (ἄσκησις), sive in continentia sive in patientia corporis sive in exercitationibus dolorem efficientibus versatur; contemplatio 21, 17; 112, 10; 126, 11 *cel.*; — *p.* 26, 9; 87, 15; 112, 13; तपोधन *m.* asceta, homo pius 131, 2; 13[a]; 41[a] *cet.*; तपोवन *p.* तवोवण *n.* silva, in qua ascetae castigationes voluntarias subeunt 11, 3; 12, 5. 11; 32, 2 *cet.*; — *p.* 20, 14; 22, 16; 23, 14 *cet.* [*r.* तप्].

तपस्य *vb.* तपस्यति corporis libidines cruciatibus domare 172[d]; 169[b].

तपस्विन् *p.* तव° *f.* तपस्विनी *p.* तवस्सिणी 1) *adj.* vexatus, fortunâ afflictus, miser 208, 19; — *p.* 94, 6; 159, 2; 166, 19. 2) *m.* asceta, *f.* ascetria 7, 12; 13, 17; 32, 2 *cet.;* — *p.* 48, 10. 11; तपस्वितन *p.*

तवस्सितणा *vel* तवस्सिअणा *id. qu.* तपस्विनी *p.* तवस्सिणी 48, 17 *v. l.*; — *p.* 28, 2; तपस्विकन्याजन *m.* puella ascetica 48, 17; 25^{b} [तपस्].

तप्प *v. r.* तप्.

तवस्सिन् *s.* तपस्विन्, *q. v.*

तवस्सिणी *s.* तपस्विनी *v.* तपस्विन्.

तवेइ *s.* तपति *v. r.* तप्.

तवो° *vid.* तपस्.

तं *s.* तम् *v.* त.

तम् *r.* IV ताम्यति exanimari.

  उद् *id.* 23, 17 *p.*

तमस् *n.* 1) tenebrae, caligo, obscuritas, nox 112^{b}; 164^{c}. 2) *transl.* tenebrae menti offusae, mentis caecitas, error, falsa opinio 136^{b}; 182^{a}; 184^{c}; 192^{b} [*r.* तम्].

तॄ *r.* I तरति trajicere 193^{a}.

  अव 1) descendere 12, 6. 8; 152, 15; 190, 17. 19; 191, 2. 2) se demittere, devehi 187, 17; 189, 11; 170^{d}. 3) defluere 69, 17 *p.* *caus.* efficere, ut quis descendat; detrahere 149, 16.

  उद् emergere, exire 98, 16; 99, 9.

  प्र *caus.* inducere, decipere 132, 10 *p.*

  वि dare, praebere 123, 14; 205, 2.

तड *s.* तट, *q. v.*

तरंग *m.* unda 56^{a} [तरम् (*a r.* तॄ) + ग].

तरल *adj.* micans 26^{b}.

तरलिआ *s.* तरलिका *f.* N. pr. famulae reginae Vasumatiae 174, 2. 8 [तरल].

तरस्विन् *adj.* fortis, acer, strenuus 175, 19 [तरस्].

तरु *m.* arbor 102, 2; 155, 2; 14^{a} *cet.*

तरुण *f.* तरुणी *adj.* novellus, tener 169, 2.

तर्क् *r.* X तर्कयति 1) putare, habere, ducere, judicare 168, 18. 2) opinari, sibi videri *p.* 14, 11; 122, 10; 150, 5; 168, 20.

तर्क *p.* तक्क *m.* conjectura, suspicio, opinio 66, 12; 142, 9; — *p.* 125, 4; 163, 16 [*r.* तर्क्].

°तर्किन् *adj.* conjiciens, conjecturâ judicans, colligens 196, 5 [तर्क].

तर्ज् *r.* I तर्जति minari; *caus. id. (c. acc. p.)* 27, 15.

तर्ष् *r.* IV तृष्यति sitire 147^{a}.

तर्हिं *partic.* 1) quod si ita est 191, 21; 198, 4 *v. l.* 2) *(c. imperat.)* quam ob rem; age! fac! 60, 2; 172, 9; 212, 7.

तल *s. p. m. n.* 1) aequor, latitudo, planities, planum; tabula 172[c]; 192[d]; — 74, 15. 2) superficies (terrae) 26[b]. 3) palma (manus) 30[a]; 81[c].

तश्श } *s.* तस्य } *v.* त.
तस्स }
तस्सिं *s.* तस्मिन् }

तह *s.* तथा, *q. v.*

तहिं *s.* तस्मिन् *vid.* त *et* तत्र.

ता *s.* तद्, *q. v.*

ताए *s.* तया *et* तस्याम् *v.* त.

ताडिअ } *v. r.* तड्.
ताडीअमाण *s.* ताड्यमान }

तात *p.* ताद *m.* vox, qua blande appellatur pater 97, 17; — *p.* 14, 10. 14; 24, 13; 26, 3 *cet.*

ताद *s.* तात, *q. v.*

तादिस *s.* तादृश *adj. f.* ई (*resp. voc.* जादिस, *q. v.*) talis 66, 8; 83, 14 [त + दृश].

ताप *p.* ताव (*in comp. post voc.* दाव) *m.* 1) ardor, calor 87[b]. 2) *transl.* dolor, cruciatus, moeror, aegritudo, tristitia 156, 14; 158, 1; 58[c]; 61[a]; — *p.* 168, 11 [*r.* तप्].

तापस *p.* तावस *m.* asceta; *f.* ई ascetria 58, 8. 9; 96, 3; 135, 5 *cet.*; — *p.* 36, 6; 46, 16; 95, 14 *cet.* [तपन्].

तावस *s.* तापस, *q. v.*

तावसी *s.* तापसी *v.* तापस.

ताम्र *p.* तम्ब (*in comp. post vocal.* दम्ब *vel* सम्ब) *adj.* rubidus, colore cyprio 70[d]; — *p.* 130[a].

तारिस *s.* तादृश *adj. f.* ई talis 92, 1; 132, 3 [त + दृश].

ताल *m.* palma (borassus flabelliformis); तालवृन्त *n.* folium palmeum, quo Indi pro flabello utuntur; flabellum 70[b].

ताव *s.* तावत्, *q. v.*

तावत् *p.* ताव *vel* दाव *adv.* 1) a) *(abs.)* interim, interea, hoc tempore 43, 3; — *p.* 93, 2; b) (*sequ.* यावत् *p.* जाव) tam diu — (quam diu, quam, dum), eo usque — (dum) 192, 3; — *p.* 33, 16; c) *antec.*

तावत् *vid. h. voc.* 2) proxime, continuo (sofort), ante omnia 137, 9; *c.* 1 *pers. praes.* 10, 12. 15; 15, 10; 25, 5; 198, 3; — *p.* 88, 12; *c.* 1 *pers. fut.* 21, 2; 24, 4; 32, 17 *cet.*; — *p.* 23, 9; 65, 16; 94, 6 *cet.*; *inprimis c. imperativo, ut exhortemur ad id, quod proxime (continuo) sit faciendum* 1. 9; 12, 11. 12; 41, 14; 140, 5; — *p.* 2, 13; 15, 14; 17, 2 *cet.*; *supplendus est imperativus* (दीयताम्) 180, 10 (धनुस्तावत् = arcum cedo!) 3) *c. partic. neg.* a) = eben nicht 47, 9; न तावच्चिर non ita multo ante = paulo ante 3, 6; b) मा तावत् minime vero, m. gentium 131, 10; 154, 15; 179, 16. 4) ipse, vel (*opp.* quanto magis, qu. minus) 82ᶜ; 154ᵃᵇ. 5) (*auget vim voc. antec., ut* एव) quidem, sane, utique 103, 17; 165, 3; 168, 18 *cet.*; — *p.* 39, 11; 43, 12; 84, 8 *cet.* [*neutr. voc.* तावन्त्].

तावन्त् *adj. f.* तावती, *n.* तावत tantus, tot 138ᵇ [त].

ति *vid.* त्रि.

तिक्खणा *s.* तीक्ष्णा *adj.* acer, acerbus, asper, severus 172, 15 *v. l.*; *cf.* तिण्ह [तिज्].

तिणा *s.* तृणा *n.* gramen 135, 13.

तिणिण *s.* तिसृस् *vid.* त्रि.

तिण्ह *s.* तीक्ष्णा 1) acer, acerbus, asper, severus 172, 15; *cf.* तिक्खणा. 2) vehemens, violentus 180, 7 [*r.* तिज्].

°तिण्हिहा *s.* °तृणिका *vid.* मिश्र.

तित्थ *s.* तीर्थ, *q. v.*

तिन्तिणी *s.* तिन्तिडी *f.* nomen arboris: Tamarindus Indica 47, 5.

तिमिर *n.* tenebrae, caligo 158ᵈ.

तिरक्खरिणी *s.* तिरस्करिणी, *q. v.*

तिरस्करिणी *p.* तिरक्खरिणी *f.* velum, quo quis a conspectu hominum tegitur (Tarnkappe) 181, 16; — *p.* 152, 13 [तिरस् + करिन्].

तिल *s. p. m.* sesamum Indicum; grana sesami Indici 69, 3. 4.

तिसङ्कु *s.* त्रिशङ्कु *vid.* त्रि.

तीर *s. p. n.* ripa 9, 16; 62, 10; 106, 17; — *p.* 26, 8 [*r.* तृ].

तीर्ण *v. r.* तृ.

तीर्थ *p.* तित्थ *n.* sacer lavandi locus, qui ab Indis expiandi causa aditur 10, 7; 166, 14; 208, 17; 127ᵃ; — *p.* 94, 12; 133, 11; 152, 4.

तीव्र *adj.* vehemens, acer 33ᵃ; 105ᶜ.

तु *p. id. vel* दु *partic., quae nunquam primum locum tenet*: autem, sed 21, 2; 120, 8; 139, 13 *cet.* — *Cf.* कामम्, तथा, विपर्यय, किम्.

तुइ *s.* त्वयि } *v.* त्वम्.
तुए *s.* त्वया }

तुंसि = तुमंसि *s.* त्वमसि.

तुज्झ *s.* तव }
तुमं *s.* त्वम् *et* त्वाम् }
तुम्ह *s.* तव } *v.* त्वम्.
तुम्हाणं = *s.* वस् }
तुम्हे = *s.* यूयम् }

तुरग *s. p.* equus 32^{a}; — *p.* 35, 10 [तुर + ग].

तरंग *m.* equus 102^{a} [तुरम् + ग].

तुल्य *adj.* par, similis 113^{c} [तुला].

तुवत्तो *s.* त्वत्तस् *abl. pronom.* त्वम्, *q. v.*

तुवर *s.* त्वर }
तुवरेदि *s.* त्वरयति } *v. r.* त्वर्.

तुष् *r.* IV तुष्यति contentum esse aliqua re.
caus. तोषयति exhilarare 161^{c}.

तुषार *m.* ros 116^{c}.

तुह *s.* तव *v.* त्वम्.

तूण *m.* pharetra 132^{d}.

तूल lana arborea 10^{b} *v. l.*

तूष्णीम् *adv.* tacite; *c. r.* भू conticescere 115, 9.

तृतीय *adj.* tertius 8, 4; 82, 17; 96, 7 [त्रि].

तृषित *v. r.* तर्ष्.

तृष्णा *f.* sitis; *transl.* cupiditas 60^{cd}; *cf.* सतृष्णम् [*r.* तर्ष्].

तेजस् *n.* 1) radius luminis, lumen, splendor 41^{bd}; 134^{c}; 167^{b}: 187^{a}; तेजोद्वय *n.* sol et luna. 2) persona dignitatis plena 175^{a}. 3) semen virile 80^{a} [*r.* तिज्].

तेण *s.* तेन *v.* त.

तेल्ल *s.* तैल, *q. v.*

तेसु *s.* तेषु *v.* त.

तैल *p.* तेल्ल *n.* oleum sesaminum 90^{b}; — *p.* 48, 11 [तिल].

तोय *n.* aqua 14^{d}; 172^{b}.

तोषित *v. r.* तुष् *caus.*

त्ति *s.* इति, *q. v.*
°त्त *s.* °त्व, *q. v.*
त्यज् *r.* I त्यजति deserere, repudiare 123ª; 152ᵇ.
  परि 1) *id.* 167, 16; — *p.* 103, 6; 138, 7. 2) omittere, abjicere, deponere *p.* 88ª; 202, 6.
°त्यागिन् *adj.* deserens, repudians 126ᵇ [*r.* त्यज्].
त्रय *adj. f.* ई triplex; *n.* τριάς 187ᵇ [त्रि].
°त्र *adj.* tuens *(ab aliqua re: antec. in comp.)* 104ᵈ [*r.* त्रा].
त्रा *r.* I त्रायते servare, tueri, defendere; liberare, eripere ex periculo, succurrere *(alicui : acc.)* 162, 19.
  परि *id. p.* 20, 9. 13; 48, 10.
त्राण *n.* tutela 11ᵇ [*r.* त्रा].
त्रि *p.* ति *num.* tres 168, 13; त्रिदिव *n.* = स्वर्ग coelum 163ᵇ; त्रिपथगा *f.* cognomen Gangae, quae per coelum, terram orcumque fluit 166ª; तिसङ्कु *s.* त्रिशंकु *m.* N. pr. veteris regis Ayodhyae (Oudensis) 56, 13 *(cf. Wollh. Myth. pag.* 133).
त्रितय *n.* τριάς 189ᵇ [त्रि].
त्व *stirps pronom. secundae personae; nom.* त्वम् tu; *in init. comp.* त्वद् 160ª; 165ᵈ; *pl.* युष्मद् 208, 4.
त्वच् *f.* cutis, pellis 171ª.
त्वद्, त्वम् *vid.* त्व.
त्वरितम *adv.* festinanter 60, 2 [त्वरित *a r.* त्वर्].
त्वर् *p.* तुवर् *r.* I त्वरते festinare 111, 10; — *p.* 92, 11; 95, 5. *Cf.* त्वरितम्.
  caus. ad festinandum incitare 16, 16 *p.*
त्वरा *f.* festinatio 153, 11 [*r.* त्वर्].

द

दअमाण *s.* दयमान *part.* amans, amore captus, a. incensus 4ᵇ [*r.* दय्].
दंश् *r.* I दशति mordere 200, 2 *p.*
  सम् comprimere, arcte adjungere 67ª; 171ª.
दंशअन्त *s.* दर्शयन्त् *v. r.* दर्श्.
दंसइ *s.* दंशति *v. r.* दंश्.
दंसइदव्व *s.* दर्शयितव्य *adj.* ostendendus 209, 9 [*r.* दर्श् *caus.*].

दंसण s. दर्शन, q. v.

दंसणिज्ज, दंसणीअ s. दर्शनीय, q. v.

दंसिद s. दर्शित v. r. दृश् *caus.*

दंसेहि s. दर्शय v. r. दृश् *caus.*

दक्ष *m.* N. pr., filius Brahmi, pater Aditiae 187^d. *Cf.* प्रजापति [*r.* दक्ष्].

दक्षिण *adj.* comis, benignus, officiosus 94^c; दक्षिणेन ad dextram, a dextra 103, 17; *c. acc.* 13, 14.

दण्ड *m.* 1) baculum, scipio, sceptrum 106^a; दण्डकाष्ठ *n.* baculus ligneus 37, 3; 160, 17. 2) = manubrium 104^d. 3) *transl.* poena 172, 15 *p.*

दत्त *p.* दिण्ण *v. r.* दा.

ददन्त् *v. r.* दा.

दधान *v. r.* धा.

दन्त *m.* dens 177^a; — *p.* 193, 5; d. elephanti 33^a.

दब्भ *s.* दर्भ, *q. v.*

दमन 1) *adj.* domans 193^c. 2) *s. n.* actio domandi 193^c.

दय् *r.* I दयते iisdem rebus moveri; *v.* दयमान.

दर्पण *m.* speculum 192^d [*r.* दृप्].

दर्भ *p.* दब्भ *m.* herbae species, qua multis in caeremoniis Indi utuntur, *inprimis* ea herba, quae कुश appellatur 59^a; 7^c; 15^c *cet.*; — *p.* 80, 14; 88^a.

दृश् *r.* VI (*in tempp. spec. sanscr. substituitur r.* पश्) 1) a) *act.* videre, conspicere, cernere 10, 9; 21, 10; 124, 16 *cet.*; — *p.* 107, 11; 130, 14; 148, 13 *cet.*; जह अहं देक्खामि ut ego video = ex meo quidem iudicio, ut mihi quidem videtur 84, 4; 170, 17; b) *pass.* α) videri, conspici, cerni 9, 16; 46, 6; 175, 4 *cet.*; — *p.* 103, 10; 148, 12; 168, 13 *cet.*; β) videri (= *φαίνεσθαι c. inf.*) 64, 14; — *p.* 46, 16; 124, 13; γ) apparere (= *φαίνεσθαι c. part.*) 55^b; δ) *c.* इव similem esse, speciem alicujus rei habere 152, 11. 2) aspicere, spectare, intueri 191, 6.

caus. दर्शयति 1) efficere, ut videatur, conspiciatur; conspiciendum praebere 36, 6 *p.* 2) ostendere, ante oculos ponere, proponere, proferre 21, 14; 167, 21; 175, 14 *cet.*; — *p.* 111, 4; 133, 17; विक्कअत्थ द° = venumdare, venditare, venale habere 146, 10.

सम् animadvertere 119^b.

दर्शन *p.* दंसण *n.* visus: a) adspectus, conspectus 10, 15; 14, 1; 83, 13 *cet.*; — *p.* 65, 11; 88, 5; 103, 6 *cet.*; दंसणपह *m.* conspectus (Gesichtskreis) 68, 10; b) oculi 82[b]; c) actio excipiendi 119, 13.

दर्शनीय *p.* दंसणीअ *vel* दंसणिज्ज *adj.* spectandus; dignus, qui spectetur; suavis, venustus 46, 5; — *p.* 45, 13; 125, 5; 168, 14; — 168, 2.

दर्शयन्त् *p.* दंसअन्त (*dial. Mâgadh.* दंश°) *v. r.* दृश् *caus.*

°दर्शिन् *adj.* 1) videns, intellegens 15, 4 [*r.* दृश्]. 2) ostendens [*r.* दृश् *caus.*]; 113, 14 *ad signif.* 1) *aut* 2) *referri potest.*

दल *n.* folium 70[b]; 71[a] [*r.* दल्].

दशा *f.* vitae status, v. conditio, v. tempora 78[d].

दस्यु *m.* latro 117[d].

दह् *r.* I दहति urere 136, 13; 66[a]; 137[c]; — *p.* 86, 7.

दा *r.* III ददाति *vel* (*c. praef.*) दत्ते dare, praebere, tradere, offerre 13, 18; 30, 16; 159, 14 *cet.*; — *p.* 46, 14; 144, 11; 194, 5 *cet.*; *c.* न *saepius* = non concedere, n. permittere 150[b]; अवधानं animum advertere 115, 5; आशिषम् fausta precari 96, 9; कर्णम् aures convertere, a. admovere, subauscultare 13, 13; 32, 13; 50, 15 *cet.*; चक्षुस् oculos convertere, o. conjicere in (*loc.*) 6[a]; दिट्ठिं *id.* 42, 1; 77, 3; प्रतिपत्तिम् honores alicui habere 165, 17; वाचम् verba dirigere ad (*dat.*) 133[c]; विवरं dehiscere (*de terra*) 141, 2.

caus. दापय् dandum curare 149, 10 *p.*

आ *med.* 1) sumere, capere; auferre, adimere 96, 16; 174, 15; 180, 14 *cet.*; आत्तगन्ध *adj. comp.* cui odoratus ademtus est = cui fauces constrictae sunt 179, 10. 2) secum ducere, s. ferre 59, 2; 119, 3; 144, 2; आदाय *saepius* = cum 208, 17.

परि tradere 93, 4. 5 *p.*

प्र collocare (in matrimonium), nuptum dare 109, 15.

दाइस्सं *s.* दास्यामि *v. r.* दा.

दाक्षायणी *f.* a Dakscho oriunda; filia Dakschi = Aditia, uxor Casyapi 191, 17; 205, 14; 208, 18 [दक्ष].

दाक्षिण्य *n.* urbanitas, comitas 133[c] [दक्षिणा].

दाणिं *s.* इदानीम्, *q. v.*

दानव *m.* a Danu oriundus; appellatio daemonum (Asurorum) diis inimicorum 182, 20; 163[b].

दाविद *s.* दापित *v. r.* दा *caus.*

दार *m. pl.* uxor, conjux 197, 22; 211, 12; 93^{c} *cet.*

दारअ *s.* दारक *m.* puer, filius 201, 16; 206, 22.

दारुण *p. id.* (*dial. Mâgadh.* दालुण) *adj.* 1) durus, asper; immisericors, ferreus 166, 7; 120^{a}. 2) atrox, horrendus, formidolosus 157^{d}; — *p.* 129^{a}.

दालुण *s.* दारुण, *q. v.*

दाव *s.* I ताप, *q. v.* II तावत्, *q. v.*

दासी *f.* serva; दासीएपुत्त *vel* दासीएउत्त (*s.* दासीपुत्र *vel* दास्याःपुत्र) *m.* servae filius = homo abjectus, h. humili animo 36, 2; 171, 14.

दास्य *n.* servitus, servitium, conditio servilis 124^{d} [दास].

दाहात्मक *adj. comp.* (cujus natura (τὸ) urere est) facile ignem concipiens, facile exardescens 41^{b} [दाह + आत्मन्].

दिअस, दिअह *s.* दिवस, *q. v.*

दिट्ठ *s.* I दिष्ट *part. n.* fatum, sors misera 35, 5 [*r.* दिश्]. II दृष्ट, *q. v.*

दिट्ठि *s.* I दिष्टि, *q. v.* II दृष्टि, *q. v.*

दिट्ठिआ *s.* दिष्ट्या *vid.* दिष्टि.

दिण्ण *s.* दत्त, *q. v.*

दिव् *f.* coelum 183, 19 (*cf.* दिवस्पति); 187, 6; 48^{c}. — *Cf.* त्रि.

दिव *n.* 1) coelum; दिवौकस् *m.* coelicola 185, 15; 206, 4; 165^{d}. 2) dies 102^{b}.

दिवस *p.* दिअस *vel* दिअह (*dial. Mâgadh.* दिअश) *m.* dies 78, 5; 3^{b}; 61^{b}; 66^{b}; — *p.* 56, 6; 70, 13; 81, 1; — 146, 8 *cet.*; दिवसे दिवसे in dies singulos 140^{a}.

दिवस्पति *s. comp. m.* coeli dominus, cognomen Indri 183, 19 [दिवस् *gen. voc.* दिव् + पति].

दिवा *s. p. adv.* (*paroxyt.*) die, luce 103^{d}; — *p.* 65^{a} [दिव *instr.*].

दिश् *r.* VI दिशति *vel* दिशते ostendere, exhibere, praecipere; *v.* दिट्ठ.

आ praecipere, jubere, mandare 90, 4; 95, 2; — *p.* 152, 7.

caus. monstrare 101, 14; 120, 3; 142, 15 *cet.*

प्रत्या rejicere, repudiare, repellere 142, 8; 156, 14; 208, 3. 4 *cet.*

उद् 1) indicare, significare 96, 1; 181, 1. 2) praedicere de aliquo (*acc.*) 140, 10. 3) किमुद्दिश्य = qua mente, quo consilio 122, 3; तुमं उद्दिसिअ = tuâ causâ 75, 12.

निस् 1) indicare, significare 37, 4, 193, 3. 2) monstrare 124, 2; 148, 6; 207, 10.

सम् praecipere, jubere, mandare 106, 17; 107, 6; — *p.* 161, 6; 209, 8.

दिष्टि *p.* दिट्ठि *f.* faustum, quod divinitus accidit (glückliche Fügung des Himmels); दिष्ट्या *p.* दिट्ठिआ = macte! 78, 13; 204, 15; 182ª; 189ª; — *p.* 69, 16; 93, 3; 174, 6; 209, 6.

दिह् *r.* II देग्धि *vel* दिग्धे oblinere.

सम् *id.; pass.* confundi, incertum esse, dubium e.; *vid.* संदिग्ध.

दीक्ष् *r.* I दीक्षते se sacrare; *caus.* sacrare, consecrare; *vid.* दीक्षित.

दीक्षित *part.* consecratus alicui rei *(loc.)* 50ᵇ.

दीप्तिमन्त् *adj.* splendidus 51, 13 [दीप्ति].

दीव *s.* दीप *m.* lucerna 178, 15.

दीर्घ *p.* दीह *f.* longus; diuturnus 181ᵈ; *compar.* दीहयर 92ª; °म् *adv.* diu 176, 22; दीहाउ *adj.* cujus vitae aetas diuturna est, diu vivens 56, 7; 207, 6; दीहापङ्ग *adj.* cujus exterior oculi angulus longus est = dorcas 134, 7.

दीसइ, दीसदि = *s.* दृश्यते; दीसन्ति *s.* दृश्यन्ते; *v. r.* दृश्.

दीह *s.* दीर्घ, *q. v.*

दु *r.* IV दूयते consumi, tabescere, confici 128ᵇ.

दु *s.* तु, *q. v.*

दुक्कर *s.* दुष्कर *adj. comp.* difficilis ad perferendum; *c. r.* कर् gravia perferre, g. pati 107, 12 [दुस् + कर].

दुक्ख *s.* दुःख, *q. v.*

दुक्खिद *s.* दुःखित *part.* dolorem percipiens, maestus, afflictus 164, 10 [*vb.* :खय्].

दुःख *p.* दुक्ख *n.* dolor; moeror, aegritudo 173, 12; 60ª; 79ᵈ *cet.;* — *p.* 68, 2; 173, 16; 203, 14 *cet.*; दुःखेन aegre, haud facile 81, 10; दुःखोत्तर *adj.* quem dolor sequitur = dolorem efficiens 120, 9; दुःखदुःख *n.* magnus dolor, °खेन magno labore, magno negotio, multâ operâ, multo labore 103, 7; दुःखशील *adj.* dolore assuetus, *transl.* durus, ferreus 92, 3.

दुःखय् *denom.* (*a* दुःख) दुःखयति dolore afficere 164, 10 *p.*

दुट्ठ *s.* दुष्ट *part.* malus 20, 10 [*r.* दुष्].

दुदिअ *s.* द्वितीय, *q. v.*

दुधा s. द्विधा *adv.* bipartito, bifariam; दुधाट्ठिद् *adj.* qui bipartito exsistit 154, 5.

दुम्मोअ s. दुर्मोच *adj. comp.* difficilis ad solvendum; दुम्मोअहत्थग्गाह *adj.* = cujus manus, si quid prehenderit, difficile avellitur 195, 15 [दुष् + मोच].

दुरवाप *adj. comp.* difficilis ad impetrandum 28, 14 [दुष् + अवाप *a r.* आप् *c.* अव].

दुराप *adj. comp.* difficilis ad adipiscendum 63[d] [दुष् + आप].

दुरासद *adj. comp.* difficilis ad assequendum 6, 2 [दुष् + आसद *a r.* सद् *c.* आ].

दुरित *adj. comp. n.* peccatum [दुष् + इत *a r.* इ].

दुर्जय *adj. comp.* difficilis ad vincendum; *m.* N. pr. Dânavorum (*vid.* दानव) 182, 20 [दुष् + जय *a r.* जि].

दुर्लभ *p.* दुल्लह *adj. comp.* difficilis ad a) adipiscendum 97, 2 *p.*; b) inveniendum 17[a]; — *p.* 204, 7 [दुष् + लभ *a r.* लभ्].

दुर्ललित *adj. comp.* nimiâ indulgentiâ corruptus, u. i. depravatus 195, 5 [दुष् + ललित *a r.* लल्].

दुर्वासस् *p.* दुव्वास *adj. comp.* male vestitus; *m.* N. pr. Brahmani propter iracundiam valde infamis (*vid. Wollh. Myth. pag.* 42; 82; 143) 208, 19; — *p.* 86, 5; 91, 13 [दुष् + वासस् *a r.* वस्].

दुर्विनीत *p.* दुव्विणीद *adj. comp.* male educatus; *m.* homo improbus, h. petulans, h. procax, maleficus 25[a]; — *p.* 20, 10 [दुष् + विनीत *a r.* नी *c.* वि].

दुल्लह *s.* दुर्लभ, *q. v.*

दुवार *s.* द्वार, *q. v.*

दुवे *s.* द्वे } *v.* द्वि.
दुवेण्णं *s.* द्वयोस् }

दुव्वा *s.* दूर्वा *f.* Milii (Hirsengras) species: Panicum Dactylon 94, 12.

दुव्वार *s.* दुर्वार *adj. comp.* difficilis ad tardandum, d. ad morandum 86, 6 [दुष् + वार *a r.* वृ].

दुव्वास *s.* दुर्वासस्, *q. v.*

दुव्विणीद *s.* दुर्विनीत, *q. v.*

दुष् *r.* IV दुष्यति perdi; *v.* दुष्ट.

caus. दूषयति 1) perdere 107[a]. 2) polluere, dedecorare 178[c]; — *p.* 201, 16.

दुष् *gr.* δυς, *partic. inseparabilis in init comp.; vid. singula composita.*

दुष्यन्त p. दुस्सन्त vel °सन्द m. N. pr. regis a Puro oriundi, mariti Sacuntalae, patris Bharati 32, 3; 52, 2; 59, 4 *cet.*; — *p.* 200, 20; — 20, 13; 92, 5.

दुस्सन्त, दुस्सन्द *s.* दुष्यन्त, *q. v.*

दुःसह *adj. comp.* difficilis ad tolerandum, intolerabilis, non ferendus 79ᵈ [दुष् + सह *a r.* सह्].

दुहिआ *s.* दुहिता *vid. sequ.*

दुहितर् *p.* °दर् *vel* दुहिआ, *in init. comp.* दुहितृ *p.* दुहिदु *f.* filia 10, 6; 15, 4; 127, 7; 208, 5; — *p.* 152, 7; 164, 10; 176, 2; 210, 8. 9; दुहितृतया *m. id.* 87, 15 [*r.* दुह्].

दुहिदा *s.* दुहिता } *v. antec.*
दुहिदु *s.* दुहितृ }

दूर *s. p. adj.* longinquus; °रे *adv.* procul, longe 9ᵈ; 104, 4; — *p.* 69, 9; 131, 7.

दूरतस् *adv.* procul, e longinquo 53ᵃ [दूर].

दूरीकर् *vb.* दूरीकरोति post se relinquere, superare, vincere 17ᵇ [दूर *c. r.* कर् *A*].

दूरीकृत *vid. antec.*

दूषित *v. r.* दुष्.

दूसेदि *s.* दूषयति *v. r.* दुष् *caus.*

दृश्य *adj.* 1) qui cerni potest 143ᵇ. 2) adspiciendus 93ᶜ [*r.* दर्श्].

दृष्ट *p.* दिट्ठ *v. r.* दर्श्.

दृष्टि *p.* दिट्ठि *f.* aspectus; oculi 20, 8; 77, 2 101, 8 *cet.*; — *p.* 42, 2; 70, 12; 77, 3 *cet.*; दिट्ठिराअ *m.* oculorum voluptas (gaudium) = voluptas (gaudium), quae (quod) oculorum lusu indicatur 48, 15 [*r.* दर्श्].

दे *s.* ते *vid.* त्वम्.

देई *s.* देवी, *q. v.*

देक्ख*) = *s.* पश्य } *v. r.* पश्.
देक्खामि = *s.* पश्यामि }

देक्खिअ = *s.* I दृष्ट्वा. II दृष्ट }
देक्खिदुं = *s.* द्रष्टुम् }
देक्खिस्सासि = *s.* द्रक्ष्यसि } *v. r.* दर्श्.
देक्खिस्सं = *s.* द्रक्ष्यामि }
देक्खीअदि = *s.* दृश्यते }

*) *Radix prâcritica* देक्ख् *ex* दिदृक्ष (*desid. r.* दर्श्) *orta esse videtur.*

देव *s. p. adj. f.* ई coelestis; *m.* deus a) *inter coelestes* = deus 26, 16; — *p.* 26, 9; 178, 18; देवकृत्त *n.* sacra actio, sacra 88, 12; देवगुरु *m.* deorum pater, cognomen Casyapi 197, 15; देवशेष *n.* reliquiae sacrificii 71, 5; b) *inter homines* = rex, princeps 42, 6; 118, 1. 11; 119, 2. 4. 16 *cet.*; — *p.* 45, 9; 54, 6; 120, 5 *cet.*; *fem.* देवी *p. id. vel* देई consecrata regis uxor 116, 5; 174, 11; 175, 4; — *p.* 55, 11; 56, 6; 174, 2. 8; — 96, 4.

देवआ *s.* देवता, *q. v.*

देवता *p.* देवदा *vel* देवआ *f.* numen divinum 81[c]; — *p.* 103, 3; 123, 13; — 84, 15 [देव].

देवदा *s.* देवता, *q. v.*

देव्व *s.* दैव, *q. v.*

देश *p.* देस *m.* regio, locus 6, 2; 19[a]; — *p.* 23, 13; देसन्तर alia regio; terra extera 110, 4 [*r.* दिश्].

देस *s.* देश, *q. v.*

देहि *v. r.* दा.

दैत्य *m.* filius Ditiae, unus ex Asuris; *pl.* liberi Ditiae 49[cd] [दिति].

दैव *p.* देव्व *n.* fatum, necessitas divina 10, 6. 7; — *p.* 84, 9; 202, 7 [देव].

दोष *p.* दोस *m.* 1) vitium, delictum, peccatum, culpa 42, 5; — *p.* 92, 4; अत्र न दोषं ग्रहीष्यति = hac in re non cognoscet culpam 78, 14; दोषाक्षर *m.* crimen, probra 136, 17. 2) malum; incommodum, quod ex aliqua re nascitur 65, 2; 178, 15.

दोस *s.* दोष, *q. v.*

दोसा *s.* दोषा *f.* nox 178, 16.

दौवारिक *m.* janitor 41, 10 *cet.* [द्वार् *vel* द्वार].

दौष्यन्ति *m.* a Duschyanto oriundus = Bharata 96[b] [दुष्यन्त].

दौहित्र *m.* ex filia nepos 140, 11 [दुहितर्].

द्रष्टव्य *adj.* qui cerni potest, qui in conspectum cadit 161, 3 [*r.* दृश्].

द्रुतपदम् *adv. comp.* citato gradu, cito 174, 18 [द्रुत + पद].

द्रुम *m.* arbor 32[d]; 46[d]; 87[b] [*r.* द्रु].

द्व *du.* duo 1[b]; 69[a]; — *p.* 30, 5; 51, 3; 75, 2 *cet.*

द्वंद्व *n.* par (animalium) 48[c]; 187[d] [द्व + द्व].

द्वय *adj. f.* ई duplex; *n.* δυάς 56, 10; 55[b]; 78[c] [द्वि].

द्वादशधा *adv.* duodecies 187[a] [द्वादशन्].

द्वार *p.* दुवार *n.* 1) janua, porta; introitus, aditus 13, 6; 57^b; 97^b; — *p.* 147, 8. 2) *transl.* via 16^b.

द्वि *in init. comp.* = द्व dno.

द्विज *adj.* bis natus; *m.* 1) honorifica appellatio hominis Arii in coetum sacrum recepti, unus ex tribus superioribus ordinibus, consecratus Brahmanus 156^a. 2) avis *(primo ovum, deinde avis)* 119^d [द्वि + ज *a r.* जन्].

द्वितीय *p.* दुदिआ *adj.* secundus, alter 52, 1; 58, 15; 166^c; °यम् *adv.* iterum 197, 18; *in fine comp.* (= सहित) cum 53, 10; — *p.* 174, 2 [द्वि].

द्विप *adj.* bis bibens *(primo proboscide, deinde ore)*; *m.* elephantus 103^d [द्वि + प *a r.* पा].

द्विष *r.* II द्वेष्टि *vel* द्विष्टे aversum esse ab aliqua re *(acc.)*, odisse 133^a.

द्वीप *m. n.* insula 193^b [द्वि + अप्].

द्वेष *m.* animus aversus, odium 129, 11 [*r.* द्विष्].

द्वैधीभाव *m.* dubitatio 27, 11 [*vb.* द्वैधीभू].

द्वैधीभू *vb.* °भवति in duas partes distrahi 51^a.

ध

धंसिद् *s.* धुंसित *v. r.* धुंस्.

धणुअ *s.* धनुक*, धनु *m.* arcus 131^a [धनु].

धन *n.* divitiae, opes (175, 21); 77^b; 93^a; धनमित्र *m.* (divitiarum amicus) N. pr. mercatoris 175, 18 [*r.* धा].

धनुस् *n.* arcus 12, 13; 180, 10. 14; 37^b *cet.*

धन्य *adj.* fortunatus, felix 177^d [धन].

धन्वन् *n.* arcus 155^c.

धन्विन् *adj.* arcu instructus; *m.* sagittarius 39^c [धन्वन्].

धम्म *s.* धर्म, *q. v.*

धृ *r.* I धरति *vel* धरते 1) tenere 104^d. 2) habere, gerere, gestare 181^b. 3) adducere 12, 8. 4) in se habere; धृतद्वैधीभाव = द्वैधीभूत 27, 11.
caus. धारयति 1) gestare, habere (in digito) 204, 12 *p.* 2) habere, in se habere 194, 10. 3) sustentare 110, 4 *p.* 4) debere 30, 5 *p.*
अव reputare 109, 7. 8 *p.*

धर *p.* हर *(in fin. comp.) adj.* tenens, gerens, gestans 201, 1; 152[d]; — *p.* 16, 2 [*r.* धृ].

धरित्री *f.* terra 49[a b] [*r.* धृ].

धर्म *p.* धम्म *m.* institutum, mos, officium (sanctum); lex (divina), praeceptum, regula 15, 5; 129, 11; 191, 17; 102[d]; — *p.* 75, 8; 135, 13; धर्मकार्य *n.* negotium lege (alicui) injunctum, negotium sanctum 118, 1; धर्मक्रिया *m.* cura officiorum; actio lege divina praescripta 112[a]; धर्मपत्नी *p.* धम्मपत्तिणी *f.* justa uxor 204, 15; 152[a]; — *p.* 178, 19; धर्माधिकार *m.* jurisdictio 24, 6; धर्माभिषेकक्रिया *f.* actio abluendi corpus lege divina praescripta 172[b]; धर्मारण्य *n.* silva, in qua eremitae sancta officia exsequuntur 24, 7; 33[d]; 107[b]; धर्मासन *n.* sedes, ubi jus dicitur; tribunal 118, 2; 159, 13; धम्मचरण *n.* cura officiorum 28, 10 (*cf.* 127, 13); धम्मचारिन् *adj. f.* °रिणी (*s.* धर्मचारिन्; *vid.* सहध°) legem divinam observans, officia sacra exsequens; *f.* uxor, quae communiter cum marito officia exsequitur; uxor socia 24, 9 *p.* (*cf.* 113, 8; 208, 19; 209, 11); धम्मदार *m. pl.* justa uxor 197, 22; धम्मावेक्खिदा *f.* cura officiorum 130, 13. — *Cf.* सह *et* अधर्म [*r.* धृ].

धर्मन् *n.* lex 78, 13 [*r.* धृ].

धर्ष् *r.* V धृष्णोति audere. — *Cf.* धृष्ट.

धा *r.* III दधाति *vel* धत्ते ponere, collocare; ferre 80[a]. — *Cf.* हित.

अन्तर् *pass.* 1) evanescere, ex oculis tolli *p.* 88, 5. 6; 113, 5. 2) occidere 79[a].

अभि 1) nominare 186[b]. 2) dicere, eloqui 21, 2.

प्रत्यभि respondere, referre 166, 2.

अव animum attendere; *vid.* अवहित.

व्यव interrumpere, reprimere 141, 3. 4.

आ 1) imponere 37[b]; 102[c]. 2) conferre in aliquid 2, 5. 3) efficere, injicere 76[c]. 4) concipere 80[a].

उप supponere; a) = aptum facere 19[a]; b) = imponere 88, 16 *p.*

नि deponere 70[c]; 199, 13.

संनि deponere; *vid.* संनिहित.

परि induere, sibi injicere 100, 4; — *p.* 100, 2.

वि 1) disponere 2, 7 *p.* 2) definire 1[b].

प्रतिवि *vid.* प्रतिविधेय.

सम् imponere 181, 17. 20.

अभिसम् imponere (alicui), decipere, fallere 61, 8; 137, 10.

धातृ *m.* procreator mundi *vel* auctor et conservator ordinis rerum creatarum = प्रजापति, ब्रह्मन् 43^{d}.

धारइस्सं *s.* धारयिष्यामि *v. r.* धृ *caus.*

धारा *f.* acies 18^{c}.

धारिन् *adj. f.* °रिणी *in fin. comp.* ferens, gerens 36, 11. 12 *p.* [*r.* धृ].

धारेदु *s.* धारयतु | *v. r.* धृ *caus.*
धारेसि *s.* धारयसि |

धाव् *r. A* I धावति *vel* धावते currere 8^{d}; 34^{a}.

धाव् *r. B* धावति *vel* धावते lavare, abluere 15^{a}; *v.* धौत.

धिक् *exclamatio indignantis vel vituperantis (c. acc. pers.)* 177, 7. *Cf.* अहो.

धिट्ठ *s.* धृष्ट, *q. v.*

धिष्ण्य *m.* tumuli, qui supra eum locum, cui ignis sacer imponitur, arenâ conspersi sunt = parva altaria secundaria 84^{a}.

धीमन्त् *adj.* mente praeditus, prudens, sapiens 108, 17 [धी].

धीर *adj.* 1) stabilis, firmus, constans 125, 11. 2) gravis, fuscus, obtusus *(de voce)* 50, 16 [*r.* धृ].

धीवर *s. p. (dial. Mâgadh.* धीवल) *m.* piscator *p.* 151, 4; — 145, 2; 166, 11.

धीवल *s.* धीवर, *q. v.*

धुर् *f.* extrema temonis pars 164^{d}.

धू *r.* V धुनोति *vel* धुनुते decutere, dejicere 184^{d}.

व्या (वि + आ) huc atque illuc movere, h. a. i. agitare 23^{c}.

धूम *s. p. m.* fumus 15^{b}; — *p.* 93, 3.

धृत *v. r.* धृ.

धृष्ट *p.* धिट्ठ *part.* audax, protervus, impudens 171, 17; — *p.* 20, 7 [*r.* धर्ष्].

धेणु *s.* धेनु *f.* vacca (lactaria) 121, 17.

धौत *part.* 1) *v. r.* धाव् *B.* 2) nitidus 153^{d} [*r.* धाव्].

ध्या *r.* I ध्यायति meditari 162, 18.

ध्यान *n.* 1) meditatio, commentatio, cogitatio 158, 16; 208, 18. 2) contemplatio rerum divinarum 172^{c}.

ध्रुव *adj.* certus; °म् *adv.* certe, profecto, sane 18^{c}.

ध्वंस् *r.* I ध्वंसते decidere, perire.

caus. ध्वंसयति perdere, ad nihilum redigere 45, 2 *p.*

न

न *p.* ण *partic. negat.* non; = non jam 181, 1; 79b; 95d; = nondum 132a; *in init. comp.* = अ *priv.* 34, 3; 51, 14; 111a; *cum aliis particulis*: न - अपि ne - quidem 9d; न यद्यपि etiamsi non 31a; न खलु *p.* णक्खु *vel* ण हु sane non; nullo modo, minime 34, 3; 38, 12; 58, 8 *cet.*; — *p.* 18, 9; 21, 12; 73, 4 *cet.*; णक्खु किंपि nihil sane 21, 12; न च neque 48, 13; 104c *v. l.*; न च - न neque - neque; न खलु च - नैव profecto neque - neque 116d; न चेद् si non 9, 16 (*in apod. sequ.* तद्); 196, 21; न वा *p.* ण वा (utrum) - necne 116b; — *p.* 73, 11; न न *auget vim affirmationis* = magnopere, certe 16, 9. 10; 60b; न - न च non - neque, neque - neque 45d; न - न वा *id.* 146a c; न कश्चिद् nemo 108, 17; 108b; न किंचिद् nihil 29, 9; ण किंपि *id.* 2, 7. — *Cf.* अपि, यथा, वा.

नख *p.* णह *m. n.* unguis 75b; 139c; 163d; — *p.* 73, 7.

नगर *p.* णअर *n.* urbs 34, 2; 165, 16; 49b; — *p.* 36, 7; 55, 11; 83, 11.

नट् *r.* I नटति saltare; *caus.* नाट्य corporis motu exprimere, gestibus indicare, arte mimica effingere 7, 6; 64, 12; 184, 6.

नटी *f.* scenica, artifex scenica 1, 11 *cet.* [नट].

नत *part.* depressus; non eminens, non exstans (*opp.* editus) 91c; 163c [*r.* नम्].

नदी *p.* णदी *vel* णई *f.* flumen 39, 2; — *p.* 170, 3; 35, 9; 38, 15; 69, 17 [*r.* नद्].

ननु *p.* णं *indecl.* 1) nonne 57, 15. 2) (*c. imperat.*) dum, fac, age, quin 55, 18; 171, 17; — *p.* 150, 11. 3) certe 125, 4; णंक्खु *id. p.* 49, 6; 57, 8.

नन्द् *r.* I नन्दति gaudere.

caus. नन्दयति exhilarare 79b.

अभि 1) gaudere de aliqua re *(acc.)*, gaudium de aliqua re *(acc.)* significare 200, 9. 2) laeto animo salutare, salvere jubere

140, 12; 200, 18; — *p.* 93, 3; 95, 14; 176, 20; 178, 19. 20; 182, 13. 3) probare, approbare, comprobare 44, 1; 72b; — *p.* 69, 11.

नम् *r.* I नमति *vel* नमते se inclinare; *vid.* नत.

caus. नमयति *vel* नामयति intendere, contendere (arcum) in aliquem *(loc.)* 37a.

अव se deflectere; *vid.* अवणाद्.

प्रत्यव recurvare 180, 6 *v. l.*

उद् se erigere; *vid.* उन्नत; *caus.* erigere 64a; 74d.

अभ्युद् *vid.* अभ्युन्नत.

समुद् se erigere; *caus.* erigere 79, 12.

उप obtingere; *vid.* उपनत.

परि commutari; *vid.* परिणत.

प्र corpore inclinato salutare 41, 11; *aliquem: acc.* 149, 7; *dat.* 206, 16; *gen.* 103, 3 *p.*; पादेसु ad pedes se prosternere 86, 9 *p.*

वि se inclinare; *vid.* विनत.

नमस् *n.* corporis inclinatio; honos, veneratio; *est exclamatio (c. dat.)* 190, 8 [*r.* नम्].

नम्र *adj.* inclinatus; *c. r.* भू incurvescere *(de arboribus)* 110a.

नयन *p.* णअण *n.* 1) actio a) adducendi, perducendi 140, 13; b) abducendi 95, 2. 2) oculus 9c.d; 36a; 91a *cet.*; — *p.* 123, 11; 150, 7 [*r.* नी].

नर *p.* णर *m.* vir, homo 43, 13 *p.*; नरपति = rex, princeps 108a.

नलिनी *p.* णलिणी *f.* Nelumbium speciosum 59, 10; 70b; 71a; 75b: — *p.* 64, 9; 73, 7; 107, 11; 134, 2.

नव *p.* णव *vel* णो *adj.* novus, recens 2, 4; 44b; 73b; 82d; — *p.* 18, 1 *(cf. sequ.)*.

नवमल्लिका *vel* नवमालिका *p.* णोमालिआ *f.* Jasminum Arabicum 42b; — 89c; — *p.* 14, 11; 17, 12; 19, 8 *cet.* [नव *aut* नवन् ?].

नवीकर् renovare, reficere, recreare 121, 14 [नव *c. r.* कर् *A*].

नवीकृत *v. antec.*

नश् *r.* IV नश्यति evanescere, non jam videri 15d; 168c.

नष्ट *vid. r.* नश्.

नह् *r.* IV नह्यति *vel* नह्यते ligare.

अपि *vel* पि 1) alligare, aptare, induere, imponere 162[d]; — *p.* 88, 9. 2) astringere, praeligare *p.* 15, 13; 148, 4. 5. 3) ligando involvere 19[d].

सम् colligare; *vid.* संनड.

नाक *m.* convexa coeli, coelum 186, 20.

नाग *m.* elephas 38[d].

नागरिक *adj.* 1) comis, festivus, politus; नागरिकवृत्ति politior elegantia 116, 15. 2) *m.* disciplinae publicae praefectus 144, 2 [नगर].

नाटक *p.* णाटअ *n.* fabula scenica *tit.*; 2, 4; 212, 14; — *p.* 4, 4 [*r.* नट्].

नाटितक *n.* actio aliquid arte mimica exprimendi 144, 8 [नाटित *a r.* नट्].

नाट्य *n.* ars mimica; gesticulatio; gestus 79, 12; 94, 16; 97, 6 *cet.* [नट्].

नातिदूर *adj. comp.* non ita remotus; °रे non procul ab aliqua re *(gen.)* 34, 3 [न + अतिदूर].

नातिपरिस्फुट *adj. comp.* non exstans et eminens 111[a] [न + अतिपरिस्फुट].

नातिभिन्न *adj. comp.* non ita diversus *ab aliqua re (abl.)* 51, 14 [न + अतिभिन्न].

नान्दी *f.* precatio, benedictio, a qua prologus fabulae scenicae incipit 1, 6 [*r.* नन्द्].

नाम *p.* णाम *adv.* 1) nomine *tit.*; 152, 2; 175, 18 *cet.*; — *p.* 4, 4; 26, 10; 36, 6 *cet.* 2) enim, quippe, nimirum 12, 11; 108, 17; — *p.* 20, 14; 28, 2; 130, 13 *cet.* 3) forte, forsitan, fortasse 117[b]; 141[c]; 152[b]; — *p.* 37, 1; 91, 5; 111, 3. 4) *(post voc. interrog.)* tandem, quaeso 128, 12; 186, 6. 5) *(post imperat.)* licet *c. conj.* 106[c]. 6) अपि णाम *vid.* अपि.

नामतस् *adv.* nomine 198, 4 [नामन्].

नामधेय *p.* णामहेअ *s. comp. n.* appellatio, nomen 198, 18; — *p.* 17, 11. 12; 25, 12; 88, 9 *cet.* [नामन् + धेय *a r.* धा].

नामन् *p.* णामन् *n.* nomen 162, 9; 198, 19; 140[b]; — *p.* 197, 22; 198, 12; (*cf.* नामधेय); नाममुद्रा *p.* णाममुद्दा *f.* annulus signatorius, cui nomen incisum est 30, 17; 204, 2; — *p.* 165, 11 [*r.* ज्ञा].

नायक *m.* persona primaria (in fabula scenica) 27, 13 [*r.* नी].

नारद *p.* णारद *m.* N. pr. a) divini sapientis, qui saepe inter homines,

quibus nuntios de diis perfert, versatur, deinde autem in coelum redit, ut deos de hominum rebus edoceat 182, 2; b) pueri eremitae 97, 15 *p.*

निकामम् *p.* णिकामं *adv.* ad voluntatem; satis, copiose, abunde 36, 1 *p.*; *in init. comp.* निकाम° 144ᶜ [*r.* कम् *c.* नि].

निक्षेप *p.* णिक्खेव *m.* depositum, res fiduciaria 104, 13 [*r.* क्षिप् *c.* नि].

निचित *part.* repletus 171ᶜ [*r.* चि *c.* नि].

निज *p.* णिअ *adj.* proprius; meus, tuus, suus, noster *cet.* 91. 11.

नितम्ब *m.* (*dual.*) nates, clunes 36ᵇ.

निदर्शन *p.* णिदंसण *m.* documentum, testimonium 43, 6; — *p.* 164, 19 [*r.* दृश् *c.* नि].

निदाघ *m.* ardor solis, aestus, calor 58ᶜ [*r.* दघ *pro* दह्].

निदेश *m.* jussus, mandatum 185, 4 [*r.* दिश् *c.* नि].

निद्रा *f.* somnus 3ᵇ [*r.* द्रा *c.* नि].

निन्द् *r.* I निन्दति reprehendere, vituperare, objurgare 127ᵃ; — *p.* 177, 9. वि *id.* 129ᵃ *p.*

निन्दन्त् *v. r.* निन्द्.

निपात *m.* lapsus, casus 10ᵈ [*r.* पत् *c.* नि].

निपान *n.* receptaculum aquarum, lacus 40ᵃ [*r.* पा *c.* नि].

निपुण *adj.* peritus, intellegens 169, 6; °म् *adv.* apte, perite, ingeniose 116, 7.

निभ *adj. in fine comp.* similis [*r.* भा *c.* नि].

निभृत *p.* णिहुअ *part.* 1) immobilis 8ᵇ. 2) occultus; णिहुअं *adv.* occulte, clam 70, 5; 70, 8 [*r.* भृ *c.* नि].

निमग्न *v. r.* मस्ज्.

निमित्त *p.* णिमित्त *n.* 1) omen, ominosus corporis motus 13, 7; 123, 10; 192, 12. 2) causa, ansa 45ᵇ; — *p.* 33, 10; *in fine comp.* (hoc vel illud) pro causa habens, (ab hac vel illa re) ortus, profectus 183, 12; *acc. nt. in fin. comp.* = *adv.* causâ, gratiâ, propter 152, 7 *p.*; *cf.* किम् *sub* क *et* तद् *sub* त; निमित्तनैमित्तिक (*du. n.*) causa et effectus 190ᶜ. 3) causa = consilium, mens; *vid.* दृत.

निमेष *m.* nictatio 72, 18 [*r.* मिष् *c.* नि].

नियत *part.* definitus, certus, constans 180ᶜ [*r.* यम् *c.* नि].

नियम *p.* णिअम *m.* lex ad cupiditates frenandas suscepta (kleines Gelübde, *opp.* यम) 181ᵇ; — *p.* 26, 10; 200, 12 [*r.* यम् *c.* नि].

नियमित *v. r.* यम् *caus.*

नियुक्त *p.* णिउत्त *v. r.* युज्.

नियोग *p.* णिओअ *m.* mandatum, negotium, munia 45, 6. 7; 118, 9; 159, 19; — *p.* 1, 12; 14, 14; 71, 10 [*r.* युज् *c.* नि].

नियोज्य *m.* famulus 164ª [*r.* युज् *c.* नि].

निरभिलाष *adj.* neglegens, non respiciens, non curans 105ª [निस् + अभिलाष].

निरवलम्ब *adj.* adminiculo carens, praesidio c. 177, 1 [निस् + अवलम्ब].

निराकरण *n.* repudium 163, 6 [*r.* कर् *A c.* निस् + आ].

निरायत *v. r.* यम् *c.* निस् + आ.

निरुन्धन्त् *v. r.* रुध् *c.* नि.

निरुपद्रव *adj.* non turbatus 59, 5 [निस् + उपद्रव].

निर्णय *m.* actio eximendi, a. tollendi 28ª [*r.* नी *c.* निस्].

निर्दिशन्त्, निर्दिष्ट *v. r.* दिश् *c.* निस्.

निर्वर्णनीय *adj.* adspiciendus, spectandus, intuendus 125, 7 [*vb.* वर्णय् *c.* निस्].

निर्वर्तिन् *adj.* perficiens, efficiens 134, 14 [*vb.* वर्तय् *c.* निस्].

निर्वाण *n.* summa voluptas 64, 1 [*r.* वा *c.* निस्].

निर्वापण *n.* refrigeratio 60, 2 [*vb.* वापय् *c.* निस्].

निर्वापयितर् *p.* णिव्वाबइत्तिअ *adj.* qui refrigerat, frigefactor 61ª; — *p.* 72, 11 [*r.* वा *caus.* *c.* निस्].

निर्विघ्न *adj.* non turbatus 126, 11 [निस् + विघ्न].

निर्वृति *f.* 1) summa voluptas 179ᶜ. 2) animi tranquillitas 190, 14 [*r.* वर् *c.* निस्].

निवपन *n.* donum sacrificale, quod Manibus datur 153ᵇ [*r.* वप् *c.* नि].

निवास *m.* habitatio 180ᵇ [*r.* वस् *c.* नि].

निवासिन् *adj.* habitans; *s. m.* incola 12, 5 [*r.* वस् *c.* नि].

निवृत्ति *f.* (τὸ) evanescere, (τὸ) desinere 211, 7 [*r.* वर्त् *c.* नि].

निवेदेम्ह *s.* निवेदयामस् (°यावस्) *v. r.* विद् *A.*

निवेशयन्त्, निवेशित } *v. r.* विश् *caus.* *c.* नि.

निश् *f.* nox; निशि निशि singulis noctibus 62ᵇ.

निशित *part.* acutus 10ᵈ [*r.* शि *c.* नि].

निषण्ण *part.* qui consedit 145ᵇ; 147ª [*r.* सद् *c.* नि].

निषेद्धव्य *adj.* arcendus, retinendus, prohibendus 44, 10 [*r.* सिध् *c.* नि].

निषेवितव्य *adj.* exercendus, observandus 27[b] [*r.* सेव् *c.* नि].

निष्कम्प *p.* णिक्कम्प *adj.* non tremens, immobilis 8[b]; – *p.* 163, 3 [निस् + कम्प].

निष्करुण *adj.* immisericors, durus, crudelis 181[c] [निस् + करुणा].

निष्क्रान्त *v. r.* क्रम् *c.* निस्.

निःस्यूत *v. r.* षिव् *c.* निस्.

निष्णात *part.* (*propr.* ablutus =) peritus 128, 12 [*r.* स्ना *c.* नि].

निष्यन्द *m.* (τὸ) destillare 14[d] [*r.* स्यन्द् *c.* नि].

निसर्ग *m.* natura, indoles 48, 17 [*r.* सर्ज् *c.* नि].

निस्तमस्क *adj.* vacuus tenebris = lucidus, clarus 166[c] [निस् + तमस्].

निस्यन्द *id. qu.* निष्यन्द, *q. v.*

निस्यन्दिन् *adj.* (*pr.* faciens, ut quid destillet) defundens 188, 21 [*r.* स्यन्द् *c.* नि *aut* निस्यन्द *c. suff.* इन्].

निहन्तृ *nom. ag. m.* occisor, exstinctor 158[b] [*r.* हन् *c.* नि].

निहित *v. r.* धा *c.* नि.

नी *r.* 1 नयति *vel* नयते 1) abducere *p.* 94, 3; 163, 17. 2) ferre, gestare 34[b]. 3) deferre, perferre 59, 11. 4) peragere, transigere *(de tempore)* 194[d].

अप 1) pellere, depellere, tollere 155[c]; — *p.* 133, 3. 2) detrahere, deponere 45, 6; — *p.* 130, 2.

अभि arte mimica effingere, a. m. exprimere, gesticulari 59, 12; 83, 2.

आ adducere, perducere, perferre; afferre, apportare 169, 10; 208, 3; 168[d]; — *p.* 161, 8. 9.

समा conducere, congregare 113[c].

उप 1) perferre 174, 3 *p.* 2) offerre, deferre, porrigere, tradere 12, 13; 175, 15. 3) *c.* पदं pedem deducere = se conferre 23, 14 *p.*

परि circumducere (sponsam circum ignem ducere) = uxorem ducere, matrimonio se cum aliqua conjungere 129, 6; 72[b]; — *p.* 92, 5.

वि erudire; *vid.* विनीत.

नीड *m. n.* nidus (avis) 171[c].

नीत *p.* णीद *v. r.* नी.

नीयमान *v. r.* नी.

नील *adj.* cyaneus, a caeruleo nigricans 195 c; नीलोत्पल *n.* Nymphaea cyanea Roxb. 18 c.

नीवार *p.* णीवार *m.* oryza silvestris (*sg.* planta, *pl.* grana) 14 a; 97 b; — *p.* 95, 13.

नु *p.* णु *partic.* 1) *auget vim* a) *interrogationis post voces interrogandi; cf.* क, कथम्, कदा, किम्, कु; b) *omnino vocis anteced.* 117, 12; — *p.* 2, 13. 2) = ne, num 43 b; 138 a b.

नुद् *r.* VI नुदति *vel* नुदते tundere.

वि *caus.* 1) tollere, pellere 94, 6 *p.* 2) exhilarare 62, 5.

नूनम् *p.* णूणं *adv.* sine dubio; sane, certe 22, 10; 193, 12; 79 d *cet.*; — *p.* 18, 14; 133, 11; 203, 10 [नु].

नृप *m.* miles, princeps 47 a [नर् + प *a r.* पा].

नेतृ *nom. ag.* ducturus 140 d [*r.* नी].

नेत्र *n.* oculus 64, 1 [*r.* नी].

नेपथ्य *n.* 1) vestitus usui scenico conveniens 1, 9. 2) vestiarium, postscenium 7, 7; 13, 10; 32, 1 *cet.*

नेमि *f.* curvatura rotae, orbis rotae 182, 20; 167 d; 170 a [*r.* नम्].

नैमित्तिक *adj.* certâ causâ ortus, c. c. effectus 190 c [निमित्त].

नैश *adj. f.* ई nocturnus 158 d [निशा].

नौव्यसन *n.* naufraginm 175, 18. 19 [नौ + व्यसन].

न्यस्त *v. r.* अस् *c.* नि.

न्यास *m.* depositum, res fiduciaria 98 d [*r.* अस् *c.* नि].

प

पउत्त *s.* प्रवृत्त, *q. v.*

पओ° *s.* पयो° *vid.* पयस्.

पओअ *s.* प्रयाग, *q. v.*

पकिदि *s.* प्रकृति, *q. v.*

पक्ष्मन् *n.* cilia 185 c.

पक्ष्मल *adj.* crebris (densis) ciliis instructus (ornatus) 74 c [पक्ष्मन्].

पङ्कज *n.* Nelumbii speciosi flos, qui vespere clauditur 125 a; 176 d [पङ्क + ज *a r.* जन्].

पङ्क्ति *f.* continna series 57 b [पञ्चन्].

पच्चक्ख *s.* प्रत्यक्ष, *q. v.*

पच्चवाद s. प्रत्यवपात v. r. नम् c. प्रति + अव.

पच्चहं s. प्रत्यहम्, q. v.

पच्चहिण्णाणा s. प्रत्यभिज्ञान n. (τὸ) recognoscere 111, 3 [r. ज्ञा c. प्रति + अभि].

पच्चाअणा s. प्रत्यायन n. (τὸ) planum facere, (τὸ) demonstrare 204, 7.

पच्चाचक्खिदुं s. प्रत्याचक्षुम् v. r. चक्ष्.

पच्चादेस s. प्रत्यादेश, q. v.

पच्चादेसिन् s. प्रत्यादेशिन् adj. repudians 209, 6 [r. दिश् c. प्रति + आ].

पच्चालिङ्ग s. प्रत्यालिङ्ग v. r. लिङ्ग्.

पच्चूस s. प्रत्यूष m. ortus lucis, prima lux; महन्ते पच्चूसे multo mane 36, 1 [r. वस् c. प्रति].

पच्छ s. पथ्य, q. v.

पच्छाअ s. प्रच्छाय, q. v.

पज्जत्त s. पर्याप्त part. sufficiens, satis 84, 13 [r. आप c. परि].

पज्जन्त s. पर्यन्त m. circuitus 105, 6 [परि + अन्त].

पज्जस्सु p. पर्यश्रु adj. lacrimis perfusus 150, 7 [परि + अश्रु].

पज्जाअ s. पर्याय m. ordo, series; in init. comp. ex ordine 152, 4 [r. इ c. परि].

पज्जाअर s. प्रजागर, q. v.

पज्जाउल s. पर्याकुल, q. v.

पज्जुवासण s. पर्युपासन n. (τὸ) circumsedere aliquem, (τὸ) esse cum aliquo (gen.) 22, 12 [r. आस् c. परि + उप].

पज्जुस्सुअ s. पर्युत्सुक adj. dolore affectus, desiderio affectus, 23, 12. 13; 65, 11. 12; 76, 3 [परि + उत्सुक].

पञ्चन् num. quinque; in init. comp. पञ्च 131ᵇ p.

पञ्चम adj. f. ई quintus 143, 5 [पञ्चन्].

पट p. पड m. pannus, vestis; पटान्त p. पडन्त m. limbus 136, 11; — p. 72, 12.

पटी f. aulaeum (in theatro) 91, 3; 154, 13; 167, 18.

पटुत्त n. astutia, versutia 119ᵃ [पटु].

पट्ट m. tabula (Germ. Platte) 64, 2.

पट्टअ s. पट्टक*, पट्ट m. tabula (Germ. Platte) 161, 16.

पठ् r. I पठति recitare, pronuntiare 180, 5.

पड s. पट, q. v.

पडिआर s. प्रतिकार m. actio adhibendi remedia 66, 10 [r. कृ A c. प्रति].

पडिकिदि *s.* प्रतिकृति, *q. v.*

पडिगेण्हेदि *s.* प्रतिगृह्णाति *v. r.* ग्रह् *c.* प्रति.

पडिग्गह *s.* प्रतिग्रह, *q. v.*

पडिच्छदि *s.* प्रतीच्छति
पडिच्छिअ *s.* प्रतीष्य } *v. r.* इष् *B c.* प्रति.

पडिच्छिद *s.* प्रतीष्ट *v. r.* इष् *B c.* प्रति.

पडिट्ठाविद *s.* प्रतिष्ठापित *v. r.* स्था *caus. c.* प्रति.

पडिणिउत्त, पडिणिवुत्त *s.* प्रतिनिवृत्त, *q. v.*

पडिद *s.* पतित, *q. v.*

पडिपालिदुं *s.* प्रतिपालयितुम् *v. vb.* पालय् *c.* प्रति.

पडिपालेध *s.* प्रतिपालयतम् *v. vb.* पालय् *c.* प्रति.

पडिवज्ज = *s.* प्रतिपद्यस्व
पडिवज्जिस्सदि = *s.* प्रतिपत्स्यते } *v. r.* पद् *c.* प्रति.
पडिवद्स्सिदि *v. l.* pro पडिवज्जिस्सदि

पडिबन्धह = *s.* प्रतिबध्नीतम् *v. r.* बन्ध् *c.* प्रति.

पडिवादणिज्ज *s.* प्रतिपादनीय *adj.* dandus, collocandus in matrimonium 84, 8 [*r.* पद् *caus. c.* प्रति].

पडिवालेह *s.* प्रतिपालयतम् *v. vb.* पालय *c.* प्रति.

पडिबुद्ध *s.* प्रतिबुद्ध *v. r.* बुध् *c.* प्रति.

पडिबोधिद *s.* प्रतिबोधित *v. r.* बुध् *caus. c.* प्रति.

पडिबोह *s.* प्रतिबोध *m.* (*rò*) expergisci, (*rò*) resipiscere 164, 4 [*r.* बुध् *c.* प्रति].

पडिभादि *s.* प्रतिभाति *v. r.* भा *c.* प्रति.

पडिरक्खिद *s.* प्रतिरक्षित *v. r.* रक्ष *c.* प्रति.

पडिसिद्ध *s.* प्रतिषिद्ध, *q. v.*

पडिस्सदि *s.* पतिष्यति *v. r.* पत्.

पडिहद *s.* प्रतिहत, *q. v.*

पडिहार *s.* प्रतिहार *m.* porta 51, 3 [*r.* हृ *c.* प्रति].

पढम *s.* प्रथम, *q. v.*

पणाअ *s.* प्रणाय, *q. v.*

पणाम *s.* प्रणाम
पणामिअ *s.* प्रणाम्य } *v. r.* नम्.

पणिधाण *s.* प्रणिधान *n.* (*rò*) totum se in meditationem abdidisse, (*rò*) in meditatione defixum esse, = summa meditatio 152, 11 [*r.* धा *c.* प्र + नि].

पण्डु *s.* पाण्डु, *q. v.*

पण्डुर *s.* पाण्डुर, *q. v.*

पत् *r.* I पतति 1) cadere 143[b]; — *p.* 199, 19. 2) se dimittere, se submittere 32[c]. 3) se prosternere (पादयोस् ad pedes) 110, 11. 4) incĭdere 157[d]; — *p.* 43, 14; 48, 11; 93, 4.

caus. पातयति 1) decutere 160, 17. 2) perdere, pessumdare 118[a].

अनु raptim insequi 7[a].

नि obtingere, obvenire 50, 8.

प्रणि se prosternere (पादयोस् ad pedes) 203, 4; 206, 15.

निस् evolare, provolare 167[a].

पतन *n.* (τὸ) cadere, casus 7[b] [*r.* पत्].

पतारिअ *s.* प्रतार्य *v. r.* तॄ *c.* प्र.

पति *m.* 1) dominus, princeps 9, 16; 10, 4; 18, 17 *cet.* 2) maritus, conjux; पतिदेवता *adj. f.* maritum tanquam deum colens, m. omnium maxime colens 163, 19; पतिव्रता *adj. f.* marito devota 191, 17.

पतित *p.* पडिद *v. r.* पत्.

पत्त *s.* I प्राप्त *v. r.* आप् *c.* प्र. II पत्त्र, *q. v.* III पात्र, *q. v.*

पत्त्र *p.* पत्त *n.* folium et plantae et chartae 59, 10. 11; 96, 16 *v. l.*; 159, 14 *cet.*; — *p.* 35, 8; 64, 9; 73, 7 *cet.*; पत्त्रारूढ *adj.* = literis mandatus 175, 11.

पत्त्रिका *f.* folium chartae, cui aliquid inscriptum est 175, 14.

पत्त्रिन् *adj.* pennatus; *m.* avis 155, 3 [पत्त्र].

पत्थाण *s.* प्रस्थान, *q. v.*

पत्थिद *s.* प्रस्थित, *q. v.*

पत्नी *p.* पदिणी *f.* uxor, conjux 191, 18; 197, 20; 204, 15; 152[a]; — *p.* 178, 19; *in fine adj. comp. possess. additur suff.* क 175, 21; 169[b] [पति].

पथ् *m.* via, iter 104, 10; 113, 1; 167, 5 *cet.*

पथ *p.* पह *m.* via, iter 14[d]; — *p.* 68, 10.

पद् *r.* IV पद्यते ire, adire; *caus.* पादयति.

आ 1) venire in; *cf.* आपन्न.

व्या *caus.* interficere 7, 5.

उद् *caus.* efficere 53, 10; — *p.* 47, 11.

प्रत्युद् definitio puncto temporis adesse 133, 15.

उप convenire, congruere 12, 2; 27, 4; 140, 11; 208, 12; 123[b]; — *p.* 148, 16. *Cf.* उपपन्न.

प 1) in statum aliquem incidere 117, 12. 2) *vid.* प्रपन्न.

प्रति 1) accipere, reciperare 204, 10; 159^{b}. 2) facere, exsequi *p.* 84, 2; 100, 7; 135, 14. 3) ingredi (viam), se committere (viae) *c. acc.* 104, 10. 4) concedere, agnoscere 131, 4; 120^{b}.

वि perire 175, 19.

सम् 1) fieri 120, 8. 2) obtingere, obvenire 154, 4 *p.*

caus. 1) parare, afferre, adducere 204, 17. 2) ad effectum adducere *p.* 70, 6; 84, 9.

पद *n.* 1) gradus, gressus, passus, 46^{b}; 174, 18; पदं कृ a) ingredi, intrare 96^{d}; b) se conferre in societatem alicuius, fidei alicujus se committere 91, 13; पदमुपनी gressum tendere ad 23, 14; पदान्तर *n.* intervallum unius passus 20, 8; 21, 4; 81, 7; 87, 2. 2) vestigium 57^{b}; 191^{c}. 3) locus; provincia, munus, dignitas 16^{a}; 22^{c}; 94^{d}; — *p.* 36, 5; 132, 9. 4) pes 73^{b}; 91^{d}. 5) membrum versus, quarta versus pars 64^{a}; पदबन्ध *id.* 71, 13 *p.*

पदवी *f.* via 187, 17; 90^{d} [पद + वी].

पद्दिणी *s.* पत्नी, *q. v.*

पदेस *s.* प्रदेश, *q. v.*

पद्म *m. n.* Nelumbii speciosi flos 70^{d}; 172^{b}.

पन्थ *vid.* पथ्.

पन्नग *m.* serpens 159^{a} [पन्न + ग].

पब्भट्ठ *s.* प्रभ्रष्ट *v. r.* भ्रंश् *c.* प्र.

पभाद *s.* प्रभात, *q. v.*

पमज्जिद *s.* प्रमार्जित *v. r.* मृज् *caus. c.* प्र.

पमदा *s.* प्रमदा, *q. v.*

पयस् *p.* पओ *n.* 1) aqua 13, 18; पयोद (*propr.* aquam dans) *m.* nubes 76^{d}. 2) pluvia 190^{b}. 3) lac; पओहर (*propr.* lac tenens) *m.* mamma 16, 2.

पयोद *vid.* पयस्.

पृ *r. A* III पिपर्ति, IX पृणाति implere.

caus. पारयति posse *p.* 92, 5; 164, 11.

सम् impleri; *cf.* संपूर्ण.

पृ *r. B* VI प्रियते.

व्या occupatum esse, occupari 160^{b}; — *p.* 200, 12.

पर *s. p. adj.* 1) alius 125, 7; 133, 2; 177, 2 *cet.*; परभृत (*proprie* ab alieno nutritus) *m.* cuculus Indicus; *f.* °आ femina cuculi Indici 119[d]; परवस *adj.* alienae potestati subjectus 28, 10 *p.*; परहुदिआ *s.* परभृतिका *f.* N. propr. famulae 153, 6. 8 (*cf.* परभृत). 2) remotior, ulterior, posterior 93[d]. 3) melior, praestantior, major 187[c]. — परम् *adv.* ultra *(c. abl.)*; अतः परम् praeterea 212, 6; अस्मात्परम् post eum 153[a]; नास्मात्परम् sed satis de hoc 75, 10; परम *superl.* summus, optimus; परमार्थ *m.* veritas; °र्थेन vere, serio 52[b].

परकीअ *s.* परकीय, *q. v.*

परकीय *p.* परकीअ *adj.* 1) qui est alius, alienus 98[a]. 2) qui ad alium pertinet 116, 11 *p.* [पर].

परदा *s.* परता* *f.* alienatio, alieuus animus 163, 13 [पर + ता].

परमत्थदो *s.* परमार्थतस् *adv.* vere; = penitus 66, 9 [परम + अर्थ].

परम्मुह *s.* पराङ्मुख, *q. v.*

परवन्त् *adj. f.* °वती alienae potestati subjectus 48, 13; 54[a] [पर].

परस्तात् *adv.* ultra, postea; परस्तादवगम्यते quod ultra est (= quod sequitur), conjicitur 26, 17 [परस् *adv.*].

परस्परम् *adv.* alter alterum = inter se 30, 17; 64, 12; 199, 13 [पर + पर].

परहुदिआ *vid. sub* पर.

पराङ्मुख *p.* परम्मुह *adj. f.* ई alienus, abhorrens *(ab aliqua re: anteced. in comp.)* 91, 5; 125[b] [पराञ्च् + मुख].

परायण *n.* res gravissima, summa; *in fin. adj. comp. possess.* tanquam summam habens; मत्परायण *adj.* = ad me pertinens, ad me spectans 36[d]; अनन्यपरायण *adj.* = non alii devotus 68[a].

परावत्त *v. r.* वर्त् *c.* परा.

परिअअ *s.* परिचय *m.* (τὸ) nosse, notitia; (τὸ) bene versatum esse, exercitatio 99, 4. 5; 115, 7 [*r.* चि *c.* परि].

परिआरिआ *s.* परिचारिका *f.* famula 161, 6 [परिचारक *a* परिचार].

परिइद *s.* परिचित *part.* cognitus; *vid.* अपरिइद [*r.* चि *c.* परि].

परिकम्म *s.* परिकर्मन् *n.* curatio corporis (unguendo et ornando) 36, 9 [परि + कर्मन्].

परिकल्पित *v. r.* कल्प् *c.* परि.

परिक्खद *s.* परिक्षत, *q. v.*

परिक्षत *p.* परिक्खद *v. r.* क्षन् *c.* परि.

परिक्षिप्त *v. r.* क्षिप् *c.* परि.

परिगत *v. r.* गम् *c.* परि.

परिगृहीत *v. r.* ग्रह् *c.* परि.

परिग्गह *s.* परिग्रह, *q. v.*

परिग्रह *p.* परिग्गह *m.* 1) donum 30, 19. 2) uxor, conjux 22ᵃ; 69ᵃ; 125ᵃ; 128ᵃ; — *p.* 133. 2 [*r.* ग्रह् *c.* परि].

परिग्रहीतृ *m.* maritus, conjux 98ᵇ [*r.* ग्रह् *c.* परि].

परिघ *m.* 1) tignum transversarium ferro munitum, quo portae clauduntur; pessulus ferreus 49ᵇ. 2) nubium linea, quae orienti aut occidenti soli oblique opposita est 188, 21 [*r.* हन् *c.* परि].

परिचित *part.* assuetus, consuetus 108ᶜ [*r.* चि *c.* परि].

परिचुम्बिअ *s.* परिचुम्ब्य *v. r.* चुम्ब्.

परिच्चअन्त *s.* परित्यजन्त् *v. r.* त्यज् *c.* परि.

परिच्चअह *s.* परित्यजथ }
परिच्चत्त *s.* परित्यक्त } *v. r.* त्यज् *c.* परि.

परिच्चाइन् *s.* परित्यागिन् *adj.* relinquens, deserens 106, 6; 197, 22 [*r.* त्यज् *c.* परि].

परिच्छण्ण *s.* परिच्छन्न *v. r.* छद् *c.* परि.

परिच्छिण्ण *s.* °न्न *part.* abscissus 177, 16 [*r.* छिद् *c.* परि].

परिच्छेद् *m.* (τὸ) dubitationem tollere 107ᵈ [*r.* छिद् *c.* परि].

परिजन *m.* comitatus, comites; famuli, plerumque famulae (famula 122, 2) 45, 5. 8; 94ᶜ [परि + जन].

परिज्ञात *v. r.* ज्ञा *c.* परि.

परिणअ *s.* परिणय *m.* (*proprie* actio circumducendi sponsam circum ignem) nuptiae, connubium, matrimonium 131, 7; 132, 8; 166, 20 [*r.* नी *c.* परि].

परिणत *p.* परिणद *part.* (*proprie* maturus) qui ad finem vergit, occidens 32ᶜ; — *p.* 81, 1 [*r.* नम् *c.* परि].

परिणद *s.* परिणत, *q. v.*

परिणाम *m.* 1) commutatio; परिणाममुह *adj.* qui commutationis faciem habet = qui in eo est, ut commutetur 203, 11. 2) exitus 202, 2; 3ᵇ [*r.* नम् *c.* परि].

परिणाह *m.* ambitus, amplitudo 19ᵇ [*r.* नह् *c.* परि].

परिणीत *p.* परिणीद *v. r.* नी *c.* परि.

परिणीद *s.* परिणीत, *q. v.*

परिणेतर् *m.* maritus, conjux 115^{c} [*r.* नी *c.* परि].
परिणणादुं *s.* परित्रातुम् *v. r.* त्रा *c.* परि.
परितस् *praep.* circum *(c. acc.)* 76^{b}; 84^{a} [परि].
परिताप *m.* calor, aestus 67^{b}; 105^{d} [*r.* तप् *c.* परि].
परितोष *p.* परितोस *m.* 1) (τὸ) probari, (τὸ) nihil desiderare, satisfactio 2^{a}. 2) voluptas 94, 4 *p* [*r.* तुष् *c.* परि].
परितोस *s.* परितोष, *q. v.*
परित्ताअदु *s.* परित्रायताम्
परित्ताअह *s.* परित्रायध्वम् } *v. r.* त्रा *c.* परि.
परित्तादुं *s.* परित्रातुम्
परित्यक्त *p.* परिच्चत्त *v. r.* त्यज् *c.* परि.
परिदिण्णा = *s.* परिदत्ता *v. r.* दा *c.* परि.
परिदेविन् *adj.* lamentans, ejulans 138, 11 *p.* [*r.* दिव् *c.* परि].
परिधूसर *adj.* incanus 181^{a} [परि + धूसर].
परिधेहि = *s.* परिधत्स्व *v. r.* धा *c.* परि.
परिनिर्वाण *part.* exstinctus; *vid.* अपरि° [*r.* वा *c.* परि + निस्].
परिपतन *n.* (τὸ) circumvolare 171, 21 [*r.* पत् *c.* परि].
परिपालन *n.* (τὸ) servare 104^{b} [*vb.* पालय् *c.* परि].
परिपालेध *s.* परिपालयतम् *v. vb.* पालय्.
परिब्बाधमान *v. r.* बाध् *c.* परि.
परिब्बाधा *f.* labores, aerumnae, miseriae; परिब्बाधापेलव *adj.* tenerior, quam ut tolerare possit labores 71^{b} [*r.* बाध् *c.* परि].
परिब्भट्ठ *s.* परिभ्रष्ट, *q. v.*
परिभाविन् *s. p. adj.* despiciens, contemnens 85, 14; — *p.* 47, 6.
परिभोअ *s.* परिभोग *m.* (τὸ) frui, voluptas 81, 8.
परिभ्रष्ट *p.* परिब्भट्ठ *v. r.* भ्रंश् *c.* परि.
परिमुक्त *v. r.* मुच् + परि.
परिलग्ग *s.* परिलग्न *part.* qui adhaesit 33, 16 [*r.* लग् *c.* परि].
परिवत्तिन् *f.* °त्तिणी *s.* परिवर्तिन् *adj.* versans 104, 4; 152, 13. 14 [*r.* वर्त् *c.* परि].
परिवर्त *m.* circuitus; temporis decursus 194^{c} [*r.* वर्त् *c.* परि].
परिवर्धित *v. r.* वर्ध् *caus. c.* परि.
परिवर्धितक (ὑποκοριστικόν) *adj.* educatus 90^{c} [परिवर्धित].
परिवह *m.* nomen unius de septem ventis 166^{d} [*r.* वह् *c.* परि].
परिवार *m.* comitatus, comites 37, 4 [*r.* वर् *c.* परि].
परिवाह *m.* (τὸ) redundare 55, 2 [*r.* वह् *c.* परि].

परिवाहिन् *s. p., f.* °वाहिणी *adj.* redundans 115, 16; — *p.* 100, 6 [*r.* वह् *c.* परि *vel* परिवाह].

परिवुद *s.* परिवृत *v. r.* वृ *c.* परि.

परिश्रान्त *p.* परिस्सन्त *part.* defatigatus 22, 10; 30, 9; — *p.* 169, 3 [*r.* श्रम् *c.* परि].

परिषद् *f.* coetus (audientium) 2, 3; 3, 2 [*r.* सद् *c.* परि + सम्].

परिसमाप्त *part.* perfectus atque absolutus 106ᵈ [*r.* आप *c.* परि].

परिसमाविअ *s.* परिसमाप्य *v. r.* आप् *c.* परि.

परिस्फुट *adj.* bene expressus 111ᵃ [परि + स्फुट].

परिस्सजन्त *s.* परिष्वजन्त् *v. r.* स्वञ्ज् *c.* परि.

परिस्सजह = *s.* परिष्वजेथाम् }
परिस्सजिअ *s.* परिष्वज्य } *v. r.* स्वञ्ज्.

परिस्सन्त *s.* परिश्रान्त, *q. v.*

परिस्सम *s.* परिश्रम *m.* 1) lassitudo 22, 8. 2) negotium fatigans = labor 23, 14 [*r.* श्रम् *c.* परि].

परिहत *v. r.* हन् *c.* परि.

परिहरणीय *adj.* vitandus 57, 15 [*r.* हृ *c.* परि].

परिहाइस्सदि *s.* परिहास्यते *v. r.* हा *c.* परि.

परिहार्य *adj.* omittendus 46, 18; 75, 5 [*r.* हृ *c.* परि].

परिहास *m.* jocus 27, 10; 162, 12; 52ᵇ [*r.* हस् *c.* परि].

परिहीअदि *s.* परिहीयते }
परिहीअसि *s.* परिहीयसे } *v. r.* हा *c.* परि.

परीत *part.* circumdatus 108ᵈ [*r.* इ *c.* परि].

परुस *s.* परुष *adj.* asper, durus, saevus 138, 12 [परुस्].

परोक्ष *adj.* 1) obscurus, non perspicuus 205, 1. 2) alienus 52ᵃ [परस् + अक्ष].

पर्ण *p.* °वण्ण *n.* folium 168ᵇ; — *p.* 22, 7.

पर्याकुल *p.* पज्जाउल *adj.* perturbatus, confusus 117, 9; 142, 15; 30ᵈ; — *p.* 33, 2.

पर्युत्सुकीभू *vb.* desiderio flagrare 100ᵇ [पर्युत्सुक *c. r.* भू].

पर्वत *m* mons 189, 2 [पर्वन्].

पर्वन् *n.* 1) nodus 163ᶜ. 2) articulus 81ᶜ.

पल्लव *s. p. m. n.* gemma (arboris), surculus (18, 2; *cf.* अट्ठ); 171, 11; 85ᵇ; 148ᵃ; — *p.* 16, 16; 169, 2.

पल्लवय् *vb.* gemmascere, gemmis (surculis) instruere 70, 1 [पल्लव].

पल्लविद s. पल्लवित v. vb. *antec.*

पल्वल n. palus, stagnum 40^{c}.

पवट्टन्ति s. प्रवर्तन्ते (प्रवर्तंते) v. r. वर्त् c. प्र.

पवन m. (*proprie* purgans) ventus 15^{a}; 56^{b}; 87^{d} [r. पू].

पवाद s. प्रवात, q. v.

पवास s. प्रवास, q. v.

पविट्ठ s. प्रविष्ट, q. v.

पविशदु s. प्रविशतु v. r. विश् c. प्र.

पविशिश (*dial. Mâgadh.*) s. प्रविश्य
पविसामो s. प्रविशामस् (प्रविशावस्) } v. r. विश् c. प्र.
पविसिश s. प्रविश्य

पवुट्ठ s. प्रवृष्ट *part. n.* (τὸ) pluere; pluvia 176, 20 [r. वर्ष् c. प्र].

पवेसेमि s. प्रवेशयामि v. r. विश् c. प्र.

पश् r. IV पश्यति 1) videre, intueri, adspicere 7, 5; 11, 8; 15, 10 *cet.*; पश्य vide! eu! ecce! 6, 8; 44, 10; 50, 9 *cet.* 2) habere, ducere, putare 46, 10. 3) venire aliquem salutatum, salutare 124, 4.

पशाद s. प्रसाद, q. v.

पशीदन्ते (*dial. Mâgadh.*) s. प्रसीदन्तु v. r. सद् c. प्र.

पशु p. पसु (*dial. Mâgadh.* पशु) m. pecus 155^{b}; — p. 182, 12; 129^{c}.

पश्च p. पच्छ (*dial. Mâgadh.* पश्च) *adj.* posterior, पश्चार्ध pars p. 7^{b}; पश्चात् p. पच्छा *vel* (*dial. Mâgadh.*) पश्चा *adv.* 1) pone, a tergo, post tergum 144, 2; 57^{a}. 2) retro 34^{a}; — p. 180, 6. 3) postea, deinde 166, 2; 183, 13; 207, 14; 208, 4; 180^{cd}; — p. 134, 10; 146, 10; पश्चात्ताप p. पच्छादाव m. poenitentia 156, 14; 158, 1; 201, 14; — p. 168, 11.

पश्चा s. पश्चात् *vid. antec.*

पश्यन्त् v. r. पश्.

पसण्ण s. प्रसन्न, q. v.

पसरदि, पसरन्ति v. r. सृ c. प्र.

पसादेमि s. प्रसादयामि v. r. सद् *caus.* c. प्र.

पसाद s. प्रसाद, q. v.

पसादइस्सं s. प्रसादयिष्यामि v. r. सद् c. प्र.

पसाहण s. प्रसाधन, q. v.

पसीददु s. प्रसीदतु v. r. सद् c. प्र.

पसु s. पशु q. v.

पसूदा s. प्रसूता *part. fem.* quae peperit 106, 6; 197, 15 [r. सू c. प्र].

पस्स *s.* पार्श्व, *q. v.*

पह् *s.* पथ, *q. v.*

पहव *s.* प्रभव *m.* ortus, origo 26, 2 [*r.* भू *c.* प्र].

पहवामि *s.* प्रभवामि | पहविस्सं *s.* प्रभविष्यामि | पहविस्सदि *s.* प्रभविष्यति } *v. r.* भू *c.* प्र.

पहसिद् *s.* प्रहसित *v. r.* हस् *c.* प्र.

पहाव *s.* प्रभाव, *q. v.*

पहाववन्द् *s.* प्रभाववन्त् *adj.* potentia instructus, dignitate i., majestate i., nobilis, illustris 23, 7 [प्रभाव].

पहिअ *s.* पथिक *m.* viator; पहिअतपातुवर् *f.* puella viatrix 131[b] [पथ].

पहिद् *s.* प्रहित *part.* emissus, liberum cursum nactus 125, 4 [*r.* हि *c.* प्र].

पहुत्तण *s.* प्रभुत्व *n.* dominatio, imperium 133, 17 [प्रभु].

पहुदि *s.* प्रभृति, *q. v.*

पा *r.* *A* I पिबति bibere 85[a]; 147[b]; 148[b] *cet.*; — *p.* 35, 9; 134, 8. *desid.* पिपासति sitire 73[c].

पाअ *s.* पाद्, *q. v.*

पावअ *s.* पावक (*propr. adj.* purificans) *m.* ignis 93, 4 [*r.* पू].

पाअव *s.* पादप, *q. v.*

पांसुल *adj.* (*proprie* pulverulentus) pollutus, contaminatus 126[b] [पांसु pulvis].

पाटल 1) *adj.* ex rubro pallens, helvolus 183[b]. 2) *n.* flos Bignoniae suave olentis 3[a].

पाडच्चर् (*dial. Mâgadh.* पाडच्चल) *s.* पाटच्चर् *m.* fur, latro 171, 14; — 145, 4 [पटच्चर्].

पाडच्चल *vid. antec.*

पाण्डु *p.* पण्डु *adj.* subflavus, albus, pallidus 19[d]; 57[b]; 81[a]; 111[b]; — *p.* 88[b].

पाण्डुर् *p.* पण्डुर् *adj.* subalbus, albus, pallidus 59[b]; — *p.* 130[a].

पात *m.* lapsus, casus 7, 11 [*r.* पत्].

पात्र *p.* पत्त *n.* 1) vas, receptaculum 80, 5; 96, 16; — *p.* 163, 3. 2) persona, partes (fabulae scenicae) 2, 5. 3) homo laude dignus; *cf.* पात्रीकर्.

पात्रीकर् *vb.* ad dignitatem perducere 117[d] [पात्र *c. r.* कर् *A*].

पात्रीकृत *vid. antec.*

पाद् *p. id. vel* पाअ *m.* 1) pes 110, 11; 203, 4; 33[b]; — *p.* 38, 5;

86, 9; 91, 12; 153, 16; पादमूल *n.* tarsus *(usurpatur reverentiae causa pro homine ipso)* 155, 12; पादवन्दण *n.* (τὸ) venerari pedes, summa veneratio 206, 22; पादान्तर *n.* spatium unius pedis; °न्तरे uno gradu facto 81, 7; पादोदअ *n.* aqua pedibus lavandis 22, 3. 2) pes montium, collis 145^{b} [*r.* पद्].

पादप *p.* पाअव *m.* (*proprie* pede *i. e.* radice bibens) planta, *inprim.* arbor; virgultum 13, 18; 15, 10; 105^{c}; 168^{b}; — *p.* 17, 16; 18, 11; 45, 12; 169, 2; पाअवच्छाआ *f.* umbra, quam arbor praebet 20, 4 (*cf.* छायाद्रुम) [पाद् + प *a* *r.* पा].

पाप *p.* पाव *adj.* malus, improbus; *m.* homo malus; *n.* malum 111, 8 *p.*; शान्तम् । पापम् tace (tacete), hoc malum est, *qua voce averti solet malum, quod oriri possit ex eo, quod modo dictum est* 132, 13; पापादृते praeter malum hominem = praeterquam quod ille malus homo fuit 151^{b}.

पाव *s.* पाप, *q. v.*

पाबइस्सं *s.* प्रापयिष्यामि *v. r.* आप् *caus. c.* प्र.

पाविद *s.* प्रापित *v. r.* आप् *caus. c.* प्र.

पारण *n.* (τὸ) perficere, (τὸ) ad finem perducere 56, 7 [*r.* पर् *caus.*].

पारेन्ति *s.* पारयन्ति (पारयतस्) } *v. r.* पर् *caus.*
पारेमि *s.* पारयामि }

पार्थिव *m.* terrae dominus, rex, princeps 32, 3; 59, 4; 195^{a} [पृथिवी].

पार्श्व *p.* पास *vel* पस्स *n.* (*m.*) latus 77, 9 *p.*; पार्श्वे *p.* पासे = in propinquo 9^{d}; = prope, propter (*c. gen.*) 169, 2; पार्श्वम् = in latus versus, oblique 103, 9 [पर्शु].

पालण *s.* पालन *n* (τὸ) tueri, custodia 155, 12 [*vb.* पालय्].

पालय् *vb.* पालयति servare, tueri, custodire 206, 18.

परि 1) servare, tueri, custodire 160^{a}. 2) exspectare, manere, praestolari 33, 16 *p.*

प्रति 1) custodire 147, 8 *p.* 2) exspectare, manere, praestolari 14, 4; 119, 14; 124, 4; 147^{b}; — *p.* 178, 20.

पालिआ *s.* पालिका *f.* custos 152, 13 [पालक *a* पाल *aut* पालय्].

पालिदोषिअ (*dial. Mâgadh.*) *s.* पारितोषिक *n.* praemium (signum comprobationis) 150, 2 [परितोष].

पावअ *s.* पावक *m.* (*propr. adj* purificans) ignis 128, 10 [*r.* पू].

पावन *adj. f.* ई expians, purus, sanctus 95^{c}; 145^{b} [*r.* पू].

पाश *m.* laqueus, pedica 33ᵇ.

पास *s.* पार्श्व, *q. v.*

पासाद् *s.* प्रासाद् *m.* palatium 174, 17; 179, 13 [*r.* सद् *c.* प्र].

पाहेय *s.* पाथेय *n.* viaticum 49. 15 [पथि].

पि *s.* अपि, *q. v.*

पिअ *s.* प्रिय, *q. v.*

पिअउ *s.* पिबतु *v. r.* पा *A.*

पिअंवदा *s.* प्रियंवदा, *q. v.*

पिअदर *s.* प्रियतर *vid.* प्रिय.

पिणाठ *s.* पिनद्ध, *q. v.*

पिणाडुं *s.* पिनद्धुम् *v. r.* नह् *c.* अपि.

पिण्ड *s. p. m.* (*n.*) massa rotundata, globus, globulus, g. farinae 162, 13 *p.*; पिण्डखर्जूर *m.* species palmae 47, 5; पिण्डभाज् *adj.* globulorum farinae in inferiis oblatorum particeps (globulis — oblatis vescens); *m. pl.* manes 178, 5.

पिपिडआ *s.* पिडका *f.* pustula, tuber 36, 4.

पितृ *p.* पिदर् *m.* 1) *sg.* pater 110, 2. 11; 112, 12; 140, 13; 124ᵇ; — *p.* 26, 3; 112, 6; 164, 10; 199. 19. 2) *du.* parentes 206, 4. 5. 3) *pl.* a) patres 72ᵇ; b) manes 153ᵈ [*r.* पा].

पित्र्य *adj.* patrius, paternus 176, 5 [पितृ].

पिदरं, °पिदरा, °पिदरो, पिदा *vid.* पितृ.

पिनद्ध *p.* पिणाठ *v. r.* नह् *c.* अपि.

पिनाकिन् *m.* (*proprie adj.* clavâ vel arcu instructus) cognomen Rudri-Sivi 6ᵇ. — *Cf. Wollh. Myth. pag.* 73 [पिनाक].

पिपासन्त् *part.* sitiens 73ᶜ [*r.* पा *desid.*].

पिशित *part.* excisus (*de carne*); *n.* caro cruda; पिशिताशन *m.* (*proprie adj.* carnem pro cibo habens) daemon, qui carne cruda vescitur = Rakschasus 76ᵈ. — *Cf. Wollh. Myth. pag.* 39 *not.* 6 [*r.* पिश्].

पिशुन 1) *adj.* indicans, declarans, significans 206, 4. 2) N. pr. consiliarii regis Duschyanti 159, 12; 183, 20.

पिशुनय् *vb.* पिशुनयति indicare, declarare, significare 167ᵈ [पिशुन].

पीअन्ति *s.* पीयन्ते *v. r.* पा *A.*

पीड् *r. caus.* पीडयति premere, vexare, cruciare 82ᵈ; — *p.* 112, 13.
सम् *caus.* comprimere 171ᵇ.

पीडा *f.* cruciatus, tormenta; damnum, incommodum, malum 33, 6; 36, 3 [*r.* पीड्].

पीडिद् *s.* पीडित *v. r.* पीड्.

पीत *part.* 1) *v. r.* पा *A.* 2) qui bibit 85^{a} [*r.* पा].

पुंसवण *s.* °वन *n.* ritus sollemnis ad adipiscendum filium primo graviditatis tempore institutus 176, 3 [पुमंस् + सवन].

पुंस्कोकिल *m.* cuculus (Indicus) masculus 132^{c} [पुमंस् + कोकिल].

पुङ्ख *m.* infima sagittae pars, quae nervum contingit, in qua bastile et pennae sunt infixa 10^{d} *v. l.*

पुच्छसि *s.* पृच्छसि *v. r.* प्रछ्.

पुच्छिआ *s.* पृच्छिका* *adj. cf.* percontatura 92, 15 [पृच्छक *a r.* प्रछ्].

पुच्छिद् *s.* पृष्ट, *q. v.*

पुच्छिदव्व *s.* प्रष्टव्य, *q. v.*

पुच्छिस्सं *s.* प्रक्ष्यामि } *v. r.* प्रछ्.
पुच्छेहि *s.* पृच्छ }

पुट *m. n.* sinus 183^{b}.

पुणो *s.* पुनर्, *q. v.*

पुण्य 1) *adj.* a) bonus, pulcher 48^{d}; b) purus, sauctus 10, 15. 2) *n.* bonum, rectum; recte (honeste) factum 44^{c}; 138^{b}.

पुत्त *s.* पुत्र, *q. v.*

पुत्तअ *s.* पुत्रक, *q. v.*

पुत्तिआ *s.* पुत्रिका*, पुत्री *f.* filia 138, 12 [पुत्रक].

पुत्र *p.* पुत्त, °उत्त *m.* filius 9, 10; 57, 4; 140, 10 *cet.*; — *p.* 106, 22; — 36, 2; 103, 6; 125, 10 *cet.*; पुत्रकृतक *p.* पुत्तकिदअ *adj.* (ὑποκοριστικόν) adoptatus 90^{d}; — *p.* 134, 7; पुत्रकृत्य *n.* filii officium, f. pietas 57, 6.

पुत्रक *p.* पुत्तअ *m.* filiolus 200, 18; — *p.* 193, 14 [पुत्र].

पुत्रवन्त् *adj. f.* °वती filium (filios) habens 211, 6 [पुत्र].

पुनर् *p.* पुणो *vel (post voc. et Anusv.)* उण *(in init. comp. ante voc.* पुनर्) *adv.* iterum, rursus, denuo 41, 17; 118, 2; 121, 14 *cet.*; — *p.* 27, 14; — 3, 4; पुणो पुणो identidem 112, 7 *p.*; पुनर्दर्शन *n.* (τὸ) denuo videre, adspectus redditus 167, 17; पुनर्भव *m.* (τὸ) denuo nasci 195^{d}; पुणाहुत्त *adj.* iterum (identidem) dictus 75, 3. 2) praeterea 193^{d}. 3) vicissim, contra 137, 9. 4) sed, autem, vero 5, 9; 16, 9; 49, 8 *cet.*; — *p.* 28, 10; 55, 10; 70, 5 *cet.*

पुप्फ s. पुष्प, q. v.

पुर् p. °उर n. oppidum, urbs 123, 6; 147, 8; — p. vid. अन्तउर.

पुरदो s. पुरतस् adv. protinus 103, 7.

पुरस् adv. 1) in fronte, a fronte; ex adversa parte 51ᵇ. 2) prae se 86, 4. 3) prae, ante (de loco et tempore) 190ᵈ. — C. r. कर् a) coram producere 108, 2; b) primo loco ponere; efficere, ut quis antegrediatur; praemittere 122, 11; 205, 4; c) honore afficere 33, 13. — C. r. गम् a) anteire, antegredi 54, 14; b) progredi 34ᵃ; c) prodire 125, 13. — C. r. धा praeficere aliquem rei, mandare alicui negotia, inprimis sacerdotalia, vid. पुरोहित. — पुरःसर adj. f. ई (in fin. comp. आ) antecedens; m. qui praecedit 78ᵇ.

पुरस्तात् adv. in parte antica 57ᵃ [पुरस्].

पुरा s. p. 1) adv. antea, antehac; olim, quondam, antiquitus (opp. अधुना) 133ᵃ; 163ᵈ; — p. 26, 8; 132, 9; 203, 10. 2) conj. prinsquam, antequam 193ᵇ.

पुरिस s. पुरुष, q. v.

पुरु N. pr. veteris principis, filii Yayâtis et Sarmischthae 9, 5; 136, 9; 177, 2 cet. [r. पर्].

पुरुष p. पुरिस m. 1) vir, homo; pl. homines 144, 2. 7 cet.; — p. 163, 2. 3; 201, 19; पुरुषकेसरिन् (proprie adj. cujus altera pars homo, altera leo est) m. cognomen Vischnui (cum quartum in terra appareret, ut cum Hiranyakasipo pugnaret) 163ᵈ. 2) famulus, minister 30, 19 v. l. 3) anima mundi, mens mundi (Vischnus) 187ᶜ. — Cf. किंपुरुष.

पुरोभागिन् s. p. adj., f. °इणी importunus, immodestus, molestus 138, 16 p.

पुरोधस् m. sacrorum domesticorum antistes, sacerdos domesticus regis 141, 3 [पुरस् + धस a r. धा].

पुरोहित adj. antepositus; m. sacerdos domesticus regis 122, 11; 124, 1 cet. [पुरस् + हित a r. धा].

पुव्व s. पूर्व, q. v.

पुश्चिद s. पृष्ट, q. v.

पुष् r. IV पुष्यति habere, possidere; exhibere, aperire, ostendere, patefacere 16, 10; 19ᶜ.

caus. पोषयति nutriendum curare 119ᵈ.

पुप्फ *p.* पुष्प *n.* flos 66, 3; 84, 12; 44ᵃ; — *p.* 36, 11; 87, 3.

पुप्फमअ *adj.*, *f.* ई qui ex floribus coustat, ex fl. confectus 75ᵃ [पुप्फ].

पुहवी *s.* पृथिवी, *q. v.*

पू *r.* IX पुनाति *vel* पुनीते purificare, lustrare 10, 15. 16.
caus. पावयन्ति *id.* 84ᵈ.

पूआ *s.* पूजा *f.* honos 86, 2 [*r.* पूज्].

पूरण *n.* (*tò*) complere, (*tò*) implere 14, 12 [*r.* पृ].

पूरिदव्व *s.* पूरयितव्य *adj.* complendus, implendus 170, 17 [*r.* पृ].

पूरु *m.* N. pr. veteris principis, filii Yayâtis et Sarmischthae 83ᵇ.

पूर्व *p.* पुव्व *adj.* anticus; *n.* pars antica 38ᵃ; पूर्वकाय *m.* pars antica corporis 7ᵇ; 8ᵃ; पूर्वार्ध *m.* *id.* 66, 3. 2) prior, autecedens 81, 12; *pl.* = majores 50ᵃ; शब्दपूर्व *adj.* vocem शब्द pro autecedente habens = cum vox शब्द् antecedit 48ᵈ; पूर्वापर *p.* पुव्वावर a) orientalis et occideutalis 188, 20; b) praeteritus et futurus 173, 10 *p.* — *Cf.* अपूर्व. — *In fine comp. post part. praet. pass.* = prius 129, 6; 156, 13; 182, 22; 208, 5; 97ᵃ; — *p.* 152, 8; 155, 13. — पूर्वम् *adv.* prius 162, 8; 144ᵃ; *sequ.* अथ 185ᵃ, ततस् 190ᵃ, पश्चात् 180ᵃ; (*omissa lit. fin.*) *in init. comp. antc part. praet.* pass. 173ᵇ; पूर्वगत *adj.* = qui antegressus est 44, 9; पूर्वकृत *n.* prius factum 139, 13. 3) *in fine adj. comp. n.* = conjuuctus cum, cum 100ᶜ; — *p.* 71, 12; 132, 10.

पूर्वक *adj.*, *in fine adj. comp.* conjunctus cum; °म् *adv.* cum 127, 2; 93ᶜ [पूर्व].

पूर्वेद्युस् *adv.* heri 187, 6 [पूर्वे *loc. voc.* पूर्व + द्युस्].

पृथिवी *p.* पुहवी *f.* terra 188, 18; 206, 18; — *p.* 77, 9.

पृष्ट *p.* पुच्छिद (*dial. Mâgadh.* पुश्चिद) *v. r.* प्रछ्.

पृष्ठ *n.* dorsum, tergum 12, 15; 186, 20 [*r.* स्था *c.* प्र].

पृष्ठतस् *praep.* pone, post, (*c. gen.*) 153, 1 [पृष्ठ].

पेक्खअ *s.* प्रेक्ष*, प्रेक्षस्व *v. r.* ईक्ष् *c.* प्र.

पेक्खण *s.* प्रेक्षण *n.* adspectus 33, 10 [*r.* ईक्ष् *c.* प्र].

पेक्खदि *s.* प्रेक्षते
पेक्खसि *s.* प्रेक्षसे
पेक्खामि *s.* प्रेक्षे } *v. r.* ईक्ष् *c.* प्र.
पेक्खिअ *s.* प्रेक्ष्य
पेक्खिस्सं *s.* प्रेक्षिष्ये

पेलव *s. p. adj.* tener 71[b] (*cf.* परिबाधा); — *p.* 14, 11; 89, 5.

पेसिद *s.* प्रेषित, *q. v.*

पोदअ *s.* पोतक *m.* pullus, catulus 77, 3; 134, 7 [पोत].

पोर *s.* पौर, *q. v.*

पोरव *s.* पौरव, *q. v.*

पौर *p.* पोर *m.* oppidanus, civis 32, 16; पौरकार्य *p.* पोरकज्ज *n.* = res urbanae 159, 14; — *p.* 175, 11.

पौरव *p.* पोरव *adj., f.* ई a Puro oriundus; *m.* Puri proles: *pl.* stirps Puri 24, 6; 46, 18; 137, 14 *cet.*; — *p.* 69, 10; 78, 10; 79, 17; 132, 8 [पुरु].

पौरुहूत *adj.* qui Indri est 49[d] [पुरुहूत cogn. Indri saepe invocati].

पौरोभाग्य *n.* malevolentia, invidia 173, 5 [पुरोभागिन् malevolus].

पौलोमी *f.* filia Pulomani, uxor Indri 188[b] [पुलोमन् N. pr. soceri Indri].

°प्पओअ *s.* °प्रयोग, *q. v.*

°प्पअअ *s.* °प्रत्यय, *q. v.*

°प्पडिच्छन्द *s.* °प्रतिच्छन्द *m.* imago 174, 16. 17; 177, 20; 179, 12 [प्रति + छन्द].

°प्पडिबन्धअ *s.* °प्रतिबन्धक *adj.* qui impedimento est, impediens 203, 10 [प्रतिबन्ध].

°प्पडिरह *s.* °प्रतिरथ, *q. v.*

°प्पत्थाण *s.* °प्रस्थान, *q. v.*

°प्पदाण *s.* °प्रदान, *q. v.*

°प्पदेस *s.* °प्रदेश, *q. v.*

°प्पलाविन् *s.* °प्रलापिन् *adj.* garriens, hariolans 29, 4 [*r.* लप् *c.* प्र].

°प्पवेसिन् *s.* °प्रवेशिन् *adj.* se involvens 135, 13 [*r.* विश् *c.* प्र].

°प्पसव *s.* °प्रसव, *q. v.*

°प्पसविणी *s.* °प्रसविनी *adj. f.* pariens 96, 6 [*r.* सु *vel* सू *c.* प्र].

°प्पसूदा *s.* °प्रसूता *part. f.* quae peperit 197, 15 [*r.* सु *vel* सू *c.* प्र].

°प्पहाव *s.* °प्रभाव, *q. v.*

°प्पहुदि *s.* °प्रभृति, *q. v.*

°प्पिअ *s.* °प्रिय, *q. v.*

प्रकर *m.* acervus, multitudo, copia 137[c] [*r.* कॄ *A c.* प्र].

प्रकरण *n.* drama, cujus fabula a poeta inventa est 4, 1 [*r.* कॄ *A c.* प्र].

प्रकामम् *adv.* ex optato, ad voluntatem, satis, vehementer 98ᶜ; *in init. comp. omissa littera finali* 59ᵇ.

प्रकाश 1) *adj.* clarus; *n.* a) omnibus uotum, celeberrimum 25, 9; b) *adv.* clara voce, nt ab omnibns andiri possit *(vox scenica)* 23, 10; 24, 5; 39, 10 *cet.* 2) *m.* a) claritas, candor 32ᶜ; b) apertus locns, apertum 90, 5 [*r.* काश् *c.* प्र].

प्रकृति *p.* पकिदि *f.* 1) forma primaria; fons, cansa, origo 1ᶜ. 2) natura, indoles *p.* 43, 12; 87, 8; 89, 5 *cet.* 3) *pl.* a) consiliarii regis; b) subditi 133ᵃ; 195ᵃ [*r.* कृ *A c.* प्र].

प्रकोष्ठ *n.* brachinm 134ᵃ [प्र + कोष्ठ].

प्रगल्भ *adj.* fortis, sibi confidens, fiduciae plenus 48, 17 [*r.* गल्भ *c.* प्र].

प्रग्रह *m.* habena, frenum 12, 8; 190, 10 [*r.* ग्रह् *c.* प्र].

प्रच्छाय *p.* पच्छाअ *n.* locus nmbrosns, nmbra 22, 7; 3ᵇ [प्र + छाया].

प्रछ् *r.* VI पृच्छति rogare, interrogare 25, 5; 139, 16; 191, 17 *cet.*; — *p.* 23, 9; 38, 10; 65, 15. 16; 145, 4; 203, 2; 114ᵃ.

प्रजा *f.* 1) progenies; प्रजापति *m.* (*proprie* creatorum dominus) a) cognomen dei Brahmi 113ᵈ; b) nepos Brahmi = Casyapus, vir sapiens, filins Marîtschii (unde मारीच appellatur) matrimonio conjunctus cum tredecim Dakschi (filii Brahmi) filiabus, quarum natu maxima fuit Aditia 190, 11; 207, 8; 169ᵃ. 2) *pl.* snbditi 103ᵃ; 106ᵈ; 151ᵃ *cet.*

प्रजागर *p.* पज्जाअर *m.* pervigilatio, vigiliae 70, 13 *p.* 2) (τὸ) expergisci, (τὸ) expergefieri 150ᵃ [*r.* गृ *c.* प्र].

प्रणय *p.* पणअ *m.* familiaritas, *inprimis* amantium 75, 16; 116, 5; 136ᵃ; 176ᵃ; — *p.* 134, 11 [*r.* नी *c.* प्र].

प्रणयवन्त् *adj.* qni ducitur, qni allicitnr ab aliqua re *(loc.)* 144ᵈ [प्रणय].

प्रणयिन् *adj.* appetens, desiderans 176ᵉ [प्रणय].

प्रणाम *m.* corporis inclinatio, salutatio cum veneratione conjuncta 9, 12; 53, 2; 103, 5; 149, 13 [*r.* नम् + प्र].

प्रतनु *adj.* pertenuis, valde exiguns 139ᵇ [प्र + तनु].

प्रतप् *v. r.* तप् *c.* प्र.

प्रतर्क *m.* conjectnra, snspicio, opinio 107ᵈ [*r.* तर्क् *c.* प्र].

प्रतान *m.* palmes, clavicula, stolo 171ᵇ [*r.* तन् *c.* प्र].

प्रताम्र *adj.* valde rubicundus 134ᵉ [प्र + ताम्र].

प्रति *p.* पडि *praep.* 1) ad, versus 96, 2; 104, 12; 137, 18. 2) de, quod attinet ad 31, 14; 34, 2; 129, 11 *cet.* — *Cf. compp. a* प्रति *incipientia et radd.*

प्रतिकूल *adj.* adversus 10, 7 [प्रति + कूल].

प्रतिकृति *p.* पडिकिदि *f.* imago, effigies 174, 12; — *p.* 161, 8; 162, 2 [*r.* कृ *c.* प्रति].

प्रतिक्षणम् *adv.* perpetuo 95^b.

प्रतिगृहीत *v. r.* ग्रह् *c.* प्रति.

प्रतिग्रह *p.* पडिग्गह *m.* donum 30, 19 *v. l.*; — *p.* 144, 11.

प्रतिग्राहयन्त् *v. r.* ग्रह् *caus. c.* प्रति.

प्रतिदिनम् *adv.* in singulos dies, quotidie 105^b.

प्रतिद्वंद्विन् *m.* adversarius; *in fine comp.* certans cum aliquo 81^d.

प्रतिनिवृत्त *p.* पडिणिवुत्त *vel* पडिणिउत्त *v. r.* वृत् *c.* प्रति + नि.

प्रतिपत्ति *f.* honoris testificatio, honos; *c. r.* दा honores alicui habere 165, 17; 93^c; 161^b [*r.* पद् *c.* प्रति].

प्रतिपद्यमान *v. r.* पद् *c.* प्रति.

प्रतिपात्रम् *adv.* per singulas personas, p. s. partes (dramatis) 2, 5 [प्रति + पात्र].

प्रतिपाल्य *adj.* captandus, aucupandus (de occasione, de tempore) 191, 21 [*vb.* पालय *c.* प्रति].

प्रतिबन्ध *m.* (*τò*) resistere 43, 3 [*r.* बन्ध् *c.* प्रति].

प्रतिबोधवन्त् *adj.* ratione praeditus 119^b [प्रतिबोध].

प्रतिबोध्यमान *v. r.* बुध् *caus. c.* प्रति.

प्रतिमा *f.* imago, similitudo; *in fine comp.* similis 188^a [*r.* मा *c.* प्रति].

प्रतिरथ *p.* °प्पडिरह *m.* adversarius 96^b; 193^b; — *p.* 206, 20 [प्रति + रथ].

प्रतिरूपक *adj.*, *f.* °पिका *adj.* similis, conveniens, speciem alicujus rei habens 29, 12 [प्रति + रूप].

प्रतिवचन *n.* responsum 131, 17. 18 [*r.* वच् *c.* प्रति].

प्रतिवचनीकृ *vb.* pro responso dare 86^c [प्रतिवचन *c. r.* कृ *A*].

प्रतिवातम् *adv.* adversus ventum 34^b [प्रति + वात].

प्रतिविधेय *adj.* contra faciendus 56, 11 [*r.* धा *c.* प्रति + वि].

प्रतिषिद्ध *p.* पडिसिद्ध *v. r.* सिध् *c.* प्रति.

प्रतिष्ठा *f.* 1) locus a) ubi qnis est (versatur *cet.*) 164, 1; 166^a; b) illustris = altus diguitatis gradus 104^a. 2) fundamentum, columen, firmamentum 209, 18; 69^a; 152^b.

प्रतिसंहृत *v. r.* हृ *c.* प्रति + सम्.

प्रतिहत *p.* पडिहद *v. r.* हन् *c.* प्रति.

प्रतीति *f.* persuasio 191^c [*r.* इ *c.* प्रति].

प्रतीप *adj.* resistens; °म् *adv.* adversus flumen, adversus; *c. r.* गम् = resistere 94^b [प्रति + अप्].

प्रतीहार *m.* janitor; *f.* °हारी janitrix, *persona huj. fab. sc.* 120, 4 *cet.*; 158, 1; 175, 15 [*r.* हृ *c.* प्रति].

प्रत्यक्ष *p.* पच्चक्ख *adj.* qui est ante oculos, manifestus, apertus, qui in conspectum cadit, q. sensibus percipi potest 208, 17; 210, 15; 1^d; — *p.* 75, 2.

प्रत्यक्षीकृ *p.* पच्चक्खी° *vb.* visere, invisere, inspicere, oculis collustrare 200, 4; — *p.* 175, 11; उदन्तं nuntium de aliquo *(gen.)* exquirere, cognoscere de rebus alicujus 152, 6 *p.* [प्रत्यक्ष *c. r.* कृ *A*].

प्रत्यक्षीकृत *vid. antec.*

प्रत्यभिज्ञात *v. r.* ज्ञा *c.* प्रति + अभि.

प्रत्यभिहित *v. r.* धा *c.* प्रति + अभि.

प्रत्यय *p.* °प्पच्चअ *m.* fiducia, fides, persuasio 136, 17; 196, 4; 2^b; — *p.* 136, 9; प्रत्ययप्रतिवचन *n.* responsum ad fidem faciendam (ad persuadendum) aptum 131, 17 [*r.* इ *c.* प्रति].

प्रत्यर्पित *v. r.* ऋ *caus. c.* प्रति.

प्रत्यवेक्षित *v. r.* ईक्ष् *c.* प्रति + अव.

प्रत्यहम् *p.* पच्चहं *adv.* quotidie 48^b; 133^a; — *p.* 39, 9; [प्रति + अह = अहन्].

प्रत्यागत *v. r.* गम् *c.* प्रति + आ.

प्रत्यादिशन्त् *v. r.* दिश् *c.* प्रति + आ.

प्रत्यादिष्ट *v. r.* दिश् *c.* प्रति + आ.

प्रत्यादेश *p.* पच्चादेस *m.* (*tò*) repudiare; repudium 156, 8; 162, 7; 137^a; 184^a; — *p.* 48, 2; 138, 12; 158, 13; 173, 16 [*r.* दिश् *c.* प्रति + आ].

प्रत्यासन्न *part.* propinquus 32, 3 [*r.* सद् *c.* प्रति + आ].

प्रत्युत्पन्न *part.* qui definito puncto temporis adest, praesens 133, 15 [*r.* पद् *c.* प्रति + उद्].

प्रथ् *r.* I प्रथते extendi; *vid.* प्रथित.

caus. प्रथय् prodere, aperire, indicare, significare 64^b.

प्रथम *p.* पढम *adj.* 1) primus 5, 1; 34, 8; — *p.* 65, 11; = recens 151, 5 *p.* 2) prior, superior 51, 12 *cet.*; 162, 6; — *p.* 174, 20. 3) pri-

marius, principalis, praecipuus, singularis 189, 10; 161^{a}; — *p.* 84, 8; प्रथमम् *p.* पढमं *adv.* a) primum, primo 140, 10; 85^{a}; — *p.* 87, 14; 134, 8; b) antea, antehac 77^{d}; 89^{a}; 135^{a}; — *p.* 55, 2; 81, 5; — पढमं दृष्ट modo, proxime 4, 3 [प्र + थम = तम].

प्रथित *part.* omnibus notus, pervulgatus 136, 6 [*r.* प्रथ्].

प्रदक्षिणीकृ *vb.* dexterum latus alicui advertere, cum observantia salutare 100, 18; 189, 7 [प्रदक्षिण *c. r.* कृ *A*].

प्रदान *p.* °प्पदाण *n.* collocatio filiae, matrimonium 27^{ab}; — *p.* 28, 11 [*r.* दा *c.* प्र].

प्रदीप *m.* lucerna 9, 5 [*r.* दीप् *c.* प्र].

प्रदेय *adj.* dandus; *f.* °या in matrimonium danda, collocanda 109, 15 [*r.* दा *c.* प्र].

प्रदेश *p.* पदेस, °प्पदेस *m.* locus, regio 119, 13; 189, 21; — *p.* 39, 8; 168, 3; 170, 7 [*r.* दिश् *c.* प्र].

प्रधान *n.* res gravissima, res summa 41^{a} [*r.* धा *c.* प्र].

प्रपन्न *part.* 1) *v. r.* पद् *c.* प्र. 2) = उपेत instructus, praeditus, ornatus (?) 1^{d}.

प्रपात *m.* casus, lapsus 138^{d} [*r* पत् *c.* प्र].

प्रबल *adj.* validus; = crassus 184^{c} [प्र + बल].

प्रबुद्ध *v. r.* बुध् *c.* प्र.

प्रबोध *m.* (*rò*) vigilem esse, (*rò*) vigilare 159, 12 [*r.* बुध् *c.* प्र].

प्रभवन्त् *part.* potens; *m.* = dominus 157, 6 [*r.* भू *c.* प्र].

प्रभविष्णु *adj.* potens; *m.* dominus 44, 7 [*r.* भू *c.* प्र].

प्रभा *f.* splendor 26^{b} [*r.* भा *c.* प्र].

प्रभात *p.* पभाद *n.* (*rò*) illucescere, ortus lucis, diluculum 90, 8; अच्छीसु पभादं आसि in oculis *(ejus)* diluculum fuit = noctem usque ad diluculum pervigilavit 36, 8.

प्रभाव *p.* पहाव, °प्पहाव *m.* potestas, potentia, vis 97, 17; 210, 15; — *p.* 25, 13; 38, 15; 87, 15; 155, 9 [*r.* भू *c.* प्र].

प्रभु *m.* dominus, princeps 43, 6 [*r.* भू *c.* प्र].

प्रभुता *f.* dominatio, imperium in aliquem *(loc.)* 123^{b}; 192^{b} [प्रभु].

प्रभृति *p.* पहुदि, °प्पहुदि *adv.* inde a, a 156, 14; — *p.* 68, 10; 104, 4 [*r.* भृ *c.* प्र].

प्रमत्त *part.* ebrius 77^{d} [*r.* मद् *c.* प्र].

प्रमद *p.* पमद *adj.* petulans, lascivus; *f.* °दा mulier *inprim.* petulans,

lasciva 115ᵈ; — *p.* 4ᵇ; प्रमद्वन *p.* पमद्वण *n.* nemus voluptarium regis 159, 9; — *p.* 155, 12; 160, 6 [प्र + मद्].

प्रमाण *n.* 1) mensura, modus 13, 17; प्रमाणाधिक *adj.* immoderatus 30ᵇ. 2) regula, norma, lex; arbitrium 22ᵈ; 119, 4 [*r.* मा *c.* प्र].

प्रमाणीकृ *vb.* aliquid normam facere, aliquid sequi 155, 3 [प्रमाण *c. r.* कृ *A*].

प्रमाणीकृत *vid. antec.*

प्रमाद् *m.* incuria, neglegentia, socordia 154ᵇ [*r.* मद् *c.* प्र].

प्रमुख *adj.* qui os advertit; °खे ex adverso, ante oculos alicujus *(gen.)* 182ᵃ [प्र + मुख].

प्रयत्न *m.* studium, opera, contentio; *in init. comp.* = aegre, vix 5, 15 [*r.* यत् *c.* प्र].

प्रयस्त *part.* enixus; studiosus, acer, ardens 76ᵇ [*r.* यस् *c.* प्र].

प्रयुक्त *v. r.* युज् *c.* प्र.

प्रयोग *p.* पओअ, °प्पओअ *m.* 1) conatus, inceptum, consilium 71, 8 *p.* 2) (*rò*) fabulam (scenicam) agere 2ᵃ; — *p.* 2, 7; 4, 4.

प्ररूढ *part.* qui ortus est 179ᵈ [*r.* रुह् *c.* प्र].

प्रलोभ्य *adj.* desiderandus, pelliciens 176ᵃ [*r.* लुभ् *c.* प्र].

प्रवर्तमान *v. r.* वर्त् *c.* प्र.

प्रवर्तितव्य *adj.* agendus; *n. impers.* agendum 155, 16 [*r.* वर्त् *c.* प्र].

प्रवात *p.* पवाद् *n.* 1) perflatus aëris 63, 3. 2) coelum ventosum, aër ventosus 163, 3 *p.* [*r.* वा *c.* प्र].

प्रवास *p.* पवास *m.* peregrinatio 90, 4; 79ᶜ; — *p.* 92, 5 [*r.* वस् *c.* प्र].

प्रविभक्त *v. r.* भज् *c.* प्र + वि.

प्रविष्ट *p.* पविट्ठ *v. r.* विश् *c.* प्र.

प्रवृत्त *s.* पउत्त *v. r.* वर्त् *c.* प्र.

प्रवृत्ति *f.* 1) (*rò*) prodire, (*rò*) apparere, (*rò*) comparere 177ᵇ. 2) effectus, agitatio, motus 22ᵈ. 3) (*rò*) se dedere, (*rò*) se conferre ad 113, 14; 93ᵇ. — *Cf.* स्नेह. [*r.* वर्त् *c.* प्र].

प्रवेश *m.* (*rò*) intrare; introitus, ingressus 123, 6; 161, 19; 140ᶜ [*r.* विश् *c.* प्र].

प्रवेशक *m.* ea fabulae scenicae pars, quae inter duos actus interposita a personis inferioris ordinis agitur, ut ii qui spectant de iis rebus, quae inter duos actus gestae sunt, fiant certiores, aut doceantur

de iis rebus, quas si nesciant, ea quae sequuntur intellegere non possunt: ludus interpositus, embolium 151, 10.

प्रवेश्य *adj.* intrandus, quo intrare licet, quo se conferre l. 12, 11 [*r.* विश् *c.* प्र].

प्रशान्त *v. r.* शम् *c.* प्र.

प्रश्न *m.* interrogatio, percontatio 127, 2; 129, 13 [*r.* प्रछ्].

प्रष्टव्य *p.* पुच्छिदव्व *adj.* interrogandus, percontandus 27, 18; 210, 19; — *p.* 65, 15. 16 [*r.* प्रछ्].

प्रसन्न *p.* पसण्ण *adj.* 1) clarus, limpidus 118^{b}. 2) hilaris 124, 13 *p.* 3) propitius 1^{d} (*v. l.*) [*r.* सद् *c.* प्र].

प्रसभम् *adv.* vi, violenter, vehementer 5^{a}; *in init. comp. omissa litera finali*: प्रसभदमन *n.* (τὸ) vi domare 193^{c} [*r.* सभ् = सह् *c.* प्र; *absolut.*].

प्रसर *m.* (τὸ) erumpere, cooriri 29^{a}; 58^{c} [*r.* सृ *c.* प्र].

प्रसव *p.* °प्पसव *m.* 1) partus 140, 9; — *p.* 105, 7. 2) flos 107^{c}; — *p.* 154, 7 [*r.* सू *vel* सु *c.* प्र].

प्रसाद *p.* पसाद (*dial. Mâgadh.* पशाद) *m.* 1) claritas, pelluciditas, puritas 192^{c}. 2) favor, gratia, benevolentia 157^{c}; 190^{d}; — *p.* 147, 12. 3) beneficium 149, 10 *p.* [*r.* सद् *c.* प्र].

प्रसादन *n.* (τὸ) sibi aliquem conciliare [*r.* सद् *caus. c.* प्र].

प्रसादनतस् *adv.* = प्रसादनात् *vid. antec.* 3, 2.

प्रसाधन *p.* पसाहण *n.* (τὸ) exornare; ornatus, ornamentum 170, 20; — *p.* 97, 8 [*r.* साध् *caus. c.* प्र].

प्रसारित *v. r.* सृ *caus. c.* प्र.

प्रसारिन् *adj.* proveniens, prorumpens 62^{b} [*r.* सृ *c.* प्र].

प्रसिक्त *v. r.* सिच् *c.* प्र.

प्रसूति *f.* 1) (τὸ) provenire, (τὸ) erumpere (de fructibus, floribus, foliis) 85^{c}. 2) progenies 182, 20; प्रसूतिविकल = liberis carens 153^{c} [*r.* सू *c.* प्र].

प्रस्ताव *m.* 1) mentio, commemoratio 198, 19. 2) (τὸ) incipere, (τὸ) initium facere 191, 21 [*r.* स्तु *c.* प्र].

प्रस्तावना *f.* scena, quae inter benedictionem et initium primi actus interposita est = prologus 4, 11 [*r.* स्तु *caus. c.* प्र].

प्रस्थान *p.* पत्थाण, °प्पत्थाण *n.* 1) profectio, discessus 49, 8; — *p.* 92, 11;

ad aliquid: *antec. in comp.* 29, 10 *p.* 2) (τὸ) progredi, progressus 101ᵈ [*r.* स्था *c.* प्र].

प्रस्थित *p.* पत्थिद *v. r.* स्था *c.* प्र.

प्रस्निग्ध *part.* valde pinguis 14ᵇ [*r.* स्निह् *c.* प्र].

प्रहरिष्यन्त् *v. r.* हर् *c.* प्र.

प्रांशु *adj.* longus 49ᵇ [प्र + अंशु].

प्राक् *vid.* प्राञ्च्.

प्राग्र *n.* extrema cuspis; prima acies; प्राग्रसर् *adj.* in prima acie iens = primus, optimus 113ᵃ [प्र + अग्र].

प्राची *vid.* प्राञ्च्.

प्राज्य *adj.* largus, multus, copiosus 194ᵃ.

प्राञ्च् *adj.*, *f.* प्राची adversus; प्राची (*intell.* दिक्) plaga orientalis, oriens 95ᶜ. — प्राक् a) *adv.* ante, antea, antehac 142, 8; 207, 14; 190ᵇ; प्रागेव modo, proxime 124, 4; b) *praep. c. abl.* ante.; *c. abl. nom. actionis* = antequam 119ᶜ [*r.* अञ्च् *c.* प्र].

प्राण *m.* spiritus, halitus; *pl.* vita; प्राणानां वृत्ति = जीवन 172ᵃ; प्राणसार् *adj.* virium plenus, validus, robustus 38ᵈ [*r.* अन् *c.* प्र].

प्राणवन्त् *adj.* spiritu instructus = vivens 1ᶜ [प्राण].

प्राणिन् *adj.* spirans, vivens; *m.* animans (animal, homo) 1ᶜ; 107ᵇ [प्राण].

प्रान्त *m. n.* margo, ora, finis 84ᵇ; 133ᵇ; 143ᵃ [प्र + अन्त].

प्राय *m.* regula; °येण maximam partem, maxime, plerumque, vulgo 62, 10; 129, 15. *Cf.* एवम् [*r.* इ *c.* प्र].

प्रायस् *id. qu.* प्रायेण; *vid.* प्राय 159ᵇ [*r.* इ *c.* प्र].

प्रार्थना *f.* appetitio, desiderium, studium, amor 27, 11; 28, 14; 31, 15 *cet.* [*vb.* अर्थय् *c.* प्र].

प्रार्थयितर् *m.* amans, qui ambit virginem 37, 9; 63ᶜ [*vb.* अर्थय् *c.* प्र].

प्रार्थित *v. vb.* अर्थय् *c.* प्र.

प्रिय *p.* पिअ, °प्पिअ 1) *adj.* a) carus. dilectus, amatus 94ᵃ; — *p.* 21, 12; 26, 2; 36, 12 *cet.*; *in fine comp.* pro caro habens = amans 171, 21; — *p.* 156, 5; *in init. comp.* cui (quid: *sequ. in comp.*) carum est = amator 85ᵇ; b) gratus, jucundus, acceptus, optatus, laetus 17, 7; 210, 19; 211, 6; 212, 4. 6; — *p.* 23, 6 *v. l.*; 94, 3; 105, 7; *c. r.* कर् gratum alicui facere 212, 6; प्रियदर्शन *adj.* suavis visu 158, 5; 59ᶜ. 2) *s.* a) *m.* amatus 92ᵃ *p.*; b) *f.* प्रिया amata 62, 7; 72, 18; 82, 1 *cet.* [*r.* प्री].

प्रियंवदा *p.* पियंवदा *adj.* jucundum loquens; *s. f.* N. pr. amicae Sacuntalae, *persona huj. fab. sc.* 16, 1 *cet.*; — *p.* 15, 13 *cet.*; पियंवदामिस्स = cum Priamvadâ 109, 12 [प्रियम् *acc.* + वद् *a r.* वद्].

प्री *r.* IX प्रीणाति *vel* प्रीणीते delectare, exhilarare.

caus. प्रीणयति *id.* 194[b].

प्रीति *f.* amor 206, 4 [*r.* प्री].

प्रीतिमन्त् *adj.* laetus 127, 8 [प्रीति].

प्रेक्षणीय *adj.* videndus, qui videri potest 5, 15 [*r.* ईक्ष *c.* प्र].

प्रेरयन्त्, प्रेरित *v. r.* ईर् *caus. c.* प्र.

प्रेषित *p.* पसिद् *v. r.* इष् *caus. c.* प्र.

प्लु *r.* I प्लवते nare; salire; *vid.* प्लुत.

प्लुत *part.* qui saliit; *n.* saltus, motus salientis 7[d] [*r.* प्लु].

फ

फणा *m.* crista (serpentis) 159[a].

फल *s. p. n.* 1) fructus (arboris) 52, 19; 14[b]; 190[a]; — *p.* 22, 3. 2) *transl.* fructus (commodum *aut* incommodum; quaestus *aut* damnum, lucrum *aut* detrimentum) 46, 5; 204, 17; 16[a] *cet.* 3) quod efficitur, effectus, eventus 139[b]. 4) praemium (merces) *aut* poena (noxa) 154, 2 *p.*

फलश्र *s.* फलक, *q. v*

फलक *p.* फलश्र *n.* tabula 167, 18; 174, 15; — *p.* 161, 7; 169, 12; 170, 17; *vid.* चित्र.

फुलन्ति *s.* स्फुरन्ति *v. r.* स्फुर्.

ब

बटु *m.* puer, homo (*contemptim*) 58, 5.

बण्णा *s.* वर्णा, *q. v.*

बत *interj., exclamatio stupentis aut dolentis:* ah! vae! 10[c]; 153[a].

बत्त *s.* पत्र, *q. v.*

बद्दिआ *s.* पट्टिका, *q. v.*

बद्ध *part. v. r.* बन्ध्.

बद्धपल्लवदा *f.* (*ró*) actas gemmas (surculos) habere 18, 1. 2 [बद्ध + पल्लव].

बन्ध् *r.* IX बध्नाति 1) ligare, vincire, capere 144, 2; 109^{b}; *transl.* teuere 3, 16. 2) colligare, coujungere, connectere 40^{b}. 3) defigere, conjicere, convertere in *(loc.)* 7^{a}; — *p.* 69, 10. 4) agere, movere (gemmas arboris *cet.*) 18, 1. 2. 5) habere coepisse, habere 132^{a}. 6) conditionem aliquam inire, aliquid ingredi, incipere 49^{c}. 7) apparere, exsistere 30^{c}.

अनु subsequi 192, 21.

बन्ध *s. p. m.* 1) (τὸ) capere, captura 147, 2 *p.* 2) vinculum a) *cf.* भग, आशा, मणि, संधि; b) = taenia crinalis 30^{d}; c) = uervus (arcus) 40^{d} [*r.* बन्ध्].

बन्धण *s.* °न, *q. v.*

बन्धन *p.* °ण *n.* 1) (τὸ) capere; captura 145, 10 *p.* 2) custodia, carcer 148^{d}. 3) vinculum a) *cf.* पद, मणि; b) = taeuia crinalis 149, 5; — *p.* 168, 20; c) = iuvolucrum 154, 7 *p.* 3) pediculus, petiolus, scapus 146^{a} [*r.* बन्ध्].

बन्धु *s. p. m.* affinis, cognatus, propinquus 208, 3; 86^{b}; 93^{d} *cet.*; बन्धुअण *m.* = affines, cognati, propiuqui *p.* 76, 12; 114^{a} (*v. l.*) [*r.* बन्ध्].

बन्धुर *adj.* suavis, venustus, pulcher 141^{a} [बन्धु].

बम्हण *s.* ब्राह्मण, *q. v.*

°बराजिद *s.* °पराजित *part.* devictus; *vid.* अबराजिद [*r.* जि *c.* परा].

बल *s. p. n.* vis 30, 7; 78, 8; *abl.* बलात्, *unde comp.* बलात्कार *p.* बलक्कार *m.* (τὸ) vim adhibere, violentia; बलात्कारेण (*vel* सबलक्कारं *p.*, *q. v.*) violeuter 174^{b}.

बलवन्त *f.* °वती *p.* °वदी *adj.* robustus 184^{b}; — *p.* 162, 14; °वत् *adv.* valde, graviter, vehementer 60, 1; 64, 14; 117, 3 *cet.* [बल].

बलात्कार *v. sub* बल.

बलि *s. p. m.* 1) dona, quae pro tributis ciborum vel sacrificiorum offeruntur diis aut semideis, hominibus aut animalibus, inprimis avibus aut etiam rebus inanimatis; deuique quidquid colendi causa offertur exceptis iis rebus, quae proprie sacrificia dicuntur 97^{b}; — 84, 13. 2) *transl.* victima, praeda 148, 12 *p.*

बलिअं 1) *sg. nom. m.* (*ut* भत्तं *ex* भवान्) *s.* बलीयान् *adj. compar.* vehemeutior 66, 1; 67, 3. 2) *sg. acc. n.* (*sec.* I^{mam} *decl.*) = *s.* बलीयस् *adv.* vehementer 193, 17; 65^{b} [बलिन्].

बहिणिआ *s.* भगिनी, *q. v.*

बहु *s. p.* 1) *adj., f.* बह्वी (*vel* बहु) multus 87, 12: 72^{a}; 107^{d}; — 47, 13; 76, 14 (*cf.* किम् 3, c.); — *p.* 76, 11; बहुधनत्व *n.* (τὸ) magnas divitias habere 175, 21; बहुपत्नीक *adj.* qui multas uxores habet 175, 21; बहुमुह *adj.* qui multa ora habet = multiplex, vehemens, gravis 162, 3 *p.* 2) *adv.*; *c. r.* मन् magni aestimare 83^{a}; 144^{b}; — *p.* 97, 2; 150, 5; *comp.* बहुतरम् plus 7^{d} [*r.* बह्].

बहुतिथ *adj.* multiplex, multus 101^{c} [बहु].

बहुत्व *n.* (τὸ) multum esse, magnus numerus, multitudo 69^{a} [बहु].

बहुधनत्व *vid.* बहु.

बहुधा *adv.* multis modis, multum 76^{c} [बहु].

बहुमत *s.* °मद *v.* बहु *c. r.* मन्.

बहुमद *s.* °मत *v. antec.*

बहुमन्तव्व *s.* बहुमन्तव्य *adj.* magni aestimandus 97, 2 [बहु + मन्तव्य].

बहुमन्यमान *v. r.* मन् *c.* बहु.

बहुमाण *s.* °मान, *q. v.*

बहुमान *p.* °माण *m.* cultus, observantia, reverentia, veneratio 174, 11; — *p.* 96, 4 [बहु + *r.* मन्].

बहुलदा *s.* °लता *f.* (τὸ) multum esse 175, 10 [बहुल].

बहुलीभू *vb.* °भवति augeri; pervulgari, percrebescere, exire, in vulgus emanare, ad hominum aures pervenire 156, 7 [बहुल].

बहुलीभूत *v. vb.* बहुलीभू.

बहुशस् *adv.* identidem, crebro, saepe 23^{a}; 60^{c} [बहु].

बाण *s. p. m.* sagitta 10^{a}; 53^{a}; 55^{d}; 68^{d}; बाणपात *m.* = sagittae ictus (jactus) 7, 11; बाणासन *p.* °सण (*adj. comp.* sagittas jaciens) *n.* arcus, 54, 3; — *p.* 36, 11.

बाध् *r.* I बाधते vexare, cruciare 195, 16 *p.*

परि vexare, molestiae esse 185^{b}.

बाधा *f.* 1) vexatio, cruciatus, tormentum, (τὸ) molestiae esse 19, 10; 61, 7 [*r.* बाध्].

बान्धव *m.* propinquus, cognatus 93^{b} [बन्धु].

बाल *s. p.* 1) *adj.* parvus, parvulus; novellus; catulus 13, 17. 18; 148^{a}; — *p.* 194, 5; 195, 16. 2) *s. m.* puer 192, 21; 193, 3. 4. 11 *cet.*; *f.* °ला puella 54^{a}; 60^{a}; 127^{a}.

बालअ *s.* बालक *m.* puer 196, 17 [बाल].

बाप्प *m.* lacrimae 97, 3; 104, 16; 165, 16 *cet.*

बाहा *s. p. f.* brachium *p.* 104, 4; 169, 2 [*r.* बाह्].

बाहोधमाणा *s.* बाध्यमान *v. r.* बाध्.

बाहु *s. p. m.* brachium 9, 9; 16ᵃ; 30ᵃ *cet.*; – *p.* 104, 4 *v. l.*; बाहूत्क्षेपम् *adv.* brachiis sublatis 127ᵇ.

बाहूत्क्षेपम् *vid. antec.*

बाह्य *adj.* externus, exterior 187, 14 [बहिस्].

बि *s.* अपि, *q. v.*

बिडाल *s. p. m.* feles 181, 13 *p.*

बिन्दु *s. p. m.* gutta 185ᵇ; — *p.* 55, 2; 169, 1.

बिम्ब 1) *m. n.* orbis solis *aut* lunae 171ᵈ. 2) *n.* fructus momordicae monadelphae (cujus cum rubro colore conferri solent labra) 148ᶜ.

बिस *n.* planta radicis nymphaeae (*Germ.* Wurzelschoss, Untergrundstengel des Lotus) 67ᵃ; 75ᶜ.

बीज *n.* semen 177, 3; 1ᶜ; 152ᵈ; 175ᵃ.

बुद्धि *s. p. f.* 1) intellegentia, judicium 162, 13 *p.* 2) opinio 135, 17 [*r.* बुध्].

बुध् *r.* I बोधति *et* °ते; IV बुध्यते expergisci.

caus. बोधयति (expergefacere) 1) facere, ut florescat (flos) 125ᵃ. 2) monere 77ᶜ.

अनु *caus.* monere 4, 6.

प्र expergisci 109ᵃ.

प्रति 1) expergisci 91, 11 *p.* 2) florescere, sese pandere 154, 7 *p.* *caus.* expergefacere, e somno excitare 135ᵃ; — *p.* 36, 3.

वि expergisci 135ᵇ.

बुभुक्खा *s.* बुभुक्षा *f.* cibi appetentia, fames 167, 14 [*r.* भुज् *desid.*].

बोध *m.* cognitio 100ᶜ [*r.* बुध्].

बोधित *v. r.* बुध् *caus.*

ब्रह्मन् 1) (oxyt.) *m.* Brahmanus, homo ex ordine sacerdotum 80ᵇ; ब्रह्मवर्चस *n.* praestantia in cognoscendis rebus divinis, principatus in r. d., sanctitas 161, 3. 2) (paroxyt.) *n.* vita sancta, *praecipue* castitas 25, 9 [*r.* बृह्].

ब्राह्मण *p.* बम्हण *m.* Brahmanus, homo ex ordine sacerdotum 124, 6; — *p.* 144, 11.

ब्रू *r.* II ब्रवीति *et* ब्रूते dicere, loqui 46, 11; 60, 1; 159, 12.

18

भ

भअं *s.* भवान् *vid.* भवन्त्.

भअवं *s.* भगवान् *vid.* भगवन्त्.

भत्ति *f.* cultus, observantia, veneratio 10, 9 [*r.* भज्].

भगवन्त् *p. (sg. nom.)* भअवं *adj., f.* भगवती *p.* भअवदी augustus, sanctus, venerabilis 25, 9; 60, 3; 61, 8 *cet.;* — *p.* 51, 10; 75, 13; 87, 14 *cet.* [भग].

भगिनी *p.* बहिणिआ *f.* soror 101, 14; — *p.* 103, 15.

भग्ग *v. r.* भञ्ज्.

भङ्ग *s. p. m.* 1) (τὸ) frangi 67ᵃ; — *p.* 37, 1; 180, 7. 2) (τὸ) defringi, (τὸ) decerpi 154, 16 *p.* 3) (τὸ) perfringi 154, 7 *p.* 4) (τὸ) flecti, inflexio 7ᵃ. 5) (τὸ) distorqueri 30, 2; *cf.* भ्रू. 6) *transl.* (τὸ) turbari, impediri 105, 12 [भञ्ज्].

भज् *r.* I भजति *et* °ते 1) sortiri, participem fieri *(alicujus rei: acc.)* 168ᶜ. 2) se conferre *(aliquo: acc.)* 108ᵇ.

  वि separare, sejungere; *vid.* विभक्त.

  प्रवि distribuere 166ᵇ.

  संवि dividere, partiri, communicare cum aliquo 68, 2 *p.*

भञ्ज् *r.* VII भनक्ति frangere 120ᵈ.

भट्टक *s.* भर्तृक*, भर्तृ *m.* dominus 149, 14.

भट्टा *(nom. sg.) s.* भर्ता *et (voc. sg. in dial. Mâgadh.) s.* भर्तृ.

भट्टालक *(dial. Mâgadh.) s.* भट्टारक *m.* vir amplissimus 150, 14 [भट्टार *a* भर्तृ].

भट्टिणा *s.* भर्त्रा
भट्टिणी *s.* भर्त्री } *v.* भर्तृ.
भट्टिणो *s.* भर्तुस्

भण *r.* I भणति dicere, loqui (*alicui: acc.; cf.* 198, 14. 15) *p.* 67, 6; 69, 13; 71, 8 *cet.*

भणादि *s.* भणति
भणासि *s.* भणसि } *v. r.* भण्.
भणाहि *s.* भण
भणिद *s.* भणित

भत्तु° *s.* भर्तृ°
भत्तुणि *s.* भर्तरि } *vid.* भर्तृ.
भत्तुणो *s.* भर्तुस्

भद्दद *s.* भद्र, *q. v.*

भद्र *s.* भद्दद *adj.* 1) laetus, faustus; भद्दमुह *adj.* cujus os (adspectus) felicitatem affert *p.* 195, 15; 196, 2; 197, 14. 2) *in aloquio:* = optime (a), carissime (a) 30, 9; 43, 16; 75, 5. 16 *cet.* 3) bellus, pulchellus 199, 2 *p.* [*r.* भन्द्].

भमर *s.* भ्रमर, *q. v.*

भय *n.* timor, metus 78, 13; 7^{b}; 39^{b} *cet.* [*r.* भी].

भृ *r.* I भरति *et* °ते; III बिभर्ति *et* °र्ते 1) ferre, gestare, habere, uti 38^{d}; 134^{b}; 171^{c}. 2) ferre, perferre, sustinere, tolerare 181^{d}.

नि *vid.* निभृत.

सम् apportare, parare (*inprimis* materiam, vasa instrumentaque sacrificii) 153^{a}.

भर *m.* onus 96^{c} [*r.* भृ].

भरण *p.* *(dial. Mâgadh.)* भलण *n.* (τὸ) nutrire, (τὸ) alere, (τὸ) sustentare 193^{d}; — *p.* 145, 10. 11 [*r.* भृ].

भरत *m.* N. pr. a) *(sg.)* filii Duschyanti et Sacuntalae, qui primus Indiae princeps fuisse dicitur 193^{d}; b) *(pl.)* stirpis: Bharatidae 212, 7 [*r.* भृ].

भर्तृ (भर्तृ°) *p.* भट्टिदि *vel* भत्तु [*sg. nom. (in dial. Mâgadh. etiam voc.)* भट्टा] *m.* (*proprie* altor) 1) dominus (princeps, rex) 186^{b}; 187^{b}; — *p.* 41, 12; 42, 1; 51, 3 *cet.*; *f.* भर्त्री *p.* भट्टिणी domina (regina) 167, 20 *p.* 2) maritus 83^{a}; 89^{b}; 94^{b} *cet.* — *p.* 83, 5; 89, 1; 93, 6 *cet.* [*r.* भृ].

भर्तृमती *adj. f.* maritum habens; nupta alicui 115^{b} [भर्तृमन्त् *a* भर्तृ].

भलण *s.* भरण, *q. v.*

भव *m.* ortus 187^{c}; 195^{d} [*r.* भू].

भवदा *s.* भवता } *vid.* भवान्.
भवदो *s.* भवतस् }

भवन *n.* domus, palatium 180^{a} [*r.* भू].

भवन्त् (*sg. nom.* भवान् *p.* भवं *vel* भअं 156, 3; *in init. comp. s.* भवत् 182, 16) *f.* भवती *p.* °दी *pronom. secundae personae, quod sequitur tertia verbi persona; eo ad significandam observantiam pro pronomine* त्वम् *utuntur Indi* 9, 5; 11, 8; 22, 5 *cet.*; — *p.* 39, 4; 40, 16; 45, 12 *cet.* — *Cf.* अत्रभवन्त् *et* तत्रभवन्त्.

भविअ *s.* भूत्वा *v. r.* भू.

भवितव्य *p.* होदव्व *adj., n. sg.* 1) quod fieri oportet 16b. 2) *impers.* oportet esse, necesse est, putandus (a, um) est *(conjungitur cum duplici instrumentali et subjecti et praedicati)* 40, 19; 50, 16; 63, 7. 8; 175, 21; — *p.* 39, 9; 75, 7. 8; 150, 3; 156, 5 [*r.* भू].

भविदव्वदा *s.* भवितव्यता *f.* necessitas fatalis 162, 13, 14 [भवितव्य].

भविदुं *s.* भवितुम्
भविश्शशि *(dial. Mâgadh.) s.* भविष्यसि
भविस्सं *s.* भविष्यामि — *v. r.* भू.
भविस्सदि *s.* भविष्यति
भवे *s.* भवेत्

भा *r.* II भाति splendere.

प्र *id.*; *vid.* प्रभात.

प्रति apparere, videri 208, 6; 43c; 175a; — *p.* 17, 3.

वि splendere 176b.

भाअ *s.* भाग, *q. v.*

भाअण *s.* भाजन, *q. v.*

भाआहि = *s.* बिभीहि *v. r.* भी.

भाई *s.* भागी *(sg. nom.) adj.* particeps 203, 14 [भागिन् *a* भाग].

भाइस्सं *s.* भेष्यामि
भाइस्सदि *s.* भेष्यति — *v. r.* भी.

भाग *p.* भाअ *m.* 1) sors 108a; — *p.* 135, 2; *cf.* महन्त्. 2) pars, portio 47b; — *p.* 50, 5; 178, 18. 3) pars = locus 81c; 91c.

भागधेय *p.* भाअहेअ *n.* 1) *pl.* sors, fortuna *p.* 159, 2; 204, 4; 203, 2. 2) pars, portio 50, 8 [भाग + धेय *a r.* धा].

भाग्य *n. sg. pl.* sors, fortuna (secunda, adversa) 93d; 94c; 127a [भाग].

भाज् *adj. in fine comp.* particeps 178, 5 [*r.* भज्].

भाजन *p.* भाअण *n.* vas 84, 12; — *p.* 87, 4; 134, 2. 3 [*r.* भज्].

भानु *m.* sol; Sol 102a [*r.* भा].

भार *m.* onus 102c [*r.* भृ].

भार्या *f.* uxor, conjux 175, 22 [*r.* भृ].

भाव *p. id. vel* °हाव *m.* 1) *in fine comp.:* (τὸ) esse; *format substantiva abstracta* 21, 2; 168c; — *p.* 35, 5; 81, 5 (*cf.* रातन्, कादर, तनु, वअस्स). 2) natura 110d; — *p.* 132, 9; 168, 2. 3) amor 49, 9; 169, 6; 35a;

— *p.* 69, 10; 125, 10. 4) animus 100^d^. 5) vir prudens; vir generosissimus 148, 8 *p.*; भावमिश्र *id.* 144, 9; 146, 10 [*r.* भू].

भाविन् *s. p. adj.* futurus 209, 21; — *p.* 164, 19 [*r.* भू].

भाशुल *(dial. Mâgadh.) s.* भासुर *adj.* lucidus, splendidus 146, 9 [*r.* भास्].

भाष् *r.* I भाषते loqui, dicere 31^b^.

भाषमाण *v. r.* भाष्.

भास् *n. (in fine comp.)* splendor 167^b^ [*r.* भास्].

भिद् *r.* VII भिनत्ति *vel* भिन्त्ते 1) findere, diffindere = a) frangere, rumpere 108^a^; disjicere, dispellere 33^c^; 182^a^; b) aperire; *pass.* se aperire, sese pandere 176^d^. 2) mutare; *pass.* se mutare 15^b^.

उद् *pass.* prorumpere, provenire 169, 1 *p.*

भिद् *adj. in fine comp.* findens, conterens, contundens 52, 2 [*r.* भिद्].

भिन्न *part.* 1) *v. r.* भिद्. 2) diversus 14^c^; भिन्नदेश *adj.* qui diversis locis est; °त्व *s.* (τὸ) diversis locis esse 51^a^. 3) mixtus, conjunctus 38^b^.

भी *r.* III बिभेति timere *(aliquem: abl.)* 55, 5; — *p.* 111, 8; 172, 15; 180, 6.

भीत *p.* भीद *part.* timens; territus, perterritus; anxius 138, 17; 154, 18; 33^d^; — *p.* 193, 17 [*r.* भी].

भीति *f.* timor 144, 8 [*r.* भी].

भीद *s.* भीत, *q. v.*

भीरु *s. p. adj., f. id. vel* भीरू 1) pavidus, timidus 78, 13; 63^b^. 2) metuens *(alicujus rei: antec. in comp.)* 139, 14; — *p.* 166, 19 [*r.* भी].

भीरुअ *s.* भीरुक *adj.* metuens *(alicujus rei: antec. in comp.)* 57, 8; 72, 2 [भीरु].

भीरुत्व *n.* (τὸ) timentem esse metus *(alicujus rei: antec. in comp.)* 26, 12 [भीरु].

भुज *m.* brachium 13^b^; 62^b^ [*r.* भुज्].

भुवन *n.* 1) mundus; भुवनत्रय *n.* coelum et aër vacuus et terra 187^b^. 2) terra, orbis terrarum 168^d^; 186^b^ [*r.* भू].

भू (*p. id. vel* हू) *r.* I भवति fieri, oriri, exsistere; esse, adesse 6, 2; 12, 5; 21, 2 *cet.*; — *p.* 22, 3; 24, 13. 16; 36, 12 *cet.*; *c.* न esse desinere; न भविष्यसि non jam eris = actum est de te 181, 2. — भवतु *p.* भोदु *vel* होदु *imperat.* a) esto 155^d^; 194^a^; — *p.* 91, 12;

94, 7; 96, 12 *cet.*; b) esto! bene agis! bene facis! bene fecisti! bene habet! non repugno! nihil impedio! satis est! dictum puta! age! 10, 9; 15, 10; 21, 2 *cet.*; — *p.* 36, 12; 46, 14; 65, 15 *cet.* — *Caus.* भावयति.

अनु 1) sentire, animadvertére 178, 16 *p.* 2) pati 171, 22; 173, 12; 105^c; — *p.* 94, 4. 3) percipere, frui 149^a.

अभि 1) urgere, vexare 179, 16; — *p.* 21, 13. 2) superare 20, 10 *p.*

प्र 1) oriri, nasci 169^a. 2) valere, potentem esse; *vid.* प्रभवन्त्; *c. infin.* posse 158^c; — *p.* 86, 7. 3) *(c. gen. vel loc.)* potestatem habere, arbitrium h. *alicuj. rei*, in potestate habere *p.* 31, 9; 78, 10. 11; 171, 19.

वि *caus.* 1) animadvertere 89, 2 *p.* 2) reperire, cognoscere *(ex aliqua re: instr.)* 139^b; — *p.* 18, 9.

सम् *caus.* 1) efficere, conficere, perficere, praestare 33, 10 *p.* 2) convenire aliquem 16, 17 *p.* 3) esse putare, — suspicari 37, 9; अस्मानन्यथा de nobis falso suspicari 30, 19; कथमेतद्भवति संभाव्यते quomodo quis hoc de te suspicetur 57, 11. 5) *pass.* fieri posse 201, 5 *p.*; न संभावितमस्माभिरासनमध्यासितुम् a nobis fieri non potest, ut occupetur sedes 159, 13.

Cf. nomina cum radice भू *composita.*

भू 1) *adj. in fine comp.* qui fit, — est; *vid.* आत्मभू. 2) *s. f.* terra 15^c; 80^a; भूतल *n.* terrae solum 170^c.

भूइट्ठ *s.* भूयिष्ठ, *q. v.*

भूओ *s.* भूयस्, *q. v.*

भूत *p.* भूद a) *vid. r.* भू; b) factus; भूतार्थ *p.* भूदत्थ *m.* res gesta, vere factum, vera rei ratio 2, 9; — *p.* 162, 12.

भूति *f.* salus 80^a [*r.* भू].

भूद *s.* भूत, *q. v.*

भूमि *s. p. f.* 1) terra, terrae solum 5, 17; 91^c; 102^c; — *p.* 199, 19. 2) terra, regio 188, 7. 3) locus 142, 15; 159, 9; 191, 6; — *p.* 51, 3; 179, 13 [*r.* भू].

भूयस् *p.* भूओ *adv.* 1) plus, amplius, praeterea 212, 4. 2) iterum, denuo 10, 19; 112, 12; — *p.* 33, 10; 79, 2; 111, 13 *cet.*; भूयसा *(instr.)* nimis, valde 7^b [*acc. ntr. voc.* भूयंस्].

भूयिट्ठ *p.* भूयिष्ठ *adj.* plurimus; *in fine comp.* = cujus maxima pars constat ex 2, 3; — *p.* 35, 9; °म् *adv.* plurimum, maxime, maximam partem, plerumque 31[d]; 94[c] [*superlat. voc.* भूरि].

भूरि *adv.* multum, valde 110[b] [*r.* भू].

भूसण *s.* भूषण *n.* ornamentum 99, 4 [*r.* भूष्].

भेतव्य *adj.; n. impers.* timendum; न भेतव्यम् = noli (nolite) timere 20, 16; 180, 3 [*r.* भी].

भेद *m.* 1) (τὸ) distorqueri 120[c]. 2) mutatio, immutatio 180, 2 [*r.* भिद्].

भेदअ *s.* भेदक *adj. in fine comp.* findens, secans 147, 5 [*r.* भिद्].

भो *vid.* भोस्.

भोक्तृ *m.* qui fruitur 44[d] [*r.* भुज्].

भोज्य *adj.* fruendus 48[a] [*r.* भुज्].

भोदु *s.* भवतु *v. r.* भू.

भोस् *p.* भो *interj. in alloquio* heus! 118, 1; — *p.* 163, 2. 16; 165, 11; 168, 13 *cet.; anteced.* हन्त 113, 16; अयि 136, 17; 171, 21; 195, 19; *sequitur vocat.* 124, 6; 130, 16; 131, 2; — *p.* 38, 5. 14; 46, 16; 116, 11 *cet.; iteratur ante vocat.* 7, 8; 32, 2; 102, 2; 124, 3; — *p.* 115, 5; *secundo enuntiati loco* 172, 9; *in fine enuntiati* 85, 2; 179, 5; 210, 19.

भ्रंश् *r.* IV भ्रश्यति; I भ्रंशते elabi, delabi, decidere 14[a]; 75[c].

परि *id.* 166, 15; 199, 8. 9; — *p.* 110, 3.

प्र *id. p.* 87, 3; 133. 12.

भ्रंशिन् *adj.* decidens, delabens 165, 3; 7[c] [*r.* भ्रंश्].

भ्रम् *r.* I भ्रमति; IV भ्राम्यति circumvagari.

सम् conturbari, perturbari 21, 10; 32, 13.

भ्रम *m.* turbatio 138[a] [*r.* भ्रम्].

भमर *p.* भ्रमर *m.* apis 19, 10; 116[c]; 148[c]; — *p.* 4[a] [*r.* भ्रम्].

भ्रष्ट *v. r.* भ्रंश्.

भ्रू *f.* supercilium 24[c]; 120[c]; भ्रूभङ्ग *m.* (τὸ) superciliorum lineam undatam fronte contrahendo frangere, supercilia distorquere 30, 2; भ्रूलता *f.* supercilium, quod quasi planta repens est = s. plantae repenti similis 64[a].

म

म *thema pronom.* primae pers.

मअण *s.* मदन, *q. v.*

मइ *s.* मयि
मए *s.* मया } *vid.* म.
मं *s.* माम्

मंस *s.* मांस *n.* caro 35, 9.

मक्कण्डेअ *s.* मार्कण्डेय *m.* N. pr. eremitae pueri 194, 17 [मृकण्डु].

मग्ग *s.* मार्ग, *q. v.*

मघवन् *vel* °वन्त् (*cf. Bopp. gr.* § 192) *m.* nomen Indri 183, 9; 185, 4; 186^{d} [मघ].

मङ्गल *n.* 1) fortuna, felicitas, prosperitas, salus 97, 5 *p.*; *cf.* अमङ्गल; *in init. comp. interdum* = salutaris *p.* 94, 12; 96, 16. 2) quidquid omen bonum est *p.* 130^{b} *v. l*; = amuletum 201, 16 *p.*

मङ्गल्ल *s.* मङ्गल्य *n.* = मङ्गल *signif.* 2) 130^{b} [मङ्गल].

मच्छ *s.* मत्स्य *m.* piscis 146, 8; 150, 11; 166, 11; मच्छबन्ध *m.* piscator 147, 2; मच्छबन्धण *n.* (τὸ) capere pisces 145, 10 [*r.* मद्].

मच्छर *s.* मत्सर *m.* invidia 202, 6 [*r.* मद्].

मच्छिआ 150, 11 *v. l.*; *legendum est* मक्खिआ, *q. v.*

मज्ज् *r.* VI मज्जति mergi.

उद् emergere 168^{a}.

नि submergi 141^{b}; 171^{a}.

मज्जण *s.* मार्जन *n.* ablutio 96, 12 [*r.* मर्ज्].

मज्जिद *s.* मार्जित *v. r.* मर्ज्.

मज्झ *s.* मध्य, *q. v.*

मञ्जरि *vel* मञ्जरी *s. p. f.* calyculus (Blüthenknöspchen) 99^{b} *p.*

मण *s.* मनस्, *q. v.*

मणि *s. p. m.* margarita; gemma 134^{d}; — *p.* 161, 16; मणिबन्ध *m.* prima palmae pars (καρπός), qua gemmae gestantur 199, 6 *p.*; मणिबन्धन *p.* °धण *n.* a) = मणिबन्ध 62^{c}; b) funda (pala) annuli, quae ex gemma constat 144, 5 *p.*

मणुस्स *s.* मनुष्य, *q. v.*

मणो° *vid.* मण.

मण्डण *s.* °डन, *q. v.*

मण्डन p. मण्डण n. ornatio; ornamentum 20d; 85b; 134a; — p. 97, 2; 100, 2 [r. मण्ड].

मण्डप p. मण्डव m. n. umbraculum 63, 7; — p. 134, 2; 161, 7. 16.

मण्डव s. मण्डप, q. v.

मण्डल n. orbis, corona 171c.

मत् abl. pronom. म; in init. comp. = meus (a, um) 54, 3; 55, 5; 108, 2 cet.

मत p. मद v. r. मन्.

मति f. 1) mens, animus 133, 15; मतिभ्रम m. mentis error, mens turbata 138a. 2) intellegentia, prudentia 160a [r. मन्].

मत्त I part. ebrius; nimis elatus 129, 15 [r. मद्]. II s. मात्र, q. v.

मद् r. IV माद्यति ebrium esse; vid. मत्त.

उद् desipere, mente alienata esse 172, 17 p.

प्र ebrium esse 77d.

मद् vid. मत्.

मद I s. p. m. summa laetitia, laetitia exsultans 153, 14 p. II s. मत, q. v.

मदण s. मदन, q. v.

मदन p. मदण vel मअण m. 1) amor 61, 7; 27b; 45d cet.; — p. 66, 6; — 78, 10; मअणलेह m. epistola amatoria 71, 5. 2) deus amoris 68d; — p. 75, 13 [r. मद् caus.].

मदिर f. ebrium faciens; dulcis, suavis 68c [r. मद्].

मदीय adj. meus 66, 12; 127, 7; 181, 16; 140a [मत्].

मद्विध adj. homo mei similis 55b [मत् + विधा].

मधु p. महु adj. dulcis; s. n. mel 134, 14; 44b; 147b; — p. 136, 9; 99a; मधुकर f. °करी p. महुअर adj. mel faciens; s. m. apis 23d; 147b; — p. 19, 9; 20, 10; 21, 12. 13 cet.; महुमास m. mensis vernus 153, 12.

मधुर p. महुर adj. dulcis, suavis 14, 1; 20d; 100a; — p. 23, 6. 11; 168, 2 [मधु].

मध्य p. मज्झ n. 1) spatium medium 124, 7; मध्ये c. gen. inter (inmitten von) 111b; मज्झण्ण (s. मध्याह्न) m. meridies, tempus meridianum 35, 7. 2) m. (n.) medium corpus feminae (taille) 59b.

मन् r. IV मन्यते; VIII मनुते 1) habere, ducere, putare 197, 6; 108d; बहु magni aestimare, m. facere, m. ducere 83a; 144b; — p. 150, 5;

cf. बहुमन्तव्व; लहु parvi aestimare, p. facere, p. ducere 161^{b}; साधु probare, laudare 2^{a}. 2) sentire, putare, probare 109, 5; यथा भवान्मन्यते = ut tibi videtur (placet) 192, 6.

caus. मानयति honorare, honore afficere; *cf.* माणणीअ *et* माणइदव्व.

अनु 1) probare, comprobare, assensu comprobare 86^{a}; — *p.* 69, 2; 84, 4. 2) veniam dare, concedere, condonare 117^{a}.

caus. deliberare cum aliquo *(acc.)* *p.* 79, 2.

अभि appetere, desiderare; *vid.* अहिमद *et* अहि°.

वि *caus.* contemnere, ignominia afficere 158, 13 *p.*; *cf.* विमान्य.

सम् magni aestimare 150, 3 *p.*

मनस् *p.* मण, मणो *n.* mens, animus 15, 11; 25, 8. 22; 33, 12 *cet.*; — *p.* 20, 13. — मनःसंताप *m.* animi aegritudo, a. dolor 183, 12; मनोगत *adj.* qui in animo est 60^{b}; मनोज्ञ *adj.* pulcher, venustus 20^{c}; मनोरथ *p.* मणोरह *m.* (animi laetitia) optatio, desiderium, voluntas 27, 10; 64, 1; 185, 14 *cet.*; — *p.* 18, 14; 70, 6; 74, 8 *cet.*; मनोरम *adj.* pulcher, venustus 139^{c}; मनोवृत्ति *f.* mentis agitatio, m. motus 29, 12; मनोहर *adj.* (mentem rapiens) suavissimus 18^{a} [*r.* मन्].

मनसिज *m.* a) amor 35^{b}; 58^{c}; b) deus amoris 136^{c} [मनसि *loc. voc.* मनस् + ज].

मनुष्य *p.* मणुस्स *m.* homo 156, 5 *p.*; मनुष्यलोक *m.* hominum mundus = terra 188, 10 [मनुस्].

मनो° *vid.* मनस्.

मन्तअन्त *s.* मन्त्रयन्त्*, मन्त्रयमाण *v. vb.* मन्त्रय्.

मन्तइस्सदि *s.* मन्त्रयिष्यति*, °ते *v. vb.* मन्त्रय्.

मन्तव्व *s.* मन्तव्य *adj.* putandus 97, 2 [*r.* मन्].

मन्ताबेदि *s.* मन्त्रापयति*, मन्त्रयति
मन्तिअ *s.* मन्त्र्य*, मन्त्रयित्वा
मन्तिदुं *s.* मन्त्रितुम्*, मन्त्रयितुम्
मन्तेदि *s.* मन्त्रयति*, °ते — *v. vb.* मन्त्रय्.
मन्तेध *s.* मन्त्रयथ*, °यध्वे *vel* °यथे
मन्तेसि *s.* मन्त्रयसि*, °से
मन्तेहि *s.* मन्त्रय*, °यस्व

मन्त्रय् *denom.* (a मन्त्र) मन्त्रयते *p.* मन्तेदि dicere *p.* 23, 17; 25, 2; 40, 5 *cet.*; *caus.* *p.* मन्ताबेदि dicere jubere 23, 11 *p.*

आ valere jubere, vale dicere *(alicui: acc.)* *p.* 79, 14; 81, 8; 103, 15.

मन्द adj. 1) tardus; °म् *adv.* tarde 36b; *in aliqua re: anteced. in comp.* 158, 16; मन्दमन्दम् *adv.* tardissime 15d. 2) imbecillus, parvus, non magnus, paulum 34, 2; 42, 14 [*r.* मन्द्].

मन्दार *m.* Erythrina Indica (Korallenbaum), una ex quinque arboribus, quae in Indri coelo sunt 190, 11; 162d.

मन्दीकर् *vb.* °करोति imminuere 6, 1 [मन्द *c. r.* कर् *A*].

मन्मथ *p.* वम्मह (*Vararuci* II, 38) *m.* amor 52a; — *p.* 69, 9; मन्मथलेख *m.* epistola amatoria 75b [*r.* मन्थ्].

मन्यमान *v. r.* मन्.

मन्यु *m. f.* ira 209, 11 [*r.* मन्].

मयूख *m.* radius (luminis) 55cd; 87b [*r.* मि].

मयूर *p.* मोर *m.* pavo 198, 5; — *p.* 88a [*r.* मा, मिमाति].

मर् *r.* VI म्रियते mori.

caus. मारयति occidere, interficere *p.* 146, 11; 182, 12.

मरिसिदव्व (*pro* मरिसइदव्व) *s.* मर्षयितव्य *adj.* condonandus, ignoscendus 87, 16 [*r.* मर्ष् *caus.*].

मरीचि 1) *m. f.* radins luminis 146c. 2) *m.* N. pr., unus ex septem sapientibus, filius Brahmi, pater Casyapi 169a; 187d [*Wollh. Myth. p.* 89].

मरुत् *m.* ventus 187, 7; 59d.

मरुत्वन्त् (*adj.* ventorum Geniis stipatus) *m.* cognomen Indri 161a [मरुत्].

मर्ज् *r.* II मार्ष्टि abstergere, abluere 95, 13.

प्र 1) abstergere 97, 6; 185d. 2) *transl.* auferre, delere 173, 16 *p.*

मर्श् *r.* VI मृशति mulcere, tangere.

आ attingere 162c.

परा 1) attingere, contingere 133, 7. 2) = vim afferre 163, 19.

वि meditari, considerare, reputare; *vid.* विमरिसिदव्व.

मल *m. n.* sordes, labes 192c.

मलअ *s.* मलय *m.* N. pr., montes in terra Malabarica 110, 3.

मलिन *adj.* sordidus, immundus, maculosus 20b; 143a [मल].

मलिनीभू *vb.* °भवति lutulentum fieri, maculari 177d.

मल्लिका *f.* Jasminum Zambac (et planta et flos) 42b.

मच्छिआ (*dial. Çakârica*) *s.* मत्स्यिका *f.* = मत्स्य piscis (?) 150, 11 *v. l.* [मत्स्यक *a* मत्स्य].

मह° *vid.* महन्त्.

महन्त् *p.* महन्त, *in init. comp.* महा *p. id. et (ante dupl. cons.)* मह, *adj.* magnus 116, 6; 191, 14; 152° *cet.* — *p.* 36, 1; 69, 17; *compar.* महत्तर 151, 4 *p.* — महप्पहाव *adj.* praepotens 25, 13; 155, 9; महर्षि *p.* महेसि *m.* magnus Rischi 10, 9; 53, 9; 191, 18; 195, 19; — *p.* 86, 5 (*cf.* ऋषि); महादेई *f.* princeps regis uxor 96, 4; महानुभाव *adj.* qui magna auctoritate est, augustus, praepotens 59. 4; महाब्राह्मण *m.* magnus Brahmanus 124, 6; महाभाग *p.* °भाअ *adj.* cui magna pars (fortuna florens) contigit, valde insignis, aliis excellens 108[a]; — *p.* 135, 2; महाराज *p.* महाराअ *m.* rex (qui munere regio re vera fungitur) 159, 9; 190, 11; — *p.* 31, 6; 199, 17; महार्ह *adj.* qui magni pretii est, pretiosus 150, 5; महेन्द्र *p.* महेन्द *m.* magnus Indra 182, 9; — *p.* 178, 17 [मह्].

महन्त *s.* महन्त्, *q. v.*

महा° *vid.* महन्त्.

महिमन् *m.* 1) magnitudo, majestas 168, 12. 2) vis, virtus, vigor 159[b] [*r.* मह्].

महिष *m.* bos buffellus 40[a] [*r.* मह्].

मही *f.* terra 96[a] [*r.* मह्].

महीय् *vb.* °यते magno in honore esse (*apud aliquem: gen.*) 195[b] [*r.* मह्].

महु *s.* मधु, *q. v.*

महुअरिआ *s.* मधुकरिका *f.* (apicula) N. pr. famulae 153, 8. 14 [*dimin. voc.* मधुकरी, *vid.* मधु].

महुर *s.* मधुर, *q. v.*

मा *r.* II माति, III मिमीते, IV मायते metiri.
निस् efficere, fingere, pingere 145°.
सम् metiri; *vid.* संमिद.

मा *s. p. particula prohibitiva* ne a) *c. aor. sine augm.* 12, 5; 55, 5; 36°; b) *c. imperat. p.* 43, 17; 107, 14; 111, 8 *cet.*; c) *c. futuro* (ἵνα μή) 48, 10 *p.*; d) *ita ut imperativus intellegendus sit:* मा एव्वं 164, 19 *p.*; मा मैवम् 33, 13; 185, 14; मा तावत् 131, 10; 154, 15; 179, 16 = noli (nolite) sic loqui! cave hoc facias! minime, minime vero; e) मा स्म *cum aor. sine augm.* = मा 94[b]; f) *c. infin.* (?) *p.* 112, 13 *v. l.*

माउ *vid.* मातृ.

माङ्गल्य *adj.* fortuuam affereus, felicitatem a., fortunam promittens 81[a] [मङ्गल].

माढव्य *p.* माढव्व *m.* N. pr. Brahmani cujusdam, qui jocosa hujus fabulae scenicae pérsona est 42, 14; 46, 5; 54, 19; — *p.* 169, 12; 177, 20.

माढव्व *s.* माढव्य, *q. v.*

माणइदव्व *s.* मानयितव्य *adj.* colendus, observandus 152, 12 [*r.* मन् *caus.*].

माणणीअ *s.* माननीय *adj.* colendus, venerandus 78, 2 [*r.* मन् *caus.*].

माणवअ *m.* puerulus, *inprim.* p. Brahmanicus 179, 10 [माणव].

माणस *s.* मानस, *q. v.*

मातृ *p.* मादृ, *in init. comp.* माउ, *f.* mater 198, 4; 200, 18; 201, 18 *cet.*; — *p.* 77, 4; 198, 12; मादापिदरा *vel* °रो *pl.* mater et pater = parentes 164, 10; — 199, 18. 19 [*r.* मा].

मातलि *m.* N. pr., auriga Indri 182, 1. 9; 185, 2. 4. 14; 187, 6. 14 *cet.*

मात्र *p.* मत्त *vel* मेत्त 1) mensura, modus; *in fin. comp.* = solus 198, 19; 104[a]; — *p.* 38, 5; 92, 2; 99[c]; *post partic. praet.* = modo (eben erst) 49, 6 *p.*

मादरं *s.* मातरम् } *vid.* मातृ.
मादा *s.* माता }

माधवी *p.* माहवी *f.* Gaertnera racemosa (flos vernus) 59[d]; माहवीमण्डउत्र *m. n.* umbraculum, quod hac planta conficitur 161, 6. 16.

मानस *p.* माणस 1) *adj.*, *f.* ई a mente profectus, ab animo p., (= animi (*gen.*)) 98, 2. 2) *n.* mens, animus; *in fin. adj. comp.* 57, 5; 77[a] [मनस्].

मानुष *adj.*, *f.* ई humanus; *m.* homo 197, 12; femina humana 26[a] [मनुष्].

माया *f.* imago falsa, i. vana 138[a] [*r.* मा].

मारिद *s.* °त *v. r.* मृ *caus.*

मारीअ *s.* मारीच, *q. v.*

मारीच *p.* मारीअ *m. patron.* (Maritschides) filius Maritschii = Casyapus 189, 21; 191, 16; 205, 1; 205, 12; — *p.* 199, 18. *Cf. Wollh. Myth. p.* 89 [मरीचि].

मार्ग *p.* मग्ग *m.* 1) (vestigium ferae) via 101, 14; 161, 11; 91[d]; 166[d]; *aliquo: antec. in comp.* 120, 3; 142, 15; 181, 4; 187, 7. 2) *transl.* modus, ratio 173, 10 *p.* [मृग].

मालमा *(dial. Mâgadh.)* s. मारणा 1) *n.* (*ṇi*) caedere 129[c]. 2) *m* interfector 148, 8 [*r.* मृ *caus.*].

माला *s. p. f.* corona, sertum 162[d]; — *p.* 36, 11.

मालिका *p.* मालिश्रा *vid.* नव [माला].

मालिनी *f.* N. pr. fluminis 9, 16; 62, 10; 56[a]; 145[a] [मालिन् *a* माला].

मालेह *(dial. Mâgadh.)* s. मारयत *v. r.* मृ *caus.*

मास *s. p.* mensis *p.* 153, 12; 130[a] [= मास् *a. r.* मा].

माहवी *s.* माधवी, *q. v.*

मिश्र *s.* मृग, *q. v*

मिश्रश्रा *s.* मृगया, *q. v.*

मिइन्द्श्र *s.* मृगेन्द्र *vid. sub. voc.* मृग.

मिई *s.* मृगी *vid.* मृग.

मित्त *s.* मित्र, *q. v.*

मित्तिश्रा *s.* मृत्तिका *f.* lutum, argilla 94, 12; मित्तिश्रामोरश्र *m.* pavo fictilis 194, 18; 198, 14.

मित्र *p.* मित्त *m.* socius, amicus 175, 18; मित्रावसु *m.* N. pr. 155, 11 [*r.* मिद्].

मिथस् *adv.* 1) unâ cum 49, 8. 2) mutuo, invicem, inter se 127, 7 [*r.* मिथ्].

मिथुन *p.* मिहुण *n.* par (diversi sexus), conjugium 145[a]; — *p.* 17, 16 [*r.* मिथ्].

मिथ्या *adv.* falso; *c. r.* वद् a) perperam dicere, p. vocare 39[d]; b) mentiri, simulare 126[a] [*r.* मिथ्].

मिदु *s.* मृदु, *q. v.*

मिप्° *vid.* मृद्.

मिश्र *p.* मिस्स *(dial. Mâgadh.* मिश्श*) adj. (in fine comp.)* 1) mixtus 156[b]; = unctus *p.* 48, 11 *v. l. (aliqua re: antec. in comp.).* 2) cum 22, 3 *p.* 3) et ceteri, et reliqui 95, 2; 101, 9; — *p.* 109, 12. 4) *cf.* वस्त *et* भाव [*r.* मिश्].

मिश्रय् *denom.* (*a* मिश्र) मिश्रयति miscere, immiscere *(alicui rei: instr.)* 31[a].

मिश्श, मिस्स *s.* मिश्र.

मिहुण *s.* मिथुन, *q. v.*

मुश्चन्ति *s.* मुञ्चन्ति *v. r.* मुच्.

मुकुल *m. n.* gemma arboris; *transl.* dentis 177[a].

मुक्क *s.* मुक्त, *q. v.*

मुक्त *s.* मुक्क *part.* 1) *vid. r.* मुच्. 2) liber, liberatus, solutus, vacuus; privatus, carens, expers 209, 3; 59^{a}; 136^{b}. 3) elapsus 89, 21 *p.*

मुख *p.* मुह *n.* 1) os, fauces, rictus 7^{c}; 90^{b}; — *p.* 43, 13; 89, 4; 156, 10 *cet.*; मुहमहु *adj.* cujus in ore mel est 136, 9. 2) os, facies, vultus 40, 4; 79, 12; 136, 11 *cet.*; — *p.* 124, 13; 148, 12; 171, 12 *cet.*; *in fin. comp. fem.* ई 27, 7; 123^{b}; 125^{b} *cet.*; — *p.* 93, 2; 203, 11. 3) os, foramen, exitus 14^{a}.

मुग्ध *part.* simplex = a) rerum imperitus, sincerâ et integrâ naturâ (naiv) 25^{b}; b) venustus, suavis, dulcis 37^{d} [*r.* मुह्].

मुच् *r.* VI मुञ्चति *et* °ते 1) solvere, liberare 174, 16 *p.* 2) remittere 8^{a}. 3) manu mittere, dimittere, libertatem dare 79, 4; — *p.* 79, 2; 146, 11; 148, 16 *cet.* 4) omittere 81, 6 *p.* 5) effundere 88^{b}. 6) relinquere *(locum)* 82, 2; 124, 4. 7) deficere 67, 8 *p.*

caus. मोचयति solvere, liberare *p.* 30, 5; 31, 5; 33, 17 *cet.*

परि solvere, demere 149, 5.

वि remittere 6, 4; *caus.* solvere 46^{c}.

मुञ्चदि *s.* मुञ्चति
मुञ्चीअदि *s.* मुच्यते
मुञ्चीअदु = *s.* मुच्यताम्
मुञ्चेदु = *s.* मुञ्चयतु*, मुञ्चतु
मुञ्चेसि *s.* मुञ्चयसि*, मुञ्चसि
मुञ्चेह *s.* मुञ्चयत*, मुञ्चत
} *v. r.* मुच्.

मुद्दा *s.* मुद्रा, *q. v.*

मुद्रा *p.* मुद्दा *f.* annulus signatorius 30, 17; 133, 7; 166, 2; 204, 2; — *p.* 165, 11.

मुनि *m.* insignis sapiens, vates, asceta, *inprimis* is, qui votum tacendi suscepit 122, 11; 126, 11; 140, 11 *cet.* [*r.* मन्].

मुल्ल *s.* मूल्य *n.* 1) pretium 149, 10. 2) praemium 150, 14 [मूल्ल].

मुष् *r.* IX मुष्णाति furari, rapere 117^{c}.

मुट्ठ *v. r.* मुष्.

मुष्टि *m. f.* pugnus, manipulus 90^{c}.

मुस्ता *f.* Cyperus rotundus Lin., alimentum suum 40^{c}.

मुह् *r.* IV मुह्यति animo conturbari; *vid.* मुग्ध *et* मूढ.

मुह *s.* मुख, *q. v.*

मुहुत्तअ *s.* मुहूर्तक *id. qu.* मुहूर्त 17, 2; 22, 7. 8; 130, 2; 150, 6.

मुहुस् *adv.* identidem, iterum ac saepius 7[a]; 40[a]; 48[d] *cet.* [*r.* मुह्].

मुहूर्त *m. n.* punctum temporis 82, 2 [मुहुस्].

मूढ *part.* mente turbatâ, male sanus 126[a] [*r.* मुह्].

मूर्ख *adj.* stultus; *m.* homo stultus 50, 8 [*r.* मूर्छ्].

मूर्छ् *r.* I मूर्छति graviorem fieri, vehementiorem *f.*, vehementia valere, valere 129, 15; 192[c].

मूर्त *part.* corporeus 33[c] [*r.* मूर्छ्].

मूर्ति *f.* corpus 171[a] [*r.* मूर्छ्].

मूर्तिमन्त् *adj.* corporeus 113[b] [मूर्ति].

मूर्धन् *m.* caput; summa pars 105[c]; मूर्धज *m. pl.* capilli 30[d].

मूल *s. p. n.* 1) radix 192, 3; 15[a]; 180[d]; — *p.* 155, 12. 2) *transl.* a) initium; आ मूलात् = ab initio 26, 5; b) stirps; मूलपुरुष *m. stirps* (Stammhalter) 177, 1.

मूसअ *s.* मूषक *m.* mus 181, 13 [*r.* मूष् = मुष्].

मृग *p.* मिअ *m.* (*f.* ई) bestia silvestris, *inprimis* dorcas antilope 5, 2. 4; 6, 1; 8, 7 *cet.*; — *p.* 35, 6; 36, 5; 105, 6; 88[a]; मृगतृष्णिका *p.* मिअतिण्हिआ *f.* bestiae silvestris sitis = vapores supra desertorum arenam, qui cum procul aquae speciem praebeant, bestias decipiunt: fallax deserti imago (Fata morgana) 198, 19; 144[d]; — *p.* 170, 3; मिअलोअणा *f.* flavum quoddam pigmentum, quod in bili dorcadum inveniri in eoque diversum salutarium potestatum genus inesse dicunt Indi 94, 11. 12; मिइन्दअ (*s.* मृगेन्द्र) *m.* bestiarum silvestrium rex = leo 194, 5; 195, 16.

मृगया *p.* मिअआ *f.* venatio 32, 5; 39, 14; 42, 5. 14 *cet.*; मिअआसील *adj.* = venandi studio deditus 35, 5 [*vb.* मृगय्].

मृणाल *m. n.* esculenta radix loti 58[a]; 146[d].

मृणालवन्त् *adj.* radice loti instructus 59, 10 [मृणाल].

मृत *v. r.* मर्.

मृद् *p.* मिट्ट् (*ante* प° *per assimil.* मिप्प्) *f.* pulvis, lutum, argilla; मृन्मयूर *adj.* pavo fictilis 198, 5: मिप्पिण्डबुद्धि *adj.* cujus intellegentia (cerebrum) est velut gleba (luti) = qui pinguis ingenii est 162. 13 [*r.* मर्द्].

मृदु *p.* मिदु 1) *adj., f. id. vel* मृद्वी mollis, tener 10^{b}; 87^{c}; — *p.* 129^{d}. 2) *adv.* molliter, suaviter 23^{b} [*r.* मर्द्].

मेघ *p.* मेह *m.* nubes 187, 17; 188, 21; मेहप्पडिच्छन्द *m.* (nubium simulacrum) N. pr. palatii 174, 16; 177, 20; 179, 12 [*r.* मिघ् = मिह्].

मेणश्चा *s.* मेनका, *q. v.*

मेत्त *s.* मात्र, *q. v.*

मेदस् *n.* pingue, adeps 39^{a} [*r.* मिद्].

मेदिनी *f.* terra 168^{a} [मिदिन्].

मेनका *p.* मेणश्चा *f.* N. pr. Apsarasis (nymphae) 26, 9; 163, 19; 208, 18; 210, 9; — *p.* 152, 6 [मना].

मेह *s.* मेघ, *q. v.*

मोश्चावेमि *s.* मोचापयामि*, मोचयामि *v. r.* मुच्.

मोइद *s.* मोचित }
मोएहि *s.* मोचय } *v. r.* मुच् *caus.*

मोक्ख *s.* मोक्ष *m.* liberatio animae ab omnibus corporis vinculis 116, 3 [*r.* मुच्].

मोचिश्च *s.* मोचयित्वा }
मोचेदि *s.* मोचयति } *v. r.* मुच् *caus.*

मोदश्च *s.* मोदक *m. n.* bellariorum genus (kleines, rundes Confect) 41, 2 [*r.* मुद्].

मोर *s.* मयूर, *q. v.*

मोरश्च *s.* मयूरक *m.* pavo 194, 18; 198, 14; 199, 2 [मयूर].

मोह I *m.* 1) mentis perturbatio, m. error 156, 14; 166, 7; 182^{a}; 185^{a}. 2) animi defectio 178, 10 [*r.* मुह्].

II = *s.* मोघ *adj.* inutilis 168, 16 [*r.* मुह्].

मोर्व्वी *f.* nervus arcus 13^{b} [मुर्वा].

°म्ह, °म्हि *v. r.* अस्.

य

य *p.* ज (*nom. m.* यस् *p.* जो, *f.* या *p.* जा, *n.* यत् *p.* जं) *pron. rel.* qui; = quum 15, 5; यन *p.* जेण = quod, quia, quum 46, 5; 47, 9; — *p.* 14, 11; 70, 5; 203, 11; य य quicumque, quisquis 142^{a}; 151^{a}. *Cf.* त.

यज् *r.* I यजति *et* °ते sacrificare; *vid.* यजमान.

यजमान *p.* जअमाण *part.* sacrificans; *m.* is, qui sibi ipsi sacrificium apparat ejusque impendia sustinet 93, 3. 4 *p.*; यजमानशिष्य *m.* discipulus Brahmani sacrificii impendia sustinentis 59, 2 [*r.* यज्].

यज्ञ *p.* जण्ण *m.* sacrificium; यज्ञभाग *p.* जण्णभाअ *m.* a) sacrificii portio 178, 18 *p.*; b) (*propr.* sacrificii particeps) deus (aliquis); यज्ञभागेश्वर *m.* cognomen Indri 187[b] [*r.* यज्].

यत् *r.* I यतते studere, operam dare *(alicui rei: dat.)* 212, 2.

आ *vid.* आयत्त.

प्र studere, operam dare, curare 33, 7.

यतस् *p.* जदो *adv. vel et conj.* 1) = *abl. pron.* य 63[b]; जदो पहुदि ex quo puncto temporis, ex quo tempore, ex quo 68, 10. 2) quo (wohin); यतो ततः quocumque 24[a]. 3) quum, quod, quia *p.* 154, 4; 209, 8; *ante versum* 72, 19.

यति *m.* asceta 180[c] [*r.* यम्].

यत्न *m.* opera, cura, studium 2, 5 [*r.* यत्].

यत्र *adv.* ubi 41, 4; 171[d] [य].

यथा *p.* जह I *adv.* quemadmodum, quomodo, ut, sicut (*sequ. vel antec. aut intell.* तथा *p.* तह *vel* एवम् *p.* एव्वं 31, 14; 65, 2; 140, 15 *cet.*; — *p.* 47, 5; 57, 13; 69, 13 *cet.*; तद्यथा *vid.* तद्; जह अहं देक्खामि ut ego video (judico), ut mihi videtur, mea quidem sententia 84, 4; 170, 17. — यथाकामम् *adv.* ad arbitrium, ad voluntatem 159, 10; यथानिर्दिष्ट *adj.* antea (supra) indicatus 37, 4; 193, 3; यथाप्रार्थित *adj.* antea petitus 196, 6; यथार्थ *adj.* rectus, verus 55[b]; यथाशक्ति *adv.* pro viribus 212, 2; यथाश्रुति *adv.* secundum praecepta librorum sanctorum 153[a]; यथासुखम् *adv.* ad voluptatem 70[c]; यथोक्त *adj.* antea (supra) indicatus, a. (s.) dictus 14, 6; 64, 5; °म् *adv.* sicut indicatum est 9, 3; 73, 10; 130, 4 *cet.*; यथोद्दिष्ट *adj.* antea (supra) indicatus 96, 1; जहलिहिद *adj.* ut pictus 173, 2; जहागमणा *adj.* „τὸ quomodo apparuerit“ habens; अङ्गुलीअअं जहागमणं (णिवेदिअ) = quomodo annulus inventus sit 147, 9. II. *conj.* 1) *post verba* a) *curandi, efficiendi* (*sequ. vel antec.* तथा *p.* तह = ut *c. conj.* 33, 6; — *p.* 69, 2; 76, 11; 178, 19; b) *arcendi*; *c. neg.* = quominus, ne 44, 9. 2) = ὅτι *ante orationem directam* (*sequ.* इति) 11, 3;

211, 6. 3) quam, ut (wie)! *(excl.)* 77, 3 *p.* 4) quum, quod, quia 86^c [य].

यद् *pron. rel n.* I *vid.* य. II *conj.* *p.* जं 1) quod, ὅτι (dass, wenn) 39^c; 49^a: 164^a; — *p.* 204, 7; *sequ.* तद् *p.* तं 36^{a-c}; 127, 7; 100^b; 137^d; — *p.* 38, 14. 2) cur, quam ob rem, quare 182, 16. 3) quod, quia, quum 155, 2; 202, 3; 212, 6 *cet.*; — *p.* 39, 9 (*sequ.* ता).

यदा *p.* जदा *adv.* quando, quo tempore; quum (wenn) 139, 13; 133^c; — *p.* 87, 14; 105, 7; यदैव - तदैव quo tempore - eo ipso (tempore) 208, 17; यदैव - तदा प्रभृत्येव quo tempore - ab hoc ipso (tempore) 156, 12 [य].

यदि *p.* जइ *conj.* si a) wenn 1, 9; 70, 3; 140, 5 *cet.*; — *p.* 24, 13; 31, 9; 69, 2 *cet.*; यद्यपि *p.* जइवि etiamsi, etsi 31^a; *in apod.* तहवि tamen 83, 4; 91, 5; जइ एव्वं si res ita se habet 48, 2; 164, 6; यदि तावत् = quid? si forte 140, 5; 198, 3; जइ णाम si forte 37, 1 (*sequ.* तदो) 111, 3; b) ob 175, 22 [य].

यन्त्रय् *denom.* (*a* यन्त्र) यन्त्रयति obstringere, coercere.
  नि constringo 15, 13. 14 *p.*
  सम् inhibere, sustinere 191, 2.

यम् *r.* I यच्छति cohibere.
  caus. यमयति *et* यामयति in ordinem redigere 30^d.
  आ tendere; निरा protendere 8^a.
  उद् tollere, tendere 8, 6: 9, 9; 126, 4; 160, 17.
  उप *med.* uxorem ducere, in matrimonium d. 127, 7; 208, 2.
  नि 1) statuere, constituere; *vid.* नियत. 2) certis temporibus offerre 153^b.
    caus. 1) retinere; coercere, refrenare, domare 78^d; 106^a. 2) mitiorem facere 87^b.
  प्र porrigere, dare 149, 11.
  सम् adducere 190, 10.

यमित *part. v. r.* यम् *caus.*
ययाति *m.* N. pr. principis antiquae stirpis, filius Nahuschi 83^a.
यशस् *n.* gloria 186, 20.
यष्टि *f.* baculum 101^b [*r.* यम्].

यस् *r.* IV यस्यति.

प्र eniti, operam dare; *vid.* प्रयस्त.

या *r.* II याति 1) ire a) (abs.) 36^b; b) *(c. acc.)* aliquo se conferre, pervenire 78^a; 85^d. 2) abire, discedere 109, 16; 82^a. 3) ire in aliqnem statum, — aliquam conditionem = participem fieri 94^d; 193^d.

अनु sequi 29^a.

आ venire in, — ad 24, 7; 156, 8.

प्र *id. qu. signif.* 1) a 7^d; 102^b; 154^c.

यात *part. v. r.* या.

यान *n.* vehicnlnm 152, 2; 185, 2 [*r.* या].

यावत् *p.* तावत् I *adv.* interea, interim 12, 6; 13, 6. 14; 14, 4 *cet.*; — *p.* 16, 17; 17, 2; 36, 9 *cet.* II *conj.* 1) simulatque, simul ut, ubi 140^b; — *p.* 146, 8; 174, 8. 2) donec 12, 14; 192, 3; — *p.* 33, 16; 169, 12. III. *praep. (c. acc.)* usqne ad 156, 10.

यु *A stirps. pronom. secundae personae.*

यु *B r.* II यौति, IX युनाति *vel* युनीते conjungere.

सम् *id.; vid.* संयुत.

युक्त *p.* युक्त *part.* 1) *vid. r.* युज्. 2) idoneus, aptus, accomodatus, rectus *p.* 29, 7; *n.* qnod decet, — convenit *(c. infin.)* 109, 15; — *p.* 69, 11; 132, 9; 178, 20; युक्तरूप *adj. id. (c. gen., loc.)* 107, 6; 12^a; 50^a.

युग *n.* 1) jugum, par 19^b; युगपद् (qui in eodem jngo est) *adv.* eodem tempore, simnl 78^c. 2) hominum genns 194^c. *Vid.* युगान्तर.

युगान्तर *n.* dimidia pars altera arcus circulo meridiano divisi, quem sol in coelo describit: युगान्तरमारूढः सविता = meridies transiit 111, 10 [युग + अन्तर].

युज् *r.* VII युनक्ति *vel* युङ्क्ते 1) jungere (curru) 102^a. 2) *pass.* a) participem fieri *(c. instr. rei)* 126, 9; b) convenire, decere 171, 21; — *p.* 84, 17; 151, 2; 157, 8; 166, 17. *Cf.* युक्त.

उप uti, adhibere, tractare 99, 4 *p.* *Cf.* उपयुक्त.

नि *(plerumque med.)* mandare *(alicui: acc., aliquid: loc. vel dat.)* praeficere, praeponere *(aliquem: acc., alicui rei: loc.)* 10, 6; 15, 5; 24, 6; — *p.* 14, 12.

caus. facere jubere 72, 15: णिओइदा दाणिंहि facere jussa nunc sum *i. e.* quod facere jussa sum, nunc jam facio.

प्र agere, facere; a) consulere in aliqnem (*c.* प्रति) 183, 10; b) exercere 202, 2.

वि *pass.* amittere, privari 151ᵃ.

सम् *caus.* conjungere, conducere (hinführen) 77, 4 *p.*

युवति *p.* जुवइ *f.* femina juvenis, virgo nnbilis, pnella 42ᵃ; 49ᶜ; 58ᵈ; 94ᵈ; — *p.* 131ᵇ [*fem. voc.* युवन्].

युष्मत् *vid.* यु *A.*

यूथ *m. n.* grex 33ᶜ; 103ᶜ.

योग *m.* 1) conjnnctio (*etiam* ea quae ad sidera pertinet) 43ᵃ; 182ᵇ. 2) relatio; °योगात् = per *aut* = ablat. 48ᵇ [*r.* युज्].

योग्य *adj.* a) conveniens, dignus *(aliquo: c. gen.)* 188ᵇ; b) idonens, aptus *(alicui rei: antec. in comp.)* 39ᵃ [*r.* युज्].

यौवन *p.* जोव्वण *n.* juventns 21ᵇ; — *p.* 16, 2; 18, 1 [युवन्].

र

रअण *s.* रत्न, *q. v.*

रअणी *s.* रत्नी, *q. v.*

रंहस् *n.* celeritas 5ᵇ [*r.* रंह्].

रक्ख *s.* रक्ष *v. r.* रक्ष्.

रक्खणीअ *s.* रक्षणीय *adj.* cui consulendum, — parcendnm est 46, 1.

रक्खस *s.* राक्षस *m.* 55, 2. 7 = रक्षस्, *q. v.*

रक्खा *s.* रक्षा, *q. v.*

रक्खिद *s.* रक्षित *v. r.* रक्ष्.

रक्खिदव्व *s.* रक्षितव्य *adj.* 1) tnendus, defendendus, protegendus 20, 13 *p.* (*v. l.*). 2) consnlere alicui, parcere a. 89, 4. 5 *v. l.* [*r.* रक्ष्].

रक्खिदा *s.* रक्षिता *v.* रक्षितृ.

रक्खो *v.* रक्षस्.

रक्ष् *r.* I रक्षति 1) servare, conservare 174, 12; 156ᵃ; — *p.* 55, 7; 78, 10. 2) tueri, defendere 13ᵇ; — *p.* 20, 13.

प्रति tneri, defendere, protegere 93, 6 *p.*

रक्षण *n.* tutela 50, 8; 106ᵇ [*r.* रक्ष्].

रक्षस् *p.* रक्खस्, रक्खो° nomen daemonum nocturnorum, qni sacrificia turbant hominibnsque sanctis officinnt 53, 9; — *p.* 57, 8 [*r.* रक्ष्].

रक्षा *p.* रक्खा *f.* tntela 32, 2; 48ᵇ; 180ᵇ; रक्खाकरण्डअ *n.* corbicula tutelaris 199, 6; रक्खामङ्गल *n.* amuletnm 201, 15. 16 [*r.* रक्ष्].

रक्षित *p.* रक्खिद *v. r.* रक्ष्.

रक्षितृ *p.* रक्खिदर् *m.* defensor, custos 124, 3; 112ᵃ; — *p.* 68, 10. 11 [*r.* रक्ष्].

रक्षिन् *nom. ag.* cnstos, apparitor 144, 2 *cet.* [*r.* रक्ष्].

रक्ष्य *adj.* servandus 156ᵃ [*r.* रक्ष्].

रङ्ग *m.* theatrum (das Theaterpnblicum) 4, 1 [रञ्ज्].

रचय् *vb.* रचयति 1) facere, componere 64ᵃ. 2) = appingere 146ᵈ.
  वि facere, componere *titul.*; — *p.* 45, 13; 94, 13; 96, 17.

रचित *v. vb.* रचय्.

रज् (रञ्ज्) *r.* IV रज्यति *et* °न्त colorari, rubere; *v.* रक्त.
  अनु deditum esse alicni; *v.* अनुरक्त.
  अप colorem mutare, pallescere; *v.* अपरक्त.

रजनी *p.* रअणी *f.* nox 90, 6; — *p.* 79, 14; 92ᵃ [*r.* रज्].

रजस् *n.* 1) pulvis 8ᶜ; 170ᵇ; 177ᵈ. 2) pollen (Blüthenstanb) 87ᶜ; 132ᵃ [*r.* रज्].

रञ्ज् *r. v.* रज्.

रट् *r.* I रटति vociferari, lamentari.
  आ *id.* 107, 12 *p.*

रट्ठि *s.* राष्ट्र* *vel* राष्ट्रिन्*, राष्ट्रिय *m.* frater nxoris regis vel maritus sororis regis (königl. Schwager) 156, 10 [राष्ट्र].

रट्ठिअ *s.* राष्ट्रिय *m. id. qu. anteced.* 155, 11.

रण *m. n.* (alacritas pngnandi) pngna 158ᵇ; 186ᵃ [*r.* रन्].

रण्णा *s.* राज्ञा } *vid.* राजन्.
रण्णो *s.* राज्ञः }

रति *f.* voluptas 35ᵇ; रतिसर्वस्व *n.* summa volnptatis 23ᶜ [*r.* रम्].

रत *n.* volnptas amatoria, coitus; रतोत्सव *m.* dies festus volnptatis amatoriae 148ᵇ [*r.* रम्].

रत्त *s.* रक्त *part.* ruber 171, 11 [*r.* रज्].

रत्ति *s.* रात्रि, *q. v.*

रत्न *p.* रदण *vel* रअण (*dial. Mâgadh.* लदण) *n.* gemma, margarita 50, 8; 28ᵇ; 43ᶜ *cet.*; — *p.* 47, 6; 150, 5; — *p.* 146, 9 [*r.* रम्].

रथ *p.* रध *vel* रह *m.* currus 5, 2. 17; 6, 7; 8, 3 *cet.*; — *p.* 55, 10; रथाङ्ग *n.* rota 187, 16; 170^{a}. *Cf* अप्रतिरथ *et* मनोरथ (*sub voc.* मनस्).

रथ्य *m.* equus, qui currum trahere solet 8^{d} [रथ].

रदणा *s.* रत्न, *q. v.*

रध *s.* रथ, *q. v.*

रन्ध्र *n.* cavum, caverna, fissura; *transl.* vitium 160, 8 [रद ?].

रभ् *r.* I prehendere.

आ aggredi, suscipere, incipere 84, 18; 154, 16; आरहिअ *s.* आ-रभ्य *c. abl.* = ab, ex *(de tempore)* 65, 11; 68, 11.

रम् *r.* I रमते gaudere, delectari 163, 14. *Cf.* रत.

caus. रमयति delectare 160, 6 *p.*

वि desistere, desinere *(loqui cet.)* 26, 15; 131, 16; 203, 14; — *p.* 20, 7. *Cf.* विरत.

caus. facere, ut quis desinat *(loqui cet.)*, — quiescat 194, 16 *p.*

रमइस्ससि *s.* रमयिष्यसि *v. r.* रम्.

रमणिज्ज *s.* रमणीय, *q. v.*

रमणिज्जदा *s.* रमणीयता *f.* amoenitas 161, 17 [रमणिज्ज].

रमणीअ *s.* रमणीय, *q. v.*

रमणीय *p.* रमणीअ *vel* रमणिज्ज *adj.* jucundus, laetus, suavis, dulcis, amoenus, pulcher, venustus 20, 1; 23, 3; 188, 18; — *p.* 17, 16; 160, 5; 166, 9; — 47, 11 [*r.* रम्].

रमणीयत्व *n.* suavitas, amoenitas, venustas, dignitas 158, 4 [रमणीय].

रमामि *s.* (रमामि) रमे *v. r.* रम्.

रम्मत्तणा *s.* रम्यत्व *n.* suavitas, pulchritudo 198, 14 [रम्य].

रम्य *adj. id. qu.* रमणीय 13^{a}; 20^{a}; 133^{a}; रम्यान्तर *adj.* per spatium interjectum (= in itinere) jucundus 87^{a} [*r.* रम्].

रव *m.* sonus, cantus 102, 7 [*r.* रु].

रवि *m.* sol 38^{b}; 103^{c}.

रशना *f.* cingulum 69^{b} *v. l.*

रश्मि *m.* 1) habena 5, 17; 8^{a}. 2) radius 166^{b}.

रस *s. p. m.* 1) succus 73^{d}; 81^{b}; — *p.* 171, 14. 2) liquor 188, 20. 3) sapor (dulcis) 44^{b}; रसाधिक *adj.* voluptatibus abundans 180^{a} [*r.* रस्].

रह् *r.* I रहति, X रहयति relinquere, deserere.

वि *id.*; *vid.* विरहित.

रह *s.* रथ, *q. v.*

रहस् 1) *n.* solitudo; रहसि = clam, secreto 156, 13. 2) *adv.* clam, secreto 120^b; 121^a [*r.* रह्].

रहस्य *n.* res arcana, arcana, secreta 23^b [रहस्].

राअ *s.* I राग, *q. v.* II *vid.* राजन्.

राअउल *s.* राजकुल *vid.* राजन्.

राइ *vel* राई *s.* राजि *vel* राजी *f.* linea, series 35, 7; 113, 5.

राउल *s.* राजकुल *vid.* राजन्.

राएसि *s.* राजर्षि *vid.* राजन्.

राग *p.* राअ *m.* 1) color 15^a; 21^a; 176^c. 2) dulcedo, suavitas 3, 16; 5^a. 3) cupiditas, amor 115, 16; — *p.* 48, 15; 116, 12 [*r.* रञ्ज्].

राजन् *p.* राअन् (*dial. Mâgadh.* ला°), *in init. comp.* राज *p.* राअ (*dial. Mâgadh.* लाअ) rex 5^b; 5, 2. 4. 8; 7, 8 *cet.*; — *p.* 20, 13; 31, 6; 35, 5 *cet.*; — 73, 6; 74, 22; 75, 3; राजधानी *f.* sedes principis 211, 13; राजपुरुष *m.* minister regis 17, 6 *v. l.*; राजभाव *m.* (τὸ) regem esse 21, 2; राजर्षि *p.* राएसि *m.* Rishi regio genere natus 197, 20; 72^a; — *p.* 23, 12; 26, 8; 65, 11 *cet.*; राअउल *vel* राउल *n.* palatium regium 147, 3; 152, 10; राअकज्ज *n.* principis munus, munus regium 39, 8; राअलच्छि *f.* magnificentia regia 98, 13 [*r.* राज्].

राजर्षि *p.* राएसि *vid.* राजन्.

राज्य *n.* regnum, regia potestas 104^d [राजन्].

रात्र *vid.* रात्रि.

रात्रि *p.* रत्ति (*in fine comp.* रात्र) *f.* nox 53, 10; — *p.* 35, 10; 65^a; रात्रिंदिवम् (*cf.* 65^a) *adv.* nocte ac die 102^b.

राध् *r.* V राध्नोति perficere, IV राध्यति perfici.

अप aliquid commisisse; *vid.* अपराद्ध.

caus. (*c.* अत्राणां) peccare *(in aliquo: loc.)* 78, 2 *p.*

आ *caus.* sibi conciliare, satisfacere *(alicui: acc.)* 4, 1.

राशि *m.* acervus, cumulus, multitudo, copia 50, 8. 9; 10^b.

रिक्थ *n.* fortuna tota (quam aliquis reliquit); पित्र्यम् patrimonium 176, 5.

रिच्छ *s.* ऋक्ष *m.* ursus 43, 13.

रु *r.* II रौति *vel* रवीति rudere; *vid.* रुत.

वि *id.*; *vid.* विरुत.

रुक्ख *s.* वृक्ष, *q. v.*

रुक्खअ *s.* वृक्षक*, वृक्ष *m.* arbor 14, 10; 16, 16. 17; 17, 3.

रुच् *r.* I रोचते placere 44, 7; 140, 15; — *p.* 71, 8; 199, 2.

रुच् *s. f.* splendor 15[b].

रुत *part. n.* cεntus (avium) 132[c] [*r.* रु].

रुद् *r.* II रोदिति flere, lacrimare 105, 2; 106, 9; 136, 11; 141, 3; — *p.* 97, 5; अरण्णे मए रुदिअं आसि in silva a me fletum erat = apud surdum (= frustra) fleveram 40, 5.

रुदिअ *s.* रुदित *v. r.* रुद्.

रुध् *r.* VII रुणद्धि *vel* रुन्धे retinere.

अव *id.* 36[c].

उप 1) perturbare 32, 16; 44, 10. 2) interrumpere, impedire, tnrbare 112, 10; 91[a].

नि 1) retinere 29, 16. 2) (*intell.* रज्जम्) regere 170[c].

वि repugnare alicui rei, cnm aliqua re discrepare, abhorrere ab aliqua re; *vid.* विरुद्ध.

रुन्धिदव्व *s.* = रोद्धव्य *adj.* retinendus 31, 11 [*r.* रुध्].

रुह् *r.* I रोहति prodire, nasci, crescere.

अधि ascendere, conscendere 187, 6; *vid.* अधिरूढ.

अव descendere 168[a].

आ 1) ascendere, conscendere 111, 10; 122, 2; 183, 6 *cet.*; — *p.* 49, 6; 121, 18. 2) = oriri, nasci, provenire 107[d]. 3) venire, incidere in (*acc.*) 178, 5. 4) *c.* पत्तम् *p.* पत्रं = literis mandari 175, 11.

caus. आरोपय् facere, nt quis ascendat: a) imponere 179, 13 *p.*; b) adducere (in conditionem aliquam) 75, 13 *p.*; c) *c.* पत्तम् literis mandare 159, 14; d) nervo intendere (arcum) 181, 3.

प nasci, oriri 179[d].

वि maturitatem assequi 97[b].

सम् crescere; *caus.* facere, ut quis crescat = serere: संरोपिते ऽप्यात्मनि quanquam me severam = qnanquam ex ea filium genueram 152[a].

रूक्ष *adj.* asper 192[a].

रूप *p.* रूअ *n.* 1) forma, figura, facies 26[a]; 44[c]; 116[a]; 191[a]; — *p.* 26, 14; 97, 8; 130, 14 *cet.* 2) pnlchritndo, venustas 23, 3; 43[b]. *Cf.* युत्त.

रूपय् *denom.* (*a* रूप) रूपयति motu corporis vel gestibus vel vultu aliquid significare 63, 2; 73, 10; 87, 5 *cet.*

नि 1) *id. qu. simpl.* 6, 7; 10, 19; 15, 2 *cet.* 2) intueri 13, 19; 171, 13.

रूअ *s.* रूप, *q. v.*

रूअवदी *s.* रूपवती *adj. sg. f. a* रूपवन्त् formosa, pulchra 48, 2 [रूप].

रेखा *f.* 1) linea 14^{d}. 2) pictura linearis 142^{b}; 143^{a}. *Cf.* सम.

रेणु *m.* 1) pulvis 32^{ab}; 87^{c}. 2) pollen (*t. t.*) 172^{b}.

रैवतक *m.* N. pr. janitoris 41, 14; 45, 6; 54, 3 [रैवत].

रोअइ = *s.* रोचते *v. r.* रुच्.

रोअणा *s.* रोचना *f.* flavum quoddam pigmentum ab Indis गोरोचना appellatum, quod in quorundam animalium bili inveniri et pro remedio esse dicitur 94, 12.

रोअदि = *s.* रोचते *v. r.* रुच्.

रोइदुं *s.* रोदितुम् *v. r.* रुद्.

रोध *m.* oppressio 192^{a} [*r.* रुध्].

रोधिन् *adj.* 1) retinens, sustinens 30^{c}. 2) impediens, turbans, opprimens 136^{a} [*r.* रुध्].

रोमन्थ *m.* ruminatio 40^{b}.

रोष *m.* ira; *vid.* सरोषम्.

रोषणता *f.* proclivitas ad iram, ira praeceps 94^{b} [रोषण].

रोहिणी *f.* quarta lunae statio; *in mythologia*: filia Dakschi, a Tschandro (luna) praecipue dilecta conjux 182^{b}.

ल

लक्ख *s.* लक्ष्य, *q. v.*

लक्खीअदि *s.* = लक्ष्यते *v. vb.* लक्षय्.

लक्षण *n.* signum, nota, insigne 131, 3; 140, 11; 194, 10 [*vb.* लक्षय्].

लक्षय् *denom.* (*a* लक्ष) लक्षयति *et* लक्षयते videre, cernere, conspicere, sentire, animadvertere 136, 6; 187, 7; 39^{b}; 141^{ab}; *c. dupl. acc. vel nom. appositionis* 30, 9; 170^{d}; *c. particula* इव *p.* विअ *post. acc. vel nom. appos. (pass.)* = esse videri 135, 17; — *p.* 23, 7; *omissa partic.* विअ 70, 13; 125, 5.

लक्षीकर् *vb.* °करोति *et* °कुरुते petere aliquid 198, 3 [लक्ष *c. r.* कर् *A*].
लक्ष्मन् *n.* nota, signum, macula 20^b [*r.* लग्].
लक्ष्मी *p.* लच्छी *f.* 1) fortuna. felicitas 98, 13 *p.* 2) pulchritudo, venustas, splendor 20^b [*r.* लग्].
लक्ष्य *p.* लक्खअ *adj.* a) qui cerni potest 38^c; 176^c; 177^a; b) *n.* scopus 39^c; — *p.* 131^b [*vb.* लक्षय्].
लग् *r.* I लगति se figere alicui rei; *vid.* लग्न.
  परि *vid.* परिलग्न.
  वि *vid.* विलग्न.
लग्ग *s.* लग्न, *q. v.*
लग्न *p.* लग्ग *part.* qni adhaesit, adhaerens alicui rei 33^a; — *p.* 174, 8 [*r.* लग्].
लघु *p.* लहु 1) *adj. f.* लघ्वी *vel* लघु a) levis 39^a; — *p.* 80, 10; b) parvus; *c. r.* मन् = parvi facere 161^b. 2) *adv.* celeriter 48, 10 *p.*
लङ्घ् *r.* I लङ्घति *et* °ते insilire.
  caus. लङ्घयति corripere, invadere in aliquem *p.* 159, 5; 193, 14.
  अभि petere, adoriri 171, 15 *p.*
लङ्घन *n.* injnria 60, 1 [लङ्घ्].
लङ्घनीय *adj.* quem quis cursn consequi potest 8^c.
लङ्घेदि *s.* लङ्घयति *v. r.* लङ्घ्.
लच्छी *s.* लक्ष्मी, *q. v.*
लज्ज् *r.* VI लज्जते pudere 33, 11; 130, 2.
लज्जा *s. p. f.* pndor 24, 10; 26, 15; — *p.* 93, 2 [*r.* लज्ज्].
लपणा *s.* रत्ता *vid.* रतन् .
लता *p.* लदा *f.* planta repens (Liane) 17, 15; 104, 2; 161, 4 *cet.* — *p.* 17, 3. 16; 45, 13; 70, 1 *cet.*; लतामण्डप *m.* umbraculnm ex plantis repentibus ortum 63, 7; लता माधवी *f.* Gaertnera racemosa (flos vernus) 59^d; लतावलय *p.* लदावलअ *m. n.* = लतामण्डप 82, 2; — *p.* 81, 8; लतावलयवन्त् *adj.* umbracnlis ex pl. r. ortis instructus 62, 10; लदाविदाण *m. n.* plantarum repentium oxtensio = rete, quod plantis repentibus oritur 45, 13.
लद्दण *s.* रत्न, *q. v.*
लदा *s.* लता, *q. v.*
लप् *r.* I लपति garrire.
  आ loqui, dicere 23, 6. 7.

प्र inconsiderate proloqui, bariolari, alucinari 43, 6.

लब्ध *vid. r.* लभ्.

लभ् *r.* I लभते 1) obtinere, adipisci, participem fieri (*pass.* obvenire, obtingere) 64, 1; 137, 10; 40^{d}; 63^{e}; 104^{b}; — *p.* 18, 12; 37, 2; 96, 4; अवकाशम् — occasionem habere, spem — 27, 10; 31, 5; पदम् — = sui locum facere apud aliquem *(loc.)* 139^{d}. 2) recipere, recuperare 113, 16.

उप 1) participem fieri 196, 6. 2) recipere, recuperare 204, 5. 3) cognoscere, ad certum redigere 19, 5; — *p.* 152, 14.

आ prehendere.

उपा reprehendere, vituperare, objurgare 116, 7; 167, 2; — *p.* 16, 2.

प्र prehendere.

विप्र decipere 139, 9; — *p.* 138, 6.

लम्ब् *r.* I लम्बते pendere, dependere; *vid.* लम्बित.

अव 1) dependere; *vid.* अवलम्बिद्. 2) niti, inniti *(aliqua re: acc.)* 37, 3; 154, 6. 3) prehendere 205, 4. 4) tenere 169, 14; — *p.* 169, 12. 5) sublevare, sustinere *p.* 75, 14; 153, 16. 6) se dedere, sequi 138, 16.

वि cunctari 33, 18.

लम्ब *s. p. adj.* dependens, submissus, promissus 170, 17 *p.*

लम्बित *part.* dependeus, pendens (*ex: antec. in comp.*) 145^{e} [*r.* लम्ब्].

लल् *r.* I ललति *et* °त lascivire, jocari; *vid.* ललित. — *Caus.* लालयति blandiri.

उप *caus.* blandiri (*alicui: acc.*) 196, 20.

ललाम *s. p. m. n.* ornamentum (frontale), decus 46, 10; — *p.* 69, 10.

ललित *p.* ललिअ *part.* 1) simplex (de moribus); *vid.* दुर्ललित. 2) lepidus, suavis, dulcis, gratus, pulcher 71, 12. 13 *p.* [*r.* लल्].

लहु *s.* लघु, *q. v.*

लहेअं *s.* लभेय } *v. r.* लभ्.
लहेहि = *s.* लभस्व }

लाअ° *vid.* राजन्.

लाअकीय *(dial. Mâgadh.) s.* राजकीय *adj.* regius 144, 6 [राजक].

लाक्षा *f.* rubra arboris cujusdam resina: lacca 81^{b}.

लाघव *n.* levitas; *vid.* गुरुलाघव.

लावण्ण *s.* लावण्य, *q. v.*

लावण्णमअ *s.* लावण्यमय *adj.* suavis, dulcis, jucundus 67, 8 [लावण्य].

लावण्य *p.* लावण्ण *n.* venustas, pulchritudo 111^a; 142^b; — *p.* 198, 7 [लवण].

लाह *s.* लाभ *m.* (τὸ) nancisci 22, 2 [*r.* लभ्].

लिख् *r.* I लिखति *et* °ते 1) inscribere, scribere 175, 20; 165^d. 2) pingere 169, 9; — *p.* 161, 8; 173, 2; *cf.* लिहिदव्व.

आ pingere *p.* 169, 3; 170, 7; आलिखित इव *p.* आलिहिद विअ ut pictus = immotus velut pictus 3, 16; — *p.* 88, 16.

उद् levigare 134^d.

लिखित *p.* लिहिद *v. r.* लिख्.

लिङ्ग् *r. vid.* आलिङ्ग्.

लिप् *r.* VI लिम्पति *et* लिम्पते linere, ungere.

अनु ungere 167^b.

लिह् *r.* II लेढि *vel* लीढे lingere.

अव lambere; = comedere 7^c.

लिहिद *s.* लिखित, *q. v.*

लिहिदव्व *s.* लिखितव्य *adj.* pingendus 170, 5 [*r.* लिख्].

ली *r.* IV लीयते considere; *vid.* लीन.

लीन *part.* sedens, insidens 145^a [*r.* ली].

लीनता *f.* (τὸ) occultum esse, (τὸ) latere 168^b [लीन].

लीला *f.* 1) lusus 195, 16 *p.* 2) species; खुज्जलीलं विडम्बेदि = gibberi habitum imitatur, g. speciem habet 38, 14.

लुद्धअ *s.* लुब्धक *m.* venator 36, 2 [लुब्ध].

लुभ् *r.* IV लुभ्यति ardenter cupere.

वि *caus.* विलोभयति delectare, oblectare; दृष्टिम् oculos pascere *(aliqua re: loc.)* 161, 4.

लुल् *r.* I लोलति huc illuc moveri; *vid.* लुलित.

अभि *vid.* अभिलुलित.

लुलित *part.* laesus, violatus, corruptus 75^a [*r.* लुल्].

लू *r.* IX लुनाति *vel* लुनीते dissecare; *vid.* अलून.

लेख *p.* लेह *m.* epistola 75^b; — *p.* 71, 5; 92, 2 [*r.* लिख्].

लेखा *f.* tenuis falx lunae 70, 3 [*r.* लिख्].

लेश *m.* particula 38^b [*r.* लिश्].

लेह *s.* लेख, *q. v.*

लेहण *s.* लेखन *n.* (τὸ) scribere; लेहणसाहण *n.* scribendi materies 73, 5 [*r.* लिख्].

लोअण *s.* लोचन, *q. v.*

लोक् *r.* I लोकते conspicere. *Caus.* लोकयति.

अव *caus.* 1) *absol.* spectare 1, 8; 7, 10; 11, 2 *cet.* 2) *c. obj. (acc.)* a) spectare, aspicere, intueri 5, 4, 30, 17; 33, 18 *cet.*; b) conspicere 195, 14; 205, 13.

समव *caus.* conspicere 13^{a}.

आ *caus.* conspicere 188, 21.

वि *caus.* 1) *abs.* spectare 14, 5; 63, 9; 64, 4 *cet.* 2) *c. obj. (acc.)* spectare, aspicere, intueri 23, 2; 27, 13; 31, 13 *cet.* *Cf.* विलोकित.

लोक *m.* 1) mundus 188, 10; 193^{d}; 194^{d}; लोकतन्त्र *n.* mundi cursus 118, 3; लोकवृत्तान्त *m.* rerum humanarum ratio 128, 12; लोकानुग्रह *m.* mundi salus 126, 16. 2) *pl. et sg.* homines 78^{d}; 105^{a}.

लोचन *p.* लोअण *n.* oculus 24^{b} [*r.* लोच्].

लोभ *m.* cupiditas 27, 17 [*r.* लुभ्].

लोभनीय *adj.* pelliciens; venustus 21^{b}; 148^{a} [*r.* लुभ्].

लोमन् *n.* pilus; *cf.* अप्पडिलोम.

लोल *adj.* vagus 10^{c} [*r.* लुल्].

लोलुअ *s.* लोलुप *adj.* cupidus (*alicujus rei: antec. in comp.*) [*r.* लुभ्].

लोहिअ *s.* लोहित *vel* रोहित *vid.* लोहित.

लोहित *p.* लोहिअ 1) *adj.* ruber 30^{a}; 120^{c}; 195^{c}. 2) *m.* Cyprinus Rohita (piscis) *p.* 146, 8; 166, 11.

लौकिक *n.* res humanae; mos communis 108, 15 [लोक].

व

वअं *s.* वयम्, *q. v.*

वअण *s.* I वचन, *q. v.* II वदन, *q. v.*

वअस्सअ *s.* वयस्यक* *m.* aequalis, amicus 151, 4 (*dimin. voc.* वयस्य).

वइअर *s.* व्यतिकर *m.* mutua actio, opera sociata; conjunctio, consociatio 18, 1 [*r.* कर् *A c.* वि + अति].

वंश *p.* वंस *m.* stirps, gens, familia 12^a; 9, 5; 177, 2; 209, 18; — *p.* 23, 12; 136, 9; 197, 2.

वंस *s.* वंश, *q. v.*

वक्क *s.* वक्र, *q. v.*

वक्कल *s.* वल्कल, *q. v.*

वक्तव्य *adj.* 1) dicendus 131, 16. 2) alloquendus 108, 3 [*r.* वच्].

वक्र *p.* वक्क *adj.* 1) curvus, flexuosus 9^c. 2) subdolus, ambiguus 87, 8 *p.* [*r.* वक्].

वक्षस् *n.* pectus 162^c.

वच् *r.* II वक्ति dicere, loqui 29, 9; 41, 4; 140, 9; *c. acc. (in pass. nom.) pers.* dicere alicui, alloqui aliquem 24, 4; 58, 6; — 54, 3; 116, 6; *cf.* 108, 3; न - न = non reticere 60^b; यदुच्यते (*antec.* इति) = ut dicitur, ut ajunt, ut in proverbio est 133, 15; 160, 8; उक्त *p.* उत्त dictus 75, 5; 131, 16; 132, 7 *cet.*; — *p.* 75, 3.

caus. वाचयति pronuntiare, legere 73, 15; *desid.* विवक्षति dicere velle 75, 5.

अनु *caus.* legere 30, 17; 175, 17.

वक्तव्य *adj.* dicendus 131, 16; त्वया राज्ञा वक्तव्यः = dic regi 108, 3 [*r.* वच्].

वचन *p.* वअण *n.* (τὸ) dicere; quod quis dicit (dixit), verba 21, 18; 69, 6; 122^b; — *p.* 25, 2; 31, 3; 42, 1 *cet.*; — मम वचनात् *vel* मद्वचनात् meis verbis = meo nomine 211, 5; — 54, 3; 108, 2; 116, 6 *cet.* [*r.* वच्].

वचनीय *adj.* dicendus; *n.* vituperatio 209, 3 [*r.* वच्].

वचस् *n.* sermo, vox, verba 40, 14; 43, 16; 160, 9 *cet.* [*r.* वच्].

वच्छ *s.* वत्स, *q. v.*

वच्छअ *s.* वत्सक*, वत्स *m.* (vitellus) puerulus, puer *(vox blanda)* 207, 6.

वच्छल *s.* वत्सल *adj.* amantissimus, amoris plenissimus *(alicuj.: antec. in comp.)* 198, 12; 210, 9 [वत्स].

वट्टिअ *s.* वर्तयित्वा *v. vb.* वर्तय्.

वज्र *m. n.* 1) Indri fulmen 49^d. 2) (durus ut Indri fulmen) adamas; वज्रसार *adj.* durus ut adamas 10^d.

वज्रसारीकर् *vb.* °करोति tam durum facere quam adamas est 55^d [वज्र-सार *c. r.* कर् *A*].

वज्झ *s.* वध्य, *q. v.*

वञ्च् *r.* I वञ्चति vacillare.

caus. वञ्चयति *et* °ते decipere, fallere 198, 12 *p.*

वञ्चिद *s.* वञ्चित *v. r.* वञ्च्.

वट्टइ, वट्टदि *s.* वर्तते *v. r.* वर्त्.

वट्टमाण *s.* वर्तमान *v. r.* वर्त्.

वट्टह = *s.* वर्तधुम्, वर्तेयाम् *v. r.* वर्त्.

वट्टिआ *s.* वर्तिका, *q. v.*

वड्ढइ = *s.* वर्धते *v. r.* वर्ध्.

वण *s.* वन, *q. v.*

वण्ण *s.* वर्ण, *q. v.*

वत्तुकाम *s.* वक्तुकाम *adj. comp.* qui dicere vult 27, 14; 66, 4; 127, 15 [वक्तुम् (*inf. r.* वच् *omissa terminatione* म्) + काम].

वत्थु *s.* वस्तु, *q. v.*

वत्स *p.* वच्छ *m.* vitulus, pullus; *f.* °आ; *voc. sg.* (*vox blanda*) = puer, puella 100, 12. 18; 105, 16; 108, 14 *cet.*; — *p.* 81, 1; 93, 4; 95, 15 *cet.*

वत्सलय् *vb.* वत्सलयति aliquem mollioris animi (amoris) plenum reddere 193, 12 [वत्सल].

वद् *r.* I वदति *et* वदते 1) dicere 47, 9; 124^{a}; 126^{a}; *c.* उच्चैः = vociferari 137^{b}. 2) dicere, nominare 39^{d}; 166^{d}. *Caus.* वादयदि *et* °ते.

अभि alloqui, salutare; *caus. id.* 52, 16; 126, 7.

सम् colloqui.

विसम् *caus.* non tenere; non servare 166, 9.

वदन *p.* वअण *n.* os (oris) 30^{c}; 46^{c}; — *p.* 19, 8; 88, 16; 169, 1; 171, 14.

वधू *p.* वहू 1) (domum deducta) uxor 93^{d}; — *p.* 17, 11. 2) femina; mulier 113^{c}; — *p.* 105, 6; वहूअण *m.* feminae 109, 7 [*r.* वध् = वह्].

वध्य *p.* वज्झ *adj.* 1) occidendus; qui mortem meretur 156^{a}. 2) maleficus, patibuli supplicio dignus, furcifer 148, 4 *p.*

वन *p.* वण silva 3^{a}; 172^{a}; वनग्राहिन् *adj. (pl.)* qui silvam cingunt omnesque ejus exitus occupant, silvam pervestigantes 44, 9; वनदेवता *f.* dryas 81^{c}; वनलता *f.* planta repens silvestris 17^{b}; वनवास *p.* वणवास a) *m.* habitatio in silva 171, 4 *p.*; b) *adj.* silvam pro

domicilio habens; *m.* silvicola; वनवासबन्धु *m.* silvam incolens cognatus 86[b]; वनौकस् *adj.* in silva habitans; *m.* anachoreta 108, 14; वणग्गहणकोलाहल *m. n.* strepitus, qui occupandâ silvâ oritur 36, 2; वणचर *adj.* in silva vagans; silvicola *m.* 39, 8; वणज्जोसिणी *s.* वनज्योत्स्नी *f.* (*propr.* lumen lunare silvae) *nomen plantae cujusdam* 17, 12; 18, 1. 6. 11; 103, 15; 104, 3; वणपुप्फ *n.* flos silvestris 36, 11; वणराइ *f.* 1) ordo arborum continuus 113, 5; 2) = via silvestris 35, 7. *Cf.* प्रमद् *et* तपस्.

वनस्पति *m.* (*propr.* silvae princeps) arbor 98, 5. 16 [वन + पति].

वनौकस् *vid.* वन.

वन्द् *r.* I वन्दते 1) honorem alicui *(acc.)* tribuere, reverentiam alicui *(acc.)* habere, — praestare 166, 14; — *p.* 133, 11. 2) summa observantia salutare 100, 10 *p.*

वन्दणा *s.* वन्दन *n.* salutatio (cum summa observantia) 206, 22; *cf.* पाद [*r.* वन्द्]·

वन्दमाण *s.* °मान *v. r.* वन्द्.

वप् *r.* I वपति spargere, *praesertim* semen, seminare 177, 3; 152[d].

वपुस् *n.* corpus 51, 13; 17[a]; 19[c] *cet.*

वम् *r.* I vomere; *transl.* edere, emittere 41[d].

उद् evomere; *transl.* emittere, effundere 168, 20 *p.*

वयम् *p.* वअं *pron. pers.* nos.

वयस् *n.* aetas juvenilis; aetas 16, 9.

वयस्य *p.* वअस्स *adj.* ejusdem aetatis; *m.* aequalis, amicus, sodalis 40, 14; 47, 13; 58, 8 *cet.*; — *p.* 36, 12; 38, 5. 14; 46, 16 *cet.*; वअस्सभाव *m.* sodalitas 35, 5 [वयस्].

वर् *r.* I वरते arcere.

caus. वारयति *et* °ते 1) arcere, prohibere 171, 17; — *p.* 72, 12; 172, 5. 2) retinere, inhibere, retardare 29[a]; 45[c].

अप *caus. vid.* अपवार्य.

आ 1) tegere, obtegere, velare 136, 11. 2) abdere 80, 4.

caus. tegere, obtegere, velare 171, 12 *p.*

निस् *part.* निर्वृत *p.* णिव्वुद (*propr.* detectus) hilarus, laetus, tranquillus, contentus *p.* 76, 18; 83, 4; 94, 7; 178, 16; 99[c].

परि circumdare, comitari 36, 12 *p.*

वि 1) aperire 7ᶜ. 2) patefacere, undare, detegere 45ᵈ.

सम् 1) operire, obtegere 74ᵃ. 2) celare 45ᵈ.

वर *s. p.* 1) *adj.* procus; sponsus. amatus; maritus 27, 11; 113ᶜ; — *p.* 18, 12; 28, 11. 2) *n.* electio; *cf.* स्वयंवर. 3) optabile, optatum, donum optatis respondens 100, 16 *p.* [*r.* वृ eligere].

वराह *s. p. m.* aper 40ᶜ; — *p.* 35, 6.

वर्चस *n. in fine comp.* = वर्चस् splendor, majestas; *vid.* ब्रह्मवर्चस.

वर्जम् *adv. (in fine comp.)* excepto (aliquo), praeter 96, 9 [*absol. r.* वर्ज्].

वर्ज् *r.* 1 वर्जति, II वृंक्ते, III वृणक्ति arcere, excludere.

caus. वर्जयति 1) renuntiare *(alicui rei: acc.)*, omittere 156ᵇ. 2) excipere, omittere; वर्जयित्वा *p.* वर्जित्वा exceptâ *aliqua re (acc.)*, praeter *p.* 69, 16; 199, 19.

आ *caus.* inclinare, demittere 18, 15.

वर्ण *p.* वरण *m.* (species) 1) color 165ᵇ; — *p.* 124, 13; 194, 17. 2) tribus segregata (Kaste) 18, 17; 47ᵃ; 108ᵇ; वर्णाश्रम *m.* tribus segregatae et (quatuor) aetatis Brahmanicae gradus 124, 3. 3) litera 73, 8. 4) vox a) (Laut) 177ᵇ; b) (Stimme) = cantus 115, 7 *p.* [*r.* वृ].

वर्णय् *vb.* वर्णयति colorare.

निस् aspicere, intueri, contemplari 65, 3; 130, 6; 196, 12.

वर्णिका *f.* pigmentum 143ᵇ [वर्ण].

वर्त् *r.* I वर्तते (*propr.* verti) 1) fieri; *cf.* वृत्त. 2) versari, esse a) *aliquo loco (loc.)* 55, 5; 77, 14; 187, 7; 188, 7; — *p.* 26, 9; 46, 8; 77, 9; 168, 6; *c.* मनसि in animo esse, sollicitudini —, curae — 48, 4; 65, 2; b) = *copula (c. absol.)* 6, 15 (*cf. r.* इ *c.* अति). 3) operam dare, curare 69, 2 *p.*

caus. वर्तयति vertere, versare; torquere, rotare 166ᵇ.

अधि se convertere, volare aliquo 24ᵃ *v. l.*

अनु 1) sequi, insequi 70, 3. 2) obsequi, se convertere, se accomodare ad 43, 4.

अभि 1) *intr.* accedere, advenire 13, 18; 157, 13. 2) volare ad, v. versus *(acc.)* 24ᵃ; — *p.* 19, 9.

आ se advertere.

उपा reverti, domum redire 12, 14; 90, 4.

नि 1) reverti, redire 138, 15; — *p.* 87, 14; 106, 8; 109, 12. 13; 112, 7. 2) desinere, terminari, finiri 88, 5 *p.*

caus. 1) facere, ut quis revertatur, jubere aliquem redire, aliquem eo adducere, ut redeat 44, 9; — *p.* 86, 9; 112, 6. 2) retinere 30, 7; 78, 8. 3) deducere, avocare 34, 4; 54[b].

प्रतिनि reverti, redire 57, 5; 137, 16; 29[b]; — *p.* 86, 6; 92, 5; 149, 4; 175, 6.

विनि *caus.* facere, ut desinat; tollere 186[c].

निस् confici, absolvi 176, 2 *p.*

caus. conficere, peragere *p.* 88, 12; 92, 11; 152, 4.

परा 1) se retro vertere, se convertere 105, 14. 2) reverti, redire 141, 17.

परि reverti, redire 173[b].

प्र 1) (*c.* पुरतो) procedere, progredi 103, 7 *p.* 2) existere, oriri; escendere, tolli, sublime ferri 170[b]. 3) fieri 59, 5. 4) initium capere, incipere 3, 6; — *p.* 56, 7; *(c. inf.)* 127[b]. 5) aggredi ad aliquid, se dedere alicui rei *(c. dat.)* 195[a]; (*c. loc.*) 46, 18. 6) agere 133, 2 *p.*

संप्र initium capere 76[a].

वि se vertere, se convertere 46[c]; 60[c].

caus. detorquere 24[c].

सम् 1) nasci, oriri 36, 4 *p.* 2) accidere 133, 19; 141, 13; — *p.* 86, 2. 3) fieri 5, 15; 6, 1; 123, 6; 202, 2; — *p.* 18, 1; 22, 17; 39, 10 *cet.*

वर्तिका *p.* वट्टिश्चा *f.* penicillus 169, 9. 10; — *p.* 173, 19 [वर्ति].

वर्तिन् *adj.* 1) volvens; *cf.* चक्र. 2) qui est, — versatur (*aliquo loco: antec. in comp.*) 6, 2; 7, 11 [*r.* वर्त्].

वर्त्मन् *n.* via 7[c] [*r.* वर्त्].

वर्ध् *r.* I वर्धते 1) crescere, augeri 193, 8 *p.; vid.* वृद्ध. 2) florere, vigere, prospere succedere 21, 17 (ऋषि तपो वर्धते *salutatio Brahmanica*). 3) laetari (*aliqua re: instr.*); esse, quod *quis* laetetur, felicem sibi videri, beatum se praedicare posse 204, 15.

caus. वर्धयति augere.

परि *caus.* educare, educere, colere 190, 11.

वि *caus.* educere, educare 106, 7 *p.*

सम् *caus. id.*

वर्ष् *r.* I वर्षति pluere.

प्र pluere; *vid.* प्रवृट्.

वल *m.* N. pr. daemon quidam, quem Indrus vicit; *unde* वलभिद् Valum diffindens, Vali victor *(cognomen Indri)* 52, 2.

वलअ *s.* वलय, *q. v.*

वलभिद् *vid.* वल.

वलय *p.* वलअ *m. n.* 1) armilla, quam viri et mulieres carpo gestant 58^{a}; 62^{d}; 134^{b}. 2) orbis, circuitus, sepimentum quoddam 33^{b}; 171^{b}. 3) *vid.* लता.

वलयवन्त् *vid.* लता.

वल्कल *p.* वक्कल *n.* (*m.*) vestis e libro (sub arborum cortice) confecta 16, 9; 14^{d}; 19^{b} *cet.*; — *p.* 33, 16.

वल्मीक *m. (n.)* formicetum 171^{a}.

वल्लभ *p.* वल्लह 1) *adj.* praeter omnes carus, qui est in deliciis, — vehementer amatur 26^{c}. 2) *f.* भा amica, amicula 76, 11 *p.*

वल्लह *s.* वल्लभ, *q. v.*

ववधाण *s.* व्यवधान *n.* (*τὸ*) tegere, contegere, obtegere 178, 15 [*r.* धा *c.* वि + अव].

ववसिद् *s.* व्यवसित, *q. v.*

वश् *r.* II वष्टि (*Bopp. gr.* § 325) desiderare, exoptare 180^{b}.

वशिन् *adj.* poteus sui, cupiditatibus imperans 48^{c}; 125^{b} [वश].

वस् *r.* *A* II वस्ते induere (vestem: *loc.*) 181^{a}.

वस् *r.* *B.* I वसति manere, pernoctare *aliquo loco* 50, 3 *v. l.*

caus. वासयति, °ते.

नि habitare 27^{d}.

निस् *caus.* expellere (*propr.* e. domicilio e.) 174, 9 *v. l.*

वस *s.* वश *m.* voluntas, potestas; *vid.* पर° [*r.* वश्].

वसइ *s.* वसति, *q. v.*

वसति *p.* वसइ *f.* habitatio, domicilium, sedes 37^{c}; 48^{a}; — *p.* 99^{c} [*r.* वस्].

वसन *n.* vestimentum, vestis; *vid.* समुद्ग; *du.* vestis superior et v. interula 181^{a} [*r.* वस्].

वसन्त *p. id. m.* ver; °मास *m.* mensis vernus 130ᵃ; वसन्तोत्सव *p.* वसन्तूसव *vel* वसन्तुस्सव *m.* festnm vernum 154, 15; — *p.* 156, 3; वसन्तोदार *m.* veris desceusus (iu terram) = veris principium 26, 14 *p.* [*r.* वस् illucescere].

वसान *(part. praes. med.)* qui sibi induit = iudutus *(aliqua re: acc.)* 181ᵃ [*r.* वस्].

वसुधा *p.* वसुहा *f.* terra 193ᵇ; — *p.* 141, 2; °तल *n.* superficies terrae, terra 26ᵇ [वसु + धा].

वसुंधरा *f.* terra 152ᵈ [वसु *acc.* + धर].

वसुमती *p.* °मदी *f.* 1) terra 25ᵃ. 2) N. pr., uxor Duschyanti regis 116, 5; — *p.* 174, 2. 3 [*fem. voc.* वसुमन्त् *a* वसु].

वसुमदी *s.* °मती, *q. v.*

वसुहा *s.* वसुधा, *q. v.*

वस्तु *p.* वत्थु *n.* 1) res 46, 18; 22ᶜ; 176ᵃ. 2) argumentum, res 2, 4; — *p.* 73, 4 [*r.* वस् habitare].

वह *r.* I वहति, °ते 1) vehere, deducere 1ᵃ. 2) agitare 166ᵃ. 3) deducere domum = uxorem ducere 156, 13; 208, 5. 4) ferre, gestare, portare 177ᶜ.

caus. वाहयति.

अति *caus.* tempus transigere 161, 7 *p.*

निस् amovere, abducere 174, 9 (मए णिव्वाहिदो अत्ता a me ipse factus sum, ut amoverer = elapsus sum, me subduxi). — *caus.* efficere, conficere, curare 76, 12 *p.*

सम् *caus.* permulcere 70ᵈ.

°वह, °वह vehens, ferens, ducens; *vid.* गन्ध, स्रोतस्, हुत [*r.* वह].

वहू *s.* वधू *(propr.* domum deduceuda *vel* deducta) a) uxor, conjux 17, 11; b) femina animalium 105, 6 [*r.* वध = वह].

वहुआ *s.* वधुका *diminut.* = वधू *(vid. antec.* b)) 79, 14 [वधू].

वह्नि *m.* iguis 84ᵈ; 175ᵇ [*r.* वह].

वा *partic. indecl. (quae post ponitur)* 1) aut, vel, sive a) वा aut 23, 12. 13; 24, 3; 31, 11 *cet.;* b) वा - वा = *α*) aut - aut 123ᵃ; *β*) sive - sive 146, 11; c) वा - न वा aut - aut non 63ᶜ; d) न - न वा = न - न च non - neque 146ᶜ; e) अग वा *vid.* अग. 2) an 24, 3; 109, 5; 26ᵃ; (आ) - वा utrum (ne) - an 126ᵃ; (आ) - न (*p.* ण) वा utrum (ne) - necue 116ᵇ; — *p.* 73, 11; 83, 12. 3) *post voces in-*

terrogandi = fortasse; quaeso (*Germ.* etwa, wohl): कथं वा 26^{a}; किं वा 198, 18; 164^{c}; — *p.* 71, 8; 132, 3; 138, 12; कस्स वा 67, 16; कहिं वा 69, 17; 198, 10.

वा *r.* II वाति flare.

निस् exstingui.

परिनिस् prorsus exstingui, — finiri 78, 5.

प्र *vid.* प्रवात.

वाअ *s.* वाक *m.* sermones, garritus; *cf.* चक्क [*r.* वच्].

वाअण *s.* वाचन *n.* pronuntiatio, recitatio 95, 14; *cf.* स्वरित [*r.* वच् *caus.*].

वाआ *s.* वाचा *f.* oratio; verba, voces; वाआमत्त *n.* sola verba 38, 5; 194, 16; °मत्तक *n.* *id.* 194, 16 *v. l.* [*r.* वच्].

वाक्य *n.* verbum, vox 40, 9; 212, 7 [*r.* वच्].

वाच् *f.* oratio, verba, voces 134, 14; 31^{a}; 122^{d}; *c.* दा verba dirigere ad aliquem *(dat.)* 133^{c} [*r.* वच्].

वाच्य 1) *adj.* vituperandus 93^{d}. 2) *n.* vituperatio 113^{d} [वच्].

वाजिन् *m.* equus 6, 15; 7, 15; 12, 15 [वाज celeritas].

वाटिका *f.* locus septus, hortus 13, 14 [वाटक *a* वाट].

वात *p.* वाद *m.* ventus 3^{a}; 70^{a}; — *p.* 16, 16; 64, 9 [*r.* वा].

वातायन *m.* N. pr. cubicularii regis Duschyanti 159, 19 [वात].

वाद *s.* वात, *q. v.*

वादिन् *s. p. nom. ag.* dicens; *in fine comp.* 137, 9; — *p.* 75, 3.

वाम *s. p. adj.* I *(oxyt.)* pulcher 24^{b} [*r.* वन् amare]. II (*parox.*) 1) sinister, laevus 131^{a}; 145^{d}; — *p.* 88, 16; वामेदर *adj.* dexter 123, 11 *p.* 2) pravus, contrarie agens, aliter a. 94^{d}. 3) saevus, asper, malitiosus 172, 7 *p.*

वायु *m.* ventus, aër 166^{d} [*r.* वा].

वारण *s. p. n.* (τὸ) arcere, (τὸ) prohibere 171, 19 [*r.* वर्].

वारि *n.* aqua 167^{c}.

वारित *p.* वारिद *v. r.* वर् *caus.*

वारिद *s.* वारित, *q. v.*

वारेदि *s.* वारयति *v. r.* वर् *caus.*

वाशिन् *s.* वासिन्, *q. v.*

वास *s. p. m.* habitatio 86^{b}; — *p.* 106, 6; 171, 4 [*r.* वस् *B*].

वासन्तिक *adj.* (*f.* ई) vernus 155, 2 [वसन्त].

वासव *m.* nomen Indri (principis Geniorum eorum, qui वसु appellautur) 206, 16 [वसु].

वासिन् *p. id. vel (dial. Mâgadh.)* वाश्रिन् *adj.* commorans, habitans, vivens, versans *aliquo loco* 12, 14; 119, 3. 12; 17ᵃ; — *p.* 75, 7; — 145, 2 [*r.* वस् *B*].

वाह *s. p. adj. in fine comp.* vehens, ferens, ducens 175, 18; — *p.* 177, 19 [*r.* वह्].

वाहि *s.* व्याधि *f.* morbus 159, 5 [*r.* व्यध्].

वाहिन् *adj. in fine comp.* veheus, fereus 56ᵃ [*r.* वह्].

विश्र *s.* इव, *q. v.*

विश्रप्पश्र *s.* वितल्पक*, वितल्प *m.* dictum, vox 162, 12 [*r.* तल्प् *c.* वि].

विश्रल *s.* विकल, *q. v.*

विश्रार् *s.* विकार्, *q. v.*

विश्रारिश्र *s.* विचार्य *v. r.* चर्.

विश्रारेदि *s.* I विकार्यति *v. r.* कर् *A.* II विचार्यति *v. r.* चर्.

विउण *s.* विगुण *adj.* virtutis expers, malus; gravis 177, 19 [वि + गुण].

विश्रोश्र *s.* वियोग *m.* 1) sejunctio 31, 2. 2) discessus, digressus 103, 10; 164, 10 [*r.* युज् *c.* वि].

विकप्पीश्रदि *s.* विकल्प्यते *v. r.* कल्प्.

विकल *p.* विश्रल *adj.* mancus; iu quo aliquid desideratur; प्रसूतिविकल *adj.* = liberis carens 153ᶜ; श्रङ्गभङ्गविश्रल = membris fractis claudus 37, 1 *p.* [वि + कला].

विकार् *p.* विश्रार् *m.* 1) mutatio, commutatio, immutatio; विश्रार्कालेवि = eo ipso tempore, quo immutari debebat 201, 3; corporis m. = morbus 66, 9 *p.*; animi m., meutis m. 129, 15; = a. caecitas, meutis c. 191ᵈ. 2) auimi commotio, a. perturbatio, a. motus inprimis amore effectus 22, 16 *p.* [*r.* कर् *A c.* वि].

विकृतिमन्त् *adj.* mutationi subjectus, m. obnoxius 39ᵇ [विकृति].

विक्कश्र *s.* विक्रय *m.* veuditio 146, 10 [*r.* क्री *c.* वि].

विक्रम *m.* passus 166ᶜ [*r.* क्रम् *c.* वि].

विक्रिया *f.* mutatio, commutatio, immutatio 200, 4 [*r.* कर् *A c.* वि].

विक्लव *adj.* 1) qui est animo abjecto, — demisso 163, 6; 183, 13. 2) perturbatus, confusus, turbidus 74ᵇ. 3) incertus, dubius 39, 14. 4) vacillans, titubaus 101ᵈ.

विगत *part.* qui abiit; विगतानुशय *adj.* cujus poenitentia abiit = liber a poenitentia 185d [*r.* गम् *c.* वि].

विग्घ *s.* विघ्न, *q. v.*

विघ्न *p.* विग्घ *m.* inhibitio, retardatio, impedimentum 24, 7; 53, 9; 31a *cet.*; — *p.* 26, 10 [*r.* हन् *c.* वि].

विघ्नवन्त् *adj.* cum impedimentis conjunctus, impedimentorum plenus 81, 13 [विघ्न].

विच् *r.* VII विनक्ति *vel* विङ्क्ते separare.

वि *id.*; *vid.* विविक्त.

विच्छिन्न *part.* discissus, intermissus, abruptus 9b [*r.* छिद् *c.* वि].

विच्छित्ति *f.* fucus, pigmentum 165a [*r.* छिद् *c.* वि].

विज् *r.* VII विनक्ति; उद् *caus.* exterrere, horrore perfundere; *vid.* उव्वेजिद्.

विजअ *s.* विजय, *q. v.*

विजय *p.* विजअ *m.* victoria 49d; 183, 6. 7; — *p.* 55, 10 [*r.* जि *c.* वि].

विजल्पित *part.* dictus 52b [*r.* जल्प् *c.* वि].

विज्जा *s.* विद्या, *q. v.*

विज्ञान *n.* cognitio, scientia 2a [*r.* ज्ञा + वि].

विटप *p.* विडव *m.* 1) ramus, palmes, surculus 21a; 32b; — *p.* 174, 8. 2) frutex, virgultum 63, 12; — *p.* 80, 1.

विडव *p.* विटप, *q. v.*

विडम्बेदि *s.* विडम्बयति *vid. vb.* डम्बय्.

विडौजस् *m.* cognomen Indri 194a.

विणअ *s.* विनय, *q. v.*

विणा *s.* विना, *q. v.*

विणिओअ *s.* विनियोग *m.* usus; अङ्गेसु आहरणविणिओअं करेम्ह = membris ornamentum injiciemus, membra ornabimus 99, 5 [*r.* युज् *c.* वि + नि].

विणिन्दिअ *s.* विनिन्दित *part. v. r.* निन्द्.

विणीद *s.* विनीत, *q. v.*

विणोद *s.* विनोद, *q. v.*

विणोदइस्सामो *s.* विनोदयिष्यामस् (°वस्) *v. r.* नुद्.

विण्णाविदुं *s.* विज्ञापयितुम् *v. r.* ज्ञा.

विण्णाविद *s.* विज्ञापित *part. v. r.* ज्ञा *c.* वि.

विण्णावेदि *s.* विज्ञापयति *v. r.* ज्ञा *c.* वि.

वितत *part. v. r.* तन् *c.* वि.

वितन्नु *s.* वितन्तु *v. r.* तर्.

वित्त *part. n.* boua, fortunae, opes, res familiaris 189[b] [*r.* विद् *B*].

वित्थार *s.* विस्तार *m.* extentio; = copiosa narratio 210, 9 [*r.* स्तर् *c.* वि].

वित्थारइत्तअ *s.* विस्तारयितर् *adj.* extendens, distendens 16, 2 [*r.* स्तर् *caus.*].

विद् *r. A* II वेत्ति 1) scire 154[d]; जइ तु वेत्सि शुचि व्रतमात्मनः = at si uullius tibi culpae conscia es 124[c]. 2) coguoscere 24, 12. 3) agnoscere 77[b]. — *Cf.* विदित *et* विद्वंस्.

आ *caus.* nuntiare, indicare, certiorem facere 57, 5; 211, 6.

नि *caus.* 1) *id. q. c.* आ 91, 8; 98, 17; 118, 3; — *p.* 29, 4. 5; 67, 4; 92, 6; 147, 9; 162, 3; 200, 13. 2) aliquem (se: आत्मानम्) venisse nuntiare 192, 4; 24, 3. — *Cf.* णिवेदिदं.

निस् *pass.* taedet me, pertaesum est; *vid.* णिव्विणा.

विद् *r. B* विन्दति *et* °ते quaerere, acquirere; *vid.* वित्त.

विद्दाण *s.* वितान *m. n.* extensio, distensio, magnus ambitus 45, 13. *Cf.* लता [*r.* तन् *c.* वि].

विदिअ *s.* विदित, *q. v.*

विदित *s.* विदिद् *vel* विदिअ *part.* 1) (scitus) cognitus, intellectus, notus 10, 9; 78, 13; 204, 18; मे विदितम् = scio, novi 54[a]; — *p.* 91, 5; 209, 8. 2) auditus, compertus 53, 5 [*r.* विद्, *q. v.*].

विदिद् *s.* विदित, *q. v.*

विदूषक *m.* jocosa fabulae scenicae persona; socius ejus, qui primas agit 35, 3 *cet.* [दुष् *caus. c.* वि].

विद्ध *part. v. r.* व्यध्.

विद्या *p.* विज्जा *f.* scientia, doctriua, disciplina 122[d]; — *p.* 93, 5. [*r.* विद् *A*].

विद्वंस् *part.* sciens, gnarus, intellegens, peritus, doctus 2[a] [*r.* विद् *A*].

विध् *v. r.* व्यध्.

विधातर् *m.* mundi procreator 207, 21 [*r.* धा *c.* वि].

विधान *n.* actio apparandi 1, 9 [*r.* धा *c.* वि].

विधि *p.* विहि *m.* 1) praescriptum, lex scripta, regula, norma 119, 12; 189[b]; विधि° = rite 1[a]. 2) modus, via, ratio 208, 2; — *p.* 83, 4. 3) actio apparandi 134[a]. 4) fatum 44[d] *v. l.*; — *p.* 133, 17; 166, 9. 5) mundi procreator = Brahmanus 43[b] [*r.* धा *c.* वि].

विधिवत् *adv.* rite 125, 14 [विधि].

विनत *part.* inclinatus, demissus 59[b] [*r.* नम् *c.* वि].

विनय *p.* विणअ *m.* modestia, pudor, boni mores 29[a]; 45[c]; — *p.* 78, 10 [*r.* नी *c.* वि].

विना *p.* विणा *praep.* sine *(c. acc. vel instr., qui antecedit aut sequitur)* 147[b]; — *p.* 93, 10; 106, 7; 92[a].

विनिपात *m.* casus, c. adversus, infortunium 137, 12 [*r.* पत् *c.* वि + नि].

विनिवर्तित *part. v. r.* वर्त् *caus. c.* वि + नि.

विनिवेश *m.* actio imponendi; स्विन्नाङ्गुलिविनिवेशो मलिनः = sordida impositorum digitorum sudantium vestigia 143[a] [*r.* विश् c. वि + नि].

विनीत *p.* विणीद *part.* bene educatus, modestus, verecundus; = simplex, humilis (de vestitu) 12, 11. — *Cf.* दुर्विनीत *p.* दुव्विणीद *et* अवि° [*r.* नी *c.* वि].

विनोद *p.* विणोद *m.* actio pellendi (curas) = oblectatio, delectatio, voluptas 159, 10; 161, 11; 169, 9; 39[d]; — *p.* 22, 8 [*r.* नुद् *c.* वि].

विनोदिन् *adj.* abigens, pellens 70[a] [*r.* नुद् *c.* वि].

विप् *r.* I वेपते tremere, contremiscere 138, 17; — *p.* 72, 2; 125, 10.

विपन्न *part.* qui periit 175, 19 [*r.* पद् *c.* वि].

विपर्यय *m.* contrarium; °ये ex contrario, sin aliter, quod nisi ita fit 140, 12 [*r.* इ *c.* वि + परि].

विपुलता *f.* magnitudo 9[a] [विपुल].

विप्पअरेसि *s.* विप्रकरोषि }
विप्पआरीअदि *s.* विप्रकार्यते } *v. r.* कर् *A.*

विप्पलद्ध *s.* विप्रलब्ध *v. r.* लभ्.

विप्फुरदि *s.* विस्फुरति *v. r.* स्फुर्.

विप्रकृष्ट *part.* distractus, longinquus, longus, distans; विप्रकृष्टान्तर = qui longe praecurrit, aliquantum viae praecepit 6, 1 [*r.* कर्ष् *c.* वि + प्र].

विबुद्ध *part. v. r.* बुध्.

विबुध *adj.* sapientissimus; *m.* (sapiens) aliquis deus; विबुधस्त्री *f.* femina (virgo) coelestis 172[c] [वि + बुध].

विब्भम *s.* विभ्रम, *q. v.*

विभक्त *part. n.* recessus, solitudo 108[c] *v. l.* [*r.* भज् *c.* वि].

विभव p. विहव m. 1) potestas, majestas, dignitas, imperium 95^{b}; — p. 152, 11. 2) *(sg., pl.)* fortunae, opes, divitiae 106^{c} [*r.* भू *c.* वि].

विभात *part. n.* lucis ortus, prima lux 116^{c} [*r.* भा *c.* वि].

विभाविदि *s.* विभावयति
विभावेमि *s.* विभावयामि } *v. r.* भू.

विभुत्व *n.* omnipotentia 43^{d} [विभु *a r.* भू *c.* वि].

विभेत्तृ *nom. ag.* qui dispellit 164^{c} [*r.* भिद् *c.* वि].

विभ्रम *p.* विब्भम *m.* 1) mobilitas (unstätes Weseu); दृष्टिविभ्रम *m.* oculorum lusus puellarum amore captarum 24^{d}. 2) lusus amatorius 153, 14 [*r.* भ्रम् *c.* वि].

विमरिसिदव्व *s.* विमर्शितव्य *adj.* inquirendus 147, 3 [*r.* मर्श् *c.* वि].

विमर्द *m.* luctatio 199, 8 [*r.* मर्द् *c.* वि].

विमाणिद *s.* विमानित *v. r.* मन् *c.* वि *caus.*

विमान्य *adj.* ignominia afficiendus 117^{b} [*r.* मन् *caus. c.* वि].

विमार्ग *m.* via devia, error 106^{a} [वि *praep.* + मार्ग].

विमुखता *f.* (*rò*) se (animum) avertere a (*c.* प्रति) 129, 11 [विमुख].

विम्हअ *s.* विस्मय, *q. v.*

विम्हअणीअ *s.* विस्मयनीय *adj.* stuporem faciens 164, 4 [*r.* स्मि *c.* वि].

विम्हरिद *s.* विस्मृत, *q. v.*

विम्हाविद *s.* विस्मापित *v. r.* स्मि *c.* वि *caus.*

वियत् *adj. n.* वियत् intervallum inter cóelum et terram (Luftraum) 7^{d} [*r.* इ *c.* वि].

विरइद *s.* विरचित, *q. v.*

विरएम *s.* विरचयामस्, (°वस्)
विरएमि *s.* विरचयामि
विरचित *p.* विरइद } *v. r.* रच.

विरत
विरमदि *s.* °ति
विरमाविदुं *s.* विरमापितुम्*, विरमयितुम् } *v. r.* रम्.

विरल *s. p. adj.* non densus 35, 7.

विरस *s. p. adj.* (sine sapore) immitis *(in aliquem: loc.)* 203, 12 [वि + रस].

विरह *s. p.* 1) separatio; discessus, digressus *(ab hominibus vel rebus amatis)* 95^{d}; 117, 3; 181^{d}; — *p.* 76, 3; 103, 9; 173, 10; 209, 7; 92^{a}. 2) absentia 23, 12. 13 *p.* [*r.* रह् *c.* वि].

विरहिद *s.* °हित *part.* relictus, desertus a *(instr.)* 106, 7; = sine *(aliquo: antec. in comp.)* 113, 11 [*r.* रह् *c.* वि].

विरुद्ध *part.* repugnaus *(alicui rei: antec. in comp.)* 178^a [*r.* रुध् *c.* वि].

विरुत *part. n.* voces, cantus (avium) 86^c [*r.* रु *c.* वि].

विरूढ *part.* qui crevit 97^b [*r.* रुह् *c.* वि].

विरोपण *adj.* ad cicatricem perducens, sanationem efficiens, sanans 90^a [*r.* रुह् *caus. c.* वि].

विरोहिन् *s.* °रोधिन् *adj.* 1) infestus, infensus, inimicus *(alicui rei: antec. in comp.)* 173, 10. 2) repugnaus, abhorrens *(ab aliqua re: antec. in comp.)* 22, 16; 83, 14 [*r.* रुध् *c.* वि].

विलक्ष *adj.* confusus (verlegen) 133^d [वि + लक्ष].

विलग्न *part.* adhaerescens *(ad aliquid: antec. in comp.)* 185^c [*r.* लग् *c.* वि].

विलम्बिन् *adj.* dependens 110^b; 146^b [*r.* लम्ब् *c.* वि].

विलास *m.* placendi cupiditas, p. studium (mulieris) 36^b [*r.* लस् *c.* वि].

विलोकित *part. n.* aspectus, oculi, vultus 37^d [*r.* लोक् *caus. c.* वि].

विवक्षित *part. n.* quod quis dicere voluit 75, 5 [*r.* वच् *desid.*].

विवत्तणीअअ 129^b *v. l. vel (dial. Mâgadh.)* °णीअक *s.* विवर्तनीयक*, °नीय *adj.* vitandus, omittendus 129^b [*r.* वर्त् *caus. c.* वि].

विवड्ढिद *s.* विवर्धित *v. r.* वर्ध् *caus. c.* वि.

विवर *m. n.* 1) hiatus, fissura; देहि विवरं = dehisce 141, 2. 2) intervallum, spatium interjectum 167^a [*r.* वर् *c.* वि].

विवर्ण *adj.* (sine colore) pallidus 201, 14 [वि + वर्ण].

विवर्णमणीकर् *vb.* facere, ut (quid) gemmas suis coloribus privatas habeat 62^a [विवर्ण + मणी *c. r.* कर् *A*].

विवर्तन *n.* actio se volutandi 133^b [*r.* वर्त् *c.* वि].

विवर्तिन् *adj.* se avertens, qui obvertitur *(ad: antec. in comp.)* 74^c [*r.* वर्त् *c.* वि].

विवाद *m.* controversia 200, 23; 106^b [*r.* वद् *c.* वि].

विवाह *s. p. m.* (τὸ) uxorem domum ducere, nuptiae, conjugium, matrimonium 208, 2; 72^a; — *p.* 83, 4 [*r.* वह् *c.* वि].

विविक्त *part. n.* solitudo 103^b [*r.* विच् *c.* वि].

विवृत *part.* 1) *v. r.* वर् *c.* वि. 2) apertus 7^c.

विवृत्त *part.* conversus, inflexus 46^c [*r.* वर्त् *c.* वि].

विश् *r.* VI विशति intrare, ingredi; *caus.* वेशयति.

उप considere 22, 14; 74, 16; 96, 16; — *p.* 22, 8. 13; 207, 7; उपविष्ट a) *vb. fin.* 46, 3; 161, 19; b) qui consedit, sedens 72, 16; 161, 3. *Caus.* aliquem considere jubere 185, 15. 16.

नि *caus.* 1) facere, ut quis domum immigret = uxorem ducat 96ᵇ. 2) considere jubere, castra ponere j. 34, 3. 3) imponere 136ᵈ; aptare 166, 2; चित्रे = pingere 43ᵃ.

प्र 1) inire, introire, intrare, ingredi a) *abs.* 13, 6. 7; 9, 17; — *p.* 147, 12; 161, 18; b) *c. acc. loci* 33ᵈ; — *p.* 83, 11; 113, 11. 12; 149, 4 *(Mâg.)*; प्रविष्ट *p.* पविट्ठ ingressus 59, 4; 190, 12; 7ᵇ; — *p.* 36, 5; 93, 10. 2) in scenam prodire 1, 10; 5, 2; 8, 4 *cet.*

Caus. 1) introducere *(c. acc. loci)* 140, 12. 2) producere in scenam 51, 6; 55, 18; — *p.* 51, 8.

विशद *adj.* laetus, hilaris, alacer 98ᶜ.

विशाखा *f. du.* appellatio constellationis lunaris quartae decimae, *postea* sextae dec. 70, 3 [वि + शाखा].

विशेष *p.* विसेस *m.* a) discrimen, differentia, diversitas 189, 19; b) differentia, quae ad valetudinem pertinet = mitigatio, levatio (aestus) 80, 12 *p.*; c) proprietas; विशेषमण्डन *n.* ornamentum peculiare 134ᵃ; d) excellentia, praestantia; *in fine comp. verti potest* excellens, singularis, insignis, eximius, praestans 158, 4; 185, 4; — *p.* 22, 2; 24, 18; 29, 7; 83, 14; विशेषेण vehementer 129, 17; विशेषात् praesertim 121ᵃ.

विश्रब्ध *r.* विस्सद्ध *vel* वीसद्ध *part.* confidens, fiduciae plenus; securus 83, 14 *p.*; विस्सद्धकज्ज *adj.* cujus negotium nullam movet suspicionem 124, 13 *p.*; °म् *adv.* secure, bono animo 15, 10; 40ᶜ [*r.* श्रम्भ् *c.* वि].

विश्रम्भ *m.* familiaritas; विश्रम्भकथितानि *n. pl.* sermones familiares 64, 3 [*r.* श्रम्भ् *c.* वि].

विश्रान्त *part.* a) qui requievit 40, 18; b) qui remisit 173, 12 [*r.* श्रम् *c.* वि].

विश्राम *m.* 1) quies, requies 40ᵈ. 2) remissio, intermissio 118, 3 [*r.* श्रम् *c.* वि].

विश्लेष *m.* digressus (ab homine amato) 82ᵈ [*r.* श्लिष् *c.* वि].

विश्व *adj.* omnis; *n.* omne, universitas rerum 1[b].

विश्वसनीय *adj.* fide dignus, fidem efficiens 61, 8 [*r.* श्वस् *c.* वि].

विश्वसनीयता *f.* (τὸ) fidem efficere 51, 13 [विश्वसनीय].

विश्वास *p.* विस्सास *m.* fiducia, fides 23, 11 *p.*; विश्वासोपगम *m.* = (τὸ) confidere coepisse 14[c] [*r.* श्वस् *c.* वि].

विषक्त *part.* suspensus 32[b] [*r.* सञ्ज् *c.* वि].

विषण्ण *part.* qui est animo demisso 35, 2 [*r.* सद् *c.* वि].

विषमीभू *denom.* °भवति inaequalem fieri 91[d] [विषम *c.* *r.* भू].

विषय *p.* विसअ *m.* 1) terra, regio, fines; विषयवासिन् *adj.* terram incolens, terrae incola 57, 7; न पुनरात्मगत्या मानुषाणामेष विषयः = hunc autem locum homines non suâ sponte sedem sibi delegerunt 197, 12. 2) regnum *(transl.)*, in quo quis versatus est 108, 17. 3) quod sensibus percipitur (velut auditu sonus) 1[b]; *cf.* गुण. 4) res sensibus (oculis) subjectae, res humanae, voluptates 91, 5 *p.* 5) res (Objekt); अन्यविषय *adj.* aliam rem habens, ad aliud pertinens 31[d] [*r.* विष्].

विषयिन् *adj.* voluptatibus deditus, homo voluptarius 134, 15 [विषय].

विषाद *p.* विसाअ *m.* perturbatio, consternatio; animi demissio, — abjectio; desperatio 64, 12; 198, 20; 203, 16; — *p.* 92[a] [*r.* सद् *c.* वि].

विष्कम्भ *vel* °म्भक *m.* prologus *in initio novi actus, quo qui spectant certiores fiant de rebus iis, quas ad intellegenda ea, quae sequuntur, sciant necesse est* 60, 6; 89, 9.

विस *s.* विष *n.* venenum 136, 9 [*r.* विष्].

विसअ *s.* विषय, *q. v.*

विसंवादिद *s.* °दित *v. r.* वद् *caus. c.* वि.

विसज्जइस्सदि *s.* विसर्जयिष्यति
विसज्जिअ *s.* I विसृज्य. II विसर्जित } *v. r.* सर्ज्.

विसज्जिदव्व = *s.* विसृष्टव्य *adj.* dimittendus 31, 11 [*r.* सर्ज् *c.* वि].

विसज्जिदुं = *s.* विस्रष्टुम्
विसज्जेदि *s.* विसर्जयति
विसज्जेम *s.* विसर्जयामस्, (°वस्)
विसज्जेमि *s.* विसर्जयामि } *v. r.* सर्ज्.

विसम *s.* विषम *adj.* improbus 204, 7 [वि + सम].

विसर्जन *n.* dimissio 185, 14. 15 [*r.* सर्ज् *c.* वि].

विसाअ *s.* विषाद्, *q. v.*

विसुद्ध *s.* विशुद्ध *part.* purus 115, 5. 6; 145, 14 [*r.* शुध् *c.* वि].

विसुमरामि *s.* विस्मरामि *v. r.* स्मृ.

विसुमरिद *s.* विस्मृत, *q. v.*

विसुमरिस्सं *s.* विस्मरिष्यामि *v. r.* स्मृ.

विसेस *s.* विशेष, *q. v.*

विसेसदो *s.* विशेषतस् *adv.* praecipue, vel maxime 169, 1 [विशेष].

विस्मय *p.* विम्हअ *m.* stupor 142, 6; — *p.* 47, 11; विस्मयात् stupore, propter stuporem, prae stupore 191, 8; 199, 13. — *Cf.* स° [*r.* स्मि *c.* वि].

विस्मरण *n.* oblivio 120ᵃ [*r.* स्मृ *c.* वि].

विस्मित *part.* obstupefactus; *vb. finit.* 97, 13.

विस्मृत *p.* विसुमरिद *vel* विम्हरिद *part.* 1) *passive:* quod (cujus) quis oblitus est 4, 6; 72, 18; 170, 20. 21. 2) *active:* oblitus; *vb. finit.* 139, 13; — *p.* 17, 12; — 99ᵈ [*r.* स्मृ *c.* वि].

विस्मृतवन्त् *part.* qui oblitus est; *pro vb. finit.* 162, 9 [विस्मृत].

विस्स *s.* विस्र *adj.* raucidus, carnem crudam olens 147, 2.

विस्सद्ध *s.* विश्रब्ध, *q. v.*

विस्सम *s.* विश्रम *m.* requies 37, 2 [*r.* श्रम् *c.* वि].

विस्समिदुं *s.* विश्रमितुम् *v. r.* श्रम्.

विस्ससदि *s.* विश्वसिति } *v. r.* श्वस् *c.* वि.
विस्ससामि *s.* विश्वसामि }

विस्सास *s.* विश्वास, *q. v.*

विहडिअ *s.* विघटित *v. r.* घट् *caus. c.* वि.

विहव *s.* विभव, *q. v.*

विहायस् *m. n.* aër; °यसा per aëra 211, 5 [*r.* हा *cl.* III *c.* वि].

विहारिन् *adj.* se oblectans aliqua re, studiosus *(alicujus rei: antec. in comp.)* 32, 3 [*r.* हृ *c.* वि *vel* विहार].

विहि *s.* विधि, *q. v.*

विहिद *s.* °हित *v. r.* धा *c.* वि.

वीक्षित *part. n.* (aspectus) oculi 36ᵃ [*r.* ईक्ष् *c.* वि].

वीज् *r.* I वीजति frigus ventilare *(alicui: acc.)*.

caus. वीजयति *id.* 64, 11 *p.*

उप *caus. id.* 64, 6. 8.

वीअअन्ति *s.* वीजयन्ति, °यतस् *v. r.* वीज्.

वीत *p.* वीद् *part.* qui evanuit; वीतचिन्त *adj.* = non jam sollicitus *(de aliquo: loc.)* 89^{d}; वीदराग *adj.* omnibus cupiditatibus ac voluptatibus liberatus 116, 12 [*r.* इ *c.* वि].

वीद् *s.* वीत, *q. v.*

वीर् *s. p. m.* vir fortis 96, 6.

वीरुध् *f.* herba, planta 106^{c} [*r.* रुध् = रुह् *c.* वि].

वीर्य *n.* vis 54^{a} [वीर्].

वीसठ *s.* विश्रब्ध, *q. v.*

वुत्त *s.* वृत्त, *q. v.*

वुत्ति *s.* वृत्ति, *q. v.*

वृक्ष *p.* रुक्ख *m.* arbor 15, 2; 30, 9; 190, 11 *cet.*; — *p.* 30, 5; वृक्षवाटिका *f.* locus arboribus consitus, arbustum 13, 14 [*r.* वृक्ष्].

वृत्त *p.* वुत्त *part.* factus (geschehen) 139, 13; 177, 3; 120^{b}; तुह वुत्तमणोरह *adj.* cujus optata ad te directa sunt 65^{b}; वृत्तान्त *p.* वुत्तन्त *m.* res, res gesta; casus, eventus; status, conditio *cet.* 128, 12; 162, 6; 204, 18; — *p.* 33, 2; 45, 2; 55, 2 *cet.* [वृत्त + अन्त].

वृत्ति *p.* वुत्ति *f.* 1) (τὸ) volvi; (τὸ) profluere *(de lacrimis)* 82^{b}; 91^{a}. 2) ratio versandi, — faciendi, — vivendi, — agendi, — se gerendi; vitae ratio et institutio; mores, vitae consuetudo 116, 15; 125^{b}; 184^{c}; — *p.* 39, 9; *c. loc.* 94^{c}; *in fin. adj. comp.* 178^{a}. 3) ratio, natura, habitus 105^{b}. *Cf.* चित्त. 4) *sg. et pl.* quae ad vivendum necessaria sunt, victus 102^{d}; 172^{a}. 5) effectus, actio, motus 45^{c}; 104^{b}. *Cf.* गगन् [*r.* वर्त्].

वृथा *adv.* frustra, nequidquam, incassum 142, 8; 173^{a} [*r.* वृ *cl.* V].

वृद्ध *adj.* adultus; vetus, grandis (natu); *antec. aut sequitur in comp. Karmadh.* 135, 5; वुड्ढशाकल्य *m.* Sâkalyus natu major 191, 16 [*r.* वर्ध्].

वृन्त *n.* pediculus, petiolus; *vid.* ताल.

वृष्टि *f.* pluvia 194^{a} [*r.* वर्ष्].

वेअ *s.* वेग, *q. v.*

वेग *p.* वेअ *m.* 1) violentia cursus 39, 2; — *p.* 38, 15. 2) motus citus, celeritas, velocitas; festinatio praeceps 6, 1. 7; 10, 19; 188, 10; — *p.* 86, 6 [*r.* विज्].

वेणि *vel* वेणी *f.* gradus (Haarflechte), *praecipue* coma mulierum in unum nodum formata (*plerumque luctus signum*) 201, 1; 181^{b} [*r.* वा *cl.* I].

वेतस *p.* वेदस *m.* herba aquis innascens pampinosque emittens (Calamus Rotang Willd.) 63, 7; 75[d]; — *p.* 38, 14.

वेति *p.* वत्ति (*rectius quam* वेत्ति) = वा + इति, *q. v.*

वेत्र *m.* majus Calami genus, *fortasse* fasciculatus; वेत्रयष्टि *(m.) f.* scipio ex arundine confectus, bacnlum — 101[b] [*r.* वी].

वेत्रवन्त् *adj.* ex वेत्र constans; *f.* वेत्रवती.

वेत्रवती *f.* janitrix 120, 3; 122, 3; 142, 15 *cet.* [वेत्रवन्त्].

वेदणा *s.* वेदना *f.* dolor 68, 3 [*r.* विद् *A*].

वेदस *p.* वेतस, *q. v.*

वेदि *f.* spatium leviter effossum stramineque constratum in loco sacrificiis destinato, quod arae vice fungitur 59, 8; 77[b]; 84[a].

वेदिआ *s.* वेदिका *f.* scamnum, sedile 22, 7 [वेदि].

वेप् *r. vid.* विप्.

वेपथु *m.* palpitatio, tremor 30[b] [*r.* विप्].

वेपथुमन्त् *adj.* tremulus 23[a] [वेपथु].

वेवइ *s.* वेपते } *v. r.* विप्.
वेवसि *s.* वेपसे }

वेला *f.* a) tempus (Zeit, Zeitpunkt) 91, 8; 162, 7; — *p.* 35, 9; 112, 6; b) tempus diurnum, diei tempus 62, 10; 90, 14; — *p.* 161, 7.

वेष *m.* vestis habitus, vestitus, vestimentum 12, 11; 45, 6; 158, 1 [*r.* विष्].

वैक्लव्य *n.* perturbatio 208, 17; 82[c] [विक्लव].

वैखानस 1) *m.* Brahmanus in tertio vitae gradu, qui domo relictâ in silvam demigravit; eremita 8, 4. 5 *cet.* 2) *adj.* ad eremitam pertinens 27[a] [विखानस].

वैतान *adj.* ad ignes sacrificales tribus locis dispositos pertinens, sacrificalis 84[d] [वितान].

वैतानिक *adj. id. qu. antec.* 60, 4 [वितान].

वैतालिक *m.* bardus; qui principem laudibus celebrat idemque diei tempora indicat 121, 1 [वि + ताल].

वैधवेय *m.* filius ex vidua natus 43, 6 *v. l.* [विधवा].

वैधेय *adj.* (fortunâ afflictus) stolidus, stultus; *m.* homo st. 43, 6 [विधि].

वैमनस्य *n.* animus demissus; taedinm, fastidium 157, 6 [*abstr. voc.* विमनस्].

वैर *n.* inimicitiae, bellum 49^{c} [वीर].
वैरीभू *vb.* °भवति in inimicitias couverti 121^{b} [वैर *c. r.* भू].
वा *vid.* त्वम्.
व्यक्ति *f.* (τὸ) apparere, (τὸ) patefieri, (τὸ) apparere atque exstare; व्यक्तिं भजन्ति = exstant atque eminent 168^{c} [*r.* अञ्ज् *c.* वि].
व्यग्र *adj.* valde distentus, — occupatus 57, 5 [वि + अग्र],
व्यध् *r.* IV विध्यति vulnerare, laedere 90^{b}.
  अनु inducere, implere, instruere 20^{a}.
  आ perforare 44^{b}.
व्यपदेश *m.* nomen gentilicium 196, 21; 118^{a} [*r.* दिश् *c.* वि + अप].
व्यलीक *n.* dolor, maeror 184^{a} [वि + अलीक].
व्यवसित *p.* ववसिद *part.* 1) qui statuit, — decrevit, — consilium cepit 137^{a} *(c. inf.)*. 2) certus *p.* 92, 4; ववसिदं *(pro vb. finit.) antec.* त्ति = persuasum est 132, 4 [*r.* सा *c.* वि + अव].
व्यवस्यन्त् *vid. r.* सा *c.* वि + अव.
व्यवहार *m.* (τὸ) occupatum esse aliqua re, (τὸ) versari in aliqua re, (τὸ) commercinm (consuetudinem) habere cum aliquo 198, 4 [*r.* हृ *c.* वि + अव].
व्यवहारिन् *adj.* qui rem gerit et lucrum facit; *vid.* समुद्र [*r.* हृ *c.* वि + अव].
व्यवहित *vid. r.* धा *c.* वि + अव.
व्यसन *n.* 1) mala cupiditas, vitium 39^{d}. 2) casus adversus; *vid.* नौ. 3) occasus (siderum); व्यसनोदयौ *m. (du.)* occasus et ortus 78^{c} [*r.* अस *B c.* वि].
व्याज *m.* fraus, artes, simulatio; *vid.* अव्याज *et* सव्याज.
व्याधुन्वन्त् *vid. r.* धू *c.* वि + आ.
व्यापार *m.* occupatio, negotium, studinm *(alicujus rei: gen. vel antec. in comp.)* 27^{b}; 34, 4; *in fin. comp.* 14, 6; 64, 5; 96, 1 [*r.* पृ *c.* वि + आ].
व्यापिन् *adj.* pertinens ad (*antec. in comp.*) 171^{c} [*r.* आप् *c.* वि].
व्यापृत *p.* वावुड *part.* occupatus *(in aliqua re: loc. vel antec. in comp.)* 160^{b}; — *p.* 200, 12 [*r.* पृ *B c.* वि + आ].
व्यायतत्व *n.* (τὸ) validum, (τὸ) robnstnm esse 38^{c} [*r.* यम् *c.* वि + आ].
वृत् *r.* I वर्तते in statum aliqnem devenire, in conditionem aliquam —; विपुलताम् magnum fieri 9^{a}.

व्रण *m.* (*n.*) vulnus 90^a.

°व्वद् *s.* °व्रत, *q. v.*

व्रत *n.* °व्वद् *n.* (*m.*) 1) munus, officium; vitae genus, — consuetudo 27^a; अथ तु वेत्सि शुचि व्रतमात्मनः = si nullius tibi culpae conscius es 124^c. *Cf.* पतिव्रता. 2) quaevis lex vel regula ascetarum; votum, devotio; opus sacrum 180^c; 181^d [*r.* वृ].

व्रतति *f.* planta repens 33^b [*pro* प्रतति *a r.* तन् *c.* प्र].

व्रतिन् *m.* asceta 107^a [व्रत].

व्रीडा *f.* pudor 98, 14; 133^d; *cf.* सव्रीडम् [*r.* व्रीड्].

व्वाप्नुड *s.* व्यापृत, *q. v.*

°व्वाह *s.* व्याध *m.* venator 160, 15 [*r.* व्यध्].

व्वाहि *s.* व्याधि *m.* morbus 160, 15 *v. l.* [*r.* धा *c.* वि + आ].

श

शंस् *r.* I indicare, narrare.

आ *med.* sperare aliquid 49^c; मनोरथाय = sperare mihi non licet; votorum compotem fieri 173^a.

शक् *r.* V शक्नोति posse 34, 3; 116^d; — *p.* 67, 4. *Cf.* शक्त *et* शक्य. *desid.* शिक्ष्, (शिक्षति) शिक्षते discere 24^c; *cf.* शिक्षित.

शकुन्त *p.* सउन्द *m.* avis 171^c; — *p.* 198, 7.

शकुन्तला *p.* सउन्दला (*rec. Beng.* सउन्तला, *cf. Lass. gr.* § 59, *c.*) *f.* filia Visvamitri et Menacae nymphae, quae a Canvo eremita educata, postea autem cum Duschyanto rege matrimonio conjuncta Bharatum, universae Indiae dominum, peperit; primaria hujus fabulae persona.

शक्क *vid.* सक्क.

शक्त *part.* potens; अस्मि शक्तः = possum 37^a; 75^d [*r.* शक्].

शक्ति *f.* 1) potestas 195^d. 2) facultas 154^d. 3) vires; *cf.* यथा° [*r.* शक्].

शक्य *p.* सक्क 1) *adj.* qui (fieri) potest; *c. inf.* = posse *c. inf. pass.*

154^{b}; — *p.* 88, 8; 194, 16. 2) *n.* res, qua quid fieri potest: शक्यमालिङ्गितुं पवनः = ventus apprimi potest 56^{a} [*r.* शक्].

शङ्क् *r.* 1 शङ्कते suspicari 132^{d}.

आ 1) suspicari 164, 2; 28^{b}. 2) addubitare de aliqua re *(acc.)* 131, 4.

वि 1) metuere 63^{b}. 2) *c.* अन्यथा falso (perperam) judicare 115^{b}.

शङ्का *p.* सङ्का *f.* 1) suspicio; अहिशङ्कया = snspicans aliquid serpentem esse 184^{d}. 2) dubitatio, scrupulus 208, 12. 3) metus; त्रादसङ्क *adj.* = metnens, sollicitus 26, 9 [*r.* शङ्क्].

शची *p.* सची *f.* Satschia, uxor Indri; शचीतीर्थ *p.* सचितित्थ *n.* sacer lavaudi locus Satschiae consecratus 166, 14; — *p.* 133, 11.

शत *n.* centum 194^{c}; शतक्रतु *m.* (*propr.* centum consilia *cet.* habens) cognomen Indri 186, 12; 189, 19; 158^{a}.

शत्तु *s.* शत्रु *m.* hostis 150, 11.

शदण *(dial. Mâgadh.) s.* सदन *n.* palatium 149, 4 [*r.* सद्].

शप् *r.* I शपति *et* °ते exsecrari 86, 6 *p.*

शब्द *p.* सद्द *m.* 1) vox, sonus, sonitns, strepitus 14^{c}; 52^{a}; 100^{ab} *cet.*; शब्दानुसार *m.* (τὸ) persequi sonum (vocem), °रेण (*instr.*) = illuc, nnde sonus (vox) venerat 192, 20. 2) vox, verbum, vocabulum, nomen, appellatio, titulus 26, 5; 48^{d}; 126, 16; — *p.* 96, 4.

शब्दय् *denom.* (*a* शब्द), शब्दयति sonare.

शब्दापय् *vb.* शब्दापयति aliquem arcessi jubere 174, 17 *p.*

शब्दाय् *denom.* (*a* शब्द), शब्दायंत vocare 95, 6 *p.* (*pass.*).

शम् *r.* IV शाम्यति sedari; *vid.* शान्त.

caus. शमयति facere, ut quid sedetur; sedare, mitigare, placare 10, 7; 105^{d}.

नि *caus.* audire 100^{a}.

प्र sedari; प्रशान्त sedatus, placidus 50, 16.

caus. sedare, componere 106^{b}.

शम *m.* 1) sedatio; शमम् *c. r.* इ = sedari, leniri 97^{a}. 2) (τὸ) liberum esse ab omni animi perturbatione, animi tranquillitas; शमप्रधान *adj.* cui a. tr. summum est, a. tranquillitati deditus devotusque 41^{a} [*r.* शम्].

शमाशादिद *vel* °दिश (*v. l.*) *s.* समासादित *part. v. r.* सद् *caus. c.* सम् + आ.

शमी *f.* species arboris: Mimosa Suma Roxb. 80^{b}.

शंमद् *(dial. Mâgadh.) s.* सम्मत *part.* magni aestimatus (*ab aliquo: gen.*) 150, 3 [*r.* मन् *c.* सम्].

शयन *n.* cubile 67^{a}; 71^{a}; शयनभूमि *f.* cubiculum 142, 15 [*r.* शी].

शय्या *f.* cubile 66, 3; 74^{a}; 133^{b} [*r.* शी].

शर *s.* सर *m.* sagitta 7, 6; 7^{b}; 10^{d} *cet.;* sagittae dei amoris sunt a) Nymphaea Nelumbo; b) Jonesia Asoka; c) Mimosa Siríscha; d) Mangifera Indica; e) Utpala, *cf.* 131^{d}; 136^{d}; शरासन *p.* सरासण *n.* arcus 120^{d}; 157^{b}; — *p.* 180, 13; *cf.* स° *et* कुसुम°.

शरण *p.* सरण *n.* domus; *cf.* शर्मन् [*r.* श्रि].

शरद् *f.* autumnus 146^{c}.

शरव्य *n.* scopus 157^{a}.

शरीर *p.* सरी° *n.* corpus 60, 2; 64, 14; 10^{b} *cet.;* — *p.* 26, 2; 72, 11; 79, 17 *cet.*

शर्मिष्ठा *f.* (filia Vrischaparvanis, regis Asurorum) uxor Yayâtis (filii Nahuschi), unius ex principibus stirpis Lunaris, cui Duschyantus successit 83^{a}.

शलभ *m.* locusta 32^{d}.

शल्य (*m.*) *n.* sagitta 203, 16; 137^{d}.

शश *m.* lepus; शशाङ्क (*adj.* leporis signum habens) *m.* luna 66^{b}; 125^{a}; शशाङ्कलेखा *f.* orbis lunae 70, 3 (*pro* शशाङ्क, *quia hoc vocabulum masc. gen. est*).

शशिन् (*adj.* lepore instructus) *m.* luna 79^{a}; 182^{b} [शश].

शश्वत् *adv.* semper, perpetuo.

शस्त्र *n.* 1) telum 181, 16; 183, 6; 11^{b}. 2) sagitta 181, 20.

शह (*dial. Mâgadh.*) *s.* सह, *q. v.*

शाखा *p.* साहा *f.* ramus 46^{d}; 145^{c}; — *p.* 33, 16; 94, 9; साहाब्बाहा *m.* brachio similis ramus 104, 3. 4.

शाखिन् *adj.* ramis instructus; *m.* arbor 15^{a} [शाखा].

शाठ्य *n.* fraudatio, fallendi studium 122^{a}.

शान्त *part.* 1) liber ab omni animi perturbatione (commotione), tranquillus; quietus, placidus 16^{a}; 96^{d}; शान्तमनस् *adj.* tranquillo animo 103^{b}. 2) lenis 87^{d}. 3) शान्तं पापम् *hac voce malum, quod verbum aliquod efficere possit, avertere student Indi* 132, 13 [*r.* शम्].

शान्ति *f.* placatio; शान्त्युदक *n.* aqua lustralis 60, 4 [*r.* शम्].

शाप *p.* साव *m.* exsecratio 141, 3; 208, 19; 211, 6. 7; 192^{a}; — *p.* 88, 5; 91, 13; 209, 7 [*r.* शप्].

शामिन् *s.* स्वामिन्, *q. v.*

शारद्वत *m.* N. pr. eremitae; persona hujus fabulae sc. 122, 15 *cet.*

शार्ङ्ग *p.* संग *adj.* corneus; *n.* arcus 181, 3; शार्ङ्गरव *p.* संगरव *m.* (arcus sonus) N. pr. eremitae, qui Sacuntalam Hastinapuram ad regem Duschyantum deducit; persona hujus fabulae sc. 101, 15 *cet.*; शार्ङ्गरवमिश्र *pl.* Sârngaravus et qui sunt ceteri 95, 2; 101, 9 [शृङ्ग].

शार्दूल *p.* सद्दूल *m.* tigris 155^{b}; — *p.* 35, 6.

शालीनता *f.* modestia 49, 8.

शाव *m.* pullus, catulus 199, 8; 52^{a}.

शाशण *s.* शासन, *q. v.*

शाश्वत *adj.* sempiternus 25, 9 [शश्वत्].

शास् *r.* II शास्ति regere 25^{a}.

अनु edocere 140, 7.

आ *med.* 1) bene (fausta) precari 101, 2. 2) sperare (*de aliquo: loc.*) 210, 6.

शासन *p.* सासण *vel (dial. Mâgadh.)* शाशण *n.* jussum, imperatum, praeceptum 155, 3; 172, 9 (*cf. r.* ख्या); — *p.* 147, 9; 176, 20; — 148, 11 [*r.* शास्].

शासितृ *p.* सासिदृ *m.* punitor, ultor, vindex 25^{a}; — *p.* 171, 19 [*r.* शास्].

शि *r.* V शिनोति *et* शिनुते acuere.

नि *id.; vid.* निशित.

शिक्ष *vid. r.* शक्.

शिक्षित *part.* 1) qui didicit 122^{a}. 2) peritus, gnarus, intellegens, eruditus 2^{b} [*r.* शक् *desid.*].

शिखर *m. n.* cacumen, culmen, vertex 168^{a}.

शिखा *p.* सिहा *f.* 1) cacumen, vertex; cincinnus in vertice 8^{b}; — *p.* 4^{a}; 95, 13. 2) extremus quasi margo (vestis) 14^{d}.

शिथिल *p.* सिढिल *adj.* 1) laxus, solutus 40^{d}; — *p.* 168, 20. 2) flaccidus 42^{b}.

शिथिलय् *denom.* (*a* शिथिल), शिथिलयते laxare, solvere 15, 17; 58^{a}; — *p.* 15, 14.

शिरस् *p.* सिरस् *n.* 1) caput 80, 15; 184ᵈ; सिरोहरा (*s.* सिरोधरा) *f.* (*propr.* caput ferens) cervix 180, 6. 2) acies, frons 158ᵇ; 186ᵃ.

शिरीष *p.* सिरीस *n.* species arboris Mimosa Sirîsa Roxb. *aut* Acacia Sirîsa 30ᶜ; 146ᵇ; — *p.* 4ᵇ.

शिला *p.* सिला *f.* lapis 75ᵃ; शिलातल *p.* सिलातल *n.* lapidis superficies, l. aequor 172ᶜ; — *p.* 74, 15; शिलापट्टट *p.* (सिलापट्टट *vel)* °पट्टक *m.* saxum, sedes lapidea 64, 2; — *p.* 161, 16.

शिव *adj.* prosper, faustus, secundus 113, 1; 87ᵈ.

शिशिर *p.* सिसिर *adj.* frigidus; *m.* frigus 160, 5 *p.*; *m. n.* frigidum tempus anni 132ᶜ.

शिशु *s. p. m.* 1) infans, puer 198, 3. 4; — *p.* 148, 12. 2) pullus, catulus 15ᵈ; 174ᵇ; 178ᵈ.

शिष् *r.* VII शिनष्टि sejungere.

अव *pass.* relinqui, reliquum esse, superesse, restare 90, 5.

caus. pass. id. 55, 3 *p.*

शिष्य *p.* सिस्स *m.* discipulus 59, 2. 3; 90, 2; 118, 2 *cet.*; — *p.* 93, 4 [*r.* शास्].

शी *r.* II शेते jacere; dormire; *cf.* सइद् *et* सइदव्व.

अधि incubare (*in aliquo loco*: *acc.*) 64, 2.

सम् *vid.* संसइद.

शीकर *m.* gutta (imbris) 167ᵈ [*r.* शीक् irrigare].

शीत *adj.* (*propr. part.*) frigidus 103ᵈ; शीतरश्मि *adj.* frigidos radios habens, *unde.*

शीतरश्मित्व *n.* (*tò*) frigidos radios habere 55ᵃ [शीत + रश्मि].

शीतल *p.* सीअल *adj.* frigidus 70ᵃ; — *p.* 22, 7 [शीत].

शील *p.* सील *m. n.* 1) consuetudo, solitum studium; मिअआसील *adj.* venandi studio deditus 35, 5 *p.* 2) natura, indoles, facultas 92, 3 *p.* 3) vita, mores 181ᶜ.

शुक *p.* सुअ *m.* psittacus 15ᵃ; — *p.* 73, 7.

शुच् *r.* I शोचति moerere, lugere; *vid.* शोचनीय *et* शोच्य.

शुच् *f.* aegritudo, sollicitudo, maeror 95ᵈ [*r.* शुच्].

शुचि *adj.* purus 109ᵃ; *transl.* 124ᶜ [*r.* शुच्].

शुणाह (*dial. Mâgadh*) *s.* शृणुत *v. r.* श्रु.

शुणो *s.* शुनस् (*cf. Bopp. gr.* § 192) *vid.* श्वन्.

शुद्ध *part.* purificatus, purus 192[d]; शुद्धशील *adj.* = sancte vivens 181[c]; शुद्धान्त *m. id. qu.* अन्तःपुर 140, 12; 17[a] [*r.* शुध्].

शुध् *r.* IV शुध्यति purificari, ablui; *vid.* शुद्ध.
  वि purificari; *vid.* विशुद्ध.

शुभ *p.* सुह *adj.* faustus 212, 15; *pl. n.* fausta, res secundae, felicitas 184[c]; — *p.* 123, 13 [*r.* शुभ् splendere].

शुमणा (*dial. Mâgadh.*) *s.* सुमनस्, *q. v.*

शून्य *p.* सुण्ण *adj.* 1) inanis, vacuus 181, 10; 75[d]; — *p.* 113, 11; सुण्णहिअअ *adj.* = a) aliena cogitans, animo suspenso et occupato *p.* 209, 8; 86, 3; b) rerum imperitus 91, 13. 2) vacuus, nudus aliqua re (*antec. in comp.*) 133, 8 *p.*

शूल *s. p. m. n.* stipes, qui per medium corpus hominum maleficorum adigitur 149, 16 *p.*

शृङ्ग *n.* cornu 40[a]; 145[d].

शृङ्गार *m.* amor 24, 10.

शे *vid.* से.

शेविद (*dial. Mâgadh.*) *s.* सेवित *v. r.* सेव्.

शेष *p.* सेस 1) *n.* quod superest, — restat, — reliquum est, reliquiae 165[a]; — *p.* 71, 5; *cf.* देव°. 2) N. pr. regis serpentium (*cf. Wollh. Myth. pag.* 157) 102[c] [*r.* शिष्].

शैथिल्य *n.* laxitas, languor; hebetatio 208, 3 [शिथिल].

शैल *m.* 1) mons 168[a]. 2) rupes, scopulus 51[b] [शिला].

शैवल *m.* planta aquatica: Vallisneria 20[a].

शोक *p.* सोअ *m.* moeror 113, 8; 97[a]; *cf.* घ°; सोअपत्तप्पाणा (*s.* शोकपात्रात्मन्) *adj.* cujus natura moeroris vas est = qui moerori in animo suo spatium dat 163, 3 [*r.* शुच्].

शोचनीय *p.* सोअणीअ *vel* सोअणिज्ज *adj.* miserandus, deplorandus 165, 3; — *p.* 132, 4; — 165, 9 [*r.* शुच्].

शोच्य *adj. id. qu. antec.* 59[c] [*r.* शुच्].

शोणित *n.* sanguis 155[a] [शोण coccineus].

शोत्तिअ (*dial. Mâgadh.*) *s.* श्रोत्रिय *m. haec appellatio complectitur voces* ब्राह्मण *et* द्विज *et* विप्र, *quarum prima pertinet ad genus* (जन्मन्), *secunda ad consecrationes acceptas* (संस्काराः), *tertia ad Vedorum doctrinam* (विद्या).

शोभा *f.* nitor, splendor 19^c [*r.* शुभ् splendere].

शोषण *adj.* siccans, exsiccans 59^d [*r.* शुष् *caus.* siccare].

शोहण (*dial. Mâgadh.*) *s.* शोभनं *adj.* splendidus, formosus, bellus: *per ironiam*: egregins 144, 11 [*r.* शुभ् splendere].

श्याम *adj.* niger 49^a; 61^b.

श्यामाक *m.* Panicum frumentaceum *aut* P. colonum 90^c.

श्याल *vid.* स्याल.

श्रद्धा *f.* fides 189^b.

श्रद्धेय *adj.* credendus 137, 14.

श्रम् *r.* IV श्राम्यति defatigari.

परि *vid.* परिश्रान्त.

वि requiescere 39, 11 *p.*; *vid.* विश्रान्त.

caus. विश्रामय् facere, ut qnis requiescat; *pass.* 142, 9.

श्रम *m.* lassitndo, defatigatio 62, 4; 7^c; 104^c; *cf.* नाति° [*r.* श्रम्].

श्रम्भ् *r.* I श्रम्भते (*non invenitur nisi compositum cum* वि).

वि confidere; *vid.* विश्रब्ध.

श्रवण *n.* auditio; cognitio 27, 17; श्रवणकातरता *f.* (*τὸ*) angi alicujus rei audiendae exspectatione 60^d [*r.* श्रु].

श्रि *r.* I श्रयति *et* °ते anniti alicui rei.

आ 1) inire, intrare, ingredi 14, 4; 107, 2. 2) alicujus rei perfugio uti (*c. acc.*) 93, 15. 3) eligere 4, 1.

सम् confugere; *vid.* संश्रित *et* संश्रितवन्त्.

श्री *f.* 1) gratia, favor 63^{cd}. 2) fortuna, felicitas 177, 2. 3) pulchritudo, venustas 16, 9. 4) *honoris causa nominibus deorum hominumque et titulis librorum praefigitur* = summe venerandus: *titul.*

श्रु *r.* V शृणोति 1) auribus percipere: audire, accipere 13, 14; 25, 15; 26, 5 *cet.*; — *p.* 25, 3. 12; 26, 8; 73, 11 *cet.*; श्रूयते *p.* सुणीअदि = traditur, proditur (doctrinâ sacrâ *cet.*) 106, 16; — *p.* 66, 8; श्रूयताम् *convertit animum alicujus ad ea, quae continuo narrantur* 98, 4; 111, 15; 165, 16 *cet.*

desid. शुश्रूष्, शुश्रूषते obedire (*c. acc.*) 94^a.

श्रुत *p.* सुद *v. r.* श्रु.

श्रुतवन्त् *adj.* qui andivit 164, 1 [श्रुत].

श्रुति *f.* 1) anditio, auditus; auris 59, 12; श्रुतिप्रसादन *n.* (*τὸ*) conciliare sibi aures (audientium); °तस् (*suff.* तस् *pro abl.*) 3, 2; श्रुतिविषयगुणा

adj. proprietatem ejus rei habens, quae auditu percipitur = proprietatem soni habens *i. e.* aër 1ᵇ. 2) doctrina auribus accipienda traditio, doctrina sacra 153ᵃ; श्रुतिमहत् *adj.* virorum doctrinâ sacrâ eruditorum princeps 195ᵇ [*r.* श्रु].

श्रेयस् *n.* 1) bonum 212, 2. 2) felicitas 177, 7; 189, 7; 173ᵇ.

श्रोतव्य *adj.* a) audiendus 68, 15; b) dignus, qui audiatur 133, 19 [*r.* श्रु].

श्रौत *adj.* ad sacram doctrinam pertinens, cum sacra doctrina conveniens 119, 12 [श्रुति].

श्लाघ् *r.* I laudare; *vid.* श्लाघनीय *et* श्लाघ्य.

श्लाघनीय *adj.* laudandus, celebrandus 194ᵈ [*r.* श्लाघ्].

श्लाघ्य *adj.* laudandus, honestus, praeclarus, egregius 95ᵃ [*r.* श्लाघ्].

श्लिष् *r.* IV श्लिष्यति amplecti.

आ *id.* 94, 2; 110, 2; 112, 12.

श्वन् *m.* (*in casibus debilissimis* शुन् *p.* सुणा (*dial. Mâgadh.* शुणा)) canis 148, 12 *p.*; *cf.* श्वापद.

श्वस् *r.* II श्वसिति spirare; *caus.* श्वासय्.

आ respirare (*transl.*) 88, 8 *p.*; *caus.* consolari, exhilarare 177, 20 *p.*

समा animum colligere, a. recipere, ad se redire *p.* 178, 13; 202, 6; *caus.* consolari 178, 17. 21 *p.*

निस् suspirare, ingemiscere 35, 4; 62, 6; 176, 22.

वि confidere (*alicui, alicui rei: gen. vel loc.*) *p.* 134, 12; 204, 12; *cf.* विश्वसनीय.

श्वापद *p.* सावद *m.* bestia rapax, *coll.* bestiae ferae 42, 12; — *p.* 39, 9 [श्वन् + पद].

श्वास *m.* 1) (τὸ) spirare, spiritus 30ᵇ. 2) gemitus 134ᵇ [*r.* श्वस्].

षट्°, षड्° *vid.* षष्.

षष् *num.* sex; षट्चरण *adj.* sex pedes habens; *m.* apis 24ᵃ; षट्पद *adj. id.* 73ᵇ; षड्भाग *m.* sexta pars 47ᵇ.

षष्ठ *p.* छट्ठ *num.* sextus 184, 8; — *p.* 50, 5; षष्ठांशवृत्ति *adj.* sextam partem pro victu habens, qui sextâ parte vivit = rex 102ᵈ.

ष्ठिव् *vel* ष्ठीव् *r.* I ष्ठीवति *vel* IV ष्ठीव्यति spuere.

निस् exspuere; effundere 81ᵇ.

स

स I *s. p. pron. demonstr., f.* सा (*n.* तद्) hic, ille a) *cum pron. pers.* δειχτιχῶς α) I *pers.* सा ऽहम् 24, 6; β) II *pers.* सा त्वम् 108, 19; स भवान् 162, 7; 183, 6; γ) III *pers.* सो ऽयम् 131, 17; 90^d; सेयम् 201, 8; 85^d; स एष 5, 15; अयं स 63^a; इय सा 15, 4; स स *post* य य (quicumque) 151^b; b) c. *partic.* एव *vid.* एव. *Cf.* त *et* य.

II *s. p.* = सह, समान *in init. comp., vid. sing. compp.*

III *p. pro* स्स *s.* स्व, *q. v.*

सअं *s.* स्वयम्, *q. v.*

सआस *s.* सकाश, *q. v.*

सइद *s.* शयित *part.* dormiens; *n.* (τὸ) dormire, somnus 92, 15 [*r.* शी].

सइदव्व *s.* शयितव्य *n.* dormiendum; रत्तिम्मित्ति सइदव्वं णत्थि = ne nocturnum quidem tempus ad quietem relinquitur 36, 1 [*r.* शी].

सउणि *s.* शकुनि *m.* avis; सउणिलुडअ *m.* avium venator, auceps 36, 2.

सउन्द *s.* शकुन्त, *q. v.*

सउन्दला *s.* शकुन्तला, *q. v.*

संयत *v. r.* यम् *c.* सम्.

संयन्त्रित *v. r.* यन्त्रय् *caus. c.* सम्.

संयम *m.* actio cohibendi, — coercendi, — frenandi *inprimis* cupiditates, (τὸ) renuntiare voluptatibus vitaeque jucunditatibus; continentia, clementia, castimonia 172^c; 178^b; संयमधन *adj.* cujus divitiae in continentia consistunt 93^a [*r.* यम् *c.* सम्].

संयमन *n.* actio adducendi (frena) 5, 17 [*r.* यम् *c.* सम्].

संयुत *part.* conjunctus, mixtus, coacervatus; cumulatus 136, 17 [*r.* यु *c.* सम्].

संरम्भ *s. p. m.* insolentia 193, 8 *p.* [*r.* रम्भ् *c.* सम्].

संरोपित *v. r.* रुह् *caus. c.* सम्.

संवड्ढण *s.* संवर्धन *n.* (τὸ) augere, educere 26, 1. 2 [*r.* वर्ध् c. सम्].

संवड्ढिद *s.* संवर्धित *v. r.* वर्ध् *caus. c.* सम्].

संवादिन् *s. p.* concinens, consentiens, conveniens; simillimus 196, 17 *p.* [*r.* वद् *c.* सम्].

संविभत्त *s.* °भक्त *v. r.* भज् *c.* सम् + वि.

संवुत्त *s.* °वृत्त, *q. v.*

संवृत्त *p.* संवुत्त *v. r.* वर्त् *c.* सम्.

संशय *p.* संसअ *m.* 1) dubitatio 126[a]; 191[b]; संशयच्छेदिन् *adj.* dubitationem tollens 69, 6; *cf.* असंशयम्. 2) discrimen, periculum 178, 5; — *p.* 179, 8 [*r.* शी *c.* सम्].

संश्रय *m.* perfugium, refugium, suffugium; tutela, praesidium 115[a]; 178[c] [*r.* श्रि *c.* सम्].

संश्रित *p.* संस्सिद *part.* qui asstitit a) pone aliquid (*antec. in comp.*), ne conspiciatur 162, 2 *p.*; b) sub aliqua re, ut suffugium quaerat 105[d] [*r.* श्रि *c.* सम्].

संश्रितवन्त् *adj.*, *f.* °वती quae se in tutelam alicujus contulit, — matrimonio se conjunxit cum aliquo *(instr.)* 89[c] [संश्रित].

संश्लेष *m.* contagio 125[b] [*r.* श्लिष् *c.* सम्].

संसअ *s.* संशय, *q. v.*

संसाइद *s.* संशयित *v. r.* शी *caus. c.* सम्.

संसग्ग *s.* संसर्ग, *q. v.*

संसर्ग *p.* संसग्ग *m.* tactus, contactus 3[a]; *p.* 201, 16; हत्थसंसग्गं पाविदा (*intell.* मुद्दा) manus contactum adeptus est (annulus) = digito insertus est 165, 11. 12 [*r.* सर्ज् *c.* सम्].

संस्कार *m.* 1) (τὸ) laborare (Bearbeitung) 134[d]. 2) ritus sacrificales et lustrales apud tria Indorum genera; — कृतसंस्कार *adj.* in quo ritus sacr. peracti sunt = consecratus 210, 6 [*r.* कर् *A c.* सम्].

संस्कृतं *part.* confectus; ornatus; *n.* (*intell.* वाक्य) lingua praestantissima eademque sacra Indorum (*opp.* प्राकृत dialecti) 93, 15 [*r.* कर् *A c.* सम्].

संस्तरण *n.* actio conspergendi 59, 8 [*r.* स्तर् *c.* सम्].

संस्थान *n.* forma, species 127[c] [*r.* स्था *c.* सम्].

संस्पर्श *m.* contactus 63, 2 [*r.* स्पर्श् *c.* सम्].

संस्मरणीय *adj.* cujus recordari oportet, qui in recordatione versatur (Gegenstand der Erinnerung) 79[b] [*r.* स्मर् *c.* सम्].

संस्सिद *s.* संश्रित, *q. v.*

सकत्तपरदा *vid.* स्व.

सकाम *adj.* optati compos, laetus 91, 12 [स + काम].

सकाश *p.* सआस *m.* propinquitas; *cum genetivo aut membro compositi*

genetivi vice fungentis = prope, apud, ad 122, 3; 182, 16; — *p.* 92, 15; 93, 6; 200. 16 [स + काश].

सकुसुमास्तरण *adj. comp.* floribus velut stragulo instructus, — stratus 64, 1. 2 [स + कुसुमास्तरण (कुसुम + आस्तरण)].

सकृत् *adv.* 1) semel 102ᵃ. 2) aliquando 116, 5.

सक्क *s.* I शक्य, *q. v.*

II शक्र (*dial. Mâgadh.* शक्क) *m.* cognomen Indri; सक्कावदार (*dial. Mâgadh.* शक्कावदाल) *m.* Indri descensus = lavandi locus uxori Indri sacratus 133, 11; — 145, 2 [*r.* शक्].

सक्कार *s.* सत्कार, *q. v.*

सक्कुणोमि *s.* शक्नोमि *v. r.* सक्.

सक्खिअ *s.* साक्षिक *adj. comp.* pro teste habens = testimonio alicujus rei (*antec. in comp.*) confirmatus 151, 5 [स + अक्षि].

सख *vid.* सखि.

सखि, *in fine comp.* (*Tatp., Karm., Dvigu*) सख, *m.* amicus 43, 3; 46, 18; 50, 2 *cet.*; *f.* सखी *p.* सही amica 14, 6; 25, 5. 10; 27, 10. 15 *cet.*; — *p.* 13, 11; 14, 8; 15, 13 *cet.*; सखीजन *p.* सहीजण *m.* amicae 109, 10; — *p.* 79, 2.

सखेदम् *adv.* cum tristitia 62, 3.

सगन्ध *adj.* propinquus, affinis 134, 12 [स + गन्ध].

सगोत्र *adj.* ejusdem gentis, gentilis 208, 4 [स + गोत्र].

संकन्त *s.* संक्रान्त *part.* 1) qui transiit ad *(antec. in comp.)* 174, 20. 2) qui pervenit ad *(loc.)* 170, 3 [*r.* क्रम् *c.* सम्].

संकप्प *s.* संकल्प *m.* propositum, consilium *aliquid faciendi*: *c. loc. nom. act.* 28, 11; *c. orat. dir. sequ.* इति 84, 8 [*r.* कल्प् *c.* सम्].

संकर *s. p. m.* mistio 35, 8 *p.* [*r.* कर् *B c.* सम्].

सङ्का *s.* शङ्का, *q. v.*

सङ्किन् *s.* शङ्किन् *adj.* suspicans 111, 8; 133, 2 [*r.* शङ्क्].

संकीतिदुं *s.* संकीर्तयितुम् *v. vb.* कीर्तय्.

संखोहिअ *s.* संक्षोभित *v. r.* क्षुभ्.

संग I = *s.* शार्ङ्ग, *q. v.*

II *s. p. m.* 1) (सं) adhaerere, se applicare, se adjungere *alicui* (*antec. in comp.*); usus, consuetudo 139, 13; — *p.* 72, 17 [*r.* सञ्ज्].

संगम *m.* conjunctio 68ᵃ [*r.* गम् *c.* सम्].

संगद s. °गत, q. v.

संगत p. °गद part. 1) conveniens, congruens, aptus 73, 11 p. 2) n. conjunctio 121[a] [r. गम् c. सम्].

सङ्गिन् adj. deditus, addictus, studiosus, cupidus 109[b] [सञ्ज्].

संगीद s. °गीत n. ars musica *inprimis* cantus; concentus, cantus vocum et nervorum et tibiarum; संगीदसाला f. exedra, ubi concentus editur 115, 5 (Concertsaal) [r. गा c. सम्].

सच्च° vid. सन्त्.

सचिन्तम् adv. cum meditatione; सचिन्ताकुलम् adv. cum meditatione et perturbate 61, 4 [स + चिन्ता].

सची s. प्राची, q. v.

सच्च s. सत्य, q. v.

सच्चरित vid. सन्त्.

सच्छन्ददो s. स्वच्छन्दतस् vid. स्व.

सज्ज s. p. paratus, promptus 55, 10; 96, 17.

सज्जइ s. सज्जति v. r. सञ्ज्.

सज्झ s. सह्य adj. qui ferri potest, — tolerari — 68, 3 [r. सह्].

संचय m. cumulus, acervus, multitudo 175, 20 [r. चि c. सम्].

सञ्ज् r. I सज्जते haerere, adhaerere, inhaerere; se applicare, se adjungere (c. loc.) 105, 13 p.

आ *pass. refl.* adhaerere, se figere 75[c].

वि suspendere 32[b].

संजोअ s. संयोग m. conjunctio 115, 6 [r. युज् c. सम्].

संजोएम s. संयोजयामस् (°वस्) v. r. युज्.

सणाह s. सनाथ, q. v.

संणिज्झ s. सांनिध्य n. propinquitas, vicinitas; custodia *ad* (*antec. in comp.*) 152, 4. 5 [संनिधि].

संणिहिद s. संनिहित, q. v.

सत vid. सन्त्.

सतण्हम् adv. cupide 60[cd] [स + तृष्णा].

सत्कार p. सक्कार m. 1) reverentia, observantia, cultus, honores 185, 15. 2) hospitium 9, 17; 10, 6; — p. 29, 7; 33, 10 [सत् + कार].

सत्क्रिया f. 1) virtus, honestas 113[b]. 2) hospitium 185, 4; 161[d] [सत् + क्रिया].

सत्त s. I सप्तन्, q. v. II सत्त्व, q. v. III शप्त v. r. शप्.

सत्र् *n.* sacrificinm; आपन्नाभयसत्रेषु दीक्षितः qui sacrificiis securitatis (salutis) hominum miserorum (subjectornm) patrandis consecratns est = qui muneri securitatis (salutis) hominum miserorum (subjectorum) prospiciendae quasi consecratus est 50^{b}.

सत्त्र *p.* सत्त *m. n.* natura, animans, animal 32, 2; 192, 21; 39^{b}; 43^{a}; 178^{c}; 193^{b}; — *p.* 193, 7; = fetus 127, 13; 131, 3; 175, 22; — *p.* 92, 6, *cf.* आपन्न; = malus genius 179, 16; — *p.* 179, 12 [सत् + त्व].

सत्थ *s.* सार्थ, *q. v.*

सत्य *p.* सच्च *adj.* verus; *n.* 1) verum, veritas 58, 8; 137, 9. 2) *adv.* vere, re vera; sane, profecto 6, 15; 56, 15; 70, 15; 156, 13; — *p.* 39, 9; 165, 9 [सत्].

सत्वरम् *adv.* celeriter, cito, festinanter 21, 7; 181, 7 [स + त्वरा].

सद् *A r.* I *et* VI सीदति sidere, considere, sedem capere; *caus.* सादयति.

अव *caus.* deprimere, reprimere, sedare 104^{a}.

आ assidēre; *vid.* आसएणा.

प्रत्या *id.*; *vid.* प्रत्यासन्न.

समा *caus.* efficere, ut inveniatur; कहिं तुए एशे अङ्गलीअए आमासादिदे = unde hunc annulum habes (nactus es)? unde hic annulus ad te pervenit?

नि considere *p.* 45, 13; 96, 14; 161, 18; *cf.* णिसण्ण.

प्र 1) serennm fieri, tranqnillum f. 187, 14. 15. 2) propitium fieri, favere 207, 21; — *p.* 144, 9; 154, 19. — *Cf.* प्रसन्न. *Caus.* 1) propitinm reddere 130^{b} *p.* 2) gratiam (favorem) ab aliquo petere 39, 11 *p.*

वि affligi 35, 2 *p.*

सद् *B* 1 *s. p.* = *s.* सत् *vid.* सन्त्.

II *s. adj. in fine comp.* sedens, versans, commorans 53, 5 [*r.* सद्].

सदयम् *adv.* (misericordi animo, benevole) tenere, leniter, molliter, delicate 73^{d}; 148^{b} [स + दया].

सदस्य *m.* socins in sacrificio 62, 4 [सदस्].

सदा *adv.* semper 102^{c} [स].

सदृश *p.* सरिस *adj.*, *f.* ई 1) similis, aequalis, par *(c. instr.)* 27^{c}; 89^{b}; 188^{b}. 2) conveniens, congruus, aptus, accomodatus, dignus, qui

decet aliquem *(c. gen. aut anteced. in comp.)* 9, 5; 158, 1; 186, 18; 196, 4; — *p.* 168, 11; 171, 4 [स + दृश].

सदृष्टिक्षेपम् *adv.* ita, ut oculi hnc illuc circumferantur = circumspiciens, circumspectans 20, 8; 77, 2; 101, 8 *cet.* [स + दृष्टिक्षेप (दृष्टि + क्षेप)].

सद्दद *s.* शब्द, *q. v.*

सद्दाबीअन्ति *s.* शब्दापयन्ति } *v. vb.* शब्दापय्.
सद्दाबेहि *s.* शब्दापय }

सद्दूल *s.* शार्दूल, *q. v.*

सद्यस् *adv.* statim, confestim 100, 18 [स + द्यु].

सनाथ *p.* सणाह *adj.* 1) domino vel defensore instructus, protectus, defensus 24, 9 *p.* 2) = सहित conjunctus, instructus, ornatus, praeditus *p.* 17, 3; 161, 16; *cf.* सनाथीकर् [स + नाथ].

सनाथीकर् *vb.* °करोति protegere, defendere 53, 10. 11 [सनाथ *c. r.* कर् *A*].

सनिःश्वासम् *adv.* cum gemitu 81, 12; 112, 16; 113, 7 [स + निःश्वास].

सन्त *p.* सन्द (*gen.* सतस् *p.* सदो *cet.*) *part.*, *f.* सती, *in init. comp.* सत् 1) qui est, adest 147ᵃ; 172ᵃ; — *p*, 178, 15. 2) bonus, probus, honestus, sanctus; excellens, egregius, praeclarus, optimus; venerabilis, veneratione dignus 22ᶜ; 112ᵃ; 115ᵃ *cet.*; सच्चरित *n.* vita honesta, v. sancta 22, 17; सत्पुरुष *p.* सप्पुरिस *m.* vir egregius, plane vir 110ᶜ; — *p.* 163, 2. *Cf.* सत्कार् *et* सत्क्रिया [*r.* अस्].

संतति *p.* संददि *f.* progenies 176, 14; 177, 1; — *p.* 117, 16 [*r.* तन् *c.* सम्].

संतत्त *s.* संतप्त, *q. v.*

संतान *m.* (τὸ) extendere, (τὸ) expandere 168ᵇ [*r.* तन् *c.* सम्].

संताप *p.* संदाब *m.* 1) aestus, ardor, aestus febrisque, febris ardor *p.* 66, 1. 9; 80, 10. 2) dolor, aegritudo 183, 12; — *p.* 81, 6; संदाबहारअ *adj.* dolorem sedans 81, 8. 3) poenitentia 163, 13 *p.* [*r.* तप् *c.* सम्].

संददि *s.* संतति, *q. v.*

संदष्ट *v. r.* दंश् *c.* सम्.

संदाब *s.* संताप, *q. v.*

संदिग्ध *part.* dubius, incertus; संदिग्धबुद्धि *adj.* qui sententiam incertam habet 135, 17 [*r.* दिह् *c.* सम्].

संदिट्ठ *s.* संदिष्ट *v. r.* दिश् *c.* सम्.

संदेश *m.* maudatum 108, 12; 125, 14; 137, 16; संदेशहारिन् *adj.* qui maudata suscepit *(ab aliquo: antec. in comp.)*; संदेशमादाय = cum mandatis 119, 3 [*r.* दिश् *c.* सम्].

संदेष्टव्य *adj.* maudaudus (*alicui: gen.*) 107, 6 [*r.* दिश् *c.* सम्].

संदेह *s. p. m.* dnbitatio, dubium 18, 18; 65, 4; 28^{a}; — *p.* 111, 6; 131, 7; 155, 9; 166, 20; संदेहपद *n.* res dubitationi obnoxia 22^{c} [*r.* दिह् *c.* सम्].

संधा *s. p. f.* promissum, fides; अनअसंध *adj.* = infidelis, perfidus 91, 13 [*r.* धा *c.* सम्].

संधान *n.* 1) conjnnctio 9^{b}. 2) actio imponendi *(sagittam arcui)* 7, 6; 11^{a}; 53^{a} [*r.* धा *c.* सम्].

संधि *s. p. m.* coujunctio artus, articulus 35, 10 *p.*; संधिबन्ध *m.* nodus articuli, commissnra 39, 10 *p.* [*r.* धा *c.* सम्].

संध्या *f.* lux incerta; diluculum *aut* crepusculum 76^{d}.

संनद्ध *v. r.* नह् *c.* सम्.

संनिकृष्ट *part.* propinqnus; *n.* propinqunm, propinquitas; °कृष्टे = in propinqno, prope *(aliquid: antec. in comp.)* 43, 16 [*r.* कर्ष् *c.* सम् + नि].

संनिधि *f.* propinquitas; °धौ = prope (*aliquid: antec. in comp.*) 172^{c} [*r.* धा *c.* सम् + नि].

संनिपात्य *adj.* expellendus (*arcu*) 10^{a} [*r.* पत् *caus. c.* सम् + नि].

संनिवृत्ति *f.* (τὸ) reverti 138^{c} [*r.* वर्त् *c.* सम् + नि].

संनिहित *p.* संणिहिद *part.* prope depositus = a) qui est (versatur) aliquo loco (*loc. vel. antec. in comp.*) 68^{b}; — *p.* 85, 7; 94, 11; 134, 3; b) qni in vicino est (stat), propinqnus 102, 2; — *p.* 121, 17; c) qui praesens est, — adest 63, 7; — *p.* 24, 13; अत्र = qui domi est 10, 4; 48, 13; d) qni ad manum (in promptu) est 73, 4 *p.*; e) promptus et paratus *(ad aliquid: c. dat. nom. act.)* 32, 2 [*r.* धा *c.* सम् + नि].

सप° *vid.* सन्त्.

सपत्नी *f.* mnlier, cujus maritus plures uxores habet, uxor ejnsdem mariti consors 96^{a}; सपत्नीजन *m.* (ceterae) ejusdem mariti uxores 94^{a} [स + पत्नी].

सपत्नीक *adj.* = cnm uxore 169^{b} [स + पत्नी].

सपरिवाह *s. p. adj.* = cum redundatione, redundans 55, 2 *p.* [स + परिवाह].

सप्तन् *p.* सत्तन् *num.* septem; *in init. comp.* सप्त *p.* सत्त 193[b]; सप्तसप्ति *adj.* septem equos habens = Sol 158[cd]; सत्तवण्ण *adj.* septem folia habens; *m.* planta Alstonia scholaris R. Br.

सप्तम *num.* septimus 212, 13 [सप्तन्].

सप्प *s.* सर्प, *q. v.*

सप्पणामम् *adv.* cum corporis inclinatione, c. verecunda salutatione 9, 12; 53, 2; 54, 13 *cet.*

सबलक्कारं *s.* सबलात्कारम् *adv.* vi, per vim 174, 3 [स + बलात्कार].

सबहुमानम् *adv.* reverenter, verecunde 188, 17 [स + बहुमान].

सबाणासन *adj.* unâ cum arcu 54, 3 [स + बाणासन].

सबाष्प *adv.* cum lacrimis, lacrimis obortis 165, 16 [स + बाष्प].

सबाष्पम् *adv.* cum lacrimis 165, 16 [स *c.* बाष्प].

सबाह्यान्तःकरण *n. adj.* cum suis interioribus et exterioribus instrumentis (Organen) 187, 14 (Exteriora instrumenta sunt a) quinque sentientia: auris, oculus, pellis, lingua, nasus; b) quinque agentia: vox, manus, pes, instrumenta exinanitionis procreationisque; interiora instrumenta sunt: intellectus, conscientia sui ipsius, mens) [स + (बाह्य - अन्तः) — करण].

सविअ *s.* शप्त्वा *v. r.* शप्.

सभाजय् *vb.* X सभाजयति colere, venerari 122, 10 *p.*

सभ्रूभङ्गम् *adv.* cum contractione superciliorum 30, 2 [स + भ्रूभङ्ग].

सम *s. p. adj.* 1) aequus, planus; समदेश *m.* locus aequus, l. planus, aequum, planum 6, 2. 2) aequalis, similis 23, 3; 58[a]; 60[a] *cet.*; — *p.* 103, 10; समरेख *adj.* = rectus, directus 9[c]. 3) *n. adv.* a) cum, unâ cum *(c. instr.)* 27[b]; 52[a]; b) simul, unâ 110, 16 *p.*

समअ *s.* समय, *q. v.*

समक्ख *adj.* qui in conspectu est, conspicuus, oculis subjectus 191[a]; °म् *adv.* in conspectu, coram (*c. gen.*) 185, 15 [सम् *c.* अक्ष].

समन्तात् *adv.* circum, ex omnibus partibus, undique, quoquoversus 11, 2; 152, 9; 181, 9 [*abl. voc.* समन्त].

समप्पिद *s.* समर्पित *v. r.* ऋ *caus.*

समय *p.* समअ *m.* 1) pactum, conventum, consensus 127, 7; समयपुव्वं *adv.* = post consensum 132, 10. 2) tempus, t. opportunum, occasio *p.* 26, 14; 199, 18 [*r.* इ *c.* सम्].

समवत्था *f.* status, conditio; valetudo 78, 5; 163, 6 [*r.* स्था *c.* सम् + अव].

समवाय *m.* conjunctio, connexus (innere Verbindung) 204, 10 [*r.* इ *c.* सम् + अव].

समस्सस *s.* समाश्वसिहि | *v. r.* श्वस् *c.* सम् + आ.
समस्ससदु *s.* समाश्वसितु |

समस्सासअन्त *s.* समाश्वासयन्त् | *v. r.* श्वस् *caus. c.* सम् + आ.
समस्सासेमि *s.* समाश्वासयामि |

समाअम *s.* समागम, *q. v.*

समागत *p.* °गद् *part.* congressus, qui convenit (*aliquem: antec. in comp.*) 188^b; — *p.* 83, 11 [*r.* गम् *c.* सम् + आ].

समागद *s.* °गत, *q. v.*

समागम *p.* समाअम *m.* 1) conventus, congressus (*cum aliquo: gen. vel antec. in comp.*) 204, 15; 150^a; — *p.* 164, 6. 2) accessus, adventus 164, 20 *p.* [*r.* गम् *c.* सम् + आ].

समाधि *m.* (*τò*) in meditatione (contemplatione) defixum esse, meditatio, contemplatio 26, 12 [*r.* धा *c.* सम् + आ].

समानयन्त् *v. r.* नी *c.* सम् + आ.

समालम्भन *p.* °भण *n.* unguentum *p.* 94, 12. 13; 96, 17; समालम्भनहस्त *adj.* unguentum manu tenens 95, 7 [*r.* लभ् *c.* सम् + आ].

समिद्वन्त् *adj.* lignis instructus, l. alitus 84^b [समिध्].

समिध् *f.* lignum, ligna, alimenta ignis 9, 15; समिल्लता *f.* planta repens, qua ignis alitur 18^d [*r.* इन्ध् *c.* सम्].

समीप *p.* समीव *n.* propinquitas; *cum genetivo vel antecedente eo membro compositi, quod genetivi loco positum est* = apud, ad 55, 5; 77, 14; 140, 13 *cet.*; — *p.* 77, 9; 205, 7.

समीव *s.* समीप, *q. v.*

समुग्गअ *s.* समुद्गक *m.* corbicula 94, 9.

समुदाआर *s.* समुदाचार *m.* (*τò*) conficere; consilium, propositum; quod quis animo intendit 132, 8 [*r.* चर् *c.* सम् + उद् + आ].

समुद्र *m.* mare, Oceanus 188, 20; समुद्रवसन *adj.* mare pro veste habens = mari vestitus 69^b; समुद्रव्यवहारिन् *adj.* in mari negotia sua obiens = mercator 175, 18 [सम् + उद्र].

समूसारणा *s.* समुत्सारणा *n.* actio expellendi 39, 9 [*r.* सृ *caus. c.* सम् + उद्].

समूह *m.* multitudo, examen 32ᵈ [*r.* ऊह् + सम्].

समृद्धि *f.* salus, felicitas; divitiae, opulentia 110ᶜ [*r.* ऋध् *c.* सम् + उद्].

संपत्ति *s. p. f.* (τὸ) perfici; successus, prosperitas 210, 8 [*r.* पद् *c.* सम्].

संपत्थिद *s.* संप्रस्थित *part.* = proficiscens, profectus 88, 8 [*r.* स्था *c.* सम् + प्र].

संपद् *f. pl.* 1) successus, prosperitas, amplificatio rei familiaris *cet.* 190ᵈ. 2) bona fortunaeque 177, 2 [*r.* पद् *c.* सम्].

संपज्जइ *s.* संपद्यते *v. r.* पद्.

संपदं *s.* सांप्रतम् *adv.* hoc tempore, nunc; jam 36, 7; 45, 12; 81, 6 *cet.*

संपादेदि *s.* संपादयति } *v. r.* पद् *caus. c.* सम्.
संपादेम्ह *s.* संपादयामस् (°वस्) }

संपूर्ण *v. r.* पूर् *c.* सम्.

संप्रति *adv.* hoc tempore, nunc 3, 7; 6, 2; 82, 1 *cet.* [सम् + प्रति].

संपवुत्त *part.* qui incepit 76ᵃ [*r.* वृत् *c.* सम् + प्र].

संपहार *m.* pugna 187, 6 [*r.* हृ *c.* सम + प्र].

संपत्त *part.* qui advenit 119, 3 (*vb. finit.*) [*r.* आप् *c.* सम् + प्र].

संबद्ध *s. p. part.* cohaerens 29, 4; 196, 17 *v. l.; cf.* ब° [*r.* बन्ध् *c.* सम्].

संबन्ध *s. p. m.* necessitudo, cognatio, affinitas *p.* 152, 6; 197, 14 [*r.* बन्ध् *c.* सम्].

संभम *s.* संभ्रम, *q. v.*

संभव *m.* origo, stirps, genus 18, 17; 26, 17; 25ᵃ *cet.* [*r.* भू *c.* सम्].

संभावण *s.* संभावन, *q. v.*

संभावणीअ *s.* °नीय *adj.* ponendus (als feststehend anzunehmen); colligendus; संभावणीआणुभावा से आकिदी = ex forma ejus dignitas (ejus) colligi potest, forma ejus dignitatis indicium est 206, 2 [*r.* भू *caus. c.* सम्].

संभावन *n. vel* °ना *f. p.* °ण *vel* °णा (τὸ) honorem tribuere, honor, gratia, favor 183, 9; — *p.* 174, 20; संभावनागुण *m.* praecipuus honor, p. favor 164ᵇ [*r.* भू *c.* सम्].

संभावइदव्व *s.* °वयितव्य *adj.* honore afficiendus, reverentiae causa visendus 56, 8 [*r.* भू *caus. c.* सम्].

संभावित *p.* °विद *v. r.* भू *caus. c.* सम्.

संभाविद *s.* °वित, *q. v.*

संभावीअदि *s.* संभाव्यते | *v. r.* भू *caus. c.* सम्.
संभावेमि *s.* संभावयामि |

संभम *p.* संभ्रम *m.* timor, terror, conturbatio 19, 8 *p.*; *cf.* ससंभ्रमम् [*r.* भ्रम् *c.* सम्].

संभ्रान्त *v. r.* भ्रम् *c.* सम्.

संमज्जण *s.* संमार्जन *n.* (τὸ) abstergere, (τὸ) purificare 121, 17 [*r.* मर्ज् *c.* सम्].

संमिद *s.* संमित *part.* aequatus; conveniens, accomodatus *(alicui rei: antec. in comp.)* 149, 10 [*r.* मा *c.* सम्].

संमुह *adj. f.* ई cujus facies adversa est (*alicui rei: antec. in comp.*) 31° [सम् + मुख].

संमोह *s. p. m.* mentis (animi) caecitas 208, 12; — *p.* 164, 4 [*r.* मुह् *c.* सम्].

सम्यक् *adv.* recte 4, 6; 16, 4; 27, 17 [*r.* अञ्च् *c.* समि *pro* सम्].

सम्राज् *m.* rex regum; rex summus, qui orbe terrarum devicto sacrificium, quod राजसूय appellatur, regibus vectigalibus praesentibus perpetravit 83ᵇ [*r.* राज् *c.* सम्].

सर् *r.* I सरति ire, incedere, progredi; *caus.* सारयति.

अनु sequi, insequi *p.* 21, 5; 106, 6.

अप 1) abire, delabi 88ᵇ *p.* 2) demitti 169, 1 *p.*

उप accedere 21, 7; 74, 3; 96, 11.

प्र procedere *p.* 38, 5: 91, 12. 2) profluere, provenire; succurrere 125, 4 *p.*

caus. tendere, porrigere 194, 8; 176ᵃ.

प्रति *caus.* removere 62ᵈ.

सर I *s. p. adj.* iens (*in fine comp.*) *vid.* प्राग्र°.
II *p.* a) = *s.* स्वर, *q. v.* b) = *s.* शर, *q. v.*

सरण *s.* शरण, *q. v.*

सरस् *n.* lacus 106, 17; 87ᵃᵇ; सरसिज (*adj.* in lacu natus) *n.* flos Nelumbii speciosi (loti) 20ᵃ [*r.* सृ].

सरसिज *vid.* सरस्.

सरस्वती *f.* N. pr., uxor dei Brahmi, dea eloquentiae, artium literarumque patrona 195ᵇ [सरस्].

सरिस *s.* सदृश, *q. v.*

सरीर *s.* शरीर, *q. v.*

सरोषम् *adv.* cum indignatione, stomachose, irato animo 24, 15; 135, 11; 138, 15; 180, 21; सरोषमिव = simulat iram (indignationem *cet.*) 28, 18 [सम् *c.* रोष].

सर्ज् *r.* VI सृजति dimittere, emittere, effundere; *caus.* सर्जयति.

उद् 1) dimittere (de manibus) 182, 1. 2) relinquere 71ᵃ.

वि 1) effundere, emittere, edere 55ᶜ. 2) dimittere, abeundi veniam dare 113, 16; — *p.* 39, 11; 83, 10; *cf.* विसर्जितदृष्टि. 3) relinquere 29, 7 *p.*

caus. 1) mittere 92, 2. 3 *p.* 2) allegare 105, 8 *p.* 3) dimittere 93, 6 *p.* 4) tradere 60, 4 *p.*

सर्प् *r.* I serpere.

उप accedere, propius accedere 181, 7; 206, 5; — *p.* 42, 2; 56, 4; 95, 15.

सर्प *p.* सप्प *m.* serpens 171ᵃ; 178ᵈ; — *p.* 200, 2 [*r.* सर्प्].

सर्व *p.* सव्व *adj. pron.* quivis, omnis; *n.* omnia 1ᶜ; 8, 8; 12, 17 *cet.*; — *p.* 56, 5; 68, 11; 73, 11 *cet.*; सर्वदमन *p.* सव्वदमण *adj.* omnia domans; *m.* N. pr. Bharati, filii Duschyanti et Sacuntalae 193ᶜ; — *p.* 193, 8. 9; 198, 7; 201, 3; सर्वभोग्य *adj.* = omnium voluptatum plenus 48ᵃ.

सर्वतस् *adv.* quoquoversus 4, 1; 82, 3; सर्वतोमुख *adj.* quoquoversus vultum habens = infinitus 123ᵇ [सर्व].

सर्वत्र *adv.* ubique, omnibus locis 16ᵇ [सर्व].

सर्वथा *p.* सव्वहा *adv.* certe, profecto 9, 10; 26, 17; 75, 16; — *p.* 173, 16 [सर्व].

सर्वस्व *p.* सव्वस्स *n.* substantia, essentia alicuj. rei; summa, comprehensio, complexio; रतिसर्वस्व *n.* omnium voluptatum comprehensio; voluptatis summa 23ᶜ; जीविदसव्वस्स *vel* जीअस° *n.* vitae summa 24, 18; 130ᵃ [सर्व].

सलज्ज *adj.* confuso ore (verlegen) 74, 16; °म् *adv. id.* 74, 16 *v. l.* [स + लज्जा].

सलिल *s. p. n.* aqua 3ᵃ; 40ᵃ; 168ᶜ; — *p.* 19, 8; 133, 11; 134, 10.

सवन *n.* sacrificium; सवनकर्मन् *n.* sacrificatio, ritus sacrificandi 76ᵃ [*r.* सु *vel* सू].

सवितृ *m.* sol 111, 10; 125ᵃ [*r.* सु *vel* सू].

सवितर्कम् *adv.* cum cogitatione 65, 1 [स + वितर्क].

सविमर्शम् *adv.* cum dubitatione, c. deliberatione, cum consideratione, c. reputatione 113, 15 [स *c.* विमर्श].

सविष *adj.* venenatus 137^{d} [स + विष].

सविषादम् *adv.* animo demisso, a. afflicto, a. perturbate 129, 8; 133, 9 [स + विषाद].

सविस्मयम् *adv.* cum stupore 93, 12; 102, 17; 141, 12; 189, 13 [स + विस्मय].

सव्याजम् *adv.* simulate, ficte, per simulationem 33, 18 [स + व्याज].

सव्रीडम् *adv.* cum pudore 100, 9 [स + व्रीडा].

सव्व *s.* सर्व, *q. v.*

सव्वस्स *s.* सर्वस्व, *q. v.*

सव्वहा *s.* सर्वथा, *q. v.*

सशर *adj.* unâ cum sagitta = sagitta instructus 180, 14; सशरचापहस्त *adj.* = arcum sag. instructum manu tenens 5, 2 [स + शर].

सशिष्य *adj.* = unâ cum discipulis 10, 13 [स + शिष्य].

ससखीजन *adj.* = unâ cum amicis 63, 1 [स + सखीजन].

ससंभ्रमम् *adv.* 1) raptim 7, 14; 33, 5. 2) perturbate, confuse 19, 7; 79, 16; 178, 12 [स + संभ्रम].

ससिरीअ *s.* सश्रीक *adj.* pulchritudinem unâ habens = pulcher, venustus, amoenus 121, 17 [स + श्री; *de syll.* क *vid.* Pâṇ. V, 4, 153].

सस्त्रीक *adj.* feminas unâ habens = cum feminis 119, 3 [स + स्त्री, *de syll.* क *vid.* Pâṇ. V, 4, 153].

सस्नेहम् *adv.* amanter, blande 64, 8 [स + स्नेह].

सस्पृहम् *adv.* cum desiderio 19, 12 [स + स्पृहा].

सस्मितम् *adv.* cum risu = subridens 20, 12; 27, 13; 40, 8 *cet.* [स + स्मित].

सह् *r.* 1 सहते 1) tolerare, aequo animo ferre 14^{e}. 2) sustinere 70, 1 *p.*
caus. p. सहाव्वेदि efficere, ut quis quid perferat 92^{b}.
उद् posse *(c. inf.)* 118, 3; 163, 19.

सह *p. id. vel (dial. Mâgadh.)* शह *praep.* cum *(c. instr. sequ. vel anteced.)* 14, 6; 33, 18; 41, 17 *cet.;* सहअर (*s.* सहचर) *m.* comes, socius 79, 14; 107, 11; सहआर (*s.* सहकार) *m.* bene olens species Mangiferae Indicae 17, 11; 18, 2; 69, 17; सहचारिन् *adj.* comes, socius, *f.* °रिणी comes, socia 164, 1; सहधर्मचरण *n.* (τò) unâ officia sacra exsequi 127, 13; सहधर्मचारिन् *adj.* unâ officia sacra exsequens;

f. °रिणी *id.* 113, 8; = legitima uxor 208, 19 (*cf.* धर्मपत्नी); सहयायिन् *adj.* unâ iens; *m.* comes, *pl.* comites, comitatus 113, 2; सहवसति *f.* habitatio cum aliquo *(gen.)* communis 37[c]; सहवास *adj.* in eadem domo habitans; *pl.* domestici 106, 6; *cf.* सहाय; सहज्ज (*s.* सहज) *adj.* innatus; avitus, hereditarius 129[a] [स *stirps. pron.*].

सहअर *et* सहआर *vid. sub voc.* सह.

सहर्षम् *adv.* laete, hilare 6, 14; 54, 9; 63, 13 *cet.* [स + हर्ष].

सहसा *adv.* cito, subito 67, 3; 74, 3; 9[a] *cet.*

सहस्स *num.* mille; सहस्सकिरण *adj.* mille radios habens; *m.* sol, Sol 164[d].

सहावेदि *s.* साहयति *v. r.* सह्.

सहाय *m.* socius, adjutor 40, 18 [सह + अय *a r.* इ].

सहित *p.* सहिद *part.* (*pro* सं°) conjunctus, unâ cum *(aliquo: antec. in comp.)*, et 122, 11; 191, 18; 211, 12; — *p.* 180, 13; 206, 22 [*r.* धा *c.* सम्].

सहिष्णु *adj.* sustinens, perferens, tolerans 38[b] [*r.* सह्].

सही *s.* सखी, *q. v.*

सहेदि = *s.* सहते *v. r.* सह्.

सा *r.* IV स्यति.

अव incipere, decernere, constituere 1, 9; — *p.* 100, 2.

व्यव 1) statuere, constituere, decernere, consilium capere 85[a]; 116[b]; 137[a]; ववसिदं (*s.* व्यवसितम्) *vb. fin.* = certum est 132, 4. 2) studere, operam dare 18[d].

साअद् *s.* स्वागत, *q. v.*

साअर *s.* सागर *m.* Oceanus 69, 16.

साकेद *s.* °केत *n.* N. pr., urbs Ayodhyâ (hodie Oude) 176, 2.

साक्षात् *adv.* in conspectu, coram 6[b]; 144[a]; 149[a] [स + अक्ष].

साणुक्कोस *s.* सानुक्रोश *adj.* cum miseratione, misericordia commotus, misericors 87, 9; 203, 11 [स + अनुक्रोश].

साणुमदी *s.* सानुमती *vid.* सानुमन्त्.

साणुसअ *s.* सानुशय *adj.* cum poenitentia, poenitentia commotus, poenitens; साणुसअविहडिअ *adj.* poenitens et fractus 81, 6 [स + अनुशय].

सादरम् *adv.* cum veneratione 55, 13; 119, 6 [स + आदर].

सादृश्य *p.* सारिस्स *n.* similitudo 198, 18. 19; — *p.* 198, 12 [सदृश].

साध् *r.* V साध्नोति perficere, absolvere.

caus. साधयति 1) efficere, facere 18^b. 2) proficisci, abire, discedere 10, 12; 139, 7; 192, 9.

प्र *caus.* instruere, comere, exornare 97, 6.

साधारण *p.* साहारण *adj.* communis, promiscuus, mutuus 75, 16; उक्कण्ठासाहारणो परितोसो maestitiae communis voluptas = maestitiâ mixta voluptas 94, 4 [सधारण (स + धारण) *a r.* धृ].

साधु *p.* साहु I a) *adj.*, *f. id. vel* साध्वी 1) pulcher 142^a. 2) bonus 2^a. 3) bonus = probus, virtute praeditus 189^a; साहुतणा *m.* bona puella 152, 5; b) *s. m.* homo sapiens 140, 10. II *adv.* a) bene, pulchre; recte 3, 16; 15, 4; 188, 16; 93^a; b) egregie! 168, 2; c) (*c. sequ. imper.*) age 11^a [*r.* साध्].

साध्वस *n.* timor, terror, trepidatio 21, 18; साध्वसाराधन *n.* (τὸ) cum trepidatione facere 20, 1.

सानुमन्त् *adj.* cacumine instructus; *m.* mons 188, 21; *f.* सानुमती *p.* साणुमदी N. pr. Apsarasis (nymphae), *persona hujus fabulae* 152, 3 *cet.*; 152, 2; 161, 14; — *p.* 201, 4. 5 [सानु (planities in vertice montis)]

सान्त्व् *vb.* X सान्त्वयति consolari, blandiri, placare 103^a.

सांध्य *adj.* ad lumen obscurum (diluculum, crepusculum) pertinens, (matutinus) vespertinus 188, 21 [संध्या].

साश्र *s.* श्राप, *q. v.*

साब्रद् *s.* श्वापद, *q. v.*

साबाध *adj.* valetudine affectus, male a. 58^b [स + आबाध].

साभिलाष *adj.* desiderii plenus, desiderio indulgens 28^a; °ष् *adv.* cum desiderio 65, 3 [स + अभिलाष].

सामान्य *adj.* communis, promiscuus 93^c [समान (aequalis)].

सायक *m.* sagitta 11^a; 37^b.

सायन्तन *adj.* ad vesperum pertinens, vespertinus 76^a [सायम् *a* साय (vesper)].

सार 1) *s. m.* a) medulla; *transl.* vis, vigor, robur 38^d; b) essentia; *cf.* कृष्णसार *et* वज्रसार. 2) *adj.* eximius, egregius, optimus 10^d *v. l.* [*r.* सृ].

सारङ्ग *adj.* varii coloris; *m.* antilope, dorcas 5, 9; 5^b; 33^c; 135^a.

सारथि *m.* auriga 54, 13; 182, 9; सारथिद्वितीय *adj.* = cum auriga 53, 10 [सरथ (स + रथ)].

सारद *s.* शारद, *q. v.*

सारदअ *s.* शारदक*, शारद *adj.*, *f.* °दिआ *s.* °दिका autumnalis [शरद्].

सारिस्स *s.* सादृश, *q. v.*

सार्थ *p.* सत्थ *m.* comitatus mercatorius (Caravane); सार्थवाह *p.* सत्थवाह *m.* mercator 175, 18; — *p.* 177, 19 [स + अर्थ].

सार्धम् *adv.* unâ cum, cum *(c. instr. antec.)* 205, 11; 96^{c} [स + अर्ध].

साला *s.* शाला *f.* exedra (Saal) 115, 5.

सावधानम् *adv.* attente, attento animo 171, 13 [स + अवधान].

सावशेष *adj.* qui reliquum habet; imperfectus 40, 14 [स + अवशेष].

सासण *s.* शासन, *q. v.*

सासिदर् *s.* शासितृ, *q. v.*

सासूयम् *adv.* cum indignatione, stomachose 61, 7; 137, 2; 36^{c} [स + असूया].

साहण *s.* साधन *m.* instrumentum; *vid.* लेहण.

साहा *s.* शाखा, *q. v.*

साहारण *s.* साधारण, *q. v.*

साहीण *s.* स्वाधीन *vid.* स्व.

साहु *s.* साधु, *q. v.*

सि *s.* असि *v. r.* अस्.

सिंह *p.* सिंघ *m.* leo 193, 5; सिंहशाव *vel* सिंहशिशु *m.* pullus leoninus 199, 8; 174^{b}.

सिकता *f.* arena 57^{b}.

सिग्घं *s.* शीघ्रम् *adv.* cito, celeriter 70, 8 [शीघ्र (celer)].

सिंघ *s.* सिंह, *q. v.*

सिच् *r.* VI सिञ्चति *et* सिञ्चते 1) fundere, effundere 69, 3 *p.* 2) perfundere, conspergere 89, 7 *p.*

  नि infundere, inspergere (ungere) 90^{b}.

  प्र profundere, effundere 153^{c}.

सिञ्चद *s.* सिञ्चतम् } *v. r.* सिच्.
सिञ्चेदि *s.* सिञ्चति }

सिढिल *s.* शिथिल, *q. v.*

सिढिलेहि *s.* शिथिलय *v. vb.* शिथिलय्.

सिणिद्ध *s.* स्निग्ध, *q. v.*

सिणेह *s.* स्नेह, *q. v.*

सिद्ध *part.* qui ex sententia successit; सिद्धार्थ *adj.* qui ad id, quod cupit (petit), pervenit; summam voti consecutus 50, 13.

सिद्धि *f.* 1) successus, prosper (rerum) eventus, prosperitas 81, 13. 2) a) (τὸ) fieri, (τὸ) perfici, perfectio 207, 14; सिद्धिक्खेत्त *n.* campus perfectionis alicujus rei = locus, ubi aliquid ad summum perfectionis gradum perducitur 189, 3; b) = res ad perfectionem perducta 98, 2 *p.* [*r.* सिध्].

सिद्धिमन्त् *adj.* perfectus; *m.* homo perfectus 127, 2 [सिद्धि].

सिध् *r. A* IV सिध्यति 1) perfici, prospere succedere *(aliquid: loc ; alicui: nom.)* 164[a]. 2) attingere (scopum: *loc.*) 39[c].

सिध् *r. B* I सेधति regere; arcere.

नि retinere 192, 19; *cf.* निषिद्धव्य.

पडि arcere, prohibere; interdicere; impedire, praecludere 154, 15; 199, 15; 183[a]; — *p.* 156, 3; 172, 7.

सिन्धु *f.* fluvius, flumen, amnis 118[b].

सिरम् *s.* शि°, *q. v.*

सिरीस *s.* शिरीष, *q. v.*

सिला *s.* शिला, *q. v.*

सिसिर *s.* शिशिर, *q. v.*

सिस्स *s.* शिष्य, *q. v.*

सिहण्डअ *s.* शिखण्डक *m.* capillus verticis 116, 11.

सिहा *s.* शिखा, *q. v.*

सीअल *s.* शीतल, *q. v.*

सीमन् *m.* finis, terminus, limes 49[a].

सील *s.* शील, *q. v.*

सीस *s.* शीर्ष *n.* caput 48, 11.

सु *praefix. in init. compp.* 1) = a) bonus; b) pulcher. 2) *adv.* a) bene; b) valde; c) facile; *vid. singula compp.* — *compar.* सुतराम् *adv.* melius 128, 12.

सु *r. vid.* सू.

सुअ *s.* शुक, *q. v.*

सुअर *s.* सुकर *adj.. comp.* facilis ad faciendum 70, 8 [सु + कर].

सुअरिअ, सुअरिद *s.* सुचरित, *q. v.*

सुउमार *s.* सुकुमार *adj. comp.*, *f.* ई tener 73, 7; 4[a]; *transl.* (= lepidus) 71, 8; *comparat.* सुउमारदर 23, 13 [सु + कुमार].

सुकृत *n.* honeste factum, recte f., virtus 89^{b} [सु + कृत].

सुख *p.* सुह 1) *adj.* felix, faustus, boni ominis 96, 12 *p.* — सुखम् *(in init. comp.* सुख) *adv.* a) jucunde, bene; सुहसइदपुच्छिआ *adj.* interrogatura, utrum bene quieverit 92, 15; b) libenter, facile 81, 5 *p.*; c) commode (bequem) 45, 14. 2) *s. n.* a) fortuna 130, 13 *p.*; b) voluptas, gaudium, laetitia 60^{a}; 70^{c}; 105^{a} [सु + ख (aër)].

सुखय् *denom.* (a सुख), सुखयति 1) felicem reddere, laetum r. 100^{b}. 2) suaviter afficere (*aliquem*: *dat.*, *gen.*) 64, 9 *p.*

सुखित *part.* = felix, laetus 100^{b} [*vb.* सुखय्].

सुखिन् *adj.* laetus 120, 8 [सुख].

सुगहीद *s.* सुगृहीत *adj. comp.* bene acceptus; benevolentiam (favorem) alicujus expertus 22, 19 ed. B. [सु + गृहीत].

सुचरित *p.* सुश्चरिद *vel* सुश्चरिश *s. comp. n.* 1) bene facta, recte f., honeste f. 139^{a}. 2) beneficia 122, 10 *p.* 3) morum probitas, vita honesta, v. sancta 203, 10 *p.* [सु + चरित].

सुज्ज *s.* सूर्य, *q. v.*

सुट्ठु *s.* सुष्ठु *adv.* a) bene, recte, praeclare 67, 6; 178, 2; b) *c.* दाव esto! age sane, vero (nun wohl!) 136, 8.

सुणादु *s.* शृणोतु
सुणाहि *s.* शृणु
सुणिश्र *s.* श्रुत्वा
सुणिस्सं *s.* श्रोष्यामि
सुणीअदि *s.* श्रूयते
सुणीअन्ति *s.* श्रूयन्ते
सुणुह *s.* शृणुत, (°तम्)
} *v. r.* श्रु.

सुण्ण *s.* शून्य, *q. v.*

सुत *part.* natus; *m.* filius 83^{b}; 188^{a}; *f.* °ता filia 39, 14; 117^{b}; 136^{a} [*r.* सु *vel* सू].

सुतनु *adj.* 1) valde tenuis, procerus, gracilis 184^{a}; 185^{a}. 2) gracili corpore [सु + तनु].

सुतराम् *vid.* सु.

सुद *s.* श्रुत, *q. v.*

सुदुःसह *adj. comp.* perdifficilis ad ferendum 79^{d} [सु + दुःसह].

सुन्दर *adj.*, *f.* ई pulcher 76, 6; 78, 5; 202, 16 *cet.*

सुत्त *part.* 1) a) *vb. fin.* dormivit 135^a; b) dormiens 109^a. 2) qui obdormivit; सुत्तोत्थित qui obdormivit et resurrexit 90, 2 [*r.* स्वप्].

सुभग *adj. comp.* jncundus, suavis 63, 3; 3^a; 58^d [सु + भग (fortuna)].

सुमनस् *p.* सुमणो (*dial. Mâgadh.* शुमणो) *m. n., pl. f.* 1) flos 94, 16; — *p.* 71, 5. 6. 2) *transl.* os (oris) 148, 4 *p.*; शुमणोमुल्ल *n.* praemium oris = corollarium 150, 14 [सु + मनस्].

सुमरणीअ *s.* स्मरणीय *adj.* recordandus, qui recordationi est (= Gegenstand der Erinnerung) 88, 9 [*r.* स्मृ].

सुमरदि *s.* स्मरति *v. r.* स्मृ.

सुमराविद *s.* स्मरापित*, स्मारित *part.* in memoriam revocatus; *n.* (τὸ) in memoriam revocare 132, 3 [*r.* स्मृ *caus.*].

सुमरिद *s.* स्मृत *part.* 1) *vid. r.* स्मृ. 2) *n.* (τὸ) in memoriam revocare 132, 3 *v. l.*

सुमरेमि *s.* स्मरामि *v. r.* स्मृ.

सुमुह *adj. comp., f.* ई pulchram faciem habens 182^a [सु + मुख].

सुर *m.* deus 163^a; सुरयुवति *f.* virgo coelestis 42^a; 49^c; सुरसुन्दरी *f.* virgo pulchra et coelestis 165^a; सुरासुर *m.* dii et non-dii (Asuri) 169^b [*r.* स्वर्].

सुरभि *s. p. adj. comp., f. id. vel* ई bene olens, suave o., odores exhalans 3^a; 56^a; 67^a; — *p.* 154, 7.

सुलभ *p.* सुलह *adj. comp.* 1) facilis ad adipiscendum, facile accedens 3^b; 35^a; 165, 3; — *p.* 97, 8; सुलभावकाश *adj.* facile locum obtinens 192^d; सुलहकोव *adj.* praeceps ingenio in iram, iracundus 86, 5. 2) = लाभ *signif.* 4, *q. v.* 81^d [सु + लभ *nom. act. r.* लभ्].

सुल्ल *s.* शूल्य *adj.* veru tostus; सुल्लमंसभूइट्ठ *adj.* carnem veruto stam tanquam plurimum habens = qui maxima ex parte ex carne v. t. constat 35, 9 [शूल (veru)].

सुविहिद *s.* °त *adj. comp.* bene dispositus; सुविहिदप्पओअ *s.* °तप्रयोग *adj.* qui omnes fabulae scenicae partes sic disposuit, ut bene ea agatur, *unde* सुविहिदप्पओअदा = (τὸ) fabulae sc. actionem bene disposuisse (*aliquem.: gen.*) [सु + विहित].

सुव्वद *s.* सुव्रत *adj.* pietate insignis; °दा *f.* N. pr. puellae ascetriae 194 16; 200, 12 [सु + व्रत].

सुसिस्स *s.* सुशिष्य *adj. comp.* bonus discipulus 93, 4 [सु + शिष्य].

सुह *s.* 1) सुख, *q. v.* 2) शुभ, *q. v.*

सुहअदि *s.* सुखयति *v. vb.* सुखय्.

सुहृद् *adj.* bonum cor habens; *m.* amicus 40, 9; सुहृज्जन *id.* 157ᶜ [सु + हृद् (cor)].

सू *r.* II सूते *et* IV सूयते giguere, generare, procreare 187ᵇ.
  प parere 95ᶜ; — *p.* 106, 6; 197, 15.

सूअअ *s.* सूचक, *q. v.*

सूइद *s.* सूचित *v. vb.* सूचय्.

सूई *s.* सूची, *q. v.*

सूक्ष्म *adj.* 1) parvus, minutus 9ᵃ. 2) tenuis 19ᵃ.

सूचअ *vel* सूअअ *s.* सूचक, *q. v.*

सूचक *p.* (सूचअ *v. l.*) सूअअ 1) *adj.* indicans, declarans 96, 4 *p.* 2) *m.* (*propr.* speculator) N. pr. apparitoris, *persona hujus fab. sc.* 149, 1 *cet.*; — 145, 6; 147, 8; 148, 16 [*vb.* सूचय्].

सूचय् *vb.* सूचयति significare, indicare, declarare; patefacere, prae se ferre; enuntiare, prodere *p.* 70, 12; 93, 8; 98, 12; *pass.* apparere 14ᵇ; निमित्तम् significare, accidisse omen, ut avis ominosae aut palpitantis oculi vel brachii *cet.* 13, 7; 123, 10; 192, 12; कोकिलरवम् significare, se cuculi cantum audivisse 102, 7.

सूचि *vel* °ची *p.* सूइ *vel* सूई *f.* spina 90ᵇ; — *p.* 33, 15.

सूत *m.* auriga, *persona hujus fab. sc.* 5, 3 *cet.*; 5, 2. 9; 7, 5; 10, 15 *cet.*

सूत्र *m.* 1) filum 146ᵈ. 2) lex, praeceptum (?); सूत्रधार *m.* princeps gregis histrionum, *persona hujus fab. sc.* 1, 7 *cet.*

सूनृत *adj. comp.* jucundus, comis 22, 5.

सूर्य *p.* सुज्ज *m.* sol 62, 9; सूर्यकान्त *m.* (a sole dilectus) lapis fabulosus, qui solis radiis incredibili ardore ardescere fertur 41ᶜ; सुज्जोदय *m.* solis ortus 95, 13 [*r.* स्वर्].

सृष्टि *f.* creatio 1ᵃ; 43ᶜ [*r.* सर्ज्].

से = अस्य *et* अस्यास्; *vid.* इदम्.

सेअ *s.* सेक *m.* respersio 19, 8 [*r.* सिच्].

सेअणा *s.* सेचन, *q. v.*

सेचन *p* सेअणा *n.* irrigatio 15, 2; 30, 9; — *p.* 30, 5; सेचनघट *m.* gutturnium 13, 17 [*r.* सिच्].

सेट्ठिन् *s.* श्रेष्ठिन् *m.* princeps societatis hominum eorum, qui eandem artem vel idem negotium exercent 176, 2 [श्रेष्ठ].

सेना *f.* exercitus; सेनापति *m.* dux exercitus, d. belli, *persona hujus fab. sc.* 42, 3 *cet.;* 41, 14. 17; 43, 16; 45, 3.

सेव् *r.* I सेवते 1) colere, venerari 133ᵃ. 2) officium praestare 150, 9 *p. (vb. fin.).*

सेवा *f.* cultus, veneratio, officium 98, 17 [*r.* सेव्].

सेस *s.* शेष, *q. v.*

सैकत *n.* syrtis, pulvinus 145ᵃ [सिकता (solum arenosum)].

सैनिक *m.* miles 44, 9. 10 [सेना].

सो *s.* स *vid.* तद्.

सोअ *s.* शोक, *q. v.*

सोअणिज्ज *s.* शोचनीय, *q. v.*

सोअणीअ *s.* 1) शोचनीय, *q. v.* 2) शोधनीय *adj.* purgandus (*alicui: gen.*) 132, 4 [*r.* शुध्].

सोउमार *s.* सौकुमार *m.* juventus, teneritas 171, 4 [सुकुमार].

सोच्छासम् *adv.* cum respiratione 209, 2 [स + उच्छास].

सोण्डिअ *s.* शौण्डिक *m.* liquandi artifex et venditor fervidorum potulentorum; सोण्डिआवण *n.* = taberna, ubi fervida potulenta venduntur 151, 6 [शुण्डा (fervida pot.)].

सोत्थि *s.* स्वस्ति, *q. v.*

सोदर *adj.* germanus, naturalis, ex iisdem parentibus natus; सोदरसिणेह *m.* amor fraternus, a. sororius, mutuus inter fratres sororesque amor 14, 14 [स + उदर].

सोदर्य *m.* germanus frater; *f.* °र्या germana soror; सोदर्यस्नेह *m.* amor sororius 203, 17 [सोदर].

सोदव्व *s.* श्रोतव्य *adj.* audiendus; तइ सोदव्वं si audire fas est 156, 2 [*r.* श्रु].

सोद्वेगम् *adv.* cum animi perturbatione 199, 5 [स + उद्वेग].

सोपान *n.* scalae; सोपानमार्ग *m.* via, quae ducit ad scalas 181, 4.

सोम *m.* potus sacer ex Sarcostemate viminali pressus; luna; सोमतीर्थ *n.* N. pr. sacri lavandi loci in India occidentali 10, 7; सोमरात *m.* N. pr. praeceptoris cujusdam 119, 11.

सोहग्ग *s.* सौभाग्य, *q. v.*

सोहिद *s.* सौहृद, *q. v.*

सोहिन् *s.* शोभिन् *adj.* splendidus 171, 11 [*r.* शुभ् (splendere)].

सौभाग्य *p.* सोहग्ग *n.* 1) fortuna; सोहग्गदेवआ *f.* deus, qui pro fortuna ac salute uuius cujusque vigilat; deus tutelaris 84, 15 *p.* 2) pulchritudo, splendor, fulgor 186, 20 [सुभग].

सौम्य *adj.* placidus 157^c [सोम].

सौहार्द *n.* amicitia 23, 3 [सुहृद्].

सौहृद *p.* सोहिद् *n.* amicitia (*pl.* amicitiae uecessitudines) 100^d; 121^b; — *p.* 151, 5; 174, 21 [सुहृद्].

स्कन्ध *p.* खन्ध, °क्खन्ध *m.* humerus; armus 149, 17 *p.*; स्कन्धदेश *m.* *id.* 19^a. 2) truncus arboris 168^a.

स्खल् *r.* 1 स्खलति 1) titubare, vacillare 87, 3; 168, 3 *p.*; *cf.* स्खलित. 2) haesitare (voce) 132^c (*vb. fin.*). 3) errare, falli; turbari, obturbari, perturbari, confundi 133^d *(vb. fin.)*.

स्खलित *p.* खलिद, °क्खलिद *part.* 1) titubaus, vacillans 87, 3 *p.* 2) (*τὸ*) titubare, (*τὸ*) vacillare 154^b; *cf. r.* स्खल्.

स्तन *m. n.* pectus femiueum, mamma (mammae) 19^b; 30^b; 58^a.

स्तम्भ् *r.* I स्तम्भते immobilem fieri.

caus. स्तम्भयति sistere, iubibere 82^b.

वि *caus. id.* 107^c.

स्तृ *r.* V स्तृणोति *et* स्तृणुते, IX स्तृणाति *et* स्तृणीते sternere, expaudere.

सम् dispergere 84^b.

स्तिम् *r.* IV स्तिम्यति immotum esse; *vid. sequ.*

स्तिमित *part r. antec.* immotus, firmus 193^a.

स्तु *r.* II स्तौति *et* स्तवीति *vel* स्तुते *et* स्तुवीते laudare, celebrare, laudibus efferre; *vid. sequ.*

स्तुत्य *adj.* laudibus celebraudus, l. effereudus 186, 12 [*r.* स्तु].

स्तोक *adj.* parvus, paucus; °म् *adv.* a) paulum 12, 4; 186, 19; b) (*post compar.*) = quam 7^d.

स्त्री *p.* इत्थिआ *f.* femina, mulier 126^a; 127^c; 119^a; 172^c; स्त्रीरत्न *p.* इत्थिआरअण *n.* femiua, quae margaritae comparari potest; femiua egregia 43^c; 47, 6 [*r.* सु].

स्त्रैण *adj.* muliebris; *n.* ingenium muliebre 133, 15 [स्त्री].

स्थ *p.* त्थ *adj. in fin. compp.* 1) stans 162^a. 2) qui est, qui versatur aliquo loco (befiudlich) 124, 7; 148^d; — *p.* 201, 3. 3) sedens 96, 1; 115, 2; 205, 11 [*r.* स्था].

स्था r. I तिष्ठति et तिष्ठते 1) stare (stehen, da stehen) 18, 3; 21, 18; 27, 7 *cet.*; — *p.* 37, 1; 42, 1; 95, 15 *cet.* 2) stare in vestigio, consistere (in loco), subsistere, insistere (stehen bleiben) 20, 8; 21, 4; 81, 7 *cet.*; — *p.* 17, 2; 56, 13; 160, 15. 3) manere, morari 40, 14; 82, 2; 139, 7 *cet.*; ठासंत = parere, obtemperare 172, 9; णो मुहे एसो वुत्तन्तो चिट्ठदु = hoc inter nos sit 89, 4. 4) esse, versari, vivere 25, 9. 5) *c. gerundio, instrum. vel adverb. exprimit, actionem tenere (continuari, durare) vel perpetuitatem actionis* 154, 6; 1ᵇ; 132ᵇ; 74, 16 *v. l.* — *Cf.* स्थित.

caus. स्थापय् sistere, sustinere (currum) 8, 3; 12, 5; 190, 16.

अनु facere; efficere, conficere, perficere; peragere, exsequi 57, 6; 118, 9; 137, 16 *cet.*; — *p.* 1, 12; 2, 1; 178, 18. 19.

अव *pass.* statui, constitui 42, 12; 140, 13.

उद् 1) surgere 33, 8; 52, 15; 78, 3 *cet.*; — *p.* 203, 10; उत्थित qui surrexit 90, 2; 118, 2. 2) obvenire, obtingere 47ᵃ. 3) exstare, eminere, prominere; उत्थित exstans 81ᶜᵈ.

अभ्युद् assurgere 74, 9.

उप 1) assistere 7, 12 (*vb. fin.*). 2) appropinquare, accedere, appetere, venire, advenire; subesse, adesse, apparere 91, 8; 174, 4; 77ᵇ; उपस्थित *p.* उवत्थिद a) qui prope adest, — subest (bevorstehend) 103, 9 *p*; b) *vb. fin.* appropinquavit *cet.*; subest *cet. p.* 51, 3. 4; 79, 14; 100, 7 *cet.* 3) obvenire, in possessionem alicujus (*acc.*) venire 177, 2.

caus. advehere, subvehere (currum) 54, 3. 4.

समुप accedere ad aliquem, praesto adesse; obvenire, obtingere alicui (*acc.*) 44ᵈ.

प्र 1) progredi; प्रस्थित progrediens (*in via aliqua: anteced. in comp.*) 106ᵃ. 2) proficisci, abire, discedere (*aliquo: acc. vel dat.*) 101, 7; 183, 7 (*dat.*); 211, 13; प्रस्थित *p.* पत्थिद a) profectus 113, 9; प्रस्थिता वयम् profecti sumus 9, 15; पत्थिदम्हि profecta sum 173, 19. 20; b) proficiscens 165, 16 (*dat.*). 3) = scenam relinquere 29, 9; 81, 2; 85, 12 *cet.* (*vb. fin.*).

caus. emittere, ablegare 57, 16.

अनुप्र proficisci, ut quem sequamur; unâ proficisci 138, 8.

संप्र proficisci; संपत्थिद proficiscens 88, 8.

प्रति *caus.* collocare *(c. loc.)* 149, 17.

सम् peragere 62, 4.

स्थाणु *m. n.* truncus arboris 171^{d} [*r.* स्था].

स्थान *p.* ठाण *n.* locus 81, 12; 159, 10; 161, 11 *cet.*; स्थाने *p.* ठाणे loco, in loco = a) tempore, in tempore 72, 18; b) jure, merito *p.* 158, 13; 193, 8.

स्थित *p.* थिद (ठिद), *post brevem voc.* त्थिद (ट्ठिद) *vel* त्थिअ *cet.*, *f.* आ *part.* a) qui stetit; स्थितो ऽस्मि = steti 40, 9; b) qui stat; stans 119, 13; 153, 16; स्थितासि = stas 182^{c}; c) qui est, — versatur (befindlich) 136, 9; 95^{a}; d) qui est (bestehend, vorhanden) 187^{a}; — *p.* 154, 5; e) *vb. fin.* (3 *pers. praes.*) = stat *cet.* 1^{b}; 14, 5; 25, 9; 37, 3 *cet.*; — *p.* 171, 12 (*vid. signiff. r.* स्था).

स्थिति *f.* firmitas, constantia 108^{a} [*r.* स्था].

स्थिर् *adj.* firmus, fixus 100^{d}; स्थिरप्रतिबन्ध *adj.* in repugnantia perseverans, pertinaciter resistens 43, 3 [*r.* स्था].

स्थिरता *f.* firmitas, constantia 91^{b} [स्थिर्].

स्थिरीकृ *denom.* °करोति firmum facere; efficere, ut quis quid aequo animo ferat; consolari; *vid. sequ.*

स्थिरीकर्तव्य *adj.* consolanda 105, 2; *vid. antec.*

स्ना *r.* II स्नाति se lavare, lavari, ablui 109^{a}.

नि *vid.* निष्णात.

स्नान *n.* lavatio; स्नानोत्तीर्ण e balneo egressus 99, 9 [*r.* स्ना].

स्निग्ध *p.* सिणिद्ध *part.* 1) humidus, nitidus 169, 2 *p.* 2) mollis, comis, blandus, benignus 70, 12 *p.*; °म् *adv.* 36^{a}. 3) dilectus, carus 106, 16; 151^{a}; — *p.* 68, 2; 103, 2 [*r.* स्निह्].

स्निह् *r.* IV स्निह्यति amare, diligere (*c. loc.*) 193, 11.

प्र *vid.* प्रस्निग्ध.

स्नेह *m.* amor *(alicuj. [gen. obj.]: aut antec. in comp. aut loc.)* 103, 17 (*c. loc.*); 82^{c}; 85^{b}; — *p.* 14, 14 *(c. loc.)*; 75, 2 (*antec. in comp.*) 111, 8; 168, 11; स्नेहप्रवृत्ति *f.* = (*τὸ*) amare, (*τὸ*) deditum esse 113, 14; 93^{b} [स्निह्].

स्पन्द् *r.* I स्पन्दते prurire, palpitare 173^{a}.

स्पृश् *r.* IV स्पृशति tangere 22^{a}; 48^{c}; 59^{d} *cet.*

सम् contingere, tangere 82^{a}.

स्पर्श *m.* tactio, tactus, contactus 196, 6; 126^{b}; 170^{c}; स्पर्शानुकूल *adj.* tactu jucundus (= frigidus) 41^{c}; स्पर्शक्षम *adj.* qui tangi potest 28^{b} [*r.* स्पृश्].

स्पृष्ट *v. r.* स्पृश्.

स्पृह् *r.* X स्पृहयति appetere, concupiscere (*c. dat.*) 195, 5.

स्पृहा *f.* desiderium 19, 12 [*r.* स्पृह्].

स्फुर् *r.* VI स्फुरति prurire, palpitare 16^{a}; — *p.* 148, 4.

वि palpitare 123, 11 *p.*

स्फुलिङ्ग *m. n.* scintilla 175^{b}.

स्म *partic. vid.* मा.

स्मर् *r.* I स्मरति 1) memini, memoria tenere *(c. acc.)* 100^{c}; — *p.* 83, 12. 2) reminisci, rominiscendo recognoscere, memoriam alicujus repetere *(c. acc.)* 103, 14; 131, 3; 162, 6 *cet.*; — *p.* 150, 6; 203, 14; 209, 7. *Vid.* स्मृत.

caus. स्मारयति *vid.* सुमराविद्.

अनु reminisci, recordari *(c. acc.)* 39, 14; 163, 6. 7; 156, 13.

वि oblivisci *(c. acc.)* 105, 10; — *p.* 17, 14; 162, 11; *vid.* विस्मृत *et* विस्मृतवन्त्.

सम् reminisci, recordari; *vid.* संस्मरणीय.

स्मर *m.* (recordatio) deus amoris = कामदेव 61^{a}; 120^{d}; 132^{d} [*r.* स्मर्].

स्मि *r.* I स्मयते ridere, subridere; *vid.* स्मित.

वि mirari, obstupescere 97, 13; *vid.* विस्मयाक्षिप्त.

caus. विस्मापयते mirationem movere, obstupefacere 196, 17. 18.

स्मित *part.* ridens; *n.* risus, r. lenis; *c. r.* कर् = ridere, subridere 37, 8; 54, 2; 116, 4; 162^{b} [*r.* स्मि].

स्मृत *p.* सुमरिद् *part.* 1) *vid. r.* स्मर्. 2) memoratus, dictus 113^{a}; 158^{b} *(vb. fin.)*.

स्मृति *f.* recordatio, memoria 141, 4; 204, 5; 208, 3 *cet.* [*r.* स्मर्].

स्मृतिमन्त् *adj.* recordatione praeditus = reminiscens 211, 7 [*r.* स्मर्].

स्यन्दन *m.* currus (bellicus) 7^{a}; 33^{d} [*r.* स्यन्द् currere].

स्याल *m.* uxoris (regis) frater; persona h. fab. sc. (disciplinae publicae praefectus) 73, 2 *cet.*

स्रंस् *r.* I स्रंसते 1) decidere, delabi 61^{d}. 2) demittere 30^{a}.

स्रंसिन् *adj.* decidens, delabens 30^{d} [*r.* स्रंस्].

स्रज् *f.* sertum e floribus 184^{d}.

स्रष्टृ *m.* creator, deus Brahmus 1^a; 187^d [*r.* सृज्].

स्रस्त *part.* a) delapsus 62^d; b) demissus 30^a [*r.* स्रंस्].

स्रोतस् *n.* 1) flumen, amnis 166, 14. 2) aqua, unda 51^b; स्रोतोवह् *adj.* undas vehens, *m.* flumen 51^b; °वहा *f.* flumen 144^c; 145^a. — *Cf.* त्रि° [*r.* स्रु fluere].

स्व *p.* स 1) *pron. tert. pers. refl. in initio compositorum:* sui, sibi, se; sui (ipsius) *cet. (refertur etiam ad primam et secundam pers.)*; स्वगतम् semet ipsum alloquens 21, 1; 39, 13; 46, 13 *cet.*; स्वस्थ, *q. v.*; स्वाधीन *p.* साहीण *adj.* sibi ipsi subjectus, ex se ipso pendens; स्वाधीनाकुल *adj.* fortunam in suâ ipsius manu habens 127, 2; साहीणोवाअ *adj.* adjumentum, quo ad arbitrinm suum utatur, habens 88, 10. 2) *pron. possess., quod ad subjectum logic. refertur:* a) meus, tuus; noster, vester; suus; b) (*aucta vi*) meus ipsius *cet.* 45, 6; 159, 19; 19^c *cet.; in init. compp.* 66, 12; 156, 12; 157, 13 *cet.*; — *p.* 88, 9; 161, 8; स्वजन = sui 137^a; स्वप्रमाणानुरूप *adj.* suis viribus accommodatus 13, 17; स्वभाव *p.* सहाव *s. pronom. m.* (*Germ.* Selbstheit, Selbstsein) 110^d; सहावुत्ताणहिअअ *adj.* = naturâ apertum pectus habens = sincerus 132, 9; स्वापत्यदारसहित *adj.* unâ cum filio tuo et conjuge (tua) 211, 12; सकत्तपरदा *f.* fastidium suorum ipsorum factorum 163, 13; सच्छन्दचारिन् *adj.* ex mea ipsius voluntate agens 136, 8; सच्छन्ददो *adv.* ad libidinem, ad arbitrium 29, 8.

स्वञ्ज् *r.* I स्वजते amplecti.

परि *id.* 109, 10; 200, 10; — *p.* 93, 2; 100, 6; 110, 16.

स्वता *s. pronom. f.* (*Germ.* seine (meine) Person, — Sache) 36^d [स्व].

स्वन् *r.* I स्वनति sonare (susurrare, murmurare) 23^b.

स्वप् *r.* II स्वपिति dormire 109^a; 135^a. *Cf.* सुप्.

स्वप्न *m.* somnium 138^a; 150^a [*r.* स्वप्].

स्वयम् *p.* सअं *indecl.* 1) ipse 119, 12; — *p.* 38, 10; 88, 9; सअंवर *m.* feminae libera mariti electio; °वहू *f.* liberâ mariti electione uxor 17, 11 (*transl.*). 2) sua sponte, ultro *p.* 88, 5; 93, 2.

स्वर *p.* सर *m.* sonus, vox 50, 16; 179, 15; — *p.* 115, 6 [स्वृ sonare].

स्वर्ग *m.* coelum Indri, sedes deorum 190, 14; स्वर्गमार्ग *m.* via, quae ad hoc coelum ducit 187, 7.

स्वर्गिन् *adj.* coelestis; *pl.* coelestes, dii 194^b [स्वर्ग].

स्वस्ति *p.* सोत्थि *n. indecl. (nom. et acc.)* salus, felicitas; स्वस्ति भवते = domino feliciter!; सोत्थिवाअण (*s.* स्वस्तिवाचन) *n.* (*τὸ*) bona vota pronuntiare, (*τὸ*) fausta precari; सोत्थिवाअणाक *adj., f.* °वाअणिका fausta precans 95, 14 [सु + अस्ति = bonum sit! *a r.* अस् *A*].

स्वस्थ *adj.* sanus, valens 60, 1; 64, 14 [स्व + स्थ].

स्वागत *p.* साअद् *n.* salutatio (Willkommen) *p.* 161, 17; 182, 12; *c. sequ. vocat. vel gen. ejus, qui salvere jubetur* = salve! salvete! 182, 9; — *p.* 74, 8; 96, 14 [सु + आगत].

स्वातन्त्र्य *n.* arbitrium, suum judicium 138, 16 [स्वतन्त्र liber, sui juris].

स्वाद् *r.* I स्वादते gustare.

आ *id.* 44[b].

स्वादु *adj., f. id. vel* स्वाद्वी dulcis 204, 17.

स्वाधीन *vid.* स्व.

स्वामिन् *p. (dial. Mâgadh.)* शामिन् *m.* dominus, princeps, rex 42, 5. 12; 43, 3; — *p.* 147, 12; 148, 12 [स्व].

स्वायंभुव *adj.* a Svayambhû ortus; *m.* filius Sv. = f. Brahmi 169[a] [स्वयंभू Brahmus; *vid. Wollh. myth. p.* 9].

स्वास्थ्य *n.* bona valetudo, felicitas, animi tranquillitas 113, 17 [स्वस्थ].

स्वित् *partic. interrogativa dubitationis vel modestiae* 107[c]; 111[a].

स्विद् *r.* IV स्विद्यति sudare 143[a].

स्विन्न *part.* sudans 143[a] [*r.* स्विद्].

स्वीकरण *n.* (*τὸ*) suum facere = matrimonium initum *(c. aliqua: gen.)* 131, 2 [*vb.* स्वीकृ suum facere].

स्वेद *p.* °स्सेअ sudor 169, 1 *p.;* स्वेदलेश *m.* minimum (tantillum) sudoris, sudoris guttula 38[b] [*r.* स्विद्].

स्वैर *adj.* liber, sui juris; स्वैरगति *adj.* qui ad suum arbitrium ingreditur 109[b].

स्सेअ *s.* स्वेद, *q. v.*

ह

हंस *s. p. m.* phoenicopterus 145[a]; 156[b]; हंसपदक *adj., f.* °पदिका *p.* हंसवद्अ *f.* °वदिआ phoenicopteri gressum habens; N. pr. cantatricis 116, 7; *p.* 115, 7.

हठ *m.* vis, violentia; हठात् = necessario 24^{d}.

हत *part.* 1) *vid. r.* हन्. 2) a spe destitutus, quem spes fefellit, suspenso animo et sollicitus (*opp.* कृतिन्) 23^{d}.

हत्थ *s.* हस्त, *q. v.*

हत्थअ *s.* हस्तक*, हस्त *m.* (manicula) manus 71, 6.

हत्थिन् *s.* हस्तिन् *m.* elephas 149, 16 [हस्त].

हत्थिणाउर *s.* हस्तिनापुर *vel* हास्तिनपुर *n.* N. pr. urbis, sedis regis Duschyanti 95, 5 [हस्तिन्].

हद्धी = *s.* हा धिक् *interj. dolentis* = vae! 68, 2; 113, 5; 133, 8; 178, 15.

हन् *r.* II हन्ति 1) pulsare; excitare, concitare 32^{a}. 2) vulnerare 68^{d}; 136^{b} *(transl.)*. 3) occidere, interficere 155^{b}; 156^{a}; *cf.* हन्तव्य *et* वध्य. 4) *pass.* spe destitui; *vid.* हत.

अप abigere, depellere 84^{c}.

उद् sursum pellere, excitare 8^{c}. 2) tollere; *vid.* उद्धत.

उप turbare 192^{c}.

परि *vid.* परिहत.

प्रति repellere *cet.*; *vid.* प्रतिहत.

हन्त *interj. gaudii* ecce! 50, 13; 90, 18; 193, 8; 197, 18; हन्त भोः heus tu! eho! 113, 16.

हन्तव्य *adj.* occidendus 7, 8; 8, 7 [*r.* हन्].

हृ *r.* I हरति *et* हरते rapere, secum r., abripere, auferre, abducere 164, 2; *transl.* 5^{a}.

आ afferre 98, 5.

उदा efferre, emittere, proloqui, dicere, loqui.

उद् 1) promere, extrahere 203, 16. 2) exstirpare, exstinguere, delere 163^{b}.

उप 1) afferre *p.* 22, 3; 194, 18. 2) offerre 52, 19; 212, 4; — *p.* 50, 6.

परि evitare, declinare 79, 12; 175, 8; *cf.* परिहरणीय.

प्र vim inferre, impugnare, adoriri (*c. loc.*) 11^{b}; 136^{c}.

वि effundere, profundere 97, 3; 104, 16; 175, 8.

सम् 1) contrahere, in se contrahere; demittere, submittere (oculos) 45^{a}. 2) retrahere, reponere 132^{d}.

उपसम् retrahere, reponere 182, 8.

प्रतिसम् *id.* 9, 2; 11^{a}.

हर I *s. p. in fine comp. adj.* 1) rapiens, abripiens, aufereus 75, 7 *p.*; *cf.* मनोहर [*r.* हृ].

II *p.* = *s.* धर teuens; *cf.* पओहर, सिरोहरा [*r.* धृ].

हरअ *s.* हरक*, हर *adj.* auferens; *vid.* आपत्ति [*r.* हृ].

हरण *n.* actio aufereudi; *vid.* काल.

हरि 1) *adj.* gilvus, flavus; हरिचन्दन *n.* flava et odorifera ligni santalini species, qua pectus coloratur 162^{c}. 2) *m.* a) Vischnus 166^{c}; b) Indrus 182, 16; 157^{a}; 163^{a}; c) equus Iudri 6, 15; 167^{b}.

हरिण *m.* autilope 145^{b}; हरिणाङ्गना *f.* antilope femina 27^{d}; हरिणशिशु *m.* catulus antilopes 15^{d}.

हरिणक *m.* autilope parva, a. imbecilla 10^{e} [हरिण].

हरित् *m.* equus Solis 6, 15.

हरित *p.* हरिअ *adj.*, *f.* °रिणी viridis 87^{a}; हरिअपण्डुर *adj.* viridis et subalbus 130^{a}.

हर्ष *m.* gaudium, laetitia 6, 14; 54, 9; 63, 13 *cet.* [*r.* हृष् gaudere].

हला *interjectio, qua amica vocatur (aut sequente aut omisso nomine amicae) p.* 14, 10; 17, 2. 11. 16; 20, 9 *cet.*

हविस् *n.* butyrum purificatum diis offereudum, douum d. o., sacrificium 1^{a} [*r.* हु].

हव्य *adj.* diis offereudus, *n.* douum d. o., sacrificium 84^{c} [*r.* हु].

हस् *r.* I हसति ridere 195, 3; *cf.* हसित.

प्र cachinuare, risum tollere 172, 16; इत्थं पहसिदोसि cachiuuans sic verba fecisti (vociferatus es) 134, 11.

वि cachinnare, risum tollere 47, 4; 145, 13; किंचिद् paulum cach. = ridere 31, 4.

हसित *part. n.* risus 45^{b} [*r.* हस्].

हस्त *p.* हत्थ *m.* 1) mauus 5, 1; 6, 18; 30, 13 *cet.*; – *p.* 20, 15; 26, 6; 45, 3. 20 *cet.*; हत्थावात्र *m.* armilla, quae in manu (carpo) gestatur 180, 13; हत्थपाआ *m.* (*pl.*) manus et pēs 38, 5; 91, 12; हत्थब्भास *m.* manus usus, m. consuetudo; *c.* उपगम् = a) ad manum alicujus accedere (seque permulceri pati) 134, 9. 10; b) se mauui alicujus tradere 136, 10. 2) = proboscis (elephanti); *vid.* हस्तिन्.

हा *r.* III जहाति relinquere 90^{c}; 116^{d}.

अप relinquere, deserere 144^{a}.

अव *pass.* reliuqui 36, 5 *p.*

परि *pass.* 1) deficere, desiderari 2, 7 *p.* 2) tabescere, macescere 67, 7 *p.* 3) amitti 112, 6 *p.*

वि 1) relinquere, omittere 141^{b}; 168^{b}. 2) विहाय (*c. acc.*) = prae; magis quam 50, 9.

हारय *s.* हारक *adj. in fine comp.* auferens; = sedans, finiens 81, 8 [*r.* हृ].

हारिन् *adj.* capiens, rapiens, auferens; a) = perferens 119, 7; b) = animum capiens suavissimus 5^{a} [*r.* हृ].

हास *m.* risus 177^{a} [*r.* हस्].

हि *r.* V हिनोति mittere.

प्र emittere; *vid.* प्रहित 125, 4.

हि *s. p. partic., quae plerumque secundum enuntiati locum tenet, saepius autem post plures voces ponitur, maxime in versibus; versibus saepe antecedit* 1) a) nam 3, 7; 6, 2. 15; 29, 12 *cet.*; b) enim (jă) 11, 8; 30, 10; 209, 7 *cet.* *Cf.* तेन हि *sub* त *et* तथा हि *sub* तथा.

हिअअ *s.* हृदय, *q. v.*

हिओ *s.* ह्यस् *adv.* heri 36, 4.

हिण्ड् *r.* I हिण्डते ire.

आ vagari *p.* 35, 7. 8; 43, 12. 13.

हित *part. n.* commodum, utilitas, salus 195^{a}.

हिम 1) *adj.* frigidus; हिमांशु *m.* (frigidos radios habens) luna 20^{b}. 2) *n.* frigus; हिमगर्भ *adj.* frigus in se habens 55^{c}.

हिमवन्त् *adj.* frigore (nive) instructus; *m.* Himâlaya (= nivis domicilium) mons 119, 2 [हिम].

हिरिआमि *s.* जिह्रेमि *v. r.* ह्री.

हु *r.* III जुहोति diis donum offerre, sacrificare 1^{a}.

हु *s.* खलु, *q. v.*

हुम् *partic. onomatopoetica*; हुंकार *m.* (τὸ) exclamare syllabam हुम्; susurrus 53^{b}.

हुत *part.* 1) *vid. r.* हु. 2) *n.* donum diis oblatum, sacrificium; हुतवह *adj.* sacrificium ferens; *m.* a) ignis 108^{d}; b) deus ignis = Agnis 86, 7 *p.*; हुताग्नि *m.* ignis sacrificalis 100, 18; हुताशन *adj.* sacrificium pro cibo habens *vel* sacrificium edens; *n.* ignis; हुताशनवन्त् *adj.*, *f.* °वती igni instructus; in quo ignis accenditur 76^{b}.

हु *radix prâcritica s.* भू, *q. v.*

हृत *v. r.* हृ.

हृदय *p.* हिअअ *n.* cor, animus 81, 21; 83, 9; 85, 15 *cet.*; — *p.* 13, 19; 14, 8; 22, 10 *cet.*; हिअआणुमाण *n.* animi similitudo; °माणेण ad animi (tui) similitudinem = de (tuo) sensu 135, 12.

हेतु *m.* causa, ratio 60^b; 61^a; °हेतोस् causâ (ἕνεκα) 105^a; 98, 5 (= pro).

हेम *n.* aurum; हेमकूट (*adj. comp.* cacumen aureum habens) *m.* N. pr. montium 189, 2.

होइ *s.* भवति *v. r.* भू.

होतृ *adj.*, *f.* °त्री sacrificator, sacrificans 1^a [*r.* हु].

होदव्व *s.* भवितव्य, *q. v.*

होदि *s.* भवति *v. r.* भू.

होदी *s.* भवती, *q. v.*

होदु *s.* भवतु } *v. r.* भू.
होन्ति *s.* भवन्ति }

होम *s. p. m.* holocaustum 91, 8; होमधेनु *f.* vacca, quae praebet lac, ex quo butyrum purificatum conficitur 121, 17 *p.*

होमि *s.* भवामि } *v. r.* भू.
होहि *s.* भव }

ह्रद *m.* lacus profundus 190, 14.

ह्री *r.* III जिह्रेति pudere (*c. inf.*) 205, 7.

ह्वा *r.* 1 ह्वयति *et* °ते vocare.

आ vocare, advocare 41, 14.

Addenda et corrigenda.

Pro टिठ . ड्डिद *ubique* टृठि . दृदि

pag.	lin.	
1	14	*infra:* Mâg.
4	9	*infra adde:* 87, 9
5	5	*infra:* अप्नीयते (a them. praes.) *pro* अन्प्यते?
—	7	*infra adde:* (cl. I pro IV).
6	11	exstans et eminens *pro* optime expressus
11	1	accommodatus
—	13	*adde:* अनुस्मृतं देवेन = recordatus est princeps 156, 13
—	4	*infra:* interjacens
13	9	*adde: part.* imminutus = macer 38[c]
14	12	*infra:* abundanter
17	11	*infra:* 2, 8
18	12	ताम् *pro* श्राम् (*Lass. gr. pag.* 146)
19	13	*adde bis: p.*
20	5	*adde:* ab अर्ण
24	16	*infra: pone* अम् *r. B. sub* अस् *r. A.*
25	4	*post* असंबद्ध *adde: s. p.*
—	—	*post* 29, 4 *adde: p.*
29	3	*infra: adde:* आत्मकृत a se ipso factus 136, 13
31	6	सात्राध
—	1	*infra:* efficiendi
32	8	*adde:* flebilis
34	14	*adde: part.* qui prope adest 161, 6
—	15	*infra adde: part.* sedens 45, 14
36	11	*adde:* 73, 11; 83, 12; 163, 17
—	18	*adde:* 57, 15
37	17	*adde:* nunc ipsum
38	10	*adde post* लक्षय्: *et* आ *c.* प्रति 208, 6
—	11	*adde post* 23, 7 *cet.:* b) *significat simulationem* 28, 18
—	—	c) *pro* b)
43	1	*adde: part.* superbus 110[c].
—	10	*infra adde: quo? antec. in comp.*
48	7	*infra:* स एव, सैव, तदेव
—	6	*infra:* 5 *pro* 15
50	13	*infra adde:* 18, 6
53	11	*infra adde:* 24, 18
55	12	*adde: p.*
—	13	*adde:* सुधर्
58	5	durities, rigor *pro* firmitas — constantia
59	8	*infra adde post* किम्: *sub* क
63	11	*infra: p. pro* केश.
65	1	*adde: cum aliquo: instr.*
—	7	*adde:* 39[b]

pag.	lin.	
65	4	*infra:* accommodatus
—	12	*infra adde: p.* स्वगा
—	—	*infra adde:* opportunitas 41, 6 *p.*
72	1	*infra adde:* 41, 6
80	8	*infra:* Oceanus
—	14	*infra:* यम्
83	6	*adde:* पादिज्ञपासिपाठ *adj.* amatus aeque ac propinquus 103, 2
—	13	*adde:* °हृठिद्
87	8. 9	*infra: ante versus*
88	18	calere, lucere *(de sole)*
89		*deest numerus paginae*
93		*adde inter l.* 2 *et* 3: त्यिद् *s.* स्यित, *q. v.*
—		*infra* 8—12: त्वर्. त्वरा. त्वरितम्
—	14	qui
—		*infra inter l.* 7 *et* 8 *adde:* तिम्र, तिद् *s.* स्यित, *q. v.*
98	10	*adde:* 84[c]
100	1	*infra adde:* (zwölffach)
104	2	*infra:* gaudere aliqua re
107	13	jussum
108	1	*infra:* सिध् *B.*
—	18	*adde:* (totus hominis interitus)
113	3	*infra:* definito
118	16	*adde:* solutus, sublatus 136, 13
139	7. 8	*infra:* भवन्त् *pro* भवान्; *adde inter l.* 7 *et* 8: भवद्री
167	1—5	*infra:* वल्क. वज्र. वज्रसा°
188	16	*adde:* 209, 6
194	7	*infra:* incipit alia litera
196	12	सं° *pro* स
—		*infra inter l.* 8 *et* 9 *adde:* संस्तोषा *v. r.* स्तर् *c.* सम्
204	13	*adde: in fine comp.* = oriundus, ortus a
205	12	*adde:* 184[b]

38